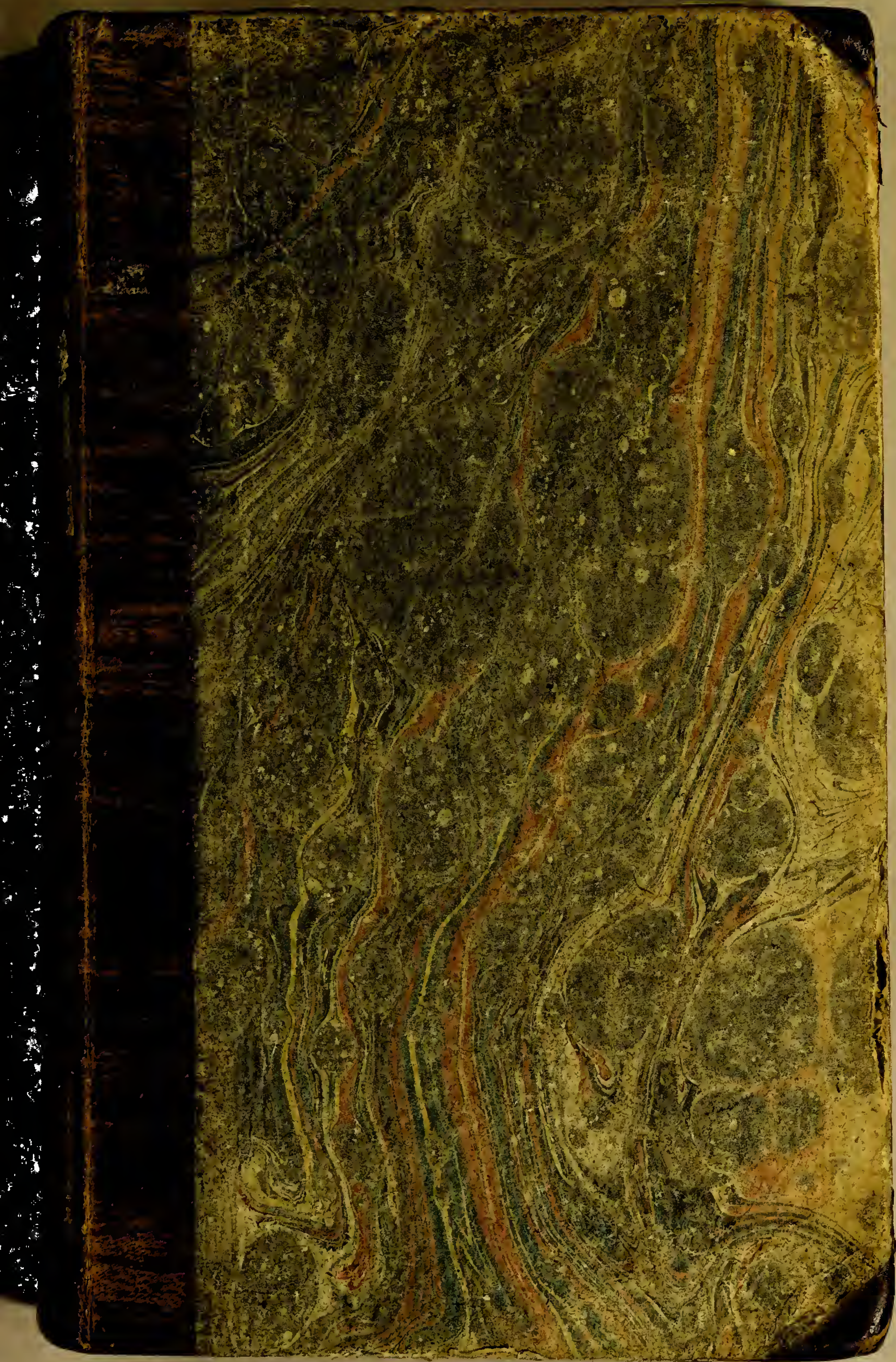

GAUDEO

Lsu

87/6 3 vols in 4 v

Guill. Thom. Raynals

Philosophiske og Politiske

Historie

om

Europæernes Handel

og

Besiddelser i Ost- og Vest-Indien.

oversat

af

Matthias Rascou,
Res. Cap. til Vordingborg og Castrup Menigheder.

1ste Deels 1ste Bind.

Kiøbenhavn, 1804.
Trykt paa Oversætterens Bekostning hos Sebastian Popp,
Bogtrykker og Skriftstøber.

Indhold

Første Bog.

Side

Tredie Bog.

Til Læseren.

Skulde der end gives Stykker af Menneslægtens Historie, som i visse Henseender kunne agtes vigtigere end det, Raynal giennemgaar i sin Handels = Historie, maae dette dog være et af de meget interessante for os; fordi det indeholder de Tildragelser, der have havt en saa vigtig Indflydelse paa de Forandringer, som i de senere Tider ere foregaaede i Europæernes Sæder og Levemaade; bidraget saa særdeles meget til at løfte Tredie = Standen i Veiret; give Tænkemaaden det Sving, den nu har faaet og som man, da Veien til Ostindien om Forbierget Gothaab og Amerika

bleve opdagede, mindst ymtede om, den nogensinde skulde eller kunde faae.

For at indlede disse sine Beretninger gaar Forfatteren saa ofte tilbage til den ældre Historie, har han medtaget saameget af disse forhen ukiendte eller kun lidet kiendte Landes Natur-Historie, deres ældre og nyere Forfatning, at hans Værk derved er blevet et Slags Qvintessens af det almeennyttige i de menneskelige Kundskaber; et underholdende Malerie over Menneskeslægtens forskiellige Stillinger, saavel i dens raa og ukultiverede Barndom, som i dens mangehaande Forvildelser og den Grad af Oplysning, hvortil Menneskeforstanden nu har opsvinget sig.

Den Frimodighed, hvormed det — især den første Udgave — er skrevet, giør det meget vel skikket til at inokulere sund Sands i Hoveder, som sund Sands kan inokuleres i; de mangfoldige Ting og Tildragelser,

det omtaler, de mangehaande philosophiske, politiske, oekonomiske, merkantilske Emner, det afhandler, ville udvide Synskredsen hos unge Mennesker, som det gives i Hænde, for at giøre dem bekiendte med den Klode, hvorpaa de ere satte; den rigtige Synspunk, hvorfra det fremstiller saamange vigtige Begivenheder, vil bringe den unge Videnskabsdyrker paa Spor til, baade i Livet og i Bøger at agte fornemmelig paa det, der bidrager meest til at fremme Fædrenelands Tarv og Menneske-Vel; Den Mængde af politiske og religieuse Fordomme, det gaaer i Møde og heldigen svækker, vil lære de forskjellige Borger-Klasser at indsee det gavnlige i de Forandringer, som en oplyst Regiering kan agte fornødent at giøre i gamle Vedtægter og forældede Skikke. Den Mangfoldighed af historiske Efterretninger og derover anstillede Betragtninger, det indeholder, giør det til et underholdende Repertorium for den belæssede Forretningsmand, den

bedagede Videnskabselskere, der enten savner Tid eller Kræfter eller Leilighed til at eftersøge paa hundrede Steder, hvad han her finder samlet i kiernefuld Korthed; Den Fattelighed og Ynde, Forfatteren har vidst at give sit Foredrag af saamange interessante og afvexlende Materier, giør det endog til en behagelig Morskabs Læsning for dem af Kiønnet, der have Sands for noget meer, end at læse og spille Romaner.

Disse Grunde bestemte mig til at anvende den Tid, Embeds-Forretningerne levnede mig, og de Rudera, der endnu vare blevne mig tilbage af gammel Læsning i Studenter-Dagene, til at omplante et Værk paa Dansk Grund, som jeg troede vilde være mit Fædrenes land til Nytte for mere end een Menneske-Alder. Dertil maatte jeg betiene mig af det Philibertske Aftryk af Amsterdamer Udgaven 1773, som blidere Kaar i Ungdoms-Dagene havde

bragt mig i Hænde. Rigtig nok vidste jeg, at en senere forandret Udgave var til, men denne havde jeg i min indskrænkede Sirkel ikke kunnet opspørge eller overkomme. Jeg udarbeidede derfor min Oversættelse efter den Udgave, jeg havde, i det Haab, at det i den senere forandrede eller forbedrede kunde anmærkes og indføres under Reenskrivningen. Næsten blev jeg bange for, at jeg ogsaa maatte opgive dette, da jeg ved Efterspørgsel paa Bibliothekerne og hos endeel Private i Kiøbenhavn ikke kunde finde den fra det Philibertske Aftryk forskjellige Udgave. Vel lod det, som den, der findes paa det Clasenske Bibliothek, skulde være denne, men den er af Aaret 1774, hvorfor jeg troede, at der vel ikke var synderligt at vinde ved de Forandringer der kunne giøres efter en Udgave, som var samtidig med de sidste Dele af den, jeg havde betient mig af.

Endelig havde Hr. Professor Müller den Godhed at laane mig en Udgave af 1792, der har alle Kiendemærker til at være den Text, som Forfatteren eller Redakteuren vil have erkient for den rette og ægte. Ved at sammenligne den Philibertske med denne, har jeg fundet vigtige Forandringer; foruden en langt anden Inddeling af Kapitlerne og en Deel betydelige Rettelser, som ere til virkelig Fordeel for Værket, ogsaa en stor Mængde Tilsætninger, men af forskiellig Værd. Den mindste Deel deraf er virkelig Forøgelse med gammel eller ny Historie, men bestaar for det meste i en heel Hob Deklamation, hvormed denne senere Udgave er bleven meget udvandet fremfor den ældre, der med større Korthed anbefaler sig ved mere Fynd. Dette er saa paafaldende, at Engellænderne, efter at de havde faaet denne senere og fuldstændigere Udgave oversat i deres Sprog, lode de ogsaa den ældre oversætte, fordi der gaves en Mængde, der hellere vilde læse

den skrubbede og skarpe end den glattede og udvandede Raynal.

Tilstrækkelig Afsætning paa tvende Oversættelser af et saa vidtløftigt Værk kan vel ikke ventes i det lille Danmark. Levere den ene af Udgaverne oversat, efter at jeg havde lært at kiende dem begge, har jeg ikke kunnet overtale mig til, fordi enhver af dem har sine Fordele og sine Feil. Jeg har derfor anseet det for rigtigst, at sammenstøbe begge Udgaver i en Oversættelse. Den ældre kraftfulde har jeg ladet blive Grundvolden med de fornødne Forandringer, Forøgelser og Rettelser efter den senere, hvor denne havde det bedre. Derfor har jeg antaget den senere Udgaves Kapitel-Inddeling, som den, der giver et tydeligere Udsigt over Værkets Indhold; ligeledes alt hvad virkelig got og til Værkets egentlige Plan henhørende, den nyere var bleven beriget med. Men hvad aldeles uvedkommende, der

ved Haarene er blevet trukket ind i den, for at forøge Værkets Fyld og forhøie dets Priis, det har jeg udeladt, og blot Deklamation har jeg sammendraget saaledes, at den ikke skulde kiede. Oprigtigen kan jeg forsikkre Læseren, at dette har kostet mig langt mere Umage, end dersom jeg havde oversat for Fode, uden at bekymre mig om, enten det var Viin eller Vand, der blev iskienket. Af det vandede i Literaturen har vi nok; jeg ønskede ikke at forøge det, men jeg vilde gierne, at ikke en eneste god Tanke enten i den ene eller den anden Udgave skulde gaae forloren. For at opnaae dette har jeg ikke sielden af en Deklamats paa en 2 = 3 Blade uddraget hvad jeg troede, der med Nytte eller Fornøielse lod sig læse paa en Side eller to.

Ogsaa har jeg anseet det fornødent, undertiden — dels i Texten selv, dels i en Anmærkning under Texten — at berigtige nogle af Forfatterens Udladelser, der bære alt for kiendelig

Præg af Eensidighed, til at de uden et medfølgende Varsko kunde sættes i Omløb. Dog har jeg været meget sparsom dermed. Den skiønsomme Læser haaber jeg vil finde, at det ikke er uden Nytte, hvor jeg har anseet mig beføiet dertil.

Min Stilling har ikke tilladt mig, at udføre de statiske Notiser til vore Tider. Ikke heller har jeg anseet dette af en saa vigtig Nødvendighed, at Fæørenelandet derfor burde savne Raynal i Modersmaalet. Efter nogle Aars Forløb foregaar der sædvanlig saamange Forandringer paa de fleste Steder, at Statistiken næsten forældes med ethvert Desennium. Den Amerikanske Fristat og den Franske Revolution ville giøre saa betydelige Forandringer deri, at enhver, der vil optage dette Emne efter Raynal maae begynde sin Historie med den første af disse Begivenheder. Til denne naaer Raynal og viser hvorledes Europæernes Handels Forfatning da var. Den slut-

tes derfor bedre ved en Tidspunkt, hvor Europas mægtigste Handels-Nation sees paa sin høieste Spidse, end bringes ud over et Grændseskiel, hvor denne begynder at dale, uden at der endnu kan angives sikre Mærker paa, hvor dybt den vil synke, hvor snart det vil skee, hvilke af de søefarende Nationer der i Handel og Besiddelser ville komme til at vinde eller tabe derved.

I den senere Udgave har Redakteuren beregnet alle Værdier efter Franske Livrer, som jeg har bragt til Danske Rigsdalere, ved at regne 5 Livrer paa en Rigsdaler. Dette er vel ikke saa ganske kvadrerende, da en Fransk Livre snarere gielder lidt over end under 20 Skilling Dansk. Nogle Steder har jeg derfor ogsaa tillagt Differensen, men hvor det ikke agtedes nødvendigt, har jeg, som Forfatteren i den senere Udgave, for at lette Oversigten, sat det runde Tal Rigsdalere, der kom det opgivne runde Tal Livrer nærmest. Dog er det kun skeet i det Slags Bereg-

ninger, hvor Summerne ere saa store, at nogle Hundrede Rigsdalere meer eller mindre ikke kunne giøre noget fra eller til.

I det Haab, at naar Raynal blev kiendt, vilde han ligesaa lidet blant os, som blant de øvrige Europas Nationer, savne Velyndere, der ønskede, at eie hans Værk, har jeg ladet første Dels første Bind trykke paa egen Bekostning, ligesom det andet Bind, hvormed første Deel om Ostindien sluttes, strax skal blive leveret til Pressen. Dette kan da til Nød udgiøre et lille Heelt for sig selv. Videre tillade mine Kaar mig ikke at vove. Det vil derfor komme an paa mine ærede Landsmænd og den Affætning de ville unde Værket, om de øvrige oversatte tre Dele skulle see Lyset eller hendøe i Manuskript hos Oversætteren

M. Rascou.

Nogle Trykfeil ere indløbne, som Læseren ville behage at rette.

Side	Linie			
7	8	menneskeligt	Læs	egentlig
10	5	uden at	—	uden for at
—	20	lede sig til	—	lede til
26	24	fra en Despot	—	for en Despot
—	25	forskaffede	—	forskaffe
29	15	Ynglinger	—	Yndlinger
38	13	Fra de Slags	—	Fra det Slags
—	15	der løbe forskiellige	—	løbe i forskiellige
61	8	Omstændighed	—	Anstændighed
83	23	tilstode	—	tilstæde
87	20	Zamoin	—	Zamorin
100	21	opholdte dens	—	opholdte sig i dens
108	3	Modstand	—	liden Modstand
115	1	Der forbigaaer	—	Derforbi gaaer
134	10	besatte	—	boesatte
139	10	Lysten	—	lysten
164	4	Lorces	—	Lokes
165	15	ham	—	saa
167	17	ydmyge	—	ydmyge os
190	3	fra neden saa	—	sin
193	13	betyder	—	bryder
204	9	Nathonder	—	Stathouder

Philosophisk og Politisk Historie
om
Europæernes Handel og Besiddelser
i
Ost- og Vest-Indien.

Første Bog
om
Portugisernes Opdagelser, Krige og Erobringer i Ost-Indien.

Indledning.

Ingen Begivenhed har været saa vigtig enten for Menneskeslægten i Almindelighed eller for Europas Nationer isærdeleshed, som Opdagelsen af den nye Verden, og Veien til Ost-Indien omkring Forbierget Gothaab. Dermed begyndtes en Hoved-Forandring i Nationernes Handel og Magt; i Sæder, i Vindskibelighed og i Regieringen hos alle Folkeslag. Fra dette Øieblik ere Menneskene fra de længst fraliggende Lande komne hinanden nærmere ved nye Forhold og nye Fornødenheder.

(1)

Produkterne i de Lande, som ligge under Linien, forbruges i de Lande, som grændse til Polerne. Hvad Vindskibeligheden frembringer i Norden, bliver bragt til Sønden. Det Toi, der forfærdiges i Østen er blevet Pragt i Vesten, og allevegne have Menneskene meddeelt hinanden deres Meninger, deres Love, deres Skikke, deres Sygdomme, deres Lægemidler, deres Dyder og deres Laster.

Alt er forandret og maae forandres endnu. Men disse betydelige Forandringer, saa vel de, der have fundet Sted, som de, der maatte følge efter, have de været, eller kunde de blive nyttige for Menneskeslægten? Skal Mennesket engang komme til at takke dem for mere Rolighed, flere Dyder, flere Glæder? Kunne de giøre dets Forfatning bedre, eller skulde de kun forandre den?

Europa har stiftet Kolonier allevegne; men kiender det Grundsætningerne for deres Anlæg? Det har en Tusk-Handel, en Handel med Føde- og Fabrik-Varer. Denne Handel gaaer fra en Nation til en anden. Kan man ikke opdage, ved hvilke Midler og under hvilke Omstændigheder det skeer? Siden man har lært at kiende Amerika og Veien om Gothaab, ere Nationer blevne mægtige, som forhen vare intet; andre, som bragte Europa til at skiælve, ere blevne svage. Hvad Indflydelse have disse Opdagelser havt paa disse Nationer? Hvad er overalt Aarsag til, at de rigeste, de meest blomstrende Nationer ikke altid ere de, som Naturen har været meest gavmild imod? For at blive oplyst om disse vigtige Spørgsmaale, maae man kaste et Øie paa den Forfatning, hvori Europa var, førend disse omtalte Opdagelser skeede — nøiagtigen følge de Begivenheder, de have foraarsaget — og slutte med en Udsigt over Europas Forfatning, saaledes som den for Tiden er.

Dette er det forbausende Arbeide, som jeg har foresat mig, at fuldføre. Dertil har jeg opofret mit

Liv. Alle Nationers kyndige Mænd har jeg kaldet til Hielp. Jeg har raadspurgt baade levende og døde: de levende, hvis Stemme lyder rundt omkring mig; de døde, der have efterladt os deres Meninger og deres Kundskaber, i hvilket Sprog, de end have skrevet. Jeg har veiet deres Paalidelighed; jeg har holdt deres Vidnesbyrd mod hinanden; Kiendsgierningerne har jeg oplyst. Dersom man havde nævnet mig en Mand enten under Linien eller under Polerne, der var i Stand til at give mig Oplysning om nogen vigtig Omstændighed, vilde jeg have reist til Linien eller til Polerne, for at opfordre ham til at aabne sig for mig. Sandhedens ærværdige Billede har altid staaet for mig. Ja, det er, hellige Sandhed! Dig allene, jeg har hyldet. Dersom mit Værk endnu finder nogle Læsere i de kommende Sekler, da er det mit Ønske, at de ved at see, hvormeget jeg har løsrevet mig fra Lidenskaber og Fordom, skulde være uvidende om, i hvilket Land jeg er fød, under hvilket Slags Regiering, jeg levede, hvilke Forretninger jeg drev i mit Land, hvilken Religion jeg bekiendte mig til; mit Ønske er, at de alle skulle ansee mig for deres Medborger og deres Ven. Naar man afhandler Materier, der ere vigtige for Menneskers Vel, bør det være første Omsorg og første Pligt, at rense sin Siæl fra al Frygt og alt Haab. Hævet over alle menneskelige Betænkeligheder, svæver man da over Luft-Kredsen og seer Kloden under sine Fødder. Fra denne Høide er det man lader sine Taarer flyde over det forfulgte Snille, det forglemte Talent, den ulykkelige Dyd. Derfra er det man udøser Forbandelse og Skiendsel over dem, der bedrage Menneskene, og over dem der undertrykke dem. Derfra er det man seer Tyrannens stolte Hoved bøyes og besudles med Dynd, medens den Retskafnes beskedne Pande hæver sig mod Himmelens

Skyer. Der er det jeg med Sandhed har kunnet udraabe: jeg er frie og føle mig mit Æmne voxen. Der er det, kort sagt, at jeg, ved at see disse skiønne Lande under mine Fødder, hvor Konster og Videnskaber blomstre, efterat Barbariet saalænge havde udbredet sit Mørke over dem, har spurgt mig selv: Hvo er det, der har gravet disse Kanaler? Hvo er det, der har udtørret disse Sletter? Hvo er det, der har anlagt disse Byer? Hvo er det, der har samlet, klædet, kultiveret disse Nationer? og at alle oplyste Menneskers Stemmer have svaret mig: Handelen, Handelen.

Virkelig have de Nationer, ved hvilke alle de andre ere blevne kultiverede, været Handlende. Fenisierne vare kun en, i Landskab og Magt meget indskrænket Nation, og staaer dog først i Folkenes Historie. Der er ingen af dem, som jo taler om dette Folk; det var bekiendt allevegne og lever endnu i sin Berømmelse. Aarsagen er, at det drev Skibsfart.

Naturen, der havde kastet det paa en gold Strandbred imellem Middelhavet og Biergkieden Libanon, syntes paa en vis Maade, at have skilt det fra Jorden, for at lære det at herske over Havet. Fiskeriet lærte det Navigations-Konsten. En Frugt af dets Fiskerie blev Snekken Murex, som gav det Purpur-Farven. Sandet paa dets Strandbredder bragte det til, at udfinde den Hemmelighed at giøre Glas. En Lykke var det for dette Folk, at det havde faaet næsten intet af Naturen, fordi det af selve dets Trang udviklede det Snille, den Driftighed, der fødte Konster og Rigdomme af sig.

Man maae tilstaae, at det havde en lykkelig Beliggenhed til at drive Handel med hele Verden. Liggende ved de Grændse-Skiæl, der, saa at sige, adskille og forene Afrika, Asia og Europa, kunde Fenisierne, om ikke sammenbinde Jordens Beboere med hinanden, dog i det mindste være Megiere imellem dem ved deres

Omtusfninger, og skaffe enhver Nation, hvad behageligt, der kan gives under alle Klima'er. Men Oldtiden, som vi ofte have overgaaet, skiønt den har lært os meget, havde ikke tilstrækkelige Hielpemidler til at drive en almindelig Handel. Fenisien indskrænkede sin Søe-Magt til Galeier, sin Handel til Kystfart, sin Seilads til Middelhavet. Skiønt et Mynster for Søe-Nationer veed man mindre, hvad det har udrettet, end hvad det har kunnet udrette. Man gietter sig til dets Folkemængde af dets Kolonier. Man paastaar, at det med dets Sværme har bebygget Middelhavets Bredder og fornemmelig Afrikas Kyster.

Havets Dronning Tyrus eller Sidon fødte Carthago. Sidons Rigdom havde smiddet det Lænker og skaffet det Tyranner. Lykkeligere end hendes Moder blev Sidons Datter, Carthago, af Mangel paa Moderens Rigdomme frie. Hun herskede over Afrikas Kyster, og eiede det rigeste Land i Europa, Spanien, som fra den Tid er berømt for sine Guld- og Sølv-Miner, og som skulde engang, med saa meget Blods Udgydelse erobre den nye Verdens.

Carthago var maaskee aldrig blevet andet end Handels-Stad, dersom der ikke havde været Romere. Men en Nations Stolthed vakte alle de øvriges. Man maatte føre Krig istedet for Handel og døe eller vinde. Carthago bukkede under, fordi Rigdomme frembringe den modsatte Virkning af Trang — qvæle Modet og give Affsmag for Krig. Men Carthago havde i det mindste den Ære, i lang Tid at giøre Rom Herredømmet over Verden stridigt. Maaskee var det en Ulykke for Europa og for alle Nationer, at en Republik blev ødelagt, der satte sin Ære i sin Vindskibelighed, og sin Vælde i Arbeide, der var Menneskeslegten til Gavn.

Giennemskaaret paa alle Sider af Havet maatte Grækenland blomstre ved Handelen. Hævende sig i en

Øe-Samling og adskilt fra store faste Lande, syntes det, som det hverken kunde blive Erobrer, eller erobret. Liggende imellem Asien og Europa, for at kultivere baade det ene og det andet, skulde det engang i fortient Velstand høste Frugten af sit Arbeide og sine Velgierninger. Komne næsten alle fra Ægypten eller Fenisien bragte Grækerne Vidskab og Vindskibelighed derfra med sig. Det Folk, der var det meest glimrende og det lykkeligste af alle disse Asiatiske Kolonier, drev Handel.

Athenen betiente sig af sine første Skibe til at drive Handel paa Asien og udbrede ligesaa mange Kolonier deri, som Grækenland i sin Opkomst kunde have faaet derfra. Men disse Omflytninger bleve en Kilde til Krige. Selv under Despotismen vilde Perserne ikke engang paa Havets Bredde taale noget Slags frit Folk, og den store Konges Satraper overbeviste ham om, at alt skulde være Slave. Derfra alle de Krige med Lille-Asien, hvor Athenienserne havde tillagt sig ligesaa mange Allierede og Undersaatter, som der vare Øe- eller Søe-Nationer. Athenen forøgede sin Handel ved sine Seiervindinger, og sin Vælde ved sin Handel. Alle Konster fødtes paa een Gang i Grækenland tilligemed Asiens Pragt.

Det var ved Grækerne og Carthaginenserne, at Hielpemidlerne til Handel, Agerdyrkning og Folkemængde vare blevne indførte paa Sicilien. Rom saae det, blev misundelig derover underkastede sig en Øe, som skulde føde det, og efter at det havde fordrevet de tvende rivaliserende Nationer, som vilde beherske den, angreb det den ene efter den anden. Fra det Øieblik Carthago blev ødelagt, maatte Grækenland skielve; men Alexander viste Romerne Veien, og det syntes, som Grækerne ikke kunde blive undertvungne af en fremmet Nation, førend de vare blevne overvundne af dem selv. Saa-

snart Handelen, som tilsidst finder sin Undergang i de Rigdomme den opdynger, ligesom enhver Vælde finder den i sine Erobringer — saasnart Handelen, som Grækerne førte i Middelhavet, ophørte, var der ingen Handel længere i den da bekiendte Verden.

Ved at forøge og forbedre alle de Kundskaber og alle de Konster, de havde faaet af Ægypterne og Tyrierne, hævede Grækerne den i menneskeligt Forstand til en Fuldkommenheds Grad, hvorfra Omveltningerne i Regieringerne have, maaskee for bestandig, styrtet den ned. Deres beundringsværdige Indretninger overgik alle dem, vi kiende. Den Aand, hvori de have stiftet deres Kolonier, giør deres Forstand og deres Menneskelighed Ære. Alt fødes, alt fuldkommes, alt forgaaer i deres Hænder. Man seer af nogle Xenophons Værker, at de forstode sig bedre paa Grundsætningerne for Handelen, end de fleste af de nyere Nationer.

Lægger man Mærke til, at Europa nyder got af alle Grækernes Kundskaber, at dets Handel er uendelig mere udvidet; at efter de Fremskridt, Skibsfarten har giort, tumler vor Indbildnings-Kraft sig med langt større og langt mere afvexlende Gienstænde, maae man forundre sig over, at vi ikke have den meest afgiorte Overvægt over dem. Men man maae betænke, at da dette Folk fik Kundskab om Konster og Handel, da kom det saa at sige udaf Naturens Haand, og havde al den Kraft, der var nødvendig til at dyrke de Gaver, det havde faaet af den, istedet for at Europas Nationer vare bundne til overspendte Love og Indretninger. I Grækenland fandt Handelen Mennesker, i Europa fandt den Slaver. Efterhaanden som Handelen og Konsterne have aabnet os Oinene, for at lade os see Urimelighederne i vore Indretninger, have vi lagt os efter at rette dem, men uden nogensinde at driste os til, at nedrive Bygningen ganske. Vi have rettet nogle Misbrug

ved nye Misbrug; og ved idelig Støtten, Lappen og Flikken, have vi bragt flere Modsigelser og Urimeligheder ind i vore Sæder, end der findes hos de meest barbariske Nationer.

Indretningerne hos Romerne gik ud paa at erobre. De have ikke som Grækerne giort Forbedringer enten i Forstandens eller Vindskibelighedens Værker. De have opført et stort Skuespil for Verden, men de have ikke lagt noget til Grækernes Kundskaber og Konster. Ved at bringe Nationerne under eet Aag, men ikke ved at forene dem ved Handelen er det, at de have bragt Menneskene i større Forbindelse med hinanden. De plyndrede Verden og da de havde bragt den under Aaget, var Sovesyge den Roe, de gav den. Deres Despotisme, deres Krigsfods-Regiering undertrykkede Nationerne, qvalte Snillet og fornedrede Menneskeslægten.

Alt kom i en endnu større Uorden, efterat Constantin havde udgivet tvende Forordninger, som Montesqieu ikke tør regne blant Aarsagerne til det Romerske Riges Undergang. Den første, der er forfattet af Uforstand og Sværmerie, endskiønt den synes at være det af Menneskelighed, kan tiene til at vise os, at en stor Forandring er ofte meget farlig, og at Menneskeslægtens oprindelige Rettigheder ikke altid kunne lægges til Grund for Bestyrelsen. Denne Lov erklærede alle de Slaver for frie, der ville antage Kristendommen. Den satte Mennesker, som hidindtil kun havde havt Tvangs Kaar ind i deres Rettigheder igien; men den rystede Staten, ved at betage de store Jorddrotter de Hænder, som satte deres Godser i Stand, og som derved saae sig for nogen Tid bragte i den gyseligste Armod. De nye Proselyter kunne ikke engang selv paa nogen Staten gavnlig Maade, gotgiøre den Skade, som Regieringen havde tilføiet deres Herrer. De havde hverken Eiendom eller sikker Underhold. Hvorledes kunde de da vel

være den Stat hengivne, der ikke skaffede dem Næring; eller den Religion, som de ikke havde antaget, uden af den uimodstaaelige Drift, der drager Mennesket til Friheden? En anden Forordning forbød Hedenskabet i hele Keiserdømmets Omfang; og disse vidtløftige Lande saae sig derved opfyldte med en Mængde Mennesker, som hverken ved Religionens eller Edens hellige Baand vare knyttede enten til hinanden eller til Staten. Uden Præster, uden Templer, uden offentlig Moral, hvad Iver kunde de da vel have for at drive Fiender tilbage, der kom kun for at angribe et Herredom, som de ikke længere vare bundne til.

Ogsaa fandt Nordboerne, der faldt ind i Keiserdommet, Omstændighederne særdeles gunstige for deres Indbrud. Selv trængte i Polen og Tydskland af Nationer, der vare udvandrede af det store Tartarie, kom de kun for i et Øieblik at sætte sig i Besiddelse af allerede ødelagte Provindser, og at blive udjagede fra dem af endnu grusommere Seiervindere, som fulgte efter dem. Det var Strømme, som fremdreve og fordreve hinanden. Ved at nedsætte sig i de Lande, som de nyeligen havde ødelagt, adsplittede disse Barbarer de Lande, som Rom forhen havde samlet. Siden den Tid var der ikke længere nogen Forbindelse imellem disse Stater, der kun vare blevne oprettede paa Slump, af Trang eller Lune. Søe-Røverne, som skiulte Havet, de grusomme Sader, som herskede paa Grændserne, hindrede alle de Forbindelser, som fælleds Nytte kunde have fordret. Hvorlidet endog et Riges Omfang var, vare dog Undersaatterne deri adskilte fra hinanden ved uoverstigelige Skranker, fordi Røverne giorde Veiene usikre og forvandlede en nogenlunde lang Reise til et Foretagende, der altid var farligt. Nedsænkede af Slaverie og Bedøvelse i den dorske og uvirksomme Forfatning, som i lang Tid har maattet være Menneskets første Tilstand,

benyttede Europas Nationer sig kun lidet af deres Jords Frugtbarhed og havde kun en Vindskibelighed, der var ganske og aldeles vild. Lande, der laae noget langt borte, vare ikke til for dem, og de kiendte ikke noget til deres Naboer, uden at frygte for dem eller slaaes med dem.

Hvad nogle Skribenter fortælle om det syvende Aarhundredes Rigdom og Pragt, er fabelagtig, ligesom alt det forunderlige, man læser i Beretningerne fra denne Tid. Man klædte sig i Skind og Vadmel; til Livets Beqvemmeligheder kiendte man intet. Vel sandt, at man opførte Bygninger, som var dristige og stærke, der vise os, til hvilken Grad af Fuldkommenhed en Konst kan bringes, naar den er en Virkning af den Nations fortsatte og idelige Anstrængelser, der har opfundet den; men en Bygnings-Konst, der er opkommen i Druidernes Skove, ved at efterligne Træer, som skyde sig op i Luften og danne meget spidse Buer, og hvis Grene ved at krumme sig og flette sig i hinanden, lede sig til Opfindelsen af Hænge-Buer, bevise ikke, at der da var mere Rigdom end Smag. Der behøves hverken mange Penge, eller megen Bekiendtskab med Konsterne for at reise Steen-Hobe med Slave-Hænder. Hvad der uden Modsigelse beviser Fattigdommen blant Folkene, det er, at Paalæggene hævedes in natura, og at endog de Afgifter, som det underordnede Kleresie havde at betale til dets Foresatte, bestode i Føde-Vare.

Den herskende Overtroe havde giort Mørket endnu tykkere. Ved Spidsfindigheder og Haarkløverie lagde den Grunden til den falske Videnskab, som man kaldte Theologie, og hvormed den sysselsatte Menneskene paa de sande Kundskabers Bekostning.

Fra det ottende Aarhundrede og i Begyndelsen af det niende paastod Rom, der ikke længere var Boepæl for Verdens Herrer, at den ligesom fordum kunde fra-

tage og bortgive Kroner. Uden Borgere, uden Soldater saae man det blot ved Meninger og Sætninger at eftertragte det almindelige Monarkie. Det væbnede Fyrsterne mod hinanden; Undersaatterne mod Kongerne; Kongerne mod Undersaatterne. Man kiendte ingen anden Fortieneste end den at drage i Krig, og ingen anden Dyd end den at adlyde Kirken. Den Værdighed der tilkom Regenterne blev nedrevet af Roms Fordringer, som lærte Undersaatterne at foragte Fyrsterne, uden at indprente Lysten til Frihed. Nogle urimelige Romaner og melankolske Fabler, der vare udklækkede af ørkesløse Munke, udgiorde paa denne Tid, den hele Literatur. De bidroge til at vedligeholde den Sørgmodighed og Lyst til det forunderlige, som giør Overtroen saa god Tieneste.

Tvende Nationer forandrede endnu Jordens Udseende. Et Folk, der brød frem af Skandinavien og Jylland, udbredte sig mod Norden af Europa, som Arabien trængte fra Syd Siden. De første vare Disciple af Odin, de sidste af Muhamed, begge Mænd, som havde udbredet Erobrings Sværmeriet tillige med Religions Sværmeriet. Karl den store forstod at overvinde de første og standse de sidste. Disse Nordboere, som kaldtes Saxer eller Normanner vare et fattigt Folk, der var slet bevæbnet, grusom i Sæder og uden Disciplin. Nød og Overtroe drev dem til Kamp og Død. Karl den store vilde bringe dem til at forlade en Religion, der giorde dem saa skrækkelige, for at antage en anden, der kunde danne dem til Lydighed. Han maatte udøse Strømme af Blod og plantede endelig Korset paa Dynger af Liig. Han var mindre lykkelig mod Araberne, der havde erobret Asien, Afrika og Spanien. Han kunde ikke sætte sig fast paa hiin Side Pyrenæerne.

Nodvendigheden i at drive Araberne og fornemmelig Normannerne tilbage, bragte Europas Søevæsen

til Live igien. Karl den store i Frankerig, Alfred den store i Engelland, nogle Byer i Italien fik Skibe, og denne Begyndelse til Skibsfarten vakte Søe-Handelen igien for en kort Tid af sin Dvale. Karl den store anordnede store Markeder, hvoraf det fornemste holdtes i Achen. Paa denne Maade drives Handelen hos de Nationer, hvor den endnu ligger i Vuggen.

Imidlertid oprettede Araberne den største Handel, man havde seet siden Athens og Carthagos Dage. Det er sandt, at de havde mindre en dyrket Fornufts Oplysning og en god Bestyrelses Fremskridt at takke for den, end deres vidtløftige Herredom og de Landes Beskaffenhed, som de havde i Besiddelse. Herrer af Spanien, Afrika, Lille-Asien, Persien og en Deel af Indien, begyndte de med at omtuske de Varer, der gaves i deres vidtløftige Riges forskiellige Dele, fra et Land til et andet. De udbredte sig Skridt for Skridt til de Molukkiske Øer og til China, snart som Handlende, snart som Missionærer, ofte som Erobrere.

Strax derpaa hentede Venetianerne, Genueserne og Araberne i Barcelona, Afrikas og Indiens Handels-Varer i Alexandrien og affatte dem i Europa. Berigede ved Handelen og mætte af Erobringer vare Araberne nu ikke mere det samme Folk, der havde opbrændt Ptolomeernes Bibliothek. De lagde sig efter Konster og Videnskaber og have været den eneste erobrende Nation, der har bragt den menneskelige Forstand og Vindskibelighed videre frem. Man har dem at takke for Algebra, Chymien, nye Oplysninger i Astronomien, nye Machiner og Lægemidler, der have været Oldtiden ubekiendte. Af de skiønne Konster er Poesien den eneste, de have dyrket med Held.

Til samme Tid havde Undersaatterne i det Græske Keiserdom efterlignet Asiens Manufakturer og tiltrukket sig Indiens Rigdomme paa forskiellige Veie. Men

disse tvende Kilder til Velstand forgik snart med deres Rige, der ikke satte andet mod Arabernes krigerske og uforfærdede Sværmerie end det fiantede og usle Sværmerie i de skolastiske Munke-Stridigheder. Munkene herskede og Keiseren bad Gud om Tilgivelse for den Tid, han anvendte paa Regierings Anliggender. Gode Malere og gode Billedhuggere var der ikke mere, og dog kivedes man uophørlig for at vide om man maatte have nogen Agtelse for Billeder. Skiønt beliggende midt i Havet, i Besiddelse af en Mængde Øer, havde Grækerne ingen Søe-Magt. Mod Ægyptens og Saracenernes forsvarede de sig med den græske Ild, der kun var et frugtesløst og usikkert Værge i den Feiges Haand. Lang Veis borte kunde Constantinopel ikke beskytte sin Søe-Handel, den blev overladt til Genueserne, som bemægtigede sig Caffa, hvoraf de giorde en blomstrende Stad.

I Korstogenes naragtige Ledingsfærd antog Europas Adel noget af Grækernes og Arabernes Sæder. Den lærte at kiende deres Konster og deres Pragt, det blev den vanskeligt at give Slip derpaa. Venetianerne fik derved en større Afsætning paa de Handels-Varer, de lode komme fra Orienten. Araberne bragte selv nogle af dem til Frankerig, Engelland og lige til Tydskland.

Disse Nationer havde paa denne Tid hverken Skibe eller Manufakturer. Man trykkede Handelen og foragtede den Handlende. Denne Klasse nyttige Mennesker havde aldrig været i nogen Agtelse hos Romerne. De havde behandlet Handelsmændene med næsten den samme Foragt, som Giøglere, Skiøger, Hitteborn, Slaver, Gladiatorer. Det ved de Nordiske Nationers Vælde og Vankundighed antagne politiske System i Europa maatte nødvendigen vedligeholde denne barbariske Hovmods Fordom. Til Grundvold for deres Regieringer antoge vores sandsesløse Forfædre en, ethvert Selskab

nedbrydende Grundsætning — Foragt for nyttigt Arbeide. Ingen var anseet iblant dem uden de vare Godseiere og de, der havde udmærket sig i Krig. De adelige vare, som man veed, Smaaekonger, der misbrugte deres Myndighed og satte sig op imod Fyrstens. Baronerne vare stolte og gierrige, havde mange Nykker, men faa Penge. Snart indkaldte de Kiøbmændene i deres Smaaestater, snart slaaede de dem. I disse barbariske Tider er det, at Ind- og Udførsels-Told, Vei-Penge, Broe-Penge, Stade-Penge, Oplags-Penge og en utallig Mængde andre trykkende Paalæg ere blevne indførte. Alle Broer, alle Veie bleve aabnede eller tillukte efter Fyrstens eller hans Vasallers Godtbefindende. Man var saa ganske uvidende om de første og simpleste Grundsætninger i Handelen, at man havde for Skik, at fastsætte Prisen paa Varerne. De Handlende bleve ofte plyndrede og altid slet betalte af Ridderne og Baronerne. Man førte Handelen ved Karavaner, man reiste i bevæbnede Trupper til de Steder, hvor Markederne skulde holdes. Der forsømte Kiøbmændene intet Middel for at vinde Almuen. De vare sædvanligen ledsagede af Giøglere, Musikantere og Komediantere. Da der paa den Tid ikke var store Byer og man ikke kiendte noget til Skuespil, Assembleer eller de stille Fornøielser i det private Liv, var Markets Tiden Forlystelsernes Tid, og disse Forlystelser udartede til Udsvævelser, som gave Klerestiet gyldig Grund til deres Skrig og Forfølgelser imod dem. De Handlende bleve ofte satte i Band. Folket skrækkedes for Fremmede, som bragte deres Tyranner Overdaads-Varer og som gave sig i Ledtog med Mennesker, hvis Sæder stødte an mod deres Sæder og plumpe Strænghed.

Jøderne, som strax vare rede til at bemægtige sig Smaaehandelen, bragte den ikke i nogen Anseelse. De vare da i hele Europa, hvad de endnu til Dags ere i

Polen og Tyrkiet. De Rigdomme de eiede, og de, som de dagligen lagte sig til, satte dem i Stand til at laane Penge til Kiøbmænd og andre Borgere, men mod en Fordeel, der stod i Forhold til den Fare, de løbe ved at lade disse Kapitaler komme ud af deres Hænder. Skolastikerne reiste sig rasende mod en Brug, som Nødvendigheden tilsagde, men deres barbariske Fordomme fordømte. Denne Theologiske Kiendelse i en civil Sag, der laae inden for Politikens Enemærker, havde sine besynderlige Følger. Forledet af en Myndighed, som man ikke dristede sig til at bedømme, ikke engang, naar den var uretfærdig, satte Øvrigheden Konfiskations og Skiendsels Straffe paa Aager, som Lovene i disse blinde Tider forvildede med den billigste Rente. Paa denne Tid var det, at Jøderne for at holde sig skadesløse for de Farligheder og Ydmygelser, de bestandig havde at befrygte af en Handel, der blev anseet for afskyelig og forbrydersk, forfaldte til en Gierrighed, der ikke mere havde Grændser. Til Prisen paa Penge, som kan bestemmes efter dens Trang, der laaner, dens Kredit, der udlaaner, og en Mængde andre Omstændigheder, maatte de lægge Prisen paa den Skiendsel, som enten er en Smaaeting, eller som intet i Verden kan erstatte. Alle Nationer forbandede dem, man forfulgte, man plyndrede, man forviste dem. De opfandt Vexel-Breve, som satte Levningerne af deres Formue i Sikkerhed. Kleresiet erklærede Vexel-Handelen for Aager, men den var alt for nyttig til at blive afskaffet. En af dens Virkninger blev, at den giorde Handlende mere uafhængende af Fyrsterne, som behandlede dem bedre, af Frygt for at de skulde bringe deres Rigdomme hen til andre Lande.

Det var Italienerne, mere bekiendte under Navn af Lombardere, der først benyttede sig af denne Forandring, som begyndte at gaae for sig i Begreberne. For

de smaae Selskaber, de oprettede, erholdte de Beskyttelse af nogle Regieringer, som til Fordeel for dem afskaffede de Love, der i de barbariske Tider vare givne mod alle fremmede. Denne Gunst giorde dem til Handels-Agenter for det hele østlige Europa.

Norden syntes ogsaa at vaagne, men lidt sildigere og endnu vanskeligere. Hamborg og Lübek havde allerede begyndt paa at aabne en Handels-Vei i Øster-Søen. De saae sig nødte til at forene sig for at forsvare sig mod de Røvere, der foruroligede disse Egne. Den Fremgang dette lille Forbund havde, bestemte andre Byer til at gaae ind i det: snart bestod det af 80 Steder, som udgiorde en Kiæde fra Øster-Søen til Rhinen, og som havde udvirket eller kiøbt sig Frihed til at regiere sig selv efter deres egne Love. Dette Forbund — det første, der i de nyere Tider har havt et regelmessigt Handels System, omtuskede Skibsforraad og andre Nordens Handels-Varer med Lombarderne mod Asiens, Italiens, og de andre Østlige Staters Produkter.

Flanderen tiente til Skueplads for saamange heldige Operationer. Dets Beliggenhed var ikke den eneste Aarsag til dette saa gavnlige Fortrin. Det havde ogsaa sine skiønne og mangfoldige Klæde-Manufakturer at takke derfor, og dertil endnu sine Tapetserier, der uomstødelig bevise, hvor ukyndige man da vare i Tegningen og Perspektiven. Alle disse Velstands Kilder giorde Nederlandene til det folkerigeste, det meest bemidlede og best kultiverede Land i Europa.

Den blomstrende Forfatning, der herskede i Flanderen, i den store Hanse, i nogle Republiker, som trivedes ved Hielp af Friheden, giorde Indtryk paa de fleste Fyrster. I deres Stater gaves der ingen Borgere uden Adelen og Kleresiet. Resten var Slave. De giorde Kiøbstederne frie og gave dem mange Privilegier. Strax opstod der Kiøbmænds-Laug og Haandværks-

Laug, og disse Selskaber erhvervede sig Anseeelse ved at tillægge sig Rigdomme. Fyrsterne satte dem mod Baronerne. Lidt efter lidt saae man Feudal-Anarkiet og Tyranniet at tage af. Kiøbsted-Manden blev Statsborger, og Tredie-Standen blev indsat i sin forrige Rettighed, at tage Møde ved National-Forsamlingerne.

President Montesqieu tillægger den kristelige Religion Æren for at have afskaffet Slave-Standen. Vi tør ikke deri være af hans Mening *. Det var først,

* Det mener jeg dog, man got kan være. Uden at indlade sig i Undersøgelser over, enten det ligger i Kristendommens Aand eller ei, siger han kun: at vi have Kristendommen at takke for Slave-Standens Afskaffelse; og dette har sin fuldkomne Rigtighed.

En unegtelig historisk Sandhed er det, at det er den kristelige Religion, der har givet Menneske-Forstanden det første Fremstød til at indsee det ufornuftige og ubillige i det Slaverie, der indtil den begyndte at at udbrede sig, havde været erkiendt for fuldkommen retmæssigt og derfor staaet urokket, som lovmæssig Stats-Indretning. Kristendommen var det, der først vakte Eftertanken derover og Tvivl derimod, ved den Agtelse, som den fremfor enhver anden Religion viser Mennesket — som Menneske. I Kristendommens Aand er den usleste Træl, det spædeste Barn, Alfader ligesaa kiær, som den mægtigste Fyrste, den viseste Mand. Frelseren er død for alle. Alle uden Forskiæl have de lige Ret til den bedre Lyksalighed, som han aabner alle lige Adgang til. Herre eller Slave giør der intet til Sagen. Begge Forfatninger ere Menneskets egentlige Jeg uvedkommende. Alle ere de Guds Børn i Kristo. Kristendommen fordrer derfor ikke af dens Bekjendere, at de skulle sønderrive de Baand, hvormed de i saa Henseende kunne være knyttede til andre eller andre til dem.

Men det samme Trin, hvorpaa den laveste Klasse derved sættes med den høieste, gav Kristendommens første

da der kom Vindskibelighed og Rigdomme iblant Almuen, at Fyrsterne regnede den for noget. Det var først, da

Forkyndere Anledning til at yttre deres Tanker om det Usømmelige i: at en Jesu Frigjort skulde være sin Medbroders Slave. Allerede Paulus begyndte at indskierpe: I ere dyrekiøbte, vorder ikke Menneskers Trælle, og de efterfølgende Lærere traadde i hans Fodspor. De Liigheds Begreber, de Følelser af Menneske-Værd, som derved kom til at giæres i Gemytterne, maatte enten tidlig eller sildig føre til Slaveriets Ophævelse.

Det maatte skee saa meget mere, som det er en ligesaa unegtelig historisk Sandhed, at Kristendommens første Udbredere søgte, saavel som dens Stifter, deres første Proselyter blant de Mennesker, der formedelst deres udvortes Kaar vare anseete for de ringeste. Fordrer man Beviis, da er Paulus min Hiemmels Mand. Han beraaber sig derpaa hos Corinthierne, som paa en bekiendt Sag: at ikke mange vise, ikke mange mægtige, ikke mange fornemme, vare blevne udvalgte, men Folk, som ikke agtes og ikke ere noget. Deri satte de første Kristne deres Stolthed. En kristen Slave ansaae sig for bedre end hans hedenske Herre. Den Sædelighed, der da indskierpedes og overholdtes blant de Kristne, gav den første kraftfuld Styrke, medens den sidste udmarvedes ved det afkræftende Vellystens Afguderie. Istedet for at den Fattiges, den Forarmedes eneste Tilflugt forhen havde været, at sælge sig og sine til Slaver, anvistes de ved Kristendommen til Arbeidsomhed, Maadelighed og at hielpe den ene den anden til rette. Derved skede det da, hvad der altid vil blive Tilfældet, at den lade udsvævende Junkers Formue kom med Tiden i den stræbsomme, den sammenholdende Almues Hænder, at en mere jævn Velstand derved blev udbredet blant de lavere Klasser. Da Kristendommen havde bragt det saavidt med dem, der af dette Slags Mennesker bekiendte sig til den, da fik Po-

Almuens Rigdomme kunne giøre Fyrsterne Tieneste mod Baronerne, at Lovene giorde Almuens Vilkaar bedre.

litiken sine Øine opladte, den saae da, at der var mere Fordeel ved at lade Mennesket være Borger end Træl. Egennytten gav den da den Forstand, den af Billighed burde havt. Veiledet af Kristendommens lysere Begreber traadde den i dens Spoer — erklærede den Slaverne frie paa det Vilkaar, at de skulde antage Kristendommen.

Dette er saa aldeles unægteligt, at Raynal selv giør Montesqieu det i det foregaaende til et Slags Brøde, at han ikke har anført denne Lov, som en Hoved-Aarsag til Keiserdommets Undergang. Aldeles ugrundet var jo denne Bebreidelse, saavelsom den Paastand, hvorpaa den er bygget, dersom ikke en Mængde Slaver vare ved denne Lov blevne frie. Antager man nu endog, at denne Betingelse kun er bleven brugt som et Skiul for Egennytten, saa bliver det jo dog lige unegteligt, at den ved at tiene Politiken til Paaskud, har givet første Anledning, ligesom den ved at antage sig de mindst agtede Mennesker, har lagt første Grundvold til Slave-Standens Afskaffelse.

Ja man kan endog med Grund paastaae, at Kristendommen har giort Politiken det ikke allene til et Egennyttens, men ogsaa til et Nødvendighedens Værk. Slave-Standen var meget folkeriig, meget mægtig. Man veed hvor frygtelig den blev Rom under Spartacus's og fleres Anforsel. Dens physiske Styrke var bleven forøget ved den Følelse af Menneske-Værd, der var bleven vakt ved de Begreber, Kristendommen havde bragt i Omløb. Den kunde kun meget vanskelig kues med Magten: Man giorde da af Politik, hvad man saae sig næsten tvunget til af Nødvendighed — man tilstod den godvillig en Frihed, som den maaskee ellers skulde have tiltaget sig med Magt; men man giorde det under en vis Betingelse, der forvandlede dem fra halsstyrige Slaver til nyttige og rolige Borgere. Lad

Det var den sunde Politik, som Handelen fører med sig, der bragte Fyrsterne til at erklære deres Vasallers Slaver frie, eftersom disse bleve Undersaatter, naar de hørte op at være Slaver. Vel sandt, at Pave Alexander den Tredie erklærede, at de Kristne burde være

det nu endog have været Lyst til Friheden, der mere end Tænksomhed eller Sandheds Kierlighed bragte en stor Deel, maaskee de fleste, til at antage Kristendommen, saa bliver det jo dog ligefuldt sandt, at det var Kristendommen, der skaffede dem deres Frihed, og at den derved blev paa en dobbelt Maade Aarsag til Slaveriets Ophævelse, da den baade giorde Slaverne lystne efter en Frihed, de saa let kunne faae, og de høiere Klasser betænksomme ved at tillægge sig en Vare, som de formedelst denne ved Kristendommen — deels bevirkede, deels fremtvungne Lov, saa let kunne skilles ved. Skiønt Montesqieu derfor har fundet det betænkeligt, at anføre en Lov, der skaffede Keiserdømmet mange nyttige Borgere, som en Aarsag til dets Undergang, saa har han dog vel fuldkommen Ret i; at det er Kristendommen, man har at takke for Trælle-Standens Afskaffelse. Deri kan vel enhver, uden at træde Sandheden for nær, være af Mening med ham. I det mindste voves der nok mindre derved, end ved at være af Mening med Raynal, der saa kiendelig røber, at det er kun Lyst til at hegle paa Kristendommen, der har bragt ham ind i disse Modsigelser med sig selv. Hvad han videre siger om det Slaverie, eller rettere Vornedskab, der endnu er til i katholske Lande, uden at Kirken finder det slet, det gielder kun om den senere katholske Kirkes forqvaklede Lærebygning, der saa uforskyldt gives Navn af Kristendom. Eengang for alle bør jeg giøre Læseren opmærksom paa, at det egentlig er mod denne, de Udfald ere stilede, Forfatteren i sit Værk saa ofte tillader sig.

Overs.

fritagne fra Trældom; men han giorde kun denne Erklæring for at føie Kongerne i Frankerig og Engelland, som ville stække deres Vassaller. Havde Lyst til Retfærdighed, Følelse af Menneskelighed indgivet ham den, han havde da ikke sagt: at en Kristen — men at Mennesket ikke er fød til Trældom, at den frivillige Slave er en Nidding; at intet Baand kan lovligen fængsle den, der er det mod sin Villie; at den der ikke kan bryde det med Magt, er uden Skyld, dersom han befrier sig derfra ved Flugten; at hans formeentlige Herre er en Morder, dersom han med Døden straffer en Handling, som Naturen hævder. Men det er saa langt fra at den kristelige Religion forbyder Trældom; men, at i det katholske Tydskland; i Bøhmen og Polen, der ligeledes ere meget katholske Lande, er Almuen endnu Slave endog paa selve de geistlige Godser, uden at Kirken finder det urigtigt.

Italiens skiønne Dage vare i deres Morgenrøde. I Pisa, Genua, Florens, saae man Republiker, der vare indrettede ved vise Love. De Storme, hvormed de Guelfiske og Gibelinske Partier havde ødelagt disse yndige Lande i saamange Aarhundreder, havde endelig lagt sig. Handelen blomstrede der, og maatte snart bringe Videnskaberne did. Venedig var paa sin Hæders Spidse. Dens Søemagt fordunklede dens Naboers og holdte Mammelukernes og Tyrkernes i Ave. Dens Handel overgik hele Europas. Den havde en talrig Folkemængde og umaadelige Skatte. Dens Financer bleve got bestyrede og Almuen var tilfreds. Republiken laante af rige Privatmænd, men af Politik, ikke af Penge-Trang. Venitianerne ere de første, der have opfundet den Konst at binde de rige Undersaatter til Regieringen, ved at formaae dem til at sætte en Deel af deres Formue i Statens Kasse. Venedig havde Silke-, Guld- og Sølv-Manufacturer. Der kiøbte

Fremmede Skibe. Dens Guldsmed-Arbeider vare paa den Tid de beste og næsten de eneste. Man bebreidede dens Indvaanere at de betiente sig af Guld og Sølv til Huusgeraad og Kiøkkentøi. Imidlertid havde de dog Love mod Overdaad. Men disse Love tillode et Slags Luxus, som holdte Pengene i Landet. Uagtet Sparsomhed satte Adelen dog til. Overflødigheden i Venedig havde bragt Athenens Bygningskunst til Live igien, der var, kort sagt: Værdighed og allerede et Slags Smag i Pragten. Almuen var vankundig, men Adelen var oplyst. Med Kiækhed og Klogskab satte Regieringen sig mod Pavernes Indgreb. Vi ere først Venetianere, siden Kristne sagde en af deres Raadsherrer og det var Tænkemaaden i hele Raadet. Fra den Tid bragte det Geistligheden i Ringeagtelse, som det havde giort bedre i at see dannet til at være gavnlig for Sæderne. Disse vare strængere og renere hos Venetianerne end hos de andre Italiens Nationer. Deres Soldater vare meget forskiellige fra disse elendige Leiesvenne (condottieri), hvis Navn vakte saa megen Skræk, hvis Vaaben saa liden. Der herskede et Slags Fiinhed i Levemaade i Venedig, og Selskabeligheden fandt sig mindre tvungen af Stats Inqvisitorerne, end siden efter, da Republiken begyndte at blive mistænkelig ved dens Naboers Magt og dens egen Svaghed.

I det femtende Aarhundrede lod Italien det hele øvrige Europa langt efter sig. Dog havde den grusommeste og urimeligste Overtroe, der stod istedet for al Fortieneste og frembragte saameget Smaaeheds Værk, saamegen gruelig Rasenhed, lidt efter lidt draget Spanien ud af Arabernes Aag. Dets forskiellige Provindser vare nyligen blevne forenede ved Ferdinands Giftermaal med Isabella og Granadas Erobring. Spanien var bleven en Magt, der maalte sig med Frankrig selv. Dets Jordbund, der blev dyrket af Muhameda-

nerne, som havde meddeelt deres Overvindere deres Vindskibelighed, var endnu mere frugtbar end Frankrigs. Den skiønne Uld fra Castilien og Leon, blev forarbeidet i Segovia. Man forfærdigede Klæde deraf, som solgtes i hele Europa, endog i Asien. De idelige Bestræbelser, Spanierne havde maattet anvende paa at forsvare deres Frihed, havde giort dem Kraft- og Tillidsfulde. Ved det Held, der heri havde fulgt dem, vare de blevne høihiertede. Lidet oplyste vare de besiælede af den fulde Ridderskabs og Religions Enthousiasme. Indskrænkede paa deres Halvøe dreve de ikke gierne selv Handel med andre Nationer, de foragtede dem, de besadde den opblæste Hovmod, der hos et Folk, saavelsom hos Individuer ikke holder Skridt med Oplysningen. Det var den eneste Magt, som havde et bestandig staaende Infanterie, og dette Infanterie var ypperligt. Da det hele Aarhundreder igiennem havde ligget i Krig, vare Spanierne virkelig mere krigvante, end de øvrige Europas Nationer.

Portugiserne havde næsten samme Karakter. Deres Monarkie var bedre indrettet end Castiliens. Det var lettere at styre, efter at det ved Algarves Erobring var blevet befriet fra Maurerne.

I Frankrig havde Ludvig den ellevte nylig stækket de mægtige Vasaller, bragt Øvrigheden i Anseelse og lagt Adelen under Lovene. Mindre afhængende af deres Herremænd maatte den franske Almue i kort Tid blive mere vindskibelig, mere virksom og mere agtværdig. Men pludselig kunde Handel og Vindskibelighed ikke komme til at blomstre. Fornuftens Fremskridt maatte blive langsom blandt de Uroligheder, som de Store endnu opvakte og under en Fyrstes Regiering, der var hengiven til den laveste Overtroe. Baronerne viste kun en barbarisk Prunk. Deres Indtægter strakte neppe til at underholde en Sværm adelige Leddiggiæn-

gere i deres Tieneste, som forsvarede dem mod Fyrsten og Lovene. De holdte et overdrevet kostbart Bord og denne raae Overdaad, hvoraf der endnu ere alt for mange Spor tilbage, var ingen af de nyttige Konster til Opmuntring. Hverken i Sæderne eller i Sproget var der det Slags Anstændighed, som udmærker de første Borger-Klasser og bringer de andre til at vise dem Agtelse. Skiønt Artighed hørte med blant Ridderskabets Regler vare dog Plumpheder og Grovheder giængse blant de Store. Allerede da havde Nationen det Præg af Selvmodsigelse, som den siden har havt, og som en Nation altid maae faae, naar Sæder og Skikke ikke passe sig med Lovene. Fyrstens Kollegier udstædede utallige og hinanden ofte modsigende Forordninger, men Fyrsten var villig til at fritage Undersaatterne fra, at adlyde dem. Denne Føielighed hos Regenterne har ofte bødet paa den Letsindighed, hvormed Frankrigs Ministre have givet Love og forøget deres Antal.

Mindre riig og mindre vindskibelig end Frankrig havde Engelland overmodige Baroner, despotiske Bisper, og en Almue, der blev kied af at bære deres Aag. Allerede da havde Nationen det Hang til Uroligheder, som enten tidlig eller sildig maatte lede dem til Frihed. Dette Præg havde den faaet af Wilhelm Erobrerens urimelige Tyrannie og Grusomheden hos en Deel af hans Efterkommere. Den umaadelige Misbrug, der giordes af Magten, havde giort Engellænderne mistroiske mod deres Fyrster. Man nævnede ikke Kongens Navn iblant dem uden med Frygt, og disse Følelser, som gik over fra Slægt til Slægt, tiente dem siden efter til at indrette den Regierings-Form under hvilken de ere saa lykkelige at leve. De langvarige Krige imellem Husene Lancaster og Yorck havde vedligeholdt det krigerske Mod og Trældommens Ufordragelighed, men de havde ogsaa vedligeholdt Uordenen og Armoden. Det var

Nederlænderne, som den Tid forarbeidede Engellands Uld. Dets Uld, dets Blye, dets Tin, bleve omførte paa Hanse-Stædernes Skibe. Det havde hverken Søe-magt, eller indvortes Politie, eller Lovkyndighed, eller Luxus, eller skiønne Konster. Dertil var det endnu opfyldt med en Mængde rige Klostere og Hospitaler. De mindre formuende Adelsmænd tilbragte deres Liv i Kloster, Almuen i Hospital. Disse overtroiske Indretninger vedligeholdte Ørkesløsheden og Barbariet.

Tydskland, der i lang Tid havde været omtumlet af Stridighederne imellem Keiserne og Paverne, og af indvortes Krige, var nylig kommen til nogen mere Rolighed. Orden havde opløftet Anarkiet, og Indbyggerne i dette vidtløftige Land, der vare uden Rigdomme og Handel, men vante til Krig og Agerdyrkning, havde intet at frygte af deres Naboer og kunde ei heller være dem frygtelige. Feudal-Regieringen var der Menneske-Slægten til mindre Skade, end den havde været det i andre Lande. I Almindelighed regierede de forskiellige Fyrster i dette vidtløftige Land deres Stater med temmelig Klogskab. Deres Magt misbrugte de kun lidet, og dersom en fredelig Besiddelse af sin Eiendom kan holde Mennesket skadesløs for Friheden, saa var det tydske Folk lykkeligt. Det var allene i de frie Byer, der stode i Forbund med den store Hanse, hvor der var nogen Handel og Vindskibelighed. Hannovers og Saxens Miner vare endnu ikke bekiendte. Penge vare sieldne. Landmanden solgte Fremmede nogle Heste; men endnu solgte Fyrsterne ikke Mennesker. Bordet og talrige Eqvipager udgiorde den eneste Luxus. Der drak de Store og Klerkerne sig drukne, uden at forurolige Staten. Man havde Møie med at give Adelsfolk Afsmag for at plyndre paa Lande-Veiene. Sæderne vare grusomme og indtil de tvende paafølgende Aarhundreder

vare de tydske Soldater mere berygtede for deres Grusomheder, end for deres Mod og Disciplin.

Norden stod endnu mere tilbage end Tydskland. Det var undertrykt af Adelen og Kleresiet. Intet af de Folkeslag, som boede der, havde bevaret den Enthousiasme for Æren, som Odins Religion havde forhen opflammet hos dem, og de havde endnu ikke faaet nogen af de vise Love, som bedre Regieringer siden efter have givet nogle af dem. Deres Magt var intet og en eneste Bye af den store Hanse kom Nordens trende Kroner til at ryste. Efter Religions-Forandringen ere de blevne til Nationer igien under Frederiks og Gustav Vasas Love.

Hos Tyrkerne fandtes der hverken Regierings Videnskab eller Bekiendtskab med Konsterne eller Handel; men Janiskarerne vare Verdens første Milice, og det er kun af Mangel paa Krigs-Konst, at den ikke er bleven Herre over hele Jorden. Havde Muhamet i Alcoranen paalagt dem at lære fremmede Nationer Krigs-Konsten af, da havde det maaskee været ude med Europas Frihed. Den, der bringer Tyrkerne til større Fuldkommenhed i Krigs-Konsten vil blive en almindelig Fiende af alle Nationer. Som Haandtlangere fra en Despot, hvilken de forskaffede Agtelse og indjage Skræk, hvilken de krone og hvilken de qvæle, havde disse Janiskarer den Tid store Mænd i Spidsen for sig. De omstyrtede Grækernes Keiserdom, der vare tossede af Theologie og sløve af Overtroe. Nogle Beboere af dette milde Klima, som dyrkede Konster og Videnskaber for sig selv, forlode deres undertvungne Fædreneland og flygtede til Italien. Derhen fulgte dem siden Konstnere og Handelsmænd. Et behageligt Vellevnet, Rolighed, Velstand, den Lyst til alt hvad der er hæderligt, den Trang til nye Fornøielser, som gode Regieringer opvække, befordrede paa denne Tid Videnskaber-

nes Gienfødelse i de gamle Romeres Lande. Grækerne skaffede Italienerne et nøiere Bekiendtskab med gode Modeller og bibragte dem Kierlighed til Oldtiden. Bogtrykker-Konsten var alt opfunden og dersom den i lang Tid havde været en unyttig Opfindelse, medens Nationerne vare fattige og uden Vindskibelighed, havde den efter Handelens og Konsternes Tilvext bragt Bøger i Omløb. Allevegne studerede man, beundrede man de gamle, men det var kun i Italien de havde Medbeilere.

Rom, der næsten altid i ethvert Aarhundrede har havt den Stemning, der var det tienligst for Øieblikket, syntes ikke mere at ville vedligeholde Vankundigheden, der i saa lang Tid havde giort det saa god Tieneste. Det beskyttede de skiønne Videnskaber og de Konster, der havde Indbildningen mere end Grandskningen at takke. De ukyndigste Klerker vide nok, at Billedet af en frygtelig Gud, at Hudflettelser, Spægelser, Strænghed, Sorgmodighed, Frygt ere de Midler, der befæste deres Magt over Gemytterne ved at lade dem fordybe sig i Religionen. Men, der gives Tider, da disse Midler giøre kun liden Lykke. Mennesker, der ere blevne rige i rolige Selskaber, ønske sig Nydelser. De frygte Kiedsomheden og søge Forlystelserne med Lidenskab. Da Markederne bleve indførte, og da der paa disse Markeder gaves Spil, Danse-Forlystelser, følte Klereset, at Lysten til disse Morskaber vilde giøre Folk mindre religiøse. Det fordømte disse Spil, satte Gøglerne i Band; men da det saae, at der ikke blev agtet nok paa dets Daddel, forandrede det Adfærd, det vilde selv give Skuespil. Man saae de hellige Komedier blive til. Sankt-Denis-Munkene, som spilte den hellige Katarines Død, holdte Gøglerne Stangen. Musiken blev indført i Kirkerne, endog Gøgle-Spil anbragte man der. Folket morede sig ligesaameget ved Narre-Festen, Esels-Festen, de Uskyldiges

Fest, der holdtes i Kirkerne, som ved de Abe-Spil, der gaves paa de offentlige Pladse. Til mere Morskab forlod man ofte de Ægyptiske Danse for at tage Deel i Sankthanses Procession.

Da Italien fik mere Fiinhed og man anbragte den i sine Forlystelser, bleve de offentlige Skuespil og Folke-Høitidelighederne mere anstændige. De Geistlige fik en Grund mindre til at laste dem, og de taalte dem. I lang Tid havde de været de eneste der forstode at læse, men da det blev almindeligt skaffede det dem ikke mere nogen Anseelse. Da de saae at Videnskaberne bragte Berømmelse, ville de have Deel i den Ære at dyrke dem med Held. Som fredelige og rige Fyrster i det vellystige Italien, slog Paverne noget af paa deres strænge Alvorlighed. De ansaae Videnskabernes Bearbeidelse, som et nyt Middel til at herske over Gemytterne. De beskyttede Talenterne, de ærede de store Konstnere. Raphael skulde have været Kardinal, da han døde. Petrark blev hædret med Triumfen. Denne gode Smag, disse skiønne Konster, disse nye Fornøielser passede sig ikke til det Kirken lærte, men de syntes at passe sig ret got med Pavernes Fordele. De skiønne Videnskaber udpynte Religions-Bygningen, Philosophien nedbryder den. Ogsaa saae man den Romerske Kirke, der var de skiønne Konster og Videnskaber saa gunstig, at sætte sig mod de grundige Videnskaber. Man kronede Poeterne, man forfulgte Philosopherne. Galilæus skulde fra sit Fængsel have seet Tasso bestige Capitolium, dersom disse tvende store Mænd havde været samtidige.

Det var Tid at Philosophien og Videnskaberne kom Moralen og Fornuften til Hielp. Den Romerske Kirke havde, saa meget som mueligt, de Retfærdigheds Grundsætninger, som Naturen har plantet i alle Menneskers Hierter. Denne ene Lærdom: At Paven til-

kommer Overherredømmet i ethvert Rige, omstyrtede Grundvolden til ethvert Selskab, enhver Borger-Dyd. I lang Tid havde den været vedtaget, saavelsom den græsselige Mening, at det er tilladt, endog befalet at hade, at forfølge dem, hvis Religions Meninger ikke ere overeensstemmende med Kirkens. Aflads-Brevene, der bleve solgte for alle Laster, og hvad der endnu er vidunderligere, for Misgierninger, man agtede eller kunne komme til at begaae; Fritagelse for at holde dem sit Ord, der vare Pavens Fiender, skiønt de vare af samme Religion; den Troes-Artikel, hvori man lærte, at Helgenes Fortieneste kunne tilegnes den Ugudelige; Inqvisitionens Afskyelighed; de Exempler paa alle Slags Laster, der fandtes hos Paverne selv, hos deres Ynglinger og de hellige Mennesker, hvis Bestemmelse det er, at være Mynstre for Folket; alt dette giorde Europa mere til en Tiger-Kule, en Ogle-Rede, end til et vidtløftigt Land, der var beboet og dyrket af Mennesker.

Saaledes var Forfatningen i Europa, da de Portugisiske Monarker i Spidsen for et virksomt, ædelmodigt og forstandigt Folk, der var omgivet af Naboer, som endnu sønderslede hinanden, fattede det Anslag at udvide deres Skibsfart og Herredom.

1. Portugisernes første Seiladser i de Have, hvor man formoder, at det gamle Atlantis har lagt.

Det var en almindelig vedtagen Mening, at det Atlantiske Hav var useilbar; at Afrikas vestlige Kyster vare saa forbrændte under det hede Belte, at de ikke kunne være beboede. Denne Fordom kunde have været fordrevet ved nogle Oldtidens Værker, der have undgaaet Tidens og Vankundighedens Ødelæggelser. Men man var ikke fortrolig nok med disse lærde Skrifter, for

deri at opdage de Sandheder, som kun dunkle ere tilkiendegivne i dem. Maurerne og Araberne, som Europa allerede havde at takke for mange nyttige Opfindelser, maatte ogsaa oplyse os om disse vigtige Gienstænde. Giennem et Hav, der ansaaes for ubetvingeligt, hentede disse Nationer umaadelige Rigdomme fra et Land, som man ansaae for at være forbrændt. I de Levingstog, der giordes paa Barbariet, blev man underrettet om Kilderne til deres Velstand, og man besluttede at tage derhen for at øse af dem. Eventyrere af alle Nationer fattede dette Anslag, Henrik, en Søn af Johan I. Konge i Portugal, var den eneste, som giorde kloge Anlæg dertil.

Denne unge Prinds førte sig det lidet Astronomie til Nytte, som Araberne havde bevaret. I Sagres, en Algarvisk Bye, indrettede han et Observatorium, hvor han lod opdrage den hele Adel, som hørte til hans Huus. Han havde megen Deel i Astrolabiets Opfindelse, og ahnede først den Brug, man kunde giøre af Kompasset, der allerede var bekiendt i Europa, men hvoraf man endnu ikke havde giort nogen Anvendelse paa Skibsfarten.

De Søefolk, der dannedes under hans Øine, opdage 1419 Madera, som nogle Lærde have villet ansee for en ubetydelig Levning af Atlantis. Men har der nogen Tid været en Atlantisk Øe til? Dersom den har været til, hvor laae den da? Hvad Størrelse havde den? Det er tvende Spørgsmaale, som man vil afgiøre efter den Grad af Tillid man har til Diodorus Sikulus og Plato, og efter den Maade, hvorpaa man fortolker dem.

„Den første siger: Efter at man har giennemstreifet de Øer, der ligge ved Herkules's Støtter, ville vi „tale om dem, der ligge længere ude i Havet mod „Vesten. I det Hav, der støder op til Lybien, er der

„een meget berømt, som ligger nogle Dages Seilads „fra Fastlandet."

Diodorus udbreder sig derpaa over Folkemængden, Sæderne, Lovene, Mindesmærkerne, Frugtbarheden paa denne Øe. Siden efter lægger han til.

„Fenicierne opdagede den i de allerældste Tider. „De gik uden for Herkules's Støtter og seilede paa „Oceanet. Tet ved Herkules's Støtter anlagde de „Gadeira eller Kadix. De havde giennemløbet Havet „paa hiin Side Støtterne og strøget Lybiens Kyster „forbi, da de bleve overfaldne af en heftig Storm, „som kastede dem ud i det vilde Hav, paa det store „Ocean. Efter et haardt Veir, som varede i nogle „Dage, landede de ved den Øe, hvorom Spørgsmaa„let er. De bekiendtgiorde en Efterretning om denne „Reise. De havde i Sinde at anlægge et Etablisse„ment paa dette nye Land; men Karthaginenserne satte „sig derimod, af Frygt for, at Landet skulde tage af „i Folkemængde."

Hvad er dette for en Øe, som man ikke finder mere? Hvor er den bleven af? Plato vil maaskee sige os det. — See her, hvad Kritias siger til Sokrates i den Samtale, der fører Navn af Timeus.

„Solon var en fortrolig Ven af vor Bestefader „Dropidas. Dropidas beklagede meget, at de offent„lige Anliggender havde afdraget Solon fra det Hang, „han havde til Poesien, og at de havde hindret ham „fra at fuldende sit Poem over Atlantiderne. Emnet „dertil havde han bragt med sig fra sin Reise i Ægyp„ten. Solon sagde, at Indvaanerne i Saïs, en „Bye, der ligger i Spidsen af Delta, paa det Sted, „hvor Nilen deler sig i tvende Grene, ansaae sig for at „nedstamme fra Athenienserne, hvis Lantse, Sværd, „Skiold og andre Vaaben, de havde beholdt. Denne „Mening tilskriver han de Æresbeviisninger, han fik

„af Saïserne. Der var det at denne Lovgiver, Poet
„og Philosoph i sin Samtale med Præsterne underholdte
„dem med at tale om Prometheus, det første Menneske,
„om Niobe, om Drukalions Oversvømmelse og andre
„deslige Traditioner, hvorved en af Præsterne udbrød:
„Solon! Solon! I andre Grækere ere endnu Børn.
„Der er ikke en eneste Olding blandt Eder. I tage
„billedagtige Fabler for virkelige Tildragelser. I kiende
„kun til een Oversvømmelse, og mange flere ere gangne
„i Forveien. Athenen har mange Tider været til; i
„mange Tider har den været kultivert; i mange Tider
„har dens Navn været berømt i Ægypten ved Bedrifter, som I ikke kiende til, og hvorom Historien ligger
„beseglet i vore Arkiver. Der er det I kunne faae Underretning om eders Oldsager."

Efter en meget fornuftig og meget skiøn Udvikling af Aarsagerne til Grækernes Uvidenhed, lægger Præsten til:

„Der ville I erfare, paa hvilken hæderligt Maade
„Athenienserne i de gamle Tider standsede en frygtelig
„Magt, der havde udbredet sig i Europa og Asien ved et
„pludseligt Overfald af Krigere, der brøde frem af det
„Atlantiske Havs Skiød. Dette Hav omgav en stor
„Strækning Land, der laae lige over for Mundingen af
„det Stræde, der kaldes Herkules's Støtter. Det
„var et Land, der var større i Omfang end Asien og
„Libyen (Afrika) tilsammentagne. Imellem dette Land
„og Strædet var der endeel mindre Øer.

„Dette Land, hvorom jeg her taler, eller den
„Atlantiske Øe, blev regieret af Fyrster, der stode i
„Forening med hinanden. I et Ledingstog bemægtigede
„de sig paa den ene Side Libyen til Ægypten, og paa
„den anden Side alle Landene til Tyrrhenien (Italien).
„Vi vare alle Slaver og det var eders Forfædre, som
„satte os igien i Frihed. De førte deres Flaader mod

Atlantiderne og nedlagde dem. Men en større Ulykke ventede paa dem. Kort derefter sank deres Øe og dette Land, der var større end Europa og Asien samlede, forsvandt i et Øieblik.

Hvilket Stof til Eftertanke! Mennesket sover ind og tumler sig paa en Dynge løst Sand. Med sine Anlæg trænger det sig ind i Evigheden, og i et Øieblik kan et Sammenstød af ødelæggende Aarsager udvikle sig, og tilintetgiøre det med dets stolte Boliger.

Hvad der tilfulde bestyrker de tvende foregaaende Vidnesbyrd, det er, at Havet, der endnu fører Navn af det Atlantiske er forblevet lavgrundet, og at man i store Strækninger fra dets Bredder, finder Tang og andre Søe-Vexter, som tilkiendegive et gammelt Fastland.

2. Maderas Opdagelse. Denne Øes Forfatning i de senere Tider.

Hvorledes det end har sig med dette, enten virkelige eller indbildte Land, er det et, formeget troværdigt anseet Sagn, at Madera var ved Portugisernes Ankomst dertil, bevoxet med Skove; at man satte Ild paa dem; at Branden varede syv hele Aar og at Jordbunden siden efter befandtes af en overordentlig Frugtbarhed. Paa dette Jordsmon, der er 25 Mile lang og 10 Mile bred, have Portugiserne tilveiebragt en Folkemængde af 63913 Personer af hver Alder og Kiøn, der ere fordeelte i 43 Sogne, 7 Byer og Staden Funchal, der er bygget uden synderlig Smag paa den østlige Kyst i en frugtbar Dal ved Foden af nogle Bierge, hvis behagelige Brinker ere bedækkede med meget yndige Haver og Landhuse. Syv til otte, meer eller mindre betydelige Aaer løbe igiennem den. Dens Rhede, der er den eneste, hvor det er tilladt, at lade

og losse Skibene, og følgelig den eneste, hvor man har anlagt Toldsteder, er meget sikker næsten hele Aaret. Men naar Vindene, hvilket skeer meget sielden, tage deres Strøg mellem Syd-Ost og Vest-Nord-Vest, ved at passere Sønden, maae man giøre sig seilklar. Til Lykke kan man forudsee det haarde Veir 24 Timer, førend det kommer.

Revnene i Biergene, Farven paa Stenene, den Jordblandede Lava, alt bærer Præget af gamle Vulkaner. Ogsaa høster man kun meget lidet Korn, og Indbyggerne ere nødte til at hente de tre Fierdedele af hvad de fortære fra Fremmede.

Viingaardene ere deres meste Næringsvei. De ere anlagte paa Brinken af endeel Bierge, hvis Topper ere bevoxede med Kastanie-Træer. Hækker af Granat-, Pomerants-, Sitron-, Myrthe- og vilde Rosen-Træer hegne imellem dem. Rosinerne voxe for det meste i lukte Gange og modnes i Skyggen. De Viinstokke der bære dem blive vandede af mangfoldige Aaer, som vælde ud af Bakkerne og tæres ikke bort paa Sletterne, førend efter at de have giort hundrede og hundrede Omveie i Plantagerne. Nogle Godseiere have tilvendt eller anmasset sig Ret til at lede Vandet bestandig til Fordeel for sig. Andre have kun Bruget deraf een, to, tre Gange om Ugen. De, der ville indrette et nyt Viinland under et brændende Klima, i en tør Jordbund, hvor Vandingen er uundgaaelig, kunne ikke tage Deel i Privilegiet, uden at kiøbe det meget dyrt.

Hvad Viingaardene give af sig deles altid i 10 Dele: een til Kongen, een til Kleresiet, fire til Lodseieren og ligesaamange til den, der driver Jorden.

Den frembringer endeel Sorter Vine. Den beste og den sieldneste faaes af en Pode, der fra først af er kommen fra Candia. Den har en behagelig Sødme, er bekiendt under Navn af Malvasier-Madera og sælges

for 100 Pistoler Piben. Den, der er slap, koster kun 6-700 Franker og finder sin fornemmeste Afsætning i Engelland. De ringere Sorter, der ikke koste over 4-500 Livrer, gaae til Ost-Indien til nogle Øer og det nordlige Fastland i Amerika.

Hvad der høstes stiger i Almindelighed til 30000 Piber; 13-14000 føres om til at lædske en stor Deel af Kloden, det øvrige bliver drukket i Landet selv eller forvandlet til Viinæddike og Brændeviin, til Forbrug i Brasilien.

Den offentlige Indtægt udredes af Tiender, der i Almindelighed hæves af alle Produkter; af et Paalæg af 10 Procent paa alt hvad der føres ind paa Øen og 12 Procent paa alt, hvad der udføres derfra. Samlede give disse Artikler en 4,50,000 Rigsdaler Sp. Dog ere Feilene ved Bestyrelsen saa store, at af en saa betydelig Sum kommer der næsten intet til Moderlandet.

Koloniens Bestyrelse forestaaes af en Chef, som tillige have Befalingen over Porto-Santo, der har kun 700 Beboere og nogle Viingaarde; over Salvage-Øerne, der ere til endnu mindre Nytte; over nogle andre Smaae-Øer, der ere ganske øde, uden i Fisker-Tiden. Til at forsvare et saa skiønt Etablissement giver man ham kun 100 Mand regulære Tropper. Men han har Befaling over 3000 Mand Landeværn, som man samler og øver en Maaned om Aaret. Officerer, Soldater, og alt tiener i dette Korps uden Sold, uden at Pladsene derfor ere mindre søgte. De ere forbundne med nogle Udmærkelser, som man er mere lysten efter paa denne Øe, end paa noget andet Sted i Verden.

3. Portugisernes Reiser til Afrikas Fastland.

Efter Maderas Opdagelse styrede Portugiserne deres Kurs mod Afrikas vestlige Lande. Man troer

temmelig almindelig, at de vare de første Europæer, der landede paa disse barbariske Kyster. Dog synes det beviist, at Normannerne havde søgt dem et hundrede Aar for dem, og at disse for lidet bekiendte Søefarere havde oprettet nogle smaae Etablissementer, som holdte sig til 1410. Ved denne Tid tillode de Elendigheder, der ødelagde Frankrig, dem ikke længer at befatte sig med Anliggender, der vare saa langt fra Haanden.

De første Tog, Portugiserne giorde til Guinea, vare kun Søerøverier. Disse dristige og grusomme Søemænd, der vare tildækkede med Jern og væbnede med Lynild, frarev de bestyrtsede, de uenige og feige Nationer, hvad Naturen eller Hændelsen havde givet dem. Plyndringerne, der bleve drevne til en uhyre Yderlighed, naaede endelig deres Maal, og dette var, da man havde lært at forstaae hinanden. Handelen traadde da istedet for Voldsomhed og der giordes nogle Omtuskninger, men som sielden vare byggede paa en fuldkommen Frihed og nøiagtig Retfærdighed. Endelig troede Hoffet i Lissabon, at dets Tarv og dets Ære kunde være tient med, at det underkastede sig de Egne af dette vidtløftige Land, som man enten ansaae for de frugtbareste, eller som laae det beleiligst, og Udførelsen af dette Anslag, der maaskee var mere glimrende end klog, fandt kun liden Modsigelse. For at give disse Erobringer Fasthed, troede man, at man burde anlægge flere Fæstninger, udbrede Europas Religion og holde Landets Indfødte i deres Vankundighed.

Under Anden Johan, en oplyst Fyrste, som først giorde Lissabon til en fri Havn og lod giøre en nye Anvendelse af Astronomien paa Navigationen, gik de Portugisere, som han havde udsendt, omkring det Forbierg, som ligger paa den yderste Pynt af Afrika. Man kaldte det den Tid Storm-Forbierget; men Fyrsten,

som forudsaae Veien til Ost-Indien, kaldte det Gothaabs Forbjerg.

4. Portugisernes Ankomst til Ost-Indien.

Emmanuel fulgte sine Forgiængeres Anlæg. Den 1 Julii 1497 lod han en Flaade gaae ud under Vasco de Gamas' Befaling. Efter at denne Admiral havde udstaaet mange Storme, løbet langs op ad Afrikas østlige Kyst, krydset frem og tilbage paa ubekiendte Have, landede han i Indostan, næsten tretten Maaneder efter at han havde lagt ud fra Lissabons Rhede.

5. Geographisk Beskrivelse over Asien.

Asien, hvoraf Indostan er en af de rigeste Dele, er et vidtløftigt Fastland, som efter Russernes Jagttagelser, hvorimod man dog har vakt grundet Tvivl, strækker sig mellem den 43de og den 207de Grads Længde. Mellem begge Polerne strækker det sig fra den 77de Grad nordlig Bredde til den 10de Grad sydlig Bredde. Den Deel af dette store Fastland, der ligger i det tempererede Bælte imellem den 35te og 50te Grad nordlig Bredde, synes høiere end alt det øvrige. Saavel mod Norden, som mod Sønden indsluttes den af tvende store Bierg-Kieder, som løbe næsten fra den vestlige Ydder-Kant af lille Asien og det sorte Havs Bredder, til det Hav, der mod Østen skyller op paa Chinas og Tartariets Kyster. Disse tvende Bierg-Kieder ere forbundne med hinanden ved andre Mellem-Kieder, der gaae i Syd og Nord. Saavel mod Nord-Havet, som mod det Indiske Hav og Øst-Havet forlænge de sig ved et Slags Grene-Spredning, der hæve sig som Diger mellem Renderne af de store Floder, som vande disse vidtstrakte Lande.

Dette er det store Bindings-Værk, der sammenholder den største Deel af Asien. I det indre af dette umaadelig store Land, er Jorden saa forbrændt af Solens Hede, at den kun er en flydende Aske, som løber for Vinden. Man finder der intet Spor enten til Kalk-Steen eller til Marmor. Der findes der hverken forstenede Muskling er eller andre Fossilier. Metal-Minerne ere ved Jordens Overflade. Med alle Phænomener forene sig Jagttagelserne paa Barometret for at beviſe, hvor særdeles høit dette Asiens Middelpunkt maae ligge, hvilket man i de senere Tider har givet Navn af det lille Bucharie.

Fra de Slags Bælte, som omgiver dette vidtløftige og utaknemlige Landskab, er det den store Mængde overflødige Kilder udvælde, der løbe forskiellige Strøg. Disse Floder, som uophørligen føre noget med sig af denne undtømmelige Jord-Masse til alle Asiens Ydder-Kanter, danne derved ligesaa mange Bolværker mod de Have, som sætte an paa dets Kyster, og forvisse derved dette Land en Fasthed og Varighed, som neppe vil blive de andre til Deel. Maaskee er det bestemt til at see dem adskillige Gange forsvinde under Vandet, førend det selv kommer til at prøve noget Anfald deraf.

Af de Have, som dette vidtløftige Land har Sekelerne igiennem udviklet sig af, er et eneste forblevet i dets Skiød. Det er det Caspiske Hav, der øiensynlig er et Bækken for de store Floder, som løbe deri. Nogle Naturkyndige have formodet, at dette Hav stod ved underjordiske Gange i Forbindelse med Oceanet og det sorte Hav; men uden noget Beviis. Mod denne Paastand kan man sætte Uddunstningen, som er tilstrækkelig til efterhaanden, at udtømme det Vand, som føres deri, og det Dynd og Sand, som Vandet vilde have ført med sig, hvorved de underjordiske Gange saa let maatte være blevne tilstoppede. Det er ogsaa af denne

Grund, at det Caspiske Hav er Salt, ligesom alle de Søer, hvori der løber Flode-Vand uden at løbe af dem igien. Af Jagttagelser, der ere giorte paa Barometret i Astracan, synes det vist, at dets Overflade staae under Naboe-Havenes Vandflade. Følgelig er det ligesaa lidet i Stand til at forsyne dem med Vand ved underjordiske Gange, som at staae i Forbindelse med dem ved Oversvømmelser oven fra.

Jishavet, som støder op til Siberiens nordlige Kyster, er ufremkommelig efter Russernes Beretninger. De paastaae endog, at hvad Umage man end hidindtil har giort sig, har man dog ikke kunnet gaae omkring den Spidse, som er imellem Prasiga- og Lamura-Floderne formedelst den store Mængde Jis, som der bestandig samler sig. De sige ogsaa, at uagtet man undertiden er kommen saavidt, at man har kunnet gaae omkring Forbierget Scalaginskoi, er dog Giennemfarten, hvorved det skilles fra America næsten altid tilstoppet med Jis; hvoraf de synes at ville slutte, at man ikke maae giøre sig noget Haab om, nogensinde der at finde en god Giennemfart til Syd-Havet. Men deres Beretninger ere ledsagede med Omstændigheder, der lade formode, at politiske Aarsager hindre dem fra, at bekiendtgiøre alt, hvad de vide om disse Have.

Det Hav, som støder op til Asiens sydlige Kyster, og som man kalder det Indiske Hav, er efter Hr. Buache skilt fra det store Syd-Hav ved en Kiede af Søe-Bierge, som begynder ved Øen Madagascar, fortsættes til Øen Sumatra, (som de Øer, Klipper og Skiær, der findes i hele denne Strækning bevise,) og naaer derpaa lige til Landet Diemen og nye Guinea. Denne lærde Mand, som den physiske Jordbeskrivelse har meget at takke, betragter Havet, der er indsluttet imellem denne Bierg-Kiede og den sydlige Deel af Asien

som deelt i tre store Bugter, hvis Grændser virkelig ere betegnede af Naturen.

Den første af disse Bugter, som ligger mod Vesten, er den Arabiske og den Persiske. Den er mod Sønden begrændset af den Kiede af Øer, som strækker sig fra Forbierget Comorin og Maldiverne til Øen Madagascar. Ved at skiære sig ind i Landet, danner den to store Fiorde, den Persiske Bugt og det røde Hav. Den anden er den Bengalske Bugt. Den tredie er den store Øe-Samling, som indbefatter Sunda-Øerne, de Molukkiske og Philippinske Øer. De kunne ansees som et Slags Formuur der sammenføier Asien med Syd-Landet, som bærer hele Tyngden af det stille Hav. Imellem dette Hav og denne store Øe-Samling er en særskildt Bugt, der dannes mod Østen af en Kiede Søe-Bierge, der strække sig fra de Marianske Øer til Japons Øer. Til disse Bugter kan man endnu lægge den femte, der dannes af den Kiede af Øer, som fra Japons nodre Ende slutter sig til den sydlige Pynt af Halv-Øen Kamtschatka, og som indeslutter det Hav, hvori Amur-Floden løber — Et Hav, der ikke kan stikke synderlig dybt ind, dersom det er sandt, som man forsikrer, at Mundingen af denne Flod er ufremkommelig, formedelst den store Mængde Bambus-Rør, som voxe deri.

Det kan være nok med disse Geografiske-Optegnelser, man her har seet; men mindre behøvedes eiheller for at lede og fæste Opmærksomheden til dette skiønne Land. Vi ville gaae ind i det giennem Indostan, hvor Handelen kalder os.

6. Physisk Beskrivelse over Indostan.

Endskiønt man ved det generiske Navn Ost-Indien i Almindelighed forstaaer de vidtløftige Lande, der ligge

paa hiin Side det Arabiske Hav og det Persiske Rige, er Indostan dog kun det Land, der er indsluttet imellem Indus og Ganges — tvende berømte Floder, som løbe ud i det Indiske Hav i en 400 Miles Afstand fra hinanden. Igiennem dette store Mellemrum løber en Kiede høie Bierge, som deler det i Midten, og ender sig ved Forbierget Comorin, hvorved den skiller den Malabarske Kyst fra Coromandel-Kysten.

En paafaldende Besynderlighed; der maaskee er eneste i sit Slags, giør denne Bierg-Kiede til en Skranke, som Naturen synes at have reist imellem de tvende modsatte Aarstider. Disse Bierges Tykkelse er det eneste, som der skiller Sommer og Vinter fra hinanden; det vil sige Aarets skiønne Dag fra Regn-Tiden; thi man veed, at der imellem Vende-Sirklerne ikke gives nogen Vinter. Ved dette Ord forstaaer man i Indien kun den Tid paa Aaret, da Vindene drive Skyerne med Heftighed mod Biergene, hvor de brækkes og opløse sig i Regn, der er ledsaget med hyppige Storme. Denne Regn foraarsager da stærke Vand-Skyl, hvorved Floderne svulne og oversvømme Sletterne. Paa denne Tid er Himmelen betynget med Dunster, og Nætterne gyselig mørke. Denne Aarstid er ellers ikke stræng, og Kulden er saa ringe, at det er den Tid, da de fleste Frugter komme til Modenhed, da baade Planter og Blomster holde sig friskest.

Den tørre Aarstid fortiener langt bedre Navn af Sommer. Denne hele Aarstid igiennem opdager man neppe en Skye i Dunst-Kredsen. Land- og Søe-Vindene herske der vexelviis, de første om Natten, de sidste om Dagen. Derpaa følger mellemstunder et og andet Vindstille, og da fortæres Landet af brændende Hede.

Forskielligheden i Aarstiderne er endnu mere mærkelig paa begge Havene. Medens de spinkleste Fartøier seile saa rolige paa det ene, at al Styrmands

Konst synes næsten overflødig, kunne de stærkest bygte Skibe paa det andet ikke udholde de græsselige Storme, som uophørlig oprøre det. Fremmede Søefarende forekomme Uleilighederne af denne stormfulde Aarstid ved at forføie sig hiem. Overbeviste ved gientagne Erfaringer, at der ikke engang er Sikkerhed i Havnene, drage Landets Indfødte deres Fartøier paa Land, og lade dem enten ligge paa deres Lade-Pladser, eller bringe dem i deres Skibs-Verfter, for at beholde dem. Denne farlige Aarstid varer paa Malabar-Kysten fra Enden af April til hen i September Maaned. Sønden-Vindene, som i denne Tid herske paa Coromandel-Kysten, ophøre der imellem den 15de og 30te October og giøre da Plads for Norden-Vindene, som der anrette de samme Ødelæggelser. Med sine Øine henvendte til Strøget under Linien, seer Øeboeren paa Ceylon saaledes ved de tvende Jevndøgns Tider Bølgerne vexelviis oprørte og stille paa sin høire og venstre Side; ligesom Naturens Herre i disse tvende Ligevægts Øieblikke dreiede Vægtskaalen med Plager og Glæder, som han holder bestandig i sine Hænder. Maaskee er det ogsaa i Indien, hvor herskende Got og Ont kun synes at være skildte fra hinanden ved en Bierg-Skranke, at Læren om de tvende Principer er opkommen — En Lære, som Mennesket maaskee aldrig fuldkommen vil blive befriet fra, saalænge man er uvidende om de skiulte Hensigter, det almægtige Væsen, der skabte Universet, har havt dermed.

Hvorfor dette Væsen lod en Evighed forløbe, uden at dets Ære behøvede at kundgiøres ved dette store Værk, eller dets Lyksalighed fordrede dets Tilblivelse, og først bestemte sig til at frembringe det i Tiden? Hvorfor dets Viisdom lod saa mange tilsyneladende Ufuldkommenheder blive deri? Hvorfor dets Godhed besatte det med følende Skabninger, som maatte lide,

uden at have fortient det? Hvorfor den Onde, det hader, saa ofte trives under dets Øine, medens den Retskafne, det elsker, ikke sielden er overvældet af Trængsler? Hvorfor Naturens mangehaande Plager ramme uden Forskiæl, saavel den Uskyldige som Skyldige? Indtil det dunkle * i disse Spørgsmaale bliver oplyst, vil det kortsynede, det svagsindede Menneske, eftersom Ordenen i Tingene er ham enten med eller imod, blive en Tilbeder af Oromaze eller Arima. Thi Smerte og Glæde ere Kilden til alle Religioner, ligesom Oprindelsen til alle Begreber.

Saa nøie er Forbindelsen imellem de physiske og moralske Love, at Klimaet allevegne har lagt de Gienstænde, der ere vigtige for Menneskets Vel til første Grundvold for den menneskelige Forstands Systemer. Saaledes have Indianerne — paa hvis Indbildningskraft Naturen giør de dybeste Indtryk ved den stærkeste Paavirkning af Got og Ont, ved det idelige Syn af Elementernes Kamp — faaet deres Plads paa et Sted, der er det frugtbareste paa Forandringer, Begivenheder og Tildragelser af ethvert Slags.

* Dette dunkle er vel tilstrækkelig blevet oplyst af ham, der lærte Mennesket at kiende dets Skaber som Fader, der bereder Glæder af Sorger og Lægedom af selve de Smerter, som Uforstand ikke sielden paadrager sig ved Misbrug af de beste Glæder — Ved at bringe Menneske-Forstanden ind paa dette Spor, er det nok ogsaa uden Tvivl, den har lært at indsee, at det er disse Naturens saa ofte paaankede, saa ofte forstørrede, saa ofte selv paadragne Plager, der have tvunget Mennesket til at bruge dets Forstand til at forskaffe sig deels Beskyttelse, deels Lindring imod dem; at det er ved idelig Ponsen paa, at udfinde nye Midler dertil, den er steget til en Høide, som den maaskee ellers aldrig skulde have opnaaet.

Overs.

7. Indostans Ælde.

Ogsaa har Philosophien og Historien længe sysselsat sig med disse berømte Lande, og deres Gisninger sætte Indianernes første Tilværelse utrolig høit op i Tiden. Sandt er det, at enten man raadfører sig med de historiske Mindesmærker, eller man betragter Indostans Beliggenhed paa Kloden, maa man, ved at antage Havets fremskridende Bevægelse fra Øst til Vest, tilstaae, at det maae være et af Jordens ældst beboede Lande; Oprindelsen til vore fleste Videnskaber taber sig i dets Historie. Allerede for Pythagoras reiste Grækerne derhen for at lade sig undervise. De ældste handlende Nationer reiste dertil for at bringe vævede Tøier tilbage derfra, som viser den Fremgang, Vindskibeligheden da havde giort hos Indianerne. Kan man overhovedet ikke med god Grund antage, at det Klima, der er Menneske-Slægten det gunstigste, ogsaa er det ældst beboede? En reen Luft, et mildt Klima, en frugtbar Jordbund, der giver sin Grøde næsten uden at dyrkes, have maattet forsamle de første Mennesker. Dersom det menneskelige Kiøn har kunnet formere og udbrede sig i haarde Klimaer, hvor det har maattet kiempe uophørlig mod Naturen; dersom det golde og brændende Sand, ufremkommelige Moradser, en evig Iis have faaet Beboere; dersom vi have boesat os i Skove og Udørkener, hvor man maatte forsvare sig mod Elementerne og rivende Dyr, hvor let har man da ikke maattet forene sig i disse yndige Lande, hvor Mennesket, fritaget fra Fornødenheder, har kun Fornøielser at ønske sig; hvor det uden Møie og uden Bekymring kan nyde de beste Frugter, det skiønneste Syn af hele Naturen, og med Rette kalde sig den ypperste Skabning, Naturens Konge. Saaledes var det med Ganges's Bredder og Indostans skiønne Egne. De nydeligste Frugter

fyldte Luften med Vellugt, give en sund og forfriskende Føde. Træerne forskaffe en Skygge, som Dagens Hede ikke kan trænge sig igiennem. Medens de levende Skabninger, der vrimle paa Kloden, ikke kan begaae sig andre Steder, uden ved at ødelægge hinanden, dele de i Indien Overflødigheden og Sikkerheden med deres Herre. Endog nu omstunder, da Jorden maatte være udpisket ved at bære Frugter, der i saamange Aarhundreder ere blevne fortærede i fremmede Lande, er dog Indostan, naar man undtager nogle faa golde og sandige Steder, endnu det frugtbareste Land i Verden.

8. Religion, Regiering, Lovkyndighed, Sæder og Skikke i Indostan.

Det Moralske er der ikke mindre overordentligt end det physiske. Naar man dvæler med Øiet heftet paa dette vidtløftige Land, kan man kun med Smerte see paa, at Naturen der har giort alt for Menneskets Vel, og at Mennesket har giort alt derimod. Erobrings-Raseriet og en anden Plage, der er ikke mindre ødelæggende — Graadigheden hos de Handlende have vexelviis plyndret og undertrykt det skiønneste Land i Verden.

Midt blandt vilde Røvere og det Sammenraps af Fremmede, som Krigen og Graadigheden have trukket til Indien, kiender man lettelig de gamle Beboere. De kiendes ikke saa meget paa deres Farve i Huden og udvortes Skabning, som paa særegne Træk i deres Karakter. Dette Folk, der er knuset under Despotismens, eller rigtigere, under det meest udsvævende Anarkies Aag, har ikke optaget sine Tyranners Sæder, eller Love, eller Religion. Det idelige Syn af alle Krigens Rasenheder, af alle de Udsvævelser, alle de Laster, som Menneske-Naturen kan forfalde til, har ikke kunnet fordærve dets Karakter. Mild, menneske-

kierlig, frygtagtig har intet kunnet giøre en Indianer fortrolig med Synet af Blod, eller give ham Mod til, eller Begreb om Opstand. Han har kun de Feil, der følge med Svagheden.

Den oplyste Reisende, som paa sin Vandring giennem Egyptens Sletter, seer Stumper af Kolonner, skamferede Statuer, sønderbrudte Gesimser strøede paa Marken; uhyre Pyramider unddragne Krigens og Tidens Ødelæggelser, betragter med Beundring disse Levninger af en Nation, der ikke mere er til. Han finder ikke mere det Sted, hvor dette i Oldtiden saa berømte Theben med sine hundrede Porte har staaet; men Stumperne af dets Templer og dets Graver, giver ham et langt høiere Begreb om dets Pragt, end alt hvad Herodot og Diodor have skrevet derom.

Ved at undersøge med Opmærksomhed Reisendes Beretninger om de Indfødte Indvaaners Sæder, troer man at vandre paa Dynger af Ruiner. Det er Stumper af en uhyre Bygning. Det hele er nedbrudt; men disse omstroede Levninger vidne om Planens Høihed og Regelmæssighed. Giennem urimelig Overtroe, barnagtige og udsvævende Skikke, vidunderlige Skikke og Fordomme skimter man Sporene af en ophøiet Moral, en dyb Philosophie, et meget renset Politie; og naar man vil stige op til Kilden af disse religieuse og selskabelige Indretninger, seer man, den taber sig i den skumle Oldtid. De ældste Traditioner viser os Indianerne, som det længst oplyste og kultiverede Folk.

Keiser Muhamed Akebar fik det Indfald, at lade sig underrette om Grundsætningerne i alle de Religioner, der vare udbredte i hans vidtløftige Provindser. Løst fra denne Overtro, hvoraf han forhen ved sin muhamedanske Opdragelse var bleven inddrukket, vilde han selv dømme om dem. Intet blev ham lettere, end at faae Kundskab om alle de Religioner, der kun fordre at

giøre Proselyter, men han strandede med sine Anlæg, der han fik at bestille med Indianerne, som ikke tilstædde nogen at faae Adgang til at blive bekiendt med deres Mysterier.

Med al sin Magt og alle sine Løfter kunde Akebar ikke formaae Braminerne til at aabenbare ham Læresætningerne i deres Religion. Denne Fyrste tog derfor sin Tilflugt til List. Det Middel han udfandt, var: at faae disse Præster betroet et ungt Barn, ved Navn Frizi, som et stakkels forældreløst Barn af Præste-Stammen, som er den eneste der kan forundes Adgang til Theologiens hellige Mysterier. Got underrettet om den Rolle, han skulde spille, blev Frizi hemmelig sendt til Benarez, der er Sædet for Videnskaberne i Indostan. Han blev modtaget af en lærd Bramin, der opdrog ham med ligesaa megen Omhed, som om han havde været hans Søn. Efter 10 Aars Studeringer vilde Akebar lade det unge Menneske komme tilbage; men han var bleven indtagen af hans Lærers, Braminens Datters Yndigheder.

Fruentimrene i denne Præste-Stamme ansees for de smukkeste i Indostan. Den gamle Bramin satte sig ikke mod denne Lidenskabs Fremgang hos de tvende Elskende. Han elskede Frizi, der havde vundet hans Hierte ved hans Opførsel og Lærvillighed, og han tilbød ham hans Kiereste til Ægteskab. Deelt imellem Elskov og Erkiendtlighed vilde det unge Menneske ikke længere fortsætte Bedrageriet. Han faldt ned for Braminens Fødder, aabenbarede ham Bedrageriet og bad ham tilgive ham sin Forbrydelse.

Uden at giøre ham nogen Bebreidelse, greb Braminen til en Dolk, som han bar ved sit Belte, og vilde have giennemboret sig dermed, dersom Frizi ikke havde holdt hans Arm tilbage. Dette unge Menneske frembragte alt for at berolige ham, forsikrende, at han var

færdig til at giøre alt for at udsone sin Underfundighed. Braminen brast i Graad, lovede at tilgive ham, dersom han vilde sværge ham til, at han aldrig vilde oversætte Veda'erne, eller de hellige Bøger, og aldrig at aobenbare noget Menneske Symbolet paa Braminernes Troe. Frizi lovede det uden Betænkning, og sandsynligviis har han holdt sit Ord.

Fra utænkelige Tider havde Braminerne, der allene havde saavel de borgerlige som religieuse Bøger, Kundskaber og Anordninger i Bevaring, giort en Hemmelighed deraf, som overhængende Død midt i de største Piinsler ikke havde afvristet dem. Der var intet Slags Rædsler eller Forførelser, som de jo havde trodset, da Hr. Hastings, General-Gouverneur over de Engelske Besiddelser i Bengalen, og den meest oplyste af alle de Europæere, som ere dragne til Indien, blev Eier af Indianernes Lovbog. Han bestak nogle Braminer; andre bragte han til at indsee det latterlige i, og de Uleiligheder, der fulgte af deres hemmeligheds-fulde Tilbageholdenhed. Oldingerne, som ved deres Erfarenhed og Studeringer vare blevne hævede over deres Kastes Fordomme, læmpede sig efter hans Hensigter i Haab om, at de skulle faae en friere Udøvelse af deres Religion og Love. De vare Elleve i Tallet, hvoraf den Ældste var over 80 Aar og den Yngste ikke under 35 Aar. De sammendrève 18 originale Samskretske Forfattere, og den Samling af Sentenser, de uddroge af dem, blev oversat paa Persisk under Braminernes Opsyn. Af Persisk blev den oversat paa Engelsk ved Hr. Halhed. De, der giorde denne Samling forkastede eenstemmig tvende Forslag; det ene: at udelade nogle forargerlige Paragrapher; det andet: at lære Hr. Halhed det hellige Sprog. Saa sandt er det at Præste-Standen er altid den samme; at af Fordeel og Stolthed beflitter Præsten sig til enhver Tid paa at

holde Folkene i Vankundighed *. For at give Værket den Nøiagtighed og Paalidelighed, man kunde ønske det, sammenkaldte man de dueligste af Punditerne eller de lovkyndige Braminer fra forskjellige Egne i Bengalen. Her er en forkortet Historie om Verdens Skabelse og Kasternes første Indretning, saaledes som disse religieuse Samlere have fremstillet den i Spidsen af den borgerlige Lovbog.

Brama elsker i ethvert Land den Religions Indretning, som man der iagttager. I Mosqveen hører han den Andægtige, som fremsiger sine Bønner med at tælle sine Perler. Han er tilstæde i Templerne ved Afgudernes Tilbedelse. Han er Muselmanden hengiven, Indianerens Ven, de Kristnes Ledsager, Jødernes Fortrolige. De Mennesker, han har begavet med en ophøiet Sjel, see i de stridige Sekter og de forskjellige Gudsdyrkelser kun en Virkning af den mangefold Rigdom, som han har udbredet over Skabnings-Værket.

Sandheds Principet eller det høieste Væsen havde skabt Jorden, Himlene, Vandet, Luften, Ilden, da det fødte Brama. Brama er Guddommens Aand. Den er nedsænket i Betragtninger over sig selv. Den er tilstæde ved enhver Deel i Rummet. Den er reen. Dens Kundskab er uendelig. Den faaer den ved Indskydelse. Dens Forstand indbefatter alt hvad der er muligt. Den er ubevægelig. For den er intet forbi-

* Saa sandt er det og, at den, der lader sig beherske af forudfattede Meninger, skyder ofte i Blinde. Lige modsat Virkning frembringer jo Præste-Aanden hos Proselyt-Magerne, der ansee det for Pligt at paanøde andre deres ene saliggjørende Hemmeligheder. Den saakaldte philosophiske Aand har jo troet sig beføiet til, at udøse ligesaamange Spotterier og Narre-Gluffer mod Aabenbarelses-Aanden som mod Hemmeligheds-Aanden.

gangen, nærværende eller tilkommende. Den er uafhængig. Den er forskjellig fra Universet. Den besjæler Guddommens Frembringelser. Den besjæler de 24 Kræfter i Naturen. Øiet faaer sin Virkekraft af Solen, Dyndet af Ilden, Jernet af Magneten, Ilden af forbrændelige Materier, Skyggen af Legemet, Støvet af Vinden, Pilen af Buens Kraft, og Skyggen af Træet. Saaledes er Universet formedelst denne Aand begavet med Kræfter til at ville og Kræfter til at handle. Dersom denne Aand kommer fra Hjertet igjennem Øret, frembringer den Fulkommenhed i Tonerne; gjennem Huden, Følelsens Fornemmelse; gjennem Øiet, Følelsen af de synlige Gjenstande; gjennem Tungen, Smagens Fornemmelse; gjennem Næsen, Lugtens Fornemmelse. Denne Aand oplives de fem virkende Lemmer, de fem fornemmende Lemmer, de fem Elementer, de fem Sandser, de tre Sjele-Evner. Den er Aarsag til, at Tingene skabes og forgaae, den betragter det alt, som en rolig Tilskuer. Dette er Reing-Veda's Lære.

Af sin Mund fødde Brama Viisdommen eller Braminen, hvis Forretning det er at bede, læse og lære; af sin Arm — Styrken eller Krigeren, som skal skyde med Bue, regjere og kjempe; af sin Bug og sine Laar — Næringen eller Agerdyrkningen og Handelen; af sine Fødder — Trældommen eller Konsineren og Slaven, der tilbringer sit Liv med at adlyde, arbeide og reise.

Forskjellen paa de fire første Kaster er altsaa ligesaa gammel som Verden, og af guddommelig Indstiftelse.

Derpaa frembragte Brama Resten af det menneskelige Kjøn, som skulde udfylde disse fire Kaster, Dyrene, Planterne, det Livløse, Laster og Dyder. Han

foreskrev enhver Kaste sine Pligter, og disse Pligter ere for bestandig indtegnede i de hellige Bøger.

Den første, der ved Brama's Valg blev Øvrighed eller Fyrste, havde en slet Eftermand, der vendte op og ned paa Selskabs-Ordenen, ved at tillade Mænd og Qvinder af de fire Kaster, han havde indstiftet, at blande sig med hinanden. Af denne forbryderske Forvirring fremkom der en femte Kaste, og af denne en Mængde andre. Opbragte derover dræbte Braminerne ham. Ved at gnide den høire Haand af hans Lig fødtes der to Sønner, den ene en Krigs- eller Øvrigheds mand, den anden en Bramin. Ved at gnide den venstre Haand fødtes der en Datter, som Braminerne giftede med hendes Broder Krigsmanden, hvilken de overdroge Øvrigheds-Magten. Denne havde pønset paa, at myrde den femte Kaste og alle dens Grene; men Braminerne raadede ham derfra. Deres Raad var at samle alle de enkelte Lemmer, hvoraf den bestod, og anvise dem forskjellige Forretninger i Videnskaberne, Konsterne og Haandværkerne, som de og deres Afkom for bestandig have drevet.

Heraf seer man, at Braminen blev saa opblæst af sin Herkomst, at han vilde have anseet det for en Fornedrelse at søge Øvrigheds- eller Konge-Magten; og at man bringer det til, at gjøre Nationerne deres Lænker ærværdige, ved at paalægge dem disse i Guddommens Navn. Aldrig blev en Indianer fristet til at træde ud af sin Kaste. Indianernes Inddelelse i Kaster, hvoraf den ene er ophøiet over den anden, er et Kjendetegn paa den dybeste Fordærvelse og den ældste Trældom. Den viser Braminernes ubillige og oprørende Fortrin for de andre Stænder i Selskabet, og den første Lovgivers dorske Ligegyldighed for Nationens Almeenvel.

Denne Fortælling om Verdens Fødsel indeholder intet fornuftigere eller urimeligere, end hvad man læser

i andre Mythologier. Allevegne har Mennesket villet nedstige fra Himmelen. Veda'erne eller de Kanoniske Bøger, ere ikke mindre agtede og troede i Indien, end Bibelen af Jøder og Kristne; og Troen paa Bramas, Raoms og Kis'kens Aabenbarelser er ligesaa stærk som vor. Religionen var ofte en Opfindelse af behændige og politiske Mennesker, som, naar de ikke hos sig selv fandt Midler til efter deres Gotbefindende at beherske deres Lige, søgte den Styrke, der manglede dem, i Himmelen og lode Skrækken nedstige derfra. Deres Drømmerier bleve i Almindelighed vedtagne med al deres Urimelighed. Først ved Kulturens og Oplysningens Fremskridt var det man dristede sig til, at undersøge dem, og begyndte at rødme over det, man havde troet. Blant Praterne gjorde nogle Nar deraf, og disse udgjorde den afskyelige Klasse, som kaldes de stærke Aander. Andre søgte, enten af Fordeel eller af Svagsind at forene det Daarlige med det Fornuftige. Disse toge deres Tilflugt til Allegorier, som Lærdommens Opfindere maaskee ikke havde gjort sig mindste Tanke om, og som Almuen ikke fattede eller forkastede, for at holde sig i reneste Eenfoldighed til deres Fædres Troe *.

* En anden Mening har Forfatteren yttret i den ældre Udgave af sit Værk. Deri har han kun meget kortelig berørt Indianernes Religion. At Læserne kunne dømme, hvad der er vundet ved at følge den senere Udgave, vil jeg hidsætte hele Stedet af den ældre.

„Brama — som efter nogle Indianers Mening, „var et over den menneskelige Natur særdeles ophøiet „Væsen — og som efter den sandsynligste Mening, kun „er et symbolisk Væsen, der betegner Guds Viisdom „— var Indiens store Lovgiver. Det er ham, man „tillægger de hellige Bøger; hvoraf Originalen er tabt,

Indianernes hellige Aarbøger tale om Sekler, der ere bortrundne i den fierneste Tid, og følge hinanden uafbrudt til de seneste Tider. De melde ikke noget om den Tildragelse, der af alle er den mærkværdigste og gyseligste, nemlig Syndfloden. Braminerne paastaae, at deres hellige Bøger ere ældre end denne Tid, og at denne Plage ikke strakte sig til Indostan. De skille fire Aldre fra hinanden. Reenheds-Alderen, der varede i 3,200,000 Aar, da levede Mennesket 100,000 Aar, og blev 21 Albuer høit; Forskydelsens-Alderen, i hvilken en Trediedeel af Menneske-Slægten var fordærvet, den varede 2,400,000 Aar og Mennesket levede 10,000 Aar; den Alder, hvori den halve Deel af Menneske-Slægten var fordærvet, den varede i 1,600,000 Aar og Menneskets Liv naaede 1000 Aar; den almindelige Fordærvelses-Alder, eller den nærværende Tids-Alder, der skal vare 400,000 Aar; deraf ere næsten 50,000 Aar forløbne. I Begyndelsen af denne Alder blev Menneskets Liv indskrænket til 100 Aar. Allevegne er Nutiden den meest fordærvede. Allevegne er Aarhun-

„men hvorover man har en Forklaring i et Sprog, „som kun forstaaes af nogle Braminer."

„Denne Bog befaler dem at troe et høieste Væsen, „som har skabt en Rekke af Væsener, hvoraf nogle ere „ypperligere, andre ringere end Mennesket. Den befaler „dem at troe Sielens Udødelighed, Belønninger og „Straffe i et andet Liv, Sielenes Overflyttelse i forskiellige Legemer, hvilket er den første Grundsætning i „deres Religion."

„Moralen fremsættes der ikke allene i Forholds-„Regler, men ogsaa i Sindbilleder, der hos alle Natio-„ner have været Oprindelsen til Afgudsdyrkelsen. Man „har tabt Forklaringen over de fleste af disse Allegorier. „Billedet er blevet tilbage, og er blevet en Gienstand „for Tilbedelse."

dredet Afskummet af Aarhundrederne; ligesom Last og Dyd ikke vare ligesaa gamle som Mennesket og Verden.

Hvor fabelagtige end disse Aarbøger synes os, af hvem kunne de dog vel modsiges? Skulde det vel være af Philosophen, der antager Verdens Evighed? Skulde det vel skee af Jøden, hvis Tids-Regning, hvis Sæder og Love have saamegen Overeensstemmelse med Indianernes sidste Alder? Der gives ingen Indsigelse mod Indianerens Tidsmærker, som jo kan vendes mod vore, og vi bruge intet Beviis til at hævde vore, som man jo ogsaa finder i Braminens Mund og Skrifter.

Punditerne eller de lovkyndige Braminer tale endnu Originalsproget i Lovene, hvilket Almuen ikke kiender noget til. Braminerne tale og skrive Samskret. Samskret er riigt, men kort og fyndigt. Grammatiken derover er meget indviklet og meget regelmæssig. Alphabetet bestaaer af 50 Karakterer. Deklinationerne, der ere i Tallet 17, have hver en Singularis, en Dualis og en Pluralis. Der ere Stavelser, som ere korte, kortere og meget korte; lange, længere og meget lange; skarpe, skarpere og meget skarpe; grove, grovere og meget grove. Det er et musikalskt Node-Sprog. Den sidste Stavelse af Ordet hèdéreo ligner det, der i Musikken kaldes et Orgel-Punkt som varer næsten et Minut. Poësien har alle Slags Vers og Versifikationen har alle de Slags Fødder og Vanskeligheder, som gives i andre Sprog, uden engang at undtage Rimet. Forfatterne betiene sig af Stanser. Emnet er almindelig moralsk. En Forøder af Fader er sin Søns Fiende. — En liderlig Moder er en Fiende af sine Børn. — — En smuk Kone er sin Mands Fiende. — — Et slet opdraget Barn er sine Forældres Fiende. Her er et Exempel paa Indretningen af deres smaae Stykker: Af Tørst efter Guld har

jeg gravet i Jorden og hengivet mig til at forvandle Metaller. — — Jeg har giennemstreifet Havet og krøbet for de Store. — — Jeg har flyet Verden — lagt mig efter Troldoms Konster — — jeg har vaaget blant Gravene. — — Det har ikke indbragt mig en Cowri. — Bort Gierrighed, jeg frasiger mig al Fordring paa dine bedragelige Løfter.

Hvor lang Tids Forløb forudsætter ikke et saa vanskeligt og saa fuldkomment Sprog? Hvor gamle ere ikke de nyere Daarskaber? Der tales i Samskret om Guds Domme ved Vand og Ild. Hvorofte ere ikke de samme Vildfarelser og de samme Sandheder gaaede Kloden rundt? Paa den Tid, da Samskret blev skrevet og talt, bare allerede de syv Dage i Ugen i samme Orden Navnene af de syv Planeter; blev Sukkerrøret dyrket; var Chemien bekiendt; den Græske Ild opfundet; gaves der Ild-Vaaben; et Kaste-Spyd, som udkastet deelte sig i brændende Pile og Gnister, som ikke sluktes; en Maskine som udkastede en Mængde Kaste-Spyd, og som kunde dræbe endog hundrede Mand i et Øieblik. Men det er fornemmelig i Indianernes borgerlige Lovbog, som vi nu komme til, at man finder de stærkeste Beviser paa Nationens utrolige Ælde.

Endelig ere vi komne i Besiddelse af disse Love hos et Folk, som synes at have oplært alle de andre, og som efter dets Gienforening ikke har lidt andre Forandringer i dets Sæder og Fordomme, end de, der ere uadskillelige fra Menneskets Karakteer og Tidens Indflydelse.

Indianernes borgerlige Lovbog begynder med Fyrstens eller Øvrighedens Pligter — man læser i en særskildt Artikel: „At han maa være elsket, agtet, vel „underrettet, standhaftig, frygtet — at han skal

„behandle sine Undersaatter som sine Børn — at han „skal beskytte Fortienesten, og belønne Retskaffenheden „— at han skal vise sig for sit Folk — at han skal „afholde sig fra Viin — at han først skal herske over „sig selv — at han aldrig maae være enten Spiller „eller Jæger — at han ved alle Leiligheder skal skaane „Braminen og undskylde ham — at han fornemmelig „skal opmuntre Agerdyrkningen — at han aldrig maae „giøre Indgreb i hvad der tilhører den ringeste af hans „Undersaatter — dersom han bliver Seierherre i Kri„gen, skal han takke Landets Guder og dele Byttet med „Braminen — i sin Tieneste skal han have et Antal „Narre eller Snylte-Giæste, Giøglere, Dandsere og „Brydere — dersom han ikke kan skaffe Forbryderen „tilveie, skal Udaaden gotgiøres paa hans Bekostning „— dersom han nægter sin Beskyttelse naar han tager „mod Skat, kommer han i Helvede — dersom han „anmasser sig noget af hvad der er henlagt eller givet „til gudeligt Brug, vil han i tusinde Aar blive straffet „derfor i Helvede — han bør vide, at allevegne, „hvor Folk af en vis Rang holder Omgang med Skiø„ger, og hengive sig til Bordets Udsvævelser, gaaer „Staten sin Undergang i Møde — hans Myndighed „vil kun vare kort, dersom han betroer sine Anslag til „andre end til sine Raadsherrer. En Ulykke for ham, „dersom han raadfører sig enten med svag Olding eller „letsindig Qvinde. Hans Raad skal han holde i det „Øverste af sit Huus, paa Toppen af et Bierg, eller „dybt inde i en Udørken langt fra Papagøier og slad„deragtige Fugle.“

I den hele Lovbog er der kun Strophen om de gudelige Stiftelser, hvori man kunde kiende Braminens Finger. Men til hvilken Nytte ere Narre, Dandsere og Giøglere ved en Øvrigheds Hof? Skulde det vel være, for at skaffe ham Lise i hans møisommelige

Forretninger, muntre hans Sind ved hans alvorlige Pligter?

Hvormange forenede Egenskaber forudsætter ikke en borgerlig Lovbogs Indretning, især for en stor Nation? Hvilken Kundskab om Mennesket, Klimaet, Religionen, Sæderne, Skikkene, Fordommene, den naturlige Billighed, Rettighederne, Forholdene, Vilkaarene, Tingene, Pligterne i alle Stænder, Straffenes Forhold til Forseelserne! Hvilken Dømmekraft! Hvilken Upartiskhed! Hvilken Erfarenhed! Er Indianernes Lovbog et Værk af Snillet eller et Resultat af Seklernes Viisdom? Det er et Spørgsmaal, som vi overlade den at bedømme, der vil paatage sig den Umage, at giennemtænke det grundigt.

Først handles der om Laan, som er det første Baand, Menneskene knytte imellem sig; om Eiendom, det første Skridt til Selskab; om Retfærdighed, uden hvilken intet Selskab kan bestaae; om Rettens Formaliteter, uden hvilke dens Udøvelse vilde blive vilkaarlig; om betroet Gods; om Delinger; om Gaver; om Pant; om Slaver; om Borgere; om Fædre; om Mødre; om Børn; om Ægtefæller, om Qvinder; om Dandserinder; om Sangerinder. Efter disse Gienstande, som tilkiendegive en talrig Folkemængde, utallige Forbindelser, en nøiagtig Erfarenhed med Menneskets Ondskab, gaaes der over til Leie, til Kontrakter, til Jordenes Deelning og Høstning, til Byer, til Stæder, til Bøder, til alle Slags Forurettelser og Trætter, til Markskrigere, Bedragere, til Plyndringer, hvoriblant man regner Menneske-Ran, til Umaadelighed, til Horerie; og enhver af disse Materier bliver afhandlet med en Omstændelighed der gaaer fra de almindelige Slags til Forseelser, som synes indbildte. Næsten alt er blevet forudseet med Skiønsomhed, udsat fra hinanden med Skarpsindighed, befalet, forbudet eller revset med

Retfærdighed. Af denne Mængde Love ville vi kun anføre nogle, som udmærke Nationens første Tider, og som kunne være os paafaldende enten formedelst deres Viisdom eller formedelst deres Besynderlighed.

Det er forbudet at laane et Fruentimmer, et Barn og sin Tiener. Renten af Laan bliver høiere, jo lavere Kaste Laaneren er af; en umenneskelig Politik, hvorved man har seet mere paa den Riges Sikkerhed, end paa den Fattiges Trang. Hvorlænge et Laan end staaer, maa Renten dog aldrig stige op til det dobbelte af Kapitalen. Den, der pantsætter et Stykke til tvende Kreditorer, skal straffes med Døden; dette er Ret, thi det er et Slags Ran. Kreditor kan bemægtige sig sin Skyldner af de lavere Kaster, naar han ei kan betale, slutte ham inde hos sig og lade ham arbeide for sig; dette er ikke saa grusomt, som at kaste ham hen paa et Knippe Halm i et Fængsel.

Arve kan hverken den usædelige Qvinde, eller Enken uden Børn, eller den ufrugtbare Hustrue, eller Manden uden Grundsætninger, eller Gildingen, eller den Vanvittige, eller den, der er forviist af sin Kaste eller fordrevet af sin Familie, eller den blind- eller døvfødte, eller den Stumme, eller den Udygtige, eller Skiftningen, eller den Spedalske, eller den, der har slaget sin Fader. De, der træder i deres Sted, skulle føde og klæde dem.

Indianerne giøre ikke Testament; Slægtskabs-Graderne bestemme enhvers Fordringer og Rettigheder.

Det Barn, der har ført sig sin Opdragelse til Nytte, tager dobbelt Lod mod den vankundige.

Næsten alle Artiklerne i Lovbogen om Eiendom, Arvegang og Delinger ere overeensstemmende med de Romerske Love, fordi Fornuft og Billighed høre alle Tider til og tilsige de samme Anordninger, med mindre de bleve modstræbte af underlige Skikke og vildledende

Fordomme, hvis Oprindelse tabe sig i Tidens Nat, som holde sig ved deres Ælde mod sund Sands og bringe Lovgiverne i Fortvivlelse.

Dersom der begaaes en Uretfærdighed af Retten, skal Skaden erstattes af og omdeles paa alle dem, der have havt Deel deri, Dommeren ikke engang undtagen. Det var at ønske, at Dommeren saaledes allevegne maatte drages til Ansvar. Har han dømt urigtig af Uduelighed, er han Forbryder, har han giort det af Ondskab, er han det endnu mere.

Efterat man har belagt falsk Vidnesbyrd med Erstatnings Straf, tilstæder man falsk Eed mod sandfærdig Vidnesbyrd, naar det vilde føre en Skyldig til Døden. Hvilken underlig Blanding af Viisdom og Daarskab.

I den yderste Nød kan Manden overlade sin Kone, dersom hun samtykker deri; Faderen sælge sin Søn, dersom han har flere. Af disse tvende Love er den ene skiændig, den anden umenneskelig. Den første nedsætter en Husmoder til Skiøge, den anden bringer Sønnen af Huset i Slave-Stand.

Der er en uhyre Mængde af forskiellige Slave-Klasser blant Indianerne. Loven tilstæder Løsgivelse, der skeer med en vis Ceremonie. Slaven fylder en Krukke med Vand, kommer Riis deri, som han har renset, tilligemed nogle Blade af en Bælgfrugt. Han staaer opreist for sin Herre med Krukken paa Axelen, hans Herre løfter den op paa hans Hoved, brækker den itu, og medens det, der er i Krukken, flyder ud over Slaven, siger han tre Gange: Jeg giver dig fri, og Slaven er frigivet.

Den, der dræber et Dyr, en Hest, en Oxe, en Geed, en Kameel, skal miste Haand eller Fod; her seer man Mennesket sat paa Liste med det umælende. Dræber han en Tiger, en Biørn, en Slange, bliver

det ved Penge-Bøder. Disse Forseelser ere overtroiske Følger af Siæle-Vandringen, der ved at fremstille et Dyrs Legeme som Bolig for en menneskelig Siel giver et Krybs voldsomme Drab Udseendet af et Slags Mord. Forend Braminen satte sig paa Jorden, afviskede han Stedet med en Flig af sin Kiole og sagde til Gud: Dersom jeg har nedladt min Velvillighed endog til Myren, haaber jeg, at Du vil nedlade Din til mig.

Folke-Formerelsen er en Hoved-Pligt, en i Naturen saa hellig Orden, at Loven tillader Bedrag, Løgn, Meeneed for at fremhielpe et Ægteskab. Det er en slet Gierning, som begaaes allevegne, men som ikke var tilladt uden hos Indianerne. Skulde det ikke i flere andre Tilfælde være Viisdom hos Lovgiveren, at tilstæde *, hvad han hverken kan forhindre eller straffe?

Polygamien er tilladt af de fleste Asiatiske Religioner og flere Mænd taales af nogle. I Rigerne Boutan og Thibet er een eneste Kone ofte en heel Familie til Tieneste uden Jalousie eller Huusforstyrrelse (ventelig af Mangel enten paa Fruentimre eller paa Leilighed til at underholde dem. Hvilket af Tilfældene der end indtræffer, ere Følgerne lige beklagelige for begge Kiøn).

Jomfrudommen er en væsentlig Betingelse ved den ægteskabelige Forenings Gyldighed. Konen staaer under sin Mands Despotisme. Indianernes Lovbog

* Neppe. Loven bør som Retfærdighedens Tolk vise Afskye for al Usædelighed. Der skeer endda Brud nok paa den af Individerne. Men tillader den dem kun een eneste Forbrydelse, da har den tabt sin Ret til at forbyde, end sige, straffe alle andre. Det eneste den kan tillade sig, er maaskee at tie, indtil den faaer beredet sig Tid til at tale.

Overs.

siger: at den Kone, der er sin egen Herre, vil altid opføre sig slet, og at man aldrig kan giøre sig Regning paa hendes Kydskhed. Dersom hun kun føder Døttre er hendes Ægtefælle fritagen for at boe hos hende. Hun kan ikke gaae ud af Huset, uden hans Tilladelse. Hun skal altid have hendes Barm tildækket. Ved hendes Mands Død kræver Omstændighed, at hun lader sig brænde paa samme Baal, med mindre hun er frugtsommelig, eller hendes Mand er død fraværende, eller hun ikke kan forskaffe sig sin Turban eller sit Belte, eller hun opofrer sig til Kydskhed og ugift Stand. Deler hun Baalet med hendes Mands Lig, vil den høieste Himmel blive hendes Bolig, og hun vil der faae sin Plads ved Siden af den Mand, der aldrig har løiet.

Indianernes Lovgivning, som man vil finde alt for lemfældig ved visse Forbrydelser, saasom Mord paa en Slave, Pæderastie, bæstisk Utugt, der udsonedes med Bøder, vil udentvivl synes grusom mod utilladelig Omgang imellem Kiønnene. Sandsynlig er det en Følge af Fruentimrenes Ukydskhed og Mændenes Svaghed under et brændende Klima; af disses tøileløse Jalousie; af Frygt for Kasternes Sammenblanding; af de daarlige Begreber om Afholdenhed, der i alle Lande ere vedtagne af uafholdne Munke, og et Beviis paa Lovbogens Ælde. Efterhaanden som Selskaberne voxe og vedvare, griber Fordærvelsen om sig; Forseelserne, især de, der fødes af Klimaets Beskaffenhed, hvis Indflydelse aldrig ophører, formere sig, og Straffene komme af Vane, med mindre Lovbogen bliver hævdet af Guderne. At vore Love have sat en svær Straf paa Horerie, er der vel ingen, som paatvivler.

Hvad vi kalde Galanterie, det kalder Lovbogen Horerie. Der gives Lefle-Horerie hos Mand og Qvinde, som straffes med Penge-Bøder; der gives

Foræringshorerie, som bliver straffet hos Manden med Lemlæstelse; fuldbragt Horerie, der straffes med Døden. En Bramins Datter, der giør sig til Skiøge, bliver dømt til at brændes. Uanstændig Berørelse, hvoraf Loven, der ikke agter paa den Undseelse, som Velanstændighed paalægger Historieskriveren, anfører forskiellige, er belagt med afskrækkende Straf. En Mand af de høiere Kaster, der bliver overbeviist om at have havt Omgang med et Fruentimmer af Almuen, bliver mærket i Panden med en hovedløs Mands-Figur. En Bramin, der bedriver Hoer, bliver mærket i Panden med Qvinde-Kiøns Delene. Man synderriver dem paa hans Medskyldige, der maa miste Livet.

Sangerinderne, Dandserinderne og offentlige Fruentimre slaae sig sammen i Selskaber, der staae under Politiets Beskyttelse. Man betiener sig af dem ved Høitideligheder; de sendes offentlige Betiente i Møde. Denne Stand var mindre foragtet i de ældre Tider. Førend Lovene var der kun liden Forskiel paa Menneskets Forretning og Dyrets, og der hængte ikke nogen Skam ved et naturligt Foretagende.

En Skiøge, der ikke holder sit Ord, skal betale dobbelt tilbage, hvad hun har taget imod; den, der skiender hende ved Vanbrug, skal betale hende ottedobbelt, og ligesaameget til Øvrigheden. Straffen er den samme, dersom han sælger hende til en anden.

Man maa ikke spille uden Øvrighedens Samtykke. Lønlig Spille-Gield er uinddrivelig.

Den, der slaaer en Bramin med Haanden eller Foden, skal Haanden eller Foden afskiæres.

Der skal øses kogende Olie i Munden paa en Soodor, eller et Menneske af den fierde Kaste, der bliver overbeviist om, at han har læst de hellige Bøger. Dersom han har hørt Veda'erne læse, skal hans Ørne fyldes med varm Olie og tilstoppes med Vox.

En Soodor, der sætter sig paa en Bramins Hynde, skal have Ballerne giennemstukne med et gloende Jern og være forviist. Hvad Forbrydelse, en Bramin endog har begaaet, skal han dog ikke miste Livet. At dræbe en Bramin er den største Forbrydelse, man kan begaae.

En Bramins Eiendom er hellig; den kan ikke komme i fremmede Hænder, ikke engang i Fyrstens. Her seer man altsaa fra de ældste Tider visse Klassers Arvefalds-Ret blandt Indianerne.

Irettesættelse erstatter Lovens Taushed. Straffen for en Feil forøges ved Gientagelse. I Redskaber til en Konst eller et Haandværk, ikke engang et offentlig Fruentimmers, maae der giøres Udlæg. Hvad vilde Indianeren sige, dersom han saae vore Fogder rømme ud af Bondens Hytte og hans Øxne med andre Avlings-Redskaber satte til Auktion.

For at ende denne korte Fremsættelse af en alt for lidet bekiendt Lovbog, med nogle høie Træk, læser man i Artiklen om Fyrsten: „Dersom der i Staten er „hverken Røvere, eller Ægteskabs Brydere, eller Mordere, eller Mennesker af slette Grundsætninger, er „Øvrigheden sikker paa Himlen. Hans Rige vil „blomstre, hans Hæder udbrede sig, medens han lever; „og hans Løn vil blive den samme efter hans Død, „dersom Forbryderne ere blevne straffede med Strænghed. Thi, lægger Lovbogen til med ligesaa megen „Fynd som Simpelhed: Straffen er Øvrighed, „Straffen indjager alle Frygt, Straffen „er Folkets Forsvar, Straffen er dets Beskytter i Nøden, Straffen staaer Vagt „for den, der sover, Straffen med sit „sorte Ansigt og røde Øie er Forbryderens Skræk."

Uagtet denne Lovbogs Feil, hvoraf de meest paafaldende ere formegen Gunst for Braminerne, og formegen Strænghed mod Fruentimrene, retfærdiggiør den ikke desmindre det høie Begreb om Braminernes Viisdom i de allerældste Tider. Gives der end blandt den store Mængde fornuftige Love, som man bemærker deri, nogle, der synes alt for lemfældige eller alt for strænge, andre der foreskrive nedrige eller uanstændige Handlinger; nogle, der sætte grusom Straf paa smaa Forseelser eller ringe Straf paa grove Forbrydelser, saa vil dog den Vise, førend han laster, overveie Omstændighederne, der ofte ikke tillade Lovgiveren, at give et Folk Love, naar det ikke kan tage imod dem. Af den Samskretske Grammatiks indviklede Regelmæssighed, af dette Sprogs Ælde, der fordum var almindeligt, og nu i saa lang Tid har været ukiendt; af en Lovbogs Sammensættelse, der er saa vidtløftig, som Indianernes, vil han uden Betænkning slutte: at der i Indien er forløbet en stor Mængde Sekler imellem dets barbariske og kultiverede Forfatning; og at Braminerne have forbrudt sig baade mod deres Landsmænd og mod Udlændinge ved at iagttage en hemmelighedsfuld Tilbageholdenhed, der fra alle Kanter standsede Kulturens Fremgang.

Det Segl, der holdte Braminens Mund tillukket, er brækket; og det er at formode, at en Fremtid, der ikke er langt borte, vil kundgiøre os, hvad der endnu staaer tilbage at vide om Indianernes gamle Religion og Lovkyndighed. Imidlertid ville vi see, hvorledes deres nærværende Forfatning er og tillægge nogle Træk, som mangle i Skilderiet over deres Politie og Læresætninger.

Braminerne, som ere de eneste, der forstaae Sproget i den hellige Bog, giøre den Brug af Texten, som man til alle Tider har giort af hellige Bøger. De

finde deri alle de Forholdsregler, som Indbildning, Egennytte, Lidenskaber og falsk Nidkierhed indgive dem. Disse Religionsfortolkernes udelukkende Forretninger have givet dem en saadan grændseløs Magt over Folkene, som den, Bedragere og Sværmere maae have over Mennesker, der ikke have Styrke nok til at høre enten deres Forstand eller deres Hierte.

Fra Indus til Ganges erkiende alle Folk Vedam for den Bog, der indeholder deres Religions Grundsætninger, og dog have meget faa den eens. De fleste af dem ere endog forskiellige i de væsentlige Grundsætninger. Det Hang til at disputere og abstrahere, som i saamange Aarhundrede fordærvede den skolastiske Philosophie i vore Skoler, har giort langt større Fremgang i Braminernes og bragt langt flere Urimeligheder blandt deres Læresætninger, end Blandingen af Platonismen, der maaskee endog var en Green af Braminernes Lære, har indbragt i vore.

I hele Indostan udgiøre de politiske Love, Vedtægterne og selve Omgangs-Maaden en Deel af Religionen, eftersom alt kommer fra Brama, Guddommens Tolk.

Man kunde falde paa at troe, at denne Brama havde været en Konge, eftersom man finder hans Religions Indretninger giorte med Hensyn til at indgyde Folkene en dyb Ærbødighed for og en stærk Kierlighed til deres Land, og man tillige deri seer Lysten til at rette Klimaets Feil. Faa Religioner synes at have været saa vel passende for de Lande, til hvis Brug de ere blevne indrettede.

Det er ham, Indianerne have den store Ærbødighed for, som de endnu have for Indostans tre store Floder, Indus, Keisna og Ganges.

Det er ham, der har giort det Dyr helligt, der er det nødvendigste til Jordens Dyrkning, tilligemed

Koen, hvis Melk giver saa sund en Næring i de varme Lande.

Det er ham, der har deelt Folket i Stammer, eller Kaster, der ere adskildte fra hinanden ved politiske og religieuse Grundsætninger. Denne Indretning er ældre end alle bekiendte Traditioner og Mindesmærker, og kan ansees som det meest paafaldende Beviis paa Indianernes utænkelige Ælde. Intet synes mere stridende mod Selskabets naturlige Fremskridt, end denne Forskiel paa Klasser blandt Medlemmerne af een og samme Stat. Et saadant Anlæg har ikke kunnet være grundet uden paa et giennemtænkt Lovgivnings System, der forudsætter en Stat, som allerede har bragt det vidt i Kultur og Oplysning. Men hvad der er endnu mere overordentligt, det er, at denne Skik har vedligeholdt sig saamange Aarhundrede efter at Grundsætningen og Forenings-Baandet ere blevne ophævede. Den er et paafaldende Exempel paa den Styrke, de nationale Fordomme have, der ere helligede ved religieuse Begreber.

Kasternes Forskiellighed udmærker sig ved første Øiekast. Medlemmerne af enhver Stamme have en Lighed imellem sig, som man ikke kan miskiende. Det er de samme Lader, samme Skabning, samme Stemme, samme Yndigheder, og samme Hæsligheder. Alle Reisende, der have en Smule Iagttagelses-Aand, ere blevne slagne af dette Familie-Udseende.

Der ere flere Klasser af Braminer. Nogle ere fordeelte i Selskabet. De ere sædvanlig meget fordærvede. Overbeviste om, at Vandet i Ganges renser dem fra alle deres Forbrydelser, og fritagne fra den borgerlige Retstvang, kiende de hverken til Tømme eller Dyd. Kun finder man endnu hos dem noget af den Medlidenhed og Velvillighed, der er saa almindelig under Indiens milde Klima.

Andre leve ude fra Menneske-Selskab, og det er svagsindede eller sværmerske Mennesker, der ere hengivne til Lediggang, til Overtroe og Metaphysikens Forvildelser. I deres Stridigheder gienfinder man de samme Tanker, som hos vore berømteste Metaphysiker, Væsentligheden og Uvæsentligheden, Aprioristen og Aposterioristen, Uforanderligheden og Udeeligheden, Livs-Sielen og Sandse-Sielen, med denne Forskiel, at disse skiønne Opdagelser ere meget gamle i Indien, og at det er kun meget kort siden, at Petrus Lombardus, Thomas Aqvinas, Leibnitz og Malebranche satte Europa i Forundring over deres Frugtbarhed i at udfinde alle disse Drømmerier. Da vi have faaet denne abstraherende Philosopheer-Maade, som vi have drevet endnu høiere, fra de græske Philosopher, er det ikke utroeligt, at Grækerne selv havde disse dyrebare Kundskaber fra Indianerne; med mindre man hellere vil antage, at, da Metaphysikens Sætninger ligge inden for alle Nationers Tanke-Kreds, har Braminernes og vore Munkes Lediggang frembragt de samme Virkninger i Europa som i Asien, uden at nogen anden Meddelelse af Lærdom har havt Sted imellem disse tvende Landes Beboere.

Disse Braminer ere Descendentere af de gamle Brachmaner, om hvilke Oldtiden taler med Beundring, fordi Mængden til alle Tider slaaes af en paatagen Strængheds- og Hemmeligheds-Mine med Ret til at tale i Himmelens Navn. Det er dem, Grækerne tillagde Læren om Sielens Udødelighed, Begrebene om det høieste Væsens Natur, om tilkommende Straffe og Belønninger.

Med disse Kundskaber, der smigre Menneskets Nysgierrighed, jo mere de overstige dets Svaghed, forenede Brachmanerne en Mængde religieuse Skikke, som Pythagoras optog i sin Skole; saasom Faste, Bøn, Taushed, Betragtning, af hvilke Indbildningskraftens

Dyder Mængden slaaes mere end af de nyttige og velgiørende. Man ansaae Brachmanerne for Gudernes Venner, fordi de syntes at befatte sig meget med dem; og for Menneskenes Beskyttere fordi de aldeles intet befattede sig med dem. Ogsaa bleve Ærbødighed og Erkiendtlighed umaadelig bortødslede paa dem. Endog Fyrsterne droge hen i vanskelige Tilfælde at raadspørge sig med disse Eenboere, som man formodentlig ansaae for underrettede ved Indskydelse, fordi man ikke kunne troe dem oplyste af Erfaring. Imidlertid er det vanskeligt at troe, at der blandt dem ikke skulde have været virkelig retskafne Mennesker. Men det maatte da være dem, der i Studeringer og Videnskaber fandt Næring for en blid Aand og en reen Siel, og ved at hæve sig med Tanken til det store Væsen, de søgte, saae intet andet i denne høie Beskuelse end een Grund mere til at giøre sig ham værdige, og ikke en Adkomst til at bedrage eller tyrannisere deres Medmennesker.

Krigsmands-Klassen er udbredet allevegne under forskiellige Benævnelser. Paa Coromandel-Kysten kaldes den Raja'er, paa Malabar-Kysten Naïrer. Disse Naïrer ere godmodige og kiekke, men stoute, forfængelige og overtroiske. Nogle af de Lykkeligste, have paa denne Kyst, ligesom andensteds, oprettet smaae Stater. Andre have nogle meget indskrænkede Besiddelser. Leiren er det Sted, hvor de fleste af dem befale eller adlyde. Deres Hang til Plyndring og Voldsomheder er almindelig bekiendt, og det er fornemmelig paa Lande-Veiene, at de kundgiøre deres heftige Lyst dertil. Ei heller gives der nogen forsigtig Reisende, som jo lader sig ledsage af nogen iblant dem. De, man betaler for denne Tieneste, vilde hellere lade sig nedsable end overleve den Fremmede, der har betroet sig til deres Beskyttelse. Dersom de misbrugte denne Tillid til at forraade dem, vilde deres nærmeste Slægtninge

rive dem ihiel. Disse Sæder høre hiemme paa Malabar-Kysten; de andre Soldater i Indostan have ikke saa forvendte Tilbøieligheder.

Foruden denne Kriger-Kaste gives der hele Nationer, saasom Cararinerne og Maratterne, der drive denne Haandtering; enten de nu nedstamme fra nogle Stammer, der fra først af have været bestemte for Krigen, eller Tiden og Omstændigheder have blandt dem giort Forandringer i deres første Stats-Indretning.

Den tredie Stamme bestaaer af alle de Mennesker, som dyrke Jorden. Der ere faa Lande, hvor de mere fortiene deres Medborgeres Erkiendtlighed. De ere flittige og vindskibelige, de forstaae til Fuldkommenhed den Konst at fordele Vandet, og dermed give den brændende Jord, de beboe, al den Frugtbarhed, den kan tage imod. De ere i Indien, hvad Mennesker af denne Stand ere næsten allevegne, de skikkeligste og lykkeligste Mennesker, naar de hverken ere fordærvede eller undertrykkede af Regieringen. Denne fordum meget agtede Klasse var sikker for Krigens Tyrannie og Rasenheder. Aldrig vare Agerdyrkerne forbundne til at gribe til Vaaben. Deres Jorder og deres Arbeide vare lige hellige. Roligen droge de deres Furer ved Siden af tvende grusomme Armeer, som ikke forstyrrede den fredsommelige Agerdyrkning. Aldrig satte man Ild paa Kornet, aldrig huggede man Træerne om. Religionen, der er ligesaa almægtig til at stifte Godt som Ondt, kom saaledes Fornuften til Hielp, der rigtig nok lærer, at man maae beskytte nyttigt Arbeide, men som allene ikke har Styrke nok til at bringe det, den lærer, i Udøvelse.

Konstner-Klassen deles atter i ligesaa mange Klasser, som der ere Haandværker. Man kan aldrig forlade sine Forfædres Haandtering, hvilket er Aarsagen, hvorfor Trældommen og Vindskibeligheden der ere blevne fortplantede med hinanden, og have bragt Konsterne

til den høieste Grad, de kunne naae ved ihængende Slid, uden Hielp af Smagen og Opfindelsen, der kun fødes af Kappelyst og Frihed.

Til denne Kaste, der er overmaade udstrakt, høre tvende Haandteringer, der ere mærkværdige formedelst nogle meget besynderlige Skikke. Den ene bestaaer af Dagleiere allene, som have Tilladelse til at grave Brønde og Damme. Det er de stærkeste og arbeidsomste Mennesker i disse Lande. Deres Fruentimre tage Deel med dem i deres Arbeide; de spise endog med dem i Følge en Rettighed, som de i hele Indostan kun dele med dem, der ledsage dem, der besørge Befordrings-Væsenet.

Disse sidste, som alle Transporter høre til, have ikke nogen fast Bopæl. De giennemstryge den hele Halvøe. Paa Oxnenes Ryg føre de deres Familier og deres Handels-Varer. Enten det er en tiltagen eller en gammel Rettighed, saa lade de disse Dyr græsse hvor de komme frem, uden at betale noget derfor. En af deres vigtigste Forretninger er at underholde Armeerne. Man lade dem frit drage igiennem en Leir for at forsyne en anden med hvad den har nødig. Deres Personer, deres Lastdyr, endog deres Mund-Forraad som ttlhører dem selv, bliver altsammen holdet i Agt. Blev det endog beviist, at de Levnetsmidler de føre, tilhørte Fienden, holdte man kun dem tilbage, men det øvrige fortsatte sin Vei i Fred.

Foruden disse Stammer er der endnu en femte, som er Udskuddet af alle de andre. De der udgiøre den, have de sletteste Forretninger i Selskabet. De begrave de Døde, de bortfr[illegible] Ureenlighed, de nære sig med Kiød af selvdøde Dyr. Adgang til Templerne og de offentlige Steder er dem forbuden. Man tilstæder dem ikke Brugen af fælleds Brønde. Deres Boliger ere i Udkanterne af Stæderne eller udgiøre eenstige

Flekker paa Landet. Det er dem endog forbudet at gaae igiennem de Gader, der beboes af Braminer. Saavelsom alle Indianere kunne de befatte sig med Agerdyrknings-Arbeide, men allene for de andre Kaster, og de have aldrig Jorder enten til Eie eller i Fæste. Den Skræk, de indjage, er saa stor, at dersom de af en Hændelse rørte ved nogen, som ikke er af deres Stamme, vilde man ustraffet skille dem ved et Liv, der er anseet alt for ringe til at fortiene Beskyttelse af Lovene.

Dette er, endog i de Egne, hvor en fremmet Regiering har forandret Begrebene lidt, disse Ulykkeliges Skiæbne, der paa Coromandel-Kysten er bekiendt under Navn af Pariarer. Deres Fornedrelse er endnu meget større paa Malabar-Kysten, som ikke har været undertvungen af Mogul og hvor man kalder dem Pouliater.

De fleste give sig af med at dyrke Riis. Tet ved de Marker, de dyrke, er et Slags Hytte. Der flygte de hen, naar et Skrig, der altid gives langt borte, forkynder dem en Befaling fra den, de staae under, og de svare derpaa, uden at gaae ud af deres Skiul. De bruge den samme Forsigtighed, dersom en utydelig Lyd underretter dem om et Menneskes Nærmelse, hvo det end kan være. Mangler dem Tid til at skiule sig, kaste de sig paa Ansigtet ned paa Jorden med al den Ydmyghed, som Følelsen af deres Skiændsel maae indgive dem. Dersom Høsten ikke svarer til en undertrykkende Herres Gierrighed, sætter den Grusomme undertiden Ild paa disse ulykkelige Bønders Hytter, og skyder ubarmhiertig paa dem, naar, som sielden skeer, de kunne forsøge paa at undløbe Flammerne.

Alt er gyseligt i disse ulykkelige Menneskers Forfatning, indtil Maaden selv, hvorpaa man tvinger dem til at forsyne sig med deres meest trængende Fornø-

denheder. Ved Nattens Indtrædelse gaae de i meer eller mindre talrige Hobe ud af deres Skiul, stile deres Gang mod Torvet og give i nogen Afstand et Brøl fra sig. Kiøbmændene nærme sig. Pouliaterne forlange hvad de behøve. Man forsyner dem dermed, og paa det Sted, hvor Regningen i Forveien var giort, læg-ges Pengene, der ere bestemte til Betalingen. Naar Kiøberne kunne være sikre paa, at ingen kan see dem, komme de frem bag Hækkene, der unddrog dem fra alles Aasyn, og bortsnappe med største Iil, hvad de paa en saa underlig Maade have forskaffet sig.

Dog, siger man, at Pouliaterne, denne evige Gienstand for de andre Kasters Foragt, have af deres Samfund udjaget Poulachierne, der ere endnu mere foragtede. Dem er det forbudet, at bruge Ild. Man tilstæder ikke at de bygge sig Hytter og de ere nødte til at beboe et Slags Reder i Skovene og paa Træerne. Naar de hungre, hyle de som de vilde Dyr, for at opvække de Forbigaaende til Medlidenhed. De barmhiertigste blant Indianerne henlægge da noget Riis eller andet til Næring, og drage sig paa det hurtigste tilbage, at den udhungrede Stakkel kan komme og tage det, uden at møde sin Velgiører, der vilde ansee sig besmittet ved hans Nærmelse.

Denne yderlige Fornedrelse, hvori maa seer en betydelig Deel af en talrig Nation nedsænket, er altid bleven anseet for en uforklarlig Gaade. De meest klar-synede Hoveder have aldrig kunnet forklare sig, hvor-ledes menneskekierlige og følsomme Nationer have kun-net bringe deres egne Brødre i en saa foragtelig Forfat-ning. Tør vi vove en Formodning? Under vore halv-barbariske Regieringer ere grusomme Piinsler eller en skiændig Død de Forbryderes Lod, der have enten meer eller mindre forstyrret Ordenen i Selskabet. Kunde det ikke være at lemfældige Love havde under Indiens milde

Klima indskrænket sig til at udelukke alle Forbrydere fra deres Kaster. Denne Straf kunde synes tilstrækkelig til at standse Forbrydelser, og den var sikkerlig den meest passende i et Land, hvorfra Blodsudgydelse altid var forviist baade af Religions Grundsætninger og af Sæder. Vistnok havde det været overmaade got, om Børnene ikke havde arvet deres Forældres Skiændsel; men unedbrydelige Fordomme modsatte sig denne Opreisning. Det er uden Exempel, at en Familie, der er fordrevet af sin Kaste, er kommen ind i den igien.

Fordi Europæerne have omgaaet disse Ulykkelige, saaledes som man bør omgaaes Mennesker, ere de tilsidst blevne Indianerne næsten ligesaa gyselige. Denne Gysen finder endnu Sted i det Indre af Landene, hvor Mangel paa Forbindelser nærer de indgroede Fordomme, der lidt efter lidt adspredes paa Kysterne, hvor Handel og Trang bringe alle Mennesker hinanden nærmere og frembringe nødvendigen rigtigere Begreber om den menneskelige Natur.

Alle disse Klasser ere bestandigen adskildte ved uoverstigelige Skranker. De kunne hverken gifte sig eller boe eller spise sammen. Enhver, der overtræder denne Regel, bliver forjaget af sin Stamme, som han har fornedret.

Man skulde vente at see disse Skranker nedbrudte i Templerne. Der er det i det mindste, man burde erindre sig, at al Fødsels Forskiel er kun Vedtægt, og at alle Mennesker uden Forskiel ere Brødre og Børn af den samme Gud. Men saaledes er det ikke. Nogle Stammer nærme sig rigtig nok hinanden, og blande sig med hinanden ved Alterets Fod; men de nederste maae taale Ydmygelser for deres Stand endog i Pagoderne.

Religionen der helliger denne Ulighed blant Indianerne, har dog ikke været i Stand til at bringe dem til, ganske at frasige sig den Agtelse, der vises de høiere

Klasser. Den naturlige Ærekiærhed har undertiden ladet sig høre og indgivet nogle urolige Gemytter temmelig besynderlige Midler, for at faae Deel i den Ærbødighed, der vises Braminerne af Mængden. Dette er Oprindelsen til de Munke, der ere bekiendte i Indien under Navn af Jogueyer.

Til dette Slags Liv antages Mennesker af alle agtede Kaster. Det er nok, at man som Braminerne hengiver sig til Betragtning og Lediggang, men man maae overgaae dem i Spægelser. Ikke heller kommer den Strænghed, vore meest enthusiastiske Eremiter paalægge sig, nær mod de gruelige Piinsler, hvortil en Indiansk Munk fordømmer sig selv. Krogede under Byrden af deres Lænker, udstrakte paa deres Møddinger, udmattede af Pidsk, af Spægelser, af Vaagen og Fasten afgive Jogueyerne et Syn, der er Almuen interessant.

De fleste af dem streife om paa Landet, hvor dem vises Ærbødighed af Mængden, endog af de Store, som enten af Politik eller Overbeviisning stige ofte ned af deres Elephant for at kaste sig for Fodderne af disse væmmelige Mennesker. Fra alle Kanter tilbyder man dem Frugter, Blomster og Røgelse. De forlange med Stolthed hvad de vil have, de modtage som en Skyldighed hvad man tilbyder dem, uden at denne Hovmod nogensinde formindske den Ærbødighed, man eengang har skiænket dem. Maalet for deres Stolthed er, at samle sammen til at plante Træer, grave Damme, istandsætte eller opbygge Pagoder.

De af dem, der synes bedst om at opholde sig i Skovene, see sig i deres Eenlighed besøgte af Fruentimre, der ikke er af udmærket Rang nok til at leve indsluttede, og fornemmelig af dem, der ikke have Børn. Ofte finde de i deres Pilegrims Reise Enden

paa en Ufrugtbarhed, der er mere vanærende i Indien end paa ethvert andet Sted.

Stæderne tiltrække sig og beholde de Mænd af denne Orden, hvis Undergierninger ere meest udbasunede af Rygtet; men de opholde sig altid der enten under Telte eller i fri Luft. Der er det de modtage den Ærbødighed, der ødsles paa dem og give de Raad, man er saa begierlig efter. Sielden nedlade de sig til at begive sig nogetsteds hen, end ikke til Palladserne, hvor man vilde ansee sig meget æret ved deres Nærværelse. Dersom de undertiden give efter for en meget anseet Dames Bønner, da sige deres Sandaler, som de lade staae uden for hendes Dør, Manden, at det ikke er ham tilladt, at gaae ind.

Det Sælsomme i den Indianske Mythologie er mindre behageligt og mindre forførisk end det i den Græske. De have en udsendt Hest; et Sidestykke til Jødernes udsendte Buk. De antage ligesom vi gode og onde Engle. Fordybet i sit Væsens Beskuelse fattede den Evige, siger Shaster, den Beslutning, at skabe Væsener der kunde tage Deel i hans Ære. Han talede — og Englene bleve til. De sang i Forening Skaberens Lov, og fuldkommen Enighed herskede i Himmelen, da tvende af disse Aander satte sig op imod Skaberen og droge en Legion med sig ved deres Exempel. Gud styrtede dem da ned i et Piinsels Sted, og uddrog dem ikke derfra uden paa de Engles Forbøn, der vare blevne ham troe, og paa saadanne Vilkaar, der fyldte dem baade med Glæde og Skræk. Oprørerne bleve dømte til, under forskiellige Skikkelser, paa den nederste af femten Planeter, at udstaae de Straffe, der stode i Forhold til det formastelige i deres første Forbrydelse. I Følge deraf blev enhver Engel strax underkastet 87 Omflyttelser paa Jorden, førend den fik Bolig i en Koe, som har den fornemmeste Rang blant Dyrene.

Disse forskiellige Forflyttelser ere et Slags Udsonings-Tilstand, hvorfra man gaaer over til en Prøve-Stand; det vil sige: Engelen flytter fra Koens Legeme over i et menneskeligt Legeme. Der er det Skaberen udvider hans Forstands-Evner og hans Frihed, hvis gode eller slette Anvendelse enten forkorter eller forlænger Tiden til hans Frigivelse. Den Retskafne kommer i Døden til at forene sig igien med det høieste Væsen, den Ugudelige maae begynde sin Udsonings-Tid forfra igien.

Saaledes er, efter denne Shasters Fortælling, Siele-Vandringen en virkelig Straf, og de Siele, der leve i de fleste levende Skabninger, ere kun forbryderske Væsener. Formodentlig er denne Mening om Sielenes Omflytning ikke den almindelig vedtagne i Indien. Den maa være opfunden af en eller anden miltsyg og haardhiertet Helgen, thi Læren om Sielenes Omflyttelse synes fra først af, at have forkyndet mere Haab end Frygt.

Virkelig falder det meget naturligt, at forestille sig, at det i Førstningen kun har været en smigrende og Mennesket trøstende Tanke, der meget let har fundet Indgang i et Land, hvor Menneskene leve under en behagelig Himmelegn og en mild Regiering, og derfor have begyndt at lægge Mærke til Livets korte Varighed. En Lærebygning, som udstrakte det over sine naturlige Skranker, kunde ikke mangle Held. Det er saa sødt for Oldingen, der føler alt det svinde, som er ham kiært, at haabe, at han endnu skal beholde det, og at hans Nedbrydelse er kun en Overgang til en anden Tilværelse. Det er saa trøstende for den, der mister ham, at tænke, at han ved sin Bortgang ikke taber den Lykke, at være til. Derved har denne Lære om Siele-Vandringen maattet befæste sig og udbrede sig. Forgiæves oprørtes Fornuften mod dette Blændeværk, forgiæves sagde den, at uden Erindring af, at man for-

hen har været til, er der hverken Fortsættelse af eller Eenhed i Tilværelsen, og at Mennesket, som ikke erindrer sig, at han har været til, er ikke forskiellig fra det Menneske, som for første Gang bliver til. Følelsen optog hvad Fornuften forkastede; lykkelige endda de Folke-Slægter, hvis Religion fremstiller dem i det mindste et fornøieligt Digt.

Shaster har givet Læren om Siele-Vandringen et sørgeligere Udseende, udentvivl for at lade den tiene som Middel til og Støtte for den Moral, den vilde indføre. Virkelig er det efter denne Omflyttelse, betragtet som Straf, at den fremstiller de Pligter, som Englene have at opfylde. De fornemmeste ere Godgiørenhed, Afholdenhed fra Kiød og Nøiagtighed i at følge sine Forældres Haandtering. Denne herskende Fordom, hvori det synes, som alle Sekter ere enige, uagtet de forskiellige Meninger, der gives om dens Oprindelse, har intet Exempel, uden hos de gamle Ægypter, hvis Indretninger udentvivl staae i en historisk Forbindelse med Indretningerne hos Indianerne, hvilken vi ikke mere kiende. Men ved at adskille Haandteringerne fornedre Ægyptens Love ingen af dem, istedetfor at Bramas Love, maaskee ved den Misbrug, man har giort af dem, synes at have fordømt endeel af Nationen til Jammer og Foragt.

Af den borgerlige Lovbog er det klart, at Indianerne næsten vare komne ligesaavidt i Kulturen, da Brama gav dem Love, som de ere det nu. Saasnart et Selskab begynder at faae nogen Dannelse, seer det sig naturligviis deelt i endeel Klasser, efter Forskielligheden og Mængden af dets Konster og Fornødenheder.

Udentvivl har Brama villet give disse forskiellige Haandteringer en politisk Fasthed, ved at lade Religionen hellige dem, og at giøre dem bestandige i de Familier, som da dreve dem, uden at forudsee, at han der-

ved hindrede de videre Opdagelser, som i Fremtiden kunde give Anledning til nye Haandværker. Ogsaa kan man — at dømme efter den samvittighedsfulde Nøiagtighed, hvormed Indianerne endnu iagttage Bramas Lære — sikkert antage, at efter denne Lovgivers Tid har Vindskibeligheden ikke giort nogen Fremgang blant disse Folk, og at de vare, paa lidet nær, ligesaa uddannede, da de fik disse Indretninger, som de ere det nu. Denne Bemærkning kan være nok for at giøre sig et Slags Forestilling om dette Folks Ælde, der siden det Tidspunkt, som synes det ældste i Verden, ikke har bragt sine Kundskaber videre frem.

Brama forordnede forskiellige Nærings-Midler for de forskiellige Stammer. Krigsfolkene og nogle andre Kaster maae spise Vildt og Faarekiød. Nogle Jorddyrkere og Konstnere er det tilladt at spise Fisk. Andre nære sig kun af Melk og Planter. Alle Braminer er det forbudet at spise noget af hvad der har Liv. I Almindelighed er denne Folke-Slægt yderst nøisom, men meer eller mindre indskrænket, eftersom de drive en Haandtering, der udfordrer meer eller mindre Slid. Man gifter dem fra deres Barndom af.

Den ufornuftige Skik, at begrave de Levende med de Døde, har man fundet indført paa den gamle og den nye Halvkugel; hos barbariske og kultiverede Nationer; i Udørkener og i de folkerigeste Lande. Egne, som aldrig havde staaet i nogen Forbindelse med hinanden, have ligemeget fremstillet dette gruelige Syn. Stolthed, udelukkende Egenkierlighed, andre Lidenskaber eller andre Laster kunne, under forskiellige Klima'r have draget Mennesket ind i de samme Vildfarelser.

Imidlertid maae man formode, at en Skik der er saa øiensynlig mod al sund Fornuft, har fornemmelig havt sin Kilde i Læren om Legemernes Opstandelse og et tilkommende Liv. Det Haab, at blive betient i en

anden Verden af de samme Personer, som man havde befalet over i denne, har giort, at Slaven er bleven ofret paa hans Herres Grav; Hustruen paa hendes Mands Lig. Ogsaa bevidne alle Mindesmærker, at det er ved Fyrsternes sørgelige Levninger at disse Menneske-Mord som oftest ere blevne gientagne.

Efter denne Grundsætning kunde et saa yderligen udsvævende Hiernespind aldrig have forvildet Indianerne. Man veed, hvor paastaaelige de ere paa Siele-Vandringen. De have altid troet, og rimeligviis ville de altid troe, at ved Fraskillelsen fra et Legeme gaae Sielene hen at oplive et andet, at disse idelige, paa hinanden følgende Omflyttelser skulle aldrig faae Ende. Hvorledes har da, med dette System, den Mening nogensinde kunnet blive herskende, at en Hustrue skulde blande sit Støv med Støvet af en Ægtefælle, som hun evindelig skulde blive adskildt fra? Det er en af de utallige Modsigelser, som allevegne fornedre Menneske-Slægten.

Man har ikke vidst, paa hvilken Grundvold denne Indretning kunde være bygget, indtil Indostans borgerlige Lovbog, oversat af Samskret, har i dette Stykke forskaffet os faste Begreber.

Hvormegen Drift end ethvert følende Væsen har til Selvopholdelsen, bestemme de Indianske Enker sig dog med temmelig Kiækhed til at opofre deres Liv. Dersom de undsloge sig derfor, vilde de blive beskiæmmede, tildækkede med Pialter, bestemte til de haanligste Forretninger, foragtede af de ringeste Slaver. Disse Bevæggrunde kunne vel regnes for meget, men de blive dog fornemmelig bestemte til at tage denne Beslutning, af Frygt for at efterlade sig et forhadt Minde og bringe Skiændsel over deres Børn, hvilke de elske med en Ømhed, som vore frosne Hierter aldrig have kiendt noget til.

Til Lykke blive disse grusomme Optrin hver Dag sieldnere. Europæerne taale dem aldrig paa den Grund, de have at byde over. Nogle Mauriske Fyrster have ligeledes forbudet dem i deres Provindser. De iblant dem, som Guld-Tørsten endnu bringer til at taale dem, sætte saa høi en Priis paa Tilladelsen dertil, at man sielden kan opnaae den. Men selv denne Vanskelighed giør Begierligheden derefter endnu heftigere. Man har seet Hustruer i lang Tid opoffre sig til det meest ydmygende og haardeste Arbeide, for at fortiene de Summer, der udfordres til dette overordentlige Selvmord.

En Bramins Enke, der var ung, skiøn og indtagende, vilde fornye disse Tragedier i Surate. Man afslog hendes indstændige Ansøgninger derom. Opbragt derover, tog dette Fruentimmer brændende Kul i hendes Hænder, og ophøiet, som det synes over Smerter, sagde hun i en kiæk Tone til Nabab'en: Tag ikke blot min Alder og mit Kiøns Svagheder i Betragtning. See med hvilken Følesløshed, jeg holder denne Ild i mine Hænder. Viid at jeg med samme Standhaftighed vil styrte mig ind i Flammerne.

Sandhed, Løgn, Skam, alle Slags borgerlige og religieuse Fordomme kunne altsaa hæve Mennesket til at foragte Livet, dets ypperste Klenodie; Døden, dets største Skræk; Smerten, dets værste Plage. Hvorfor har man da ikke vidst, at komme efter denne vældige Kraft? eller dersom man har kiendt den, hvorfor har man da ikke vidst at benytte sig af den for at binde os til vore Pligter? Hvilke Fædre, hvilke Børn, hvilke Venner, hvilke Borgere skulde man ikke have giort af os ved den blotte Anvendelse af Ære og Skam? Dersom Frygt for at blive foragtet styrter en ung Kone paa Malabar-Kysten i en brændende Kul-Grube, paa hvilket Sted i Verden skulde den da ikke bestemme en

Moder til at amme sit Barn, Hustruen til at være sin Mand troe.

Dette Slags Mod undtagen, der har sin Grund mere i Fordomme end i Karakteren, ere Indianerne svage, blide, menneskekierlige. Neppe kiende de noget til mange af de Lidenskaber der omtumler os. Hvad Ærgierrighed kan der vel og være hos Mennesker, der ere bestemte til at blive i een og samme Stand. At gientage deres Religions Øvelser, er den eneste Fornøielse, de fleste af dem have. Det er kun stille Arbeide og Lediggang, de synes om. Man hører dem ofte anføre et Sted af deres kiereste Bøger: Det er bedre at sidde end at gaae, det er bedre at sove end at vaage, men det bedste af alt er Døden.

Deres Temperament og Klima'ets yderlig stærke Hede ophæver ikke det rasende i deres Lidenskab for Elskovs Glæderne, som man uophørlig igientager. Skiøgernes Mængde og Fædrenes Opmærksomhed paa, at gifte deres Børn, førend Kiønnene kunne nærme sig hinanden, vidne om Heftigheden i denne Drift. Desuden ere de hengivne til Gierrighed, der er svage Legemers og smaa Sieles sædvanlige Lidenskab.

Deres Konster ere meget ubetydelige. Kattun-Lærreder undtagne, kommer der intet fra Indien, som er smagfuldt og net. Videnskaberne ere endnu mere forsømte. De dueligste Braminers Lærdom indskrænker sig til at beregne en Formørkelse. Førend Tartarerne havde trængt sig igiennem i dette Land, var der ingen Broe, som giorde Overfarten over Floderne muelig. Intet er uslere end de Bede-Huse, som nyeligen ere blevne opbygte. De gamle Pagoder opvække rigtig nok Beundring formedelst deres Fasthed og Størrelse; men baade Bygnings-Maaden og Prydelserne ere af det sletteste Slags. Alle ere de ganske uden Vinduer

og de fleste have en pyramidalsk Skikkelse. Dyr og unaturlige Skabninger, der med Plumphed ere udgravne i Muursteen, beklæde Murene baade indvendig og udvendig. Midt i Templet staar paa et rigeligt udpyntet Altar et kolossalsk Afgudsbillede, der er sort af Røgen af de Fakler, man idelig lader brænde omkring det; og altid vendt mod Hoved-Døren, paa det at de af dets Tilbedere, som Indgangen i Helligdommen er forbuden, kunne see Gienstanden for deres Tilbedelse. Man samles til Religionens Øvelser ved Instrumenters Lyd og med Vifter, for at forjage Insekter. Det er med Sange, Dandse og Ofringer Afguden æres. Dersom han er vidt og bredt berømt, seer man fra de længst bortliggende Egne Pilegrimme i tusinde Tal tilstrømme i store Karavaner, som paa deres Reise faae al muelig Hielp af den ædelmodigste Gieste-Frihed. Aldrig bleve disse gudfrygtige Sværmere afholdte fra disse møisommelige Reiser ved deres Forpligtelse til at betale den Mogulske Regiering en Skat, der staaer i Forhold til deres Stand.

Krigsmands-Kasten boer for det meste i de nordlige Provindser, og Halvøen er ikke beboet af stort andre end de ringere Stammer. Deraf kommer det, at de, der have anfaldet Indien fra Søe-Siden, have fundet saaliden Modstand. Nogle Philosopher, som paastaae, at Mennesket er kun et kornædende Dyr, maae man bede, lægge Mærke til, at Krigsfolkene, som spise Kiød, ere stærkere, modigere, muntrere og leve længere end Menneskene af de andre Klasser, som som nære sig blot af Planter. Imidlertid er dog denne Forskiel imellem de nordlige og sydlige Indbyggere alt for herskende, til at man kan søge Aarsagen dertil i Fødemidlerne allene. Den kolde og skarpe Luft paa den ene Side, mindre Frugtbarhed, mere Arbeide og Bevægelse, et mere afvexlende Liv foraarsager større

Madlyst, giver større Styrke, forskaffer Organerne mere Modstands- mere Virke-Kraft, forøger deres Spending og Vedvarenhed. Heden i det Sydlige, Overflødighed paa Frugter, Letheden til at leve uden at foretage sig noget, en bestandig Uddunstning, en større Fordelse af Avle-Sæden, flere Fornøielser, mere Kiælenskab, en siddende Levemaade, der altid er den samme; alt dette giør, at man enten lever længere eller døer tidligere. Forresten seer man, at Menneskeт, uden at være dannet af Naturen til at sluge Dyrene, er blevet den Gave forundet, at kunne leve under alle Klimaer paa en Maade, som er overeensstemmende med de forskiellige Fornødenheder, som deraf opstaae, enten som Jægere, eller Fiskeædere, eller Kornædere, eller Hyrder, eller Jorddyrkere efter Jordens Frugtbarhed eller Ufrugtbarhed.

Bramas Religion var og er endnu deelt i 83 Sekter, som ere enige imellem sig om nogle Hovedpunkter og leve i Fred med hinanden, uden at tvistes om de andre. De leve endog i Fred med alle andre Religions Bekiendere, eftersom deres egen Religion ikke befaler dem at giøre Proselyter, men er snarere udelukkende. De tilstode kun sielden Fremmede Adgang til deres Gudsdyrkelse, og det skeer aldrig uden med den yderste Uvillie. De gamle overtroiske Religioner havde dette saa temmelig tilfælleds med hinanden. Man seer det hos Ægypterne, hos Joderne, hos Grækerne og Romerne. Denne Tænkemaade har anrettet mindre Ødelæggelse end Proselyt-Raseriet. Imidlertid er den dog hinderlig for Menneskenes Forbindelser med hinanden. Det er et Bolværk mere imellem Nationerne.

Naar man betænker, at Naturen har giort alt til Menneskets Vel i disse frugtbare Lande, at med Letheden i at tilfredsstille sine Fornødenheder forene

Indianerne en medlidende Karakteer, en Moral, der afholder dem ligesaameget fra Forfølgelses- som Erobre-Lysten, kan man ikke tilbageholde de Sukke, der fremdryde ved at opsøge Kilden til den barbariske Ulighed, der har forenet alle Rettigheder og hele Magten hos den ene Deel af Nationen og lagt al Elendighed og Forhaanelse samlet paa de øvrige Indbyggere. Hvad er Aarsagen til denne underlige Affindighed? Man behøver ikke længe at være i Tvivl; det er den, der vedligeholder Elendighederne hos alle Nationer paa denne usle Klode. En lykkelig, men lidet oplyst Nation behøver kun at antage en Grund-Vildfarelse, som Vankundigheden giver Agtelse, snart vil denne Vildfarelse blive almindelig og tiene til Grundvold for det hele moralske og politiske System, snart ville de agtværdigste Tilbøieligheder see sig i Strid med hvad der er Pligt. For at følge den nye moralske Orden, maae der uophørlig giøres Vold paa den physiske. Denne bestandige Strid maa frembringe de forunderligste Modsigelser i Sæderne, og Nationen vil kun være en Samling af ulykkelige Mennesker, der tilbringe deres Liv med at pine hinanden vexelviis med deres Beklagelser over Naturen. Undtager man nogle af de Vildes Republiker, da er dette maaskee Skilderiet paa de fleste Jordens Nationer. Urimelige Fordomme have næsten allevegne givet den menneskelige Forstand et unaturligt Sving, og qvalt endog den Drift, der hos alle levende Skabninger oprører sig mod Undertrykkelse og Tyrannie. Utallige Nationer betragte sig selv i al Troskyldighed, som en Eiendom, der tilhører det lidet Antal Mennesker, som undertrykker dem *.

* Deri havde vel den kiære Raynal Ret, da han skrev sin Bog. Men der feiledes vel ogsaa særdeles meget i, at ansee og udgive dem for Undertrykkerne, som under-

Disse ere de sørgelige Følger af en Grund-Vildfarelse, som Bedrageriet har enten frembragt eller næret i Menneskets Siel. Maatte dog den sande Oplysning giengive disse Mennesker de Rettigheder, som de kun behøve at kiende for at bekomme. I Jordens Vise! I sande Philosopher blant alle Nationer! Eder tilkommer det, at underrette eders Medmennesker derom. Skiælver ikke for at oplyse eders Brødre, men værer forvissede om, at dersom Sandheden er langsommere at udbrede og befæste sig end Vildfarelsen, saa er den ogsaa grundigere og af større Varighed. Vildfarelserne forsvinde, Sandheden bliver tilbage; Mennesker, som den er vigtig formedelst den Lykke, de vente sig af den, og som I kunne vise dem Veien til at opnaae, ville høre eder med Begierlighed. Bringer disse i tusinde Tal hyrede Slaver, som staae færdige til paa et eneste Vink at myrde deres Brødre, bringer dem til at rødme derover. Lader Naturens og Menneskelighedens Stemme lyde i deres Hierter mod Omstyrtningen af de selskabelige Love. Lærer dem, at Friheden kommer fra Gud, Trældommen fra Mennesket. Blotter alle de Hemmeligheder, der holde Verden i Vankundighed og Lænker. Overbeviste om, hvormeget man ofte har havt deres Godtroenhed til Bedste, skulle Verdens oplyste Nationer maaskee forene sig til at fremme hvad der kan være til sand Gavn, til sand Hæder for Menneske-Slægten.

Foruden Landets Indfødde fandt Portugiserne ogsaa Muhamedaner i Indien. Nogle af dem vare

trykkede Undertrykkelses-Lysten hos dem, der kun ønskede sig frie for Tryk, for selv at kunne komme til at undertrykke hvem man vilde og saameget man vilde — Men derved skeede det da ogsaa, at man næsten i egentligste Forstand fik Snogen for Knubben.

Overs.

komne dertil fra Afrikas Kyster. De fleste nedstammede fra Araberne, som havde giort Indfald og anlagt Etablissementer i disse Lande. Vaaben-Vælden havde giort dem til Herrer over alle de der beliggende Lande indtil Indus. De driftigste af dem havde siden efter sat over denne Flod, og Tid efter anden vare de komne til de østligste Lande. Paa dette umaadelig store Fastland vare de Faktorer for Arabien og Ægypten, og bleve behandlede med udmærket Agtelse af alle de Fyrster, som ønskede sig at staae i Forbindelse med disse Lande. De havde formeret sig stærkt, fordi de i Medhold af deres Religion, der tilstæder Polygamie, havde givtet sig paa alle de Steder, hvor de opholdte sig i nogen Tid.

Endnu hurtigere og stadigere Fremgang havde de giort paa Øerne, der ligge rundt om i dette Ocean. Paa dem havde Trang til Handelen forskaffet dem en bedre Modtagelse hos Fyrsterne og Nationerne. Man saae dem snart stige til de høieste Værdigheder i disse smaa Stater, og opkaste sig til Herrer over Regieringen. De benyttede sig af den Overvægt, deres Oplysning gav dem, og den Understøttelse, de fik fra deres Fædernеland til at underkaste sig alt. I Haab om at behage dem, affondrede Despoter og Slaver sig fra en Religion, som de kun meget løselig hængte ved, for at antage de nye Lærdomme, der kunde forskaffe dem nogle Fordele. Opofrelsen var saameget lettere, som Koranens Forkyndere fandt sig uden Vanskelighed i, at man forbandt den gamle Overtroe med den, man vilde indføre.

Disse Muhamedanske Araber, der dreve Proselytmageriet og Handelen ved Siden af hinanden, havde fortplantet deres Religion ved at kiøbe en Mængde Slaver, som de gave Frihed, efterat de havde ladet dem omskiære og undervise i deres Lære. Deres Hov-

mod tillod dem ikke at blande deres Blod med disse Frigivnes, som med Tiden udgiorde et særskildt Folk paa Kysten af den Indiske Halvøe fra Goa til Madras. Endnu i vore Tider skiller man dem fra andre ved Navnet Mapouler paa Malabar-Kysten, og ved Navnet Choulia'er paa Coromandel. De forstaae hverken Persisk, eller Arabisk, eller Maurisk; men tale kun det Lands Sprog, hvori de opholde sig. De afgive sig for største Delen med Handelen, og bekiende sig til en Muhamedanisme, som er yderst fordærvet med Indiansk Overtroe. Man mistroer i Almindelighed deres gierrige, troløse og blodtørstige Karakter.

9. Portugisernes Opførsel paa Malabar-Kysten.

Indostan, som Over-Magt siden efter har næsten ganske forenet under et fremmet Aag, var ved Portugisernes Ankomst deelt imellem Kongerne i Cambaie, i Delhy, i Deran, i Narzingue og i Calicut, som alle talte flere — meer eller mindre mægtige — Fyrster blandt deres Vasaller. Den sidste af disse Monarker, mere bekiendt under Navnet Zamoin, et Slags Keiser, end af sin Hoved-Stads Navn, havde de Stater, som laae Søen nærmest, og sit Herredømme havde han udvidet over hele Malabar-Kysten.

Det er et gammelt Sagn, at da Araberne begyndte at nedsætte sig i Indien i det 8de Aarhundrede, fik den Malabarske Fyrste en saa heftig Lyst til deres Religion, at han, ikke nøiet med at antage den, besluttede at reise til Mekka, for der at ende sine Dage. Calicut, hvor han indskibede sig, syntes Maurerne et saa kiert, et saa ærværdigt Sted, at de uformærkt fik Vane til, at lade deres Skibe gaae derhen. Hvor ubeqvem, hvor farlig end denne Havn var, blev den

dog allene i Kraft af denne Overtroe, det rigeste Oplags-Sted i disse Lande.

Kostbare Stene, Perler, Ambra, Elfenbeen, Porcellain, Guld, Sølv, Silke- og Bomulds-Tøier, Indigo, Sukker, alle Slags Specerier og Kryderier, kostbart Træ, smukke Fernisser, Alt hvad der kan forøge Livets Behageligheder blev bragt dertil fra Orienten. En Deel af disse Rigdomme kom derhen til Søes; men da Skibsfarten ikke var saa sikker eller saa levende, som den siden efter er bleven, kom der ogsaa meget deraf til Lands, draget af Øxne eller ført paa Elephanter.

Underrettet om disse Biomstændigheder i Melinde, hvor Gama først var landet, tog han der en duelig Styrmand og lod sig af ham bringe til den Havn, hvor Handelen blomstrede meest. Til Lykke traf han der en Maurer fra Tunis, som forstod Portugisernes Sprog, og som slagen af de store Ting, han havde seet denne Nation foretage sig paa Barbariets Kyster, havde fattet en Tilbøyelighed for den, der var stærkere end hans Fordomme. Denne Tilbøylighed bestemte Mouzaide til, at giøre alt, hvad han kunde, for at tiene disse Fremmede, der uden Tilbageholdenhed betroede sig til ham; Hos Zamorinen forskaffede han Gama en Audience, hvori denne foreslog en Alliance- og Handels-Traktat med Kongen hans Herre. Man stod færdig at slutte den, da det lyktes Musselmændene, at vække Mistanke mod Medbeylere, hvis Mod og Driftighed og Oplysning de frygtede for. Hvad de sagde om deres Stolthed og Uroelighed giorde et saadant Indtryk paa Fyrstens Gemyt, at han tog den Beslutning, at lade disse Søefarne omkomme, som han ved deres Ankomst havde taget saa vel imod.

Underrettet om denne Forandring ved sin troe Veyleder, sendte Gama sin Broder tilbage paa Skibene

med disse Ord: Naar Du faar at høre, at man har lagt mig i Lænker, eller at man har dræbt mig, forbyder jeg Dig som General, at komme mig til Hielp eller at hævne min Død. Men hids strax Seyl og bring Kongen omstændelig Efterretning om Udfaldet af vor Reyse.

Til Lykke kom det ikke til disse Yderligheder. Zamorinen torde ikke giøre hvad han kunde, hvad han end og gierne ønskede, og Admiralen fik Lov til at komme til sine Folk. Ved nogle passende Giengieldelser fik han de Handels-Vare og Gidsler tilbage, som han havde efterladt sig i Calicut, og derpaa tog han tilbage til Europa.

Man kan ikke beskrive, hvad Glæde hans Tilbagekomst udbredede i Lissabon. Der saae man nu det lykkelige Øyeblik forhaanden, da man skulde komme til at drive den rigeste Handel i Verden. Ligesaa andægtig som gierrig, smigrede denne Nation sig tillige med, at den skulde udbrede sin Religion ved Overbeviisningens Kraft, ja endog ved Vaabnenes Magt. Paverne, som aldrig lode nogen Leylighed gaae unyttet bort til at befæste den Mening, at de vare Jordens Herrer, gave Portugiserne alle de Kyster, de kunde opdage i Orienten, og satte denne lille Nation Erobrings-Galskabet i Hovedet.

Man fremstillede sig i Hobetal for at gaae om Bord paa de nye Flaader, som skulle seile til Indien. Tretten portugisiske Skibe kom under Alvares Cebrals Befaling for Calicut og bragte Zamorinen nogle af hans Undersaatter tilbage, som Gama havde taget med sig. Disse Indianere roste sig meget af den gode Behandling, der var bleven dem viist; men det varede ikke længe, at de derved giorde Portugiserne Zamorinen bevaagen. Maurerne fik Overhaand. Forledet ved deres Trædskhed myrdede Folket i Calicut en 50ve Portugisere. For

at hævne dem opbrændte Cabral alle de arabiske Skibe, som fandtes i Havnen, beskiød Byen og reiste derfra til Cochin, og siden til Cananor.

Kongerne i disse tvende Byer gave ham Specerier, tilbøde ham Guld og Sølv og giorde ham det Forslag, at de ville alliere sig med ham mod Zamorinen, hvis Vasaller de vare. Kongerne i Onor, i Coulan og nogle andre Fyrster yttrede sig siden efter med det samme. Alle smigrede sig med, at de skulle blive befriede fra den Skat, de betalte Zamorinen, faae deres Staters Grændser udvidede, og see deres Havne berigede med det Bytte, man giorde sig i Asien. Denne almindelige Forblindelse forskaffede Portugiserne saa stor en Overvægt paa den hele Malabarske Kyst, at de kun behøvede, at vise sig, for at bestemme hvad Vilkaar, dem lystede. Ingen Fyrste erholdte Alliance med dem, uden de erkiendte sig for Vasaller af Hoffet i Lissabon, tilstædede, at man byggede et Kastel i deres Hovedstad og leverede Handels-Varerne for den Priis, som Kiøberne satte paa dem. Fremmede Kiøbmænd maatte ikke faae Ladning, førend Portugiserne vare færdige med deres, og ingen seylede paa disse Have uden med deres Passer, som de lode sig betale meget dyrt. De Trefninger, de maatte levere, afbrøde ikke synderligt deres Handel. En Haanfuld af dem adsplittede talrige Armeer. Deres Fiender fandt dem allevegne og allevegne lode de dem beholde Seyren. Snart torde hverken Maurernes eller Zamorinens eller hans Vasallers Skibe mere lade sig see.

Seyrende i Orienten sendte Portugiserne hvert Øyeblik Skibe til deres Fædreneland, hvor Asiens Rigdomme og Berømmelserne over deres Landsmænds Seyervindinger krydsede hverandre. Lidt efter lidt lærte de Søefarende i alle Europas Lande at tage Veyen til Lissabons Havn. Der kiøbte de Indiens Handels Varer, efterdi Portugiserne, der hentede dem lige fra Stedet,

solgte dem til lavere Priis, end de Handlende, som fik dem igiennem vidtløftige Omveye.

For at være sikker paa, at beholde disse Fordele, for at kunne forøge dem endnu mere, var det nødvendigt, at man med Overlæg rettede og befæstede, hvad der hidtil kun havde været et Værk af Hendelser, ufor-færdet Kiækhed og heldige Omstændigheder. Man maatte danne sig et Herske- og Handels-System, saa omfattende, at det kunde strække sig til alle Grene, men tillige saavel forbundet, at alle Delene, i denne store Bygning, som man havde foresat sig at opføre, kunde give hinanden gienſidig Styrke. Endskiønt Hoffet i Lissabon havde faaet endeel Oplysninger af de Efterretninger, som kom fra Indien og de Indberetninger, der bleve det sendte fra dem, i hvis Hænder det hidindtil havde betroet sine Anliggender, var det dog saa klog, at betroe sig med sin hele Tillid til Alphonsus Albuqverqve, der var den meest oplyste Mand af alle de Portugisere, som vare reyste til Asien.

Den nye Statholder viste sig endnu større end man havde ventet. Han indsaae, at Portugal maatte have en Besiddelse, som kun behøvede et ringe Forsvar, som havde en god Havn, hvor Luften var sund, og hvor Portugiserne, udmattede paa Overfarten fra Europa til Indien, kunde komme til Kræfter igien. Han følte, at Lissabon trængte til Goa.

10. Goas Erobring af Portugiserne.

Goa, der hæver sig som et Amphiteater, ligger mod Midten af den Malabarske Kyst, paa en Øe, der er skilt fra Fastlandet ved tvende Arme af en Flod, som kommer fra Gates og kaster sig i Havet tre Mile fra Byen, efter at den for dens Mure har dannet en af de skiønneste Havne i Verden. Man anslaar denne Øe

til ti Mile i Omkreds. Paa dette lille Rum findes der Bierge og Sletter, Skove og Kanaler, Kilder med ypperligt Vand, en prægtig bebygget Stad foruden andre betydelige Kiøbstæder og anseelige Landsbyer. Førend man kommer ind i Havnen seer man de tvende Halvøer Salset og Bardes, som tiene den baade til Forsvar og Skierm. De blive forsvarede ved Forskandsninger, der ere besatte med Artillerie-Stykker, og for dem skal ethvert Skib, som vil kaste Anker i Havnen, lægge an.

Endskiøndt Goa da var mindre betydelig end den er bleven det siden efter, betragtede man den dog som det betydeligste Sted i Indien. Den stod undere Kongen af Decan, men Idalkan, til hvilken han havde betroet den, havde giort sig uafhængig og søgte at udvide sin Magt paa Malabar-Kysten. Medens Usurpatøren var sysselsat paa Fastlandet, lod Albuqverqve sig see for Goas Porte, sprengte dem og betalte denne Fordeel ikke meget dyrt.

Underrettet om den Ulykke, der var skeet, betænkte Idalkan sig ikke længe paa hvad Partie, der var det beste at tage. Endog med hans Fiendes Samtykke, hvem Sagen var ligesaa vigtig, som ham, marcherede han mod sin Hoved-Stad med en Hurtighed, der indtil den Tid var ukiendt i Indien. Slet befæstede i deres Erobring, saae Portugiserne sig ikke i Stand til at kunne beholde den. De droge sig tilbage paa deres Flaade, som ikke forlod Havnen, og sendte Bud til Cochin efter Hielp. Medens de ventede derpaa, fik de Mangel paa Levnetsmidler. Idalkan lod dem disse tilbyde, med de Ord: at det var ved Vaaben, og ikke ved Hunger han vilde overvinde dem. Det var den Tid Skik i de Indiske Krige, at Armeerne lode deres Fiender faae hvad de behøvede til Underholdning. Albuqverqve afslog det Tilbud, der blev ham giort og

svarede: at han ikke kunne modtage Foræringer af Idalkan, førend de vare blevne Venner. Han ventede hver Dag paa Hielp, som ikke kom.

Saaledes forladt tog han den Beslutning, at drage sig tilbage og udsætte Udførelsen af sit elskede Anslag til en beqvemmere Leylighed, hvilken Omstændighederne bragte ham faa Maaneder efter. Da Idalkan var bleven tvungen til at rykke i Marken, for at beskierme sine Stater mod en total Ødelæggelse, anfaldt Albuqverqve Goa uformodentlig, tog den i første Angreb, og befæstede sig i den. Calicut, hvis Havn ikke duede, og hvor de Arabiske Skibe ikke mere torde lade sig see, maatte see sin Handel og sine Rigdomme flytte hen til en Bye, som blev Hoved-Staden for alle Portugisernes Besiddelser i Indien.

Landets Indfødde vare alt for svage, alt for feige, alt for uenige til at kunne sætte Grændser for dennne glimrende Nations heldige Fremgang. Den havde kun Ægypterne at vogte sig for, og hverken glemte, eller opsatte den det.

II. Maaden, hvorpaa Europa drev sin Handel paa Indien, førend Portugiserne seilede omkring Forbierget Gothaab.

Ægypten, der ansees som Moder til alle historiske Oldsager, som første Kilde til Kultur, som Konsternes og Videnskabernes Vugge, har, som alle andre Nationer, havt en Begyndelse, der er indhyllet i Mørke og blandet med Fabler. Imidlertid give dog nogle Kiendsgierninger, der ere undløbne Tidens Forvirringer, tilkiende, at Folket maae tidlig have lagt sig efter Skibsfarten. Nilens Oversvømmelser, som i en Deel af Aaret begraver saa rigt et Land under Vandet, gior-

de dets Beboere lidt efter lidt fortrolige med et Element, der kun er frygtelig for dem, som ikke ere vante dertil. Den Dristighed, de fik ved denne Øvelse, som de ikke kunne undrage sig fra, giorde dem modige til at trodse store Farer. Man anmærker, at de meget snart forlode Middelhavet og at de fornemmeligen henvendte deres Opmærksomhed paa det Indianske Ocean.

Opmærksom paa deres Virksomhed, deres Klogskab og Landets Beliggenhed imellem tvende Have, hvoraf det ene er Havn for Østen, det andet for Vesten, fattede Alexander det Anslag, at anlægge Sædet for sit vidtløftige Rige i Ægypten og giøre det til Middelpunktet for Verdens Handel. Mere oplyst end Erobrere sædvanligen ere, havde denne stolte Fyrste tidligen bemærket, at kun det Baand, som fælleds Fordeel knytter, kunde forene de forskiellige Folkeslag, han havde undertvunget og dem, han havde foresat sig, endnu at bringe under Aaget. Uden Møye opdagede han, at intet Sted var bekvemmere til at sætte dem i Forbindelse med hinanden, end et Land, som Naturen synes, saa at sige, at have sammenheftet med Afrika og Asien for at binde det til Europa. Hans alt for tidlige Død skulde ganske have begravet denne store Plan, dersom den ikke for en Deel var bleven fulgt af Ptolomæus, der var den af hans Generaler, som i Delingen af det prægtigste Efterladenskab, man nogensinde har kiendt, tilegnede sig Ægypten.

Under denne nye Beherskers og hans første Efterkommeres Regiering, fik Handelen en umaadelig Tilvext. Alexandrien tiente til Afsætnings-Plads for de Handels-Vare, der kom fra Indien. Ved det røde Hav satte man Berenices Havn i Stand til at modtage dem. For at lette Forbindelsen imellem disse tvende Stæder, gravede man efter nogle Historikeres Sigende en Kanal, som gik fra den ene af Nilens Arme og kastede sig

i den Arabiske Bugt. Ved Hielp af det Vand, som man ved kloge Anlæg fik samlet, og ved Hielp af en stor Mængde kunstigen byggede Sluser, bragte man det dertil, at man kunde give den en 50ve Miles Længde, 25 Favnes Bredde, og al den Dybde, som kunde agtes nødvendig for den Tids Skibe. Af physiske Aarsager, som det vilde være alt for vidtløftigt at udvikle, fremsbragte dette stolte Værk ikke de Fordele, som man havde ventet sig deraf, og man saae det uformærkt at forfalde.

Det blev erstattet saameget, som mueligt. I de golde og vandløse Udørkener, som maatte giennemreises, for at begive sig fra det røde Hav til det Sted, hvor man indskibede sig til Alexandrien, lod Regieringen indrette Vand-Steder og Værtshuse, hvor de Reisende og Karavanerne kunne udhvile sig med deres Kameler.

Disse Foranstaltninger i Landet opmuntrede Skibsfarten paa Indien alt mere og mere. Nogle Skibe indskrænkede sig til at handle i Bugten med Araberne og Abyssinerne. Andre gik ind i det store Hav og seilede ned mod Sønden langs med Afrikas østlige Kyster til Øen Madagascar. Et større Antal gik ind i den Persiske Bugt og seilede endog op ad Euphrat, for at handle med Perserne og endnu mere med Grækerne, der efter Alexanders Erobringer vare boesatte i disse Lande. De, som Vinde-Sygen virkede endnu stærkere paa, giorde sig bekiendte med Indus-Flodens Mundinger, giennemstrøge Malabar-Kysten, og endte ved Øen Ceylan, bekiendt i Oldtiden under Navnet T a p r o b a n e s. Nogle, men kun faa saae man, der havde Mod til at gaae Coromandel forbi, trænge ind i Ganges, og der giøre deres Kiøbmandskaber i P a l y b o t r a, Indiens rigeste og berømteste Bye. Saaledes gik Vindskibeligheden Skridt for Skridt, fra Flod til Flod, fra Kyst til anden, for at tilegne sig Rigdommene i et

Land, der er det frugtbareste paa Frugter, Blomster, Kryderier, Ædelstene, paa Næringsmidler for Overdaaden og Vellysten.

Denne Skibsfart blev dreven med lange og flade Skibe, næsten saadanne, som dem, man betiente sig af paa Nilen, og det kunde ikke være anderledes. Førend Kompasset og Erfarenhed havde lært Menneskene, ved Hiælp af gunstige Vinde at sætte over det vilde Hav, vare de nødte til at gaae Land for Land, at holde sig tet ved Kysterne og følge alle de Bugter, som Elvene danne. Store Skibe vilde hvert Øyeblik have stødt an paa lave Grunde og Skiær. Denne Uleilighed giorde Reiserne saa lange, at der endog vare de, som varede fem Aar og længere. Man erstattede Skibenes ringe Drægtighed med Antallet og Reisens Seendrægtighed med flere Flaader.

Ægypterne bragte Indianerne hvad man altid siden efter har bragt dem — Penge, Uldne-Tøier, Jern, Kobber, Blye, og nogle Smaaeting af Glas. De bragte derfra — Ibenholt, Skildpadde, Elfenbeen, hvide og skildrede Kattuner, Silke-Tøier, Perler, kostbare Stene, Kaneel, men hverken Negliker eller Muskat, som man endnu ikke kiendte til; endelig en Mængde Kryderier og frem for alt Røgelse. Intet kan lignes med den rasende Lyst, man i Almindelighed havde til denne Vellugt. Den giorde ligesaa megen Tieneste ved Gudsdyrkelsen, som ved Pomper og Vellyster. Prisen paa den var saa dyr, at Kiøbmændene forfalskede den under Paaskud, at giøre den bedre. De Arbeidsfolk, som dertil bleve brugte, vare nøgne, for at betage dem Muelighgeden i at begaae mindste Ran. Man lod dem allene beholde et Belte om Lænderne, hvortil Herren forseglede Aabningen med sit Signet.

Alle de Nationer, som seilede paa Middelhavet, strømmede til Ægyptens Havne, for der at kiøbe Indiens

Produkter. Carthagos og Corinths Ødelæggelse satte Ægypterne i den lykkelige Nødvendighed, selv at udskibe den største Deel deraf. Deres Søemagt blev betydelig og de dreve deres Reiser til Cadix. Neppe kunne de bringe tilveie hvad Nationerne forbrugte. Selv vare de hengivne til Ødselhed, hvorom Optegnelserne forekomme os romantiske. Cleopatra, med hvem deres Rige og deres Historie endte sig, var ligesaa pragtfuld som vellystig. Denne Ødslen havde saa lidet udtømt den Fordeel, de giorde sig af Handelen paa Indien, at, da de vare blevne undertvungne og udplyndrede, stege Jorderne, Kornet og Handels-Varene, til det dobbelte i Rom. Seyervinderen, som traadte i den Overvundnes Sted, vandt hundrede paa een, dersom man skal troe Plinius. Men giennem den Overdrivelse, der kan være i dene Beregning, er det dog let at see, hvad Fordele man maae have giort sig paa en Tid, da Indianerne ikke forstode sig synderlig paa deres egne Fordele.

Saalænge Romerne havde endnu Siæle-Styrke nok til at vedligeholde den Magt, deres Forfædre havde erhvervet, bidrog Ægypten meget til at vedligeholde Keyserdommets Anseelse ved de Indianske Rigdomme, som det bragte i Omløb deri. Men Overdaadens Fedme er en Sygdom, der forkynder Kræfternes Aftagelse. Dette Rige sank under sin egen Byrde, liig de Løfte-Stænger af Træe eller Metal, som blive svage, fordi de ere alt for lange. Det brækkede og der blev to store Stykker deraf.

Ægypten blev lagt til det østlige Keyserdom, som holdt sig længere end det vestlige, fordi det blev sildigere eller ikke saa nøye forbundet dermed. Dets Beliggenhed og dets Hielpe-Kilder skulde endog have giort det urokkeligt, dersom Rigdomme kunde gieldet istedet for

Tapperhed. Til Uhæld satte man kun Rænker mod en Fiende, der forenede Enthusiasmen for en nye Religion med hele Styrken i hans endnu barbariske Sæder. Saa svag en Dæmning kunde ikke standse en Strøm, der maatte voxe ved de Ødelæggelser, den anrettede. I det syvende Aarhundrede opslugte den en heel Deel Provindser, blant andre Ægypten, som efter at det havde været et af de ypperste Riger i Oldtiden og Mynster for alle de senere Monarkier, blev bestemt til at forsmægte i et Intet indtil vore Dage.

Grækerne trøstede sig mod denne Ulykke, da de mærkede, at de Krige, som havde bragt Ægypten under Saracenernes Herredømme, havde tillige bragt den største Deel af den Indiske Handel til Constantinopel, igiennem tvende Kanaler, der allerede vare meget bekiendte.

Den ene var Pontus Euxinus, hvor man da traf Driftighed og Folkemængde. Man gik op ad Phase-Floden først paa store Skibe, siden paa mindre til Serapana. Derfra tog man Vogn, som i fire til fem Dage bragte Kiøbmændene og deres Varer til Floden Cyrus, der løber ud i det Caspiske Hav. Giennem dette stormfulde Hav, kom man til Mundingen af Oxus, som man gik op ad til Indus-Flodens Udspring, og hvorfra man vendte tilbage belæsset med Asiens Rigdomme. Dette var den ene Vey til Handel og Forbindelse imellem dette store, i Følge sin Natur altid rige Fastland og Europa, som var fattig og forhudtlet af sine egne Indbyggere.

Den anden Vey var mindre kroget. Indiske Fartøyer, der gik ud fra forskiellige Kyster, kom igiennem den Persiske Bugt til Euphrat, hvor de udlossede deres Ladning, og der behøvedes da kun een Dag til at bringe dem til Palmyra. Denne Bye, hvis Ruiner endnu forkynde dens forrige Rigdomme, lod disse Handels-Varer

bringe igiennem Ørknerne til Syriens Kyster. Tanken om et saadant Oplags-Sted havde udentvivl lagt Planen til denne Bye, der var anlagt i et af de meget faa Arabiens Landskaber, hvor man finder Træer, Vand, og Jorder, som kunne dyrkes. Endskiønt den laae imellem tvende store Riger, det Romerske og det Parthiske, blev det den dog længe tilladt, at være neutral. Endelig lagde Trayan den under Riget, men uden at fratage den noget af sin Rigdom. Det var endog i de 150 Aar, den var Romersk Kolonie, at der inden for dens Mure reiste sig i den græske Smag disse Templer, disse Buegange, disse Palladser, hvis nøyagtig beskrevne Ruiner have i de senere Tider foraarsaget os saa megen Bestyrtelse og Forundring. Denne Velstand blev deres Ulykke, dersom det var den, der bestemte deres Dronning til, at rive sig løs fra en Afhængighed, der ikke var meget til Byrde. Aurelien forstyrrede denne berømte Stad i Bund og Grund. Rigtig nok tillod denne Fyrste siden efter de faa Borgere, der havde undgaaet deres Fædrenelands Elendigheder, at sætte den i Stand igien og beboe den. Men det er lettere at rive ned, end at giøre til rette igien. Sædet for Handelen, Konsterne og Zenobias Vælde, blev efterhaanden et ringe Sted, en ubetydelig Skandse og endelig en ussel Landsbye, bestaaende af en 30 – 40 Hytter, der ere byggede paa en vidtløftig Plads, hvorpaa der fordum har staaet en offentlig og meget prægtig Bygning.

Da Palmyra vare ødelagt, vedbleve Karavanerne, efter nogle Forandringer, at tage Veyen til Alep, som i Alexandrettes Havn gav Rigdommene en saadan Vending, at de toge deres Gang til Constantinopel, der var bleven det almindelige Market for Indiens Produkter.

Ved denne ene Fordeel kunde Keyserdommet have holdet sig uagtet alle dets Uhæld; det kunde maaskee

endog have naaet sin gamle Høder. Man havde kun behøvet dermed at forene Sædelighed, en klog Bestyrelse, Sparsommelighed og megen Forsigtighed; men alt dette, der er saa nødvendig til Velstands Vedligeholdelse, manglede det. Fordærvede ved de uhyre Rigdomme, som en udelukkende Handel forsikrede dem, næsten uden Umage og uden Paapassenhed, hengave Grækerne sig til det orkesløse og kiælne Liv, som Overdaaden bringer med sig; til de flaue Nydelser af Glimrens og Vellystens Konster, til den spidsfindige Ordgyders tomme Undersøgelser over Smagens, Følelsens, ja endog over Religionens og Politikens Materier. De forstode kun at lade sig undertrykke, men ikke at lade sig regiere; vexelviis at karessere Tyranniet ved en nedrig Smiger eller opirre det ved en kraftløs Modstand. Da Keyserne havde kiøbt dette Folk, solgte de det igien til alle de Monopolister, der vilde berige sig ved at ødelægge Staten. Regieringen, der altid fordærves snarere end Borgerne, lod sin Søemagt forfalde og giorde, til sit Forsvar, kun Regning paa Traktater, som den indgik med fremmede, hvis Skibe opholdte dens Havne. Italiænerne havde uformærkt bemægtiget sig Fragt-Farten, som Grækerne længe havde havt i Hænde. Denne Industrie Green, der giver mere Virksomhed end Fordeel, var dobbelt nyttig for en handlende Nation, hvis fornemmeste Rigdom bestaae i at vedligeholde sin Styrke ved Arbeide. Uvirksomheden fremskyndte det betrængte og fra alle Kanter ved Tyrkernes Erobringer indsperrede Constantinopels Fald. Genueserne bleve opslugte af den Afgrund, som deres Gierrighed og Troløshed havde gravet dem. Muhamet den anden fordrev dem fra Caffa, hvorhen de i de senere Tider havde trukket den største Deel af Asiens Handel.

Venetianerne havde ikke oppebiet denne Forandring, for at søge efter Midler til at aabne Veyen over

Ægypten paa ny. De havde fundet det lettere end de havde ventet det af en Regiering, der siden de sidste Korstoge havde dannet sig efter den i Algier. Mamelukkerne, som ved denne Tid havde bemægtiget sig en Throne, hvilken de havde tient til Støtte, vare Slaver, der for største Delen vare som Børn udtagne fra Circassien og i Tide dannede til Kampen. En Formand og et Raad, der bestod af 24ve af de fornemmeste iblant dem, udøvede den høyeste Magt. Deres Korps, hvis Kraft det varme Klima, nødvendig maatte have svækket, blev aarlig fornyet ved en Mængde dristige Vovehalse, som Haab om at giøre Lykke bragte derhen fra alle Kanter. For Penge, man gav dem, og Løfter, man giorde dem, samtykte disse gierrige Mennesker i, at deres Land blev et Oplags-Sted for Indiens Handels-Varer. De lode sig bestikke til at taale, hvad deres Stats politiske Fordeel altid maatte fordre. Pisanerne, Florentinerne, Catalonierne, Genueserne droge nogen Nytte af denne Forandring, men den vendte sig dog fornemmelig til Fordeel for Venetianerne, der havde indledet den. Saaledes var Forfatningen, da Portugiserne ankom til Indien.

Denne vigtige Tildragelse og de hurtige Følger, den havde, foraarsagede levende Bekymringer i Venedig. Denne Republiks Viisdom var nylig bleven bragt i Forvirring ved et Forbund, som den ikke kunde modstaae, og som den virkelig ikke kunde have forudseet. Endeel Fyrster, hvis Fordele laae i Strid, hvis Magt rivaliserede med hinanden, og som havde hinanden modsatte Fordringer at giøre, havde nyelig forenet sig tvertimod alle Politikens og den sunde Fornufts Regler, for at tilintetgiøre en Stat, som ikke kunde vække Mistanke hos nogen af dem, og det var Ludvig den tolvte, den af alle disse Fyrster, der havde den største Fordeel af at see Venedig frelst, som ved sin Seyer ved Agnadel

bragte den paa Randen af sin Undergang. Den Uenighed, der nødvendig maatte opkomme blant slige Allierede, og Republikens Klogskab havde frelst den af denne Fare — der syntes at være den største — men i Grunden var mindre stor og mindre virkelig, end den, hvori den bragtes ved Opdagelsen af Veyen til Ostindien omkring Gothaabs Forbierget.

Den indsaae alle Uleyligheder derved. Den saae, at dens Handel, følgelig og dens Magt vilde ødelægges ved Portugisernes. Alt hvad dens Bestyreres Duelighed kunde udfinde, satte den i Bevægelse. Nogle af de kyndige Udsendinger, som den vidste at kiøbe sig overalt, og til rette Tid at benytte sig af, fik de Araber, som boede i deres Land og dem, som vare adspredde i Indien og paa Afrikas østlige Kyster, overbeviste om, at de havde fælleds Sag med Venetianerne, og at de maatte forene sig baade imellem sig selv og med dem mod en Nation, der havde bemægtiget sig den Rigdoms Kilde, de havde tilfælleds.

De Skrig, som dette Forbund gav af sig, naaede til den Ægyptiske Sultan, der allerede var vakt ved de Uhæld, han havde fristet, og ved dem, han forudsaae. Hans Toldstæder, der udgiorde den fornemmeste Green af hans Indtægter ved det Paalæg af 5 Procent, som de Indiske Varer betalte ved Indførselen, og af de 10 Procent, som de betalte ved Udførselen, begyndte allerede, ikke at indbringe ham noget. Bankerotterne, som Standsningen i Handelen giorde almindelige og uundgaaelige, æggede Gemytterne mod Regieringen, der altid maa være Folket ansvarlig for de Uhæld, der stiode til. Krigsfolket, der blev slet betalt og frygtede for, at det skulde blive det endnu slettere, tillod sig Mytterier, der altid ere farligere naar Magten daler, end naar alt gaaer vel. Ægypten var ligesaa ulykkelig ved

den Handel, Portugiserne drevė, som ved den, deres Voldsomheder hindrede dem fra at drive.

Man kunde ved en Flaade have bragt den tilbage til sin første Forfatning, men ved det røde Hav fandtes intet af det, der var nødvendig til at bygge den. Venetianerne hævede denne Hindring. De sendte Tømmer og andre Materialier til Alexandrien. Man førte dem paa Nilen til Cairo, hvorfra de blive bragte paa Kameler til Suez. Fra denne berømte Havn var det, man i Aaret 1508 lod afseile 4 Orlogs-Skibe, 1 Gallion, 2 Galeyer og 3 Galioter til Indien.

12. Portugiserne giorde sig til Herrer af Skibsfarten paa det røde Hav.

Portugiserne havde forudseet denne Storm. For at forekomme den, havde de fra det foregaaende Aar været betænkte paa, at giøre sig til Herrer af Skibsfarten paa det røde Hav, forvissede om, at de med denne Fordeel intet mere skulde have at frygte enten af det Medbeylerie, eller den Magt, som Egypten og Arabien kunde sætte imod dem. I denne Hensigt havde de fattet det Anslag, at bemægtige sig Øen Socotora, som, under Navn af Dioscorides, var i Oldtiden meget bekiendt formedelst den Mængde ypperlige Aloë, som fandtes derpaa. Den ligger i Indløbet til det røde Hav, en 180 Mile fra Babelmandel-Strædet, der dannes af Forbierget Guardafu paa Afrikas og af Forbierget Farlach paa Arabiens Kyst.

Denne Erobring skulde forskaffe dem en anden Fordeel, sætte dem i Besiddelse af den beste Aloë, man nogensinde har kiendt.

Den Plante, som frembringer denne Saft og giver den sit Navn, har tykke og kiødfulde Blade af hvis Midte der fremgaar et Ax af røde Blomster. Man ri-

ver disse Blade af, og ved at klemme dem lidet, udtryk-
ker man den meest flydende Deel af Saften, som, ren-
set fra sine grovere Dele og størknet i Solen, udgiør
den Sorotrinske Aloë, der er let at kiende fra andre
ved sin gulbrune Farve, sin Glands, sin Giennemsig-
tighed, sin stærke Lugt, sin bittre og aromatiske Smag.

Denne Øe anfaldt Tristand Acugna, som dertil
var reyst fra Portugal med en betydelig væbnet Magt.
Ved Landgangen maatte han fegte med Ibrahim, en
Søn af Fartakernes Konge, der regierede over en Deel
af Arabien og Socotora. Denne unge Prinds blev
dræbt i Træfningen. Den eneste Fæstning paa Øen be-
leirede Portugiserne og toge den strax derpaa med
Storm. Den blev forsvaret til det aller yderste af en
Besætning, der var talrigere end den lille Portugisiske
Armee. Soldaterne i denne Garnison vilde ikke over-
leve deres Konges Søn, de undsloge sig for at kapitu-
lere og lode sig dræbe til sidste Mand; men endnu mere
uforfærdede vare Acugnas Tropper.

Det lykkelige Udfald paa dette Foretagende til-
veyebragte ikke de Fordele, man havde ventet sig deraf.
Man fandt, at Øen var ufrugtbar, at den havde in-
gen Havn, og at de Skibe, som løbe ud af det røde
Hav, aldrig strøge den tet forbi, uagtet de nødvendi-
gen maatte giøre det, naar de vilde seyle ind i det.
Ogsaa trængte den Ægyptiske Flaade uden Fare ind i
det Indiske Ocean, hvor den forenede sig med Cam-
bayes. Disse tvende forenede Flaader fegtede med For-
deel mod Portugiserne, som vare svækkede ved det alt
for store Antal Skibe, der vare ladte med Handels-Va-
rer, som de havde inde til Europa. Triumphen blev
kort. De Overvundne fik Forstærkninger og vandt
Overmagten igien, for ikke mere at tabe den. De
Krigs-Flaader, som bleve ved at løbe ud fra Ægypten,

bleve alle slagne og adspredte af Portugisiske Smaae-Flaader, som krydsede ved Indløbet til Bugten.

Da denne lille Krig imidlertid altid vakte Bekymring og foraarsagede Bekostninger, troede Albuqverqve, at han burde giøre Ende paa den ved at ødelegge Suez; men tusende Hindringer stode dette Anslag i Veyen.

Det røde Hav, som skiller Arabien fra Øvre Æthiopien og en Deel af Ægypten, er 300 Mile langt og 40 Mile bredt. Da der ikke løber nogen Flod deri, som ved stærk Fart kan giøre Havvandets Styrke Modstand, saa virker Oceanets Bevægelser langt mærkeligere derpaa end paa de andre Mellemlands Have, der ligge næsten under samme Bredde. Det er kun lidet udsat for Storme, og kiender næsten ikke andre Vinde, end de nordlige og sydlige, som indfinde sig til deres visse Tider ligesom Passaten i Indien og fastsætte uforanderligen Tiden til Ind- og Ud-Seylingen. Man kan dele det i tre Strøg. Det midterste er reent for Skiær og seylbar baade Dag og Nat paa en Dybde af 25 til 60 Favne Vand. Skiønt de tvende andre som støde til Kysterne, ere fulde af blinde Skiær, blive de dog foretrukne af Landets Indbyggere, som ere nødde til at holde sig i Nærheden af Landene formedelst deres smaae Fartøyer, og gaae derfor ikke ud i den store Kanal, uden naar de ere bange for Kaste-Vinde. Den Forsigtighed, deres Søefolk bruge, ordentligviis at kaste Anker før Solens Nedgang, giør Strandingerne meget sieldne. Vanskeligheden for ikke at sige Umueligheden i at lægge ind i de Havne, der findes paa Kysten, giør denne Seylads meget farlig for store Skibe, som ellers ikke finder andet paa denne Vey end en betydelig Mængde af øde Øer, der ere golde og uden Vand.

Uagtet sine Talenter, sin Erfarenhed og sin Kiækhed lykkedes det dog ikke Albuqverqve, at overvinde saa mange Vanskeligheder. Efterat han havde trængt sig

temmelig dybt ind i det røde Hav, blev han nødt til at gaae tilbage med sin Flaade, som havde udstaaet mange vedholdende Besværligheder og ofte været i megen Fare. En emsig om jeg saa maa sige og grusom Politik bragte ham siden efter til at hitte paa Midler, der syntes ham sikrere til at opnaae sin Hensigt. Han vilde have, at den Æthiopiske Keyser skulde give Nilen et andet Løb, ved at aabne den en Vey, hvorigiennem den kunde kaste sig ud i det røde Hav. Derved maatte Ægypten for en stor Deel være bleven ubeboelig, i det mindste kun lidet skikket til Handel. Selv, foresatte han sig, at ville giennem den Persiske Bugt gieste Arabien med en 3 til 400 Ryttere, som han troede ville være tilstrækkelige til at plyndre Medina og Mekka. Et saa dristigt Foretagende, meente han, skulde sætte Skræk i Muhamedanerne, og standse det forskrækkelige Sammenløb af Pilegrime, der var den stærkeste Støtte for den Handel, som han søgte at udrydde med Roden.

Sikrere, og som det syntes, for Øyeblikket vigtigere Foretagender bragte ham til at opsætte en Magts Ødeleggelse, hvis Medbeylerie det paa den Tid var nok at standse. Ægyptens Erobring af Tyrkerne nogle Aar sildigere giorde større Forsigtigheds Anstalter nødvendige. De ophøyede Sniller, som det var givet at indsee Sammenhængen i de Tildragelser, der vare gangne for og fulgte efter den fundne Vey om Gothaab, og at giøre dybsindige Formodninger om de Begivenheder, som Opdagelsen af denne Vey havde forekommet, kunde ikke andet end betragte den, som den vigtigste Tidspunkt i Verdens Historie.

13. Fra hvilken Fare Portugisernes Herredømme i det røde Hav har frelst Europa.

Europa begyndte neppe at drage Aande og afryste det Trældoms Aag, der siden Romernes Erobringer og

Feudal-Lovenes Indførelse havde fornedret dets Beboere. De utallige Tyranner, som undertrykkede Skarer af Slaver, vare blevne ødelagde ved de affindige Korstog. For at kunne udholde disse udsvævende Ledingstog havde de været nødte til, at sælge deres Godser og deres Slotte og for Penge at tilstaae deres Fæste-Bønder nogle Friheder, som endelig bragte dem Menneske-Værdigheden nærmere. Eyendoms Retten begyndte da at blive indført iblant private, og gav dem det Slags Uafhængighed, uden hvilken Eyendom, selv er kun et Blendeværk. Saaledes vare de første Friheds Gnister, der have oplyst Europa, et uventet Værk af Korstogene, og Erobrings-Galskabet bidrog for første Gang til Menneskens Hæld.

Havde Vasco de Gama ikke giort sin Opdagelse, skulde Friheds-Faklen have slukt sig paa nye og maaskee for bestandig. Tyrkerne traadde istedet for de vilde Nationer, som fra Jordens Yderkanter vare komne istedet for Romerne, for at blive, ligesom de, en Svøbe for det menneskelige Kiøn, og paa vore barbariske Indretninger skulde da være fulgt et endnu tungere Aag. Dette Udfald havde været uundgaaeligt, dersom Ægyptens vilde Overvindere ikke vare blevne af Portugiserne drevne tilbage i de forskiellige Angreb, de forsøgte paa Indien. Asiens Rigdomme forvissede dem Europas. Herrer af hele Handelen i Verden maatte de nødvendig have faaet den frygteligste Søe-Magt, man nogensinde havde seet; og hvilke Hindringer skulde vel da paa vort Fastland have standset et Folk, som Religion og Politik giorde til Erobrer.

Engelland søndersled sig for sin Friheds Tarv; Frankrig for sine Herrers; Tydskland for Religionens; Italien for en Tyrans og en Bedragers gienfidige Fordringer. Oversvømmet af Sværmere og Krigsfolk lignede Europa en Syg, der i Affindighed aabner sine Aarer,

og i sit Raserie taber sine Kræfter tillige med sit Blod. I denne udmarvede og anarkiske Forfatning skulde det kun have giort Tyrkerne Modstand. Jo mere det Stille, der følger paa borgerlige Krige, giør Nationerne frygtelige for deres Naboer, jo mere udsættes de ved de Tvedragtens Forstyrrelser, der giør dem indbyrdes splidagtige, for fiendtlig Indbrud og Undertrykkelse. Det fordærvede i Kleristets Adfærd skulde endnu mere have hiulpet en fremmet Religion til at giøre Fremgang, og da skulde vi været komne i Slaveriets Lænker uden at kunne have ventet at komme af dem igien. Af alle politiske og religieuse Systemer, som plage Menneskeslægten, er der virkelig intet, der giver Friheden mindre Plads end det Musselmanske. Næsten hele Europa over gaves der en Religion, der var fremmet for Regieringen, uden hvis Vidende den var bleven indført; en Moral, der uden Orden og Nøyagtighed laae adspredt i dunkle Skrifter, der kunne kun modtage een god Fortolkning blandt en Mængde slette; en Magt der var til Bytte for Paverne og Regenterne, som vexelviis aftvistede hinanden Ret til at befale over Mennesker; der gaves politiske og borgerlige Love, som uophørlig laae i Strid med den herskende Religion, der fordømmer Ulighed og Overmod; en emsig og geskieftig Forvaltning, som for at kunne herske med saa megen større Vælde, bestandig satte det ene Partie i Staten mod det andet. Alt dette maatte underholde en heftig Giering i Gemytterne, og det er da ikke at undre over, at der blant saa mange Bevægelser, saa megen Støy reiste sig dette Skrig: Frit er Mennesket fød.

Men under Aaget af en Religion, som helliger Tyranniet ved at grundfæste Tronen paa Alteret; som synes at bringe Stoltheden til at tie, ved at tillade Vellysten, som begunstiger Naturens Hang til Ladhed ved at forbyde Sinds-Arbeider, der kan man ikke giøre sig

Haab om vigtige Revolutioner. Ey heller have Tyrkerne, der saa ofte qvæle deres Herrer, nogensinde tænkt paa at forandre deres Regierings-Form. Denne Tanke er deres udmarvede og fordærvede Siæle for høy. Det havde derfor været ude med hele Verdens Frihed, den havde været tabt, dersom det meest overtroiske og maaskee det meest slaviske Folk i Kristenheden ikke havde standset Musselmannerens Sværmerie i sin Fremgang og deres Erobringer i deres voldsomme Fremfart ved at afskiære dem Veyen til den Rigdoms Kilde, som skulde have sat dem i Stand dertil. Albuqverqve giorde mere. Efter at han havde taget virksomme Forholds-Regler til at forhindre, at ikke noget Skib skulde passere fra det Arabiske ind i de Indianske Have, søgte han at forskaffe sig Herredømmet over den Persiske Bugt.

14. Portugiserne faae Herredømmet i den Persiske Bugt.

Ved Udløbet af Strædet Mocandon, der aabner Indgangen til denne Arm af Søen, ligger Øen Gerun. Paa denne golde Klippe har en Arabisk Erobrer i det ellevte Aarhundrede bygget Byen Ormuz, der med Tiden er bleven Hoved-Staden i et Rige, som paa den ene Side strækkede sig temmelig langt ind i Arabiens og paa den anden i Persien. Ormuz havde tvende gode Havne; den var stor, folkerig og befæstet; den havde ikkun sin Beliggenhed at takke for sin Rigdom og sin Magt; den tiente til Oplags-Sted for Persiens Handel med Indien, en Handel, der var meget betydelig paa en Tid, da Perserne lode de fleste af deres Handels-Varer, der kom fra Asien til Europa, gaae over Syriens Havne eller over Caffa. Paa de Aarstider, som tillode fremmede Kiøbmænd at reyse derhen, var Ormuz den meest glimrende og behageligste Bye i hele

Orienten. Der saae man Mennesker fra næsten alle Verdens Dele at omtuske deres Varer og afhandle deres Sager med en Slebenhed og Artighed, som man kun kiendte lidet til paa andre Handels-Steder.

Denne Tone angav Kiøbmændene i Havnen, der meddelte de fremmede en Deel af deres Omgiængelighed. Deres Levemaade, den gode Orden, de holdte i Byen, de Bekvemmeligheder og alle Slags Fornøyelser, de der sankede sammen, forenede sig altsammen med Handels-Fordelene til at drage Handlende derhen. De broelagte Gader vare belagte med meget nette Maatter og paa nogle Steder med Tepper. Med Lerreder der spendtes ud fra det øverste af Husene giordes Soel-Heden taalelig. Man saae der Indiske Kabinetter, der vare udpyntede med Vaser af Porcelain, eller af forgyldt Arbeide, hvori der stode Blomster-Træer, der vare behagelige baade for Synet og Lugten. Paa Pladserne fandt man Kameler belæssede med Vand. Man ødslede med Persiske Vine, som med det udsøgteste for Næsen og Ganen. Man hørte der den beste Musik i Orienten. Ormuz var fuld af smukke Piger fra Asiens forskiellige Egne, som fra Barndommen af vare oplærte i alle de Konster der forøge Vellysten ved at skaffe den Forandringer. Der nød man, kort sagt, alle de Vellyster der kan tilveiebringes og forenes ved tilstrømmende Rigdomme, ved en udstrakt Handel, en smagfuld Pragt, et artigt Folk og løse Qvinder.

Ved sin Ankomst i de Indiske Vande begyndte Albuqverqve med at røve paa Kysterne og plyndre Byerne, som laae under Ormuz. Disse Ødelæggelser, der forkynde mere Røveren end Erobreren, vare i Almindelighed ikke efter hans Smag, men han tillod sig dem i det Haab, at han skulde formaae en Magt til godvillig at underkaste sig det Aag, som han ikke var i Stand til at tvinge den til. Da han troede, at han havde

indjaget den en Skræk, der kunde svare til hans Hensigter, lod han sig see for Hoved-Staden, hvis Konge han opfordrede til at erkiende sig for skatskyldig af Portugal, ligesom han var det af Persien. Dette Forslag blev optaget saaledes som det burde optages. En Flaade af Ormuziske, Arabiske og Persiske Skibe, løb ud for at slaaes med Albuqverqves Eskadre, som med fem Skibe ødelagde denne hele forenede Magt. Modfalden samtykte Indianeren i at Seyerherren maatte bygge et Kastel, der kunde beskyde Byen, saavel som begge Havnene.

Albuqverqve, som kiendte Tidens Værd, tøvede ikke et Øyeblik med at paaskynde dets Opbyggelse. Han arbeidede selv som den ringeste af sine Folk. Denne Virksomhed forebyggede dog ikke, at mange mærkede det lidet Mandskab, han havde. Atar, der ved Revolutioner, som ere meget almindelige i Orienten, var stegen fra Slave til Minister, skammede sig ved, at han havde opofret Staten for en haandfuld Fremmede. Dueligere til at lede Politikens en Krigens Maskinerie, besluttede han, ved Konstgreb at oprette, hvad Ulykke han ved sin Feyghed havde giort. Han forstod saa vel at vinde, bestikke, sammensætte og ophidse Portugiserne baade mod hverandre indbyrdes og mod deres Anfører, at de hundrede Gange vare paa Rippet til at komme hverandre i Haarene. Denne Forbittrelse, som giorde stor Opsigt, og som daglig blev større, bestemte dem til at indskibe sig igien just i det Øyeblik, man underrettede dem om, at man havde sammensvoret sig, for at slaae dem ihiel. Albuqverqve, som ved Modgang og Knur blev stivere i sit Forsæt, tog den Beslutning, at udhungre Stedet og sperre det Veyen for al Undsætning. Byttet kunde ikke mere undløbe ham, da tre af hans Kapitainer skammeligen forlode ham med deres Skibe. For at retfærdiggiøre

deres Bortløben, forøgede de det sorte i deres Troløshed med at sværte deres General ved de skammeligste Bagvaskelser.

Dette Forræderie tvang Albuqverqve til at opsætte Udførelsen af sit Forehavende til en Tid, som han vidste var ikke langt borte, da han skulde have sin Nations hele Magt til sin Afbenyttelse. Saasnart han var bleven Statholder, lod han sig atter see for Ormuz, saa vel udrustet, at et fordærvet Hof og et forkiælet Folk ikke troede sig i Stand til at kunne giøre ham Modstand. Man underkastede sig. Den Persiske Konge sendte Bud for at affordre Seyerherren sin Skat. Albuqverqve lod Kugler og Granater og Sabler bringe frem for Gesandterne og sagde til dem: Der seer De den Mynt, hvormed Kongen af Portugal betaler Skat.

Efter at dette Forehavende var tilendebragt, fandt Portugiserne deres Magt saa vel befæstet i den Arabiske og Persiske Bugt og paa Malabar-Kysten, at man kunde tænke paa at udvide den i det østlige Asien.

15. Portugisernes Etablissement paa Ceylan.

Albuqverqves Øye faldt strax paa Øen Ceylan, der er 80 Mile lang og 30, hvor den er bredest. I de allerældste Tider var den meget bekiendt under Navn af Taprobanes. En nøyagtig Efterretning om de Forandringer, den maae have fristet, er ikke kommen til os. Alt hvad mærkværdigt, Historien underretter os om, er, at Lovene vare der fordum i saadan Agtelse, at Regenten var ikke mere fritaget fra at iagttage dem, end den ringeste Borger. Dersom han krænkede dem, blev han dømt til at miste Livet, men med den Forskiæl, at man skaanede ham for Ydmygelserne ved Straffens Fuldbyrdelse. Al Omgang, al Trøst, alle Hielpemidler

i Livet bleve ham berøvede og han endte ynkeligen sine Dage i dette Slags Band.

Denne gamle Skik paa Ceylan havde maaskee sin Nytte. Saalænge Lovene kun gives for Underdanerne kunne de neppe virke med deres fulde velgiørende Kraft. Loven bliver næsten lam, dersom den ikke som et Stryg-træe gaar uden Forskiæl over alle Hoveder og jævner det, der hæver sig over den horizontale Flade, over hvilken det drages. Enten befaler Loven over ingen eller over alle. For Loven som for Gud ere alle lige. Den Privates Afstraffelse hævner kun Brud paa Loven, Regentens hævner dens Foragt. Hvo tør trodse Loven, naar Regenten selv ikke kan giøre det ustraffet. Mindet om denne store Advarsel varer Aarhundreder, og indjager en Skræk, der er mere frelsende end tusende andre Skyldiges Død.

Da Portugiserne landede paa Ceylan, fandt de den meget bebygget. Tvende Nationer, forskiellige i Sæder, i Regieringsform, i Religion, beboede den. Bedaerne, der vare boesatte paa den nordlige Deel af Øen og i det mindre frugtbare Land, vare deelte i Stammer, der ansaae sig selv som en eneste Familie, og adlydede kun et Overhoved, hvis Magt dog ikke var uindskrænket. De gaae næsten nøgne. Sæderne ere de samme og Regieringen den samme, som den man antreffer i de Skotske Bierge. Disse Stammer, der ere forenede til fælleds Forsvar, have altid fegtet tappert for deres Frihed og aldrig giort noget Angreb paa deres Naboers. Man veed kun lidet om deres Religion, og det er tvivlsomt om de have nogen offentlig Gudsdyrkelse. De staae kun i liden Forbindelse med Fremmede. Man paapasser dem, der reyse igiennem de Lande, de beboer. De blive got begegnede, men strax tilbagesendte. Bedaernes Jalousie over deres Koner er for

en stor Deel Aarsag til den Omhyggelighed, hvormed de bortfierne Fremmede, og bidrager ikke lidet til at holde dem affondrede fra alle andre Nationer. De synes at være Stamfolket paa Øen.

En talrigere og mægtigere Nation, som man kalder Chingulairerne, er Herre over den sydlige Deel. I Sammenligning med den anden, kunde man kalde den en kultiveret Nation. De bruge Klæder og beherskes af Despoter. Ligesom Indianerne giøre de Forskiel paa Kasterne, men Religionen er forskiellig. De erkiende et høyeste Væsen og under dette Guddomme af anden og tredie Rang. Alle disse Guddomme have deres Tienere. Fornemmelig ære de blant Guderne af anden Rang, en vis Buddon, der skal være nedstegen paa Jorden for at giøre sig til Megler imellem Gud og Menneskene. Buddons Præster ere meget vigtige Personer paa Ceylan. De kunne aldrig blive straffede af Fyrsten, om de endog skulde have giort Angreb paa hans Liv. Chingulaierne forstaae sig godt paa at føre Krig. De have vidst at giøre Brug af det biergagtige i deres Land til at forsvare sig mod Europæerne, som de ofte have overvundet. De ere lumske, nærige, sledske, som alle slaviske Folk. De have tvende Sprog, Folke-Sproget og de Lærdes, som derved have et Middel mere til at føre andre bag Lyset.

Begge disse Nationer betiente sig af Frugter, Korn, Græsgange, hvoraf der var Mængde paa Øen. Man fandt der utallige Elephanter, kostbare Stene, en stor Mængde ypperlig Kaneel. Det var paa den nordlige Kyst og Fiskerie-Kysten, som ligger derved, man drev det rigeste Perle-Fiskerie i Orienten. Dens Havne vare de beste i Indien og dens Beliggenhed overgik alle disse Fordele.

Feyle vi ikke, saa burde Portugiserne have samlet al deres Magt paa denne Øe. Den er Middelpunktet

i Orienten. Der forbigaaer Veyen til de rigeste Lande. Alle de Skibe, som komme fra Europa, Arabien og Persien, kunne ikke undgaae at stryge Seyl for den, og de afvexlende Passater tilstæde Skibene paa alle Aarets Tider at komme dertil og at seyle derfra. Med en ringe Bekostning af Mennesker og Penge kunde man have bebygget og befæstet den godt. Talrige Flaader kunne have løbet ud fra alle Havnene paa denne Øe, og skaffet deres Herrers Navn Agtelse i hele Asien, og de Skibe, man kunde have ladet krydse paa Høyderne deromkring, skulde have afskaaret Skibsfarten for de andre Nationer.

Statholderen var af anden Mening. Det syntes, som han ikke vilde befatte sig mere med Coromandel-Kysten, skiønt den er rigere end den Malabariske. Denne sidste frembragte kun Handels-Varer af middelmaadig Beskaffenhed; mange Levnets-Midler, men kun lidet og slet Kaneel; en temmelig Deel Peber og Kardamome, et Slags Specerie, som Østlænderne bruge stærkt. Koromandel-Kysten leverer derimod de skiønneste Bomulds-Tøyer i Verden. Indbyggerne paa den — for største Delen Landets Indfødte, mindre blandede med Araber og andre Nationer — ere de godmodigste og vindskibeligste Folkeslag i Indostan. Desuden finder man ved at seyle mod Norden op ad Coromandel-Kysten Golcondas Miner; og hvad endnu mere er, denne Kyst ligger overmaade beleylig til at tage mod Handels-Varerne fra Bengalen og andre Lande.

Imidlertid anlagde Albuqverqve dog ikke noget Etablissement derpaa. St. Thomas og Negapatan bleve først anlagte efter hans Tid. Han vidste at denne Kyst mangler Havne, at man paa visse Aarets Tider ikke kan lande der, og at Flaaderne da ikke kunne komme Kolonierne til Hielp. Han meente endelig, at naar Portugiserne vare Herrer af Ceylan — hvilket Ar-

beide alt var begyndt paa under hans Formand Almeyda, og blev siden efter fuldført — da skulde de ogsaa blive det af Handelen paa Coromandel, dersom de bemægtigede sig Malaca, og for denne Erobring bestemte han sig.

16. Portugiserne erobre Malaca.

Det Land, hvori denne Bye var Hoved-Stad, er en meget smal Jordtunge, som kan være en 100 Mile lang. Den hænger kun sammen med Fastlandet ved den Nordre-Kyst, hvor den grændser til Staten Siam, eller rigtigere til Kongeriget Johor, som er bleven afsondret derfra. Alt det øvrige er omgivet af Havet, som skiller det fra Øen Sumatra ved en Kanal, der er bekiendt under Navn af Malaca-Strædet.

Naturen havde tildeelt Malaierne alt hvad der kunde giøre dem lykkelige. Den havde forsynet dem med et mildt og sundt Klima, der bliver kiølnet ved Vind og Vand under det hede Himmelstrøg med et Jordsmon, der ødsler med Frembringelsen af de behageligste Frugter, som kunne være tilstrækkelige for det vilde Menneske, og er skikket til, deri at dyrke alle de Produkter, der ere nødvendige for Menneske-Samfundet. Den havde givet dem evig grønne Skove; Blomster der brøde frem ved Siden af dem, der visnede hen; en balsamisk Luft, der svangret med den giennemtrængende og behagelige Vellugt, som alle Planter i et aromatisk Land uddunste, kommer Vellystens Ild til at blusse i alt, hvad der lever og drager Aande: Naturen havde, kort sagt, været dem gunstig i alt, Statsforfatningen ugunstig i alt.

En overhaands stræng Regierings-Form havde i det lykkeligste Land i Verden giort Folket yderst grusomt. Feudal-Lovene, der ere opkomne blant Nordens Klipper

og Eege, havde spredet deres Rødder hen under Linien. Midt i Skove og Lystegne, der syntes skabte for Elskoven, hvor alt indbyder til, i Fred og Roe at nyde det Liv, der ikke burde forkortes eller svinde hen uden i Fornøyelser, der var det, at et slavisk Folk maatte lystre en Tyran, som selv stod under balstyrige Herrer. En Sultans Despotisme syntes at ligge dobbelt tung paa Mængden, ved at fordele sig blant mægtige Vassaller.

Denne Krigs- og Undertrykkelses-Forfatning havde bragt Grusomheden i alle Hierter. Alle de Velsignelser, som Himmelen og Jorden havde udøst over Malaca, havde der ikke frembragt andet end utaknemmelige og ulykkelige Skabninger. Herrerne solgte deres, det vil sige, deres Slavers Tieneste, til hvem der kunde betale den. De rev deres Slaver fra Agerdyrkningen, for at anføre dem til at røve baade til Lands og Vands, hvilket de syntes bedre om, end at arbeide. Dette Folk havde erobret en overmaade stor Øe-Samling, der er berømt i hele Orienten under Navn af de Malaiske Øer. I dets talrige Kolonier havde det forplantet sine Love, sine Sæder, sine Skikke, og hvad der var det besynderligste — Asiens mildeste Sprog.

Imidlertid var Malaca dog ved sin Beliggenhed bleven det betydeligste Handels-Sted i Indien. Dens Havn var altid fuld af Skibe. Nogle kom dertil fra Japon, China, Philippinerne, Molukkerne, og de nærmere liggende østlige Kyster. Andre begave sig derhen fra Bengalen, Coromandel, Malabar, Persien, Arabien og Afrika. Alle disse Søefolk handlede imellem sig selv og med Indbyggerne i den dybeste Sikkerhed. Malaiernes Plyndre-Lyst havde givet efter for en Fordeel, der var sikrere end det altid uvisse, altid tvivlsomme Hæld, de kunne love sig af Søe-Røveriet.

Portugiserne vilde tage Deel i denne Handel med hele Asien. De lode sig først see i Malaca, som simple

Kiøbmænd. Deres selvtagne Rettigheder i Indien havde giort deres Flag saa mistænkeligt, og Araberne, deres Fiender, giorde sig saa megen Umage for at giøre dem forhadte, at man omhyggeligen bestræbte sig for at ødelægge dem. Man satte Snarer for dem, hvori de faldt. Endeel af dem bleve myrdede, andre laate i Lænker; hvad der kunde undkomme, vandt ud til Skibene, som frelste sig med Flugten til Malabar.

Albuqverqve havde ikke oppebiet denne Voldsomhed, for at tænke paa at bemægtige sig Malaca. Imidlertid kan man nok forestille sig, at den ikke var ham ubehagelig, eftersom den gav hans Forehavende et Skin af Retmessighed, der kunde formindske det Had, som det naturligviis maatte drage over det Portugisiske Navn. Tiden vilde have svækket et Indtryk, som han troede, vilde være ham til Fordeel, og han opsatte ikke et Øyeblik sin Hævn. Denne Hurtighed havde man forudseet, og han fandt ved sin Ankomst for Stedet i Begyndelsen af Aaret 1511, Anstalter giorte til at tage imod ham.

En Hindring, der var langt større end denne fryg-telige Udrustning, fængslede i nogle Dage den christelige Generals Tapperhed. Hans Ven Araujo var blant deres Tal, som ved det første Foretagende vare blevne giorte til Fanger. Man truede med at lade ham dræbe samme Øyeblik, man begyndte Beleyringen. Albuqverqve var øm og holdtes tilbage af den Fare, hvori hans Ven svævede, da han fik denne Seddel fra ham:

See ikke paa andet end Portugals Ære og Bedste; kan jeg ikke være et Middel til eders Seyer, saa lad mig i det mindste ikke blive eder en Hindring derfra. Stedet blev angrebet og taget efter mange tvivlsomme blodige og haardnakne Fegtninger. Man fandt deri umaadelige Skatte, store Magasiner, alt hvad der kunde

giøre Livet frydeligt, og for at være sikker paa at be-holde sin Erobring, anlagde man et Kastel deri.

Eftersom Portugiserne lode det blive ved at have Byen i Besiddelse, begave de af Indvaanerne, hvilke alle bekiende sig til en meget fordærvet Muhameda-nisme, som ikke vilde underkaste sig det nye Aag, sig dybt ind i Landene eller adspredde sig paa Kysten. Da de ikke mere finde sig af Fordeel forbundne til at vise nogen Forstillelse, have de optaget deres forrige Ka-rakter i sin hele Voldsomhed. Dette Folk begiver sig aldrig fra Hiemmet, uden en Dolk, som de kalde Crid. Det synes som de have udtømt alt hvad deres blodgier-rige Aand har kunnet udfinde for at smidde dette mor-diske Vaaben. Intet er saa farligt som saadanne Men-nesker med et saadant Vaaben. Ombord paa et Skib dolkbore de hele Mandskabet i det Øyeblik, da de troe sig i den dybeste Sikkerhed. Efter at man har lært at kiende deres Troløshed, have samtlige Europæere ved-taget den Forsigtigheds-Regel, ikke at betiene sig af Malaierne til Matroser. Ja disse Barbarer forøge endog det Grusomme i deres gamle Sæder, efter hvilke den Stærke giorde sig en Ære af at anfalde den Svage. Ophidsede af en uforklarlig Rasenhed at ville enten døe eller dræbe, gaae de nu omstunder med et Skib paa en 30 Mand, for at binde an med vore Skibe, og under-tiden tage de dem bort. Blive de drevne tilbage, saa skeer det i det mindste ikke, uden at de tage den Trøst med sig, at de have ledsket sig med Blod.

Et Folk, der af Naturen har faaet dette ubøye-lige Mod, kan blive udryddet, men ikke undertvunget ved Magten. Kun menneskelig Behandling, Rigdoms og Frihedens tiltrækkende Behageligheder, gode Exem-pler paa Dyder og billig Adfærd med en mild Bestyrelse, er det der kan bringe det til mildere Sæder. Man maae lade det komme tilbage eller overlade det til sig

selv, førend der med det kan indgaaes Forbindelser, som det bortskyder fra sig. Erobringsveyen, vilde maaskee være den sidste, der maatte forsøges; man vilde derved ikke udrette andet, end forøge dets Skræk for en fremmet Regiering og bringe rasende Forbittrelser i Selskabelighedens Følelser. Naturen har anviist visse Folke-Slag deres Plads midt i Havet, ligesom Løverne deres i Udørkenerne, at de skulle være frie. Stormenes Hiem, Sandørkener, Bierge og Huler ere Fristed og Skierm for alle uafhængende Skabninger. Kun til deres egen Ulykke ville kultiverede Nationer reise sig mod Øeboeres og vilde Nationers Styrke og Rettigheder. Uden at have nogen Nytte deraf, ville de selv blive grusomme og barbariske. De ville kun saae Had i Ødeleggelsens Spor, kun høste Skiendsel og Hævnens Ulykker deraf.

Forfærdede over en Seyer, der truede deres egen Uafhængighed, sendte Siams, Pegus og endeel andre Landes Konger Gesandter til Albuqverqve, for at lykønske ham, tilbyde ham Handel med dem, og bede ham om Alliance med Portugal.

17. Portugisernes Etablissement paa Molukkerne.

Under disse Omstændigheder tog en Eskadre, der blev affendt fra den store Flaade, Veyen til de Molukkiske Øer. Disse Øer, der ligge tet ved Linien ere 10 i Tallet, naar man deri indbefatter, som i Almindelighed skeer, Banda-Øerne. Den største af dem er ikke 12 Mile i Omkreds, og de øvrige ere meget mindre.

Denne Øe-Samling synes at være fremsprudet af Havet. Man kan med Grund ansee den for at være et Værk af en underjordisk Ild. Høye Bierge, hvis Toppe tabe sig i Skyerne; uhyre Klipper der ere opstablede paa hinanden, fæle og dybe Huler; Strømme,

der styrte sig ned med den stærkeste Voldsomhed, forkynde med Vulkaner uophørlig en snarlig Ødeleggelse.

Man veed ikke hvorfra disse Øer have faaet deres første Beboere, men det synes upaatvivleligt, at de efterhaanden have faaet deres Love fra Japoneserne og Malaierne. I Begyndelsen af det 16de Aarhundrede vare Indbyggerne et Slags vilde Folk, hvis Forstandere nok bar Navn af Konger, men hvis Magt var indskrænket og stod ganske og aldeles under deres Undersaatters Luner. Kort forhen havde de blandet Muhamedanismens Overtroe med Hedenskabets, som de i lang Tid havde bekiendt sig til. Deres Ladhed var umaadelig. Jagten og Fiskeriet var deres eneste Syssel, de vidste ikke af at dyrke noget Slags Produkt. Denne Uvirksomhed bestyrkedes derved at Kokos-Træet skaffede dem deres Næring.

Kokos-Træet, der hører hiemme i næsten alle Indiens Lande, er et meget skiønt dannet Træe, der voxer til en Høyde af 40 og endnu almindeligere 60 Fod. Det bindes til Jorden af en Mængde fine og trævlede Rødder. Dets Bul, der er lidt kroget ved Roden, er for Resten rank, cylindrisk dannet, maadelig tyk, besat med endeel runde Bulker eller Dælger, som sætte sig ved Roden af de Blade der ere affaldne. Dets lette og svampagtige Veed kan hverken bruges til Skibsbyggeriet, eller til nogen Bygning, der skal være stærk. De Baade, der giøres af dette Træe, ere skiøre og vare kun kort. Toppen af Kokos-Træet bekrandses med 10 til 12 vingedannede Blade, der ere indknebne mod Spidsen, meget brede ved Stilken og i Førstningen overtrakte med et eget Net, hvoraf man giør Sigter. Deres 12 Fod lange Hoved-Stilk, har meget dybe Furer paa den indre Flade. Af disse Blade lægger man Tag paa Husene, giør man Parasoller, Seyl og Garn til Fiskerie. De spædeste af dem kunne endog bruges

istedet for Papir og paatrykkes Karakterer, der drages med en Pren. Midt i denne Krands hæver sig et Hylster eller en tykhindet Bælg, der omvikler sig selv, er udbulnet i Midten og endes i en Spids. Naar den har naaet en vis Tykkelse, aabner den sig paa den ene Side, og man faar da en meget svær Risve eller Kost at see, hvorpaa enhver Stængel bærer to Hun-Blomster og et større Antal Han-Blomster. Disse have et Bæger med sex dybe Afdelinger og ligesaa mange Traade. I hine afløses Traadene af en Pistil, som bliver til en Frugt af en aflang rund Skikkelse, der nærmer sig til det trekantede og er mere end en halv Fod i Giennemsnit. En Samling af flere Frugter, der sidde paa een Risve, kaldes en Klase. Eet Træe giver efterhaanden flere Klaser i eet Aar.

Denne Frugt har en traadagtig Hase, der er tre Fingre tyk og bekiendt under Navn af Kaire, hvoraf man forfærdiger grove Tøyer og Skibs-Tov. Den omgiver en meget haard Nød af Tykkelse og Skikkelse som en lille Melon, giennemboret med tre Huller i den ene Ende og beqvem til at giøre smaae Skaaler og Kiøkken-Tøi af. Det indvendige af denne Skal er besat med en hvid og tyk Kierne-Kiød, hvoraf man ved en Perse udpresser en Olie, som bruges særdeles meget i Indien. Den er temmelig behagelig, saa længe den er frisk, men naar den bliver gammel, faar den en bitter Smag og duer da kun til at brænde. Hvad der bliver tilbage i Persen bruger man til at føde Qvæg og Fiærkreature med, ja end og de ringeste af Folket, naar der er Hungers-Nød. I Kokos-Noddens Kierne-Kiød indesluttes et Slags Vand eller melkagtig Vædske, som er overmaade forfriskende og tienlig for Arbeidsmanden og Vandringsmanden til at lædske sig paa. Denne Drik er meget sund, men af en vammel Sødme. I de gamle Nødder tæres dette Vand bort og giver Plads for en

Mandel, som snart fylder det hele Rum, og bliver duelig til Sæd. Undertiden finder man i den en forstenet Gevext, som Indianerne tillægge ypperlige Egenskaber. De ansee den som et Pant paa godt Hæld, og undlade sielden at forsyne sig med den, i hvad de foretage sig.

Disse her anførte Fordele ere ikke de eneste, Kokos-Træet forskaffer. Dersom man skiærer Spidsen af Blomster-Stenglerne, førend de ere ganske udfoldede, udflyder der af dem en hvid Saft, som man lader dryppe ned i en Krukke, der er bundet til den yderste Ende. Frisk drukken er den sød. Maaskee er det Ørkens Manna. Hvo kan vel vide om ikke Tanken derom kan være tagen af Bøger, der forskrive sig fra mere østlige Lande end Arabien og Ægypten. Indien, siger man, er Vuggen for mange Fabler, Sindbilleder og Religioner. Natur-Spillene ere en frugtbar Kilde til Bedragerie, der omskaber besynderlige Særsyn til Mirakler. Et Lands Natur-Historie bliver overnaturlig i et andet. Det gaaer med Tildragelserne, som med Planterne, at de forandres ved at borfiærnes fra deres Hiem. Sandheder kunne forvandles til Vildfarelser, og naar Mellemrummet af Tider og Steder bringer de Aarsager af Synet, der foranledigede de falske Meninger, forskaffer det derved Folke-Sagnerne en ufortabelig Ret til de Vankundiges Tillid og de Oplystes Taushed. De første tør ikke drage dem i Tvivl, de sidste ikke sige dem imod.

Men hvorledes det end har sig med Sammenhængen imellem Israeliternes Spise og Indianernes Drikke, saa er det dog vist, at dersom Kokos-Saften ikke bortdunster ved Solens Komme, ligesom Manna'en, saa varer det dog ikke længe førend den syrner og forvandler sig til en meget nyttig Viinæddike. Destilleret til den største Styrke, giver den et meget stærkt Brænde-

viin, og ved at lade den koge med lidt udlæsket Kalk uddrager man et Slags Sukker deraf, hvormed man tillaver Syltetøyer. De Stængler, hvor af man udpresser denne Saft, bære ingen Frugt, fordi det er Saften, hvoraf Nødderne dannes og næres.

Foruden Kokos-Træet havde de Molukkiske Øer et eget Slags Palme-Træe, som man kalder Sagou. Dette Træe, der er almindeligt i denne Øes Skove, er forskiellig fra det foregaaende ved dets længere Blade; ved dets Bul, der er langt lavere; ved dets Frugt, der er mindre. Det voxer i Begyndelsen meget langsomt. I Førstningen er det kun en Purre *, der er besat med Torne, som giøre det vanskeligt, at komme det nær; men saasnart den har dannet sin Stamme, skyder den sig i en kort Tid til en 30 Fods Høyde, en 6 Fods Tykkelse, og taber uformærkt sine Torne. Dets Bark er en Tomme tyk. Alt det indvendige er fuld af en Marv, som bliver til Meel. Træet, der kun synes at voxe til Menneskets Nytte, underretter det om dette Meel ved et fiint og hvidt Støv, hvormed Bladene bedækkes. Det er et sikkert Mærke, at Sagouen er moden. Indianerne fælde da dette Træe ved Roden og skiære det i Blokke, der blive fiirkløvede, for at faae den Marv eller Meel af dem, som er deri. Denne Substants udbløder man i Vand og sier den igiennem et Klæde, som lader Melet gaae igiennem og kun Trævlerne eller det haaragtige Net blive tilbage. Efterat Vandet er bortdunstet bringer man den tyknede Dey i Leer-Former, hvori man lader den tørres og hærdes til Bevarelse for hele Aar. Man spiser Sagouen simpelt udblødt i Vand, undertiden ristet og kogt. Indianerne ere saa menneskekierlige, at de giemme det fineste

* Saaledes kalder man her i Egnen et vantrevent Træe, der ikke kan komme til Vext.

og beste af dette Meel for Gamle og Syge. Un⸗dertiden bliver det tillavet som en klar og meget lek⸗ker Gelee.

Et frit og nøysomt Folk, der havde afsky for at arbeyde, havde i hele Aarhundreder levet af Sagou ens Meel og Kokos⸗Træets Vand, da Chineserne, som af en Hendelse landede paa de Molukkiske Øer i Middel⸗Alde⸗ren, der opdagede Nelliken og Muskaten — tven⸗de kostbare Specerier, som de Gamle ikke kiendte noget til. Smagen indførte dem snart i Indien, hvorfra de gik over til Persien og Europa. Araberne, som paa den Tid havde Handelen med næsten hele Verden i de⸗res Hænder, forsømte ikke saa riig en Green deraf. De begave sig Flokkeviis hen til disse Øer, der vare blevne berømte, og de havde tilegnet sig deres Produk⸗ter, da Portugiserne, som forfulgte dem allevegne, ogsaa kom der for at frarive dem denne Green af deres Vindskibelighed. De Kneb, de ophittede for at tilin⸗tetgiøre disse Erobreres Anslag, afværgede ikke, at man jo samtykte i, at de maatte bygge et Fort, og fra dette Øyeblik satte Hoffet i Lissabon de Molukkiske Øer blant Antallet af sine Provindser. Virkelig varede det ey heller længe, førend de bleve det.

Medens de, der vare udkommanderede fra Albu⸗qverqve, berigede deres Fæderneland med Produkter, der vare de eneste i sit Slags, blev denne General fær⸗dig med at undertvinge Malabar Kysten, der havde villet benytte sig af hans Fraværelse, for at faae noget af sin Frihed tilbage. Efter den nye Lykke, han havde havt dertil, levede han rolig i Middelpunktet af sine Erobringer, holdte Portugisernes Frækhed i Tømme, indførte Orden igien i alle Kolonierne, holdte skarpt over Soldater⸗Tugten, og viste sig altid virksom, klog, skuende med et sikkert Øye ind i Fremtiden, retfærdig, uegennyttig og menneskekierlig. Forestillingen om hans

Dyder havde giort et saa dybt Indtryk paa Indianernes Gemytter, at længe efter hans Død gik de endnu til hans Grav, for at bede ham om Ret mod hans Eftermænds Udsuelser. Han døde i Goa, Aar 1515, uden at efterlade sig Rigdomme, og i Emanuels Unaade, hos hvilken man havde giort ham mistænkt.

18. Aarsagerne til Portugisernes store Virksomhed.

Dersom man maae falde i Forundring over Mængden af hans Seyervindinger, og Hurtigheden i hans Erobringer, hvad Ret til vor Beundring have da ikke de uforfærdede Mennesker som han havde den Ære, at befale over. Havde man vel forhen seet nogen Nation med saa liden Magt, at udrette saa store Ting? Der var ikke 40000 Portugiser under Vaaben, og dog satte de Skræk i Riget Maroc, i alle Barbarerne i Africa, i Mamelukkerne, den ægyptiske Sultans berømte Krigsfolk, i Arabien og hele Orienten, fra Øen Ormuz indtil China. De vare ikke engang een mod hundrede, og dog angrebe de Tropper, der ofte med lige Vaaben giorde dem baade deres Gods og deres Liv stridige til det yderste. Hvad for Mennesker maatte da ikke Portugiserne være, og ved hvilke overordentlige Midler vare de blevne til et Helte-Folk.

Næsten i et heelt Aarhundrede havde de fegtet mod Maurerne, da Grev Henrik af det Burgundiske Huus landede i Portugal med endeel franske Riddere i det Forsæt, at ville reyse til Castillien, for at øve sig i Krigen under den navnkundige Cid, hvis Berømmelse havde draget dem derhen. Portugiserne indbøde dem til at komme dem til Hielp mod de Vantroende. Ridderne samtykte deri og den største Deel af dem nedsatte sig endog i Portugal. Dette Ridderskab er en af de Indretninger, der have bidraget meest til at hæve Men-

nesfets Aand; denne Ærelyst, der blev sat istedet for Fædernelands-Kierlighed; denne Tænkemaade, der var renset fra de barbariske Seklers Bærme, der var fremtbragt af selve Feylene i den feudalske Regierings-Form for at erstatte eller formilde Ulykkerne ved den — dette Ridderskab kom da igien tilsyne paa Tagos Bredder i al den Herlighed, som det havde havt, da det opkom i Frankerig og Engelland. Kongerne søgte at vedligeholde og udvide det ved at indstifte endeel Ordener, der vare indrettede efter de Gamles Mynster, og hvori Siælen var eens, nemlig en Blanding af Helte-Mod, af Artighed og Andægtighed.

Foruden dette hævede Kongerne Nationens Mod ved at behandle Adelen som en Art deres Lige, og selv at sætte Grændser for deres Magt. De forsamlede ofte Rigets Stænder. Af dem var det Alfonsus modtog Scepteret efter Lissabons Indtagelse. Med dem var det hans Eftermænd i lang Tid gave Love. En stor Deel af disse Love vare stemte til at vække Lysten til store Foretagender. Adelskab blev tilstaaet den der havde giort Landet udmærkede Tienester, der havde dræbt eller fanget en fiendtlig General eller hans Vaabendrager; den, der, som Fange hos Maurerne, havde undslaaet sig for at kiøbe sin Frihed med Opofrelsen af sin Religion. Man tog det fra enhver, der fornærmede Kiønnet, aflagde falsk Eed, sveeg Troe og Love, eller fordulgte Sandheden for Kongen. En for Fyrster og Undersaatter saa særdeles gavnlig Skik burde vel have været meget nøye overholdet.

De Krige, Portugiserne havde udholdt til Forsvar for deres Gods og Frihed, vare tillige Religions-Krige. De vare opfyldte med det vilde men glimrende Sværmerie, som Paverne havde udbredet i Korstogenes Tid. Portugiserne vare derfor Riddere, der vare væbnede for deres Gods, deres Hustruer, deres Børn,

deres Konger, der vare Riddere ligesom de selv. Det var Kors-Riddere, der fægtede for deres Fædernelano. Hertil kan man endnu lægge, at de vare en liden Nation, en svag Magt, og at det er kun i de smaae Stater, der ofte ere i Fare, at man føler en Enthusiasme for Fædernelandet, som de store Nationer med større Sikkerhed aldrig havde kiendt noget til.

De Virksomheds, Tapperheds, Høymodigheds og Høyhiertigheds Grundsætninger, som paa eengang vare forenede i denne Nation, tabte sig ikke efter at man havde fordrevet Maurerne. Man gik over til Afrika, for der at opsøge disse Fiender af Staten og Troen. Man førte nogle Krige mod Kongerne i Castillien og Leon, og paa de Tider, som gik nærmest foran Togene til Indien, opholdte Adelen sig langt fra Stæderne og Hoffet, paa deres Slotte, hvor de bevarede deres Forfædres Potræter og deres Dyder.

Saasnart der blev Spørgsmaal, om man skulde forsøge paa at giøre Erobringer i Afrika og Indien, forenede sig en nye Lidenskab med alle disse omtalte Drivefiedre, til at give Portugisernes Snille en ny Styrke. Denne Lidenskab, der i Begyndelsen maatte bringe alle de andre til en større Høyde, men snart tilintetgiøre den ædle Grundvold til dem, var Lyst til Rigdom. De droge hobeviis bort, for at berige sig selv, tiene Staten og omvende Hedninger. Indtil Albuqverqves Død syntes de i Indien, at være mere end Mennesker; men strax derpaa blev alt nedsænkt i Fordærvelse ved de Rigdomme, der vare Maalet for og Frugten af deres Erobringer. De ædle Lidenskaber forsvandt for Pragt-Lysten og de Lyster, der aldrig undlade at udmarve Legemets Kræfter og Siælens Dyder. Den store Emanuels svagsindede Efterfølgere, de maadelige Subjekter, han selv valgte til at være Statholdere i Indien, bragte Portugiserne til at udarte lidt efter lidt.

Imidlertid tiltraade Lopes Soarez Albuqverqves Plan med at tiltræde hans Post. Han afskaffede en barbarisk Skik, der var indført i Landskabet Travancor, tet ved Calicut. Disse Folkeslag raadspurgte Koglere om deres Børns Skiebne. Dersom disse Koglere lovede Børnene en lykkelig Skiebne, lod man dem leve; truede de dem derimod med store Ulykker, dræbte man dem. Soarez fik disse Børn sparede. Han maatte i nogen Tid kiempe mod de Bevægelser, hvormed hans Nation var truet i Indien. Da han var bleven befriet fra disse Bekymringer, tænkte han kun paa at aabne sig Veien til China.

19. Portugisernes Ankomst til China. Almindelig Udsigt over dette Rige.

Den store Albuqverqve havde allerede giort Anlæg dertil. I Malaca havde han truffet Chinesiske Skibe og Kiøbmænd og han havde fattet meget store Tanker om en Nation, hvis ringeste Matroser besadde mere Høflighed, mere Artighed, mere Sands for Velanstændighed, mere Blidhed og Menneskekierlighed, end der den Tid fandtes i Europa hos Adelen selv. Han indbød Chineserne til at vedblive deres Handel paa Malaca. Han fik nøyagtige Underretninger af dem om, hvad Styrke, Rigdomme, Sæder, deres vidtløftige Rige havde, og han meddeelte Hoffet i Portugal disse sine Opdagelser.

I Europa havde man intet Begreb om den Chinesiske Nation. Venetianeren Marcus Paulus havde til Lands giort en Reyse til China og udgivet en Efterretning derom, som var bleven anseet for fabelagtig. Dog stemte den overens med det, Albuqverqve siden efter berettede. Ham troede man og hvad han sag-

de om den rige Handel, man kunde drive paa dette Land.

I Aaret 1518 seylede en Eskadre fra Lissabon, for at bringe en Ambassadeur derhen. Da den kom til de Øer, der ligge Canton nærmest, blev den strax omringet af Chinesiske Skibe, som kom for at undersøge den. Ferdinand Andreadez, som var Chef paa den, satte sig ikke til Modværge, han lod sig visitere saameget, man vilde; han underrettede Mandarinerne, der kommanderede i Canton, om Hensigten med hans Ankomst, og overleverede dem Ambassadeuren, som blev ført til Pekin.

Paa sin Reyse dertil traf denne Ambassadeur paa høyst besynderlige Ting, som hvert Øyeblik satte ham i Forundring. De store Byer, de mange Landsbyer, den Mængde Kanaler, hvoraf nogle ere seylbare og giennemskiære hele Riget, andre bidrage til Jordenes Frugtbarhed; Konsten at dyrke disse Jorder, Overflødigheden og Forskielligheden i deres Produkter; det kloge og blide i disse Folks Væsen, den uafladelige Tienstagtighed i deres Omgang, hvorpaa Landet og Landeveyene give saa mange Beviser; den herlige Orden blandt et Folk, der er utælleligt og i en idelig Bevægelse, der vedligeholder en Vindskibelighed, som er i en bestandig Virksomhed, — alt dette maatte vække Forundring hos den Portugisiske Ambassadeur, der var vant til Europas barbariske og latterlige Sæder.

20. Chinas Forfatning efter dets Lovtalere.

Vi ville opholde os lidet ved et Folk, der bedømmes saa forskielligt af Europæerne. Mod det Skilderie, som dets Lovtalere giøre derover, ville vi sætte det, der kommer fra dem, det lastes af. Maaskee vil der af det stridige deri fremkomme et Lys, der kan

være beqvem til at bringe Meningerne nærmere til hinanden.

En saa vel kultiveret Nations Historie er, som dens Velyndere sige, egentlig Menneske=Slægtens Historie. Alt det øvrige af Jorden er et Billede paa den Forvirring, hvori Materien laae førend Kloden fik sin Indretning. Det er ved idelige Ødeleggelser at Selskabet har giort Forsøg paa at komme i Orden og Sammenhæng. Staterne og Nationerne ere fremkomne af hinanden ligesom Individerne, med den Forskiel, at i Familierne besørger Naturen nogles Død og andres Fødsel ved Midler, der ere bestandige og regelmessige; men i Staterne forstyrrer og nedbryder Selskabet denne Lov ved en Uordentlighed, hvori man snart seer gamle Monarkier qvæle opkommende Republiker i Vuggen, snart en raae og vild Nation ved sine Indbrud opsluge en Mængde knusede og sønderlemmede Stater. China er den eneste der har undgaaet denne Skiæbne.

Dette Rige grændser mod Norden til det Russiske Tartarie, mod Sønden til Indien, mod Vesten til Thibet, mod Østen til Oceanet, og indbefatter næsten den hele østlige Yderdeel af Asiens Fastland. Det har 1800 Mile i Omkreds. Man anslaar dets Ælde til en Rekke af 4000 Aar, og deri er intet paafaldende. I Krigen, Svermeriet og det ulykkelige i vor Forfatning maa man søge Grunden til, at vor Historie er saa kort og vore Nationer saa smaae, da de hurtigen ere komne efter hinanden og blevne ødelagte af hinanden. Men indsluttede og beskiermede fra alle Sider ved Vande og Ørkener, have Chineserne, ligesom det gamle Ægypten, kunnet danne en varig Stat. Saasnart Søekysterne og det midterste af deres Fastland ere blevne bebyggede og opdyrkede, har alt, hvad der omgav dem, maattet samle sig, som til et Tiltræknings=Punkt, og de smaae omvankede og omstrøede Horder maae, den

ene efter den anden, have forenet sig med en Nation, som næsten aldrig taler om Erobringer, den har giort, men om Krige, den har udholdt. Den maa altsaa have fundet sig lykkeligere ved at have kultiveret sine Overvindere, end dersom den havde ødelagt sine Fiender.

Et Land, hvis Kultur er saa gammel, maae vise dybe Spor af ældgammel Vindskibelighed. Ogsaa ere Sletterne der blevne jævnede efter Snor ved Menneske-Arbeide. De have kun beholdt den Heiding, som Vand-Løbet udfordrer til at lette Vandingen, der med Grund ansees for et af Agerdyrkningens store Hielpemidler.

Denne Konst, den første af alle, er der Folkefor-merelsen saa ganske underordnet, at man kun seer faa Træer der, endog af de nyttige; fordi de vilde tage formegen Næring fra Korn-Sæden. Hvorledes skulde man da der finde disse Haver, der ere besatte med Blomster, belagte med Græstørv opfyldte med Buskaser og Springvand, som ørkesløse Tilskuere frydes ved at see paa, som synes at være Folket forbudne og deres Øyne unddragne som noget, der er røvet fra dets Under-holdning. Endnu mindre planter man der disse Kratte og disse umaadelig store Skove, som yde langt mindre i Brænde end de ødelægge Enge og Agre ved det Vildt, man holder der indsluttet til de Stores Fornøyelse og til Almuens Graad. Det yndige ved deres Lyststeder bestaaer blot i en smuk Beliggenhed, i en behagelig Af-vexling med det, der dyrkes, i nogle nordentlig plan-tede Træer, nogle Bunker af et Slags pibet Steen, der langt fra see ud som Klipper eller Bierge.

Bakkerne ere i Almindelighed udskaarne i Afsatser, der holdes med Steen-Gierder. Man indretter Vand-Steder paa dem, hvori Regn- og Kilde-Vand samler sig. Den Bek, der væder Foden af en Høy, vander endog ofte baade Toppen og Brinken deraf, ved Hielp af den Konst-Flid, der ved at giøre Machin-Væsenet

simpelt og mangfoldigt, har formindsket Antallet paa Arbeiderne og udretter med tvende Mennesker hvad tusende ellers ikke ere i Stand til at udrette. Disse Høye give sædvanlig tre Gange Indhøstning om Aaret. Paa et Slags Rødder, der give Olie, følger Bomuld, som igien bliver afløst af Patater. Denne Afvexling med Sæden er ikke uforanderlig, men den er den almindelige.

Paa de fleste af de Bierge, der negte Menneskene Underholdning, seer man Træer, som ere tienlige til Skibs- og Bygnings-Tømmer. I endeel af dem gives der Jern-, Tin- og Kobber-Miner, der ere tilstrækkelige til Rigets Behov. Guld-Minerne ere blevne forladte, enten man nu ikke har fundet dem rige nok til at erstatte de Arbeids-Omkostninger, som de udfordrede, eller det, Strømmene føre med sig, er blevet anseet for tilstrækkelig til hele Omsætningen.

Havet, der skifter Bredder ligesom Floderne forandre Løb, men i Tidsrum, der staae i Forhold til Vandets Mængde — Havet der giør et Skridt i ti Sekler, men hvoraf hvert Skridt foraarsager hundrede Forandringer paa Kloden — bedækkede fordum de Sand-Egne, som nu omstunder udgiøre Landskaberne Nanqvin og Tchekiang, der ere Rigets skiønneste Provindser. Som Ægypterne betvang Nilen, saaledes have Chineserne tilbagedrevet, standset og behersket Oceanet. De Jord-Stykker som Vandet havde skilt fra Fastlandet, have de lagt dertil igien. Mod Verdensystemets Indvirkning sætte Chineserne Flidens Modvirkning, og medens de berømteste Nationer have ved Erobrings-Raseriet hiulpet Tidens fortærende Tand til at ødelægge Kloden, kiempe Chineserne mod den almindelige Nedbrydelses Fremskriden, hvilken de søge at forhale ved Bestræbelser, der skulde synes overnaturlige, dersom de ikke vare uafladelige og mærkelige.

Med Jorddyrkningen forener denne Nation, saa at sige, Vanddyrkningen. Midt af Floderne, der ved Kanaler staae i Forbindelse med hinanden og løbe langs med utallige Byer i hele Riget, seer man flydende Byer reise sig, der dannes ved Klynger af utallige Baade, som ere fulde af Folk, der kun leve paa Vandet, og ikke befatte sig med andet end med Fiskerie. Selv Havet er bedækket og i tusende Tal besaaet med disse Joller, hvoraf Mastene langt fra see ud som bevægelige Skove. Anson bebreyder disse Fiskere, der ere besatte paa disse Fartøyer, at de ikke et eneste Øyeblik have ladet deres Arbeide ligge, for at betragte hans Skib, som var det største, der nogensinde havde ankret i disse Farvande. Men denne Ligegyldighed for en Ting, der, skiønt den ikke var dem fremmet, dog ey heller forekom dem at være til synderlig Nytte, beviser maaskee snarere, hvor lykkeligt dette Folk er, der anseer Syssel for alt, Nysgierrighed for intet.

Hvad man lægger sig efter at dyrke, er ikke eens over hele Riget. Det afvexler efter Jordbundens Beskaffenhed og Klimaets Forskiellighed. I de lave og sydlige Provindser afkræver man Jorden Riis, som bliver meget stort, og som man høster to Gange om Aaret. Paa de høye og tørre Steder i det Indre af Landet frembringer Jorden en Riis, som er mindre i Skrot, slettere af Smag, ringere i Drøyelse, og som kun lønner Bondens Slid een Gang om Aaret. I det nordlige finder man alle de Korn-Arter, som føde Europas Nationer. De ere der lige saa overflødige og af lige saa gode Egenskaber som i vore frugtbareste Lande. Fra den ene Ende af China til den anden seer man en stor Overflødighed af Belg-Frugter. Imidlertid findes de dog i større Mængde i det sydlige, hvor de tillige med Fisk giøre Almuen Tieneste istedet for Kiød, der er i almindelig Brug i de andre Provindser. Men hvad man

forstaar, hvad man driver allevegne, det er Jordens Forbedring. Al Giødske bliver giemt, bliver benyttet med den yderste Omhyggelighed. Hvad der voxer at den frugtbare Jord gaar tilbage i den igien, for af giøre den frugtbar paa ny. Det Store i Naturens Gang, der gienbringer sig selv af det, den nedbryder, er bedre forstaaet, og bliver bedre fulgt i China, end i alle andre Verdens Lande. Der siger man, at Jorden er skabt til Menneskets Nytte, og at den Nytte, den giør det, for det meste beroer paa Menneskets eget Arbeide.

Den første Kilde til det fortrinlige i Chinesernes Landhuusholdning er National-Karakteren, der er den arbeidsomste, man kiender, og en af dem, der i Følge dens physiske Anlæg kræver mindst Hvile. Enhver Aarets Dag er Arbeidsdag for dem, undtagen den første, der er bestemt til giensidige Besøg i Familierne, og den sidste, der er helliget Forfædrenes Minde. Den ene er en Selskabs-Pligt, den anden en Huusfest. Hos dette vise Folk er alt det, der sammenbinder og forædler Menneskene, Religion, og Religionen selv bestaar ikke i andet end i Udøvelsen af Selskabs-Dyderne. Det er et modent og forstandigt Folk, der kun behøver Lovenes Tømme, for at være retfærdigt. Den indvortes Dyrkelse bestaar i Kierlighed til sine Forældre, enten de ere levende eller døde. Den offentlige Dyrkelse bestaar i Lyst til at arbeide, og det Arbeide, der meest samvittighedsfuld bliver hædret, er Agerdyrkningen.

Der ærer man tvende Keyseres Ædelmodighed, der agtede Staten høyere end deres Familie, og derfor bortfiernede deres egne Børn fra Tronen, for at lade Mænd, der vare tagne fra Ploven, sidde paa den. Der hædrer man disse Agerdyrkeres Minde, som nedlagde Sæden til Rigets Flor og Fasthed i Jordens

frugtbare Skiød — denne uudtømmelige Kilde til Hø-stens Fornøyelse og Folkets Formerelse.

Efter disse agerdyrkende Kongers Exempler ere alle Chinas Keysere henhørende til Agerdyrkernes Stand. En af deres offentlige Forretninger er at aabne Jorden i Foraaret med en pragtfuld festlig Pomp, som drager Omegnens Avlsbrugere derhen. De ile hobeviis dertil for at være Vidner til den høytidelige Ære, som Fyr-sten viser den første af alle Konster. Det er ikke som i de Græske Fabler, en Gud der vogter en Konges Hior-de; men det er Folkets Fader, der med Haanden paa Ploven viser sine Børn Statens sande Rigdom. Strax efter kommer han tilbage paa den Mark, han har pløyet, for selv at udsaae den Sæd, som Jorden for-drer. Paa samme Tid eftergiøre Statholderne i Pro-vindserne de samme Ceremonier i en Mængde Jorddyr-keres Nærværelse. De Europæer, som i Canton have været Vidner til disse Høytideligheder, kunne ikke tale derom uden med inderlig Bevægelse, der maae opvække det Ønske hos os, at denne politiske Fest, hvis Hen-sigt er, at opmuntre Arbeids-Lyst, maatte blive ind-ført i vore Lande, istedet for saa mange andre Fester, der kun synes at være opfunden af Ørkesløsheden for at giøre vore Marker ufrugtbare.

Men derfor bør man ikke troe, at Hoffet i Pekin befatter sig alvorlig med landlige Arbeider. De skiønne Konster have giort alt for megen Fremgang i China, til at disse Antydninger skulle være andet end blot Cere-monie. Men den Lov, der nøder Fyrsten til, saaledes at hædre Avlsmandens Handtering, maae blive Ager-dyrkningen til Fordeel. Den Hylding, Fyrsten derved viser den offentlige Mening, bidrager til at vedligeholde den, og af alle de Hielpemidler, Regieringen har i Hænde, er Meningens Indflydelse den fornemmeste.

Denne Indflydelse vedligeholdes i China ved den Ære, der vises alle de Avlsmænd, der udmærke sig ved at dyrke Jorden. Dersom nogen iblant dem har opfundet noget, der er nyttigt i hans Handtering, bliver han kaldet til Hoffet, for at oplyse Fyrsten derom, og Staten lader ham da reyse om i alle Provindserne, for at undervise Folket i sin Fremgangsmaade. Endelig blive i et Land — hvor Adel ikke er et arveligt Minde, men personlig Belønning — i et Land, hvor man hverken udmærker Adel eller Pøbel, men kun Fortieneste — de fleste Øvrigheds-Personer og Rigets første Embeds-Mænd valgte i de agerdyrkende Familier.

Disse Opmuntringer, der ere grundede i Landets Sæder, understøttes endnu mere af de ypperligste politiske Indretninger. Hvad der i Følge sin Natur ikke kan deles — saasom Havet, Floderne, Kanalerne — er tilfælleds; enhver kan betiene sig deraf; ingen har Eyendoms-Ret dertil. At seyle, fiske, jage, staar enhver frit. En Landets Borger, der eyer en Mark, enten Kiøb eller Arv, seer sig den ikke giort stridig ved de Feudalske Lovenes tyranniske Misbrug. Selv Klerkeskabet, der allevegne er saa dristigt til at giøre Fordringer, har aldrig forsøgt det i China. Dette oplyste Folk maatte nødvendig have anseet den Bonze for afsindig, der kunde paastaae, at de Gaver, han fik, vare uomstødelige Stands Rettigheder, og derfor noget, som skyldtes hans Hellighed.

Det taalelige i Skatterne giver endelig Agerdyrkningen fuld Sikkerhed for god Fremgang. Nogle Told-Steder undtagne, der ere anlagte ved Udhavne, kiender man kun tvende Skatter i Riget. Den første, der personlig, betales af enhver Borger fra 20 til 60 Aar i Forhold til hans Omstændigheder. Den anden, som er lagt paa Produkterne, beløber sig til 10de, 20de, 30te Delen efter Jordens Beskaffenhed. Vist nok have nogle

Keysere eller Ministre forsøgt paa at forandre den i dette Stykke indførte Orden; men da det er et Foretagende, som kræver lang Tid, og der ikke gives noget Menneske, som kan smigre sig med at skulle leve saa længe, at han kunde see et lykkeligt Udfald derpaa, har man opgivet det. Slette Mennesker ville nyde uden Opsettelse og just dette er det, der skiller dem fra de gode Huusholdere. Disse udtænke nyttige Planer, udbrede nyttige Sandheder uden Haab om selv at komme til at see de lykkelige Følger deraf; men de elske de kommende Slægter som deres Samtidige.

Maaden, hvorpaa Skatterne hæves i China, er ligesaa faderlig, som Skatterne selv. Den eneste Straf, man paalægger de Ydere, der ere alt for seendrægtige til at betale de offentlige Skatte, er, at man skikker dem Gamle, Sygelige, Fattige som skulle leve paa deres Bekostning, indtil de have betalt deres Gield til Staten. Det er Medlidenheden, det er Menneskeligheden, man anraaber i Skyldnerens Hierte ved Synet af Elendigheden, ved Hungerens Skrig og Graad; man oprører ikke hans Siæl eller bringer hans Forbittrelse i Harnisk ved en Europæisk Finances næsvise Randsagninger og Besøgelser, ved Udpantningens Voldsomheder, ved Trusler af en skamløs Krabat, som lægger sig efter Gotbefindende ind i et Huus, der er aabnet for den hundredmundede Fiskus.

Mandarinere hæve Tiender in natura og Kop-Skatten i Penge. Oppebørselsbetienterne i de mindre Districter bringe disse Indtægter i Statens Skatkammer giennem Kasserernes Hænder i de større Districters. Bestemmelsen af denne Indtægt forebygger Underslæb. Man veed, at een Deel af denne Indkomst bliver anvendt til Civil- og Krigs-Etatens Underholdning. Beløbet for den Deel, man har solgt, bliver bragt i Statens Skatkammer, hvorfra, den ikke bliver udtaget

uden til de offentlige Fornødenheder. Endelig bliver noget deraf tilbage i Oplagshusene til at forebygge Hungers Nød, naar Misvext indfalder, man giver da det offentlige tilbage, hvad det havde ligesom forstrakt i overflødige Aaringer.

Nationer, der ere i Besiddelse af saa mange Fordele, have maattet formere sig særdeles stærkt i et Land, hvor Fruentimrene ere overmaade frugtbare, hvor intet er saa sieldent, som Udsvævelser; hvor de store faderlige Rettigheder nødvendig maa giøre Lysten efter en talrig Afkom; hvor der i Kaarene hersker en Lighed, som Forskiæl paa Stænder ellers giør umueligt; hvor Levemaaden i Almindelighed er jævn, ikke meget kostbar og altid meder til den strængeste Sparsomhed; hvor Krigene ere hverken hyppige eller mordiske; hvor Sæderne forvise Eenlivet, Klimaets Sundhed afværger smitsomme Sygdomme. Ey heller gives der i hele Verden et Land saa folkerigt som dette. Det er det endog for meget, efterdi Rigets Aarbøger bevidne, at der kun sielden gives en slet Høst, som jo foraarsager Opstand.

Andensteds behøver man ikke at søge de Aarsager, der i China sætte Skranker for Despotismens Fremgang. Disse jævnlige Revolutioner give Formodning om, at Folke-Meningen har naaet den Grad af Oplysning, der ikke erkiender Eyendoms-Retten eller Forpligtelse til at adlyde Lovene, uden for saavidt de staae under Naturens ufortabelige Rettigheder, i Følge hvilke den ikke har kunnet oprette Selskaberne uden til Gavn for alle de Mennesker, hvoraf de bestaae. Komme derfor disse Ting af første Nødvendighed til at mangle, erkiende Chineserne ikke længere en Magt, der ikke skaffer dem Underholdning. Det er Evnen til at holde Staten i Orden, der bestemmer Kongernes Ret. Hver-

ken Religionen eller Moralen tilsiger andre Forholds-Regler i China.

Keyseren veed, at han hersker over en Nation, der kun er bunden til Lovene for saavidt de giøre den lykkelig. Han veed, at dersom han kun for et Øye-blik vilde lade sig henrive af Tyranniserelysten, da vilde heftige Rystelser styrte ham fra Tronen. Sat saaledes i Spidsen for et Folk, der paapasser og dømmer ham, troer han sig ikke berettiget til at giøre alt hvad han finder for godt. Han sønderslider ikke den uforkrænke-lige Pagt, der har sat ham paa Tronen. Han er saa forvisset om, at Folket kiender sine Rettigheder og veed at forsvare dem, at naar en Provinds knurrer mod Mandarinen (Statholderen) som bestyrer den, kalder han ham uden Undersøgelse tilbage, og overleverer ham til Rettens Behandling, dersom han er skyldig. Men var han endog uskyldig, kom han dog ikke i sin Post igien. Det ansees for en Forbrydelse af ham, at han har kunnet mishage Folket. Man behandler ham som en Dumrian, der let kunde skille en Fader ved den Kier-lighed hans Børn have til ham. En Foyelighed, som andensteds vilde underholde en idelig Giering, og blive Kilden til en uendelig Hob Rænker, fører ingen Uley-lighed med sig i China, hvor Indbyggerne ere blide og retsindige, og hvor Regieringen er indrettet paa saadan Maade, at dens Udsendte kun sielden have strænge Be-falinger at fuldbyrde.

Den Nødvendighed, hvori Fyrsten befinder sig at være retfærdig, maae giøre ham klogere og mere oplyst. Han er i China Nationens Afgud. Det synes som Sæ-derne og Lovene forene sig til at befæste den Grund-Tanke, at China er een Familie, hvis Overhoved Key-seren er. Det er ikke som Erobrer, ikke som Lovgiver, han har nogen Magt — det er som Fader. Som Fader ansees han at styre, belønne og straffe. Denne beha-

gelige Forestilling giver ham mere Magt end al Verdens Soldater og alle Ministres Konstgreb kunne forskaffe nogen Despot. Man kan ikke forestille sig, hvilken Ærbødighed, hvilken Kierlighed, Chineserne have for deres Keyser, det er at sige deres Fader, eller som de selv kalde ham: Gamle-Faer-Alles-Faer.

Denne almeen Ærbødighed er grundet paa den, der er indført ved den huslige Opdragelse. I China beholde Fader og Moder en uindskrænket Myndighed over deres Børn, hvad Alder og Værdighed de end ere komne til. Den faderlige Magt og den sønlige Kierlighed ere Hoved-Hiulene i denne Regiering. Den er Støtten for Sæderne, det Baand, der forener Fyrsten med Undersaatterne, Undersaatterne med Fyrsten og Indbyggerne med hverandre indbyrdes. Chinesernes Regierings-Form er giennem de forskiellige Grader af Fuldkommenhed kommen til det Stand-Punkt — hvorfra de andre gaae ud og synes at bortfierne sig — til den patriarkalske, som er den, Naturen selv tilsiger.

Ikke destomindre skulde denne ophøyede Moral, der i saa mange Aarhundreder har vedligeholdt det Chinesiske Riges Velstand, maaskee uformærkt være bleven fordervet, dersom indbildte Fortrin, der tillægges Fødselen, havde brudt den oprindelige Lighed, som Naturen indførte blandt Mennesker, og som kun bør vige for Duelighed og Retskaffenhed. I alle vore Europæiske Regieringer gives der et Slags Mennesker, som fødes med et Fortrin, der ikke er grundet i deres moralske Egenskaber. Deres Vugge nærmer man sig kun med Ærbødighed. I deres Barndom forkynder alt dem, at de ere fødte til at befale over andre. Snart vænne de sig til at tænke, at de ere af et eget Slags, og sikre paa Stand og Rang søge de ikke længere, at giøre sig værdige dertil.

Denne Indretning — som man har saa mange maadelige Ministre, ukyndige Magistrater, slette Generaler at takke for — denne Indretning finder ikke Sted i China. Der er ingen arvelig Adel. Enhver Statsborgers Lykke begynder og endes med ham. En Søn af den første Minister i Riget har, i det Øyeblik, han fødes, ikke andre Fortrin, end dem, han kan have faaet af Naturen. Man adler undertiden en Mands Forfædre, som har giort Landet vigtige Tienester; men dette blot personlige Fortrin bliver nedsænkt med ham i Graven, og for hans Børn bliver intet andet tilbage end hans Retskaffenheds Minde og Mynster.

En saa fuldkommen Lighed giør det muligt, at give Chineserne eens Opdragelse og indprente dem eens Grundsætninger. Det er ikke vanskeligt at overbevise Mennesker, som ere fødde lige, at de alle ere Brødre. Der er alt for dem at vinde ved denne Mening, alt vilde være at tabe ved den modsatte. En Chineser, der vilde træde ud af dette almindelige Broderskab, vilde fra dette Øyeblik blive et eenstigt og ulykkeligt Væsen; han vilde være fremmet midt i sit Fæderneland.

Istedet for disse usle Udmærkelser, som Fødselen indførte blant Menneskene i næsten den hele øvrige Verden, indfører personlig Fortieneste virkelige Fortienester i China. Under Navn af lærde Mandariner lægger et Selskab af vise og oplyste Mænd sig efter alle de Videnskaber, som kunne giøre dem skikkede til den offentlige Bestyrelse. Det er Duelighed og Kundskaber, der allene aabne Adgangen til dette ærværdige Selskab. Rigdom giver ingen Ret dertil. Mandarinerne vælge selv dem, de ansee skikkede til at optage til deres Medlemmer, og foran dette Valg gaar altid en stræng Undersøgelse. Der ere forskiellige Klasser af Mandariner, og man stiger fra den ene til den anden ikke efter Alde, men efter Fortieneste.

Blant disse Mandariner er det Keyseren, i Følge en Skik, der er ligesaa gammel som Riget, selv, vælger Ministre, Øvrigheder, Statholdere, kort sagt alle de Embedsmænd, som i forskiellige Grene blive kaldte til at tage Deel i Bestyrelsen. Hans Valg kan ikke vel falde paa andre, end duelige og prøvede Undersaatter, og Folkets Vel bliver sædvanlig betroet til Mænd, der virkelig ere værdige til at befordre det.

Ved Hielp af denne Indretning, gives der ingen arvelig Værdighed, uden den Keyserlige, og selv Riget gaar ikke altid til den ældste af Prindserne, men til den, som Keyseren og det øverste Mandariner-Raad erklære for den værdigste. Ogsaa seer man Lysten til at kappes om Ære og Retskaffenhed til at herske endog midt i den Keyserlige Familie. Det er Fortienesten, der beyler til Tronen og ved Duelighed er det, at en af Arvingerne kommer derpaa. Keyserne have heller villet søge sig Eftermænd i et fremmet Huus, end lade Regierings-Tømmen komme i svage Hænder.

Statholderne og Øvrigheds-Personerne have Deel i Folkets Kierlighed, ligesom i Monarkens Myndighed. Folket bærer endog paa et Slags Maade over med de Feyl i Bestyrelsen, der indløbe hos dem, ligesaavel som med dem, der kunne indløbe hos Rigets Overhoved. Det er ikke tilbøylig til Oprør. I China seer man ikke noget til en Stand, der er mægtig nok til at giøre sig Partier og lede dem. Mandarinerne staae ikke i Forbindelser med de rige og mægtige Familier, og have derfor ingen anden Støtte, end den, de faae fra Tronen. De ere opdragne i en Videnskab, der indpræger Velvillighed, Ordentlighed, Velgiørenhed og Ærbodighed for Lovene. Disse Grundsætninger udbrede de bestandig blant Folket, og faae det til at ynde enhver Lov, fordi de vise det dens Hensigt og Nytte. Fyrsten selv giver ikke nogen Forordning, som jo inde-

holder en Underviisning i Moral og Politik. Folket maae derved nødvendig blive oplyst om dets Fordele og Regieringens Foranstaltninger, som tager sig deraf. Jo mere oplyst det er derom, jo mere roligt maae det være.

Overtroen — som ellers allevegne omtumler Nationerne, befæster Despotismen, eller omstyrter Tronerne — er magtesløs i China. Lovene taale den, men den giver ikke Love. For at faae Deel i Regieringen, maae man være af de Videnskabeliges Klasse, som ikke tilstæder nogen Overtroe. Man tillader ikke Bonzerne at grunde Moralen paa deres Sekters Dogmer, og som en Følge deraf at fritage fra dens Efterlevelse. Dersom de da skulde bringe en Deel af Folket i Forvildelse, saa er det i det mindste ikke den Deel, hvis Exempel og Myndighed har Indflydelse paa Rigets Skiebne.

Confucius — hvis Levnet var Mynster, hvis Ord vare Regler, hvis Minde er lige hædret, hvis Lære er lige elsket af alle Klasser og af alle Sekter; — Confucius har stiftet National-Religionen i China. Hans Lovbog er intet andet end Naturens Lov, der burde være Grundvolden til alle Religioner, Grunden til alle Selskaber, Regel for alle Regieringer paa Jorden. Fornuften, siger Confucius, er en Udflyelse af Guddommen; den øverste Lov er kun Overensstemmelse imellem Naturen og Fornuften. Enhver Religion, der modsiger disse tvende det menneskelige Livs Ledsagere, kommer ikke fra Himmelen.

Himmelen er Gud; thi Chineserne have intet Udtryk til at betegne Gud med. Men det er ikke den synlige og materielle Himmel, vi henvende os til med vore Ofringer, siger Keyser Chan-Gi i en Forordning af 1710. Det er Himmelens Herre. Paa denne Maade er Atheismen, skiønt ikke sielden i China, dog ikke vedtagen. Man bekiender den ikke offentlig. Den er

hverken Mærke paa en Sekt eller Maal for Forfølgelse. Den taales kun der ligesom Overtroen.

Keyseren, Nationens eneste Pave, er ogsaa Dommer over Religionen. Men da Gudsdyrkelsen er indrettet efter Regieringen og Regieringen ikke efter Gudsdyrkelsen, da den ene saavel som den anden er oprettet til Selskabets Tarv, saa har Fyrsten hverken Fordeel af eller Sind til at betiene sig af denne forenede Magt, han har i Hænderne, til at tyrannisere Folket. Dersom paa den ene Side Hierarkiets Lærdomme og Skikke ikke hæve Despotie-Magtens Misbrug hos Fyrsten, saa holdes han paa den anden Side desto stærkere i Tømme af de offentlige National-Sæder.

Intet er vanskeligere end at forandre dem, eftersom de ere indprægede ved en Opdragelse, der maaskee er den beste, man kiender. Man skynder sig ikke med at undervise Børnene førend de ere fem Aar gamle. Da lærer man dem at skrive, og det strax hele Ord eller Hieroglyfer, som minde dem om sandselige Ting, hvorom man til samme Tid søger at give dem rigtige Begreber. Siden lader man dem lære en Samling af Tanke-Sprog, der indeholde moralske Forskrifter, hvis Anvendelse, man viser dem i en ældre Alder, da man tillige lader dem lære Confucius's Philosophie. Saaledes bliver menig Mand opdragen; ligeledes begynde de Børn, som kunne giøre sig Forhaabning om Æresposter med det samme; men dertil lægger man snart andre Studeringer, som have til Hensigt at lede Menneskets Adfærd i Livets forskiellige Stillinger.

Sæderne i China ere foreskrevne ved Lovene og blive overholdte ved Skikke, som Lovene ligeledes foreskrive. Af alle Nationer paa Jorden er Chineserne den, der har de fleste Anordninger for de almindeligste Handlinger. Deres Høfligheds-Kodex er meget vidt-

løftig, og de ringeste Borger-Klasser blive ligesaa nøye underviiste deri, og rette sig ligesaa nøye derefter som Mandarinerne og Hoffet.

Anordningerne i denne Lovbog ere ligesom alle de andre indrettede til at vedligeholde den Tanke, at China er kun een Familie, og til at foreskrive Borgerne den giensidige forekommende Agtelse, de som Brødre skylde hinanden. Disse Vedtægter, denne Høflighed, minder uophørlig om Sædelighed. Vel sandt, at de undertiden sætte tom Seremonie istedet for sund Sands; men hvor ofte vække de den ikke ogsaa? De ere et Slags Dyrkelse, som man uophørlig viser Dyden. Denne Dyrkelse falder unge Mennesker i Øynene, den nærer hos dem Ærbødighed for Dyden selv, og dersom den, ligesom enhver anden Dyrkelse, frembringer Hyklere, saa vedligeholder den ogsaa en sand Nidkierhed. Der ere Domstole oprettede til at straffe de Forseelser, der begaaes mod Vedtægterne, ligesaa vel som til at afsige Domme over Laster og Dyder. Forbrydelsen straffer man med milde og lemfældige Revselser. Dyden belønner man med Hæderstegn. Saaledes bliver Æren en af de Opmuntringer, den Chinesiske Regiering betiener sig af. Skiønt den ikke er den fornemmeste, saa er den dog der stærkere end Frygten og svagere end Kierligheden.

Med saadanne Indretninger maa China være det Land paa Jorden, hvor Menneskene ere de meest menneskelige. Ogsaa seer man Chinesernes Menneskekierlighed strække sig endog til de Tilfælde, hvor Dyden synes kun at fordre Retfærdighed og Retfærdighed Strænghed. Fangerne holdes indsluttede i reenlige og bekvemmelige Værelser, hvor de blive meget vel behandlede indtil det Øyeblik, deres Dom falder. Ofte indskrænker en riig Mands hele Straf sig til at paalægge ham den Forpligtelse, i nogen Tid at føde og klæde

gamle Mennesker og forladte Børn i sit Huus. Vore moralske og politiske Romaner ere virkelige Tildragelser hos Chineserne. De have bestemt Menneskets Handlinger saa nøye, at de næsten ikke behøve at bruge deres Forstand. Imidlertid indprentes dem de første, for at give den sidste sit Værd.

Det patriotiske Sindelag, uden hvilket Staterne ere kun Horder og ikke Nationer, er stærkere og driftigere i China end maaskee i nogen Republik. Det er noget almindeligt, at see Chineserne istandsætte Landeveyene ved frivilligt Arbeide; rige Folk at indrette Steder paa dem, hvor Reysende kunne søge Lye; andre at plante Træer paa dem. Disse almeennyttige Handlinger, der mere have deres Grund i den velgiørende Menneskelighed end i den pralende Ædelmodighed, ere ikke sieldne i China.

Der ere Tider, da de have været almindelige; andre Tider, da de have været det mindre. Men Fordærvelsen frembragte en Revolution og Sæderne kom igien. Det sidste Indbrud af Tartarerne havde forandret dem, men de renfe sig efterhaanden, som Fyrsterne af denne erobrende Nation forlade deres Lands Overtroe, for at antage det erobrede Folks Tænkemaade, og blive oplyste af de Bøger som Chineserne holde for kanoniske.

Det vil ikke vare længe, førend man vil see den agtværdige National-Karakter opleve igien — den Broderligheds og Families Aand — disse elskværdige Selskabeligheds-Baand, der opelske milde Sæder og en ubrødelig Hengivenhed til Lovene iblant Folket. Dette Haab er grundet paa den Skik, man har, ikke at besætte Embederne med Folk af andre Klasser end den videnskabelige, hvis eneste Syssel det er, at studere Grundsætningerne for Moralen og Regierings-Konsten. Saalænge den sande Oplysning bliver æret, saalænge

den vedbliver at føre til Hæder, vil der hos det Chinesiske Folk blive en Masse af sund Sands og dydigt Forhold, som man ikke vil blive vaer hos andre Nationer.

Imidlertid maa man tilstaae, at de fleste af de Kundskaber, der grunde sig paa nogenlunde indviklede Theorier, ikke have giort den Fremgang der, som man naturligviis kunde vente sig af en gammel, driftig og arbeidsom Nation, der fra ældgamle Tider har havt Nøglen til dem. Denne Gaade er ikke uforklarlig. Chinesernes Sprog udfordrer en lang og møysommelig Studeren, der sysselsetter Menneskene ganske for deres hele Levetid. De Vedtægter, de Seremonier, som sætte dem i Gang, ere mere til Øvelse for Hukommelsen, end for Forstanden. Deres Nøyagtighed i Smaating standser Siælen i dens Flugt og svækker dens Kraft. Alt for sysselsatte med hvad der er til Nytte, kunne de ikke naae ind paa Indbildningskraftens Bane. En overdreven Ærbødighed for det Gamle giør dem til Slaver af alt hvad der er vedtaget. Samlede have alle disse Aarsager maattet betage Chineserne Opfindelses-Lysten. De behøve Sekler, for at bringe noget til Fuldkommenhed, og naar man da tænker paa den Forfatning, hvori man fandt Konster og Videnskaber hos dem for trehundrede Aar siden, maa man studse ved dette Rigets upaatvivlelige Ælde.

Maaskee bør Chinesernes Ufuldkommenhed i Videnskaber og de skiønne Konster endnu tilskrives selve deres Fuldkommenhed i Kultur og Regierings-Konsten. Dette Paradox er bygget paa Fornuften. Naar Lovenes Studium er det fornemmeste hos et Folk, naar Belønningen for Studeringer er en Plads ved Bestyrelsen istedet for en Plads ved et Akademie, naar den videnskabelige Syssel gaar ud paa at vaage over Moralens Efterlevelse og Politikens Overholdelse. — Dersom

da denne Nation er overmaade talrig, dersom der udfordres en idelig Aarvaagenhed af de Lærde over Folkemængden og dens Underholdning, dersom enhver, foruden sine Embeds-Pligter, som det er en vidtløftig Videnskab, blot at have Kundskab om, tillige har særegne enten Familie- eller Handterings-Pligter at opfylde, — da kunne, hos et saadant Folk, de Videnskaber, der fordre megen Granskning, eller tiene til blot Prydelse, ikke hæve sig til den Høyde, den Glands, hvori vi see dem i Europa. Men Chineserne, der i Prunkens og Flitterstadsens Konster altid maa gaae i Skole hos os, ere vore Læremestere i den Videnskab, der lærer, at regiere vel. De ere det i Folkeformerelses- men ikke i Ødelæggelses-Konsten.

Krigen er i China ikke nogen fuldbragt Videnskab. En Nation, hvis hele Liv er, som dets Barndom, afpælet ved Seremonier, Forskrifter, offentlige og huslige Vedtægter, maa naturligviis være ydmyg, maadeholden, sagtmodig og fredsommelig. Fornuft og Betænksomhed, der hersker i dets Anordninger og Meninger, levner den ikke den Enthusiasme, der skaber Krigere og Helte. Selv den Menneskekierlighed, man indpræger dets ømme og bløde Hierte, bringer det til at gyse ved Blodsudgydelse, Plyndring og Nedsabling, hvormed alle Soldater-Nationer ere saa fortrolige. Er det da vel at undre over, at Chineserne med dette Sindelag ikke ere krigerske? De have en utællelig Krigshær, men den er ukyndig og forstaar sig kun paa at adlyde; den mangler mere Taktik end Mod. I Krigene med Tartarerne have Chineserne ikke forstaaet at fegte; de have ladet sig dræbe. Kierlighed til deres Regiering, deres Fæderneland, og deres Love maa tiene dem istedet for krigersk Aand, men den erstatter dem ikke Manglen paa gode Vaaben og Krigs-Videnskaber. Naar man undertvinger sig sine Erobrere ved sine

Sæder, behøver man ikke at betvinge sine Fiender med Vaaben.

Hvo er det Menneske, der kan være saa ligegyldig ved en Nations Vel, som udgiør en betydelig Deel af det menneskelige Kiøn, at han ikke skulde ønske, at Forfatningen i China maatte være saadan, som vi her have fremsat den? Lader os imidlertid høre dem, som troe sig besøyede til at drage den i Tvivl.

21. Chinas Forfatning efter dem, som nedsætte det.

For at bedømme en Nation, sige de, hvis Land er ligesaa sperret for Fremmede, som det ikke er tilladt at komme ind i det, som for de Indfødde, der ikke have Lov til at drage ud af det, maa man gaae ud fra nogle faste Punkter, der maaskee ikke ere meget grundige, men antagne for gyldige. Disse Standpunkter skulle være selve de Kiendsgierninger, der blive anførte af Chinas Beundrere. Vi ville antage dem, uden at undersøge dem og blot lade os nøye med at uddrage de Følger som nødvendig maae flyde af dem.

1. China var begavet eller bebyrdet med en umaadelig stor Folkemængde, da det blev erobret af Tarttarerne, og deraf at dette Riges Love bleve vedtagne af Seyerherren sluttede man, at de maatte være meget vise.

Denne Tartarernes Undergivelse under den Chinesiske Regiering, synes os ikke at være noget Beviis paa dens Ypperlighed. Naturen byder, at de smaae Masser skulle give efter for de store, og denne Lov fuldbyrdes saavel i det moralske som i det physiske. Sammenligner man nu Antallet paa Chinas Erobrere med Antallet paa de erobrede Nationer, vil man finde, at mod een Tartar var der 50,000 Chinesere. Kan nu et enkelt Menneske forandre 50,000 Menneskers Skikke,

Sæder, Lovgivning*? Hvorledes skulde det desuden have været mueligt, at disse Tartarer ikke skulde have vedtaget Chinas enten gode eller slette Love, da de havde intet at sætte istedet for dem? Hvad denne besynderlige Revolution tydeligst viser, det er Nationens Feighed, det er dens Ligegyldighed for dens Herrer, eet af Hovedtrækkene hos Slaven. Vi ville gaae over til Chinas Folgemængde.

2. Agerdyrkningen har fra utænkelige Tider været hædret i China. Det er end Kiendsgierning, hvorom der ikke er to Meninger. Nu maae ethvert agerdyrkende Land, — som længe har havt Fred, som ikke plages med blodige Revolutioner, ikke bliver undertrykt af Tyrannie eller giort øde af Sygdomme, som Klimaet fører med sig, og hvori man seer den arbeidsomme Borger paa Sletten at sammenskrabe en Kurv Jord, bære den op paa Toppen af Biergene, bedække det nøgne Field-Spidse dermed, og holde den derpaa, ved at sætte smaae Gierder derom — have Overflødighed af Indbyggere. Skulde virkelig disse Indbyggere paatage sig sligt urimeligt Arbeide, dersom Sletten, hvor de have sammenskrabet denne haandfuld Jord, var udyrket, øde og til Priis for den første, der vilde tage den i Be-

* Ja! efter Omstændighederne — i Tidens Længde — maaskee ikke isolert — men i Samfund med flere, som man maae antage, at Tartarerne have været — er det ikke allene mueligt, men er endog skeet flere Gange. Beviser derpaa ere Jesus, Muhamet, Confucius, Zvingel, Luther &c. &c. Enhver Forandring i Skikke og Meninger er jo første Gang kommet fra et enkelt Menneske, hvorfra den er gaaet til andre og af dem blevet udbredet til alt flere og flere. En eneste Tankes Gang og Magt er uberegnelig, — hvor den finder Næring for sig, er den som Suurdeyen, som Sennepsfroet.

Oversætteren.

siddelse; dersom det stod dem frit at udbrede sig paa Landet, holde sig sammendyngede omkring Stæderne? China og hele China maae derfor være meget folkerigt.

Landet er giennemskaaret med en Mængde Kanaler. Disse Kanaler ville være overflødige, dersom de ikke satte Stederne i en nødvendig og idelig Forbindelse med hinanden. Hvad forkynde de andet end en stor Bevægelse rundt om i Landet, og følgelig en meget betydelig Folkemængde.

Ethvert agerdyrkende Land, hvor Dyrtid er hyppig; hvor den bringer Mennesker i tusende Tal i Oprør; hvor der i disse Oprør begaaes flere Misgierninger, flere Mord, oftere paasættes Ild, mere plyndres end der vilde være skeet ved en Horde Vildes Indbrud, og hvor Bestyrelsen, efter at Hungersnoden og Oprøret er gaaet over, ikke eftersøger den Skyldige, har sikkerlig inden sine Grændser flere Indbyggere, end det kan føde. Maatte Chineserne ikke være den naragtigste af alle Nationer, dersom tilfældig Mangel paa Levnetsmidler reiste sig af deres Forsømmelse i, enten at dyrke sine Jorder, eller at forsyne sig med hvad den behøvede. Men China, dette umaadelig store, dette frugtbare Land, der er saa vel dyrket, saa ypperligt bestyret, er ikke destomindre udsat for dette Slags Elendighed; det maae følgelig have 10 à 20 Gange flere Indbyggere end Tønder Land.

Et Land — hvor man nedtræder en Følelse, der er saa naturlig, at den er fælleds for Mennesket og det Umælende, Fader- og Moder-Kierligheden til sin Yngel, og hvor man beslutter sig til at myrde, qvæle, bortkaste dem, uden at den offentlige Retfærdighed sætter sig derimod — har enten for mange Indbyggere, eller er beboet af en Menneske-Stamme, hvortil der ikke gives Lige paa den hele Jordklode. Men nu skeer dette i

China; at negte denne Kiendsgierning, eller at svække den, det vilde være, at kaste Uvished paa alle de andre.

Men den sidste Synderlighed, der tilfulde stadfæster den overmaade store Folkemængde i China, det er den liden Fremgang, Videnskaberne og Konsterne have giort fra den urgamle Oldtid, man har dyrket dem der. Undersøgelserne ere standsede ved det Trin, hvor de høre op med at være nyttige og begynde at blive blot morende. Der er mere Fordeel ved at udfinde den ringeste praktiske Konst, end ved at giøre den sindrigste Opdagelse, der blot røbede Genie. Man giør mere Væsen af den, der forstaar at føre sig en Efterslæt til Nytte, end den, der opløste det vanskeligste Problem. Det er der, det Spørgsmaal fornemmelig høres, som man kun alt for ofte hører hos os: Hvad Nytte er det til. Jeg spørger, om denne Standsning, der er saa ganske stridende mod Menneskets naturlige Hang til altid at ville see videre, end det allerede har seet, kan forklares af andet end af en Folkemængde, der formedelst sin Størrelse ikke tilstæder den Ledighed, som Granskningsaand og Snille kræve, men holder Nationen bestandig sysselsat med sine Fornødenheder. China er følgelig det folkerigeste Land paa Jorden.

Dette antaget, følger da ikke deraf, at det er det meest fordærvede? Lærer os ikke almindelig Erfaring, at Lasterne i Selskabet staae i Forhold til Antallet paa Individerne, hvoraf det bestaar? Og hvad vilde man vel svare mig, dersom jeg forsikrede, at de Chinesiske Sæder maae hele Riget over være endnu slettere, end de ere i vore prægtigste Stæder, hvor Æren, en Chineseren ukiendt Følelse, frembringer skinnende Dyder og lægger Baand paa Lasterne.

Kan jeg ikke spørge: Hvad er, hvad maae en Nations Karakter være, hvor man ved temmelig hyppige Leyligheder seer en Provinds giøre Indbrud i en

anden og ubarmhiertig, ustraffet at myrde Indvaanerne i den? Om dette Folk kan have meget blide Sæder? Om en Nation, hvor Lovene hverken forebygge eller straffe de nyefødde Børns Hensættelse eller Drab, er kultiveret eller barbarisk? Om Følelse af Menneskelighed, Velgiørenhed, Medlidenhed der kan finde Sted i nogen høy Grad? og om det Folk, som de overordentligste Omstændigheder indbød til at stifte Kolonier, besidder synderlig Klogskab, naar det enten ikke udfinder eller foragter et saa simpelt, et saa sikkert Lægemiddel mod de græsselige Ulykker, der stedse føde nye Plager af sig.

Hidindtil falder det vanskeligt, at giøre megen Høytid af den Chinesiske Klogskab. Vi ville see, om en nøyere Undersøgelse af Rigets Konstitution, Keyserens og hans Ministres Opførsel, de Lærdes Kundskaber, Folkets Sæder ikke kunne give os et høyere Begreb derom.

3. En agtværdig Forfatter, som ikke er blant deres Tal, der beundrer den Chinesiske Viisdom, siger udtrykkelig: at Stokken er Konge i China. Efter dette morsomme og dybsindige Udsagn troer jeg, man vil have nogen Umage med at overbevise sig om, at en Nation, hvor Mennesket bliver behandlet, som man ellers behandler Dyr, har noget af de kildne og fine Sæder i vort Europa, hvor et fornærmeligt Ord udslettes med Blod, hvor en truende Mine hævnes med Død. Chineseren maae da vist nok være fredsommelig og godmodig. Saameget bedre! ville vore Modstandere lægge til.

Dog det er som Fader for alle sine Undersaatter Fyrsten i China bliver anseet, lydet og agtet, og dertil kunne vi lægge: Saameget værre. Dette kan nok forvisse om Børnenes ydmyge Underdanighed (?) men ikke om Faderens

Fromhed. Er Fyrsten Despot, behøver man kun at hædre ham med Fader-Navn, for at styrte et Folk i en Fornedrelse, hvoraf det vanskelig vil reise sig. De Børn, der tør lægge Haand paa deres Forældre, ere allevegne sieldne Uhyrer; men uagtet Lovenes Myndighed indskrænker den faderlige Myndighed, gives der dog desverre alt for mange Forældre, der mishandle deres Born. Barnet forlanger ikke at hans Fader skal giøre ham Regnskab for sin Adfærd; og Friheden — der bestandig er i Fare under et Overhoved, som med det ærværdige Fader-Navn vilde være sikker for alt Tilsyn — vil gaae til Grunde under et Uhyre af en Despot, der paabyder ubetinget Taushed til alt hvad han foretager sig. (Vilde det samme da ikke skee, dersom han ikke var hædret med Fader-Navnet? Navne kunne jo ikke forandre Menneskers Natur, men de kunne tilkiendegive, hvad de skulle være, minde om Afvigelserne derfra, og kalde tilbage dertil.)

Maaskee bedrage vi os; men Chineserne synes os nedtrykte under et dobbelt Tyrannie-Aag — det faderlige i Familierne, det borgerlige i Riget. Deraf turde vi slutte, at de maae være de mildeste, de snedigste, de sledskeste, de ærbødigste, de feigeste, de nedrigste og mindst farlige af alle Slaver; med mindre der til Fordeel for dem er giort en Undtagelse fra det, Erfaringen lærer om alle Nationer til alle Tider. Hvad er hos os Virkningen af den faderlige Despotisme? en udvortes Ærbødighed for og et afmægtigt hemmeligt Had til Fædrene. Hvad har været, og hvad er hos alle Nationer Virkningen af den borgerlige Despotisme? Nederdrægtighed og Udslettelse af alt, hvad der er dydigt. Dersom det forholder sig anderledes i China, da sige man os, hvorledes dette Under er blevet frembragt.

Her er hvad man siger — — — Keyseren veed, at han regierer over en Nation, der

ikke er bunden til Lovene uden for saavidt at de virke til dens Vel. Er der vel i dette Stykke nogen Forskiæl paa Chineseren og Europæeren? — — Keyseren veed, at dersom han vilde være Tyran, vilde han udsette sig for at stødes fra Tronen. — — Fremviser da den gamle og nye Historie ikke Exempler nok paa denne retfærdige og gruelige Straf. Hvad have de frembragt? Vil man sige, at Chineserne er mindre taalig ved Undertrykkelse end Engellænderne eller Franskmanden, eller at China ikke har været, ikke er og aldrig vil blive regieret uden af fuldkomne Monarker? O! Ærbødighed for de fremfarne Tider og de langt bortliggende Lande! hvormange Naragtigheder kommer du os ikke til at sige? Mildhed, Standhaftighed, Paapassenhed, Oplysning, Kierlighed til Folket, Retfærdighed ere Egenskaber, som Naturen — endog kun særskilte — skienker til sieldne Mennesker, og der er næsten ingen, hos hvem de jo desverre blive meer eller mindre svækkede ved den farlige Besiddelse af den øverste Magt. China skal da allene have undgaaet dette Uheld, der har taget sin Begyndelse med alle Selskaber, der vil vedvare saa længe som de.

Sikkerlig! Thi der er ved Siden af Tronen et altid bestaaende Tribunal, som holder et troe og strængt Regnskab med Keyserens Foretagender — — — Er dette Tribunal da ikke til i alle Lande? Ere Bestyrerne uvidende derom? Frygtes det? Haves der Agtelse derfor? Forskiællen paa vort Tribunal og det Chinesiske er, at vort, der bestaar af hele Nationen, er ubestikkeligt, og at det Chinesiske kun bestaar af nogle faa Lærde. O det lykkelige Land China! det eneste Land, hvor Fyrstens Historie-Skriver hverken er smaastiælet eller krybende, eller lokkelig, og hvor Fyrsten, der kan lade Hoved og

Haand hugge af sin Historie-Skriver, blegner af Skræk, naar denne tager til Pennen. Det var aldrig andre end de gode Konger, der frygtede deres Samtidiges Dom og Efterslægtens Daddel.

Ogsaa ere Fyrsterne i China gode, retfærdige, kiekke, oplyste — — — Ere de det alle uden Undtagelse? Det gaar vel, skulde man troe, med Keyser-Palladset i China som med Fyrste-Palladset i alle andre Lande, at det er kun eet iblant en utallig Mængde af Undersaatternes Boliger. Det vil sige, at mod een Gang det hender Snillet eller Dyden at falde ned fra Himmelen paa Herrens Boepæl, maae de hundrede maaskee tusende Gange falde uden for det. Men denne Naturens Lov finder maaskee ikke Sted i China som i Europa, hvor det ansees for en Lykke, naar der efter ti Tronfølgere efter en god Konge, endelig fødes een, der ligner ham.

Men Fyrste-Magten er indskrænket i China — — Hvor er den det ikke? Hvorledes, ved hvem er den indskrænket i China? Dersom det Skierm, der skal beskytte Folket, ikke er besat med Lanser, Kaarder, Bajonetter, som kunne giøre Fader-Despoten bange for sit Hoved eller Hierte, frygte vi — maaskee utidig — men vi frygte dog, at denne Skierm i China er kun en stor Spindel-Væv, hvorpaa man har malet Retfærdighedens og Frihedens Billeder, men hvorigiennem den, der har gode Øyne, bliver det styg ge Despot-Ansigt vaer. Ere der mange affatte Tyranner? Seer man dem krævede til Regnskab? Hvorfor skeer ikke dette?

Hvorfor? Fordi China er ved en Rekke af Revolutioner kommet til den Forfatning, hvorfra de andre Lande have bortfiernet sig — nemlig Patriarkal-Regieringen — — — Vi bede vore Modstandere om

Forladelse; men en patriarkalsk Regiering over et umaadelig stort Land, over 200 Millioner Mennesker, forekommer os at være et Begreb, der er næsten ligesaa tosset som Begrebet om en Republik, der skulde bestaae af den halve Deel af den bekiendte Verden. Den republikanske Regierings-Form forudsætter et Land, der er lidet nok til en hurtig og let Forening af alles Stemmer. Den patriarkalske Regiering, et lidet nomadisk Folk, der er sanket under Telte. Begrebet om den patriarkalske Regiering i China er et Slags Drømmerie, der vilde bringe Keyseren og hans Mandariner til at smile.

4. Da Mandarinerne ikke staae i Forbindelse med rige og mægtige Familier, er Riget i Fred, og dette endog af den Grund, der ofte maatte forurolige det; med mindre Richelieu var en slet Politiker, der han vilde, at de høie Embeder ikke maatte betroes ringe Folk, som kun ere bundne af deres Pligt*.

* Saa ganske ufeylbar Politiker var Richelieu nok ikke i dette Stykke. Kunne Familie-Forbindelser i visse Henseender binde stærkere til Pligten, saa kunne de og skaffe Lye mod Retfærdighedens Tiltale, naar Pligter ere forsømte eller modtvillig overtraadte. I det mindste kan Haabet derom giore den, der seer sig omskandset med en mægtig Familie, mere skiødesløs, mere dristig, mere ubetænksom, end den, der veed, at han har kun Duelighed og Retskaffenhed at støtte sig til. Hvad Familie-Vælde giør til en Smaaeting for den eene, det kan meget ofte være den anden af megen Vigtighed. Den Chinesiske Politik turde vel derfor i dette Stykke være ligesaa god som den Europæiske. Men sæt endog, at der var Klogskab i, at de høye Embeder ikke blive betroede uden til Folk af anseelig Familie — saa blev det dog altid en stor Uklogskab, at lade sig mærke dermed. Derved betages de Ringere Lysten til at giøre sig duelig til dem,

Disse Statsmænd afstedkommer ikke Uroligheder, dette er noget, saa uvitterligt — — — Maaskee er det ligesaa vitterligt: at de ikke have fattige Slægtninge at beskytte; ingen Emigrere at overhylle med Naadesbeviisninger; ingen Yndlinger eller Friller at berige: at de ere ligesaa ophøyede over Forførelse, som over Feyltagelse. Men hvad der er ganske uimodsigeligt, det er: at disse Øvrigheds-Personer, disse Retfærdighedens Forstandere selv prunke uden Blussel med Kiendemærkerne paa deres Fornedrelse og deres Skiendsel. Men hvad er nu den Øvrighed, der fører sin Fornedrelses Banner eller Skildt, uden at være mindre stolt? Hvad er det Folk, hos hvilket en saadan Øvrighed er ikke mindre hædret?

5. Efter Fyrsten og Mandarinen kommer den Lærde — og hvad er denne Lærde? Det er et Menneske, som er opdraget i en Lærdom, der indskierper Menneske-Kierlighed; som forkynder den; som taler om Kierlighed til Orden, om Velgiørenhed, om Ærbødighed for Lovene; som udbreder denne Tænkemaade blant Folket, viser det Nytten derved — — — Og have vi da ikke i vore Skoler, paa vore Talestole, blant vore Geistlige, vore Øvrigheder og vore Philosopher Mænd, der, som jeg troer, ikke vige de Chinesiske Lærde i Oplysning eller gode Sæder; der baade med Munden og Pennen

og de, som Familie-Vælden giorde sikker paa den, ville ey heller giøre sig Umage for at blive det. Uduelighed vilde giøre dem ubrugbare og Regieringen vilde komme til at lide Mangel paa duelige Folk. Var det derfor endog kun for at holde dem vaagne, som man troede, man med største Sikkerhed kunde betroe de høye Embeder, saa vilde der blot af denne Aarsag være Klogskab i, at lade dem staae aabne for alle.

Oversætteren.

udøve de samme Forretninger i Hoved-Staden, i de store Steder, de mindre Byer, baade i Flekker og Landsbyer? Dersom en Nations Viisdom staar i Forhold til Antallet af dens Lærere, skulde ingen være visere end vor.

Vi have igiennemgaaet de høyere Klasser i Riget. Lader os stige ned til de lavere Stænder og kaste et Øye paa Folke-Sæderne.

6. Vi have nogle Værker over Sæderne, der ere oversatte af Chinesisk. Hvad see vi i dem? Skiendige Forbrydere at udøve Politiets Forretninger, den Skyldige frikiendt for Penge, eller afstraffet, dersom den Fornærmede er den mægtigere. Vi see alle de Laster, der gaae i Svang i vore Byer, i det Inderste af vore Huse, med et styggere, et vemmeligere Udseende.

7. Men intet kan give rigtigere Begreber om Folke-Sæderne end Opdragelsen. Hvorledes bliver Barndommen dannet i China? Man tvinger et Barn til at blive siddende hele Timer ubevægelig taus, med Armene over Kors paa Brystet, nedsænkt i dybe Betragtninger. Hvad Nytte kan der vel ventes af denne idelige Øven deri, som er saa stridende mod Naturen? En Mand med sund Sands vilde svare: Taushed, Lumskhed, Undersundighed, Hyklerie og alle de Laster, der ere den Nederdrægtige egne, ledsagede med et koldt Blod. Han vilde mene, at i China bliver den Aabenhiertighed, den elskværdige Aabenhiertighed, der er saa indtagende hos Børn, denne troskyldige Oprigtighed, der svinder hen efterhaanden, som de tiltage i Alder, der forskaffer de faa, som ere saa lykkelige at beholde den, en almindelig Tiltroe — qvalt i Vuggen.

8. Reglerne for den Chinesiske Høflighed ere mange — — — Et Menneske med almindelig sund Sands vilde deraf slutte, at den i China ophører med at være et simpelt og naturligt Udtryk af

Agtelse og Velvillighed; at den kun udvortes Lader; og han vilde ansee den tilsyneladende Hiertelighed hos disse tilsølede Kudske, der knæle for hinanden, favne hinanden, give hinanden de ømmeste Navne og hielpe hinanden til rette, for intet andet end et Slags brugeligt Spilfegterie hos en Nation, der hænger i udvortes Lader.

9. Der er oprettet en Ret for Feylene i Opførselen — — Et Menneske af almindelig sund Sands vilde formode, at Retfærdigheden bliver der bedre pleyet mod disse Unoder, end ved de borgerlige Retter mod store Forbrydelser, og han vilde meget tvivle paa, at Siælen kunde hæve sig, eller Snillet udvikle sin Kraft under Tvingselen af disse Vedtægter og Formaliteter. Han vilde mene, at et Folk, der hænger af Etikette, kun kunde være ledet af Smaaheds Aand, og uden at have levet enten i Pekin eller Nanqvin vilde han erklære, at der ikke er noget Land paa Jorden, hvor man bekymrer sig mindre om Retskaffenhed og hvor man har mere Skin af den.

10. Alle de, der have handlet med Chineserne, ere enige i, at man ikke kan bruge for megen Forsigtighed, dersom man ikke vil være bedraget af dem. De blues ikke engang ved deres Uredelighed.

En Europæer, der for første Gang var kommen til China, kiøbte nogle Handels-Varer af en Chineser, som bedrog ham baade med Varernes Beskaffenhed og Prisen. Varerne vare blevne bragte om Bord paa Skibet og Kiøbet var sluttet. Europæeren smigrede sig med, at han maaskee ved billige Forestillinger skulde bevæge Chineseren, og sagde derfor til ham: Hør Chineser! Du har solgt mig slette Varer — kan være, svarede Chineseren, men der maa betales.

Eur. Du har overtraadt Retfærdighedens Love og misbrugt min Tillid.

Chin. Kan være, men der maa betales.

Eur. Men saa er Du en Bedrager, en Usling.

Chin. Kan være, men der maa betales.

Eur. Hvad Tanker vil Du da, at jeg skal bringe tilbage til mit Land om disse Chinesere, der ere saa berømte for deres Viisdom; jeg maae sige, at I ere kun Afskum.

Chin. Kan være, men der maa betales.

Efterat Europæeren havde forøget disse Fornærmelser, med alle dem, Forbittrelsen kunde indgive ham, uden at han dermed havde afvristet ham andet, end disse kolde, med Kulde udsagte Ord: Kan være, men der maa betales, løste han for sin Pung og betalte ham. Chineseren sagde da, i det han tog sine Penge: Hør Europæer! istedet for at larme saa meget, som Du nyelig har giort, havde det da ikke været bedre, at Du havde taugt og begyndt med det, Du har maattet ende med? Thi hvad har Du vundet derved?

Chineseren har altsaa ikke engang en Levning af Skam, der er saa almindelig for Bedragere, som nok ville være det, men taale ikke, at man siger dem det. Han har altsaa naaet den yderste Grad af Fordærvelse. Man indbilder sig ikke, at det er et særeget Exempel. Dette Flegma er en naturlig Følge af den Tilbageholdenhed, der indprentes dem ved den Chinesiske Opdragelse.

Man indvende mig ikke, at Chineserne vise hinanden en Redelighed, som de troe sig fritagne fra at vise Fremmede. Dette er ikke saa, fordi det kan ikke være saa. Man er ikke vexelviis veltænkende og slettænkende. Den, der har giort sig en Vane af, at bedrage Fremmede, er alt for ofte udsat for Fristelse til

at bedrage sine Medborgere, at han bestandig skulde modstaae den.

11. Men, vil man sige mig, paa deres Maade er China næsten et barbarisk Land — det er endnu værre. Den halvkultiverede Chineser er i vore Øyne en udlært Barbar, et yderlig fordærvet Folk; hvilket er en langt ulykkeligere Forfatning, end det rene Natur-Barbarie. Spiren til Dyden kan udvikle sig hos Barbaren ved et Sammenstød af gunstige Omstændigheder; men vi kiende ingen, vi kunne ikke udfinde nogen, der kan giøre Chineseren — hos hvilken denne Spire ikke er qvalt, men aldeles knuset — denne betydelige Tieneste. Til dette Folks Fordærvelse, til dets Vankundighed lægge man endnu den latterligste Forfængelighed. Siger det ikke: at det har to Øyne, vi have kun eet, og den øvrige Jord er blind. Denne Fordum, den uhyre Folkemængde, dets Ligegyldighed for dets Fyrster, der maaskee er en Følge deraf, dets haardnakne Vedhængen ved dets Skikke, den Lov, der forbyder det, at reyse ud af Landet — alle disse Aarsager maae holde det i en ubestemt Rekke af Sekler i dets nu værende Forfatning. Lærer man vel den noget, som troer, at vide alt, eller som foragter det, han ikke veed? Hvorledes skal man lære den Viisdom, der anseer sig for ene viis? Hvorledes forbedre den, der troer sig fuldkommen? Vi tør forudsige det: Chineseren vil ikke blive bedre enten ved Krig, eller Pest, eller Hungers-Nod, eller ved Tyrannie, der er endnu mere utaalelig og af denne Aarsag endnu mere end alle Plager sammentagne skikket til at gienføde en Nation ved at overlæsse den.

12. Vi vide ikke, om de andre Nationer i Verden ere Chineserne til megen Tieneste; men til hvilken Nytte ere Chineserne den øvrige Jord. Det synes som deres Lovtalere have sat sig for, at give dem en kolos-

falsk Størrelse og giøre os til smaae Pygmæer. Vi have foretaget os, at fremstille dem saadanne som de ere, og indtil man bringer os philosophiske Værker fra Pekin, der overgaae Descartes's og Lorces; mathematiske Skrifter, der kunne sættes ved Siden af Newtons, Leibnitz's og deres Efterfølgeres; Stykker i Poesien, Veltalenheden, Litteraturen, Oldgranskningen, som vore store Skribentere ansee for værdige at læse, som de maae nødes til at erklære for dybsindige, behagelige, smagfulde, sindrige; Afhandlinger over Moralen, Politiken, Lovgivningen, Penge-Væsnet, Handelen, hvori der er en Linie, som er ny for vore gode Hoveder; Vaser, Statuer, Skilderier, Musikalier, Tegninger i Bygnings-Konsten, der tildrage sig vor Konstneres Øyne; physiske Instrumenter og Maskiner, hvoraf det tydelig sees, at vi staae under dem: indtil dette skeer, ville vi give Chineseren hans Indfald tilbage og sige ham, at det er maaskee ham der har kun eet Øye og os der have to. Men vi ville vogte os for, at giøre os tilgode over andre Nationer, som kunne staae tilbage for os og som maaskee ere bestemte til, engang at lade os bag efter sig. Hvad er vel denne Confucius, som man taler saameget om, naar man sammenligner ham med Sidney eller Montesqieu?

13. Den Chinesiske Nation er den arbeidsomste man kiender — — Derpaa tvivles ikke — den maae vel arbeide, og efter at den har arbeidet, blive ved at arbeide endnu. Er den ikke sat i denne Nødvendighed ved det Misforhold, der er imellem Grøden af dens Marker og Antallet af dens Medlemmer? Man seer deraf, at denne saa forroste Folkemængde har sine Grændser, over hvilke den blive en Plage, som betager Mennesket Tid til at hvile sig, bringer det til grusomme Foretagender og udsletter Fø-

lelse for Ære, Velanstændighed, Sædelighed, ja endog Menneskelighed af dets Hierte.

14. Endda tør man, efter alt dette, her er sagt, være egensindig nok, til at kalde den Chinesiske Nation et Folk af Vise. Et Folk af Vise! hos hvilket man udsætter, qvæler Børn; hvor den skiendigste Liderlighed er almindelig; hvor man lemlæster Mennesker; hvor man ikke veed, at forebygge eller at straffe de Forbrydelser, der foranlediges af Dyrtid; hvor Kiøbmanden bedrager den Fremmede og hans Medborger; hvor Kundskab om Sproget er det sidste Videnskabs-Maal; hvor man Sekler igiennem vedbliver et Tungemaal, et Skrift-Sprog, der neppe er tilstrækkelig til Omgang i Livet; hvor de, der have Tilsyn med Sæderne ere uden Ære, uden Redelighed; hvor Retfærdigheden er ham aldeles tilfals, at der gives intet lignende Exempel derpaa blant de meest fordærvede Nationer; hvor Lovgiveren, ved hvis Navn alle Hoveder bøye sig, ikke fortiente at blive læst, dersom man ikke undskyldte Armoden i hans Skrifter med hans Ubekiendtskab med den Tid, hvori han levede; hvor samtlige fra Keyseren til den ringeste af hans Undersaatter ere kun en lang Rekke af Rovdyr, der opsluge hinanden; hvor Keyseren ikke tilstæder nogen af disse Mellemhandlere, at spekke sig, uden for, til sin Tid, at sue Blodet af ham og faae tillige med Byttet af Folke-Skinderen, Navn af Folkets Forsvar.

15. Dersom det er sandt, som vi ikke tvivle paa, at i China tilhører alle alt hvad der ikke kan deles, saasom Havet, Floder, Kanaler, Seylads, Fiskerie, Jagt, da er dette en meget fornuftig Indretning. Men kunde vel et Folk, der er saa talrigt, taalmodigt overlade sit Høste-Land til Foring for Dyrene? Dersom de høyere Stænder havde tiltaget sig et udelukkende Brug af Skove og Vande, skulde derpaa da ikke være

fulgt en hurtig og retfærdig Hævn? Man vogte sig, at man ikke tager Nødvendigheds Love for Viisdoms Anordninger.

16. Have Chineserne ikke Munke, der ere mere rænkefulde, mere udsvævende, orkesløsere og talrigere end Europas. Ja! Munke, Blodigle i et Land, hvor det meest vedholdende Arbeide neppe giver tilstrækkelig Underholdning. Regieringen foragter dem, siger man. Siig hellere: Regieringen frygter dem, og Folket ærer dem.

17. Det vilde maaskee være meget fordelagtigt, at Regieringen var i alle Lande, som man forsikrer det om China, ikke nogen Læresætning, nogen Sekt, eller nogen Religion især hengiven. Imidlertid strækker denne Tolerance sig dog kun til de Religioner, som i fordums Dage ere indførte i Riget. Kristendommen er bleven fordreven derfra, enten nu den hemmeligheds-fulde Grund i dens Lære har oprørt de indskrænkede Hoveder, eller deres Rænker, der forkyndte den, have foruroliget en mistroisk Regiering.

18. I China forskaffer Sønnens Fortieneste Faderen Adelskab, og dette Fortrin uddøer med ham. Denne Indretning kan man ikke andet end bifalde. Imidlertid kan Arve-Adelen vel ogsaa have sine gode Sider. Hvo er den Descendent, der er nedrig nok, til ikke at føle den Forpligtelse, et ærværdigt Navn paalægger ham, nedrig nok, til ikke at bestræbe sig for at vise sig værdig dertil. I Ridderskabets Tider var det en Nidding. Meningen har vel forandret sig i dette som i andet. Da var det en Skam for Kiønnet at være svag, nu er det næsten en Skam ikke at være Skiøge, — man forvise Liderligheden, man skille den Uværdige ved Forfædres Hæder og vi ere da i dette Stykke maaskee ligesaa kloge som Chineserne.

19. Vi ønske intet hellere end at kunne rose. Og: saa erkiende vi gierne, at der er Klogskab i den Maade, hvorpaa Chineserne straffe dem, der vise sig forsømmelige i at betale deres Skatter. Istedet for at belegge en Skyldners Hiemstand med Drabantere, der bemægtige sig hans Seng, hans Huusgeraad, hans Meubler, hans Kreature, hans Person, istedet for at trække ham i Fængsel, eller at lade ham ligge uden Brød udstrakt paa Straae i hans udplyndrede Hytte, er det vist nok bedre, at dømme ham til at føde den Fattige. (?) Men den, der af denne ypperlige Skik (?) vilde slutte sig til Viisdommen i China, mon han ikke vilde være en ligesaa slet Logiker, som den, der fra vor Maade ville slutte sig til at vi vare Barbarer? Man svækker alt hvad man kan, de Bebreidelser, den Chinesiske Nation fortiener; man hæver dette Land for at ydmyge; man gaar vel ikke saavidt, at man siger, vi ere Narre; men man erklærer uden mindste Betænkning, at det er i China Viisdommen boer, og strax derpaa lægger man til, at ved sidste Folketælning var der omtrent 60 Millioner Mennesker i Stand til at bære Vaaben. O I uforstandige Chinas Apologister! Vide I hvad det er I sige? Begriber I da vel, hvad 200 Millioner Mennesker, sammenhobede paa hinanden betyde? Troer mig! Fradrager enten det halve eller de tre Fierdedele fra denne forskrækkelige Folkemængde; eller dersom I ville vedblive at antage den, saa tilstaar, at i Følge den sunde Fornuft I have, i Følge den Erfarenhed I see for eders Øyne, er der ikke, kan der ikke være Kultur eller Sædelighed i China.

20. Chineseren elsker den kommende Slægt, som den levende — — — Dette er umueligt. O I Børn! som ere saameget for det vidunderlige, hvorlænge skal man sovndysse eder med slige Fortællinger. Et hvert Folk, der er forbundet til at

kiempe uafladelig mod Trang, vil kun være i Stand til at tænke paa Øyeblikket; og uden de Æresbeviisnin-ger, der offentlig aflægges Forfædrene, ved hvilke Se-remonier der i Gemytterne maa opvækkes og vedlige-holdes et svagt Begreb, som strækker sig paa hiin Side Graven, maatte man antage det for beviist, at der-som der er en Krog i Verden, hvor Sands for Udøde-lighed og Agtelse for Efterslægten ere meningsløse Ord, da er det i China. Man lægger ikke Mærke til, at man driver alt til det yderste, og at der af disse over-drevne Begreber flyder haandgribelige Modsigelser; at en uhyre Folkemængde ikke kan bestaae med gode Sæ-der, og at man beærer en fordærvet Mængde med Dy-der, der kun findes hos sieldne Personer.

Man har da her forelagt den oplyste Læser de Grunde, der anføres saavel af dem, der rose, som af dem, der laste China. Læseren tilkommer det, selv at erklære sig. Forfatteren anseer sig for ringe til at lede hans Dom. Turde han driste sig til at fremsætte sin Mening, da vilde det blive denne: at skiønt begge Sy-stemer ere byggede paa agtværdige Vidnesbyrd, saa have deres Paalidelighed dog ikke den Vægt, der udfor-dres til fuldkommen Overbeviisning. Maaske maatte man for at bestemme sig, bie indtil det blev tilladt uegennyttige og fornuftige Mænd, der vare stærkt øvede i Chinesernes Skrift og Sprog, at opholde sig en Tid lang ved Hoffet i Pekin, giennemreyse Provindserne, opholde sig paa Landet og have fri Omgang med Chine-sere af alle Stænder.

Hvorledes end Chinas Forfatning var, da Por-tugiserne ankom dertil, vilde de dog — da de ikke havde andet Forsæt, end at hente sig Rigdomme derfra, og udbrede deres Religion deri — snarere have fundet Re-gieringen at være den beste, endført sig dets Viisdom til Nytte. Thomas Peres, deres Ambassadeur, fandt

Hoffet i Pekin stemt til Fordeel for hans Nation, der var berømt over hele Asien. Den var agtet af Chineserne, og den Opførsel, Ferdinand Andreades, der kommanderede den Portugisiske Flaade, viste, maatte forøge denne Agtelse endnu mere. Han krydsede om paa Chinas Kyster, og drev Handel paa dem. Naar han vilde drage bort, lod han bekiendtgiøre i de Havne, hvor han havde lagt: at dersom nogen havde noget at klage over Portugiserne, maatte han fremkomme dermed, da han skulde faae Satisfaktion. Chinas Havne vare paa Veyen til at blive dem aabnede, Thomas Peres stod i Begreb med at slutte en Traktat, da Simon Andreades, Ferdinands Broder lod sig see paa Kysterne med en nye Flaade. Han behandlede Chineserne paa samme Maade, som Portugiserne i nogen Tid havde behandlet de øvrige Nationer i Asien. Uden Tilladelse byggede han et Fort paa Øen Taman, hvorfra han enten udplyndrede alle de Skibe, som gik fra og kom til Chinas Havne, eller lod dem kiøbe sig frie. Han bortsnappede Piger paa Kysterne; giorde Chineserne til Slaver og overlod sig til det tøyleløseste Røverie og de skammeligste Udsvævelser. Hans Matroser og Soldater fulgte hans Exempel. Opbragte derover udrustede Chineserne en talrig Flaade; Portugiserne forsvarede sig tappert og undkom ved at giøre sig Vey tvertigiennem den fiendtlige Flaade. Keyseren lod Thomas Peres kaste i Fængsel, hvor han døde, og den Portugisiske Nation blev forjaget fra China i nogle Aar. Siden efter lode Chineserne sig formilde og det blev Portugiserne tilladt, at handle i Sancians Havn. Derhen bragte de Guld, som de hentede fra Afrika; Specerier fra de Molukkiske Øer og Ceylan; Elephant-Tænder og nogle Ædelstene. De udførte derfra alle Slags Silketøyer, Porcelainer, Ferniser, medecinske Planter og

Theen, som siden efter er bleven saa nødvendig i Europa for de nordlige Nationer.

Portugiserne vare fornøyede med de Loger og Kontorer, de havde i Sancian, og med den Frihed, som den Chinesiske Regiering tilstod deres Handel, da der tilbød sig en Leylighed, hvorved de forskaffede sig en fastere Besiddelse, der stod mindre under Mandarinerne, som havde Befaling paa Kysterne.

En Søerøver ved Navn Tehang-si-lao, der ved Plyndring var bleven mægtig, havde bemægtiget sig den lille Øe Macao, hvorfra han holdte Chinas Havne blokerede. Han beleyrede endog Canton. Mandarinerne i Omegnene toge deres Tilflugt til Portugiserne, som havde Skibe i Sancian. De kom Canton til Hielp og fik Beleyringen ophævet. De indlagde sig en fuldkommen Seyer over Søerøveren, som de forfulgte til Macao, hvor han dræbte sig selv.

Underrettet om den Tieneste, Portugiserne havde giort ham, viste den Chinesiske Keyser sig erkiendtlig derfor; han forærede dem Macao. De modtog denne Gave med Glæde og anlagde en Bye derpaa, som blev meget blomstrende. Dette Sted blev dem til megen Fordeel for den Handel, de strax derefter kom til at drive paa Japon.

22. Portugisernes Ankomst til Japon. Religionen, Sæderne, Regieringen paa disse Øer.

Det var 1542, at en Storm til Lykke, kastede et Portugisisk Skib paa Kysterne af disse Øer. De, der vare paa det, bleve gunstigen modtagne. Man gav dem alt hvad de behøvede, til at forfriske sig og sætte sig istand igien. Ankomne til Goa, aflagde de Regnskab for hvad de havde seet, og underrettede Statholderen om, at et nyt Land, der var meget rigt og stærkt

bebygget, aabnede sig der for Missionærernes Nidkierhed og de Handlendes Vindskibelighed, og de gave sig med hverandre paa Veyen til Japon.

De fandt et stort Rige — maaskee det ældste i Verden næst det Chinesiske. Dets Aarbøger ere blandede med mange Fabler; men det synes beviist, at Sin-Mu stiftede Monarkiet 660, som siden efter er forblevet i denne Familie. Dets Fyrster, der kaldtes Daïris, vare tillige Nationens Paver, og Foreningen af disse tvende Magter bragte den øverste Magt udeelt i deres Hænder. Daïris vare hellige Personer, Gudernes Afkom og Repræsentanter. Den ringeste Ulydighed mod den mindste af deres Befalinger, blev anseet som en Forbrydelse, der fortiente den største Straf. Den Skyldige blev ikke engang straffet allene, man drog endog hans hele Familie ind i Straffen med.

I det 11te Aarhundrede delte disse Fyrster, der ventelig vare større Elskere af Pavedømmets hædrende Behageligheder end af Kongedømmets møysommelige Rettigheder — Staten i endeel Stifter, hvis politiske Bestyrelse blev betroet til store Herrer, der vare bekiendte for deres Oplysning og deres Viisdom.

Daïris'ernes ubegrændsede Magt leed ved denne Forandring. De lode Roret slingre. Deres Fuldmægtige, der vare stolte, urolige og klarseende, fandt i denne Dorskhed Sæden til tusinde Forandringer. Lidt efter lidt saae man dem løse sig fra den Lydighed, de havde svoret. De paaførte hinanden, de paaførte deres Overhoved Krig. En fuldkommen Uafhængighed blev Frugten af disse Bevægelser. Saaledes var Forfatningen paa Japon, da Portugiserne opdagede den.

De store Øer, som udgiøre dette Rige, ligge under en meget urolig Himmelegn, blive giennemstrøgne af Storme, rystede af Vulkaner og ere udsatte for alle de skrækkomme Tilfælde, som vise Naturen i sin Høyhed.

De vrimlede af et Folk, som beherskedes af Overtroen. Denne deler sig der i endeel Sekter. Sintos-Sekten er den herskende og tillige ældste Religion i Landet. Den erkiender et høyeste Væsen, Siælens Udødelighed og dyrker en Mængde Guder og Helgener eller Kamis, det vil sige, store Mænds Siæle, som have viist deres Fæderneland vigtige Tienester, og giort det berømt. Denne Religions øverste Tiener var det, der beherskede Japon under Navn af Daïri. Han ansaaes for at være af Gudernes Slægt, og som saadan regierede han despotisk over sine Undersaatter. Som Keyser og tillige ypperste Præst havde han i visse Henseender giort Religionen nyttig for sit Folk, hvilket ikke er umueligt i de Lande, hvor Præstedømmet er forenet med Regierings-Magten.

Man finder ikke at Sintos-Sekten har havt det Galskab, at giøre Handlinger, der i sig selv ere uskyldige, til Forbrydelser — et Galskab, der er saa farlig for Sæderne. Langt fra at udbrede det mørke Sværmerie og den Skræk for Guderne, som man treffer i de fleste andre Religioner, havde Sintos arbeidet paa at forebygge eller neddempe denne Sygdom i Indbildnings-Kraften ved Fester, som man helligholdte tre Gange om Maaneden. De vare indstiftede til at besøge sine Venner og tilbringe Dagen med Lystigheder og Fornøyelser. Sintos-Tienerne sagde, at Menneskets uskyldige Fornøyelser vare Guddommen behagelige, og at den beste Maade at ære Kamis'erne paa, var, at efterligne deres Dyder og derved allerede her i Verden faae Deel i den Glæde, de nyde i den anden. Rigtig forstaaet og rigtig anvendt kan der vel ikke være noget paa denne Mening at udsætte. Men i Følge deraf gik Japoneserne efter forrettet Afgudstieneste i deres Templer, der altid laae i behagelige Egne, hen til nogle liderlige Qvinder, som boede i nogle Huse, der til dette

Brug vare sædvanligen byggede ved Afgudstemplerne. Disse Afguds-Skiøger solgte sig til denne Uteerlighed og hvad der kom ind derfor, delte de med dem, der giorde Tieneste i Afguds-Templet, ligesom Skiøgerne fordum ved Venusdyrkelsen.

I alle* Religioner have Fruentimmerne havt Indflydelse paa Gudstienesten enten som Præstinder eller som Offere for Guderne. Deres Kiøns physiske Indretning udsætter dem for besynderlige Svagheder, som i deres Aarsager og Tilfælde have noget uforklarligt og sælsomt. Det er derfor ved deres Hielp, i deres Hierner de Underligheder trives, hvori deres Svagheder og deres Forfængelighed finde Næring, og som deres Yndigheders Magt snart giør antagelige for Mandfolkene, der trylles dobbelt baade af deres Uvidenhed og deres Elskov. Bedragere have altid benyttet sig af disse Anlæg for at støtte deres Magt paa den Svaghed, Fruentimrene vise for det vidunderlige og Mandfolkene for Fruentimrene. Henrykkelser, Syner, Skrækkebilleder, Forvirringer, alle Slags voldsomme Rystelser forøge den Følsomhed, der har sin Grund i Nerverne. Da det er fornemmelig efter Mandbarheds Aarene, at Spasmerne og Qvalmerne yttre sig, saa er Eenlivet meget velskikket til at vedligeholde dem hos det Kiøn, der er meest udsat for disse Tilfælde. Ogsaa var Jomfrueligheden altid Religionen til megen Tieneste. Andægtighed bemægtiger sig let et ungt Hierte, der endnu ikke kiender noget til anden Kierlighed. Alle giftefærdige

* Den protestantiske, den gamle christelige, den ægte jødiske dog undtagne.— Alle — vil her kun sige: den hedenske og den katholske, der har optaget saameget hedenskt i sine Sætninger og Seremonier, at man har havt og har endnu Møye nok med, at skille hedensk Paafund fra det reent fornuftige, som er Grundvold til den.

Piger, der have havt Anstød af Syner, have paastaaet at de vare uskyldige for Mandfolk. De ere derfor blevne mere agtede af begge Kiøn.

De vilde Nationer have Troldqvinder; de barbariske Galler have havt Druidinderne, Romerne Vestalerne, og det katholske Europa giør sig endnu til af, at det har Nonner. Hos de vilde Nationer er det gamle Qvinder, der blive Overtroens Ammer, naar de ikke længere due til noget. Hos halv- eller heel-kultiverede Nationer er det Ungdommen og Skiønheden, som tiene den til Redskab og Støtte, ved at opofre sig offentlig og høytidelig dertil. Men hvor grovelig fornærmer ikke denne Opofrelse, endog naar den er frivillig, Fornuften, Menneskeligheden og Religionen.

Men hvorledes det end har sig med de, enten religieuse eller politiske Grunde, som have indført og befæstet det eenlige Munke- og Nonne-Liv i Europa, saa bør man dog ikke, i det mindste ikke med Haardhed, fordømme dem, der følge de modsatte Indretninger, som Klimaet maaskee har indført i Lande, hvor Himmel og Jord tale lige stærkt til Fordeel for Naturens heftigste Ønske. Dersom det, ikke engang under det tempererede Belte, kan ansees for en Dyd, at qvæle de Ønsker, som bringe begge Kiønnene til at elske og forene sig med hinanden, da bør man bortvende Øyet, naar der under Japons brændende Klima gives for meget efter for denne Natur-Drift.

For at standse, formindske og saameget som mueligt at hemme Elskovens Udsvævelser, bliver det nok altid det rigtigste at lede den ved Religion, rense den ved ægteskabelig Forbindelse, hellige den ved Skaberens Tilbedelse. Og hvad Tilbedelse vilde vel være som den, hvorved dydige Ægtefæller, besiælede af Agtelse for hinanden, besiælede af den ægteskabelige Kierligheds-Ild, forene sig til at opfylde Skaberens Hensigter ved For-

plantelsens henrykkende Glæder. Man forestille sig Væsener, som forene Religionens Høyhed med den heftigste Lidenskab, der af Skaberen er nedlagt i det menneskelige Hierte, man forestille sig dem at see, at føle, at aande Skaberens Godhed i alle deres Forbindelser; i Forening med hinanden at tilbede, paakalde og selskabe sig til ham i alle deres Fornøyelser; at giøre sig ham, saa at sige, sandselig i den Siælenes, den Sandsernes Meddelelse, hvor alt er Hemmelighed — Himmelsk Glæde — Skaber-Gunst. Hvad Aarsag til evig Erkiendtlighed mod dette Væseners Ophav, at vente og modtage, som en Gave af dets Haand, det kiæreste Formaal for sine Ønsker, hvorved man skal nyde et nyt Liv — den Ægtemage, man ikke kan andet end elske — de Børn, der skulle fødes af det Fornøyelsers Væld, hvorfra de skulle gaae ud for at forplante sig paa nye. Hvor mange Dyder og Dydens Belønninger kunde Religionen ikke skabe af disse Glæder? Men hvormeget vanhelliger den sig ikke selv og giør sig unaturlig, naar den forestiller Ægteskab, som en Vey til Forbrydelser, Ulykker og Straffer? Ach hvorvidt ere Menneskene ikke komne fra Moralens Grundvold, ved at afvige fra Naturens fornemmeste Følelser. Til at knytte Selskabet endnu fastere, have de søgt Baandene i fordærvelige og ødeleggende Vildfarelser. Dersom Mennesket trængte til Blendelser, for at leve i Fred med Mennesket, hvorfor tog man dem da ikke i hans Hiertes behageligste Tilbøyeligheder. Hvilken Moralist, hvilken Lovgiver vilde være saa ophøyet, som den, der i Selvbevarelsens og Forplantelsens Nødvendighed fandt de sikreste Midler til at formere Individerne og giøre dem lykkelige! Hvor maae man ikke beklage de kolde, de ufølsomme, de haarde Hierter, de ulykkelige Skabninger, der kunde ansee disse Betragtninger som affindige, maaskee endog som forbryderske!

Saadanne ere Budsoïsterne, en anden Sekt i Japon, hvortil Buds var Stifter. Endskiønt de bekiende næsten Sintos's Læresætninger, have de dog giort sig Haab om at faae Overvægten over denne Religion ved en strængere Moral. Foruden Sintoisternes Guddom tilbede Budsoïsterne en Amida, et Slags Megler imellem Guddommen og Menneskene. De tilbede andre meglende Guddomme imellem Menneskene og Amida. Ved Mængden af sine Regler, sin yderlige Strænghed, sine Andagts-Øvelser, sine Spægelser, er det, at denne Religion har smigret sig med, at den skulde faae Fortrinet for den ældre.

Den Aand, der hersker i Budsoïsmen er skrækkelig. Den opvækker kun Anger, umaadelig Skræk, grusom Strænghed — den er det gyseligste Sværmerie. Munkene af denne Religion formaae deres andægtige Tilhængere til at tilbringe en Deel af deres Liv under Torturer for at udsone indbildte Forseelser. Selv tilføye de dem de fleste af disse Piinsler med en Despotisme og en Grusomhed, som Inqvisitionen i Spanien kan give os et Begreb om, dog med den Forskiæl, at de Japonesiske Munke ere selv Bødler for Overtroens frivillige Offere, istedet for at Inqvisitorerne ere kun Dommere over de Forbrydelser og Straffe, som de selv have opfundet og tilkiende. De Budsoïstiske Munke holde deres Tilhængeres Gemytter bestandig knuede under et byrdefuldt Aag af Samvittigheds-Nag og Forbrydelses Udsoning. Denne Religion er saa overlæsset med Forskrifter, at det er umueligt at holde dem. Den afmaler Guderne som Væsener, der altid ere hævngierrige og altid fortørnede.

Man kan let forestille sig, hvad Virkninger en saa gruelig Overtroe maae have paa Folkets Karakter og til hvilken Grad af Umenneskelighed, den har bragt det. En lys og sund Moral, en Smule Philosophie, en klog

Opdragelse kunde blive Lægedom for disse Love, denne Regiering og denne Religion, som forene sig til, at giøre Mennesket grusommere i Menneske-Selskab, end det vilde have været i Skovene blant Ørkenens Uhyrer.

I China giver man Børnene Lære-Bøger i Hænderne, der nøye underrette dem om deres Pligter og viser dem Fordelene af at lægge Vind paa Dyden. De Japonesiske Børn lader man lære nogle Poësier uden ad, hvori deres Forfædres Bedrifter berømmes, Foragt for Livet anprises, og Selvmord roses som største Helte-Daad. Disse Sange, disse Poësier, som skulle være meget kraft- og yndefulde, vække Enthusiasmen. Ved Chinesernes Opdragelse afrettes Sindet og stemmes til Orden, ved Japonesernes ophidses det og bringes til Heroïsme. Disse lede Menneskene deres hele Liv igiennem ved Indbildningen og Følelsen, Chineserne ved Fornuften og hvad der er Skik. I deres Skrifter søge Chineserne Sandheden; hos dem hersker mere Rolighed og Velstand; men Japoneseren, der er gridsk paa Nydelsen, er altid færdig at opofre sit Liv. I Almindelighed synes det, som Chinesernes Maade mere gaar ud paa, at forebygge Siælens heftige og voldsomme Udbrud; Japonesernes derimod dens Døsighed og Svækkelse.

En saadan Karakter maatte giøre dette Folk gridsk paa hvad der var dem nyt. Ogsaa bleve Portugiserne modtagne med aabne Arme. Alle Havne bleve dem aabnede. Enhver af Landets Smaae-Konger søgte at drage dem ind i sine Stater. Man kappedes med hinanden om, hvo der kunde skaffe dem de fleste Fordele, tilstaae dem de fleste Rettigheder og giøre det mageligst for dem. Disse Handelsmænd dreve ogsaa en umaadelig Handel. Til Japon førte de Indiske Handels-Varer, som de toge fra forskiellige Handelssteder; og Por-

tugals Egne, som Macao tiente dem til Oplagssted for. Daïri'en, de, der havde anmasset sig hans fyrstelige Rettigheder, de Store i Riget, den hele Nation, alle og enhver forbrugte en gyselig Mængde af Europas og Asiens Produkter. Men hvormed betalte de dem.

Jordbunden i Japon er almindelig biergagtig, steenig og kun lidet frugtbar. Hvad der giver Riis, Byg, Hvede — de eneste Korn-Arter, den er skikket til at bære — forslaaer ikke til den gyselige Folkemængde, der skiuler den. Med al deres Virksomhed, Kyndighed og Tarvelighed, skulde Menneskene dog bringes til at døe af Sult, dersom de ikke havde Hielpekilder i et yderst fiskerigt Hav. Riget leverer ikke noget Produkt, der kan udføres. De kunne ikke engang tuske med noget Konst-Stykke af deres Værksteder, naar man undtager deres Staal-Arbeider, der ere de fuldkomneste, man kiender.

Det var kun ved Hielp af sine Guld-, Sølv- og Kobber-Miner — de rigeste i Asien og maaskee i hele Verden — at Japon kunde udholde alle sine Udgifter. Af disse Metaller bortførte Portugiserne aarlig for en 14-15 Millioner Livrer. De giftede sig desuden med Landets rigeste Arvinger og traade i Forbindelse med de mægtigste Familier.

23. Det Portugisiske Herredømmes Omfang i Indien.

Deres Gierrighed maatte være tilfredsstillet saavel som deres Stolthed. De vare Herrer paa Kysterne af Guinea, Arabien, Persien og Indiens tvende Halvøer. De herskede over Molukkerne, Ceylan, Sondeøerne, og deres Besiddelse paa Macao giorde dem visse paa Handelen med China og Japon.

I dette umaadelige Omfang var Portugisernes Villie høyeste Lov. Lande og Have holdte under deres Aag. Ingen Nation, ingen Privatmand seylede eller handlede uden Forlov og Pas af dem. De, man tilstædte denne Virksomhed, maatte ikke udstrække den til Kaneel, Ingefær, Peber, Bygnings-Tømmer, Jern, Staal, Blye, Tin, Vaaben, som Erobrerne havde forbeholdet sig udelukkende Ret til at sælge. Tusende kostbare Artikler, hvorpaa saamange Nationer siden efter have bygget deres Velstand, og som, medens de vare nye, stode i en Priis, hvilken de ikke have havt siden efter, vare samlede i deres Hænder allene. Dette Monopolium giorde dem til uindskrænkede Voldgiftsmænd over Prisen paa de Europæiske og Asiatiske Produkter og Manufaktur-Varer.

Midt i saamegen Hæder, saamange Rigdomme, saamange Erobringer havde Portugiserne ikke forsømt den Deel af Afrika, som ligger imellem Gothaabs Forbierget og det røde Hav, og som til alle Tider har været berømt for sine rige Produkter. Endeel Grunde havde bestemt dem til at bemægtige sig den. Araberne havde for mange Sekler siden boesat sig og formeret sig stærk derpaa. Paa Zanguebar-Kysten havde de oprettet endeel smaae uafhængende Fyrstendømmer, hvoraf nogle vare glimrende, næsten alle i Velstand. Disse Besiddelser havde Landets Miner at takke for deres Velstand. De forsynede dem med det Guld og Sølv, som brugtes til at indkiøbe de Indiske Handels-Varer for. Efter deres Grundsætninger maatte Portugiserne see til at bemægtige sig disse Rigdomme og at stille deres Medbeylere ved dem. De Arabiske Kiøbmænd bleve meget let undertvungne henimod Aaret 1508. Paa Ruinerne af disse Smaastater reiste sig et Rige, der strakte sig fra Sofala til Melinde, for hvilket man giorde Øen Mozambique til Middelpunct. Fra det faste Land er

den skildt ved en liden Strøm, og den er kun 2 Mile i Omkreds. Dens Havn, som er ypperlig og som kun mangler en renere Luft, blev et Forfrisknings- og et Oplags-Sted for alle Seyerherrens Skibe. Der ventede de paa de faste Vinde, som til visse Aarets Tider blæse ordentligen fra Afrikas til Indiens Kyster, ligesom de modsatte Vinde blæse til andre Aarets Tider fra Indiens til Afrikas Kyster.

24. Portugisernes Fordærvelse i Indien.

Saa mange Fordele kunde have dannet en Masse af Magt, der vilde være blevet uomstødelig. Men de Laster, den Uduelighed, der herskede hos nogle af de befalende Herrer, den Misbrug, der giordes af Rigdommene og Magten, Lykkens Berusning og Fraværelsen fra Fædernelandet havde forandret Portugiserne. Religions-Sværmeriet, der havde givet deres Mod et stærkere og virksommere Sving, tiente dem nu til intet andet, end til at giøre dem umenneskelige. De giorde sig ingen Samvittighed over at plyndre og bedrage Afgudsdyrkere og bringe dem i Trældom. De mente, at da Paven gav Portugals Konger Asiens Riger og Herligheder, havde han ikke forbudet deres Undersaatter, at bemægtige sig Indbyggernes Gods. Paa alle Orientens Farvande dreve de deres Tyrannie saavidt, at de plyndrede alle andre Nationers Skibe, røvede paa Kysterne, fornærmede Fyrsterne, og i en kort Tid bleve de en Skræk og Svøbe for alle Nationer.

Kongen af Tidor blev greben i hans Pallads og myrdet tillige med sine Børn, som han havde betroet Portugiserne. Paa Ceylan dyrkede Indbyggerne ikke længere Jorden, uden for deres nye Herrer, som behandlede dem barbarisk. — I Goa havde de indført Inqvisitionen, og enhver, der var riig, blev et Bytte

for Betienterne ved denne skiendige Ret. — Faria blev udsendt for at tugte nogle Malaïske, Chinesiske og andre Fribyttere; han gik til Øen Calampui, hvor han plyndrede de Chinesiske Keyseres Grave. — Souza lod alle Pagoderne nedbryde paa de Malabarske Kyster, og de ulykkelige Indianere, som kom for at væde Ruinerne af deres Templer med deres Taarer — dem myrdede man umenneskelig. — Correa bragte en heftig Krig med Kongen af Pegu til Ende. Begge Parter skulde besværge Traktatens Overholdelse paa deres hellige Bøger. Correa svor paa en Samling af Viser, og mente, at han kunde giøre sin Forpligtelse ugyldig ved dette lumpne Kneb. — Nunes d'Acugna vilde giøre sig til Herre af Øen Daman paa Kysten af Cambaie. Beboerne tilbøde ham, at de vilde overlade ham Øen, dersom han vilde tillade dem, at bortføre deres Gods med sig. Dette blev dem afslaaet, og Nunes lod dem alle springe over Klingen. — — Diego de Silveyra krydsede i det røde Hav. Han blev hilset af et Skib, som havde en riig Ladning inde. Kapitainen gik om Bord til ham og leverte ham et Brev fra en Portugisisk General, der skulde tiene ham til Fripas: Dette Brev indeholdt kun disse Ord: Det er min indstændige Begiering til alle kommanderende paa Kongens af Portugal Skibe, at de bemægtige sig denne Maurers Skib, som en god Prise.

Det varede ikke længe, forend Portugiserne viste ligesaaliden Menneskelighed og Redelighed mod hverandre, som mod Landets Indfødde. Næsten alle de Stater, hvori de havde Befalingen, vare delte i Partier. — Der herskede allevegne i deres Sæder en Blanding af Gierrighed, Liderlighed, Grusomhed og Andægtighed. De fleste af dem havde 7 til 8 Friller, som de lode trælle med yderste Strænghed og fratoge de

Penge, de med deres Slid havde fortient. Denne Maade at behandle Kiønnet paa, var langt fra Ridderskabets Sæder.

Til deres Tafler lode Kommandanterne og de fornemmeste Officierer komme en Sværm af de Sangerinder og Dandserinder, hvoraf Indien vrimler. Det forkiælede Liv havde faaet Indpas baade i Husene og i Armeerne. Baarne i Palankiner rykkede Officiererne mod Fienden. Det glimrende Mod, hvormed de havde undertvunget saamange Nationer, fandt man ikke mere hos dem. Det var blevet vanskeligt at faae Portugiserne til at fegte, naar der ikke vare Udsigter til et rigt Bytte. Snart saae Kongen af Portugal ikke mere noget til Indkomsterne af de Skatter, som flere end 150 af Orientens Fyrster betalte ham. Disse Penge bleve borte paa Veyen fra dem til ham. Der herskede et saadant Røverie i Penge-Forvaltningen, at Fyrsternes Skatter, Toldstæædernes Indtægter, som maatte være umaadelige, med alle de Paalæg, man havde i Guld, Sølv, Specerier, saavel af Beboerne paa det faste Land, som paa Øerne, ikke mere vare tilstrækkelige til at vedligeholde nogle Fæstninger og udruste de Skibe, der vare nødvendige til Handelens Beskyttelse.

Det vilde være sørgeligt, at dvæle med sit Øye ved at see en Nation dale, som kunde have udmærket sig ved Bedrifter, der vare gavnlige for det menneskelige Kiøn; som kunde have oplyst Verden, forskaffet sit Land Hæder og Velstand, uden at være en Svøbe enten for sine Naboer, eller for langt bortliggende Lande. Men man maae giøre megen Forskiel paa en Helt, der farver Jorden med sit Blod til sit Fædernelands Forsvar, og glubske Røvere, der enten falde i et fremmet Land eller fælde dets uskyldige og ulykkelige Indbyggere. Træl eller døe, sagde Portugiserne overmodig til enhver Nation, som han blodstænkt stødte paa i sin hur-

tige Fart. Det er sødt, at skimte et saadant Tyranies Fald. Det er trøstende at haabe, at de Troløsheder, de Mord, de Grusomheder, som gik for an og fulgte efter det, skulle blive straffede. Langt fra at sørge over disse vilde Erobreres Undergang, er det over Juan de Castros vise Politik jeg vilde bedrøves, fordi den synes at love det, som Mængden kalder Portugisernes Heltedaad, et nyt Liv, og som jeg maaskee selv, henrevet af Vanen, ikke har behandlet med den Foragt, jeg følte derfor. Skulde det være hendet mig, beder jeg baade Gud og Mennesker om Tilgivelse derfor.

Ja! I barbariske Europæer! Eders glimrende Foretagender have ikke daaret mig. Eders Held med dem har ikke unddraget mine Øyne det Uretfærdige i dem. Ofte har jeg i Tanken indskibet mig paa de Fartøyer, der bragte eder til disse langt fraliggende Lande; men naar jeg er gaaet i Land med eder og der er bleven Vidne til eders Forbrydelser, har jeg skildt mig fra eder; jeg har blandet mig med eders Fiender, jeg har væbnet mig mod eder, jeg har badet mine Hænder i eders Blod. Jeg besværger det herved høytideligen; og dersom jeg nogensinde aflader at betragte eder som Sværme af udhungrede Ørne, der have viist ligesaa liden Moral og Samvittighed, som disse glubske Rovfugle, saa gid mit Værk, gid mit Minde, om det er mig tilladt, at vente mig noget efter min Død, gid de falde i den yderste Foragt, og blive kun et Maal for den verste Forbandelse!

25. Castros glimrende Bestyrelse.

Castro var meget oplyst for sin Tids-Alder. Han besad en ædel og ophøyet Tænkemaade, og Læsning i de Gamle havde vedligeholdet hos ham den Ære-Lyst, den

Fædernelands-Kierlighed, der var saa almindelig hos Grækerne og Romerne.

Fra det første Coje-Sophar, Minister hos Mahmoud, Konge i Cambaie, havde giort Begyndelse med sin kloge og glimrende Administration, havde han vidst, at faae sin Herre til at fatte det Forsæt, at angribe Portugiserne. Denne Mand — fød, som man forsikrer, af en Italiensk Fader og en Græsk Moder — havde fra Slave-Stand opsvinget sig til at forestaae Ministeriet og kommandere Armeerne. Han havde ladet sig giøre til Musselman. Selv havde han ingen Religion, men han havde vidst at benytte sig af det Had, som Portugisernes Foragt for Landets Religioner havde opvakt hos Folket. Han forskaffede sig erfarne Officierer, krigerste Soldater, gode Ingenieurer, ja endog Kanonstøbere, som han lod komme fra Constantinopel. Hans Tilberedelser syntes stilede mod Mogulen eller mod Patanerne, og da Portugiserne ventede sig det mindst, anfaldte han Diu, indtog den og beleyrede Fæstningen.

Denne ligger paa en liden Øe ved Kysterne af Guzarete, og havde altid været anseet som Nøglen til Ostindien i de Tider, da Søefolkene ikke vovede sig fra Kysterne og Surate var det største Oplags-Sted for Orienten. Efter Gamas Ankomst havde den bestandig været Formaalet for Portugisernes Ærgierrighed, og i d'Acugnas Tid var den endelig kommen under deres Herredømme. Mascaregnas, som paa den Tid, vi tale om, var Gouverneur derpaa, skulde have havt 900 Mand, men han havde kun 300. Ved en, paa den Tid meget almindelig, Misbrug, drev Resten af hans Besætning Handel i Byerne paa Kysten. Han maatte have ligget under, dersom han ikke havde faaet hurtig Undsætning. Castro lod ham den bringe under sin

Søns Anførsel, som blev dræbt. Coje-Sophar blev det ogsaa og Beleyringen blev fortsat med lige Iver.

Castro indførte Begravelses-Fester til Ære for dem, der vare faldne i Kampen for Fædernelandet. Han lod deres Slægtninge komplimentere fra Regieringen. Selv modtog han Komplimenter for sin ældste Søns Død. Den anden af hans Sønner havde Forsædet ved Begravelses-Høytidelighederne og reyste strax derpaa til Diu, som for at fortiene den Ære, han nyelig havde viist sin Broder. Besætningen drev alle Stormløbene tilbage og udmærkede sig hver Dag ved overordentlige Handlinger. I Indianernes Øyne vare Portugiserne mere end Mennesker. Lykkeligviis, sagde man, havde Forsynet besluttet, at der kun skulde være faa af dem, ligesom af Tigre og Løver, paa det, de ikke skulde ødelegge det menneskelige Kiøn.

Castro bragte selv en langt større Undsætning, end de, han havde sendt. Han trængte sig ind i Fæstningen med Levnets-Midler og mere end 4000 Mand. Der blev raadslaget, om man skulde levere en Træfning. Hvad der kunde være for og imod, blev udsat fra hinanden. Garcie de Sa, en gammel Officier, bød Taushed og sagde: Jeg har hørt nok — der maae slaaes. Just det var Castros Mening. Portugiserne marcherede til Forskandsningerne og indlagde sig en stor Seyer. Efterat Fæstningen var befriet, maatte den sættes i Stand; der manglede Penge — Castro laante dem paa sit eget Navn.

Ved hans Tilbagekomst til Goa vilde han give sin Armee Triumf-Høytidelighederne efter de Gamles Maade. Han meente, at disse Høytideligheder skulde bidrage til at oplive Portugisernes krigerske Mod paa ny, og at det Pragtfulde i denne Seremonie skulde giøre et stærkt Indtryk paa Gemytterne. Ved hans Indtog

vare Portene prydede med Triumf-Buer, Gaderne vare belagte med Tepper — I Vinduerne stode Damerne i deres prægtigste Pynt, og kastede Blomster og vellugtende Ting paa Seyervinderne. Almuen dandsede til Musik. Man bar den Kongelige Fane i Spidsen for Soldaterne, som marcherede i Geleder. Bekrandset med Palme-Grene stod Statholderen paa en prægtig Vogn. Efter denne fulgte de fiendtlige Generaler og efter dem marcherede de Soldater, der vare blevne giorte til Fanger. Man bar ogsaa de Faner, som vare blevne tagne, men disse vare nedvendte og slæbede i Støvet. Man lod følge Artilleriet og Bagagen, som man havde taget fra Fienden. Forestillinger af den befriede Fæstning og det vundne Slag, forhøyede Pragten i dette Optog. Vers, Sange, Taler, Fyrværkerier, intet blev forglemt for at giøre denne Høytidelighed prægtig, fornøyelig og indtryksfuld.

Efterretninger om denne Triumf blev udbredt i Europa. Smaae Siæle fandt den latterlig, Bigotterne vanhellig. Dronningen i Portugal sagde ved denne Leylighed: at Helten Castro havde feyret som Kristen og triumferet som Hedning.

26. Portugiserne tabe sig og ere ikke længere frygtelige.

De Kræfter, som Castro havde igien oplivet hos Portugiserne, holdte sig ikke længe. Fordærvelser tog Dag for Dag til i alle Borger-Klasser. En Statholder fandt paa, at indrette Blokke i de fornemmeste Byer, hvori enhver Privat kunde lægge sine Memorialer, og hvad Underretninger, de vilde give ham. En saadan Indretning kunde være meget nyttig og rette Misbrugene hos en oplyst Nation, hvor der endnu var Sædelighed tilbage. Men hos en overtroisk og for-

dærvet Nation! hvad Nytte skulde den vel der fremsbringe?

Der var nu ingen mere tilbage af Indiens første Erobrere, og deres Fæderneland, der havde udtømt sig ved at tage for mange Ting for og anlægge for mange Kolonier, kunde ikke skaffe andre i deres Sted. De, der skulle forsvare de Portugisiske Besiddelser, vare fødte i Asien. Ved Overflødigheden, det milde Klima, det Levnet, man førte, maaskee ogsaa ved Føde-Midlerne vare de blevne meget udartede og havde tabt deres Forfædres uforfærdede Mod. Hengivne til alle de Udsvævelser, som paadrage sig Had og Forbittrelse, beholdte de ikke engang det Mod, der var nødvendigt til at giøre sig frygtede. De vare Uhyrer. Gift, Mord, Mordbrænderier og enhver Forbrydelse vare de blevne fortrolige med. Det var ikke allene Private, der giorde sig skyldige deri, men Pladsmændene foregik dem med Exempler dertil. De myrdede Landets Indfødte, de sønderslede hinanden indbyrdes. Den Gouverneur, der kom derover, lagde sin Formand i Lænker, for at plyndre ham. Stedernes Fraliggenhed, falske Vidner, Penge udøste af fulde Næver, giorde alle Forbrydelser sikkre paa at blive ustraffede.

Øen Amboine var det første Land, der tog sig til Rette. Paa en offentlig Fest bemægtigede sig en Portugiser et meget smukt Fruentimmer, og uden mindste Agtelse for Velanstændigheden udøvede han al muelig Voldsomhed mod hende. En af Øeboerne ved Navn Genulio væbnede sine Landsmænd, forsamlede derpaa Portugiserne og tiltalede dem saaledes:

„Ikke med Ord, men med Daad burde man „hævne Forbrydelser, der ere saa gruelig, som de, I „have begaaet imod os. Men hører dog hvad jeg her „har at sige eder: I forkynde os en Gud, der, som „I sige, finder Behag i Menneskenes ædelmodige

„Handlinger; og Røverie, Mord, Liderlighed, Drukkenskab er det, som I bestandigen øve. Eders Hierter ere besudlede med alle Laster. Vore Sæder og „eders Sæder passe sig derfor ikke til hinanden. Dette „havde Naturen forudseet, derfor skille den os ad ved „umaadelig store Have. Dette Grændseskiel have I „sat over, og just dette Vovestykke, som I ere frække „nok til at hovmode eder af, er et Beviis paa, hvor „yderlig fordærvede eders Hierter maae være. Troe „mig! Lader de Nationer være i Fred, der have saa „liden Lighed med eder. Søger eder Boepæle hos Folk, „der ere ligesaa vilde, som I ere det selv. Handel „med eder vilde være os til større Ulykke end alle de „Plager, eders Gud kunde overvælde os med. For „stedse affige vi al Forbindelse med eder. Eders Vaaben „ere bedre end vore, men vi ere mere retskafne end I, „og vi frygte eder ikke. Itonerne erklære sig i Dag „for eders Fiender. Flye deres Land, og vogt eder „for, at lade eder see der igien."

Denne Tale, som for 30 Aar siden vilde have draget Amboines Undergang efter sig, blev nu anhørt med en Taalmodighed, som viiste hvad Forandring, der var foregaaet med Portugiserne.

27. Der indgaaes en almindelig Forbindelse mod Portugiserne. — Hvorledes den bliver forstyrret af Ataïda.

Allevegne lige forhadte saae Portugiserne en Forbindelse indgaaes, for at forjage dem af Orienten. Alle de store Magter indgik i dette Forbund og giorde i tre til fire Aar hemmelige Tilberedelser. Hoffet i Lissabon blev underrettet derom. Kong Sebastian, der uden sit Sværmerie vilde have været en stor Konge,

lod Ataïda og alle de Portugisere, der havde udmærket sig i Europas Krige, reyse til Indien.

Ved deres Ankomst var den almindelige Mening, at man maatte forlade de langt fraliggende Besiddelser, og samle sin Styrke paa Malabar-Kysten og Omegnene ved Goa. Endskiønt Ataïda var af den Mening, at man havde anlagt alt for mange Etablissementer, vilde han dog ikke, at det skulde have Anseelse af, at han havde opofret dem. Kamerader, sagde han, jeg vil beholde alt, og saalænge mine Øyne ere oppe, skal Fienden ikke vinde en fingersbred Jord. Strax udfærdigede han Undsætning til alle de Steder, der vare truede med Angreb, og giorde de fornødne Anstalter til at forsvare Goa.

Zamorinen anfaldte Mangalor, Cochin, Cananor — Kongen af Cambaie angreb Chaul, Daman, Bachaim. — Kongen af Achem beleyrede Malaca — Kongen af Ternate bekrigede Molukkerne. — Agalachem, en Vassal af Mogul, anholdt Portugiserne, som handlede i Surate. — Dronningen af Garcopa forsøgte paa, at fordrive dem af Onor.

Midt i de Bekymringer og Forlegenheder, som Hoved-Stadens Beleyring foraarsagede ham, sendte Ataïda 5 Skibe til Surate. Disse skaffede de Portugiser Luft, som vare indsperrede af Agalachim. Tretten Skibe seylede til Malaca — Kongen af Achem og hans Allierede ophævede Beleyringen for det. Ataïda vilde endog, at de Skibe skulde giøres klare, som aarlig bragte nogle Skatte og Handels-Varer til Lissabon. Man foreslillede ham, at istedet for at skille sig ved Hiælpen af de Folk, hvormed denne Flaade maatte bemandes, var det nødvendigt at beholde dem til Indiens Forsvar. Dertil ere vi nok, sagde Ataïda, Staten behøver Hiælp, og man maae ikke skuffe dens Forventning. Dette Svar vakte Beundring og

Flaaden reyste bort. Just paa den Tid, da Stedet var heftigst trængt af Idalcan, sendte Ataïda Tropper til Cochins Undsætning og Skibe til Ceylan. Erkebispen, hvis Myndighed var grændseløs, vilde sætte sig derimod. Min Herre, sagde Ataïda til ham, De forstaar Dem ikke paa vor Handtering — Indskrænk Dem til at anbefale os til Gud. Portugiserne, som kom fra Europa, giorde i denne Beleyring Under af Tapperhed. Ataïda havde ofte Møye med, at hindre dem fra, at bortødsle deres Liv uden Nytte. Hans Forbud uagtet, gik dog mange hemmeligen ud om Natten, for at anfalde de Beleyrende i deres Linier.

Statholderen giorde sig ikke saa aldeles sikker Regning paa sine Vaabens Styrke, at han jo troede, at han ogsaa burde anvende Politik. Han blev underrettet om, at Idalcan lød sig beherske af een af sine Friller, og at hun var i Leyren. De Qvinder, som opofre sig til de Mægtiges Lyster, ere i Almindelighed kun Slaver af forfængelig Hovmod og kiende sædvanligen ikke noget til de ophøyede Dyder, hvormed Kierligheden besiæler det elskværdige Kiøn. Idalcans Frille lod sig bestikke og solgte Ataïda, hvad hendes Elsker vilde have holdt hemmelig. Idalcan mærkede Forræderiet, men Forræderen kunde han ikke opdage. Da han saae sine Telte ødelagte, sine Tropper formindskede, sine Elefanter dræbte, sit Rytterie ude af Stand til at giøre Tieneste, ophævede denne Fyrste, overvunden af Ataïdas Snildhed endelig efter 10 Maaneders Fegtning og Strabadser Beleyringen, og drog sig tilbage med Skam og Fortvivlelse i Hiertet.

Den kiekke Ataïda fornedrede sin Karakter ved at bestikke Idalcans Frille; hun blev saa troe ved at forraade sin Elsker. Hvorledes skulde vel den, der offentlig har solgt sin Ære til sin Fyrste, betænke sig paa at

sælge sin Fyrstes Ære til den, der kan betale en Priis, som staar i Forhold til Troløsheden. Dersom et Fruentimmer var i Stand til at lede sin Konge til noget stort, da vilde hun ogsaa have Siæls Høyhed til at lade haant om at være hans Frille, og naar hun beslutter sig til at tage mod dette fornedrende Navn, naar hun maaskee endog er lumpen nok til at ansee sig hædret derved, hvad kan da Nationen vente sig af hende? —— At hendes Elskers Sæder ville blive fordærvede, at hans Yndlingers Sæder ville blive fordærvede; at Statskassen vil blive udplyndret; at de udueligste, de sletteste Mennesker ville blive ophøyede til de vigtigste Embeder; Skam og Skiendsel allevegne. O I Fyrster! En Mand af strænge Sæder vilde forbyde eder al ulovlig Forbindelse; men dersom eders møysommelige Forretninger fordre vor Eftergivenhed, saa lader i det mindste denne Feyl være tildækket med store Dyder. Holder eder en Frille, dersom det er nødvendigt at holde en; men udelukket fra de offentlige Forretninger, lader hendes Virkekreds være indskrænket til Overopsynet over eders Smaae-Morskaber.

Strax iler Ataïda at undsætte Chaul, der var beleyret af Mizamaluk, Konge i Cambaie, som havde mere end 100,000 Mand. Chauls Forsvar havde været ligesaa uforfærdet som Goas; det endtes med en herlig Seyer, som Ataïda i Spidsen for en haandfuld Portugisere indlagde sig over en talrig Armee, der ved en langvarig Beleyring var bleven hærdet til Krigen.

Derpaa marcherede Ataïda med Zamorinen, slog ham og oprettede en Traktat med ham, hvorved denne Fyrste forpligtede sig til, ikke mere at holde Krigs-Skibe.

En saa sørgelig Ende tog det med en Forbindelse, der var bleven sammenspundet med megen Eenighed, Konst og Hemmelighed mod skamløse Anmassere og Ur-

dertrykkere. Man sukker ved saamange Nationers Nederlag og man maatte ønske, at Ataïdas Duelighed og Retskaffenhed havde været anvendt i en bedre Sag. For at forene det Beundringsværdige hos denne Helt med Indianernes Frihed, vilde jeg ønsket ham en hæderlig Død.

Portugiserne blev atter i hele Orienten, hvad de vare under og med Ataïda. Et eneste Skib, kommandert af Lopes Carasco, sloges i tre Dage med Kongens af Achem hele Flaade. Midt i Trefningen kom man at sige Lopes's Søn, at hans Fader var bleven dræbt. Det er, sagde Sønnen, en kiæk Mand mindre, vi maae enten vinde, eller fortiene os Døden som han. Han paatog sig Skibets Kommando, seylede som Seyerherre midt igiennem den fiendtlige Flaade, og lagde sig for Malaca.

Ogsaa gienfandt man paa denne Tid hos Portugiserne de andre Dyder, der ledsage Tapperheden. Saa mægtig er den Indflydelse, som en stor Mand kan faae, endog paa de meest fordærvede Nationer. Thomas de Souza havde giort en kiøn Pige til Fange, der kort forhen var bleven forlovet med en ung Mand, som elskede hende. Underrettet om sin Herskerindes Ulykke kom han at kaste sig for hendes Fodder, og dele hendes Lænker med hende. Souza var Vidne til deres første Sammenkomst, han saae dem favne hinanden og briste i Graad. Jeg skienker eder Friheden, sagde den Portugisiske General til dem, lever lykkelige med hverandre, hvor I finder for got.

Ataïda satte de offentlige Indtægters Forvaltning paa en bedre Fod og formindskede de Misbrug, der ere Staterne saa skadelige, men saa vanskelige at hemme. Men denne gode Orden, denne gienspirende Heroisme, dette skiønne Øyeblik, varede kun saa længe han forestod Bestyrelsen.

28. Den Forfatning, hvori Portugal kom, da det blev undertvunget af Spanien.

En Regiering er altid en meget indviklet Maskine, som har sin Begyndelse, sin Fremgang og sit Fuldkommenheds Maal, naar den er rigtig lempet; sin Begyndelse, sit Tilbagefald og yderste Fordærvelses Maal, naar den er feylfuld i sin Sammensætning. Saavel i det ene, som i det andet Tilfælde omfatter den en saadan Mængde Gienstænder baade inden og uden, at naar dens Opløsning nærmer sig, enten formedelst Forstandernes Svaghed eller Undersaatternes Utaalmodighed, kan den ikke andet end have meget skrækkelige Følger. Dersom Undersaatternes Utaalmodighed betyder et Aag, som de ere blevne kiede af, at sukke under: nærmer en Nation sig med mere eller mindre hurtige Skridt til Anarkiet giennem Strømme af Blod. Dersom den naaer uformærkt sit sørgelige Maal ved Dorskhed eller Svaghed hos dem, der ikke ere i Stand til at holde Regierings-Tømmen, spares Blodet; men Nationen falder i et Slags Døds-Dvale. Den er da ikke længere andet end et Aadsel, hvorpaa Lemmerne gaae i Forraadnelse, løses fra hinanden og forvandles til Klynger Orme, som atter forraadne, efter at de have fortæret alt. Imidlertid ligge Naboe-Nationerne paa Luur som forsultede og slugvorne Rovdyr. Uden synderlig Umaae bemægtige de sig et Land, der er uden Forsvar. Nationerne komme da i en Forfatning, der er værre end den, da de gik ud af Barbariet. Seyerherrens Love kiempe mod den overvundne Nations Love; den enes Skikke mod den andens, Sæder mod Sæder, Religion mod Religion; endog dens Sprog bliver sammenblandet med et fremmet Tungemaal. Det er en Forvirring, som det er vanskeligt, at forudsige Enden paa; et Kaos, der ikke bringes i Orden førend efter

Seklers Forløb, og hvoraf der blive Spor tilbage, som de lykkeligste Begivenheder aldrig udslette ganske.

Dette er Billedet paa Portugal fra Kong Sebastians Død indtil dette Rige lidt efter lidt kom under Philip den andens Herredom. Portugiserne i Indien meente da, at de ikke længere havde noget Fædreneland. Nogle giorde sig uafhængige, andre lagde sig efter Søeroverie uden at vise Agtelse for noget Flag. Endeel af dem gik i Tieneste hos Landets Fyrster, og disse bleve næsten alle Ministre eller Generaler; saameget havde deres Nation endnu forud for de Indiske. Enhver Portugiser arbeidede nu kun paa sin egen Lykke; hvad de giorde for det almindelige Beste, var uden Iver, uden Sammenhæng. Deres Erobringer i Ostindien vare delte i tre Gouvernementer, hvoraf det ene ikke understøttede det andet, hvis Planer og Tarv bleve forskiellige. Blandt Soldaterne og Officiererne var der hverken Disciplin eller Subordination eller Ærekierhed. Fra Havnene udløb Krigs-Skibene ikke mere, eller i det mindste ikkun slet bevæbnede. Sæderne forværrede sig mere end nogensinde før. Ingen Chef var i Stand til at kue Lasterne; selv de fleste af dem vare fordærvede Mennesker. Portugiserne tabte endelig ganske deres Anseelse, da en fri, en oplyst og tolerant Nation viste sig i Indien og giorde dem Herredømmet derover stridigt.

29. Andre Aarsager til Portugisernes Undergang i Indien.

Man kan sige, at paa den Tid, Portugiserne giorde deres Opdagelser, kiendte man endnu ikke noget til de politiske Grundsætninger for Handelen, for Staternes virkelige Magt, for de Fordele, der kan drages af Erobringer, for Maaden at anlægge og beholde Ko-

lonier paa, eller for den Nytte Moderlandet kan giøre sig af dem.

Det Anslag, at udfinde en Vey omkring Afrika, for at komme til Ostindien og bringe Handels-Varer tilbage derfra, var klogt. De Fordele, Venetianerne giorde sig deraf paa længere Omveye, maatte opvække Portugiserne til at kappes med dem derom; men deres Ærgierrighed burde havt Grændser.

Denne lille Nation, der pludselig saae sig i Besiddelse af Verdens rigeste og meest udstrakte Handel, kom meget snart til at bestaae af lutter Kiøbmænd, Handelsbetiente og Skibsfolk, der hentæredes ved de lange Søereyser. Den tabte derved Grundvolden til al virkelig Magt — Agerdyrkningen, National-Vindskibeligheden og Folkemængden. Der var intet Forhold imellem dens Handel og Midlerne til at fortsætte den.

Den giorde det værre endnu. Den vilde være en erobrende Nation og omfattede en Vidde af Jordsmon, som ingen Europas Nation kunde forsvare uden at svække sig. — Dette lille Land, der havde kun en maadelig Folkemængde, udtømte sig uophørlig ved at afgive Soldater, Skibsfolk og Kolonister.

Dets Intolerance tillod det ikke at lade Orientens og Afrikas Indfødte have lige Rettigheder med dets egne Borgere, og det maatte derfor allevegne og hvert et Øyeblik ligge til Feldts med dets nye Undersaatter.

Da Regieringen meget snart forandrede sine Handels-Planer til Erobrings-Planer, antog Nationen, der aldrig havde havt Anlæg til Handel, en Røver-Karakter.

Urer, Bøsser, fint Klæde og nogle andre Handels-Artikler, som man siden efter har bragt til Indien, vare ikke komne til den Grad af Fuldkommenhed, hvortil de siden efter ere stegne; Portugiserne kunde

kun derfor bringe Penge med sig dertil. Snart bleve de kiede deraf, og de fratoge da Indianerne med Magt, hvad de havde begyndt med at tilkiøbe sig af dem.

Man saae da i Portugal den yderste Armod ved Siden af den umaadeligste Rigdom. De eneste Rige vare de, der havde havt en Betiening i Ostindien. Jordbrugeren, der ikke fandt Hænder til at hiælpe sig i sit Arbeide, Konstneren, der manglede Haandværkere, maatte snart forlade deres Handteringer og bleve bragte i den yderste Elendighed.

Alle disse Elendigheder havde man forudseet. Da Hoffet i Lissabon sysselsatte sig med Indiens Opdagelse, smigrede det sig med, at det behøvede kun at vise sig i dette kiælne Klima, for der at blive den herskende Magt; at Handelen med disse Lande vilde blive en uudtømmelig Rigdoms-Kilde for Nationen, ligesom den havde været det for de Nationer, der hidindtil havde været Herrer deraf; at de Skatte man der vilde opøse, vilde hæve Staten, uagtet dens Landstræknings snævre Grændser, til en Styrke og Glands lige med de frygteligste Magter. — Disse forføriske Forhaabninger bemestrede sig ikke alle Gemytter. — De fornuftigste og sindigste blant Ministrene dristede sig til at sige: at for at løbe efter Metaller og Flitter-Kram, vilde man forsømme hvad der var virkelig gavnligt — at drive Jorden og Manufakturerne; at Krige, Skibbrud, smitsomme Sygdomme, allehaande Vanhæld vilde for stedse svække det hele Rige; at dragen ud af sit Standpunkt ved en overdreven Stolthed vilde Regieringen enten ved voldsomme eller forføriske Midler trække Borgerne ud til Asiens yderste Egne; at selv et lykkeligt Udfald paa dette Foretagende vilde vække Kronen mægtige Fiender, som det vilde blive den umueligt at drive tilbage. Forgiæves søgte man nogen Tid efter, at bringe disse kloge Mænd ud af deres Vildfarelse ved at vise dem Indien

undertvungen, Maurerne fordrevne, Tyrkerne ydmygede, og Portugal oversvømmet af Guld og Sølv. Deres Grundsætninger og deres Erfaring holdte Stand mod Velstandens skuffende Glimmer. De forlangte kun, at man vilde bie nogle faa Aar endnu for at see Fordærvelsen, Ødeleggelsen, Forvirringen drevne i alt til det yderste Maal. Tiden, denne Politikens øverste Dommer, stadfæstede snart deres Forudsigelser.]

30. Portugals nutidige Forfatning i Indien.

Af alle de Erobringer, Portugiserne have giort paa de Asiatiske Kyster, have de nu kun Macao, en Deel af Øen Timor, Daman, Diu og Goa tilbage. De Forbindelser, som disse usle Etablissementer underholdte imellem sig, og de, som de stode i med det øvrige Indien og med Portugal, vare meget matte. De ere blevne endnu mere indskrænkede, siden man i Goa har oprettet et udelukkende Compagnie for China og for Mozambiqve.

Nu omstunder sender Macao nogle ringe Skibe af liden Værd til Timor, Siam og Cochin-china. Til Goa sender den 5 eller 6 med Handels-Varer, der ere blevne vragede i Canton, og som for største Delen tilhøre Chinesiske Kiøbmænd. Disse sidste Skibe indtage til Hiemfarten Ladning af Sandal-Træe, Indisk Safran, Ingefer, Peber, Kattuner og alle de Artikler, som Goa har kunnet anskaffe paa Malabar-Kysten eller i Surate, med sit Skib paa 60 Kanoner, sine tvende Fregatter og sex væbnede Schalupper.

Følgen af denne Uvirksomhed er, at Kolonien ikke kan levere Europa aarlig uden tre til fire Ladninger, hvis Værd ikke overstiger 530,000 Rigsdaler Sp. endog efter 1752, da denne Handel har ophørt at være under Monopol-Aaget, naar man derfra undtager

Sukker, Snustobak, Peber, Salpeter, Perler, Sandal- og Aigle-Træe, som Kronen vedbliver at forbeholde sig selv allene at kiøbe og sælge. De Skibe, som førte dem, toge fordum Forfriskninger i Brasilien eller i Afrika, hvor de solgte en Deel af deres Varer, men paa nogen Tid er det blevet dem paalagt, at giøre deres Hiemreyse lige til Moderlandet.

Saa fornedrende er den Forfatning i Indien, hvori disse dristige Søemænd, der opdagede det, de uforfærdede Krigere, der undertvang det, ere blevne nedsænkede. Skuepladsen for deres Hæder, deres Rigdom, er bleven det for deres Undergang og deres Skiendsel. Kunne vel en despotisk og grusom Befalingsmand, som forhen havde Navn af Statholder, siden 1774 af General-Gouverneur; en oprørisk og udisciplineret Krigsmagt, der bestaar af 6276 sorte og hvide Soldater; Øvrigheds-Personer, der ere offentlig tilfals, en Forvaltning, der er graadig og uretfærdig; Undertrykkelser af alle de Slags, der ere i Stand til at tilintetgiøre det retskafneste Folk — kunne de vel bringe en ørkesløs, en fornedret og fordærvet Nation paa Fode igien? Hoffet i Lissabon aabne endelig sine Øyne, og snart vil et Flag, der længe har været forglemt, faae Agtelse paa nye. Det vil ikke udmærke sig blant de store handlende Magter; men det vil uden Bram kunne berige sit Land. I Hollændernes Exempel, hvis Foretagender vi nu skulle befatte os med, ville vi faae at see, hvad et lidet Folk formaar, naar Vedholdenhed, Overlæg og Oekonomie styre dets Operationer.

Anden Bog

om

Hollændernes Etablissementer, Krige, Politik og Handel i Ostindien.

Republiken Holland fremstiller i sin Opkomst et Syn, der er interessant for Nationerne, der altid maa blive en Gienstand af megen Vigtighed for os, til megen Underholdning for vore sildigste Efterkommere. Dens Vindskibelighed og Dristighed har giort Opsigt allevegne, men fornemmelig paa de Indiske Have og det Indiske Fastland. Førend vi følge den i disse vidtløftige Lande, ville vi stige op til den ældste Tidspunkt i dens Historie. I et Værk, som dette, skikker det sig især meget vel, at man med et hurtigt Øyekast overskuer alt, hvad der kan karakterisere en Nations Snille. Man maae sætte den eftertænksomme Læser i Stand til, selv at bedømme, om det, den var i sin Oprindelse, forkyndte det, den er bleven siden efter, og om Civilis's værdige Stalbrødre, der trodsede Romernes Magt findes igien i disse uforfærdede Republikanere, der under Nassaus Anførsel fordreve Anden Philips lumske og forhadte Tyrannie.

1. Gamle Revolutioner i Holland.

Det er en af de bedst beviste historiske Sandheder, at et Aarhundrede førend den kristelige Tidsregning bleve Catterne kiede af Hessen, og droge hen at nedsætte sig paa den Øe, der dannes af Waal og Rhinen. Denne moradsige Land-Strækning, som havde ingen eller kun

faa Indbyggere, udkaarede de til deres ny Fæderneland og gave det Navn af Batavia. Deres Regierings Form var en Blanding af Monarkie, Aristokratie og Demokratie. Man saae der en Chef, som egentlig kun var den første af Landets Borgere, og som mindre udstedte Befalinger, end meddelte sine Raad. De Store, som dømte i de Processer, der forefaldte i deres Distrikter, og kommanderede Tropperne, bleve valgte, ligesom Kongerne, i de almindelige Forsamlinger. Af Almuen udnævnte man hundrede Personer, hvis Forretninger det var: at have Tilsyn med Græverne og forestaae de forskiellige mindre Flekker. Den hele Nation var paa en vis Maade en bestandig staaende Armee. Enhver Familie deri udgiorde en Krigs-Trop, der giorde Tieneste under en Anfører, som de satte sig selv.

Saaledes var Forfatningen i Batavia, da Cæsar gik over Alperne. Denne General slog Helvetierne, endeel Galliske Folkeslag, Belgerne, Tydskerne, som vare gangne over Rhinen, og drev sine Erobringer indtil paa hiin Side denne Flod. Denne Expedition, der formedelst det dristige deri og det lykkelige Udfald deraf, fik Udseende af et Underværk, gav Anledning til, at man søgte Beskyttelse hos Seyerherren.

Skribenter, der ere alt for meget indtagne for deres Fæderneland, forsikkre, at Batavia da giorde Forbund med Rom. Men de underkastede sig det virkelig paa det Vilkaar, at de skulle selv forestaae deres Regiering, ingen Skat betale, men allene være pligtige til at giøre Krigstieneste.

Dog var Cæsar ikke seen til at udmærke Batavernes fra de overvundne Folkeslag, der vare Romerne underlagte. Da denne Galliens Erobrer blev ved Pompeius's formaaende Anseelse kaldet tilbage til Rom og undslog sig for at være Senatet lydig, da han sikker

paa den uindskrænkede Magt, som Tiden og hans Karakter alt havde forskaffet ham over Legionerne og Hielpetropperne — angreb sine Fiender i Spanien, i Italien og Asien — da var det han erkiendte Bataverne for, at have været de sikkerste Redskaber til hans Seiervindinger, og han tilstod dem derfor den hæderlige Titel af det Romerske Folks Venner og Brødre.

Opbragte over nogle Gouverneurers Uretfærdigheder fulgte de siden efter den modige, den Mennesket saa værdige Drift, der i Vaaben søger Hævn for Fornærmelser. De viste sig ligesaa frygtelige i deres Fiendskab, som troe i deres Venskab. Men disse Uroligheder stilledes, og Bataverne bleve mere beroligede end overvundne.

Saasnart Rom, der var stegen til en Høyde, som ingen Nation endnu havde, eller siden efter har opnaaet, havde revet sig løs fra de mandige Dyder, de strænge Grundsætninger, der havde lagt Grundvolden til dets Vælde; da dets Love havde mistet deres Kraft, dets Armeer deres Disciplin, dets Borgere deres Fædernelands Kierlighed, oversvømmedes Sønden af Barbarer, hvilke Skræk for det Romerske Navn havde drevet til Norden, og ved voldsom Tvang holdtes indsluttede der. Fra alle Kanter styrtede Riget sammen; dets skiønneste Provindser bleve et Bytte for Nationer, som det bestandig havde holdt i Ave og undertrykt. I Særdeleshed frarev Frankerne det Gallien, og Batavia udgiorde en Deel af det vidtløftige og glimrende Rige, som disse Erobrere stiftede med saamegen Ære i det femte Aarhundrede.

Dette nye Monarkie prøvede de Uleiligheder, der næsten ere uadskillelige fra opkommende Stater, og som endog ere alt for almindelige i de Regieringer, der allerede have vundet Fasthed. Snart adlød det en eneste Fyrste, og snart sukkede det under en Mængde Ty-

ranners Luner. Bestandig laae det enten i Krig med Fremmede, eller blev et Bytte for Borger-Krigenes Rasenhed. Undertiden bragte det Skræk i deres Naboers Lande, oftere bragte Folk, der vare udvandrede fra Norden, Ødelæggelse i dets Provindser. Det havde ligemeget at udstaae baade af Svagheden hos mange af dets Konger, og af overdreven Ærgierrighed hos deres Yndlinger og Ministre. Overmodige Paver undergravede Grundstøtterne for Tronen og bragte ved deres Frækhed baade Lovene og Religionen i Foragt. Anarkiet og Despotismen fulgte saa hurtig paa hinanden, at selv de meest Tillidsfulde betoges endog Haabet om en taalelig Fremtid. Det glimrende i Karl den Stores Regiering var kun et Glimt. Da det Store, han havde giort, var en Virkning af hans Talent, hvori gode Indretninger ikke havde havt nogen Deel, faldte Sagerne efter hans Død tilbage i det Vilderede, hvorfra hans Fader Pipin og endnu mere han selv havde udrevet dem. Det Franske Rige, hvis Grændser han alt for meget havde udvidet, blev deelt. Den af hans Sønne-Sønner, som fik Tydskland paa sin Part, fik ogsaa Batavien, der af Normannerne i deres Udvandringer kort forhen havde faaet Navn af Holland.

I Begyndelsen af det tiende Aarhundrede uddøde den tydske Linie af Karolingerne. Saasom de andre Franske Prinser hverken havde Mod eller de fornødne Kræfter til at giøre deres Rettigheder giældende, faldt det Tydskerne let, at affaste dette fremmede Aag. De af Nationen, som under Monarkens Myndighed forestode de fem Hertugdømmer, hvoraf Riget da bestød, valgte een imellem sig til Overhovet. Han lod det beroe med den Redelighed og Ærbødighed, disse mægtige Mænd selv vilde vise ham, da mere uleyligende Pligter kunde have drevet dem til, at giøre sig ganske uafhæn-

gende. Deres Forpligtelser indskrænkede sig til Feu=dal=Tienesten.

De Hollandske Græver, der ligesom de andre Gou=verneurer i Provindserne, hidindtil kun havde øvet en uvis og afhængende Jurisdiktion, forskaffede sig ved denne mærkelige Tidspunkt de samme Rettigheder, som alle de store Vassaller i Tydskland. Siden efter forø=gede de deres Eyendomme ved Vaaben, ved Gifter=maale, ved Afstaaelser af Keyseren, og det lykkedes dem med Tiden at giøre sig ganske og aldeles uafhæn=gige af Riget. De uretfærdige Forsøg, de giorde mod den offentlige Frihed, gik ikke saa lykkelige af for dem. Deres Undersaatter lode sig hverken skremme af deres Voldsomheder, eller forføre af deres Smiger, eller for=dærve af deres Ødselhed. Krig, Fred, Paalæg, Love og alle Traktater vare altid et Foretagende af de tre forenede Magter — Græven, Adelen og Stæderne. Det Republikanske Sindelag var endnu det herskende hos Nationen, da overordentlige Tildragelser bragte den under det Burgundiske Huses Herredom.

Vilhelm den Siette, den 24de Græve af Holland, døde i Aaret 1417. Ham fulgte Jaqveline hans eneste Datter. Meget ung Enke efter en Fransk Kronprins, ved hvem hun ikke var bleven Moder, giftede hun sig igien med Hertug Johan af Brabant. Da denne Fyr=ste hverken havde Gave til at behage, eller Anlæg til at regiere, ey heller Lyst til at lade sig styre af andre end af sine Ministre, fik Prinsessen Leede til ham. Nogle Formaliteter, der havde manglet ved hendes Gifter=maal med ham, bragte hende til at troe eller i det mind=ste at sige, at hun ikke var bunden til ham og hun be=stemte sin Haand til Gunst for Hertugen af Glocester. Den ærgierrige Engellænder tog denne Forbindelse for Alvor, saalænge han kunde giøre sig Haab om, at kom=me til en fast Besiddelse derved; men hans Kierlighed

svandt med hans Haab, og han indgik andre Forbindelser. Jaqveline saae sig derved sat i den Nødvendighed, at overlade sine Staters Bestyrelse til Philip, Hertug af Burgundien, hendes Farbroder og fødte Arving. Hun forbandt sig endog til at afstaae ham Eyendoms-Retten til dem, dersom hun giftede sig uden hans Samtykke. Skiønt denne Akt var vedtaget af hendes Undersaatter, holdte den hende dog ikke derfra. Hun lod sig vie til en privat Person (Rathonder van Borselen) som hun havde fattet en heftig Tilbøylighed til. Det Sløer, hvormed man i Førstningen skiulte denne Hemmelighed, blev snart borttaget, og uden Modsigelse forøgede Philip strax sine Besiddelser med Hennegau, Zeland, Friisland og Holland, hvilke fire Provindser udgiorde hans uforstandige og ulykkelige Broderdatters Fædernearv.

Nederlandenes fuldkomne, eller næsten fuldkomne Forening, giorde det Burgundiske Huus meget mægtig. Oplyste Folk, som beregnede hvad der sandsynligviis vilde skee, forudsaae at denne Stat, der var dannet efterhaanden af endeel andre Stater, vilde blive af megen Vægt i Europas politiske System. Dens vittige Indbyggere, dens fordelagtige Beliggenhed, dens virkelige Styrke, Alt spaaede den en næsten vis og meget betydelig Tilvext. Et Tilfælde, som, skiønt meget almindeligt, dog altid bringer Ærgierrigheden i Forvirring, forstyrrede ogsaa her de Planer og Forhaabninger, som nu snart skulde have gaaet i Opfyldelse. Dette Huuses mandlige Linie uddøde, og i Aaret 1477 tilbragte Marie, hans eneste Arving, det Østerrigske Huus Frugten af endeel lykkelige Hendelser, en Mængde Rænker og nogle Uretfærdigheder.

Ved denne Tidspunkt, der er saa berømt i Historien, havde enhver af de 17 Nederlandske Provindser sine særskilte Love, meget vidt udstrakte Friheder og en

næsten isoleret Regiering. Alt bortfiernede sig fra denne uskaterlige Eenhed, hvorpaa al Held og Sikkerhed, saavel i Riger som i Republiker beroer. En lang Vane havde giort Folkene fortrolige med dette Slags Bilderede, og det faldt dem ikke engang ind, at der kunde gives en fornuftigere Bestyrelse. Fordommen var saa gammel, saa almindelig, saa rodfæstet, at Maximilian, Philip og Karl, de tre første Østerrigske Fyrster, der nøde Got af det Burgundiske Huses Arv, ikke engang troede, at de burde forsøge paa, at indføre noget nyt. De smigrede sig med, at en eller anden af deres Efterkommere skulde finde Omstændighederne gunstige til at udføre med Sikkerhed, hvad de ikke engang uden at vove derved, kunde forsøge paa.

2. Den Hollandske Republiks Stiftelse.

Paa den Tid forberededes i Europa en stor Revolution i Hovederne. Videnskabernes Opkomst, en udbredt Handel, Bogtrykkeriets og Kompassets Opfindelse medbragte det Øyeblik, da den menneskelige Forstand maatte afryste en Deel af de kuende Fordomme, som Barbariets Tider havde udklækket.

Mange gode Hoveder vare blevne helbredede for den Romerske Overtroe. De stødte sig over den Misbrug, Paverne giorde af deres Myndighed, over de Skatte, de hævede af Folket, over Salget af Aflads-Breve, men frem for alt, over de urimelige Spidsfindigheder, hvormed de havde overlæsset Jesu simple Lære.

Men det var ikke disse gode Hoveder, der begyndte paa Revolutionen. En heftig Munk fik denne Ære. Hans diærve Veltalenhed oprørte de nordlige Nationer — nogle oplyste Mænd hialp til at bringe andre Nationer af deres Vildfarelser. Blant Europas Fyrster antoge nogle Reformatorernes Religion, andre

bleve ved at være forenede med den Romerske Kirke. De forste droge temmelig let deres Undersaatter over til deres Meninger; de andre havde Møye med at afholde deres fra, at antage de nye Lærdomme. De betiente sig dertil af endeel Midler, dog fornemmelig de strænge. Man saae Sværmeriet, der havde ødelagt Saxerne, Albigenserne og Hussiterne, atter fremspire. Man reiste Galger, man tændte Baal, derhen sendte man de Nyehedslystne.

Af disse Midler giorde ingen Fyrste mere Brug end Philip den Anden. Hans Despotisme strakte sig til alle Steder i hans vidtløftige Monarkie, og allevegne forfulgte Sværmeriet der hver den, man gav Navn af Kietter eller Vantroe. Man vilde fratage Nederlænderne deres Friheder; man lod Borgerne døe paa Skafotterne i tusende Tal. Disse Folk giorde Opstand. Man saae da atter det Syn fornyes, som Venetianerne nogle Sekler i Forveyen havde ladet Verden see — et Folk, der flygtende for Tyranniet, ikke fandt noget Tilflugts-Sted paa Jorden og søgte det derfor paa Vandet. Syv smaae Provindser Norden for Brabant og Flandren, mere oversvømmede end vandede af store Floder, ofte endog nedsænkede i Havet, som man neppe ved Bolværker holdte ude; hvis hele Rigdom bestod i det, nogle Græsgange og et maadeligt Fiskerie kastede af sig, stiftede en af de rigeste og mægtigste Republiker i Verden, der maaskee endog kan ansees som et Mynster for handlende Stater. De første Bestræbelser af det Forbund, de havde oprettet, vare ikke heldige; men dersom Hollænderne begyndte med at blive slagne, endte de dog med at seyre. De Spanske Tropper, der bekiempede dem, vare de beste i Europa. I Førstningen havde de Fordele, som de nye Republikanere betoge dem lidt efter lidt. De giorde standhaftig Modstand, lærte af de Feyl, de begik, og af det Exem-

pel, deres Fiende gav dem, og til sidst overgik de ham i Krigsvidenskaben. Nødvendigheden i at giøre Fienden ethvert fodbred Jord stridigt i et snævert Land, som Holland er, bragte Konsten i at befæste Lande og Steder til Fuldkommenhed.

Holland, denne i sin Fødsel saa svage Stat, søgte Vaaben og Hielp over alt, hvor den kunde vente sig nogen. Den aabnede et Fristed for Søerøvere af alle Nationer i den Hensigt, at betiene sig af dem mod Spanierne, og dette blev Grundvolden til dens Søemagt. Vise Love, en beundringsværdig Orden, en Konstitution, der vedligeholder Ligheden blant Mennesker, et ypperligt Politie, Toleransen giorde denne Republik meget snart til en mægtig Stat. I Aaret 1590 havde den mere end eengang ydmyget den spanske Søemagt, havde den allerede Handel og just den, der passede sig best med dens Beliggenhed. Dens Skibe giorde da, hvad de giøre endnu, de indtoge en Nations Handels-Varer, for at bringe dem til en anden. Hanse-Stæderne og nogle Byer i Italien vare i Besiddelse af denne Fragt-Handel. I Søgning med dem vandt Hollænderne snart Forspringet, og de havde deres Tarvelighed at takke derfor. Deres Krigs-Flaader beskyttede deres Handels-Flaader. Deres Kiøbmænd følte sig og pønsede paa en større Udvidelse af deres Handel. De havde bemægtiget sig Lissabons, hvor de kiøbte de Indiske Varer, for at sælge dem igien over hele Europa.

I Aaret 1594 forbød Philip den Anden, der var bleven Herre over Portugal, sine nye Undersaatter al Forbindelse med sine Fiender. Denne Despot forudsaae ikke, at et Forbud, som han troede, maatte svække Hollænderne, vilde i Grunden giøre dem mere frygtelige — dersom disse kloge Søemænd ikke vare blevne udelukkede fra en Havn, hvorpaa alt Held i deres Søe-Operationer beroede, kunde man falde paa den Mening,

at de, fornøyede med at bedække Europas Have med deres Skibe, ikke vilde have tænkt paa, at bringe deres Flag til de længere bortliggende Have. Umueligheden i at vedligeholde deres Handel uden Orientens Produkter, tvang dem til at gaae ud af en Kreds, der maaskee var alt for snæver for den Stilling, hvori de befandt sig. Man besluttede at hente disse Rigdomme ved Kilden selv.

3. Hollændernes første Reyser til Indien.

Det syntes som det beste Middel dertil var, at udrede Skibe og sende dem til Indien; men man havde hverken Søefolk, som kiendte Asiens Farvande, eller Handels-Betiente, som forstode denne Handel. Man var bange for Farlighederne ved en langvarig Seylads paa Kyster, hvoraf Fienden var i Besiddelse. Man var bange for, at Skibene skulde blive optagne paa en Reyse af fem til sex tusende Mile. Det syntes fornuftigere, at see til, man kunde opdage en Vey til China og Japon giennem de nordlige Have. Denne Vey maatte være kortere, sundere og sikrere. Engellænderne havde giort Forsøg derpaa uden noget heldigt Udfald. Hollænderne forsøgte det paa nye og vare ikke heldigere.

Medens de vare i Arbeide med at undersøge dette, lod Cornelius Houtman, en Kiøbmand af deres Nation, en Mand af Hoved og dristigt Genie, der i Lissabon var arresteret for Gield, de Amsterdamske Kiøbmænd sige, at dersom de vilde løse ham ud af hans Fængsel, vilde han meddele dem en stor Mængde Opdagelser, som han havde giort, og som kunde være dem nyttige. Han havde virkelig ladet sig underrette paa det nøyeste baade om Veyen til Indien, og om Maaden, hvorpaa man der drev Handelen. Man antog

hans Forslag, man betalte hans Gield. Den Oplysning, han gav, svarede til det han havde lovet. Oplyste af ham indgik hans Befriere en Forbindelse under Navn af Kompagniet for de langtfraliggende Lande, og 1595 betroede de ham fire Skibe, for at føre dem til Ostindien omkring Forbierget Gothaab.

Det fornemmeste Formaal for denne Reyse var, at faae nøye Kundskab om Kysterne, Nationerne, Produkterne, de forskiellige Handels=Grene paa ethvert Sted, men dog at undflye, saameget mueligt, de Portugisiske Besiddelser. Houtman undersøgte Kysterne af Afrika og Brasilien, opholdt sig nogen Tid paa Madagascar, løb ind til Maldiverne, og begav sig til Sonda=Øerne. Der saae han Markerne skiulte med Peber og kiøbte noget deraf, saavelsom af andre endnu mere kostbare Specerier. Hans Klogskab forskaffede ham Alliance med den fornemmeste Regent paa Java; men, skiønt Portugiserne vare forhadte, og ikke havde nogen Besiddelse paa Øen, opvakte de ham dog Fiender. Han kom med Seyer fra nogle Smaae=Trefninger, som han blev nød til at levere, og reyste med sin lille Flaade tilbage til Holland, som han bragte kun liden Rigdom, men mange Forhaabninger. Han medbragte nogle Neger, Chinesere, Malabarer, et ungt Menneske fra Malaca, en Japoneser, og Abdul, en Styrmand fra Guzarate, en meget duelig Mand, som havde nøye Kundskab til Indiens forskiellige Kyster.

Efter Houtmans Beretning og de Oplysninger, man havde hans Reyse at takke for, toge de Amsterdamske Kiøbmænd den Beslutning, at anlægge et Etablissement paa Java, som vilde bringe Peber=Handelen i deres Hænder, bringe dem nærmere til de Øer, hvor de mere kostbare Specerier voxede, lettede dem Adgangen til China og Japon, og, hvad endnu mere var,

som laae temmelig langt fra Middelpunktet af den Europæiske Magt, som de havde at frygte i Indien. Admiral Van=neck, som dette vigtige Hverv var blevet overdraget 1598, ankom med otte Skibe til Øen Java, hvor han fandt Indbyggerne stemte mod hans Nation. Man sloges, man underhandlede. Skipperen Abdul, Chineserne, og endnu mere det Had, man havde til Portugiserne, giorde Hollænderne god Tieneste. Man lod dem drive Handel, og snart bortskibede de fire Skibe, der vare ladte med Specerier og nogle Tøyer. Med Resten af Flaaden heidsede Admiralen Seyl og stilede Kursen til Molukkerne, hvor han fik at vide, at Landets Indfødde havde fordrevet Portugiserne fra nogle Steder, og at de kun ventede paa en gunstig Leylighed, for at bortjage dem fra de øvrige. Han anlagde Kontorer paa nogle af disse Øer; han oprettede Traktater med nogle af Fyrsterne, og kom rigeligen ladet tilbage til Europa.

Overvettes var den Glæde, som hans Tilbagekomst frembragte. Det lykkelige Udfald af hans Reyse vakte en ny Kappelyst. Der opstode Selskaber i de fleste Søe= og Handels=Stæder i de forenede Provindser. Snart skadede disse Selskaber, der vare blevne alt formange, hinanden indbyrdes, ved den overdrevne Priis, hvortil den rasende Kiøbe=Lyst kom Handels=Varerne til at stige i Indien, og ved den ringe Værd, hvortil Nødvendigheden i at sælge, lod dem falde i Europa. De vare alle meget nær ved at gaae under formedelst deres egen Tilstimlen og den Uformuenhed, hvori ethvert af dem befandt sig, til særskilt at kunne modstaae en mægtig Fiende, der giorde det til sit Hoved=Maal at ødelægge dem. Under disse Omstændigheder kom Regieringen, der undertiden er mere oplyst end Private, dem til Hiælp.

4. Det Indiske Compagniets Oprettelse.

Disse forskiellige Selskaber forenede General-Staterne i Aaret 1602 til et eneste, under Navn af det Store Indiske Kompagnie. Det havde Ret til at erklære Krig og slutte Fred med Fyrsterne i Orienten, bygge Fæstninger, vælge Gouverneurer, holde Besætninger, udnævne Politie- og Rettens-Betiente.

Dette Kompagnie, hvorpaa Oldtiden ikke har noget Exempel, og som er Mynsteret for alle dem, der siden efter ere blevne oprettede, havde store Fordele at begynde med. De foregaaende private Selskaber giorde det Nytte ved deres Uheld, ja endog ved deres Feyl. Det alt for store Antal af Skibe, som de havde udrustet, havde skaffet sikker Oplysning om alle Handelens Grene; havde dannet en Mængde Officierer og Matroser, og opmuntret skikkelige Folk til at begive sig paa disse lange Reyser, der i Førstningen kun havde opslugt løse Folk, som havde intet at tabe.

Saamange forenede Hiælpemidler kunde ikke blive ubrugte i driftige Hænder. Det nye Selskab blev snart en stor Magt. Det blev en ny Stat i Staten selv, som det berigede, og hvis Magt det forøgede uden for Landet, men som ogsaa kunde med Tiden svække Demokratiets politiske Virkekraft, som er Kierlighed til Lighed, til Tarvelighed, til Lovene og til Borgerne.

Ogsaa lod Kompagniet strax efter dets Oprettelse fiorten Skibe og Jagter reyse til Indien under Admiral Warwicks Befaling, som af Hollænderne ansees for Stifter til deres Handel og mægtige Kolonier i Orienten. Han anlagde et befæstet Kontor paa Øen Java og et i Kongens af Johor Stater. Han indgik Forbund med endeel Fyrster i Bengalen. Han maatte ofte slaaes med Portugiserne, og han havde næsten altid Fordelen over dem. Paa de Steder, hvor de kun

handlede, maatte han tilintetgiøre de Fordomme, de havde vakt mod hans Nation, hvilken de havde udraabt for en Bande af Rovere, der vare Fiender af alle Konger, og befængte med alle Laster. Hollændernes og Portugisernes Adfærd lærte snart Asiens Nationer, hvilken af disse tvende Folk havde i Sædelighed Fortrinet for den anden. Det varede ikke længe, førend de paaførte hinanden en blodig Krig.

Hvor forundrede maatte ikke Indianerne blive ved at være Vidner til disse store Trefninger? Hvor maatte ikke deres Hierter springe af Glæde, ved at see deres Tyranner saa gridske paa hinandens Undergang? Med hvilken Henrykkelse maatte de ikke velsigne et Forsyn, der viste sig at hævne de Ulykker, man havde giort dem? Hvor høyt maatte deres Haab ikke stige, efterdi det dog var, paa hvilken Side end Blodet blev udøst, enten en Undertrykkers eller en Fiendes?

5. Krige imellem Hollænderne og Portugiserne.

Til Fordeel for sig havde Portugiserne et nøye Bekiendtskab med Havene; de vare vante til Klimaet; de bleve understøttede af endeel Nationer, som afskyede dem, men som Frygten tvang til at stride for deres Tyranner. Hollænderne oplivedes af en drivende Følelse af deres Trang; af Haab om, at give en Uafhængighed, som man endnu giorde dem stridig, en fuldkommen Fasthed; af en ærgierrig Lystenhed efter at anlægge en betydelig Handel paa Ruinerne af deres gamle Herrers; af et Had, som Forskielligheden i Religion giorde uforsonligt. Med at give dem den Virksomhed, den Kraft, den Stivhed, der vare dem nødvendige til at udføre store Anlæg, forhindrede disse Lidenskaber dem ikke fra at bruge Forsigtighed i deres Adfærd. Det blide

og redelige i deres Omgang vandt dem Nationerne. Snart erklærede endeel sig mod deres gamle Tyranner.

Hollænderne lode bestandig nye Kolonister, nye Skibe og nye Tropper gaae til Asien; Portugiserne vare overladte til deres egen Styrke. Spanien forsømte at sende dem Handels-Flaader, at understøtte dem med den Eskadre, som man hidtil havde holdt i Indien; at istandsætte de faste Pladse og forsyne dem med nye Besætninger. Man skulde næsten troe, at dets nye Undersaatter ikke syntes det undertvungne nok, at det ønskede dem endnu mere ydmygede, og grundede kun sit Herredoms Varighed paa deres idelige Tab. Det giorde endnu mere. Af Frygt for at Portugiserne skulde finde Udveye hos sig selv, tog det deres Mandskab bort, og sendte det til Italien, til Flanderen og andre Europas Lande, hvor Spanien førte Krig.

Imidlertid holdte de dog hinanden længe Stangen. Lykken viste sig temmelig afvexlende. Derover maa man ikke forundre sig. Ved deres Ankomst til Indien havde Portugiserne kun til Søes havt svage Skibe, der vare slet byggede, slet bevæbnede, slet forsvarede, at kiempe imod, og paa Fastlandet kun feige Mænd, vellystige Despoter, skiælvende Slaver; istedet for at de, der kom for at frarive dem Asiens Scepter, maatte ved Entring borttage Skibe der vare byggede som deres; med Storm indtage regelmæssig byggede Fæstninger; overvinde og undertvinge Europæere, der vare opblæste af et Aarhundredes Seyervindinger og et Riges Stiftelse, der var umaadelig i Størrelse.

Men endelig kom den Tid, da Portugiserne maatte undgiælde deres Troløsheder, deres Plyndringer og deres Grusomheder. Da gik en Persisk Konges Spaadom i Opfyldelse. Denne Fyrste spurgde en Portugisisk Ambassadeur: Hvormange Gouverneurer hans Herre havde ladet halshugge, siden han var bleven

Hersker over Indien. Ingen, svarede Ambassadeuren. Saameget desverre! var Kongens Giensvar, Hans Herredømme vil da ikke vare længe i et Land, hvor saamange Udsuelser og Grusomheder gaae i Svang.

Dog saae man i denne Krig ikke den glimrende Forvovenhed, eller den uforfærdede Standhaftighed hos Hollænderne, der saameget havde udmærket Portugisernes Foretagender. Men man mærkede hos dem et nøye Sammenhæng i deres Planer, en uforanderlig Stadighed i at drive dem igiennem. Ofte slagne, men aldrig modfaldne kom de bestandig frem igien, for med nye Kræfter og klogere Anstalter at giøre nye Forsøg. De udsatte sig aldrig for et fuldkomment Nederlag. Dersom de i en Trefning fik endeel Skibe ilde tilredte, droge de sig tilbage, og da de aldrig tabte deres Handel af Sigte, giorde deres slagne Flaade, medens den blev istandsat hos en eller anden Indisk Fyrste, Indkiøb af Handels-Varer og vendte dermed tilbage til Holland. Der bragte den Kompagniet nye Kapitaler, hvilke bleve anvendte til nye Foretagender. Hollænderne foretoge sig ikke altid store Ting, men de foretoge sig ey heller unyttige. De besadde ikke dette staute Mod, ikke denne kildne Ære-Følelse, der spreller ved alt, og der maaskee havde bragt Portugiserne til at føre flere Krige, for at giøre sig berømte, end for at udvide deres Magt. De bleve ved at følge deres engang lagte Plan, uden at lade sig afdrage derfra enten af Hævne-Lyst eller ødelæggende Erobrings-Syge.

Fra Aaret 1601 havde de søgt, og Aar 1607 søgte de endnu at aabne sig Adgang til Havnene i det vidtløftige Chinesiske Rige, som ved denne Tid viste megen Vanskelighed i at tilstaae Fremmede Adgang. Portugisernes Guld og Missionærernes Rænker giorde, at Indgangen blev dem afslaaet. De meente, at de

med Magten kunde tiltvinge sig, hvad man negtede deres Begiering, og de besluttede at optage de Chinesiske Skibe. Dette Plynderie havde ikke saa gunstige Følger, som man havde ventet sig deraf. En Portugisisk Flaade løb ud fra Macao for at angribe Søerøverne, der toge den Beslutning, at drage sig bort. Uligheden i Antallet; Umueligheden i at kunne istandsættes igien i Farvande, hvor man manglede Tilflugts-Sted; Frygt for at vove Nationens Ære i Paasyn af et mægtigt Rige, hvor det var vigtigt, at vedligeholde den; alt dette bestemte til at undgaae Trefning; men det varede ikke længe.

Nogle Aar derefter beleyrede Hollænderne en Plads, hvis Vigtighed de havde lært at kiende. Deres Foretagende løb uheldigt af, men saasom de aldrig tabte Frugten af deres Udrustninger, lode de den, der var stilet mod Macao, tiene sig til, at oprette en ny Kolonie paa Fisker-Øerne. Det er Klipper, som i Tørke have Mangel paa Vand og til enhver Tid Mangel paa Levnets-Midler. Disse Uleyligheder bleve ikke erstattede ved opveyende Fordele, eftersom man paa det nærliggende Fastland forhindrede med yderste Strænghed enhver Forbindelse med disse Fremmede, som man fandt farlige saa nær ved Kysterne. Hollænderne vare i Begreb med at forlade et Anlæg, som de havde opgivet alt Haab om, at kunne giøre nyttigt, da de i Aaret 1624 bleve indbudne til at nedsætte sig paa Formosa, med Forsikring om, at de Chinesiske Kiøbmænd skulde have fuldkommen Frihed til, der at handle med dem.

6. Hollænderne nedsætte sig paa Formosa.

Endskiønt denne Øe ligger lige over for Provindsen Fokien og kun 30 Mile fra Kysten, tilhører den

dog ikke det Chinesiske Rige, som ikke har nogen Lyst til at giøre Erobringer, og som ved en umenneskelig og ilde forstaaet Politik lader hellere en Deel af sine Undersaatter omkomme, end det skulde sende det overflødige af sin Folkemængde til Naboe-Landene. Man fandt Formosa af en 130 til 140 Miles Omkreds. At dømme efter Sæderne og Skabningen, syntes dens Indbyggere at nedstamme fra Tartarerne i den nordligste Deel af Asien, hvilke sandsynligen have taget Veyen igiennem Corea. De levede for største Delen af Fiskerie og Jagt og gik næsten nøgne.

Efter at Hollænderne ubehindrede havde indhentet al den Oplysning, som Klogskab krævede, ansaae de en liden Øe, der laae nær ved den store, for det bekvemmeste Sted til et Etablissement. Ved denne Beliggenhed fandt de tre betydelige Fordele: et let Forsvar, dersom Had eller Misundelse skulde søge at forurolige dem — en Havn, der dannedes af begge Øerne og — en til alle Aarets Tider let og sikker Kommunikation med China, hvilket vilde have været umueligt i enhver anden Station, man kunde have taget.

Den nye Kolonie befæstedes uformærkt og uden at giøre Opsigt, da Chinas Erobring ved Tartarerne pludselig bragte dens Velstand til en Høyde, som satte hele Asien i Forundring. Saaledes giøde Strømmene Dalene med det, de have frarevet Biergene. Flere end 100000 Chinesere, som ikke vilde underkaste sig Seyerherren, flygtede til Formosa. De medbragte den — dem saa egne Virksomhed samt Riis- og Sukker-Avlingen, og droge utallige af deres Nations Skibe derhen. Snart blev Øen Formosa Middelpunktet for alle de Forbindelser, som Java, Siam, Philippinerne, China, Japon og andre Lande vilde indgaae. I faa Aar blev den til det største Handels-Sted i Indien. Hollæn-

derne giorde sig Regning paa større Held endnu, da Lykken skuffede deres Forhaabninger.

En Chineser ved Navn Eqvam, et uroligt Hoved, af ringe Herkomst, havde givet sig til at være Søerøver, og var ved sin Duelighed stegen til Stor-Admirals Værdighed. I lang Tid forsvarede han sit Fædernelands Rettigheder mod Tartarerne; men da han saae, at hans Herre laae under, søgte han ogsaa, at giøre Fred for sig. Han blev arresteret i Pekin, hvor man havde faaet ham hen, og af Usurpateuren dømt til et bestandigt Fængsel, hvori man mener, han blev dræbt ved Gift. Hans Flaade blev Tilflugts-Sted for hans Søn Coxinga, der svor hans Familles og hans Fædernelands Undertrykkere et evigt Had, og indbildte sig, at han kunde hævne sig skrækkelig paa dem, dersom det kunde lykkes ham, at bemægtige sig Øen Formosa. Han angreb den, og giorde ved Landgangen Præsten Hambroeck til Fange.

Valgt blant Fangerne til at gaae til Fortet Zeland, for at formaae sine Landsmænd til at kapitulere, mindes denne Republikaner Regulus. Han formaner dem til at holde sig kiekke og søger at overbevise dem om, at ved megen Standhaftighed ville de tvinge Fienden til at trække sig tilbage. Besætningen, som ikke tvivler paa, at jo denne høymodige Mand vil blive nedsablet naar han kommer tilbage til Leyren, giør sig den største Umage for at holde ham tilbage. Disse indstændige Anmodninger blive paa det ømmeste understøttede ved tvende af hans Døttre, som vare i Fæstningen.—Jeg har lovet, sagde han, at komme tilbage til mit Fængsel igien; jeg maae holde mit Ord. Aldrig skal man sige mig paa, at jeg, for at frelse mit Liv, har forøget deres Plager, maaskee voldet deres Død, der faldte i Ulykken tilligemed mig. Efter disse

Ord gaar Helten rolig tilbage til den Chinesiske Leyr, og Beleyringen tager sin Begyndelse.

Endskiønt Fæstnings-Værkerne vare i slet Stand, og Krigs- og Mund-Provision ikke i Overflødighed, endskiønt Besætningen var svag, og den Undsætning, der var sendt til at angribe Fienden, drog sig skammelig tilbage, giorde Gouverneuren Coyet dog en haardnakken Modstand. Tvungen til at kapitulere i Begyndelsen af Aaret 1662 begav han sig til Batavia, hvor hans Foresatte, i Følge en af de Stats-Uretfærdigheder, der ere almindelige i alle Regieringer, infamerede ham, for at forebygge den Mistanke, at Tabet af en saa vigtig Besiddelse var deres Tosserie eller Forsømmelse at tilskrive. De Forsøg, man giorde paa, at faae den igien, vare frugtesløse, og man blev siden efter bragt til den Nødvendighed, at drive Handelen paa Canton, paa samme Vilkaar, under samme Indskrænkninger og samme Tvang, som de andre Nationer.

Det kunde synes besynderligt, at ingen Europæisk Nation har siden 1663, da Formosa kom under Chinesisk Aag, tænkt paa, at nedsætte sig der, i det mindste paa samme Vilkaar, som Portugiserne paa Macao. Men foruden det, at den Nations mistænkelige Karakter, som Øen tilhører, ikke vilde tilstæde noget Haab om samme Føyelighed fra dens Side, kan man forsikre at det vilde være et daarligt Foretagende. Thi Formosa var ikke noget indbringende Sted, uden saalænge Japoneserne kunde seyle frit derpaa, og dens Produkter bleve uden Undtagelse modtagne i Japon.

7. Hollændernes Handel med Japon.

Dette Rige havde 1600 været et Tilflugts-Sted for nogle Hollændere, som havde lidt Skibbrud paa

Hen Bango; men det var først 1609, at Skibe fra Kompagniet ankom dertil.

Næsten et Aarhundrede forhen havde Regieringen forandret sig i Japon. En Tyran havde giort et høymodigt Folk grusomt. Taycosama, der af Soldat var bleven General og af General Keyser, havde anmasset sig alle Magter, tilintetgiort alle Rettigheder. Efterat han havde skildt Daïri ved den liden Myndighed, han endnu havde tilbage, havde han undertvunget alle de smaae Konger i Landet. Tyranniets Høyde er, at befæste Despotismen ved Love. Taycosama giorde endnu mere, han befæstede den ved Blod-Love. Hans borgerlige Lovgivning var kun en Kriminal-Lov, hvori man kun saae Skafotter, Afstraffelser, Forbrydere og Bødler.

Saasnart Japoneserne saae Trældommen, grebe de til Vaaben. Blodet randt over hele Riget, og endskiønt det synes, som Friheden maa være modigere end Tyranniet, seyrede dog dette. Det blev endnu grusommere, da det fik noget at hævne. En offentlig og hemmelig Inqvisition satte Borgerne i Bestyrtelse. De bleve Spioner, Angivere, Anklagere og Fiender af hinanden. Forseelser mod Politiet kaldtes Statsforbrydelser; uforsigtige Taler Majestætsforbrydelser. Forfølgelser blev hævet til Lov. Man maatte drukne tre Generationer i deres eget Blod; og oprørske Fædre bragte landlyste Sønner til Verden.

Japon var i et Aarhundrede kun et Fangehul, der var fyldt med Misdædere og en Skueplads for Henrettelser. Tronen, der var opreyst paa Ruinerne af Alteret, var omgivet med Galger. Undersaatterne vare blevne grusomme som deres Tyran. Gridske paa Døden søgte de den ofte ved Forbrydelser, hvilket under Despotismen ikke kunde mangle dem. I Mangel af Bødler straffede de sig selv for deres Trældom, eller hæv-

nede sig paa Tyranniet ved at dræbe sig selv. Et nyt Mod, en nye Bevæggrund til at trodse, den gav dem ny Kraft til at lide. Det var Kristendommen, som Portugiserne havde bragt dem.

Denne nye Religion fandt i Japonesernes Undertrykkelse den frugtbareste Sæd til Proselytismen. Man hørte Missionærer, der forkyndte en Lidelsers Religion. Forgiæves søgte Confucius's Lære at finde Indgang hos et Folk, der var Naboe til China. Denne Lærdom var alt for simpel, alt for fornuftig for Beboere, hvis af Naturen urolige Indbildnings-Kraft var bragt til en endnu større Høyde ved Regieringens Grusomheder. Nogle Lærdomme i Kristendommen, der vare Budsoïsternes temmelig lige; eens Anger, der herskede i begge Religionerne, skaffede de Portugisiske Missionærer Proselyter. Men uden denne Overensstemmelse skulde man i Japon have antaget Kristendommen af Had til Fyrsten.

Den nye Religion, der var mistænkt ved Hoffet, maatte behage de nedtronede Familier. Den bragte Gieringen til den største Forbittrelse. Man elskede en fremmed Gud, som Tyrannen ikke elskede. Taycosama løftede desaarsag sit Jern-Scepter, og slog til paa de Kristne, som Fiender af Staten. Han forbød den Europæiske Lære, og Forbudet rodfæstede den i Gemytterne. Han reiste Baal, og Millioner Offere styrtede sig paa dem. Japons Keysere overgik Roms i Konsten at forfølge de Kristne. I 40 Aar bleve Skafotterne farvede med Martyrernes uskyldige Blod. Det blev en Sæd til Kristendommen, men ogsaa til Oprør. Næsten 40000 Kristne væbnede sig i Riget, eller Provindsen Arima i Kristi Navn og for Kristi Navn. De forsvarede sig med en saadan Rasenhed, at ikke en eneste overlevede det Blodbad, Forfølgelsen anrettede iblant dem.

I hele denne store Krisis havde Portugisernes Skibsfart, Handel og Kontorer holdt sig. Imidlertid havde dog Regieringen og Folket i lang Tid været misfornøyede med dem. De havde giort sig mistænkte for Regieringen ved deres Ærgierrighed, deres Rænker, maaskee ogsaa ved deres lønlige Sammenrottelser; og forhadte af Folket ved deres Overmod og Uredelighed. Men da man havde vant sig til de Handels-Varer, de bragte, og man ikke havde nogen anden Kanal til at forskaffe sig dem, end deres Skibsfart, bleve de ikke fordrevne fra Japon førend ved Enden af Aaret 1638, da der vare Handelsmænd, som vare i Stand til at træde i deres Sted.

Hollænderne, som i nogen Tid havde konkurreret i Handelen med dem, bleve ikke indviklede i deres Uheld. Da disse Republikanere, der ikke havde viist nogen Lyst til at blande sig i Regieringen, havde laant deres Artillerie, til at bruges mod de Kristne; da man saae dem ligge i aabenbare Krig med den forviste Nation; da man endnu ikke vidste med Vished hvor stærke de vare; og de syntes sindige, føyelige, beskedne og allene sysselsatte med deres Handel; taalte man dem, men indskrænkede dem meget. Men enten nu Hang til at spille Intriger, eller Herske-Syge har bemestret sig dem; eller, hvad rimeligere er, at ingen Forsigtighed er i Stand til at forebygge den Japonesiske Mistænkelighed, ere de 3 Aar derefter blevne skilte ved den Frihed og de Rettigheder, de vare i Besiddelse af.

Siden Aaret 1641 have de været forviste til en ved Konsten dannet Øe, Decima, der er opkastet i Havnen Nangazaki og ved en Broe staar i Forbindelse med Byen. Man afvæbner deres Skibe efterhaanden, som de komme, og Krud, Bøsser, Kaarder, Artillerie, endog Roret bliver bragt i Land. I denne Art af Fangenskab blive de behandlede med en Foragt, som man

ikke kan giøre sig noget Begreb om. De kunne ikke have Omgang med andre end nogle Betiente, som ere satte til at bestemme Prisen og Maalet paa deres Kiøbmands-Varer. Det er ikke muehigt andet, end at den Taalmodighed, hvormed de nu i mere end et Aarhundrede have fundet sig i denne Behandling, jo maae have giort dem foragtede i den Nations Øyne, som er Vidne dertil; ey heller at Vinde-Sygen kan have bragt dem til denne Grad af Følesløshed mod Grovheder, uden at den tillige har fornedret deres Karakter.

Europæisk Klæde, Silke-Varer, skildrede Sirtser, Sukker, Farve-Træe, nogle Specerier, fornemmelig Peber og Nelliker ere de Handels-Varer, der blive bragte til Japon. De sædvanlige Retourladninger vare meget betydelige, da Friheden var ubestemt. Efter Indskrænkningerne blev der aarligen kun expederet tre Skibe fra Batavia, og de maatte snart nedsættes til to. I de senere Aaringer har man endog kun vexelviis sendt een og to ubetydelige Ladninger; enten nu Kiøberen har paastaaet denne Indskrænkning, eller Sælgeren er bleven bestemt dertil ved den maadelige Fordeel, han havde derpaa. Efter Anordningerne maatte alle Effekterne tilsammen ikke udgiøre mere end en 200,000 Rigsdaler Courant. Men skiønt denne Befaling rimeligviis ikke bliver efterkommet paa det nøyeste, er man dog forvisset om, at Fordelen ikke overstiger en 10,000 Rigsdaler Courant. Den vilde blive betydeligere, dersom det ikke var paalagt Hollænderne, aarlig at sende en Ambassadeur med Foræringer til Hovedstaden. Betalingen skeer i det beste Kobber i Verden, som forbruges i Bengalen, paa Coromandel-Kysten og i Surate. Den skeer ogsaa i Kamfer, som bruges i Europa, efterat det er blevet rafineret i Amsterdam.

Kompagniets Betiente have en bedre Lykke end det Selskab, i hvis Tieneste de staae. I Følge en Giest-

frihed, som er Japon egen, giver man dem ved deres Ankomst Skiøger, som de kunne beholde til de reyse bort. Disse Nympher tiene dem ikke allene til Lyst, men hielpe dem ogsaa til at giøre god Handel. Ved deres Hiælp er det, de afsætte Skildpadder i Landet, hvoraf Japoneserne giøre deres udsøgteste Smykker, og Sumatra-Kamferen, som da den findes reen nok til ikke at renses ved Ilden, ansees for værdig til at komme paa Alteret.

Til Bytte faae de et meget reent Guld, der, ligesaavel som Handels-Varerne, gaar igiennem deres Frillers Hænder, som have Vidnesbyrd baade for Kyndighed og Redelighed i denne dobbelte Omsætning.

Chineserne ere den eneste Nation, der forundes Adgang til Riget med Hollænderne. De drive ikke større Handel og det er med de samme Indskrænkninger. Siden 1688 ere de, i al den Tid, deres Salg gaar for sig, indsluttede uden for Nangazakis Mure i et Slags Fængsel, der bestaar af endeel Hytter, som ere omgivne af et Staket-Værk og forsvares af en dyb Grav med Vagt ved alle Indgange. Denne Forsigtighed har man iagttaget imod dem, siden man, blant de philosophiske og moralske Bøger, de solgte, har fundet Værker, der ere Kristendommen gunstige. De Europæiske Missionærer havde i Canton overdraget dem, at see disse Skrifter udbredede, og lokkede af Gevinsten bragtes de til at begaae en Uredelighed, som er bleven haardelig straffet.

Det er troligt, at de, der have forandret den gamle Regiering i Landet og indført den meest uindskrænkede Despotisme, man kiender, ville ansee enhver Forbindelse med Fremmede som farlig for deres tiltagne Myndighed. Denne Formodning kan ansees saa meget bedre grundet, som alle Undersaatterne ere blevne betagne den Rettighed, de forhen havde, at kunne for-

lade deres Fædernelaand, naar de fandt for godt. Den voldsomste Død vilde blive anseet for en Straf, der var alt for mild for enhver den, der turde driste sig til, at overtræde en Lov, der er bleven Grund-Maxime i Riget.

Saaledes har da Statens umenneskelige Politik betaget sig det eneste Middel til at formilde sig selv, ved at formilde National-Karakteren. Japoneseren, der er heed, som hans Klima, oprørt som Havet, hvoraf han er omgiven, trængte til den største Virksomhed, hvilken den meest levende Handel allene kunde give ham. For ikke at være tvunget til at temme ham ved Straffe, maatte han sysselsættes med ideligt Arbeide. Hans Uroelighed maatte have et frit Løb uden for, der-som man frygtede for, at den skulde antænde en oprørsk Ild inde i Landet. Denne Kraft i Siælen, der er ud-artet til Sværmerie, skulde have hævet sig til Videnska-belighed; Grubleriet skulde have forvandlet sig til Virk-somhed; Frygt for Straffe til Morskabs-Lyst. Dette Had til Livet, der piner Japoneseren, som er bleven lænkebundet, udhudlet, vild-gruesom ved det Lovenes Bidsel, hvorpaa han i sin Rasenhed tygger, maatte i hans Siæl have veget for hans Lystenhed efter at streife paa Søen og see sig om blant Nationerne. Ved ofte at forandre Sted og Klima, havde han uformærkt for-andret Sæder, Meninger, Karakter, og denne For-andring vilde have været en Lykke for ham, som den er det for de fleste Nationer. Ved Handelen bliver man maaskee mindre Borger, men man bliver mere Menneske.(?) Japoneseren er bleven Tiger under hans Tyranners Svøbe.

Man rose os Spartanerne, Ægypterne og alle de isolerede Nationer, som have vundet Styrke, Stør-relse og Varighed ved den fraskilte Forfatning, hvori de havde sat sig. Det menneskelige Kiøn har intet

vundet ved disse underlige Indretninger. Men Handels-Aanden er gavnlig for alle Nationer ved at meddele dem hvad got og fornuftigt enhver har. Var den end unyttig eller skadelig for visse Folkeslægter, vilde den dog have været nødvendig for Japoneserne. Ved Handelen skulde de have hentet sig Oplysning i China, Omgiængelighed i Indien, Lægedom for alle deres Fordomme blant Europæerne.

8. Molukkerne komme under Hollændernes Aag.

Til Lykke for Hollænderne havde de Hiælpe-Kilder, som holdte dem skadesløse for hvad de havde kunnet tabe i Japon. De vare endnu ikke komne i Handel med disse Øer, der ere de mærkværdigste i den hede Zone, da de søgte at tilegne sig Handelen med Molukkerne. Efterat Portugiserne længe havde drevet den med Hæld, havde de seet sig nødte til at dele den med Spanierne; der vare blevne deres Herrer, og med Tiden næsten ganske at afstaae dem den. De tvende Nationer, der altid vare uenige, altid laae i Strid, fordi Regieringen hverken havde havt Tid eller Behændighed til at hemme deres Modbydelighed for hinanden, forenede sig dog nu, for at bekiempe Undersaatterne af de forenede Provindser. Understøttede af Landets Indfødte, som først siden efter lærte at frygte og hade dem, fik disse lidt efter lidt Overmagten. De gamle Erobrere bleve endelig fordrevne henimod Aaret 1621, og i deres Sted kom andre, der vare ligesaa gierrige, men mindre urolige og mere oplyste.

Saasnart Hollænderne saae sig i fast Besiddelse af Molukkerne, søgte de at tilegne sig Specerie-Handelen udelukkende — en Fordeel, som de, ved hvilke de nyeligen havde berøvet den, aldrig havde kunnet forskaffe sig. Af de Fæstninger, de med Sværdet i Haanden havde indtaget, og dem, man havde været uforsigtige

nok til at lade dem bygge, betiente de sig, med megen Duelighed til at drage Kongerne af Ternate og Tidor, der vare Herrer over denne Oe-Samling, ind i deres Plan. Disse Fyrster saae sig bragte til den Nødvendighed, at give deres Samtykke til, at man af de Oer, som man lod blive under deres Herredømme, borttog Muskat-Træet og Nellike-Træet. Den første af disse kronede Hoveder fik til Vederlag for dette store Offer en Pension paa en 15000 Rigsdaler, og den anden en paa omtrent en 3000. En Besætning, der skulde bestaae af 700 Mand, er det paalagt, at see denne Traktat rigtig udført; og saa intet betydende er den Forfatning, hvori Krig, Tyrannie og Elendigheden har bragt disse Nationer, at denne Magt vilde være meer end tilstrækkelig til at holde dem i denne Afhængighed, dersom man ikke maatte have et vaaget Oye med de Philippinske Oer, hvis Naboelag dog altid foraarsager dem nogle Bekymringer. Endskiønt al Seylads er Indbyggerne forbudet, og ingen fremmed Nation bliver modtaget hos dem, gaar Handelen, som Hollænderne drive derpaa, dog meget søvnig, eftersom der ikke gives nogen Leylighed til Omsætning, eller andre Penge, end dem, som de selv sende derhen for at betale Tropperne, Betientene og Pensionerne med. Dette Gouvernement koster Kompagniet, de smaae Fordele fradragne, aarlig en 30,000 Rigsdaler. For dette Tab holder det sig godt skadesløs ved Amboine, hvortil det har indskrænket Nellike-Avlingen.

Det Træe, som bærer Krydder-Nelliken, har Birkens Væxt, Bøgens fine og glinsende Bark. Dets Bul, der bestaar af et meget haardt Veed, voxer ikke høyt, men spreder sig i flere Hoved-Grene, hvis Qviste, blive i Martii skiulte med Blade og Blomster. Bladene sidde altid modsatte, ere spidse, glindsende, helrandede, og ligne i Skabning og Substans Laurbær-

Træets. Blomsterne, der sidde i en Top paa Enden af Grenene, have hvert et aflangt Bæger, der ender sig i fire Tænder og bærer ligesaamange hvide Kron-Blade med en Mængde Støv-Traade. Pistillen, der sidder indsluttet i Bunden af dette Bæger bliver tillige med dette en ægdannet Frugt, der er fyldt med et eneste Frøe, som er bekiendt under Navn af Nellike-Hiertet. Dette Bæger, afplukket førend Kron-Bladene udvikle sig og Pistillen bliver befrugtet, er den egentlig kaldte Krydder-Nellike, hvis Indsamling er den fornemmeste Gienstand for Nellike-Træets Dyrkning. Denne Indsamling begynder i Oktober og endes i Februarii Maaned. Naar Nellikerne have faaet en rødagtig Farve og en vis Fasthed, bringer man dem ved lange Stager eller ved at ryste Grenene stærkt, til at falde ned paa store Lagener, eller paa Jorden, som dertil er meget reengiort. Siden efter blive de nogle Dage røgede paa Riis-Maatter, der atter oven paa dem ere tildækkede med store Blade. Paa denne Røgning, i hvis Sted man maaskee burde bruge Dampning, følger Tørringen i Solen, som ansees for tilstrækkelig, naar man ved at lette en Deel af Nellike-Svøbet med Neglen, seer, at den indvendig har en smuk rød Farve.

Nellike-Træet fordrer en feed og frugtbar Jordbund. Man fremhielper dets Vext ved at skaffe det Luft og afrive hvad Ukrud og Busker, der findes i Nærheden deraf, hvilket har bragt nogle Reysende til at sige, at det trækker alle Nærings-Vædsker til sig af den Jord, hvori det voxer. Dersom man overlod det til sig selv, vilde det voxe meget høyt; men for at lette Indsamlingen foretrækker man en lav Stamme, der er besat med Grene fra neden af.

De Nelliker, der ere blevne forglemte paa Træet, blive ved at voxe til en halv Tommes Tykkelse. De ere da tienlige til Sæd, saafremt man da strax legger dem

i Jorden, og af dem skyder da Nellike-Træet op, der ikke bærer Blomster, førend efter 8 til 9 Aars Forløb. Endskiønt disse Frugter eller Matriser, som man kalder dem, ere ringere end de almindelige Nelliker, have de dog deres gode Egenskaber. Hollænderne pleye at sylte dem i Sukker, og paa lange Reyser at spise af dem efter Maaltidet for at hielpe paa Fordøyelsen; eller og betiene de sig af dem, som et behageligt Middel mod Skiørbug.

Naar en Nellike skal være fuldkommen god, maae den være brav fyldig, tung, fittet, let at knuse, pirre Fingrene, naar man trumler den imellem dem, have en varm og krydret Smag, der næsten brænder paa Tungen, en ypperlig Lugt, og efterlade sig en olieagtig Vædske, naar man klemmer paa den. Den forbruges meest i Kiøkkenet. Den er saa søgt i nogle Europas Lande og allevegne i Indien, at man næsten ikke skiøtter om den Mad, hvortil den ikke er bleven brugt. Retter, Vine, Likører blander man den i, man bruger den endog i Lugtekrukker. I Medicinen betiener man sig kun lidet af den, dog uddrager man en Olie af den, som bruges temmelig stærk.

Blant Amboines Indbyggere har Kompagniet uddelt 4000 Lodder. Paa enhver af dem er det dem tiladt — og henimod 1720 har man endog seet sig nødt til at befale det — at plante 125 Træer, der udgiør et Antal af 500,000 Nellike Træer. Hvert Træe giver i almindelige Aaringer over 2 Pund Nelliker, og følgelig overstiger den hele Produkt en Million Punds Vægt.

Kompagniet betaler med Penge, som det altid faar igien; og med nogle blaae eller hvide Kattuner, som det faar fra Coromandel. Denne ringe Handel skulde have faaet nogen Tilvext, dersom Indbyggerne paa Amboine og de smaae Øer, som høre dertil, havde villet lagt sig efter at dyrke Peber og Indigo, hvormed

man havde giort heldige Forsøg. Hvor usle de end ere, har man dog ikke endnu været i Stand til, at udrive dem af deres Dorskhed, fordi man ikke har lokket dem med en Betaling, der stod i Forhold til deres Arbeide.

Bestyrelsen er lidt anderledes paa Banda-Øerne, der ligge en 30 Mile fra Amboine. Disse Øer ere fem i Tallet. Tvende af dem ere udyrkede og næsten ubeboede; de tre andre have det Fortrin, at de i hele Verden ere de eneste, hvorpaa Muskat-Træet voxer.

Muskat-Træet har Vext og Blade, som Pære-Træet. Dets ikke høye Stamme er, saavel som Grenene, overtrakt med en glindsende og askegraae Bark. Dets Blade, der sidde vexelviis, ere aflang ægformige, spidse, grønne paa den øverste, hvidagtige paa den underste Side, og give en aromatisk Lugt fra sig, naar man gnider dem. Paa Blomsterne, hvis Egenskaber man endnu ikke har lagt nøye nok Mærke til, følger Frugten, der er overtrukket med en kiødagtig Materie lig vore almindelige Vald-Nødder, men mere kiødfuld og saftig. Naar denne er kommen til Modenhed, faar den en mørkeguul Farve, og viser ved sin Aabning et indre hindagtigt Omslag, af en smuk rød Farve, hist og her spaltet, bekient under Navn af Muskat-Blomme, der sidder umiddelbar paa den tynde og skiøre Skal, hvori Muskat-Nødden er indsluttet. Det er da Tid at plukke den af, da Muskat-Blommen ellers vilde skille sig fra og Nødden tabe den Olie, som holder den frisk og giver den sin Kraft. Den man plukker førend den er fuldkommen moden, bliver syltet i Sukker og er kun søgt i Asien.

Denne Frugt behøver 9 Maaneder til at naae sin Vext. Naar man plukker den, tager man den ud af den kiødagtige Materie og fraskiller Muskat-Blommen, som man lader tørres i Solen. Nødderne fordre mere Tilberedelse. De blive spredde paa Riis-Maatter,

hvor de tørres i sex Uger ved en sagte Ild i smaae Hytter, som ere indrettede dertil. De pilles da rene for Skal og kastes i Kalkvand; hvilken Forsigtighed er nødvendig, at der ikke skal gaae Orm i dem.

Muskaten er meer eller mindre god, efter Jordsmonnets Beskaffenhed, Tørre-Tiden, og Træets Ælde og Dyrkning. Meget forskiellig fra Nellike-Træet er Muskat-Træet for en fugtig Jordbund, der er bevoxet med Planter, endog overskygget af store Træer, saafremt det kun ikke bliver qvalt. I Ly af dem skyder det meget godt, og udholder den Frost, som undertiden lader sig føle paa Toppen af Biergene. Den runde Muskat er mere søgt end den aflange, som er kun en Afart (varieté). Man agter især den, der er frisk, fittet, tung, af god Lugt, behagelig skiønt bitter Smag, og som giver en olieagtig Vædske af sig, naar der stikkes i den. Formegen Brug deraf foraarsager Anfald af Galenskab og undertiden Døden. I smaae Portioner letter den Fordøyelsen, fordriver Vinde, styrker Indvoldene og standser Durkløb. Den størknede Olie, som man faar ved at presse de Muskat-Nødder, der blive vragede ved Salget, og den der faaes af Blommen, bruges udvortes i Nerve-Sygdomme.

Paa Amboine finder man et vildt Nellike-Træe, som skiller sig fra det andet ved sin høyere Stamme, sine meget længere Blade, sine langt længere Matriser, der ere knortede paa Overfladen og af en ubehagelig Smag. Banda-Øerne give ogsaa fem, sex Slags vilde Muskat-Træer, som Hollænderne ikke have brudt sig om, fordi deres Frugt er kun lidet aromatisk, af ingen Værdie i Handelen, men ene og allene en Gienstand for Morskaben.

Dette kostbare Specerie undtagen, ere Banda-Øerne, saavelsom alle Molukkerne gyselig ufrugtbare. Det Overflødige finder man kun der paa det Nødvendiges

Bekostning. Naturen modsætter sig der al Slags Korndyrkning. Sagoen, som er Marven af et maadelig stort Træe, tiener der til Brød, ligesom Roden af Maniok i det sydlige Amerika. Af dets Grene løber en Saft, som udgiør Indbyggernes almindelige Drik og hvoraf Brugen er baade behagelig og sund.

Da denne Føde ikke vilde være tilstrækkelig for Europæerne, der ere boesatte paa Molukkerne, tillader man dem at hente sig Levnets-Midler paa Java, Macassar, eller den overordentlig frugtbare Øe Bali. Kompagniet selv bringer nogle Handels-Varer til Banda.

Det er det eneste Etablissement i Ostindien, som man kan ansee for en Europæisk Kolonie, fordi det er den eneste, hvor Europæerne ere Eyere af Jorden. Da Kompagniet fandt Bandas Indbyggere vilde, grusomme, troløse, saasom de ikke vare taalmodige nok under det dem paalagte Aag, har det taget den Beslutning, at udrydde dem. Deres Eyendomme ere blevne delte blant hvide, som fra Nabo-Øerne skaffe sig Slaver til at dyrke Jorden. Disse Hvide ere for største Delen Kreoler, eller fortrædelige Folk, der ere komne ud af Kompagniets Tieneste. Paa den lille Øe Rosegryn finder man ogsaa Gavtyve, der ere brændemærkede af Lovene, og unge Mennesker, som deres Familier for Liderligheds Skyld have maattet skille sig af med. Dette er Aarsagen, hvorfor man har kaldet Banda Forbedrings-Øen. Klimaet er saa usundt, at disse Ulykkelige ikke kunne leve der længe. Ved denne store Bortsmeltning af Mennesker er man bleven bragt til at giøre Forsøg paa, om ikke Muskat-Avlingen kunde flyttes over paa Amboine. Kompagniet kunde desuden være blevet opmuntret dertil af tvende andre vigtige Fordele, saavel fra Oekonomiens som Sikkerhedens Side. Forsøgene have ikke været heldige og Tingene ere blevne i den Forfatning, de vare.

For at forsikre sig de Molukkiske Øers udelukkende Product, hvilke man med Grund har kaldet Kompagniets Guld-Miner, have Hollænderne anvendt alle de Midler, som en oplyst Gierrighed har kunnet forsyne dem med. Naturen er kommen dem til Hiælp.

Jordskiælvene, der ere hyppige og græsselige i disse Egne, giore Skibsfarten paa dem farlig. De bringe aarligen Sandbanker til at forsvinde i disse Farvande og aarlig Aars frembringe de nye. Disse Forandringer, hvis Mængde og Virkninger Politiken desuden overdriver, maae bortfierne den fremmede Søemand, som mangler fornøden Hiælp til at veylede sig selv.

Dette første Middel til en udelukkende Handel bliver bestyrket ved et andet, maaskee endnu kraftigere. I en lang Tid af Aaret kunne de Skibe, der blive tilbagedrevne af Mod-Vinde og Strømme ikke lande ved de Molukkiske Øer. Man maae altsaa oppebie den gunstige Passat, der følger paa dette stormfulde Veyrlig. Men da bemægtige sig erfarne og aarvaagne Kyst-Vogtere dette Ocean, der er bleven stille, for at bortfierne eller bemestre sig alle de Skibe, som Vinde-Sygen har kunnet bringe derhen.

Det er disse rolige Tider, Gouverneurerne paa Amboine og Banda betiene sig af, til at giennemstreife de Øer, hvorpaa Kompagniet fra sine første Vældes Dage udryddede Specerierne. Deres forhadte Forretning bestaar ene og allene i at kiempe mod Naturens Gavmildhed, og at afkappe Træerne allevegne, hvor de skyde frem igien. De ere forpligtede til, hvert Aar at gientage deres Reyser paa nye, eftersom Jorden, der er oprørisk mod de Hænder, som ødelægge den, synes at være gienstridig mod Menneskenes Nederdrægtighed, saa at Muskaten og Nelliken, der spirer frem paa nye under den Øxe, der udrydder dem, kun giekker

en grusom Gierrighed, der er fiendsk paa alt, hvad den ikke troer at være for sig allene. Disse afskyelige Expeditioner begynde og endes med Fester, hvis omstændelige Beskrivelse vilde bringe en Siæl med mindste Følsomhed til at gyse, dersom Pennen ikke undslog sig for at udtegne dem.

Hensigten med alle borgerlige og alle Religions-Fester, fra deres første Oprindelse indtil vore Dage, under den Vildes Hytter og i de kultiverede Steder, er at mindes en eller anden gunstig Tid, en eller anden lykkelig Begivenhed. De ere prægede hver med sit eget Stempel. Præsten lader Luften lyde af sine Klokker; han aabner sit Tempels Dørre; han kalder Folket til Alterets Fod; han iforer sig sine kostbareste Prydelser; han opløfter sine Hænder til Himmelen, udbeder sig dens Velsignelse for Fremtiden; bevidner den sin Taknemmelighed for det forbigangne med Fryde-Sange. Naar Templet forlades, begynder den borgerlige Fest og Glæden viser sig fra en anden Side. Tinghusene ere lukkede. Tumlen, der er ophørt i Værkstæderne, lader sig høre paa Gaderne og paa Torvene. Instrumenterne indbyde til Dands, hvori begge Kiøn, alle Aldre blande sig med hinanden. Fædrene og Mødrene have slaaet lidt af paa deres Strænghed. Vinen rinder i Skienkestuerne, Illuminationer bøde paa Solens Fraværelse og erstatte i Fornøyelser, hvad Dagens Lys borttog i Frihed. Med hvilken Utaalmodighed ventes ikke paa disse Høytideligheder? Man nyder dem længe i Forveyen. De ere et Emne til Samtale længe efter at man har holdet dem. Paa denne Maade er det, man bringer Folket til at glemme sit daglige Slid, dersom det er ulykkeligt; at man fordobler dets Kierlighed til dem, der ere Stiftere til dets Velbefindende, dersom det er lykkeligt; at man underholder en glødende Enthusiasme i Gemytterne ved Erindringen enten af

gode Fyrster, der have regieret i gamle Tider, eller af agtværdige og kiekke Forfædre, hvorfra man nedstammer. Det synes derimod at Hensigten med de Fester, der af Hollænderne ere indførte paa de Molukkiske Øer, kun er, at forevige Erindringen af de Grusomheder, de have begaaet, og nære Hævne-Lysten i inderste Hierte. Det er kun under Dievles Herredømme Fester bør være sørgelige; men saa stor er Menneskets Afskye for Arbeide, at enten Festerne ere sørgmodige eller lystige, saa elskes de af Folket.

For alt mere og mere at forvisse sig den udelukkende Handel med Specerierne, have Hollænderne anlagt tvende Etablissementer, et paa Timor og et paa Celebes.

9. Hollænderne nedsætte sig paa Timor.

Den første af disse Øer ere 60 Mile lang og 15 til 18 Mile bred. Den er deelt i endeel Fyrstendømmer. Portugiserne ere der i stor Mængde. Disse Erobrere, som ved deres Ankomst til Indien havde taget en saa dristig og umaadelig Flugt; som havde giennemløbet en umaalelig Løbebane, der var fuld af Afgrunde, med en Hurtighed, som intet kunde standse; som havde vant sig saavel til Heltedaad, at de vanskeligste Bedrifter ikke mere kostede dem nogen Anstrængelse; disse Erobrere viste ved Hollændernes Angreb paa dem — da deres alt for vidtløftige og under sin egen Tyngsel udmattede Rige var færdig til at styrte ind fra alle Kanter — ingen af de høye Egenskaber, der havde grundfæstet deres Magt. Overmandede i en Fæstning, fordrevne af et Rige, adspredte ved et Nederlag burde de have søgt et Tilflugts-Sted hos deres Brødre, og forenet sig under de, indtil den Tid, uovervindelige Faner, for at standse deres Fienders Fremgang, eller for at faae deres Etablissementer tilbage. Langt fra at tage en saa høymo-

dig Beslutning, saae man dem betle en Betiening eller en Pension hos de selv samme Indiske Fyrster, som de havde saa ofte fornærmet. De, der ved Vanen havde bragt det videst i Kielenskab og Feyghed flygtede til den fattige og vindskibelighedsløse Øe, Timor, hvorhen de meente, at en Fiende, der var syssel sat med nyttige Erobringer, ikke vilde forfølge dem. De toge feyl.

De bleve 1613 fordrevne fra Byen Kupan af Hollænderne, som fandt en Fæstning der, hvilken de siden efter have beholdt. Kompagniet sender aarlig nogle grove Kattuner derhen, og det faar igien derfra Vox, Skildpadde, Sandal-Træe af middelmaadig Godhed og Catiang, en lille Bønne, hvoraf man sædvanlig betiener sig paa de Hollandske Skibe, til en Forandring i Mandskabets Kost. Samlede sysselsætte disse Artikler en eller to Chalupper, som udfærdiges fra Batavia. Ved dette Etablissement er der hverken at vinde eller at tabe. Indtægten gaar op med Udgiften. For lang Tid siden vilde Kompagniet have forladt Timor, dersom det ikke havde frygtet for at see en eller anden driftig Nation boesette sig der, som fra et Sted, der er saa gunstig beliggende, kunde saa let forurolige Handelen paa Molukkerne. Den samme Forsigtighed var det, der bragte dem til Celebes.

10. Hollænderne bemægtige sig Celebes.

Denne Øe, der i Tvermaal er omtrent 130 Mile, er meget beboelig, endskiønt den ligger midt i det hede Himmelstrøg. Heden bliver taalelig der ved den overflødige Regn og de kiølende Vinde. Dens Indbyggere ere det kiekkeste Folk i det sydlige Asien. Deres første Angreb er rasende, men ved en to Timers Modstand følger paa en saa besynderlig Voldsomhed en total Nedslagenhed. Uden tvivl er da Opiums-Rusen, den eneste Kilde til denne forskrækkelige Hidsighed, dunstet bort,

efter at den har udtømt deres Kræfter ved overspendte Anstrængelser, der nærme sig til Afsindighed. Deres Yndlings-Vaaben Crid, er halvanden Fod lang. Det er skabt som en Dolk, hvis Blad er slangesnoet efter Længden. I Krigen bringer man kun een med sig, men i Slagsmaal mellem sig selv har man tvende. Den der holdes i den venstre Haand, bruges til at afbøde Huggene, den anden til at saare Fienden. Saaret, den giør er meget farligt og en Duel ender sig som oftest med begge de stridendes Død.

En haardfør Opdragelse giør Beboerne paa Celebes hurtige, arbeidsomme og stærke. Ammerne ere vante til, nogle Gange om Dagen at gnide Børnenes Lemmer med Olie eller med lunket Vand. Disse idelige Smørelser hielpe Naturen til at udvikle sig med større Frihed. Man forsømmer aldrig at afvenne Børnene, naar de have fyldt et Aar, af Frygt for at en længere Brug af Moder-Melken skulde giøre dem dorske. Naar de ere fem til sex Aar gamle, blive Drengene af nogen Stand givne en Slegtning eller en Ven i Forvaring, af Frygt for, at deres Mod skulde svækkes ved deres Mødres Deggerie og ved tilvant gienfidig Omhed. De vende ikke tilbage til deres Familier, førend de ere i den Alder, da Loven tillader dem at gifte sig.

Her seer man da Slaver, som sikkerlig ere meget kultiverede i det Stykke, der er det vigtigste af det menneskelige Liv. Hvo er det kultiverede Folk i Europa, der har drevet Omhyggeligheden for Opdragelsen saavidt? Hvo af os er endnu faldet paa at vogte sine Efterkommere for at blive forførte af Fader og Moder? Den Forsigtighed, der bruges paa Celebes, kan være til Nytte i alle, men vilde især være nødvendig i de høye Stænder.

Der er det Fordærvelsen farer ud fra alt, hvad der omgiver Børnene. Den angriber deres Hierte og

deres Forstand, giennem alle Sandser paa een Gang. Hvorledes skulde de blive følsomme for Elendigheden, som de hverken kiende eller prøve? Venner af Sandheden, naar Smigrens Toner ere det eneste, der kommer til at kildre deres Ørne? Beundrere af Dyden, naar de blive opfødde midt iblant uværdige Slaver, der ganske og aldeles ere syssel satte med at lovprise deres Indfald og deres Tilbøyligheder? Taalmodige i Modgang, som ikke altid skaaner dem? Standhaftige i Farer, som de undertiden ere udsatte for, naar de ere blevne udmarvede af Deggerie og uophørligen inddrukne af Vigtigheden af deres Tilværelse? Hvorledes skulde de vurdere de Tienester, man giør dem, kiende Værdien af den Sved, der bortødsles til deres Velstands Fremme, deres Hæders Glands, naar de ere indtagne af den skadelige Fordom, at alt skyldes dem, og at man vederfares en stor Ære ved at trælle sig til Døde for dem? Naar ethvert Begreb om Retfærdighed er dem fremmet, hvorledes skulde de da ikke blive en Plage for dem af deres Medmennesker, hvis Velfærd de have faaet i deres Haand?

Til Giengiæld blive da ogsaa deres forvendte Læremestere tidlig eller sildig straffede med deres Elevers Uskiønsomhed eller Foragt. Beklageligt! blive disse Elever, der ere ulykkelige midt i deres Høyhed, deres hele Liv igiennem piinte med en dyb Kiedsommelighed, som de ikke mægte at bortfierne fra deres Palladser. Beklageligt! tilsiger dem deres Undergivnes skumle Taushed Tid efter anden det Had, man bærer til dem. Beklageligt! ere de alt for sandsesløse til at foragte det. Beklageligt! vende de religieuse Fordomme, man har indprentet dem, sig imod dem og tyrannisere dem. Beklageligt! finde de efter et Liv, som ingen Dødelig, den ringeste af deres Undergivne ikke engang undtagen, vilde ønske sig, naar han kiendte dets hele Elendighed —

sorte Bekymringer, Skræk og Fortvivlelse siddende ved Hoved-Gierdet af deres Døds-Leye.

Indbyggerne paa Celebes erkiendte fordum kun Solen og Maanen for Guder. Man bragte disse sine Offringer kun paa de offentlige Pladse, eftersom man ikke kiendte nogen Materie kostbar nok, til deraf at bygge dem Templer. Efter disse Øeboeres Mening vare Solen og Maanen evige, ligesom Himmelen, over hvilken de delte Herredømmet imellem sig. Ærgierrighed bragte dem i Klammerie med hinanden. I det Maanen flygtede for Solen, kom den til Skade og barslede med Jorden. Den var desuden svanger med flere Verdener, som den efterhaanden med Lempe vil bringe for Lyset for at bøde paa deres Undergang, som dens Overvinderes Ild maae fortære.

Disse Urimeligheder vare i Almindelighed vedtagne paa Celebes; men hverken hos de Store eller hos Almuen vare de saa rodfæstede, som religieuse Dogmer ere det hos andre Nationer. Det er omtrent 200 Aar siden nogle Kristne og nogle Muhamedanere bragte deres Meninger derhen, hvorved Landets fornemmeste Konge tabte al sin Lyst til den herskende Religion. Forbauset over den skrækkelige Fremtid, hvormed de tvende nye Religioner ligestærkt truede ham, sammenkaldte han en almindelig Forsamling. Paa den fastsatte Dag steeg han op paa en Forhøining, og staaende der med sine Hænder opløftede til Himmelen, fremførte han denne Bøn til det høyeste Væsen.

„Store Gud! I Dag nedkaster jeg mig ikke i Støvet for dine Fødder, eftersom det ikke er din Naade, jeg anraaber — Kun retfærdigt er det, jeg forlanger af Dig, og det skylder Du mig. Tvende fremmede Nationer, der ere hinanden ganske modsatte i Maaden at dyrke Dig paa, ere komne hertil og have bragt Skræk i mit og i mine Undersaatters Hierter. De

„forsikre, at Du vil straffe mig til evig Tid, dersom jeg
„ikke adlyder dine Bud. Jeg har altsaa Ret til at for=
„dre af Dig, at Du lader mig komme til Kundskab om
„dem. Jeg forlanger ikke, at Du skal aabenbare mig
„de uigiennemtrængelige Hemmeligheder, der omsløre
„Dit Væsen, og ere mig ikke til Nytte. Jeg er kom=
„men, for med mit Folk at adspørge Dig: hvilke de
„Pligter ere, som Du vil paalægge os. Tael min Gud!
„Eftersom Du er Naturens Ophav, saa kiender Du
„vore Hierters Inderste, og veed, hvor umueligt det
„er os, at fatte det Anslag, at være Dig ulydige.
„Men dersom Du ikke synes om, at lade Dig høre af
„Dødelige, eller dersom Du finder det uværdigt for Dit
„Væsen, at bruge Menneskets Sprog for at tilsige
„Mennesket, hvad der er dets Pligt, saa tager jeg i
„Dag min hele Nation, jeg tager Solen, der oplyser
„mig, Jorden, der bærer mig, Vandene, der omgive
„mit Rige — ja Dig selv tager jeg til Vidne, at jeg
„med redeligt Hierte søger at kiende, hvad Din Villie
„er. Jeg erklærer Dig derfor i Dag, at den Reli=
„gions=Tienere, Du først lader komme paa vort Land,
„vil jeg erkiende for at være Dine Raad betroede. Vin=
„dene og Vandene er det jo, hvorved Du forkynder
„Din Vælde — lad dem da ogsaa blive det Tegn, hvor=
„ved Du tilkiendegiver Din Villie. Skulde jeg med
„den Redelighed, der leder mig, komme til at antage
„det Falske for det Rette, da er min Samvittighed ro=
„lig — jeg har henstillet det til Dig."

Folket skiltes ad, for at vente paa Befaling fra Himmelen og besluttede sig til at følge de Missionærer, der kom først til Celebes. Alkoranens Prædikanter vare de hurtigste, og Fyrsten lod sig omskiære med sit Folk. Det varede ikke længe, forend de øvrige Øens Indbyggere fulgte det givne Exempel.

Dette fortrædelige Tilfælde hindrede ikke Portugiserne fra at boesætte sig paa Celebes. De holdte sig der endog, efterat de vare blevne fordrevne fra Molukkerne. Hvad der holdte dem tilbage derpaa, og drog Engellænderne derhen, det var den gode Leylighed, de der havde til at forskaffe sig Specerier, som Landets Indfødde fandt Udveye til at faae, uagtet al den Forsigtighed, man brugte, for at hylde dem borte fra de Steder, hvor de voxede.

Denne Konkurrense hindrede Hollænderne fra at tilegne sig Nellike- og Muskat-Handelen udelukkende. De foretoge sig derfor i Aaret 1660 at standse, som de kaldte det, denne Kontrebande-Handel. For at naae deres Maal, anvendte de saadanne Midler, som den løseste Moral maa skrækkes for, men som en grændseløs Gierrighed har giort overmaade almindelige i Asien. Ved en uafladelig Anvendelse af grusomme Grundsætninger bragte de det saavidt, at de forjoge Portugiserne, bortfiernede Engellænderne og bemægtigede sig Macassars Havn og Fæstning, og de saae sig da ved denne Tid som uindskrænkede Herrer af Øen, uden at de havde erobret den. Fyrsterne, som den er delt imellem, bleve forenede i et Slags Forbund. De samle sig Tid efter anden i Anliggender, som angaae det almindelige Vel. Hvad der bliver afgiort, er en Lov for enhver Stat. Indtreffer der nogen Indsigelse, afgiøres den ved Gouverneuren i den Hollandske Kolonie, som har Forsædet i denne Rigsforsamling. Han holder et vaaget Øye med disse forskiellige Despoter, som han holder i en fuldkommen Ligevægt med hinanden, at ikke nogen af dem skal svinge sig op til Skade for Kompagniet. Man har afvæbnet dem alle, under Paaskud af at hindre dem fra at skade hinanden, men i Grunden for at sætte dem ud af Stand til at bryde deres Lænker.

Chineserne ere de eneste Fremmede, der tilstedes Adgang paa Øen. De bringe Tobak, Guld-Traad, Porcellain og raae Silke derhen. Hollænderne afsætte Opium, Likører, Gummi-Lak, fine og grove Kattuner. Man faar der lidt Guld, en Mængde Riis, Vox, Slaver og Tripams — et Slags Championer, som ere jo rundere og sortere, jo bedre. Toldstæderne indbringe Kompagniet en 17000 Rigsdaler. Tienden af Riis og Fordelene af dets Handel ere endnu langt betydeligere. Tilsammentagne forslaae disse Summer dog ikke til Omkostningerne paa Kolonien. Den koster det en 33000 Rigsdaler mere. Man mærker nok, at man burde forlade den, dersom man ikke havde Grund til at ansee den som Nøglen til Specerie-Øerne.

11. Hollænderne blive antagne paa Borneo.

Mindre vigtig er Hensigten med det Etablissement, man har anlagt paa Borneo. Den er en af de største og maaskee den største Øe man kiender. Det Indre af den bebues af dens gamle Indbyggere, Kysterne af Macassarer, Javaner, Malaier og Araber, der have forøget de Laster, hvortil de af Naturen ere hengivne, med en Grusomhed, som man vanskelig vil finde Lige til paa andre Steder. Portugiserne, som i Aaret 1526 søgte, at nedsætte sig der, troede, at de skulde formilde en Maurisk Konge ved at forære ham nogle Stykker Tapetserier med Menneske-Figurer paa. Man ansaae disse Figurer for fortryllede Mennesker, af hvilke man frygtede sig for en Sammenrottelse, og Foræringerne bleve, saavelsom de, der havde havt dem med sig, sendte med Gysen tilbage. Siden efter vare de heldigere, dersom det ellers er et Held, at tilstædes Boepæl i et Land, for der at blive myrdet. Et Kontor, som Engellænderne oprettede der nogle Aar deref-

ter, havde samme Skiebne. Hollænderne, som ikke vare blevne bedre imodtagne, lode sig see der igien i Aaret 1748 med en Eskadre. Skiønt den var kun meget svag, forbløffede den dog Fyrsten, der er ene Eyer af Peberet, saa stærk, at han bestemte sig til at tilstaae dem en udelukkende Handel dermed. Det blev ham allene tilladt at levere 500,000 Pund deraf til Chineserne, som bestandig besøgte hans Havne.

Siden denne Traktat sender Kompagniet til Benjermassen Riis, Opium, Salt, grove Kattuner, paa hvilke Artikler det neppe vinder Udgifterne paa dets Etablissement, endskiønt de ikke aarligen overstige en 6600 Rigsdaler. Dets Fordele indskrænke sig til hvad der kan vindes paa nogle faa Diamanter, som nu og da findes i Floderne, og paa 600,000 Pund Peber, som det faar for en 6 til 7 Rigsdaler Centneret. Endog dets Betiente kunne ikke faae andet af Borneo til deres egen Handel end en temmelig Mængde af de smukke (Spansk) Rør, der komme alt mere og mere i Brug i vore Lande. Langt betydeligere Fordele har det af Sumatra.

12. Hollændernes Etablissement paa Sumatra.

Denne Øe har en 11 Graders Strækning fra Norden til Sønden. Middags-Linien, som skiærer den paa Skraae, deler den i tvende næsten lige Dele. Heden bliver formildet ved Land- og Søe-Vinde, som følge regelmessig paa hinanden, og ved Regn, som falder meget overflødig og hyppig i et Land, der er skiult med Skove, af hvis Jordsmon den tusende Deel ikke er opdyrket. Paa denne vidtløftige Strækning ere Vulkanerne særdeles mangfoldige, og deraf kommer det maaskee, at Jordskiælvene, der ere mere hyppige end ødelæggende.

Den sydlige Deel af Øen er beboet af Malaier, hvis Forfædre havde kun 6 Mile Søe at sætte over for at forandre Fædernelandⸯ. Man veed ikke paa hvad Tid, de ere komne der, og lige saa lidet veed man, om de Hindringer, de havde at overvinde, for at boesætte sig derpaa. Feudal-Regieringen, under hvilken de vare fødte, blev den, de indførte. Enhver Høvedsmand tilegnede sig et Distrikt, hvoraf han viste et mere anseet Overhoved Lehns Pligt. Denne Subordination er efterhaanden bleven formindsket, men der er endnu nogle Spor tilbage af den.

Dette Folks Religion er en Muhamedisme, der er blandet med mange andre Fabler. Dets Begreb om Universet er især meget underligt. Det troer at Jorden, der er ganske ubevægelig, bliver baaren af en Oxe, Oxen af en Steen, Stenen af en Fisk, Fisken af Vandet, Vandet af Luften, Luften af Mørket, Mørket af Lyset. Der endes dets System. Allegorien, hvori disse Urimeligheder kunne være indsvøbte, er ganske tabt.

Malaierne have faa borgerlige Love, og deres Kriminallov er endnu kortere. Bøder, der deles imellem den forurettede eller hans Arvinger og Øvrigheden, er den eneste Straf for Mord og andre Forbrydelser. Dersom Forseelsen ikke bliver beviist, tager man sin Tilflugt til disse udsvævende og naragtige Prøver, der i saa lang Tid vare Europas Skiendsel.

Een af Besynderlighederne i deres Vedtægter er, at de aldrig giøre Besøgelser, uden at bringe en Forœring med sig. Som oftest er det Fugle, Sitroner, Kokosnødder. Intet vilde være usømmeligere end at forsmaae dem, men dette er en Uhøflighed, hvorpaa der ikke haves Exempel.

Da disse Folkeslag have faa selvgiorte Fornødenheder, og Naturen forsyner dem let med deres virke-

lige Nødvendigheder, arbeide de kun sielden og med den yderste Modbydelighed. De boe i Hytter, der ere reiste paa Stolper af 8 Fods Høyde, byggede af Bambou og tækkede med Palme-Blade. Deres Huusgeraad bestaar i nogle Leer-Kar. Et Stykke Kattun, der er viklet om Lænderne i Skikkelse af et Belte, er den almindelige Klædedragt for begge Kiøn.

Mod Nord-Vest findes en anden Nation, der er bekiendt under Navn af Batta. Den har for Skik, at æde Misdædere, som ere blevne overbeviiste om Forræderie og Hoer. Haab om, at indjage Skræk for disse Forbrydelser, der vare blevne almindelige, er, som man siger, det eneste, der har givet Anledning til en saa barbarisk Skik.

Det er i det nordlige og i det nordlige allene man finder Benzoë, som bliver fornemmelig forbrugt i Persien. Der er det ogsaa den kostbare Kamfer voxer, hvis Brug er Chineserne og fornemmelig Japoneserne forbeholdet.

Kamferen er en flygtig og giennemtrængende Olie eller Saft, som har den Egenskab, at den fordeler Hævelser og standser Inflammationer i dens Fremgang. Den er end videre bekiendt af den Brug, man giør af den i Fyr-Værker.

Det Træe, der giver Kamfer, er et Slags Laurbær-Træe, der er almindeligt i Japon og i nogle Egne i China. Dets Stamme voxer til Egens Høyde. Dets Blade, der sidde krydsviis paa Qvistene, ere tynde, glinsende, aflang-runde, ende sig i en Spids, og naar man gnider dem, uddunste en Kamfer-Lugt. Blomsterne, der samle sig i en Busk, ere hvide og bestaae hver for sig af 6 korte Stoel-Blade, i hvis Midte der er en Pistil, som er omgivet af 9 Traade. Den bliver ved Modningen til et lille sortagtigt Bær af Størrelse som en Ært, hvori der er en olieagtig Man-

del. Alle Plantens Dele indeholde Kamfer, men man uddrager den største Mængde af Bullen og især af Rødderne. Dertil skiærer man dem i Skiver, og kommer dem med Vand i en Jernkiedel, der bliver tildækket med sin Hat. Varmen af Ilden, som man tænder under den, bringer Kamferen til at stige i Veyret, og den sætter sig da paa Hatten. Den bliver omhyggelig samlet og siden efter sendt til Holland, hvor man raffinerer den ved en nye Distillation, førend den kommer ud til Salg. Den Kamfer, man faar fra Sumatra, er i mange Henseender den beste. Dens Fortrinlighed er saa vel erkiendt, at Japoneserne og selve Chineserne give endeel Centnere af deres egen for et Pund af hiin. Træet, som frembringer den, kiende Botanisterne endnu ikke rigtig. Man veed allene, at det ikke voxer saa høyt, som det første; at dets Stoel-Blade ere langagtigere, dets Frugt større, dets Blade tykkere og, saavelsom Veddet, mindre lugtende. For at uddrage Kamferen deraf, betiener man sig ikke af Ilden; men efter at man har kløvet Bullen i Spaaner, fraskiller man denne Substans, der er ganske fuldvoxen og sidder i Rummene mellem Trævlerne, snart i Klumper, snart i Skikkelse som Blade eller Korn, der blive mere søgte, eftersom de ere større eller renere til. Ethvert Træe giver omtrent tre Pund af en let, gnidelig og meget opløselig Kamfer, som dunster bort i Luften, men meget langsommere end den Japonesiske.

Den almindelige Kamfer bruges ikke synderlig indvendig, fordi den giør vammel og fører til Hovedet. Langt anderledes er det med den fra Sumatra, der styrker Maven, fordeler Forstoppelser og forøger Virksomheden af de andre Lægemidler, som den tilsættes. Den ene saavel som den anden synes at være Productet af eet og samme Slags Træe, der sandsynlig hører til Laurbær-Slægten. Man bringes til at troe det, fordi

det ægte Kaneel-Træe paa Ceylan og det nægte Kaneel-Træe paa Malabar, der ere forskiellige Arter af et Slags, give ved Destillation en virkelig Kamfer, men mindre god og i mindre Mængde*.

De Nord-Ostlige Lande staae næsten i Almindelighed under Vand. Ogsaa er der næsten ingen Folkemængde. Endog de faa Indbyggere, man seer der, ere Fribyttere. Man udryddede dem næsten alle 1760. Men af deres Støv er, saa at sige, opvoxet nye Søerøvere, som atter have begyndt at forurolige Malaca-Strædet og andre mindre berømte Farvande.

Biergene i det Indre af Landet ere fulde af Miner. Man rusker Skorpen i den tørre Aarstid. Regnen, som varer fra November til Marts og som falder strømmeviis, skyller Jorden fra et Guld, der har en meget hvid Spath til Gangart. Af Regnen føres det ind i Riisgierder, som ere giorte for at holde det tilbage og satte i stor Mængde, paa det, at hvad der kan være undløbet det første, kan hænge fast i et af de andre som komme efter. Naar Luften er bleven reen, gaar enhver Lodsejer ud med sine Slaver for at sammensanke de meer eller mindre betydelige Grunker som Skiebnen har givet ham. Han tusker dem bort for Kattuner eller andre Handels-Varer, som Engellænderne og Hollænderne forsyne ham med.

Disse sidste have forsøgt paa, at drive Sumatras Miner paa den Maade, der almindelig bruges i den gamle og ny Verden. Enten det har været af Ukyndighed eller af Utroskab, eller af anden Aarsag, saa have tvende Forsøg ikke slaaet an, og Kompagniet har

* Vore krusede Krusemynter have ogsaa noget Kamferagtigt i sig. Spæde om Foraaret skal lidet af dem, blandet med Korvel eller Kommens-Blade, give en ypperlig Sundheds-Kaal. Oversætteren.

endelig efter alt for store Udgifter indseet, at det ikke var det tienligt, længere at følge en saa usikker Vey til Velstand.

Forend Europæernes Ankomst til Indien, var den smule Handel, Sumatra drev, indskrænket til Achems Havn. Der kiøbte Araberne og andre Søefarende Guld, Kamfer, Benzoë, Fugle-Reder, Peber og alt hvad Oebyggerne havde at sælge. Portugiserne og de Nationer, som hævede sig paa deres Ruiner, søgte ogsaa denne Handelsplads, da Revolutioner, der ere alt for almindelige i disse Egne, omstyrtede den.

Ved denne Tid faldte Hollænderne paa, at anlægge 6 Kontorer paa andre Oens Steder, hvor der var mere Rolighed. De Fordele, som man i Begyndelsen kunde giøre sig af disse ubetydelige Etablissementer, ere næsten ganske forsvundne med Tiden.

Det nyttigste maa Palimban være, der ligger mod Osten. For en 13000 Rigsdaler underholder Kompagniet der en Fæstning og en Besætning paa 80 Mand. Man leverer det aarlig 2 Millioner Pund Peber til en 5 Rigsdaler Centneret, og 1½ Million Pund Tin til en 13 Rigsdaler Centneret. Denne sidste Artikel faaes ganske og aldeles fra Oen Banka, som ligger kun 1½ Miil fra Fastlandet, og med hvis Navn det berømte Stræde kaldes, hvorigiennem de Skibe almindelig tage, som gaae lige fra Europas Havne til Chinas.

Endskiønt Hollænderne have de Varer, de tage i Palimban for meget got Kiøb, er denne Priis dog fordelagtig for Distriktets Fyrste, som tvinger sine Undersaatter til at levere dem for endnu ringere Priis. Denne lille Despot henter en Deel af det, hans Stater bruge til Føde og Klæde fra Batavia, og dog er man forbundet til at betale ham i Piastrer. Af disse Penge og det Guld, man sanker i hans Floder, har han sam-

let sig en Skat, som man veed er umaadelig stor. Et eneste Europæisk Skib kunde bemægtige sig alle disse Rigdomme, og dersom det havde nogle Landings-Tropper, holde sig i en Post, som det havde taget uden Umage. Det synes meget besynderligt, at et saa fordelagtigt og let Foretagende ikke har lokket Gierrigheden hos en eller anden Lykkeridder.

En Uretfærdighed, en Grusomhed mere kan ikke sige saameget for kultiverede Nationer, der have nedtraadt alle Naturens Rettigheder, alle dens Følelser, for at tilegne sig hele Jorden. Der er ikke en eneste Nation i Europa, som jo har de gyldigste Grunde til at bemægtige sig Indiens Rigdomme. I Mangel af Religionen, som det nu ikke mere er anstændigt at beraabe sig paa, siden dens Tienere selv have forraadet dens Hemmelighed ved en grændseløs Gierrighed og Stolthed, hvor mange Paaskud ere der ikke endnu tilbage, at besmykke slig rasende Slugenhed med. Et monarkiskt Folk ønsker at udvide sin Herres Magt og udbrede hans Ære paa hiin Side Havet. Dette Folk er alt for lykkeligt i det Land, hvor Himlen har ladet det fødes, at det ikke skulde vove sit Liv ved de yderste Grændser af en anden Verden og bestræbe sig for at forøge Antallet paa de lykkelige Undersaatter, der leve under den beste Fyrstes vise Love. Et frit Folk, der er sin egen Herre, har faaet sit Sted ved Havet, for at herske derover. Men det kan ikke forsikre sig Herredømmet over Havet uden ved at bemægtige sig Jorden, og denne tilhører den, der først tager den i Besiddelse, det vil sige, den, der kan forjage dens ældste Beboere derfra. Man maa undertvinge dem enten med Vold eller List, og udrydde dem for at faae deres Gods; Handelens Tarv, Nationens Giæld, Folkets Majestæt kræver det saaledes. Republikanere have været lykkelige i at afkaste et fremmed Tyrannies Aag; de maa

nu igien lægge det paa andre. Dersom de have brudt deres Lænker, da er det kun for at smede andre i dem. Monarkiet afskye de, men de behøve Slaver. Deres eget Land har Mangel paa Jorder, hvorfor skulde de ikke tage dem i andres?

13. Hollændernes Handel paa Siam.

Hollændernes Handel paa Siam var i Begyndelsen temmelig betydelig. Da en Despot, der undertrykkede dette ulykkelige Land, havde mod Aaret 1660 viist Mangel paa Agtelse for Kompagniet, straffede det ham derfor med at forlade de Kontorer, som de havde anlagt paa hans Grund, ligesom det var en Velgiering, de toge tilbage. Disse Republikanere, der gave sig en høy Mine, vilde da, at man skulde ansee deres Nærværelse som en Gunst, en Sikkerhed, en Hæder. De havde været saa heldige i at faae denne besynderlige Fordom indført, at for at faae dem tilbage igien, maatte der sendes dem en høytidelig Ambassade, som bad om Tilgivelse for det Forbigangne, og gav de stærkeste Forsikringer for Fremtiden.

Denne Eftergivenhed havde imidlertid sit Maal, og det var andre Magters Flag, som meget hurtig satte den det. Kompagniets Sager i Siam have altid siden efter været i Aftagende. Da det ikke har nogen Fæstning der, har det ey heller været i Stand til at overholde det udelukkende Privilegium, der var det tilstaaet. Uagtet de Foræringer, Kongen kræver, leverer han dog Handels-Varer til alle Søefarende Nationer, og modtager igien af dem paa saadanne Vilkaar, som ere ham fordelagtige. Kun forpligter man dem til at blive ved Udløbet af Menan, istedet for at Hollænderne kunne seyle op ad denne Flod til Rigets Hoved-Stad, hvor de altid have en Agent. Dette Fortrin bringer ikke megen Driftighed i deres Handel. De

bortsende nu ikke mere end eet Skib, ladet med Heste fra Java, med Sukker, Specerier og Kattuner. Derfor faae de Kalin (et Slags Indisk Tin) Centneret til en 16 Rdlr., Gummilak til en 12 Rdlr., nogle Elefant-Tænder, Pundet til 72 ß., lidet Guld til en 40 Rdlr. Marken. Man kan forsikre, at de vedblive denne Forbindelse ene og allene for Sapantræets Skyld, som de faae for en 7 Mk. Centneret, og som er dem nødvendigt til at stuve Ladningen i deres Skibe. Uden denne Fornødenhed skulde de for længe siden have opgivet en Handel, hvorpaa der kostes mere, end der vindes, efterdi Kongen er den eneste Handelsmand i sit Rige, og sætter en meget lav Priis paa de Handels-Varer, man bringer ham. En større Gevinst drog Hollændernes Ærgierrighed til Malaca.

14. Hollændernes Forfatning paa Malaca.

Disse Republikanere, som kiendte dette Steds Vigtighed, giorde sig den største Umage for at bemægtige sig det. Tvende Gange vare deres Anstrængelser frugtesløse. Endelig, dersom man kan troe en satyrisk Skribent, toge de deres Tilflugt til et Middel, som veltænkende Nationer aldrig bruge, men som ofte lykkes hos dem, der ere udartede. Man vidste, at den Portugisiske Gouverneur var gierrig, og man satte hans Troskab paa Prøve. Kiøbet blev sluttet og han bragte Fienden i Byen Aar 1641. De Beleyrende satte ind paa ham og nedsablede ham, for at blive fri for at betale ham de 80,000 Rigsdaler, som vare ham lovede. Rigtig nok overgave Portugiserne sig ikke, førend efterat de havde forsvaret sig meget haardnakkent. Med et Pralerie, som ikke er nationalt, spurgde den seyrende General den overvundne: Naar han agtede at komme tilbage? — Naar eders For-

brydelser blive større end vore, svarede Portugiseren meget gravitætisk.

Seyervinderne fandt en stærk bygget Fæstning, og et, skiønt varmt og fugtigt, dog meget sundt Klima; men Handelen var ganske forfalden, siden de idelige Udpresninger havde bortfiernet alle Nationer derfra. Kompagniet har ikke bragt den tilbage dertil igien, enten det nu har fundet uovervindelige Vanskeligheder deri, eller det ikke har viist sig billig, eller det har frygtet for at skade Batavia. Dets Operationer indskrænke sig til Salget af lidt Opium og nogle blaae Kattuner; og til Indkiøbet af Elefant-Tænder, Kalin og lidt Guld. Dets Handel vilde være mere levende, mere beytdelig, dersom Fyrsterne bleve den udelukkende Traktat troe, som de have indgaaet med det. Til Skade for Kompagniets Tarv have de indgaaet Forbindelser med Engellænderne, som forsynede dem med deres Fornødenheder for bedre Kiøb og betalte dem deres Varer bedre. Det faar lidt Opreisning af dets Forpagtninger og dets Toldsteder, som indbringer det aarlig 44,000 Rigsdaler. Imidlertid ere disse Indtægter tillige med Handels-Fordelene dog ikke tilstrækkelige til at underholde Besætningen og Betientene. Kompagniet sætter 8800 Rigsdaler derpaa.

Der var en Tid, da dette Tab kunde synes ringe. Førend Europæerne havde seylet om Gothaabs Forbierget, begave Araberne og andre Søefarende i Indien sig til Malaca, hvor de fandt Skibe fra Molukkerne, Japon og China. Da Portugiserne bemægtigede sig dette Sted, ventede de ikke, at man skulde bringe det østlige Asiens Handels-Varer derhen. De gik selv did at hente dem, og giorde deres Tilbagereyse over Sunda-Øerne. Da Hollænderne vare blevne Eyere af Malaca og Batavia, saae de sig som Herrer af de tvende eneste bekiendte Giennemfarter til det østlige Asien, og i Stand

til at opsnappe deres Fienders Skibe i urolige Tider. Man opdagede siden efter Lombok og Baly; og Malaca tabte da den eneste Fordeel, der gav det nogen Vigtighed. Til Lykke for Hollænderne undertvang de ved denne Tid Ceylan, der skulle give dem Kaneel, ligesom Molukkerne gav dem Muskat og Nelliker.

15. Hollændernes Etablissement paa Ceylan.

Spilbergen var den første af deres Admiraler, der lod sit Flag vaye ved Kysterne af denne yndige Øe. Han traf Portugiserne i Færd med at omstyrte Landets Regiering og Religion; at lade Fyrsterne, der deelte den imellem sig, ødelægge hinanden, for at hæve sig selv paa Ruinerne af de Troner, som de efterhaanden omstyrtede. Han tilbød Hoffet i Candi sit Fædernelands Hielp, der blev modtaget med Henrykkelse. De kan forsikre deres Herrer, sagde Monarken til ham, at dersom de vil bygge en Fæstning, skal jeg og min Kone og mine Børn være de første til at bringe de nødvendige Materialier dertil.

Indvaanerne paa Ceylan saae i Hollænderne intet andet end deres Tyranners Fiender, og de forenede sig med dem. Ved disse tvende forenede Magter bleve Portugiserne ganske bortjagede i Aaret 1658 efter en langvarig blodig og haardnakken Krig. Alle deres Etablissementer faldte i Kompagniets Hænder, som endnu har dem i Besiddelse. Undtager man en temmelig indskrænket Strækning paa den østlige Kyst, hvor man ingen Havn finder, og hvorfra Landets Fyrste fik sit Salt, droge de omkring hele Øen en ordentlig Kordon, der strakte sig fra 2 til 12 Mile op i Landet.

Maturee er det eneste Sted, hvor man dyrker, endog for temmelig kort Tid siden, Peber og Kaffe. Egnen om Negombo frembringer den beste Kaneel. Co-

lombo, der er bekiendt for sin gode Areqve, er Hoved-Stedet i Kolonien. Havde Portugiserne ikke giort saa store Bekostninger paa dette Sted, vilde Feylene ved dets Rhede sansynlig have bestemt deres Overvindere til at anlægge sin Regiering og sin Styrke i Pointe de Gale, hvis Havn, skiønt indknehen og vanskelig at komme til, er meget bedre. Man vilde finde endnu flere Bekvemmeligheder og større Sikkerhed i Trinconomale; men denne ypperlige og meget rummelige Havn ligger i et alt for utaknemmeligt Jordsmon, og er for langt borte fra alle de Varer, der ere tilfals, at man fornuftigvis kunde giøre den til et Oplags-Sted. Havnene Jafnapatnam, Manar og Calpantin ere bestemte til at forhindre al Handels-Forbindelse med Indbyggerne paa det nærliggende Fastland.

Disse Forsigtigheds-Anstalter have bragt alle Øens Produkter i Compagniets Hænder. De, der gaae ind i Handelen ere:

1. Forskiellige Sorter Ædelstene, for største Delen af en meget ringe Beskaffenhed. Det er egentlig Choulianer fra Coromandel-Kysten, der kiøbe dem, slibe dem, og lade dem forhandle i Indiens forskiellige Lande.

2. Peber, som Kompagniet kiøber for 8¾ ß. Pundet; Kaffe, hvorfor det kun betaler 4⅓ ß., og Kardamome, som ikke har nogen fastsat Priis. Landets Indfødte ere alt for dorske til, at disse Artikler, der alle ere af meget ringe Beskaffenhed, kunne nogensinde blive meget betydelige.

3. En hundrede Baller Tørklæder, Pagner, Ginganer af en meget smuk rød Farve, som Malabarerne forfærdige i Jafnapatnam, hvor de i meget lang Tid have været boesatte.

4. Lidet Elfenbeen og omtrent en 50 ve Elefanter. Man bringer dem til Coromandel-Kysten, hvor dette

blive, dette fredsommelige Dyr, der er Mennesket alt for nyttigt til at beholde sin Frihed paa en Øe, maa paa Fastlandet forøge og dele Krigens Farligheder.

5. Arek, som Kompagniet kiøber til $5\frac{1}{4}$ Rigsdaler Ammonanen; et Slags Maal, der ansees for at indeholde 20,000 Arekker. Det sælger den for 7:8 Rigsdaler paa Stederne selv. Areken er en Frugt, der er temmelig almindelig i de fleste Asiens Lande og fornemmelig paa Ceylan. Den voxer paa et Slags Palme-Træe, der har, ligesom Kokos-Palmen, trævlede Rødder, en sylindrisk Stamme som omfattes af ophævede Ringe, store fierede Blade, som ved Stilken ere ligesom indstukne i en Skede, og medens de ere spæde, overtrakte med et netagtigt Væv. Klaser af Han- og Hun-Blomster blandede imellem hinanden, og førend de aabnes, indsluttede i Hylstere. Det udmærker sig med, at Stammen er lige rank hele Længden igiennem; Smaaebladene ere bredere end hos de andre af samme Slægt; at de yderste paa Stilken ere stumpede og tandede i Spidsen. Den største Forskiellighed bestaar i Frugten, der har Skikkelse som et Æg. Barken paa den er glat og temmelig tyk. Nødden, den omgiver, er hvidagtig, af samme væsentlige Beskaffenhed som Muskat-Nødden og af samme Størrelse, men haardere og aaret indvendig. Denne Frugt bruges meget i Asien. Naar man spiser den allene, som nogle Indianere giøre, tærer den Blodet og tørrer Fibrerne. Denne Uleylighed er ikke at befrygte, naar den blandes med Betel.

Betel er en Plante, der kryber eller snoer sig, ligesom Ranken, langs op ad Træer eller Stænger, til hvilke den hefter sig ved smaae Rødder. Af ethvert Knæe paa dens rankede Stamme udgaar et næsten hierteformigt temmelig langt og i Spidsen indknebet Blad, lig Snerrens. For det meste har det syv Nerver, der

ere meer eller mindre tilsyne. Dens Blomster, der sidde som et tæt Ax, komme frem i Blade-Hullene, og ligne Blomsterne paa den almindelige Peber, med hvilken denne Plante har meget tilfælles. Betelen voxer allevegne i hele Indien, men den trives ikke egentlig uden paa fugtige og leeragtige Steder. Man giør egne Anlæg til at dyrke den, hvilket er meget fordelagtigt formedelst dens idelige Brug.

Hver Time paa Dagen, endog om Natten, tygge Indianerne paa Betelblade, hvis Bitterhed bliver formildet ved Areken, der altid er indviklet i dem. Dertil lægger man bestandig Chunam, et Slags brændt Kalk, der er tillavet af Muskingskaller. Rige Folk legge endnu ofte andre vellugtende Sager til, som kildre enten deres Forfængelighed eller Sandselighed.

Man kan ikke vel skille sig høflig fra hinanden for nogen Tid, uden at forære hinanden en Pung Betel. Det er et Venskabs-Pant, som hindrer Fraværelsen. Man maa altid have Munden lugtende af Betel, med mindre man fremstiller sig for sine Foresatte. Galante Damer giøre et meget stærkt Brug af Betel, som et kraftigt Elskovs-Tønder. Man tager sig en Visk Betel strax paa Maaltidet, man skraaer Betel, medens man aflægger Besøg; man byder Betel, naar man møder hinanden og naar man skilles ad. Først og sidst er Betel. Befinde Tænderne sig ikke vel derved, bliver Maven des sundere og stærkere. I det mindste er det en almindelig vedtaget Fordom i Ostindien.

6. Perlefiskeriet er endnu en af Ceylans Indtægts-Kilder. Man kan med Rimelighed formode, at denne Øe, der ligger kun 15 Mile fra Fastlandet, er for kortere eller længere Tid siden bleven afskildt derfra ved en eller anden af Naturens stærke Rystelser. Det Mellemrum, der for Tiden skiller den fra Landet, er fuld af lave Grunde, som forhindre Skibene at seyle

deri. Kun paa nogle Steder finder man 4 til 5 Fod Vand, som gjør det muligt for smaae Fartøyer at komme derigiennem. Hollænderne, der tilegne sig Herligheds-Rettigheden derover, holde altid tvende væbnede Chalupper der, for at inddrive de Afgifter, som de have paalagt. I dette Stræde er det Perlefiskeriet drives, der forhen var i saa megen Anseelse. Den Rigdoms-Kilde er bleven saa stærk medtagen, at det ikke mere er muligt, at tage ofte til den. Rigtig nok efterseer man aarlig Banken, for at vide, hvorvidt den er besat med Østers. Men i Almindelighed findes den ikke besat nok, uden hver femte eller siette Aar. Da bliver Fiskeriet bortforpagtet, og alt tilsammentaget, kan man da lade det staae i Kompagniets Indtægter for en 45000 Rigsdaler. Paa de samme Kyster findes et Slags Muskinger, som kaldes Stankos, af hvilke Indianerne i Bengalen giøre Armbaand. Enhver har Lov, at fiske dem, men Handelen med dem er udelukkende.

7. Efter alt dette er Kanelen Kompagniets store Formaal. Den voxer paa et Slags Laurbærtræe. Roden af dette Træe er grenet, overtrakt med en Bark, der lugter stærk, hvoraf man uddrager en virkelig Kamfer ved Distillation. Dets Stamme, der er maadelig høy, spreder sig i endeel Grene. Dets Blade, der næsten altid sidde tvers for hinanden, ere immer grønne, aflang-ægformige, spidse og have tre Hoved-Nerver; de ere mørkegrønne og lugte som Krydder-Nelliken. Det er i deres Axler eller ved Enden af Qvistene man finder Duske af hvide Blomster, der ere meget smaae og bestaae, hvert for sig, af 6 Kron-Blade, 9 Støvtraade og en Pistil, der ved Modningen bliver til et lille Bær, af Skikkelse og Beskaffenhed, som en Olive, hvori der er en beenagtig Nød. Efter nogle Jagttagere ere Pistillen og Traadene adskilte og staae paa

tvende forskiellige Planter, den ene en Han, som har mere spidse Blade, den anden en Hun, som har dem mere budte. Naar Bæret koges i Vand, giver det en Olie, som svømmer oven paa og brænder. Lader man den størkne, bliver den hvid og fast, og man giør da Lys deraf, som giver en behagelig Lugt, men hvis Brug er Kongen paa Ceylan allene forbeholdet.

Veddet har ingen Lugt. Der er intet kostbart ved Træet uden Barken, der bestaar af tre Lag, hvormed baade Stammen og Grenene ere overtrakte. I Februarii og September Maaned, det er at sige, naar Saften er overflødig, afskreller man de to ydre Lag med megen Forsigtighed, for ikke at skade den, der sidder umiddelbar paa Veddet, at det kan saameget lettere blive overtrakt med en nye Bark, hvilken man da afskreller ligesom den første efter 18 Maaneders Forløb. Disse Barker afpilles den graae og skrumpne Yder-Hinde; de skiæres i Plader og lægges ud i Solen, hvor de da rulle sig sammen eftersom de tørres.

De gamle Kaneeltræer give kun en grov og næsten smagløs Kaneel. Men for at fornye dem, behøver man kun at fælde Stammen. Stødet skyder da en Mængde nye Skud, som man ikke kan ønske sig bedre.

For at være ypperlig, maae Kanelen være fiin, glat, let at brække, tynd, af en guul Farve som falder i det røde, lugtende, krydret, af en bidende, men dog behagelig Smag. Den, hvoraf Stængerne ere lange og Stykkerne smale, er af Kiendere anseet for den beste. Den bidrager til at giøre Bordet lækkert og forsyner Medicinen med rigelig Hiælp.

Da Chingulaierne, saavelsom Indianerne paa Fastlandet, ere delte i Kaster, der aldrig blande sig med hinanden, og hver for sig altid drive den samme Handtering, saa er Konsten, at skrelle Kaneel-Træerne et Arbeide for sig selv, og af alle Slags Arbeider det for-

agteligste. Det er Chalias-Kasten forbeholdet. Enhver anden Ø-boer vilde ansee sig beskiemmet, dersom han vilde give sig til at drive denne Handtering.

Hele Øen er ikke bevoxet med Kaneel-Træer, som man i Almindelighed troer, og man kan ikke skrelle alle dem, som voxe derpaa. De Bierge, der ere beboede af Bedaerne, ere bevoxede med dem, men hverken Europæerne eller Chingulaierne faae Lov til at komme der. For at faae Deel i deres Rigdomme, maatte man erklære dem Krig. Hollænderne kiøbe den største Deel af den Kaneel de behøve, af deres Undersaatter i Negombo, Columbo og Pointe de Gale, der ere de eneste Distrikter under deres Herredømme, som forsyne dermed. Resten bliver dem leveret af Hoffet i Candi til en temmelig høy Priis. Det ene mod det andet koster det dem kun en 18 ß. Pundet.

Indtægterne af Grunde, Toldstederne og de smaae Handels-Grene, give ikke aarlig mere paa Ceylan end 440,000 Rigsdaler. Bestyrelsen og Forsvaret koste 485,000 Rigsdaler. Hvad der mangler bliver lagt til af de Fordele, man giør sig paa Kanelen. Den maa desuden levere Omkostningerne til de Krige, som fornyes alt for ofte.

Hollænderne skiule det ikke for sig selv, at disse Stridigheder ere dem skadelige. Saasnart de begynde, drage Folkene, der boe paa Kysterne, sig for største Delen ind i det indre af Landet. Uagtet de der ikke kunne vente sig andet, end at blive despotisk behandlede, ansee de det dog for langt utaaleligere, at arbeide for Fremmede for et Pund Riis om Dagen; at bære dem i deres Palankiner paa alle deres Reyser; at oprette dem Hytter paa alle de Steder, hvor de ville ligge stille om Dagen og hvile over om Natten. Ofte opbie Chaliaerne ikke engang Fiendtlighederne, for at begive sig bort; de tage undertiden denne yderlige Be-

slutning ved den mindste Misforstand, de mærkede imellem Kongen og Kompagniet. Tabet af en Høst bliver da forøget med de Omkostninger, man maa giøre, de Strabadser, man maa udstaae, for med Vaaben i Hænderne at trænge sig igiennem et Land, der paa alle Kanter er gienneskaaret af Floder, af Skove, af Bierge og Huulveye. Disse Ulykker skulde blive endnu betydeligere, dersom Landets Indfødte bleve understøttede af een eller anden Europæisk Nation, som man er forsikret paa, at de skulde være blevne det af Engellænderne i de senere Tider, dersom ikke vigtigere Anliggender havde trukket al deres Magt hen til Bengalen.

I Betragtning af disse vigtige Omstændigheder havde Hollænderne bestemt sig til at vise Kongen i Candi allehaande Høfligheder. De sendte ham aarlig een, med Foræringer til ham rigelig forsynet Ambassadeur. De bragte hans Religions-Tienere paa deres Skibe over til Siam, for der at studere Religionen, der var den samme, som den han bekiendte sig til. Endskiønt de havde erobret fra Portugiserne de Fæstninger og Lande, de vare i Besiddelse af, lode de sig dog nøye med, at de af denne Konge bleve kaldte hans K y s t e r s B e v o g t e r e; ikke at tale om andre Opofrelser, de giorde ham.

Dog har en saa udmærket Eftergivenhed ikke altid været tilstrækkelig til at vedligeholde Freden; adskillige Gange er den bleven forstyrret. Den Krig, der endtes den 14de Februarii 1766 var den længste, den hidsigste, der er bleven opvakt af Mistænkelighed og modsatte Fordele. Saasom Kongen, der var forjaget af sin Hoved-Stad og vankede om i Skovene, maatte lade sig foreskrive Love af Kompagniet, fik dette en meget fordelagtig Traktat. Man erkiendte dets Souverænitets-Ret over alle de Lande, som det havde havt

i Besiddelse førend Urolighederne. Den Deel af Kysterne, som Landets Infødte havde beholdt, blev det overladt. Det skal staae det frit for, at afskrelle Kanelen paa alle Sletter, og Hoffet skal levere det det beste af hvad der faaes paa Biergene til 3 Mk. Pundet. Dets Betienter have Frihed til at udvide Handelen allevegne, hvor de see Leylighed til at kunne drive den med Fordeel. Regieringen forpligter sig til ikke at staae i Forbindelse med nogen fremmed Magt, ja endog at udlevere alle de Europæer, som kunne have indsneget sig paa Øen. Til Vederlag for saamange Opofrelser skal Kongen aarlig betales Værdien af det, som de overdragne Kyster indbragte ham, og hans Undersaatter have Frihed til uden Betaling at tage der det Salt, der er dem nødvendig til deres eget Forbrug. Dersom vi ikke feyle, maatte Kompagniet kunne drage store Fordele af en saa lykkelig Forfatning.

Paa Ceylan tilhøre Jordene endnu langt mere, end i det øvrige Indien, Fyrsten som Eyendom. Dette ødeleggende System har paa denne Øe havt de ulykkelige Følger, som ere uadskillelige derfra. Folkene leve der i den fuldkomneste Uvirksomhed. De boe i Hytter, have intet Huusgeraad, leve af Frugter, og de meest Velhavendes Klædemon bestaar kun i et Stykke grovt Kattun, som de svøbe midt om Kroppen. Hollænderne giøre da, hvad man kan bebreyde alle de Nationer, som have anlagt Kolonier i Indien, aldrig at have forsøgt — at uddele Eyendoms-Jorder til Familierne. De ville da forglemme, maaskee endog forbande deres gamle Herre, og holde sig fast til den Regiering, der tager sig af dem, for at giøre dem lykkelige. Da ville de arbeide, de ville forbruge; Den Ceylan vil da komme til at nyde den Overflødighed, hvortil Naturen har bestemt den. Den vil da være sikker for Revolutioner, og i Stand til at underholde

Etablissementerne paa Malabar og Coromandel, hvis Beskyttelse den er besværet med. (Ved Fredslutningen 1802 er den kommen til Engellænderne.)

16. Hollændernes Handel paa Coromandel-Kysten.

Neppe havde Hollænderne ladet sig see i Indien, førend de ønskede, at de havde Kontorer paa Coromandel- og Oruxa-Kysterne. Med Lands-Fyrsternes Samtykke, oprettede de nogle til forskiellige Tider paa Fiskerie-Kysten, i Negapatnam, i Sadraspatnam, i Paliacate, i Bimilipatnam. Fra disse forskiellige Etablissementer faae de aarlig til Handels-Stederne i Europa og Asia 4-5000 Baller Kattun-Lærreder, som blive bragte til Negapatnam, der er Hoved-Stedet for saamange Loger. Dette Oplags-Sted var ganske aabent, da der 1690 blev bygt et Kastel deri, der er temmelig regelmessigt, men kun af liden Omfang. Da de Huse, man tillod at bygge rundt omkring det, havde med Tiden giort Fæstnings-Værkerne ubrugelige, tog man 1742 den Beslutning, at omgive Byen med Volde. Dens Grund, der i Begyndelsen var kun indskrænket, er efterhaanden bleven forøget med 10 til 12 Landsbyer, som ere fulde af Manufakturer.

I Tusk for de Handels-Varer, de faae, sælge Hollænderne Jern, Blye, Kobber, Tin, Toutenage, der er et Slags Mineral, som har meget tilfælles med Jernet og Tinnet. Paa disse Artikler tilsammentagne, vinde de 220,000 Rigsdaler, hvortil man kan lægge 17600 Rdlr., som deres Toldsteder indbringe. Bekostningerne paa deres forskiellige Etablissementer stige til 161600 Rigsdaler, og uden at frygte for, at man skal blive beskyldt for Overdrivelse, kan man gierne antage, at Skibsfragten opsluger Resten af Fordelene. Den rene Fordeel af Handelen paa Coromandel, er

altsaa for Kompagniet kun den Profit, det kan giøre sig paa de Kattuner, det udfører derfra.

17. Hollændernes Handel paa Malabar-Kysten.

Dets Forfatning er endnu mindre god paa Malabar-Kysten. Skildte ved alt, holdte Portugiserne sig endnu med nogen Anseelse i denne Deel af Indien, da de 1663 saae sig angrebne af Hollænderne, som fratoge dem Culan, Cananor, Grandganor og Cochin. Den seyrende General havde neppe indsperret det sidste Sted, der var det eneste af Vigtighed, førend han fik at vide, at der var sluttet Forliig imellem Portugal og hans Fæderneland. Denne Efterretning blev holdet hemmelig. Man hastede med Beleyringen, og udmattede ved den idelige Stormløben, overgave de Beleyrede sig den ottende Dag. Dagen efter bragte en Fregat fra Goa Freds-Vilkaarene. Til at retfærdiggiøre denne sin Uredelighed anførte Seyerherren intet andet, end: at de, der nu beklagede sig saa stærk, havde nogle Aar tilforn viist samme Adfærd i Brasilien.

Ved denne Tid ansaae Hollænderne sig for at være i fast Besiddelse af Malabar-Kysten. Udfaldet har ikke svaret til de Forhaabninger, man havde giort sig. Kompagniet har ikke, som det haabede, bragt det til, at udelukke alle andre Europæiske Nationer fra denne Kyst. Det finder kun der de samme Handels-Varer, som det har i sine andre Etablissementer, og formedelst de flere Medhandlende maa det betale dem dyrere, end paa de Markeds-Pladser, hvor det har udelukkende Rettighed.

Hvad det sælger, indskrænker sig til lidt Alun, Benzoë, Kamfer, Toutenage, Sukker, Jern, Tin, Blye, Kobber, Qvik-Sølv. Skibet, som har bragt denne maadelige Ladning, gaar tilbage til Batavia med en Ladning Kaïre til Havnens Fornødenheder.

Paa disse Artikler vinder Kompagniet i det høyeste en 80,000 Rigsdaler, der lagte til de 30800, som dets Toldsteder indbringe, udgiøre en Sum af en 110,000 Rigsdaler. I den dybeste Fred koster Etablissementernes Underholdning det 102,080 Rigsdaler, saa at der bliver det kun en 8000 Rigsdaler tilovers til Udrustnings-Bekostninger, hvilket øyensynligen er for lidet.

Kompagniet faar rigtig nok fra Malabar-Kysten 2 Millioner Pund Peber, der blive bragte paa Chalupper til Ceylan, og der ladet i Skibe, som man derfra expederer til Europa. Ogsaa er det rigtig nok, at det efter sine indgangne Betingelser kun betaler 7½ Rigsdaler for Centneret, som de andre Kompagnier maae betale med 9 - 10 Rigsdaler og de Privathandlende endnu dyrere. Men Fordelen, det kan giøre sig af denne Artikel, bliver mere end opslugt af de blodige Krige, som den giver Anledning til.

Disse Bemærkninger vare uden Tvivl undgaaede Goloneff, General-Direkteur i Batavia, da han vovede den Paastand, at Etablissementet paa Malabar, som han i lang Tid havde foreståaet, var et af dem, der indbragte Kompagniet. Jeg er saa langt fra at være af deres Mening, sagde General Mossel til ham, at jeg vilde ønske, at Havet havde opslugt det for hundrede Aar siden.

18. Hollændernes Etablissement paa Forbierget Gothaab.

Hvorledes det end har sig dermed, mærkede dog Hollænderne midt i deres Lykke, at der manglede dem en bekvem Havn* hvor deres Skibe, der seylede til

* Egentlig det, vi paa dansk kalde et Bedested. Men da det er mig ubekiendt, at dette Ord bruges om Havne, som om Kroer ved Landeveyene, har jeg ikke villet sætte det i Texten.

Indien og kom tilbage derfra, kunde løbe ind at tage Forfriskninger. Man var forlegen med Valget, da Kirurg van Riebeck dertil foreslog 1650 Forbierget Gothaab, hvilket Portugiserne havde kastet en utidig Foragt paa. Et Ophold af nogle Uger havde sat denne forstandige Mand i Stand til at indsee, at der paa denne sydlige Spidse af Afrika meget got kunde anlægges en Kolonie, som kunde tiene til Oplags-Sted for Europas Handel med Asien. Man overdrog ham Omsorgen for at indrette dette Etablissement, og hans Udkast dertil var giort efter en meget god Plan. Han lod Kompagniet udstæde Forsikring for, at enhver Mand, som vilde boesette sig der, skulde faae et passende Stykke Land. Dem, som trængte dertil, maatte man giøre Forskud af Korn, Bester og Huusgeraad. Unge Fruentimre tagne af Pleye-Anstalterne skulde blive dem medgivne til at forsøde dem deres Moysommeligheder og dele dem med dem. Enhver, der efter tre Aars Forløb ikke kunde venne sig til Klimaet, stod det frit, at vende tilbage til Europa og giøre med sine Eyendomme hvad han fandt for got. Da man havde truffet disse Foranstaltninger, satte man Seyl til.

Det store Land, som man foresatte sig at opdyrke, var beboet af Hottentoterne, der vare delte i endeel Horder, hvoraf enhver udgiør en liden uafhængig Republik. Hytter, der ere bedækkede med Huder og i hvilke man kun kan krybe ind, og som ere anlagte paa en rund Linie, udgiøre deres Byer. Disse Hytter tiene ikke til synderlig andet, end til at giemme nogle Varer og noget Kiøkkentøy i. Hottentoten gaar aldrig ind i dem, uden naar det regner. Man seer ham altid liggende ved sin Dør. Der er det, han lige ubekymret for det Tilkommende og Forbigangne sover, smøger og drikker sig fuld.

Qvæg=Vogtningen er disse Vildes eneste Syssel. Da der er kun een Hiord for enhver Bye, og denne er fælles for alle, er enhver forbunden til at vogte den efter Omgang. Denne Forretning kræver en idelig Aarvaagenhed, efterdi Landet er fuldt af vilde og glubende Dyr. Hver Dag sender den, der vogter, nogle Folk ud paa Spor. Dersom en Leopard eller en Tiger har ladet sig see i Nærheden, griber hele Byen til Vaaben. Man iler mod Fienden, og det er meget sieldent, at han undgaar en Mængde forgiftede Pile eller Spyde, der ere hvædsede og hærdede i Ilden.

Da Hottentoterne have hverken Rigdomme eller noget der betegner Rigdomme, og deres Faar, der udgiøre deres hele Formue, ere fælles Eyendom, kan der kun være faa Anledninger til Uenighed iblant dem. Ogsaa ere de forenede med hinanden ved et urokkelig Samdrægtigheds=Baand. Aldrig skulle de engang faae Krig med deres Naboer, dersom ikke forvildet og optaget Qvæg voldte Tretter imellem Hyrderne.

De ere, som alle Hyrde=Folk, meget velvillige og have noget af de Dyrs Skidenfærdighed og Sløvhed, som de omgaaes. Krigen med Løver og Tigre var næsten den eneste, de kiendte noget til. De havde indstiftet en Orden, hvormed man beærede dem, der havde fældet et af disse for deres Hiorder saa ødelæggende Dyr, og de ærede deres Minde. Det samme var Aarsagen, hvorfor Herkules blev forgudet.

Det vilde blive meget vanskeligt, at give en Beskrivelse over disse Vildes Sprog med vore Bogstaver. Det er et Slags Sang, der bestaar af Hvislen og forunderlige Toner, som næsten ikke have noget lignende med vore.

Den Fabel, der tillagde denne Nations Fruentimre et Kiød=Forklæde, som hængte dem ned fra Midten af Bugen til de naturlige Dele, troes nu endelig

ikke mere. Man har beviist, at disse Fruentimre ere næsten skabte, som man seer mange andre i de hede Klimaer, hvor de ydre Kiønsdele — saavel det, der er oven for dem, som det, der findes omkring dem — blive fyldigere og større end i de tempererede Lande.

Men det er meget sandt, at Hottentoterne have kun en Testikel. Dette har man ofte mærket. Haab om samme Fordele, Frygt for samme overhængende Farer udfinder eens Midler saavel i det Inderste af Skovene som i det kultiverede Selskab. Jeg er ikke engang vis paa, om denne Anmærkning ikke bør udstrækkes til Dyrene med. Fuglene have en Sang som er dem egen; men den er langt forskiellig, naar de skulle vaage over deres Ungers, og naar de skulde vaage over deres egen Bevarelse. Disse Tegn, der ere overgaaende ligesom Fornødenheden, ere de overlagte, eller ere de det ikke? Det vide vi ikke*. Men det er vist, at de ere hos dem, som hos os, Virkninger af Egennytte, Frygt, Vrede, og at de ved Vanen blive vedtagne. Saaledes have Partierne i Revolutioner Tegn, ved hvis Hielp de kiende hinanden midt i Tummelen og Forvirringen. Et Kors, en Fiær, et Skerf, et Baand, et Skrig, et Ord, en Lyd af et Instrument, vækker dem, det gives, medens det lader dem forblive i Søvnens Døsighed eller i Sikkerhedens Skiød, som ikke have Nøglen dertil.

Dette var efter al Sandsynlighed (?) den første Oprindelse til de fleste af de besynderlige Skikke, som vi gienfinde hos de Vilde, ja endog i kultiverede Selskaber. De vare Udmærkelses-Tegn hos den Horde, som de hørte til, Mærker, hvorpaa de kiendte hveran-

* Det synes dog, som man med temmelig Vished kan vide dette, naar man kun ikke med Flid vil blande forskiellige Ting sammen, for at faae den ene til at glide ned med den anden.

dre igien. Jødernes og Muhamedanernes Omskiærelse havde maaskee ikke anden Hensigt end de indklemte Næser, de flad- og lang-trykkede Hoveder, de nedhængende og giennemborede Ørne, de i Huden malede og indbrændte Figurer, de lange og de korte Hoved-Haar. Maaskee kan da ogsaa Hensigten med at lemlæste visse Lemmer have været den samme.*

Jo mere Menneskets Forfatning er omvankende, jo nyttigere kunne dette Slags Særmærker være — Lovgivere have villet skille de Nationer, de havde kultiveret, fra de barbariske Nationer, der omgave dem. — De valgte sig Tegn, der afskrækkede andre fra at bruge dem formedelst den Vold, der giordes paa Naturen. Paa denne Maade er det, den raae Verden har, da den endnu ikke havde noget fast Opdragelses-, Selskabeligheds- eller Sædeligheds-System, erstattet Mange-

* Dersom det ellers har sin Rigtighed med denne Hottentotske Halv-Kastration, kan den da ikke i Analogie med den østerlandske Omskiærelse, med ligesaamegen, maaskee endog med større Rimelighed ansees for, at have sin Grund i en, enten virkelig eller indbildt, Formindskelse af Ulejlighederne ved Elskovs-Brynden under det hede Himmelstrøg. De fyldigere Kiønsdele hos det andet Kiøn, der har saa hyppige Udtømmelser, synes at pege derpaa. Er Rimeligheden blot lige stor i begge Formodninger, bortfalder den vidtløftige, den trettende, den vamle Deklamation, som Forfatteren har udpinet af sin Hypothes, og som ikke findes i den ældre Udgave. Jeg troer derfor, at jeg, uden at kunne med Grund beskyldes for at hottentotisere min Oversættelse, baade kan og bør udelade det meste af denne indkylede Deklamation, saavelsom af endeel andre af samme Art, hvormed den nyere Udgave alt for ofte er bleven overlæsset, blot i den Hensigt, som det synes, at forøge Bogens Størrelse, og med denne maaskee ogsaa dens Priis. Oversætteren.

len derpaa ved almindelige Vedtægter. Naturens Børn optoge dem i deres Eenfoldighed; i deres Troskyldighed vedbleve de dem.

Man leer maaskee med Foragt af Hottentotens Overtroe; men forgiftes da ikke Europæerne fra Fødselen af med Fordomme, der blive en Marter for deres Liv, der saae Uenighed i deres Familier, der væbne det ene Land mod det andet? De ere stolte af deres Kundskaber; men er det da saa vigtigt, at forstaae at tale om Dyden uden at øve den? at bevise Meninger, der giøre det til Rettighed, at plyndre i Lye af Loven, at forjage den Svage, den Troskyldige fra sin arvede, sin med sureste Sved erhvervede Hytte, at sætte ham, om muligt istedet for det Dyr, der træller under Agerdyrkerens Svøbe? Kan det vel for den evige Retfærdighed ansees for andet end Diævle-Vid?

O flyer dem, I ulykkelige Hottentoter! flyer dem, de ville røve eder Uskyld og Frihed. De have Venligheden malet i deres Ansigter, deres Adfærd lover eder en Høflighed, som vil skuffe eder. Ved at nærme sig til eder, ville de bukke sig; de ville lægge den ene Haand paa deres Bryst, hæve den anden mod Himmelen, eller række eder den til Venskabs-Pant. Deres Fagter ville tolke Velvillighed, deres Aasyn Menneskekierlighed, men Grusomhed og Lumskhed ligge paa Luur i deres Hierter. Skynder eder bort! Riebeck nærmer sig eders Strand. Han vil maaskee ikke giøre eder al den Fortræd, jeg her forkynder eder, men denne forstilte Beskedenhed vil ikke blive efterlignet af dem, som komme efter ham.

Riebeck fulgte de til Ulykke vegtagne Begreber. Han begyndte med at bemægtige sig det Stykke Land, der stod ham an, og giorde derpaa Anstalter til, at sætte sig fast deri. Denne Adfærd mishagede Landets Indfødte. Hvorfor have I, sagde deres Gesandt

til disse Fremmede, besaaet vore Jorder. Hvad Rettighed have I til at lade eders Qvæg græsse paa vore Marker? Hvorledes ville I vel ansee det, dersom nogen saa egenraadig anmassede sig eders Marker? Kun for at giøre Hottentoterne efterhaanden til Slaver, er det I opreise disse Fæstnings-Værker. Paa disse Forestillinger fulgte nogle Fiendtligheder. Hollænderne som endnu vare svage, beroligede Gemytterne med mange Løfter og nogle Foræringer. Alt blev bilagt, og hvad de havde anmasset sig, beholdte de siden efter med temmelig Fred.

Det er beviist, at Kompagniet satte i en Tid af 20 Aar $9\frac{1}{2}$ Millioner Rigsdaler paa at hæve Kolonien til den Forfatning, hvori den nu er. Den er det skiønneste Etablissement i Verden, dersom man skal troe de fleste Søefarende, som udmattede af en lang Søe-Reyse letteligen blive forledede af de Bekvemmeligheder, de finde paa dette berømte Forfrisknings-Sted. Vi ville see, om det kolde Overlæg vil stadfæste de Berømmelser, som Enthusiasmen har givet det.

Forbierget Gothaab, hvorved Farvandene ere saa stormfulde, ender Afrikas sydligste Spids. 16 Mile fra dette berømte Bierg er en Halvøe, der dannes mod Norden af Taffel-Bugten og mod Sønden af False-Bay. Det er i den første af disse to Bugter, der kun ere adskilte ved en Afstand af en 9000 Favne, at alle Skibe ligge ind den største Deel af Aaret. Men fra den 20de Maji til den 20de September er Rheden saa farlig, har man der prøvet saa mange Ulykker, at det er blevet de Hollandske Skibe forbudet at ankre der. De begive sig alle til den anden Bugt, hvor man i denne Aarstid har intet at frygte.

Himmelegnen paa Kap vilde være meget behagelig, dersom det ikke blæste der næsten uophørlig og sædvanlig stærk. Man holdes skadesløs for det Slags Uleyligheder, som deraf foraarsages, ved det listige Veyrlig, som derved frembringes i et Klima, der formedelst sin geographiske Brede maatte være brændende. Luften paa dette Sted er saa reen, at man anseer den som et næsten souveraent Lægemiddel mod de fleste Sygdomme, der bringes dertil fra Europa, og at være ikke uden Nytte i de Sygdomme, man har paadraget sig i Indien. Kolonisterne plages kun af faa Svagheder. Selv Børnekopperne have kun sildig indtrængt sig hos dem. Denne Smitte, der, som man siger, er bleven bragt dertil af et Danskt Skib, anrettede strax og anretter endnu af og til store Ødelæggelser.

Jordbunden i dette Etablissement svarer ikke til dets Berømmelse. Ved deres første Ankomst dertil saae Hollænderne kun nogle umaadelig store Heder, nogle Buske og et Slags Løg, som, naar det er stegt, smager som Kastanie, og som man har kaldet Hottentoternes Brød. Allevegne, hvor disse Planters periodiske Affald ikke havde nedlagt en feed Giødning, var Jorden kun goldt Sand. Man har endnu ikke bragt det til, at giøre den frugtbar, ikke engang i Nærheden af Hoved-Staden, hvor det ikke har manglet paa Opmuntringer. Nogle Dale undtagne, hvor Vandet har nedtrukket den smule Jord, der bedækkede Biergene, er det Indre i Landet ikke mere frugtbart, og det bliver endnu mindre vandet end Kysten, hvor intet dog er saa sieldent som en Aae eller en Kilde. Deraf kommer det, at endskiønt Kolonien ikke er folkerig, ere dens Indbyggere dog adspredde paa 150 Mile langs Strandbredden og paa næsten 50 Mile ind i Landet.

Byen paa Kap, den eneste, der er i Kolonien, bestaar af omtrent tusende Huse, der alle ere byggede

af Grundmuur, og formedelst de stærke Stormvinde, tækkede med Halm. Gaderne ere brede og skiære hinanden i rette Vinkler. I den fornemmeste er en Kanal, der er besat paa begge Sider med en Rad Træer. I et mere afsides Qvarteer seer man endnu en Kanal, men Vandet deri løber saa stridigt, at Sluserne staae næsten oven paa hinanden.

Ved Enden af Byen er den saa berømte Kompagniets Have. Den er 8- til 9,000 Favne lang. Den vandes af en Aae. For at beskytte det, der plantes, mod voldsomme Vinde, har man omgivet ethvert Qvarteer med Eegetræer, der ere studsede som Staketter, undtagen i den midterste Gang, hvor man lader dem voxe saa høyt de kunne. Skiønt disse Træer ere kun maadelig høye, give de dog et yndigt Syn i et Land, hvor der er kun lidet endog af Kratskov, og hvor man er nød til at hente al Bygnings-Tømmer fra Batavia. Have-Urterne indtage den største Plads af Jordsmonnet. Det lidet Stykke, der er anlagt til det botaniske, har kun faa Planter. Menageriet, der ligger op til Haven, er ligeledes forfaldet. Deri var forhen en heel Deel Fugle og fireføddede Dyr, som ere ubekiendte i vore Lande.

Det er fornemmelig Viinranker, hvormed Markerne omkring Hoved-Staden ere bevoxede. Indtægten af dem kan der næsten med fuld Vished lides paa i et Land, hvor man har intet at frygte af Haglen og Frosten. Det synes, som man under en reen Himmelegn, i et sandagtigt Jordmon, hvor man har frit Valg af de best beliggende Pladse maatte faae en udsøgt Viin. Men enten det er af Feyl ved Klimaet, eller af Skiødesløshed ved Behandlingen, er den af en meget slet Beskaffenhed, undtagen en slap, syrlig og temmelig behagelig Viin, der fra først af er kommen fra Madera og forbruges af de rige Kolonister. Den man

kiender i Europa under Navn af Constance, og som er deels hviid, deels rød, høstes kun paa et Jordsmon af 15 Tønder Land, af Viin-Stokke som ere bragte dertil fra Persien. For at forøge Mængden deraf, blander man den med en temmelig god Muskat Viin, som voxer paa Naboe-Bankene. En Deel deraf leveres til Kompagniet for en Priis, som det selv har fastsat. Resten bliver solgt — Oxehovedet til en 550 Rigsdaler — til enhver, der mælder sig for at kiøbe den.

Kornarterne dyrkes længere borte fra Kap. De ere altid overflødige og til en maadelig Priis, formedelst det lette i Oprødninger, Overflødighed paa Giødske og Leylighed til at lade Jordene ligge til Hvile.

En 40 til 50 Mile fra Havnen ophøre Avlings-Bedrifterne. Længere borte fra vilde det ikke være mueligt at kiøre Varerne med Fordeel. Markerne ere da kun bedækkede med talrige Hiorde, som to eller tre Gange om Aaret blive drevne til Hoved Stedet i Kolonien. Der blive de omtuskede for Handels-Varer, som blive bragte dertil fra Europa og Indien, og som ere enten aldeles nødvendige eller blot til Fornøyelse. De fredelige Beboere paa disse fraliggende Steder kiende kun lidet til Brød, og nære sig temmelig almindelig af friskt eller saltet Kiød til Grønt, der haver ikke mindre god Smag paa denne Afrikas Yderkant, end i vore Lande. Vore Frugter, der for største Delen ikke have udartet, ere en anden Hielpekilde for dem. Mindre Nytte have de af Asiens Planter, der slaae slet an, og hvoraf nogle endog, saasom Sukkeret og Kaffeen aldrig have kunnet blive naturaliserede.

Da Kompagniet oprettede sit Etablissement paa Kap, anviste det enhver af de første Kolonister en Strækning af en Qvadrat-Miil for intet. Disse Jorder som da bleve skienkede dem og andre, som kom efter

dem, ere siden efter blevne belagte med en Afgift ved en=hver Forandring af Eyer.

Dette Paafund er ikke det eneste, Kolonisterne have at bebreyde deres Moderlands Monopol. De beklage sig over den lave Priis, det sætter paa de Va=rer, det fordrer til dets Fornødenheder. De beklage sig over de Tyngsler, hvorved det giøres dem vanske=ligt, at afsætte de Produkter, det ikke selv tager. De beklage sig over de Sportler, der ere tillagte adskillige Betiente af alt hvad der sælges i Landet, ja endog af det, der bliver udført. De beklage sig over, at det er dem forbudet, at expedere det mindste Skib, at have nogen Forbindelse imellem sig selv, at hente sig Bræn=de, som Naturen har nægtet dem. De beklage sig over, at man ved ligesaa mangfoldige som unyttige Formalitæter har nødt dem til, mod en uhyre Rente at laane de Penge, der skulde hielpe dem til at udvide de=res Avls=Bedrift. De beklage sig over, at da de for største Delen ere Lutheraner, er det dem dog ikke til=ladt, paa egen Bekostning at forskaffe sig Trøst af Re=ligionen; ikke at tale om en stor Mængde andre Bekla=gelser, der alle ere vigtige og synes for største Delen grundede.

Man burde skynde sig saa meget mere med at af=hiælpe disse Besværinger, som Kolonisterne ere Folk, der vække megen Deeltagelse. Deres Sæder ere jævne endog i Hoved=Staden. Man kiender ikke der til noget Slags Skuespil; man spiller ikke Kort; man giør kun meget sielden Besøgelser; man taler lidet. Konernes Fornøyelser bestaae i at giøre deres Mænd, deres Børn, deres Tyende, ja endog deres Slaver lykkelige.

Medens disse vinde sig Hierterne ved goddædig Omhue for det, som dertil henhører, ere Mændene ganske og aldeles sysselsatte med at besørge det udven=dige. Om Aftenen, naar Blæsten har lagt sig, gaar

enhver Familie ud med hinanden for at røre sig ved Spadsering og nyde den milde Luft. Som man lever een Dag, saa det hele Aar; og man mærker ikke noget til, at denne Eensformighed er Velstanden skadelig.

Et mærkeligt Træk i denne Kolonies Sæder er, at man der gienfinder den urgamle Oprigtighed i en meget ypperlig Skik. Vaagner Følelsen hos et ungt Fruentimmer, følger strax en aabenhiertig Tilstaaelse paa dette frydende Indtryk. Kierligheden, siger man, er en naturlig Drift, som udgiør hendes Livs Lyksalighed, og bør erstatte hende Faren ved at blive Moder. Den, der har været saa lykkelig at behage hende, bliver strax aabenlyst elsket, dersom den Lyst, han har opvakt, finder hans Bifald. I disse fri og hellige Baand, som ikke besudles af Stolthed, Gierrighed eller Forfængelighed, parrer sig Fortrolighed med Ømhed, der begge forene sig til, mellem simple, sindige og bestandige Gemytter at frembringe en Eenighed, som ved Aarene og tilstødende Omstændigheder meget sieldent forstyrres.

I Kolonien, der har kun 700 Mand regelmæssige Tropper til sit Forsvar, tæller man 15,000 Europæere af Hollændere og Franskmænd, hvoraf Fierdedelen er i Stand til at bære Vaaben. Dette Tal skulde være blevet endnu større, dersom ikke skadelige Religions-Fordomme havde bortstødt en stor Mængde Ulykkelige, som vare sindede, at begive sig til disse lykkelige Egne, for der at søge Fred og Velstand. Det er ubegribeligt, hvorledes en Republik, der med saamegen Held tilstæder alle Religioner i sine Provindser, har kunnet taale, at et Kompagnie, der er oprettet i deres Skiød, bringer en forhadt Intoleranse paa hiin Side Havet. Dersom Regieringen nogensinde faar Styrke til at hemme en Misbrug, der er dens Grundsætninger saa modsat, vil Kolonien blive Folkerig i forhold til de

Midler, den har til Underholdning, og da vil man uden Uleylighed kunne afskaffe Trældommen, som, skiønt mindre trykkende der end andensteds, dog altid er en Fornedrelse for Menneske-Arten.

Slaverne ere en 40 til 50 Tusende i Tallet. Nogle ere blevne kiøbte paa Afrikas Kyster eller paa Madagascar; andre ere komne fra de Malaiske Øer. Deres Kost er som deres Herrers og de fordømmes kun til eens Arbeide med dem. Af alle de Etablissementer, som Europæerne havde oprettet i de andre Verdens Dele, er dette maaskee det eneste, hvor de Hvide have værdiget de Sorte, at tage Deel med dem i den fredsommelige Agerdyrknings lykkelige, ædle og velgiørende Sysler.

Dersom Hottentoterne havde kunnet antage samme Smag, havde det været en stor Fordeel for Kolonien. Men de ubetydelige Horder af disse Afrikanere, som vare blevne tilbage inden for de Hollandske Etablissementers Grændse-Linier, uddøde alle i en smitsom Sygdom 1713. Fra denne rædsomme Smitte undkom kun nogle faa Familier, der giøre nogen Nytte ved Qvæg-Vogtningen og Huus-Tienesten. De mere mægtige Stammer, som boede ved Aae-Bredderne i Nærheden af Skovene, paa de Steder, der havde Overflødighed af Græsgange, ere efterhaanden blevne nødte til at forlade deres Fædres Grave og Boliger. De have alle begivet sig langt bort fra deres Undertrykkeres Grændser. De Uretfærdigheder, de maatte udstaae, have meget forøget den naturlige Afskye, de havde for alt vort Arbeyde. Det arbeidsløse og uafhængige Liv, disse Vilde fører i deres Udørkener, har uudsigelige Yndigheder for dem. Intet kan aflokke dem derfra. En af dem blev tagen fra Vuggen, man opdrog ham i vore Sæder og vor Religion. Hans Fremgang deri svarede til den Omhue, der blev an-

vendt paa hans Opdragelse. Han blev sendt til Indien, og med Nytte brugt i Handels-Anliggender. Tilstødende Omstændigheder bragte ham tilbage til hans Fædernland, og han reyste da hen for at besøge sine Slægtninge i deres Hytte. Han blev saa rørt af Simpelheden i alt, hvad han saae, at han bandt et Faare-Skind om sig og gik tilbage til Fæstningen, for at levere sine Europæiske Klæder fra sig. Jeg kommer, sagde han til Gouverneuren, for at afsige for bestandig den Levemaade, De har anført mig til. Jeg har taget den Beslutning, at jeg til min Død vil følge mine Forfædres Religion og Skikke. Af Kierlighed til Dem vil jeg beholde dette Halsbaand, og denne Kaarde, som De har foræret mig. Fortryd ikke paa, at jeg skiller mig ved alt det øvrige. Uden at bie efter Svar, flygtede han derfra og man har aldrig seet ham siden.

Endskiønt Hottentoternes Karakter ikke er, som Hollænderne gierne ønskede den, har Kompagniet dog betydelige Fordele af Kolonien. Rigtig nok giver Tiender af Korn og Viin, som den oppebær, dens Toldsteder og andre Rettigheder ikke over 100,000 Rigsdaler. Det vinder ikke mere end 20,000 Rigsdaler paa det grove Klæde, de Kattuner, Isenkram-Varer, Steenkul og nogle andre ubetydelige Artikler, som det der afsætter. De Bekostninger, der ere forbundne med et saa vidtløftigt Etablissement, og de, Bestikkelsen forøger dem med, opsluge mere end disse Fordele tilsammentagne. Ogsaa er Nytten deraf bygget paa en anden Grundvold.

De Hollandske Skibe, som gaae til Indien eller komme tilbage derfra, finde paa Kap et sikkert Tilflugts-Sted, en reen Luft, en behagelig og tempereret Himmelegn og vigtige Tidender fra de tvende Verdens

Dele. Der indtage de Smør, Meel, Viin, en stor Mængde nedsaltede Kiøkken-Urter til deres Reyse og deres Etablissementer i Asien, ja endog paa nogen Tid, to til tre Ladninger Korn til Europa. Den Hielp og Bistand, som der kunde faaes, vilde være endnu betydeligere, dersom Kompagniet ikke af blind Gierrighed idelig standsede Kolonisternes Vindskibelighed. Det tvinger dem til, at sælge sig deres Varer for en saa ringe Priis, at man har seet dem længe ude af Stand til at forskaffe sig Klæder eller andre af Livets væsentligste Fornødenheder.

Maaskee skulde dette Tyrannie dog være at udholde, dersom de, der ere et Offer derfor, havde Lov til at sælge hvad de have tilovers af deres Produkter til fremmede Skibsfolk, som formedelst Beliggenheden eller af andre Aarsager kunne drages til deres Havne. Men Handels-Nid, som er en af de største Ulykker, der plage Menneskene, har skilt dem ved denne Fortieneste. Man har i lang Tid smigret sig med, at man ved at nægte de rivaliserende Nationer denne Bekvemmelighed, skulde bringe det til, at giøre dem kiede af Indien. De Beviser, som man i et heelt Aarhundrede har faaet paa det modsatte, have dog ikke forandret denne Indbildning, endskiønt det var let at indsee, at alle de Rigdomme, der kom ind i Kolonien, maatte tidlig eller sildig komme Kompagniet til Gode. Gouverneuren er den eneste, der har havt Lov til at forsyne dem, som løbe ind til Kap, med det allernødvendigste. Denne feylfulde Indretning har været, som den maatte blive, Kilden til tusende Udsugelser.

Man maa lade Tulbach vederfares sin Ret. Denne ædelmodige Mand har, medens han forestod Etablissementet, viist en Menneskelighed, en Uegennyttighed, hvorpaa ingen af hans Forgiængere havde givet Exempel. Fornuftig nok, til at hæve sig over

Fordommene; kiek nok, til at afvige fra de urimelige Befalinger, der bleve ham givne, har han opmuntret de Nationer, der arbeidede paa at nedtræde hinanden, at komme til hans Kolonie, for at faae Proviant og hvad andre Fornødenheder, de kunne trænge til. De fik dem for en Priis, der var billig nok til ikke at afskrække dem og dog saa høy, at Avlsmanden kunde opmuntres til at være virksom. Han finde sin Løn i den stille Tilfredshed, der føles ved at have virket til Medmenneskers Vel, i den Ære der vindes ved, at have derfor tilsidesat sit eget!

Dersom Kompagniet vedtager hans Planer*, vil det træde i sine Stifteres Spor, der ikke giorde noget paa Slump og ikke havde ventet paa disse lykkelige Begivenheder, vi her have anført, for at lade det være sig alvorlig magtpaaliggende at forskaffe sig et Forenings-Punkt for deres Magt. Dertil havde de fra Aaret 1609 kastet deres Øyne paa Java.

19. Hollændernes Herredom paa Øen Java.

Denne Øe, der kan være 200 Mile lang og en 30 til 40 Mile bred, synes at have været erobret af Malaierne temmelig høyt oppe i Tiden. En meget overtroisk Muhamedisme var den herskende Religion. I det Indre af Landet vare der endnu Afgudsdyrkere og disse vare de eneste Mennesker paa Øen, der ikke

* Hvad hverken Billighed eller Fordeel har kunnet formaae hos de kiere Hollændere, det ere de ved Revolutions-Krigen blevne nødte til. I denne blev Kap dem frataget af Engellænderne, som venteligt vilde have været eneberettigede der, ligesom dets forrige Herrer. Men ved Fredslutningen 1802 blev det tilbagegivet Hollænderne paa det Vilkaar: at Franskmænd og Engellændere skulde have lige Adgang dertil med dem. Men Krigen er atter udbrudt, og hvo veed Enden?

vare komne til den yderste Grad af Fordærvelse. Øen, der forhen havde været behersket af een Monark, var paa den Tid deelt imellem endeel Fyrster, som laae i bestandig Krig med hinanden. Disse evige Stridigheder havde bragt Sæderne i Forglemmelse og næret Krigerlysten hos dette Folk. Fiende af alt fremmed og mistroisk imellem sig selv, saae man ingen Nation, der syntes at forstaae sig bedre paa at hade, end denne. Der viste Menneskene sig som Ulve mod hinanden. Det syntes som Længsel efter at skade hinanden, og ikke Trang til at hielpe hinanden til rette, havde bragt dem til at oprette Selskabs-Pagten. Altid bereed paa at forsvare sig mod en Forbrydelse, som han stedse var færdig at begaae, stedse havde at frygte, nærmede Javaneseren sig aldrig sin Broder uden med Dolken i Haanden. De Store havde en Mængde Slaver, som de enten kiøbte, eller giorde Krigsfanger til, eller som solgte sig dertil for Gield. De behandlede dem med Umenneskelighed. Det var Slaver, der dyrkede Jorden og forrettede alt møysommeligt Arbeide. Javaneseren skraaede Betel, røgede Opium, levede hos sine Friller, og enten sloges eller sov. Man fandt megen Vittighed hos dette Folk, men der var kun meget faa Spor af sædelige Grundsætninger tilbage hos det. Det lignede mindre et uvidende end et forfaldent Folk. Det var en Art Mennesker, som vare gangne over fra en regelmessig Regiering til et Slags Anarkie og tøylesløse fulgte de voldsomme Bevægelser, Naturen fører med sig i disse Lande.

En saa fordærvet Karakter giorde ingen Forandring i Kompagniets Planer med Java. Den Hindring, der kunde lægges det i Veyen af Engellænderne, som paa den Tid vare i Besiddelse af Handelen paa denne Øe, blev snart hævet. Jakob den førstes Svaghed og hans bestukne Raad giorde Engellænderne saa

frygtagtige, at de lode sig nedtræde uden at giøre nogen Modstand, der kunde egne sig deres Tapperhed. Da Landets Indfødte saae sig denne Hielp berøvede, lode de sig undertvinge. Det var et Foretagende, som blev drevet igiennem ved Hielp af Omstændighederne, Snildhed og Politik.

En af Portugisernes Hoved-Maximer havde været, at formaae Fyrsterne, som de vilde bringe eller holde under Aaget, til at sende deres Børn til Goa, for der at blive opdragne paa det Portugisiske Hofs Bekostning og paa et Slags Maade naturaliserede i Sæder og Grundsætninger. Men denne Plan, der var god i sig selv, havde Erobrerne fordærvet ved at forunde unge Mennesker Adgang til deres meest forbryderske Fornøyelser, deres skiendigste Udsvævelser. Deraf kom det, at naar disse Indianere bleve modne med Alderen, kunde de ikke andet end hade, i det mindste foragte Lærere, der vare saa fordærvede. Med at optage denne Skik, dreve Hollænderne det endnu videre. De søgte at overbevise deres Elever tilgavns om deres Undersaatters Svaghed, Letsindighed og Troløshed; og endnu mere om Kompagniets Magt, Viisdom og Troskab. Paa denne Maade holdte de sig faste i det, de havde anmasset sig. Men man bør ey heller fortie, at Troløshed og Grusomhed vare ogsaa med blant de Midler, Hollænderne brugte.

Regieringen paa Øen, der ene og allene var grundet paa Feudal-Lovene, syntes selv at fremkalde Tvedragten. Man væbnede Faderen mod Sønnen, Sønnen mod Faderen. Den Svages Fordringer mod den Mægtige, den Mægtiges mod den Svage bleve understøttede efter Omstændighederne. Snart tog man Monarkens Partie og snart hans Vasallers. Dersom nogen paa Tronen gav Tegn til Talenter, der kunde blive frygtelige, vakte man ham Medbeylere. De, som

hverken af Guld eller Løfter lode sig forføre, bleve kuede af Frygten. Hver Dag medbragte en Revolution, der altid var forberedet af Tyrannerne og altid til deres Fordeel. Endelig saae de sig som Herrer af alle vigtige Poster i det Indre af Landet, og af Fæstningerne, der vare byggede paa Kysterne.

Man havde endnu kun giort det første Anlæg til at udføre denne Usurpations-Plan, da man ansatte en Gouverneur paa Java, der havde Palais, en Garde og et glimrende Personale. Kompagniet troede, at det burde afvige fra de Besparelses-Grundsætninger, det hidindtil havde fulgt. Det var overbeviist om, at Portugiserne havde draget store Fordele af det glimrende Hof, som deres Vice-Konger holdte i Goa; at man for saameget desbedre at kunne bringe Orientens Nationer under Aaget, burde ophidse deres Indbildning og blende deres Øyne, da de lettere lade sig lede ved Sandserne end vore Landes Indbyggere.

Hollænderne havde en anden Grund til at give sig Anseelse af noget Stort. Man havde afmalet dem i Asien som Søerøvere, der hverken havde Fæderneland, eller Love, eller Herre. Hvad de havde sagt for at svække disse Bagvaskelser, havde ikke giort nogen Virkning i de Lande, som stode under Despotismen og som hverken havde eller kunde giøre sig noget Begreb om en Folke-Regiering. De foresloge for endeel, Java nærliggende Stater, at sende Ambassadeurer til Prinds Moritz af Oranien. Dette Forslags Iværksættelse forskaffede dem denne dobbelte Fordeel, at det baade gav Orientalerne et høyt Begreb om dem, og tillige smigrede Statholderens Stolthed, hvis Beskyttelse var dem nødvendig af følgende Aarsager.

Da man gav Kompagniet sit udelukkende Privilegium, havde man temmelig ubetænksomt deri indbefattet det Magellanske Stræde, som ikke burde have noget

tilfælleds med Ostindien. Isaac Lemaire, en af de rige og driftige Handelsmænd, hvilke man alle Vegne burde betragte som deres Fædernelands Velgiørere, fik det Indfald, at trænge sig ind i Sydhavet giennem de sydlige Lande, eftersom den eneste, paa den Tid bekiendte Vey til at komme derhen, var forbudet. Tvende Skibe, som han dertil havde udrustet, gik igiennem et, mellem Forbierget Horn og Staternes Øe beliggende Stræde, som siden efter fik Navn af ham, og kom efter nogle Omtumlinger til Java. Der bleve de konfiskerede og Mandskabet paa dem sendte som Fanger til Europa.

Denne voldsomme Adfærd oprørte Gemytterne, der allerede vare indtagne mod den udelukkende Handel. Det syntes urimeligt, at istedet for Opmuntringer, som de fortiente, der søgte at giøre Opdagelser, skulde et blot handeldrivende Institut lægge dem Hindringer i Veyen for deres Vindskibelighed. Monopoliet, som de Privates Gierrighed var saa utaalmodig over, blev endnu mere forhadt, da Kompagniet udstrakte de Friheder, der vare det givne, videre end det burde. Man følte, at da dets Stolthed og Indflydelse forøgedes med dets Magt, vilde Nationens Tarv i Fremtiden blive opofret for et, allerede alt for frygteligt Selskabs Fordele; ja endog for dets Luner. Det er sandsynligt, at det vilde have lagt under for det almindelige Had, og at man ikke skulde have fornyet dets Privilegium, der snart var udløbet, dersom det ikke var blevet understøttet af Prinds Moritz, beskyttet af General-Staterne og opmuntret af den Fasthed, det fik ved sit Etablissement paa Java til at byde Stormen Spidsen.

Endskiønt forskiellige Bevægelser, endeel Krige, nogle Sammenrottelser have forstyrret Roligheden paa denne Øe, bliver den dog ved at staae under Hollæn-

derne paa en saadan Maade, som de kunne være tiente med.

Bantam udgiør dens vestlige Deel. En af dets Fyrster, der havde overdraget Kronen til sin Søn, blev formedelst hans eget Hang til Urolighed og hans Eftermands slette Opførsel ved Hielp af et mægtigt Partie kaldet tilbage til Tronen 1680. Hans Partie var nær ved at faae Overhaand, da den unge Monark, der var beleyret af 13000 Mand i sin Hoved-Stad, hvor han havde kun sine Svirebrødre at stole paa, udbad sig Hollændernes Beskyttelse. De ilede ham til Hielp, sloge hans Fiender, befriede ham fra hans Rival, og satte ham ind i hans Myndighed igien. Endskiønt Expeditionen havde været hidsig og kort, og følgelig kun kostet lidet, undlod man dog ikke, at lade Krigs-Omkostningerne stige til uhyre Summer. Omstændighederne tillode ikke, at være nøyregnende med den Priis der blev sat paa en saa vigtig Tieneste, og de udtomte Finanser giorde Betalingen umuelig. I denne Yderlighed besluttede den svage Fyrste sig til, at kaste sig og sine Descendentere i Kompagniets Lænker, ved at tilstaae sine Forsvarere udelukkende Handel i sine Stater.

Kompagniet haandhæver dette store Privilegium med 368 Mand, der ere fordelte i tvende slette Fæstninger, hvoraf den ene tiener Gouverneuren til Boepæl og den anden Kongen til Palais. Dette Etablissement koster Kompagniet kun 22000 Rigsdaler, som det faar igien paa de Handels-Varer, det der afsætter. Det har i reen Fordeel, hvad det kan vinde paa tre Millioner Pund Peber, som man har forbundet sig til at levere for 5⅔ Rigsdaler Centneret.

Det er kun lidet i Sammenligning med det Kompagniet faar af Cheribon, som det uden Anstrængelser, uden Rænker og uden Bekostninger har bragt under sig.

Neppe havde Hollænderne sat sig fast paa Java, førend Sultanen i denne indknebne, men meget frugtbare Stat, gav sig under deres Beskyttelse, for ikke at blive undertvunget af en Naboe, der var mægtigere end han. Han leverer dem aarlig 1000 Læster Riis til $5\frac{1}{3}$ Rigsdaler 1000 Pund. Hver Læst veyer 3300 Pund. En Million Pund Sukker, hvoraf det beste bliver betalt med 3 Rdlr $18\frac{2}{3}$ ß. Centneret. 1,200,000 Pund Kaffee til $4\frac{1}{3}$ ß. Pundet. 100 Centner Peber til $5\frac{1}{6}$ ß. Pundet. 30,000 Pund Bomuld, hvoraf det beste bliver kun betalt med $31\frac{1}{3}$ ß. Pundet. 600,000 Pund Arek til $2\frac{3}{4}$ Rdlr. Centneret. Hvor ubillige end disse Priser ere, have de dog aldrig bragt Folket i Cheribon, der er det sagtmodigste og hestigste paa Øen, til at gribe til Vaaben. Hundrede Europæere ere nok til at holde det i Lænker. Bekostningen paa dette Etablissement overstiger ikke 9020 Rdlr., som man vinder paa de Kattuner, man bringer dertil.

Riget Mataran, der fordum strakte sig over hele Øen, hvoraf det endnu indbefatter den største Deel, er blevet sildigere undertvunget. Ofte overvundet, ofte Overvinder kiempede det endnu for sin Uafhængighed, da Sønnen af og Broderen til en Konge, der døde 1704, giorde hinanden hans efterladte Rige stridigt. Nationen delte sig imellem disse tvende Medbeylere. Den, som Arvegangen kaldte til Tronen, havde saa øyensynlig Overvægten, at han snart maatte have seet sig ganske og aldeles Herre deraf, dersom Hollænderne ikke havde erklæret sig for hans Rival. Den Sag, som disse Republikanere toge sig af, fik tilsidst Overhaand, men det var først efter langt heftigere, langt flere, langt snildere, langt haardnakkere Træfninger, end man kunde have ventet sig. Den unge Fyrste, som man vilde udelukke fra, at arve Kongen hans Fader, viste et saa uforfærdet Mod, saamegen

Klogskab og Standhaftighed, at han vilde have seyret, dersom hans Fiender ikke havde havt saamange Fordele af deres Magasiner, derrs Fæstninger og deres Skibe. Hans Farbroder traadde i hans Sted, men kun for at vise sig uværdig dertil.

Ved at give ham Septeret i Haanden foreskrev Kompagniet ham Love. Det valgte det Sted, hvor han skulde holde sit Hof, og forsikrede sig ham ved et Kastel og en Garde, der skulde lade som om den ikke havde anden Forretning, end at vaage over hans Sikkerhed. Efter al denne Forsigtighed lagde det sig efter den Konst, at inddysse ham i Vellystens Skiød, more hans Gierrighed med Foræringer og smigre hans Forfængelighed med glimrende Ambassader. Siden den Tid have Prindsen og hans Efterkommere, hvilke man har givet en Opdragelse, der er passende med den Rolle, de skulle spille, kun været foragtelige Haand-langere for Kompagniets Despotisme. Til at fortsætte den behøver det kun 300 Ryttere og 400 Soldater, hvis Underholdning tilligemed Betienteness, koster en 169,000 Rigsdaler.

Denne Udgift faar man rigelig gotgiort ved de Fordele, den giver Sikkerhed for. Havnene i denne Stat ere blevne til Verfter, hvor man bygger alle de smaae Fartøyer og alle de Schalupper, som Kompag-niet bruger i sin Skibsfart. Det finder der alle de Bræder, det behøver til dets forskiellige Etablissementer i Indien og til endeel af de fremmede Kolonier. Der indtager det ogsaa Ladninger af alle de Produkter, som Riget har forbundet sig til at levere det, nemlig: 15 Millioner Pund Riis, Tusendet til $3\frac{2}{3}$ Rdlr. Alt det Salt, det forlanger, Læsten til $6\frac{1}{2}$ Rdlr. 100,000 Pund Peber, Centneret til $4\frac{1}{2}$ Rdlr. Alt det Indigo,

der samles, Pundet til ⅔ Rdlr. Det Cayang*, dets Skibe behøver, Læsten til en 20 Rdlr. Bomulds-Garn, Pundet fra 13 ß. til 33 ß. eftersom det er til. Det lidet Kardamome, man dyrker der, for en skammelig Priis.

Kompagniet foragtede længe al Forbindelse med Balimbuan, der ligger ved Øens østlige Spidse. Formodentlig saae det ikke Udveye til at giøre sig nogen Fordeel af dette Land. Hvad Hollændernes Bevæggrund end har været, er dette Land blevet angrebet i de senere Tider. Efter tvende Aars haardnakne Træfninger og afvexlende Held, have Europas Vaaben faaet Overhaand 1768. Som overvundet og Fange har den Indiske Fyrste endt sine Dage i Batavias Kastel, og hans Familie er bleven indskibet til Kap, hvor den paa Øen Roben skal ende sin beklagelige Bane.

Vi vide ikke, hvad Brug Seyerherrerne have giort af deres Erobring. Ikke bedre vide vi, hvad Fordeel det vil blive dem, at de have affat Kongen af Madura — en frugtbar Øe, der ligger tet ved Mataram — for at sætte hans Søn som Gouverneur derpaa. Hvad der til Ulykke er os alt for vel bekiendt, det er, at foruden Kompagniets tyranniske Aag have alle Nationer paa Java endnu mere — om muligt — forhadte Udsugelser at plages med af dets alt for talrige Betiente. Disse graadige og uretfærdige Mennesker betiene sig idelig af falsk Vægt og Maal for at forøge Mængden af de Varer, der skal leveres dem. Dette skiendige Bedragerie, hvoraf de allene have Fordelen, er aldrig blevet straffet, og intet giver Haab om, at det nogensinde vil blive det.

* Cadjang, Cadjong, Catchon er en haard, skiön, sortebruun Gummi af Træet Areca Catch, og bruges overalt i Indien som Medicin. Den faaes fra Surate, Pegu, Java og flere Steder. O. A.

Fornøyet i det øvrige med, at have formindsket Javanernes Urolighed ved lidt efter lidt at undergrave de slette Love, hvori den fandt Næring; at have tvunget dem til nogen Agerdyrkning og forsikret sig en ganske udelukkende Handel, har det ikke søgt at tillægge sig Besiddelser paa Øen. Al dets Herligheds Eyendom indskrænker sig til det lille Kongerige Jacatra. De Grusomheder, der begikkes ved Hollændernes Erobring deraf, det Tyrannie, som fulgte derpaa, have giort det til en Ørken. Det blev liggende udyrket og blottet for al Vindskibelighed.

Hollænderne — de fornemmelig, der gaae til Indien for at giøre Lykke — vare ikke synderlig skikkede til at sætte denne ypperlige Jordbund i Stand igien, efter at den saa ganske var ødelagt. Man faldt adskillige Gange paa, at betiene sig af Tydskere, hvis Arbeide man ved Opmuntringer af nogle Forskud eller af nogle Premier, vilde have bestyret paa en Maade, der kunde være den gavnligste for Kompagniet. Hvad disse arbeidsomme Mennesker skulde have giort paa Marken, det skulde Silke-Fabrikantere fra China, Lærrets-Væxvere fra Coromandel have udført i Værkstederne til Manufakturernes Flor. Da disse nyttige Planer ikke vare den private Egennytte i nogen Maade til Fordeel, vedbleve de altid at være blotte Planer. Rørte af saa megen Uorden have endelig Generalerne Imhoff og Mossel søgt at raade Bod derpaa.

For at drive det igiennem have de for en ringe Priis solgt Chineser og Europæer de Jorder, som Undertrykkelsen havde bragt i Forvaltningens Hænder. Denne Indretning har ikke frembragt alt det Gode, man havde ventet sig deraf. De nye Eyere have ikke sat stort andet paa deres Gaarde end noget Qvæg, hvorpaa de finde en let og sikker og fordelagtig Afsætning. Man skulde ogsaa have lagt sig efter at dyrke

Jorden, hvortil der udfordres mere Omhue, større Forskud, flere Arme, dersom Kompagniet ikke fordrede, at man skal levere Varerne til de samme Priser, som det betaler for dem paa det øvrige af Øen. Monopoliet har bragt det, der avles til 150,000 Pund Peber, 25,000 Pund Bomuld, 10,000 Pund Indigo, 10 Millioner Pund Sukker og nogle andre ubetydelige Artikler.

Disse Produkter, saavelsom alle de paa Java, blive bragte til Batavia, der er bygt paa Ruinerne af den gamle Hoved-Stad Jacatra, under den 16de Grad sydlig Bredde.

En Bye, der blev et saa betydeligt Oplags-Sted, har efterhaanden maattet tiltage i Skiønhed. Dog har, en nyelig bygt Kirke undtagen, intet Monument enten Siirlighed eller Storhed. De offentlige Bygninger ere i Almindelighed plumpe, uden Ynde og uden Forhold. Dersom Husene have Bekvemmeligheder og Afdelinger, som ere passende med Klimaets Natur, saa ere deres Forsider alt for eensdannede og i en slet Smag. Paa intet Sted i Verden ere Gaderne bredere eller skiære hinanden bedre. Allevegne byde de Fodgiængere Fortofter, der ere reenlige og sikre. Giennem de fleste gaar der Kanaler, som paa begge Sider ere besatte med stolte Træer, der give en behagelig Skygge, og paa disse Kanaler, der alle ere seylbare, føres Korn og Handels-Varerne til de Magasiner, der ere bestemte til, at tage imod dem. Endskiønt Heden, der naturligviis maatte være overhaands stærk i Batavia, bliver kiølnet ved en meget behagelig Søe-Vind, der reiser sig hver Dag Kl. 10 og vedvarer til Kl. 4; endskiønt Nætterne ere kiølige ved de Land-Vinde, der lægge sig ved Dagbrækningen, er dog Luften meget usund i denne det Hollandske Indiens Hoved-Stad, og bliver det daglig mere. Ved sikre paalidelige Forteg-

nelser er det beviist, at fra 1714 til 1776 er der i Hospitalet allene omkommet 87,000 Matroser og Soldater. Blant Indvaanerne seer man neppe een, hvis Ansigt vidner om god Helbred. Aldrig ere Ansigtstrækkene oplivede med friske Farver. Skiønheden, der andensteds er saa seyrende, hverken rører eller opliver der. Man taler om Døden med ligesaamegen Ligegyldighed, som i Armeerne. Siges der, at en Mand, der var frisk og stærk, er død, da er der ingen Forundring over en Begivenhed, der er saa almindelig. Gierrigheden siger blot: Han skyldte mig intet; eller, Jeg maae tage min Betaling hos hans Arvinger.

Man vil ikke forundre sig over denne Klimaets Usundhed, naar man betænker, at til Skibsfartens Bekvemmelighed er Batavia bleven anlagt paa Bredderne af et Hav, der er det salteste i Verden; paa en moradsig og ofte oversvømmet Slette; langs med en stor Mængde Kanaler, der fulde af et stillestaaende Vand, fyldte med Ureenlighederne af en overmaade stor Bye, omgivne med høye Træer, som hindre Luften i sin Bevægelse og ere i Veyen for Adspredelsen af de stinkende Dunster, som stige i Veyret.

For at formindske Farlighederne og Vemmelsen ved disse befængte giftige Uddunstninger, brænder man uophørlig aromatisk Træe og Harpix, beruser man sig med lugtende Sager, fylder man Værelserne med utallige Blomster, der for største Delen ere ubekiendte i vore Lande. Endog Kamrene hvori man ligger, dufte den lifligste, den reneste Vellugt. Denne Forsigtighed bruger man endog paa Landet, hvor alle Marker, alle Haver ere omgivne af stillestaaende og usundt Vand. Med alt dette er man ikke i Stand til, at vedligeholde Helbreden; endnu mindre til, at faae den igien. Ogsaa have rige Folk deres Landsteder paa de meget høye

Bierge, der ligge ved Enden af Sletten, hvor de en-deel Gange om Aaret tage hen, for at indaande en frisk og sund Luft. Uagtet de Vulkaner, man der seer ryge bestandig, og uagtet de Jordskiælv, som de temmelig hyppig foraarsage, faae de Syge dog der snart deres Kræfter igien; men kun for at tabe dem paa nye, naar de komme tilbage til Batavia.

Imidlertid er Folkemængden dog umaadelig stor i denne berømte Bye. Foruden de 150,000 Slaver, der ere adspredte paa en vidtløftig Strækning, som deels spildes til Lyst-Anlæg, deels anvendes til Avling, er der en Mængde, som bruges i Byen selv til Huus-Tieneste. Oprindelig vare de frie Mennesker, der for største Delen bleve bortsnappede enten med Magt eller ved List paa Molukkerne, Celebes eller andre Øer. Denne Grusomhed har bragt Rasenhed i deres Hierter, og aldrig ville de tabe Lysten til at forgive eller myrde deres barbariske Herrer.

De frie Indianere ere ikke saa bittre. Af dem findes der fra alle Lande i det østlige Asien. Ethvert Folkeslag beholder sit Physionomie, sin Farve, sin Klæde-dragt, sine Skikke, sin Religion, sin Vindskibeligheds-Green. Det har en Oldermand, der vaager over dets Tarv, og afgiøre de Tretter, som ligge uden for det offentlige Politie. For at holde Orden blant saamange Nationer, der ere saa forskiellige og hinanden saa fiendt-lige, er der givet haarde Love, og disse Love blive overholdte med en ubarmhiertig Strænghed. Kun mod Europæerne ere de afmægtige. Disse blive sielden straf-fede, og aldrig paa Livet.

Blant disse Nationer fortiene Chineserne en sær-deles Opmærksomhed. De havde allerede i mange Tider begivet sig i Hobetal til Batavia, hvor de havde opdynget umaadelige Skatte. I Aaret 1740 bleve de mistænkte eller beskyldte for at de pønsede paa skadelige

Planer. Man anrettede et græsseligt Blodbad paa dem, enten for at straffe dem, eller berige sig ved at plyndre dem. Da det er de ringeste Undersaatter i det berømte Rige, der forlade deres Fædernéland, har denne uretfærdige og aldrig fortiente Mishandling ikke holdet dem borte fra et Etablissement, hvor der er store Fordele at vinde, og man tæller omtrent 200,000 af dem i Kolonien. De drive der næsten udelukkende alle Slags Vindskibeligheds-Grene. De ere der de eneste gode Avlsmænd. De forestaae der alle Manufakturer. Denne almeennyttige og udstrakte Gavnlighed frier dem dog ikke fra at blive trykkede med en svær Kopskat og andre Afgifter, der ere endnu mere ydmygende. Et Flag, der bliver ophidset paa et høyt Sted, minder dem hver Maaned om deres Skyldighed. Dersom nogen udebliver dermed, er en svær Bøde den mindste Straf, ham derfor paalægges.

Der kan være 10,000 Hvide i Byen. En 4000 af dem ere fødte i Indien og udartede utrolig stærk, hvilket fornemmelig maae tilskrives den Skik, der er almindelig vedtaget, at overlade deres Opdragelse til Slaver.

Uagtet den uhyre Mængde mere væmmelige end farlige Insekter, der skiule Landet, føre den største Deel af disse hvide Mennesker et, i det mindste som det synes, herligt Liv. Fornøyelser af alle Slags afløse hinanden med en Hurtighed, som man har Møye med at følge. Foruden det, et lekkert Bord kan forsynes med af et Jordsmon, der er rigt baade paa de Produkter, det selv frembringer, og paa dem, Konsten fremelsker deri, ere Bordene overlæssede med alt hvad Europa og Asia levere sieldent og meest udsøgt. De kostbareste Vine blive der ødslede med. Istedet for Vandet paa Øen, der med Grund ansees for usundt og ubehageligt, bruges endog Seltser-Vand, som bliver brag-

dertil med store Omkostninger fra det inderste af Tydskland.

En saa almindelig Yppighed hos et Folk, som man den øvrige Jordklode over finder saa sparsommelig og arbeidsom, synes at forkynde en Fordærvelse, der ikke mere kiender Grændser. Imidlertid ere Sæderne ikke synderlig friere i Batavia end i de andre Etablissementer, der ere oprettede af Europæerne i Indien. Selv Ægteskabs-Baandet er der maaskee mindre slappet end andensteds. Det er kun ugifte Personer, som tilstæde sig at holde Friller, der som oftest ere Slavinder. Præsterne havde giort Forsøg paa, at standse dette Slags Forbindelser, der altid ere fordægtige, ved at nægte de Børn Daaben, som havde dem at takke for Livet. De ere blevne mindre strænge, siden en Tømmermand, der vilde, at hans Søn skulde have en Religion, giorde Anstalter til at faae ham omskaaren.

Pragt-Sygen har giort stærkere Modstand end Frille-Livet. Fruentimrene, som alle have den Forfængelighed, at ville udmærke sig ved kostbare Dragter og prægtige Eqvipager, drive denne Smag for Glimmer og Pragt til det Yderste. De komme aldrig ud, uden med et talrigt Følge af Slaver, og enten blive de da slæbte om i prægtige Vogne eller baarne i stadselige Palankiner. Deres Hoveder ere besatte med Perler, Demanter og andre kostbare Stene. Regieringen vilde i Aaret 1758 sætte denne Ødselhed Skranker ved at lade Stadsen rette sig efter Rangen; men disse Anordninger bleve modtagne med Foragt. Enten giekkede man dem, eller man gav sin Mulkt, og der skede ingen Forandring. Virkelig vilde det og have været en besynderlig Særhed, at Brugen af Ædelstene skulde have været forviist endog fra det Land, hvor de høre hiemme, og at Hollænderne skulde have været i Stand til at indskrænke en Luxus i Indien, som de selv bringe

med sig derfra, for at udbrede og forøge den i vore Lande. En Europæisk Regierings-Magt og Mynster kiempe forgiæves mod Love og Sæder i et Asiatisk Klima.

Imidlertid gienfinder man dog nogle Træk af den Hollandske Karakter paa Landet. Intet er behageligere end Egnene omkring Batavia, der ere opfyldte med reenlige og yndige Lyst-Steder; med Kiøkken-Haver, der staae fulde med Kiøkken-Urter, som langt overgaar vore Landes; med Abildgaarde, hvis afvexlende Frugter ere af en udsøgt Smag; med Kratte, der give en behagelig Skygge; med Lyst-Haver, der ere meget pyntede og i en meget god Smag. Det hører til den gode Tone, at opholde sig der bestandig, og Pladsmændene komme ikke gierne til Byen, uden i Regierings-Forretninger. Man kommer til disse yndige Fristeder giennem brede, jævne og magelige Veie, der ere besatte med Træer, som ere plantede efter Snor og beskaarne i Symetrie.

Batavia ligger i det Inderste af en dyb Bugt, der har Læe af nogle middelmaadig store Øer, som Havets Bølger brydes paa. Egentlig er det kun en Rhede, men man ligger der til alle Aarets Tider i Sikkerhed for alle Vinde, som i den bedste Havn. Den eneste Uleilighed, man har, er Vanskeligheden i Storm-Veyr at komme ombord paa Skibene, hvilke ere nødsagede til at ankre temmelig langt ude. Skibene blive efter Fornødenhed istandsatte paa den lille Øe Ornus, som, skiønt den ligger 2½ Miil borte, bidrager meest til at giøre Rheden god. Den har et ypperligt, vel befæstet Værft, hvorpaa der altid er en tre til fire hundrede Europæiske Tømmermænd, og hvor man for Bekvemmeligheden til at lade, har ladet anlægge Oplags-Huse til de grove Varer, som ere bestemte til at udskibes. En temmelig betydelig Flod, som efterat den har bidraget til at giøre Jorden frugtbar og forskiønne Batavia, kaster sig i

Havet, tiener til at vedligeholde Forbindelsen imellem Skibene og Byen, og Byen og Skibene. Prammene, som for en 60 Aar siden brugtes til denne Forretning, kunde stikke omtrent 12 Fod, nu kun det halve. Af Sand og Ureenligheder er der blevet en Banke, som man ikke kan lade voxe, uden at bringe sig i betydelig Forlegenhed og Bekostning. Man siger, at det er en Følge af den Skik, som rige Folk har faaet, at aflede Vandet fra Floden for at omgive deres Land-Huse dermed. Hvad endog Aarsagen er til denne Uorden, bør den hæves ved de virksomste Midler. Batavias Vigtighed, som Hoved-Stedet for alle Hollandske Kolonier, fortiener nok, at man alvorlig tager sig af alt, hvad der kan vedligeholde dens Rhedes Anseelse og Brugbarhed. Den er den betydeligste i hele Indien.

Man seer alle de Skibe komme dertil, som Kompagniet expederer fra Europa til Asien, de undtagne, som skulle begive sig til Ceilon, Bengalen og China. Til Hiemreyse blive de laddede med de Produkter og Handels-Varer, Java leverer, og med alle dem, som blive bragte dertil fra de forskiellige Kontoier, de forskiellige Handels-Steder, der ere adspredte paa de rige Kyster ved disse vidtløftige Have.

Hollændernes østlige Etablissementer ere de Steder, som formedelst deres Beliggenhed, deres Varer og deres Fornødenheder vedligeholde den stærkeste og ideligste Handel med Batavia. Foruden de Skibe, som Kompagniet sender derhen, seer man en Mængde private Skibe ankomme der. De maae have Passer. De private Skibe, som tilsidesætte denne Forsigtighed, der er opfunden for at hindre Snighandel, vilde blive tagne af de Chalupper, som krydse bestandig i disse Farvande. Naar de ere komne til deres Bestemmelse, levere de Kompagniet de af deres Produkter, som det har forbeholdet sig udelukkende Handel med, de andre

sælge de til hvem, dem synes best. Slave-Handelen udgiør en af de fornemste Grene af denne sidste Handel. Man bringer i det mindste 6000 aarlig til Batavia af begge Kiøn, som ere bestemte til Huustieneste; til at arbeide i Marken og ved Manufakturerne; og til at dele Seng med Chineserne, som hverken maae bringe nogen af deres Landsmandinder med sig, eller lade dem komme til sig.

Disse Indførsels-Artikler blive aarligen forøgede med hvad der bringes dertil af et Dusin Chinesiske Jonker, der reyse fra Emuy, Limpo og Canton med omtrent 2,000 Chinesere, som aarlig drages til Java af Haab om at samle sig Rigdomme. Den Thee, de Porcellainer, raae Silker, Silke-Toyer og Kattuns-Lærreder, de føre dertil, kunne udgiøre en Værdie af 600,000 Rigsdaler.

I Bytte giver man dem Tin og Peber, men i Smug, fordi Handelen dermed er Private forbuden — man giver dem Tripam, der sankes paa Søe-Bredderne af de Molukkiske Øer — man giver dem Hay-Finner og Hiorte-Mier, hvis virkelige eller indbildte Kraft er ubekiendt i vore Lande — man giver dem disse Fugle-Reder, som ere saa berømte i hele Orienten, og som findes der paa mange Steder, men fornemmelig paa Kysterne af Cochinchina. Disse Reder, der af Skikkelse ere aflang runde, en Tomme dybe, tre Tommer i Omkreds og af Vægt omtrent en halv Unse, giøres af et Slags Svaler, hvis Hoved, Bryst og Vinger ere af en meget smuk blaae Farve, men Kroppen melkehvid. De bygge dem af Fiske-Rogn eller af en klæbrig Skum, som frembringes af Havets heftige Bevægelse omkring Klipperne, hvortil den hefter dem for neden og ved Siden. Stuvede med Salt og Speserier er det en nærende, sund og behagelig Gelee, som udgiør den største Luxus paa de orientalske Musselmænds

Borde. Lekkerheden beroer paa, hvor hvide de ere. Deres naturlige Smag er vammel, men da de ansees for at befordre Lidenskaben for Kiønnet, som er almindelig i disse Lande, har Konsten søgt og maaskee ogsaa udfundet at giøre dem velsmagende ved forskiellige Tillavninger.

Foruden disse Produkter faae Chineserne i Batavia ogsaa Betaling i rede Penge, der altid blive forøgede ved de betydelige Summer, som Chineserne, der ere boesatte paa Java, lade bringe til deres Familier, og de Summer, som de tage med sig, der fornøyede med den Formue, de have lagt sig til, vende tilbage til deres Fædernelaand, hvilket de sielden tabe af Øyne.

Spanierne fra de Philippinske Øer søge ogsaa Batavia. Fordum kiøbte de der Kattun-Lærreder. Nu tage de kun Kaneel, som de behøve til deres Forbrug og til at forsyne en Deel af Mexiko. Denne vigtige Artikel betale de med Guld, som er et Produkt af deres egne Øer; med Cochenille og med Piastrer, som komme fra Acapulco.

De Franske gaae sielden til Batavia i Freds-Tider. Trang til Levnets-Midler har ofte draget dem derhen i de sidste Krige. Man vil faae dem sieldnere at see der, naar Isle de France og Madagascar have sat sig i Stand til at underholde deres Eskadrer og deres Tropper.

Nogle af de engelske Skibe, der gaae lige fra Europa til China, tage Forfriskning paa denne Rhede. Egentlig er det, for der at sælge Isenkram, Vaaben, Vine, Olier og andre mindre betydelige Artikler, som alle tilhøre Skibsfolkene. Ogsaa saae man nogle af denne Nations Skibe, der drive Handelen fra Havn til Havn i Indien, nu og da at komme derhen. De komme der nu i langt større Antal, efterat deres Udredninger have formeret sig og deres Handel er bleven udvidet. Hvad de sælge er kun lidet, men hvad de

kiøbe er betydeligt. De indtage der i Særdeleshed en Mængde Arak — en udsøgt Drik, der tillaves af Riis, Sukker-Sirop og Kokos-Viin, som man lader giære sammen og siden efter distillerer.

Alle de Korn- og Handels-Varer, som gaae ind til Batavia eller ud derfra, maae betale 5 Procent. Dette Toldsted er bortforpagtet for en 400,000 Rdlr. Summen vilde være endnu betydeligere, dersom det, der tilhører Kompagniet, eller er det bestemt, betalte Afgifter; dersom dette store Selskabs fornemmeste Betiente ikke som oftest fritoge sig selv fra at betale dem; dersom Bedragerier ikke vare saa hyppige blant Folk af alle Stænder. En Indtægt, som man maae falde i Forundring over, er den som faaes af Vove-Spil. Det koster Chineserne aarlig en 80,000 Rdlr. at faae Lov til at aabne dem. Man stormer dertil fra alle Kanter med den Rasenhed, der er saa sædvanlig i de brændende Klimaer, hvor Lidenskaberne ikke kiende Grændser. Der blive de fleste frie Menneskers Rigdomme begravne. Der gaae alle Slaverne hen, for at forøde, hvad der har været dem muligt at rapse deres Herrers Paapassenhed fra. Der gives endnu flere Paalæg i denne Hoved-Stad for det Hollandske Indien; men de kunne dog ikke strække til Bekostningerne derpaa, som temmelig regelmæssigen stige til en 1370,000 Rigsdaler.

20. Maaden hvorpaa Kompagniets Sager blive førte i Indien og i Europa.

Det Raad, der byder over alle de Etablissementer, som ere oprettede af Kompagniet, har sit Sæde i Batavia. Det bestaar af General-Gouverneuren over det Hollandske Indien, General-Direkteuren, fem ordentlige Raadsherrer og nogle faa Overordentlige, der ikke have nogen Stemme, men træde i de afdøde Ordentliges Sted indtil anderledes bliver befalet.

Direktionen i Europa udnævner til disse Pladse. Enhver der har Midler, der ere i Slægt med eller beskyttet af Generalen, kan komme dertil. Naar Generalen døer, udnævner Direkteuren og de ordentlige Raadsherrer provisorisk en Eftermand, der som oftest virkelig bliver beskikket dertil. Blev han det ikke, kunde han ikke mere blive Medlem af Raadet, men han beholdt alle de Hæderstegn man har tillagt Ex-Generalerne.

Generalen refererer alle Javas Anliggender, og enhver Raadsherre den Indiske Provindses, der er lagt under ham. Direkteuren har Opsyn med Batavias Kasse og Magasiner, der levere til alle de øvrige Etablissementer. Alt Kiøb og Salg ligger under hans Bestilling. Hans Underskrift er uundgaaelig nødvendig i alle Handels-Operationer.

Endskiønt alt bør afgiøres i Raadet efter fleste Stemmer, er det dog sieldent, at Generalen ikke er friraadig. For denne Myndighed kan han takke den Forsigtighed, han bruger, ikke at lade andre en maadelige Folk komme i Raadet; og den Fordeel, disse have af, at være ham til Behag, for at befordre deres og deres Kreatures Lykke. Dersom man ved en eller anden Leylighed vilde vise ham en Modstand, der mishagede ham formeget, staar det ham frit at følge sin egen Mening, mod at paatage sig Ansvaret for Udfaldet.

General-Gouverneuren er, som alle de øvrige, kun ansat i Embedet for fem Aar. I Almindelighed forbliver han deri sin Levetid. Forhen har man seet Exempel paa nogle, der affagde sig med Forretningerne, for at lade deres Dage henrinde i Rolighed i Batavia. Men de Ubehageligheder, som deres Eftermænd foraarsagede dem, have bragt de sidste Generaler til at tage den Beslutning: at døe i deres Post. De ere som oftest alt for gamle til at reyse tilbage til Eu-

ropa, hvor de desuden vilde forsmægte i en Dunkelhed, der vilde krænke dem. Forhen førte de en prægtig Stat, men General Imhoff har afskaffet den som unyttig og til Besvær. Endskiønt Folk af alle Stænder have Adgang til denne Værdighed, har dog aldrig nogen Militair opnaaet den, og kun meget faa Jurister. Den bliver altid besat med Kiøbmænd, eftersom den herskende Tænkemaade i Kompagniet er reen merkantilsk. De, der ere fødte i Indien, besidde sielden enten Lyst eller Duelighed nok til at naae den. Dog har man ogsaa Exempel paa en General-Gouverneur, som aldrig har været i Europa.

Denne øverste Betient er kun maadelig aflagt. Han har kun 458 Rdlr. maanedlig i Løn og ligesaa meget i Kostpenge. Den Frihed han har, at han kan tage i Magasinerne hvad han vil, for gangbar Priis, tillige med den Frihed, han tager sig selv, at drive hvad Handel, der staar ham an, er det, der bestemmer hans Indkomster. Raadsherrernes ere ogsaa altid meget betydelige, endskiønt Kompagniet giver dem kun 91⅔ Rdlr. maanedlig og Varer for en lige Sum.

Raadet samles kun to Gange om Ugen, med mindre overordentlige Tilfælde udfordre meer vedholdende Arbeide. Det bortgiver alle civile og militaire Embeder i Indien, undtagen Skriver- og Foged-Tienester, som man har troet, at man uden Uleylighed har kunnet overlade til ethvert Steds Gouverneur. Enhver der faar noget Embede, er forbunden til, at give sin Eed, at han hverken har givet eller lovet at give noget for at faae sit Embede. Denne Skik, som er meget gammel, giør falske Eeder almindelige, uden at forebygge Bestikkelser. Men dersom man overveyede de urimelige og latterlige Eeder, der nu omstunder maa giøres i de fleste Stater, for at træde ind i hvad for et Laug eller en Handtering, det endog kan være, vilde man blive

mindre forundret over, at see det drevet ved Snyderie, der er begyndt med Meeneed.

Medens Redelighed herskede paa Jorden, var det blotte Løfte, den blotte Forsikring nok til at blive troet. Eeden fødtes af Troløshed. Man fordrede ikke af Mennesket, at det skulde tage Gud, som hørte det, til Vidne paa sin Sanddruehed, førend det ikke mere fortiente at troes. O I Fyrster! I Folke-Forstandere! hvad er det da, I dermed giøre? Enten lade I den retskafne Mand med oprakte Fingre kræve Himlen til Vidne paa sin Redelighed, og det er da en unyttig Fornærmelse; eller ogsaa er den, I paalægge Eeden, et Skarn, og hvad Værd kan da et Skarns Eed have i Eders Øyne? Strider min Eed med min Sikkerhed, da er den urimelig. Stemmer den overens med mit Vel, da er den overflødig*. Røber det Kundskab til

* Ikke altid. Mennesket kan forvildes, besnakkes, lokkes og trues til at ansee et Øyebliks Fordeel for virkeligt Vel, endskiønt det ikke er der. — Til at adsprede disse Dunster, kan Eeden vist mange Gange have sin store Nytte; at sige, naar Samvittigheden bliver hævdet i sin Ret ved gode Grundsætningers Indprentelse. Rigtig nok er det unødvendigt at kræve Eed af den, hvis Retskaffenhed er ophøyet over menneskelig Svaghed, og næsten forbryderisk mod Menneske-Slægten, kunde det ansees, at tilstæde den ryggesløse Spotter Adgang dertil. Men mellem disse tvende Yderligheder staar nok udentvivl de allerfleste Mennesker, som ved Eed og helligt Løfte meget ofte kan bevares fra, at begaae hvad der vilde bringe Ulykke baade over dem selv og andre. — Men den burde da ey heller kræves uden i Ting af megen Vigtighed, den burde ikke for Smaaetings Skyld bringe Mennesker i den Fristelse at vælge mellem Meeneed og Velfærds Tab. Der burde ikke spilfegtes saaledes med den ved ethvert forekommende ubetydeligt Tilfælde, at Mængden maae fristes til at ansee den for Leeg og Spog.

det menneskelige Hierte, at sætte Skyldneren i den Nødvendighed, at vælge mellem Undergang og Løgn; Forbrydere mellem Død og Meeneed. Den, som Hævnelyst, Egennytte, Gudsforgaaenhed har bestemt til at begaae en Misgierning, vil han vel standses af Frygt for at begaae en Forbrydelse mere, ved at aflægge falsk Eed? Er han vel uvidende om, at naar han nærmer sig Domstolen, vil man kræve denne Formalitæt af ham? Og har han ikke foragtet den i sit Hierte, førend han underkastes den? Kan det ikke ansees for et Slags Ugudelighed, at blande Guds Navn i vore ynkværdige Stridigheder. Er det ikke et underligt Middel til at giøre Himlen medskyldig i en Forbrydelse, at tilstæde, at den opfordres, uden at være vis paa at den vil tage til Gienmæle. Hvor fræk maae ikke det falske Vidne blive, naar det ustraffet har kaldet Himmelens Hævn ned over sit Hoved, og behøver ikke at frygte sig for at det skal blive overbeviist. Eeden synes at være bleven saa haanet og foragtet ved dens hyppige Brug, at de falske Vidner ere ligesaa almindelige, som de behendige Røvere.

Alle Handels-Anliggender, uden engang at undtage dem paa Forbierget Gothaab, ledes af Raadet, og Udfaldet af dem bliver det altid indberettet. Endog de Skibe, som seyle lige fra Bengalen, Ceilon og China, bringe kun Fortegnelser paa deres Ladninger med sig til Europa. Regnskabet for dem aflægges, som for alle andre i Batavia, hvor Hoved-Bogen over samtlige Anliggender føres.

Derved taber da ikke allene Eeden, men ogsaa Religion, Sædelighed og hele Folke-Karakteren sin Værdighed. Enhver den, som Menneske-Vel ligger paa Hierte, nødes da til at underskrive Forfatterens Anke.

Oversætteren.

Det Indiske Raad er ikke et Korps, der bestaar for sig selv eller der er uafhængig. Det staar under Direktionen i de forenede Provindser. Endskiønt denne er een i Ordets strængeste Forstand, saa er dog Omsorgen for at sælge Handels-Varerne tvende Gange om Aaret, deelt imellem de 6 Kamre, der have Deel i denne Handel. Deres Operationer staae i Forhold til de Kapitaler, som tilhøre dem.

General-Forsamlingen, som bestyrer Kompagniets Operationer, bestaar af Direkteurerne i alle Kamrene. Amsterdam udnævner 8, Zeland 4, den andre Kamre hver 1, og Staten een eneste. Man seer, at da Amsterdam har de halve Stemmer, behøver den kun at vinde een, for at giøre Udslaget i Forsamlingerne, hvor alt bliver afgiort efter de fleste Stemmer.

Denne Forsamling, der bestaar af 17 Personer, træder sammen 2 til 3 Gange om Aaret, 6 Aar i Amsterdam og 2 Aar i Middelburg. De andre Kamre ere alt for ubetydelige til at faae Deel i denne Rettighed. Da Erfaringen havde viist, at et heldigt Udfald ofte beroede paa at Forehavendet holdtes hemmeligt, faldt man kort efter Midten af det syttende Aarhundrede paa: blandt de 17 Deputerede at vælge fire af de kyndigste eller mægtigste, som skulle være berettigede til at afgiøre alt hvad Vigtigt der angik Europa og Indien, uden at de behøvede at indhente deres Kollegers Samtykke, ja uden at de endog skulde være forpligtede til at raadspørge dem derom.

Uagtet de Feyl, som lettelig mærkes i disse besynderlige Indretninger, hævede Kompagniet sig dog til en meget glimrende Velstand. Vi ville see at udfinde Aarsagerne til dette besynderlige Særsyn.

21. Aarsagerne til Kompagniets Velstand.

Deres første Lykke havde Hollænderne det Held at takke, at de i mindre end et halvt Aarhundrede bemægtigede sig over 300 Portugisiske Skibe. Disse Fartøyer, hvoraf nogle vare bestemte til Europa, andre til forskiellige Havne i Indien, vare ladte med de Rigdomme, man havde afplyndret Asien. Disse Kostbarheder, som Skibsmandskaberne vare redelige nok til, ikke at stikke til sig selv, udgiorde en betydelig Deel af de overmaade rige Ladninger, Kompagniet fik hiem, eller tiente det til at forskaffe sig dem. Af denne Aarsag blev der solgt betydelig meget, skiønt det, der bortsendtes, var meget ringe.

Den Portugisiske Søemagts Svækkelse giorde Hollænderne dristige til at anfalde denne Nations Etablissementer, og lettede dem deres Erobring særdeles meget. Man fandt Fæstninger, der vare stærk byggede, besatte med et talrigt Artillerie og forsynede med alt, hvad en seyerrig Regiering og rige Privatfolk naturligviis havde maattet sanke sammen. For rigtig at indsee hvad Fordeel dette har været dem til, behøver man kun at lægge Mærke til, hvad det har kostet andre Nationer, at faae Tilladelse til at nedsætte sig der, hvor det var dem fordelagtigt; at bygge Huse, Magasiner, Fæstninger; at forskaffe sig de Landstrækninger omkring dem, som vare dem nødvendige til deres Underholdning og deres Handel.

Da Kompagniet saae sig i Besiddelse af saamange rige, saamange faste Etablissementer, lod der sig ikke henrive af en alt for omfattende Ærgierrighed. Det var dets Handel, det vilde udvide og ikke dets Erobringer. Man kunde ikke bebreyde det stort andre Uretfærdigheder, end dem, der syntes nødvendige til at befæste dets Magt. De orientalske Nationers Blod flød ikke

som paa den Tid, da Lyst til at udmærke sig ved Krigs-Bedrifter, ved Omvendelses-Iver, ved Hævne-, ved Glimre- og Plyndre-Sygen, gav Portugiserne Vaaben i Hænderne.

Hollænderne synes at være komne mere for at hævne og befrie Landets Indfødde end for at undertvinge dem. De førte ingen Krige med dem, uden for at faae Etablissementer paa Kysterne, og tvinge dem til Handels-Traktater. Rigtig nok var det ikke til Fordeel for disse Folk, som derved mistede endog en stor Deel af deres Frihed, men for Resten vare de nye Herrer lidt mindre barbariske end de gamle Erobrere, hvilke de havde fordrevet. De lode Indianerne regiere sig selv, og tvang dem ikke til at forandre deres Love, deres Skikke eller deres Religion.

Nationerne, som de ved deres Adfærd strax havde vundet, forstode de at holde i Ave ved den Maade, hvorpaa de forlagde og omdelte deres Magt. Cochin og Malaca undtagne, havde de paa det faste Land kun Kontorer og smaae Fæstninger. Deres Krigsmagt og Magasiner anlagde de paa Øerne Java og Ceilon. Derfra var det at deres Skibe vedligeholdte deres Magt og beskyttede deres Handel i det øvrige Indien.

Denne var meget betydelig, efter at den Portugisiske Magts Undergang havde bragt Speserierne i deres Hænder. Endskiønt de forbrugtes fornemmelig i Europa, undlade deres lykkelige Besiddere dog ikke at afsætte, skiønt til ringere Priis en temmelig betydelig Mængde af dem i Indien. Der solgte de aarlig en 10,000 Pund Muskat-Blomme, en 100,000 Pund Muskat, end 150,000 Pund Nelliker, end 200,000 Pund Kaneel, 3 til 4 Millioner Pund Peber. Dette var temmelig almindelig Afsætningen af de ringere Producter, som man ikke havde kunnet sælge i vore Lande.

Omsorgen for at udføre Speserierne hialp Hollænderne til at tilegne sig mange af de andre Handels-Grene. Med Tiden bragte de det saavidt, at de bemægtigede sig Kyst-Farten i Asien, ligesom de vare i Besiddelse af den i Europa. Ved denne Skibsfart sysselsatte de en Mængde Skibe og Søefolk, som værnede om deres Sikkerhed, uden at koste dem noget.

Saa afgiorte Fordele bortfiernede i lang Tid de Nationer, som kunde have ønsket, at tage Deel med i Handelen paa disse langt fraliggende Lande, eller giorde dem uheldige i deres Forsøg. Europa fik disse rige Landes Produkter af Hollændernes Hænder. De kiendte ikke, ey engang i deres Fædernueland, noget til den Tvang, der siden efter er bleven indført alle andre Steder. Regieringen, der var overbeviist om, at hvad der var Brug i andre Stater hverken burde eller kunde tiene dem til Regel, tillod Kompagniet bestandig, frit og uindskrænket at sælge sine Varer i Moderlandet. Da dette Selskab blev oprettet, havde de forenede Provindser hverken Manufakturer eller raae Materialier for at anlægge dem. Paa den Tid var det derfor ikke til nogen Skade, men det var meget mere en stor Klogskab, at tillade Borgerne, ja endog opmuntre dem til, at klæde sig i Kattuner og Indiske Tøyer. De forskiellige Slags Industrie-Anlæg, som det Nanteske Edikts Ophævelse forskaffede Republiken, kunde vel have bragt den paa det Indfald, ikke at hente sit Klædemon saa langt borte. Men da den Lyst, Europa paa den Tid havde til de franske Moder, aabnede fordelagtige Afsætninger for de Franske Flygtningers Arbeider, giorde man sig ikke engang Tanke om, at forandre noget i den gamle Skik. Efterat Haand-Arbeidets Kostbarhed, der er en nødvendig Følge af Overflødighed paa Penge, har bragt Manufakturerne til Undergang og Nationen til at drive Mellem-Handelen, ere de Asiatiske Tøyer blevne

mere yndede end nogensinde forhen. Man har indseet, at der var mindre Uleylighed ved at berige Indianerne, end Engellænderne og Franskmændene, hvis Velstand ikke vilde undlade at fremskynde en Stats Undergang, der kun holdes i Veyret ved andre Magters Forblindelse, Krige og Dorskhed.

22. Kompagniets Aftagelse.

Denne Maade at gaae frem paa havde bragt Kompagniets Velstand til en Høyde, hvorfra den endelig er falden ned. Nogen Omstændelighed vil giøre denne Sandhed begribelig.

Kompagniets første Kapital* var kun 6 Millioner 459,840 Gylden. Deraf leverede Amsterdam 3 Millioner 674,915 Gylden, Zeland 1 Million 333,882, Delft 470,000, Rotterdam 177,400, Horn 266,868, Enchuisen 536,775 Gylden.

Denne Kapital, der aldrig er bleven forøget, delte man i Summer af 3000 Gylden, (1375 Rdlr.) som man kaldte Aktier. Tallet paa dem var 2153. Dog deler man siden Aaret 1692 Gevinsten paa dem i 30 Lodder mere. Ved denne Tid giorde Kompagniet, der altid havde været beskyttet af det Oraniske Huus, og endnu behøvede dets Understøttelse, Stadtholderen en Forœring af 33⅓ Aktiers Indkomster.

Foruden de umaadelig store Summer, Aktie-Eyerne have faaet, er Kompagniets Kapital voxet saa stærk, at Aktierne endog have faaet 650 Procent i Udbytte.

* Jeg følger her den ældre Udgave, som er noget udførligere, og det med saa megen større Sikkerhed, som Forfatteren selv siger i det strax paafølgende, at hvad Umage, han end har giort sig, har han dog ikke kunnet overkomme noget senere Regnskab end det af 1751, som er lagt til Grund i begge Udgaver. En hollandsk Gylden er 44 ß. dansk.

Det er at sige, at en Aktie har gieldet en 19,500 Gylden. De have tabt sig. Allerede før Revolutionen var Gevinsten paa dem falden ned til 360 Procent.

Denne Priis, der kan ansees som det sande Thermometer paa Kompagniets Forfatning, har ofte forandret sig. Meer eller mindre Klogskab i Handels-Forbindelserne; større eller mindre Held i det Udfald, de have havt; nye Konkurrenter, indtreffende Tilfælde, der ere nadskillelige fra en vidtløftig Handel; Rolighed eller Uroligheder i Indien kunde have været tilstrækkelige til at frembringe temmelig betydelige Forandringer. Dog have Stridighederne i Europa havt en udmærket Indflydelse derpaa.

Endskiønt Udbyttet, der bestemmes efter den gamle Kapital ikke altid har været eens, kan man dog, det ene Aar i det andet, anslaae det til 20 Procent. En saa betydelig Fordeel maae have beriget de første Aktie-Eyere meget, i hvis Familier de ere forblevne. Men de, som nu kiøbe dem, have sielden mere en 3½ Procent af deres Penge.

Aktierne sælges ligesom andre Handels-Varer enten for Kontant eller paa Kredit. Formalitæterne derved, bestaar i, at man sætter Kiøberens Navn istedet for Sælgerens i Kompagniets Bøger, som er det eneste, der hiemler Actie-Haverne deres Eyendoms-Ret. Gierrighed og Handels-Armen have udfundet en anden Maade til at tage Deel i denne Handel. Folk, som ingen Aktier havde at sælge, og Folk, som ingen Aktier agtede at kiøbe, forpligtede sig indbyrdes til, de første at levere, de sidste at modtage et bestemt Antal til en aftalt Priis og en fastsat Tid. Paa denne Tid giør man da Beregninger over hvad Aktierne ere blevne solgte for, og hvad de da gielde; man betaler med Penge, og Handelen er til Ende. Lyst til at vinde, og Frygt for at tabe i disse Spekulationer, foraarsage

en stor Giering i Gemytterne. Man opdigter gode eller slette Tidender; man bestyrker eller bestrider dem, der udspredes; man søger at tilliste sig Hoffernes Hemmeligheder, eller kiøber dem af de fremmede Ministre. Disse forskiellige Interesser have ofte forstyrret den offentlige Rolighed. Spilfegteriet er ofte blevet drevet saavidt, at Republiken har seet sig tvungen til at tage Forholds-Regler, for at standse den yderlig overdrevne Opgelt. Det virksomste Middel har været, at man har erklæret ethvert Aktie-Salg til bestemt Fremtid for ugyldigt, med mindre det blev beviist med Kompagniets Bøger, at Sælgeren var Eyer af dem paa den Tid, Kiøbet blev sluttet. Ærekiære Mennesker ansee sig ikke ved denne Anordning fritagne fra at holde deres Ord, men den maa dog giøre og giør virkelig disse Operationer mere sieldne.

Endnu sieldnere skulde de blive, dersom Kompagniets Forfatning var rigtig bekiendt. Det er beviist, at ved Bøgernes Slutning i Aaret 1751, beløb Kompagniets Kapital i Indien sig kun til 35 Millioner 500,000 Gylden. Flaaden, der var paa Veyen til Europa kostede 9,600,000 Gylden, og de Skibe, der vare expederede til Indien 1,500,000 Gylden. I Indien skyldte man 7 Millioner Gylden og i Europa var man 11,200,000 Gylden tilbage. Følgelig beløb Kompagniets Formue, uden deri at indbefatte Fæstningerne, sig ikke høyere end til 28,400,000 Gylden.

I denne Sum, saa ringe den end var, befandtes kun 11,700,000 Gylden i Handels-Effekter, det vil sige: i rede Penge, i Handels-Varer og sikkert Tilgodehavende. Det øvrige bestod i opgivne Fordringer til 1½ Million Gyldens Værdie; i Mund-Provisioner og Drikke-Varer til 4 Millioner; i Metal-Kanoner til 700,000 Gylden; i Jern-Kanoner, i smaae og store Kugler til 250,000 Gylden; i Flinter og Krigs-Mu-

nition til 900,000 Gylden; i Sølvtøy til 100,000 Gylden; i Slaver til 150,000 Gylden; i Qvæg og Bester til 100,000 Gylden; i gode passive Gields-Beviser til 3,300,000 Gylden; i Handels-Varer, der vare sendte fra forskiellige Steder i Indien til Batavia til 5,600,000 Gylden. Disse Beregninger ville befindes rigtige af dem, der ville paatage sig den Umage at efterregne dem.

Endnu staar tilbage at undersøge hvad Fordele Kompagniet forstaar at giøre sig af saa ringe Kapitaler. Gevinsten stiger aarlig, saavidt man er i Stand til at efterspore den, til 12,700,000 Gylden. Men de ordentlige Udgifter i Indien stige til 9,300,000 Gylden; i Europa til 1500,000 Gylden og dets Udbytte til 1,665,000 Gylden. Følgelig beholder det kun 225,000 Gylden til at bestride Omkostningerne ved Krige, ved Ildebrand i Magasinerne, ved Skibes Forliis og saa mange andre Uhæld, som den menneskelige Klogskab hverken kan forudsee eller forebygge.

Denne Kompagniets Forfatning maae forekomme dem, der kun see Tingene i en lang Afstand, saa usandsynlig, at vi aldrig turde have dristet os til at indestaae for Rigtigheden deraf, dersom vi ikke havde General Mossels Brevvexling med Direktionen liggende for vore Øyne. Denne duelige Handelsmand, den dueligste maaskee, man nogensinde har seet i Indien, ansætter det, vi have beregnet til 250,000 Gylden, kun til 600,000 Gylden, og han er af sine Foresatte bleven beskyldt for at have ansat det for høyt.

Man antage imidlertid, at Mossel ikke har opskruet noget, bliver det dog altid vist, at Kompagniet ikke er i Stand til at afholde den mindste overordentlige Bekostning. Efter denne kloge Administrators Tilstaaelse, hvis Veyledning vi fornemmelig følge, maae man ansee det for et udtæret Legeme, hvori Livet kun

opholdes ved Hierte-Styrkninger. Det er, efter hans Udtryk, et synkefærdigt Skib, hvis Undergang forhales ved Pompen.

Med al den Umage, vi end have giort os, har det dog ikke været os muligt, at komme over et Regnskab, sildigere end det, vi her have fremlagt. Men hvad maae da Interessenterne tænke om den Egensindighed, hvormed man lader dem blive i Uvidenhed om deres Forfatning? Enten at deres Sager ere i den yderste Uorden; eller at de Personer, som de have betroet Bestyrelsen, ere slette Folk, hvis Plan bestandig gaar ud paa, at de kunne skalte og valte med alt efter Gotbefindende, tilrapse sig hvad de lyste, uden at udsætte sig for, at der skal giores dem Indsigelser derimod; eller dersom de udsætte sig for den Mis-anke at have begaaet Underslæb, at de da kun giøre det for, at være sikre paa, at Ukyndighed ikke skal blive dem bebreydet. Vi ere — kunne de sige til hinanden — i Hænderne paa Dosmere eller Snydere, og hvilken af disse tvende Formodninger, de end antage, hvad maae da Følgen blive? At Aktie-Eyerne blive mistroiske, Aktierne udskregne og Kompagniet forfalder. Naar man lidt nøye eftertænker denne lysskye Adfærd, veed man ikke, hvo der meest bør lastes, enten de dorske Eyere, der med Ret kunne fordre Regnskab af Folk, som, naar alt kommer til alt, kun ere deres Fuldmægtiger, og som sikkerlig aldrig ville indvikle sig i deres Undergang; eller det frække Tyrannie hos disse Repræsentantere, som deres Medborgere have betroet deres Formue, og som betiene sig af den, ligesom den var deres egen; eller den uforsvarlige Overbærelse af Stats-Styrernes, der enten ikke tør, eller ikke kunne, eller ikke ville giøre noget Brug af deres Myndighed i en saa vigtig Sag. Men hvad der end kan være deri, saa forhindrer den Hemmelighed, som Kompagniet endog under Eed paalægger sine

Betiente, dog ikke, at man jo tydelig nok seer, at dets Forfatning bliver Dag for Dag slettere. Det har selv været nødt til at betroe Nationerne dets Qvide ved alt mere og mere ligesom Aktierne falde at formindske dets Udbytte. I Kompagniets lykkelige Dage stege de til en næsten utrolig Priis; de opnaaede det ottedobbelte af deres første Værd. Man har seet dem efterhaanden falde ned til omtrent 360 Procent. Det er endog mere end hvad man vilde have faaet for dem andensteds end i Holland, hvor man kan og hvor man veed at være nøyet med en Fordeel af 2¾ Procent. Udbyttet, der var steget til 30/40 Procent, har kun været 12½ Procent i en heel Deel Aar*. Endnu er tilbage, at udfinde de sande Aarsager til denne sørgelige Sandhed.

23. Aarsager til Kompagniets Aftagelse.

Den første af alle var den Mængde Smaakrige, som fulgte uophørlig paa hinanden. Neppe havde den Forundring sat sig, hvori Beboerne paa de Molukkiske Øer vare faldne ved Hollændernes Seyervindinger over det Folk, hvilket de havde anseet som uovervindeligt, førend de bleve utaalmodige over Aaget. Kompagniet, der frygtede for Følgerne af denne Misfornøyelse, paaførte Kongen af Ternate Krig, for at tvinge ham til at samtykke i, at man udryddede Nellike-Træet allevegne, undtagen paa Amboine. Alle Beboerne paa Banda bleve udryddede, fordi de ikke vilde bekvemme sig til at være Kompagniets Slaver. Macassar, som

* Dette var endda førend den sidste Revolution i Holland med Slutningen af forrige Sekulum. Efter denne maae de være faldne utrolig dybt. Kan jeg i min lille Afkrog ved Venners Hielp overkomme nogen paalidelig Underretning derom, skal den med Fornøyelse blive meddeelt. I andet Fald venter jeg mig undskyldt af billigtænkende Landsmænd. Oversætteren.

vilde understøtte deres Sag, gav i lang Tid en betydelig Magt meget at bestille. Formosas Tab drog Kontorernes Undergang i Touchin og Siam efter sig. Malaca blev beleyret, Omegnen plyndret, Skibsfarten derfra forhindret af Søerøvere. Negapatan blev to Gange anfaldt. Cochin maatte udholde stærke Angreb af Kongerne i Calicut og Travancor. Urolighederne have været næsten bestandige paa Ceilon, ligesaa hyppige og endnu heftigere paa Java, hvor man aldrig vil faae nogen stadig Fred, uden ved at sætte en billig Priis paa de Varer, som man fordrer deraf. Man har havt blodige Tvistigheder med en Europæisk Nation, hvis Magt daglig bliver større i Indien og hvis Karakter ikke er Maadehold. Alle disse Krige have været ødelæggende og meer ødelæggende end de burde have været, fordi de, det var betroet, at lede dem, kun deri vilde see en god Leylighed til at berige sig selv.

Paa disse Stridigheder, der giorde saamegen Opsigt, fulgte afskyelige Udpresninger paa mange Steder. Man prøvede dem i Japon, i China, i Camboye, i Arakan, ved Ganges, i Achem, paa Coremandel, i Surate, i Persien, i Bassora, i Moka, og endnu andre Steder. Paa de fleste Steder i Indien treffer man kun Despoter, som have mere Lyst til at plyndre end til at handle, som aldrig have kiendt anden Ret end den Stærkeres, og som ansee alt hvad Overmagten giør dem muueligt, for retfærdigt.

De Fordele, Kompagniet giorde sig paa de Steder, hvor dets Handel ikke blev forstyrret, stoppede i lang Tid de Tab, Tyranniet eller Anarkiet andensteds foraarsagede det; ved denne Erstatning skilte de andre Europæiske Nationer det. Deres Med-Handel nødte det til at kiøbe dyrere og sælge for bedre Kiøb. Maaskee skulde dets eyendommelige Fordele have sat det i Stand til at udholde disse Stød, dersom ikke dets Med-

beylere havde bestemt sig til at overlade Handelen fra Indien til Indien til deres Privat-Handlere. Ved denne Handel til Indien forstaar man de Operationer, der ere fornødne, for at bringe Kiøbmands-Varer fra et Sted til et andet Sted i Asien; fra China, Bengalen, Surate for Exempel, til de Philippinske Øer, Persien og Arabien. Ved Hiælp af denne Omsætning og de mangfoldige Omtuskninger var det, at Hollænderne fik de rige Ladninger, de bragte til vore Lande, enten for intet, eller saa got som for intet. Frie-Handlernes Virksomhed, Oekonomie og Kyndighed fordrev Kompagniet fra alle de Havne, hvor de vare lige berettigede. Neppe viste dets Flag sig paa de Rheder, hvor man saae otte til ti Engelske Skibe.

Denne Forandring, der saa tydelig viste det Veyen, det burde tage, oplyste det ikke engang om Skadeligheden i en Fremgangsmaade, der er meget ødeleggende for Handelen. Det var kommen i Vane med, at føre alle dets Handels-Varer fra Indien og Europa til Batavia, hvorfra de bleve omsendte til de forskiellige Kontorer, hvor de kunne sælges fordelagtig. Denne Skik foraarsagede Omkostninger og Tids-Spilde. De Uleyligheder som vare forbundne dermed, havde de uhyre Fordele hindret det i at blive opmærksomt paa. Da de andre Nationer lagde sig efter en direkte Skibsfart, blev det uundgaaelig nødvendigt, at forlade en Fremgangsmaade, som var slet i sig selv, og som ved Omstændighederne var bleven uudholdelig. Det Herredom, gammel Vane har, beholdt Overhaand, og Frygt for, at Betienterne skulde misbruge denne Forandring, hindrede, som man sagde, Kompagniet fra, at vedtage en Indretning, om hvis Nødvendighed alt overbeviiste det.

Denne Bevæggrund var formodentlig kun et Paaskud, der tiente til Skiul for private Fordele. Be-

tienternes Uredelighed var meer end taalt. De første have for største Delen viist et retskaffent Forhold. De bleve bestyrede af Admiraler, som eftersaae alle Kontorer, som havde en uindskrænket Magt i Indien, og som ved Enden af hver Reyse aflagde Regnskab i Europa for deres Administration. Saasnart Regieringen havde faaet et fast Sæde, bleve Betienterne mindre paaseete og toge sig det mageligt. De forfaldte til det kiælne Liv, som man saa let kommer i Vane med i de varme Lande. Man saae sig nødsaget til at forøge Antallet paa Betienterne, og ingen giorde sig det til en Hoved-Sag, at standse en Uorden, der giorde det saa let for de Mægtige, at faae alle deres Kreature anbragte. Disse reyste til Asien kun i den Hensigt at samle en betydelig Formue i en kort Tid. Handelen var dem forbuden; deres Lønning var utilstrækkelig til at leve af; alle anstændige Midler til at blive riig vare dem betagne; man tog sin Tilflugt til Jux. Kompagniet blev i alle dets Handels-Anliggender bedraget af Betiente, der ikke havde nogen Fordeel af, at de fik et lykkeligt Udfald. Uordenen gik til en saadan Yderlighed, at man faldt paa: for alt hvad der solgtes eller kiøbtes at udsætte en Præmie af 5 Procent, der skulde blive deelt imellem Betienterne efter deres Rang. Paa dette Vilkaar bleve de forpligtede til at giøre deres Eed paa, at deres Regninger vare rigtige. Denne Indretning stod kun i 5 Aar, efterdi man mærkede, Falskeriet ikke tog af. Man ophævede baade Præmien og Eeden, og siden den Tid have Administratorerne sat den Priis paa deres Arbeide, som deres Gierrighed tilsagde dem.

Smitten, som i Begyndelsen kun havde anstukket Under-Kontorerne, indsneg sig efterhaanden i Hoved-Etablissementerne, med Tiden i Batavia selv. Der havde man i Førstningen seet saa stor en Simpelhed, at Medlemmerne af Regieringen klædte sig daglig Dags

som simple Matroser, og toge ikke skikkelige Klæder paa sig, uden naar de skulle møde i deres Forsamlings-Sal. Denne Tarvelighed var ledsaget med en saa udmærket Redelighed, at for Aaret 1650 havde ikke en eneste samlet sig nogen udmærket stor Formue. Men dette uhørte Vidunder af Retskaffenhed kunde ikke være af lang Varighed. Man har seet krigerske Republiker at seyre og giøre Erobringer for deres Fæderneland, at bringe i det offentlige Skatkammer, hvad de have plyndret fra andre Nationer. Men aldrig vil man faae at see, at Borgerne i en handlende Republik skulde til et privat Selskab i Staten sammenskrabe Rigdomme, hvoraf de hverken have Ære eller Fordeel. Strængheden i de republikanske Grundsætninger maatte vige for det Exempel, der gaves af de Asiatiske Nationer. Den løse Tone blev mere kiendelig i Koloniens Hoved-Stad, hvor Luxus-Varerne strømmede til fra alle Kanter, og det Pragtfulde, hvori man troede, man burde vise Regieringen, gav Smag paa Glimmer og Fias. Denne Smag fordærvede Sæderne, og denne Sædernes Fordærvelse giorde alle Midler til at opdynge Rigdomme lige gode. Ringeagtelse for Velanstændighed blev endog dreven saavidt, at en General-Gouverneur, der saae sig overbeviist, at have drevet Finants-Plyndringen over alle Grændser, var ikke engang bange for, at retfærdiggiøre sin Adfærd, ved at fremvise en Fuldmagt dertil, som var underskrevet af Kompagniet.

Til Ulykkens Forøgelse fastsatte man ikke tilstrækkelige Regler, hvorefter Administratorernes Forhold skulde bedømmes. Dette medførte ingen Uleylighed i Republikens første Tider, da Sæderne vare rene, tarvelige, strænge. I Almindelighed seer man i de Hollandske Etablissementer, at Lovene ere affattede i sædelige Tider. Men der behøvedes andre Love for andre Sæder.

Uordenen kunde have været standset i sin første Begyndelse, dersom den ikke nødvendig havde maattet giøre samme Fremgang i Europa som i Asien. Men som en Flod, der gaar over sine Bredder, fører mere Mudder med sig end den forøger dens Vand, saaledes tage de Laster, Rigdommene føre med sig, mere til, end Rigdommene selv. Direkteur-Posterne, der i Førstningen bleve betroede til duelige Kiøbmænd, kom siden efter i de mægtige Familier og forbleve hos dem tillige med de Magistrats-Embeder, der havde bragt dem ind i dem. Mere sysselsatte med politiske Udsigter end med Omsorg for Bestyrelsen, saae disse Familier i de Embeder, de afvristede Kompagniet, kun de betydelige Fordele, der vare forbundne med dem; den bekvemme Leylighed til at kunne saameget lettere anbringe deres Slægtninge; nogle endog den Misbrug, de kunne giøre af deres Anseelse. Nøyagtige Undersøgelser og de vigtigste Handels-Operationer bleve overladte til en Skriverkarl, der under det mere betydende Navn af Advokat blev Siælen i alle Anliggender. Administrateurer, der kun samlede sig tvende Gange om Aaret, nemlig Vaar og Høst ved Flaadernes Ankomst og Bortgang, tabte Øvelsen og Gangen i et Arbeide, der udfordrer en vedholdende Opmærksomhed. De bleve nødsagede til at sætte al deres Tillid til en Mand, som i Følge Embede var forpligtet til at giøre Udtog af alle de Beretninger, der indløbe fra Indien, og opsætte Udkast til de Svar, man maatte give derpaa. Undertiden ukyndig, ofte bestukken, altid farlig styrtede enten denne Veyviser dem, han skulde lede, i Afgrunde, eller i det mindste lod dem falde deri.

Handels-Aanden er Vinde-Lyst, og Vinde-Lysten føder altid Tvedragt af sig. Ethvert Kammer vilde have sine Værfter, sine Arsenaler, sine Magasiner for de Skibe, som det var ethvert paalagt at udrede.

Betieningerne bleve forøgede og Uredeligheden opmuntret ved en saa feylfuld Adfærd. Ligeledes var der intet Kammer, som jo giorde sig det til Regel, i Følge dets Rettighed at levere Handels-Varer i Forhold til deres Udrustninger. Disse Handels-Varer svarede ikke altid ligegodt til deres Bestemmelser. Enten solgte man dem ikke, eller man solgte dem med Tab.

Da Omstændighederne krævede overordentlig Understøttelse, lod man sig af den barnagtige Forfængelighed, der er bange for at røbe Uformuenhed ved at tilkiendegive sin Forlegenhed, afholde fra at optage Laan i Holland, hvor man kun skulde have betalt 3 Procent i Renter. Man bestilte dem i Batavia, hvor man maatte give 6 Procent endnu oftere i Bengalen og paa Coromandel-Kysten, hvor der maatte betales 9 Procent og undertiden meget mere. Misbrugene toge til fra alle Kanter.

General-Staterne var det overdraget at undersøge Kompagniets Forfatning hvert tredie Aar, at forsikre sig om, at det holder sig sin Octroi efterrettelig, at det lader Interessenterne nyde deres Ret; at det fører sin Handel paa en Maade, der ikke er Republiken til Fornærmelse. Dette Opsyn kunde og burde have standset Uordenen. Men hvad Aarsagen end kan have været dertil, saa efterkom de aldrig ved nogen Leylighed eller til nogen Tid denne deres Pligt. Aldrig forelagde man denne Forsamling andet end en saa forvirret Udsigt over Kompagniets Forfatning, at Mænd, der ere meget vel erfarne i hvad der slaar ind i Beregninger, ikke vilde have med den allerstørste Anstrængelse kunnet bringe dette Vilderede i Orden; og dog blev den altid uden mindste Opsættelse eller efter den letteste Undersøgelse eenstemmig approberet med en Høflighed, hvortil vi ikke tør udgrandske Bevæggrundene.

Man trættes endelig ved at giennemgaae Uordener, hvorved Bestyrelsen i et Selskab, der fordum var

saa glimrende, er bleven saa fordærvet. Farverne i Skilderiet gaae alt for meget i det skumle. Vi ville see, hvilke Lægemidler, der ere best anvendelige paa Saar, som ere saa dybe og saa mangfoldige.

24. Midler, som Kompagniet endnu har tilbage, til at bringe sine Sager i Stand igien.

Man maae begynde med at antage som fuldkommen afgiort, at Kompagniets Bestyrelse er alt for indviklet endog i Europa. En Bestyrelse, der er delt imellem saamange Kamre, og saamange Bestyrere, fører nødvendigviis utallige Uleyligheder med sig. Det er umueligt, at det samme Sindelag kan sidde ved Roret allevegne, umueligt, at Operationerne ikke skulde komme til at bære Præget af modsatte Hensigter hos de Personer, der lode dem paa forskiellige Steder, uden at være enige med, eller afhængige af hinanden. Den Eenhed, der er saa nødvendig i Konsterne, er ligesaa fornøden til en god Bestyrelse. Forgiæves indvender man, at det er vigtigt for alle demokratiske Stater, at Rigdommene ere fordelte; at der hersker den største, muelige, Liighed i Borgernes Kaar. Denne Grund-Regel, der er rigtig i sig selv, kan ikke anvendes paa en Republik, der ikke har nogen synderlig Land-Strækning og bestaar kun ved sin Handel. Man maae derfor sætte alt Kiøb og Salg under eet Tilsyn, man maa samle det alt i een Havn. Hvad derved spares vil blive den mindste Fordeel, som Kompagniet vil finde ved denne Forandring.

Fra dette Middelpunkt, hvor alle Oplysninger bør være samlede, maae man gaae ud, for at opsøge og bestride Uordenerne endog i Asiens Skiød. Den Opførsel, Hollænderne vise mod de Indiske Fyrster, som Magt har afvristet en udelukkende Handel, vil

være et af de første Misbrug, som giore Fordring paa Rettelse. Alt for længe har man behandlet dem med en fornærmende Stolthed. Man trænger sig aabenbar ind i deres Regierings Hemmeligheder; man søger at indvikle dem i Tretter med deres Naboer; man vedligeholder Tvedragt blant deres Undersaatter; man viser dem en Mistroe der er fuld af Forbittrelse; man tvinger dem til at giøre Opofrelser, som de aldrig have lovet; man skiller dem ved Rettigheder, som hiemles dem ved deres Traktater. Alle disse Misfostre af et utaålelig Tyrannie give Anledning til hyppige Stridigheder, der undertiden udarte til Fiendtligheder. For at bringe Eenighed tilbage igien, for at oprette en god Forstaaelse, der daglig bliver meer nødvendig og meer vanskelig, maae man ansætte Betiente, der med Billighed i Tænkemaade forene Kiendskab til disse Nationers Tarv, Skikke, Sprog, Religion og Sæder. Kan være, at Kompagniet ikke for Tiden har saadanne Subjekter, men det vil være det gavnligt at danne sig dem; maaskee kunde det, endog finde nogle blant Cheferne for de Kontorer, som alt byder dem at forlade.

Alle Nationers Handelsmænd, som Naturen gav nogen Jagttagelses-Aand, stemme deri eendrægtigen overens, at Hollænderne have anlagt alt for mange Etablissementer i Indien; og at de, ved at indskrænke sig til et mindre Antal, vilde have formindsket deres Udgifter meget, uden at giøre nogen Indskrænkning i det Omfang, de havde givet deres Handel. Det er ikke muligt, at Kompagniet kan være uvidende om det, der er saa almindelig erkiendt. Man kan formode, at det ikke har bestemt sig til at beholde de Kontorer, der vare det til Byrde, uden for, ikke at blive mistænkt for Uformuenhed til at kunne underholde dem. Denne lave Betænkelighed vil ikke længere holde det tilbage. Al dets Opmærksomhed bør gaae ud paa,

rigtigen at skille det, der er det gavnligt at forkaste, fra det, der er det fordelagtigt at beholde. Det har for Øyne en heel Række Kiendsgierninger og Erfaringer, hvorved det kan vogtes for Feyltagelse i en Anordning af denne Vigtighed.

I de Under-Kontorer, som dets Handels-Fordele kunne bestemme det til at beholde, maae det nedbryde de unyttige Fæstnings-Værker; ophæve de Kolleaier, der kun ere blevne oprettede mere til Pral end af Nødvendighed. Det maae sætte Antallet af sine Betiente i Forhold til Omfanget af dets Handel. Kompagniet erindre sig de lykkelige Tider, da to til tre, med Kyndighed valgte, Faktorer expederede Ladninger, der vare langt betydeligere end de, det har faaet siden efter; da det paa sine Handels-Varer giorde sig uhyre Fordele, der med Tiden have tabt sig i dets talrige Betientes Hænder! det vil da ikke tage i Betænkning, at vende tilbage til sine gamle Forholds-Regler, og foretrække en Simpelhed, der berigede det, for et tomt Pralerie, hvorved det ødelegges.

Vanskeligere vil Reformen blive at indføre i Hoved-Kontorerne. Kompagniets Betiente udgiøre der et talrigere Korps, der i Sammenligning er mere anseet, mere rigt og følgelig mindre villig til at bringes tilbage til Orden. Det vil dog være nødvendigt at bringe det tilbage dertil, fordi de Misbrug, de have indført eller ladet indsnige sig, ville med Tiden bringe den Handel, de forestaae, til at gaae ganske til Grunde. Man vilde neppe andensteds kunne see Snyderier, der kunne sættes i Ligning med dem, der gaae i Svang i Batavias og de andre store Etablissementers Fabriker, Magasiner, Værfter og Arsenaler.

Disse Indretninger maatte bringe endnu betydeligere med sig. Kompagniet indførte, det første det blev oprettet, faste og nøyagtige Regler, hvorfra det

aldrig var tilladt at afvige af hvilken Aarsag eller ved hvilken Leylighed det endog kunde være. Dets Betiente vare blotte Maskiner, som det i Forveyen havde foreskrevet de mindste Bevægelser, de havde at giøre. Denne ufravigelige og almindelige Fremgangsmaade forekom det nødvendig til at rette hvad feylagtigt, der kunde være i Valget af dets Betiente, som for største Delen vare tagne af ringe Stand, og havde i Almindelighed maattet savne den omhyggelige Opdragelse, der aabner Tænksomheden en vidtløftigere Bane. Ikke engang sig selv tillod det, den mindste Forandring deri, og dette uforanderlige eet og det samme tilskrev det hvad lykkeligt Udfald dets Foretagender fik. De temmelig hyppige Vanheld, som dette System drog efter sig, bragte det dog ikke til at forlade det, og det blev altid sin første Plan indtil Egensindighed troe. Det er nødvendigt, at det antager andre Forholds-Regler; at det vælger sine Faktorer med mere Forsigtighed og derpaa opgiver de Handels-Grene, som ere for langt fra Haanden, og som daglig Dags giøre Forandring i Betientenes Virksomhed og Bekiendtskab med dem.

Dets Planer maae gaae endnu videre. Træt af at kiempe med Tab mod andre Nationers Friehandlere maae det bestemme sig til at overlade Private Handelen fra Havn til Havn i Indien. Denne lykkelige Forandring vil giøre dets Kolonier baade rigere og mægtigere. Selv vil det drage større Fordeel af de Told-Afgifter, man maae betale i dets Kontorer end af de matte Operationer, der kunde giøres ved en Handel, som ligger i sidste Aandedræt.

Da ville de alt for ødelæggende Udrustninger falde bort, som man idelig bebreyder Kompagniet. Lidt efter Begyndelsen af det 18de Aarhundrede optog det i sine Skibsværfter en feylagtig Bygningsmaade, som kom det til at tabe mange Skibe og meget rige Ladninger.

Disse sørgelige Erfaringer bragte det tilbage til de Bygningsmaader, der ere almindelig vegtagne, men i daddelværdig Hensyn blev det ved at bebyrde sin Skibsfart med en Trediedeel flere Skibe, end det behøvede. Denne Uredelighed, som aldrig til nogen Tid burde finde Undskyldning, er bleven ganske utaalelig, siden Materialierne, der bruges til Skibsfarten, ere stegne til en meget høy Priis, og man har maattet give Skibsfolkene en større Hyre.

Ved at rette disse Misbrug vil Handelen udvides. I Forhold til Sæderne og Omstændighederne var den forhen meget betydelig. Men den standsede, uagtet den store Tilvext, Forbruget fik i Europa, uagtet de nye Afsætninger, der bleve den aabnede i Afrika og den nye Verden. Man saae den endog gaae tilbage, fordi det, den gav af sig, ikke forøgedes, endskiønt Handels-Varerne vare stegne til næsten det dobbelte i Værd. For Tiden overstiger det der sælges ikke en 8 à 9 Millioner Rigsdaler, hvilken Sum det indbragte for 60 og endnu flere Aar siden.

Deriblant finder man Kattuner, Lærreder, Thee, Silke, Porcellainer, Borax, Tin, Kamfer, Toutenage, Salpeter, Bomuld, Indigo, Peber, Kaffe, Sukker, Farve-Træe og nogle andre mindre betydelige Artikler, der ere kiøbte i Asiens forskiellige Handels-Steder, eller producerede paa Kompagniets Grund. Disse Producter og disse Handels-Varer blive ogsaa for største Delen leverede af de Europæiske Nationer, der have oprettet Forbindelser med Asien. Der er ikke synderlig andet end Kaneel, Nelliker, Muskat og Muskat-Blomme, hvoraf Forbruget aarlig stiger til en 2½ Millioner Rigsdaler, der udelukkende hører til det, der sælges af Hollænderne.

Efter de Forbedringer, vi her have vovet at foreslaae, vilde Orden igien blive indført for nogen Tid.

Vi sige for nogen Tid, efterdi enhver Kolonie-Indretning, der forudsætter Magten i eet Land og Lydigheden i et andet langt fraliggende, er en Indretning, der er feylfuld i sit Grund-Anlæg. Det er en Machine, hvori Fiærene idelig slappes og brækkes itu, og som man derfor maae bestandig flikke paa.

25. Uheld, som truede Kompagniet.

Var det endog mueligt, at Kompagniet kunde udfinde et virksomt Lægemiddel, der for bestandig kunde helbrede de Bræk, der saalænge have udmattet det, vilde det dog staae Fare for, at tabe den udelukkende Handel med Specerierne.

Man har længe formodet, at disse rige Produkter voxe i ubekiendte Lande. Der mumledes fra alle Kanter, at Malaierne, som allene stode i Forbindelse med disse Lande, havde bragt Nelliker og Muskat til endeel Handels-Steder. Dette løse Rygte er aldrig blevet stadfæstet ved sikre Kiendsgierninger, og det har endelig tabt sig ved at falde i Forglemmelse som alle giængse Vildfarelser.

Men i Aaret 1774 seylede den Engelske Søemand Forrest fra Balambangan i den Hensigt, at skaffe sikker Oplysning om Speserierne voxede i nye Guinea, som Rygtet længe havde udbredet. Et lidet Stykke fra dette vilde Land fandt han paa Manaswary et Muskattræe hvis Frugt var kun i en aflang Skikkelse forskiellig fra den, der er saa berømt. Denne virksomme Mand lod opgrave et hundrede Rødskud af dette nyttige Træe og plantede dem 1776 paa Bunwoot, en sund, frugtbar, med de skiønneste Træer bevoxet, ubeboet Øe, af en halvfemte Miles Omkreds, der er bleven Engelland foræret af Kongen i Mindanao. Der er det, at Muskattræet sikkerlig bliver dyrket, og rimeligviis ogsaa

Nelliketræet, fordi det er beviist, at Forrest har været i Land paa endeel af de Molukkiske Øer.

En sikker og nu til Dags vitterlig Kiendsgierning er det, at de Franske have i Aarene 1771 og 1772 været saa lykkelige, fra Molukkerne at faae Muskat- og Nellike-Træer, som de have omplantet i deres Kolonier. Dersom disse Planter, der allerede have begyndt at bære, skulde engang give Frugt i Mængde og af god Beskaffenhed, saa har man der en betydelig Forandring i en vigtig Handels-Green.

Det kom kun an paa Frankerig, at dele denne overflødige Rigdoms-Kilde med Hollænderne allene. For at nyde denne Fordeel, havde man kun behøvet, at indskrænke hvad man havde forskaffet sig paa een eneste Plet, der var let at bevogte. Enten det har været Ædelmodighed eller Ubetænksomhed, har Regieringen villet, at denne Avling skulde indføres i endeel af dens Besiddelser. Men Træer, der have formeret sig stærk paa saamange aabne Steder, maae nødvendigviis gaae over til andre Nationers Kolonier; og om kort Tid ville de Produkter, der hele Aarhundreder igiennem have været fængslede til et forhadt Monopolium, blive et fælleds Klenodie for de fleste Nationer.

Maaskee vil det kun blive de gamle Besiddere af disse kostbare Produkter, som for Fremtiden ville blive skilte ved dem. De eneste Øer, hvorpaa de hidindtil have voxet, ere og kunne kun være til dette Slags Nytte. Bevogtningen er meget kostbar og Klimaet mordisk. Hvad Bevæggrund kunne deres Herrer da have til at beholde Etablissementer, der have tabt alle de Fordele, der vare ved dem? De ville forlade dem, og hvad vil der da blive af et Selskab, som i 50 Aar kun har havt denne Støtte til at holde Stand mod dets Betientes Utroskab, dets Kontorers Mangfoldighed og Feylene i dets Bestyrelse?

Foruden denne Industrie-Krig maae Hollænderne frygte for en anden, der er mindre langsom og mere ødeleggende. Alt, men i Særdeleshed den Maade, hvorpaa de indrette deres Søe- og Land-Magt, maae opmuntre deres Fiender til at anfalde dem.

Kompagniet har et Forraad af omtrent 100 Skibe paa 600 til 1000 Tønder. Hvert Aar expederet det 28 til 30 fra Europa og faar nogle ferre tilbage. De, som ikke ere i Stand til at giøre Tilbagereysen, seyle mellem Havnene i Indien, hvis rolige Farvande, naar man undtager Japons, ikke fordre stærke Skibe. Naar man lever i tryg Fred, gaae Skibene særskilte bort; men for at komme tilbage, samle de sig altid ved Kap i tvende Flaader, som tage Veyen forbi de Orkadeske Øer, hvor tvende af Republikens Krigs-Skibe vente paa dem, for at eskortere dem til Holland. Denne Omvey opfandt man i Krigs-Tider for at undgaae fiendtlige Kaperier, og man er vedbleven at betiene sig af den i Freds-Tider for at forebygge Smugleriet. Der mentes, at det ikke vilde blive saa let, at formaae Mandskaberne, der kom fra et brændende Klima, til at trodse Nordens Frost, men en Præmie af 2 Maaneders Hyre overvandt denne Vanskelighed. Det er blevet Skik, at tilstaae dem denne Præmie, endog naar Modvinde eller Storme tvinge Flaaderne til at gaae igiennem Kanalen. Kun eengang have Direkteurerne for det Amsterdamske Kammer villet prøve paa at holde det tilbage; men det var nær ved, at de vare blevne brændte af Pøbelen, der tillige med hele Nationen misbilliger Kompagniets Despotisme og sukker under dets udelukkende Privilegium. Kompagniets Søemagt kommanderes af Officierer, som alle have begyndt med at være Matroser eller Skibsdrenge. De ere gode ved Roret og ved Takkelagen, men de have ikke det mindste Begreb om Evolutioner til Søes. I det øvrige tillade

Feylene i deres Opdragelse dem hverken at fatte nogen Lyst til Æren, eller at opvække den hos det Slags Mennesker, der staae under dem.

Indretningen med Landtropperne er endnu slettere. Virkelig burde Soldater, der ere deserterede fra alle Europas Nationer, være uforfærdede, men de blive saa slet underholdte baade med Føde og Klæde — blive saa udslæbte ved Tienesten, at de ikke have den mindste Lyst. Deres Officerer, der for største Delen have fra først af været Domestiker hos Pladsmændene, eller drevet en smudsig Handtering, hvorved de have fortient sig Penge til at kiøbe deres Poster for, ere ikke skikkede til at give dem det militaire Sving. Den Foragt, Regieringen, som er ganske kiøbmandsk, viser Mennesker, der ved deres Stand ere satte i en paatvungen Fattigdom, giør dem plat foragtede og forsagte. Til disse Aarsager, der føde Skiødesløshed, Svækkelse og Mangel paa Krigstugt af sig, kan man endnu lægge een, som er fælles baade for Land- og Søe-Tienesten.

Endog under de Regieringer, som kiende mindst til Friheden, gives der maaskee ikke en saa skammelig Maade, at forskaffe sig Matroser og Soldater paa, som den Kompagniet har i meget lang Tid betient sig af. I alle de Byer, hvor der er et saa kaldet Indisk Huus, gives der Folk, for det meste Kroeholdere, som Almuen har givet Navn af S e e l e n v e r k o p e r e. Disse Forbrydere tvinge — enten selv, paa de Steder, hvor de boe, eller og bruge de paa længere bortliggende Steder og paa Grændserne, deres Handtlangere, der ere endnu nederdrægtigere end de selv, til at tvinge — Haandværkskarle eller Deserteurer, som de treffe, til at lade sig hverve til Indien, hvor, man forsikrer dem, at de ufeylbarligen i en Hast ville giøre en stor Lykke. De, som lade sig forføre af denne Lokkemad, blive indrullerede uden som oftest at vide, til hvad, og faae af

Kompagniet 2 Maaneders Sold forud, som bliver leveret til Hververen. De udstæde da en Forskrivning, hvorved de forpligte sig til at betale deres Forfører en 70 Rigsdaler, imod at han forsyner dem med det til Reysen fornødne Klæder, der kunne beløbe sig til en Tiendedeel af denne Sum. For denne Gield giver Kompagniet Sikkerhed ved et Beviis, der ikke bliver betalt, uden i det Tilfælde, at Skyldnerne leve saalænge, at deres Lønning kan strække dertil.

Et Selskab, der med denne Foragt for Soldater-Standen holder sig i Veyret ved saa fordærvede Soldater, bør betænke, hvad Fremgang Underhandlings-Konsten har giort i de sidste Aarhundreder. Man har uophørlig maattet erstatte det manglende i Magten med Traktater, med Overbærenhed, med Beskedenhed og med List. Man kan ikke ofte nok minde Republikanere om, at denne Forfatning er kun meget usikker, og at den beste Anvendelse af de Midler, Politiken tilbyder, ikke altid holder Stand mod den Strøm, som ved voldsomme Midler og tilstødende Omstændigheder kan fremveltes. Kompagniets Sikkerhed fordrer Tropper, der bestaar af Borgere; men denne Indretning er uiværksettelig. Folke-Formindskelse i Holland vilde blive en uundgaaelig Følge deraf. Regieringen maatte sætte sig derimod, og sige til det allerede alt formeget understøttede Selskab:

"Vort Lands Forsvar og Frelse ligger os langt „mere paa Hiertet end en nyttig Indretning i eders „Handel. Hvad Gavn skulle vi vel have af det Guld, „eders Flaader hente hid tilbage, dersom vore Pro„vindser blive blottede for Indbyggere. Skulde vi no„gensinde give Slip paa Fremmedes Tieneste, da vil „det blive i vore Armeer og ikke paa eders Skibe; vi „ville sætte vore egne istedet for dem. Saa faa af „vore Landsmænd, det er os muligt, berøve vi Lan-

„det, udsætte vi for Døden. De have ikke, som For-„standerne for eders Kontorer, Leylighed til at forskaffe „sig alle bekiendte Midler til at beskierme sig mod den „skadelige Indflydelse, et forgiftet Klima har. Hvad „bryder det os, om Tydskere, i hvis Sted andre Tyd-„skere kunne træde, omkomme eller ikke omkomme, naar „der altid findes nok, som Elendigheden forjager fra „deres Fæderneland, og som ville lade sig giekke af en „Lykke, der aldrig vil blive dem til Deel. Deres Løn-„ning ophører i det Øyeblik de døe, vore Kister blive „ved at fyldes og vore Provindser udtømmes ikke. „Kompagniet har ingen Sikkerhed uden i Republikens, „og hvad vil der blive af Republikens, dersom vi ved en „idelig Folke-Formindskelse bringe vore Lande i den yn-„kelige Forfatning, hvori eders Kolonier ere?„

Kompagniet vil derfor aldrig faae andre i sin Tie-neste end fremmede Tropper og aldrig vil det blive i Stand til at bibringe dem den almeen Aand, den var-me Følelse for Æren, som det ikke besidder selv. Et Selskab er i denne Henseende altid i samme Tilfælde som en Regiering, der aldrig bør lade sine Tropper ved andre Grundsætninger, end de, dens egen Constitution leder til. Lyst til at vinde og være Huusholder er Grundvolden for Kompagniets Bestyrelse; det er derfor de Bevæggrunde, der maae binde Soldaten til dets Tieneste. Det er nødvendigt, at han, brugt i Han-dels-Foretagender, maae være sikker paa et Vederlag, der staar i Forhold til de Midler, han maae anvende, for at give dem et lykkeligt Udfald, og at hans Lønning bliver ham betalt i Aktier. Personlig Fordeel ville da, langt fra at svække den almindelig Drivefiær, give den nye Styrke.

Dersom disse vore Betragtninger ikke bestemmer Kompagniet til at bringe Forbedring i denne Green af Bestyrelsen, saa vaagne det i det mindste ved Synet

af de Farer, som true det. Dersom det blev angrebet i Indien, vilde det see sig sine Etablissementer berøvede i kortere Tid end den, de selv brugte til at tage dem fra Portugiserne. Dets beste Fæstninger have hverken bedækkede Veye eller Glacier eller Udenværker og ville ikke holde sig i otte Dage. De ere aldrig forsynede med Levnets-Midler, endskiønt de altid ere propfulde af Krigs-Fornødenheder. Til deres Forsvar have de ikke engang 10,000 Mand hvide og sorte, og der behøvedes mere en 20,000. Disse Mangler ville ikke blive erstattede ved de Hielpemidler, som Søemagten kunde afgive. Kompagniet har ikke et eneste Linie-Skib i sine Havne, og det vilde ikke være mueligt at udruste Koffardie-Skibene til Krigs-Skibe. De største af dem, der gaae tilbage til Europa have ikke engang 100 Mands Bemandning, og ved at sammensanke alt, hvad der findes adspredet paa alle de Skibe, der seyle paa Indien, vilde man ikke være i Stand til at udrede Mandskab til en eneste Flaade. Enhver, der er vant til at beregne Sandsynligheder, vilde ikke være bange for at paastaae, at den Hollandske Magt kunde være tilintetgiort i Asien, førend Regieringen kunde komme Kompagniet til Hielp. Denne Kolosse af kiempeagtig Udseende har de Molukkiske Øer til eneste Grundvold. Sex Krigs-Skibe og 1500 Mand Landings-Tropper vilde være meer end tilstrækkelige for at være sikker paa at erobre dem. Det kan blive et Foretagende af Franskmændene eller Engellænderne.

Dersom Frankerig vilde give sig af med dette Foretagende, kunde ders Flaade tage fra Isle de France og overfalde Ternate, hvor Fiendtlighederne vilde bringe den første Tidende om dens Ankomst i disse Farvande. En Fæstning, som ikke har Udenværker og som kan nedskydes fra Overdækket paa Skibene, vilde ikke giøre lang Modstand. Amboina, som forhen var forsynet

med en Vold, en slet Grav og fire smaae Bastioner, har saa ofte været omvæltet af Jordskiælv, at den maa være ude af Stand til at kunne opholde en driftig Fiende i to Dage. Banda har sine særegne Vanskeligheder. Der er ingen Anker-Bund omkring disse Øer. Strømmene gaae der med en voldsom Fart, saa at dersom man ikke havde to til tre Kanaler, som føre dertil, maatte man uden Redning blive revet bort under Vinden. Men denne Hindring vilde let blive bortryddet af de Amboinske Lodsere. Man havde da kun at nedskyde en Muur uden Grav eller bedækt Vey, der allene bliver forsvaret af fire Bastioner i slet Forfatning. Et lidet Batterie, der er opkastet paa en Høy, hvorfra Stedet beherskes, vilde ikke giøre Forsvaret fire og tyve Timer længere.

Alle de som have seet de Molukkiske Øer nær ved og have betragtet dem rigtig, ere enige i at tilstaae, at de ikke ville holde sig en Maaned med den Styrke, som vi her have anført. Dersom, hvilket er sandsynligt, Besætningerne, der ere det halve for svage, undsloge sig af Forbittrelse over den Behandling, de maae taale, for at slaaes, eller de sloges kun for det løse, vilde Erobringen blive endnu hurtigere. For at give den den Grad af Fasthed, den fortiener, maatte man bemægtige sig Batavia, hvilket vilde blive mindre vanskeligt end det synes. Med dem af Soldaterne, som Flaaden ikke havde lagt i Besætning, med den Deel af de Hollandske Tropper, som havde overgivet sig til det seyrende Partie, med otte til ni hundrede Mand, som betids maatte kunne faaes fra Isle de France og de Bourbon, vilde den sikkert drive dette Foretagende igiennem.

Rigtig nok vilde det ikke være muligt, at beleyre Stedet til Søes. Under dets Mure er Vandet i Almindelighed saa lavt, at Skibene aldrig kunne komme

Fæstnings-Værkerne nær nok, for at faae dem paa Skud, man maatte altsaa gribe til Landgang. Maaskee har man giort den uiværksættelig paa endeel Steder, fornemmelig ved Mundingen af den Flod, der forskiønner Staden. Men paa flade Kyster, der allevegne ere tilgiængelige for Baade, bør man vænne sig til at ansee Landgangen for fuldført.

Naar Beleyreren først havde faaet fast Fod paa Landet, vilde han kun finde en Bye af en Miils Omkreds, der bliver forsvaret af en dobbelt Grav, som er meer eller mindre dyb; af en ikke meget høy og forfalden Vold; af et uregelmæssigt og slet vedligeholdt Kastel; af nogle feige og uerfarne Indianere, der ere sammenskrabede fra forskiellige Lande; af nogle faa hvide Tropper, der ere misfornøyede med deres Skiebne og kommanderede af Officierer, som mangle baade Høymodighed og Erfaring. Kan man formode, at slige Hindringer ville standse virksomme Krigere, der ophidses af Haab om et overmaade stort Bytte? Vist nok ikke. Ogsaa er Hollændernes Haab bygget paa en anden Grundvold.

Batavias Klima er saa dræbende, at en betydelig Deel af de Soldater, man bringer dertil fra vore Lande, omkomme samme Aar. En stor Deel af dem, der undgaae Døden, forsmegte i Hospitalerne. Neppe bliver der en Fierdedeel tilbage, som kan giøre Tienesten regelmæssig i Fæstningen. Hollænderne smigre sig med, at de ved at forøge de almindelige Ødeleggelses-Aarsager med en almindelig Oversvømmelse, som altid er let at iværksætte, ville grave Graven til Beleyrerne, eller tvinge dem til at indskibe sig igien. O de Blinde! der ikke indsee, at alle disse Ødelæggelses-Midler maae have Tid til at virke, og at Stedets Indtagelse kun vilde være en Haandevending for en krigersk og virksom Nation.

Den Erobrings-Plan, som kunne lægges af Frankerig, vilde være Engelland til ligesaamegen Fordeel, kun med den Forskiel, at Engellænderne ville begynde med at bemægtige sig Forbierget Gothaab — dette herlige Forfriskelses-Sted — som de saa høyligen behøve til deres Skibsfart paa Indien.

De tvende Sider af den Bugt, der fører til Hoved-Staden i denne berømte Kolonie, blive forsvarede af mangfoldige Redouter, der ere anlagte med Skiønsomhed; men deres Batterier vilde let blive demonterede af Skibe, der kunne ankre nær nok ved Landet, for at komme dem paa Skud. Det stærkeste, der ligger ved Strandbredden vilde have samme Skiebne. Det vilde endnu mindre kunne holde sig mod den svageste Fiende, der vilde angribe det til Lands. Bygt uden Konst, behersket af Høye, og kun i Stand til at kunne rumme en 5 til 6 hundrede Mand til Forsvar, vilde det ved Hielp af nogle Bomber nødvendig være overvundet i mindre end een Dag. Kolonisterne, som ere adspredte paa en overmaade vidtløftig Strækning, og som ved Udørkener ere skilte fra hinanden, vilde ikke faae Tid til at komme det til Hielp. Maaskee vilde de ikke engang, dersom de endog kunde det. Thi man kan formode, at den Undertrykkelse, hvorunder de sukke, bringer dem til at ønske sig en Forandring i Herskab. Tabet af Kap vilde maaskee giøre det umueligt for Kompagniet, at lade den fornødne Hielp afgaae til Indien for at forsvare dets Besiddelser der; det vilde i det mindste giøre denne Undsætning mindre sikker og mere kostbar. Af modsatte Grunde vilde Engellænderne vinde mange Bekvemmeligheder ved denne Erobring, ja det vilde endog giøre sig umaadelige Fordele af den, dersom man kunde løsrive sig fra denne Enehandels-Aand, som baade Fornuften og Menneskeligheden bestandig have giort saamange grundede Indsigelser imod.

26. Bevæggrunde, som Republiken kunde have til ikke at lade Kompagniet gaae under.

Dersom Republiken ikke anseer de Farligheder, som Kierlighed til Nationernes Almeenvel lader os ahne for dens Handel og dens Besiddelser i Indien, for indbildte, bør den ikke forglemme noget for at forebygge dem. Det er noget af det vigtigste, der kan sysselsette dens Omhyggelighed. Hvilke Fordele har ikke Staten i tvende Aarhundrede draget af disse langt fraliggende Lande? Hvilke Fordele drager den ikke endnu af dem?

Først har det Kiøbmands-Selskab, der bestyrer de forskiellige Etablissementer, som det selv har oprettet uden nogen Hielp fra Regieringen, kiøbt sit Privilegiums Fornyelse den ene Gang efter den anden. Det fik sin første Oktroi 1602 for en 11,500 Rigsdaler. 20 Aar derefter blev den fornyet for intet. Fra 1643 til 1646 forlangede man den kun hver fierde Maaned af Grunde, som ikke ere os bekiendte. Ved denne Tid blev den ved en Gave af en 900,000 Rdlr. atter fornyet paa 25 Aar. Denne Tid var endnu ikke udløbet, da Monopoliet blev 1665 forlænget til Aaret 1700, paa det Vilkaar, at det skulde holde Staten 20 Krigs-Skibe, saalænge de Fiendtligheder varede, der vare opkomne imellem Republiken og Engelland. For en 1,400,000 Rdlr. kiøbte Selskabet sig Ret til at vedblive sin Handel til Aaret 1740. De tvende følgende Aar var dets Skiebne uvis. Siden efter fik det Sikkerhed paa 12 Aar mod at betale 3 Procent af sit Udbytte, og siden efter paa 20 Aar mod en Sum af 550,000 Rdlr. i Penge eller Salpeter. I Aaret 1774 blev dets Rettighed indskrænket til 2 Aar og strax derpaa udvidet til 20 Aar under det Vilkaar, at det skulde betale 3 Procent af dets Udbytte.

I betænkelige Tider har Kompagniet understøttet Stats-Kassen, naar den har været udtømt eller nær ved at blive det. Rigtig nok har man enten lidt tidligere eller sildigere tilbagebetalt det sine Forskud; men en Adfærd saa ædel lindrede og opmuntrede Borgerne.

Flaaderne og Armeerne trængte til en Mængde Salpeter. Kompagniet har forbundet sig til at levere det til en maadelig Priis, og har paa denne Maade lettet det Almindeliges Udgifter.

Manufakturerne i Harlem og Leyden saae deres Virksomhed daglig tage af. Kompagniet har forhalet deres Aftagelse og maaskee forebygget deres fuldkomne Undergang ved at forpligte sig til at udføre for en 90,000 Rigsdaler af de i disse Værkstæder forarbeidede Tøyer. Det har ogsaa paataget sig at forsyne dem med Silke paa Vilkaar, som sikkerligen ere det til Byrde.

Den bestandige Indtægt af 33⅓ Aktier er bleven Statholderen tillagt. Det er at ønske, at dette Kompagniets Offer til Statens første Øvrigheds-Person maae blive Republiken til Fordeel.

De Handels-Varer, der bleve sendte til Indien, og de, der kom derfra, vare forhen belagte med temmelig betydelige Afgifter. Disse Formalitæter vare til megen Uleylighed. Man saae for en 50 Aar siden, at disse Paalæg gave regelmessigen 177,000 Rdlr., og siden den Tid betaler Kompagniet denne Sum til Fiskus hvert Aar.

Foruden de Byrder, Kompagniet maae bære i Almindelighed, have Interessenterne endnu særegne Forpligtelser at opfylde. I mere end et Aarhundrede betalte de Staten aarlig 6 Procent af enhver Akties første Værdie. I Aaret 1777 er denne Afgift bleven nedsat til 4½ Procent, og den kan ikke stige paa nye førend Udbyttet atter overstiger 12½ Procent. Interessenterne maatte endnu for enhver Aktie betale en Af-

gift, som kaldtes Ampt-Geld, og som for kort siden er falden fra 8 Rdlr. 24 ß. til 88 ß.

Til alle disse Afgifter lægge man den Fordeel, Staten forskaffes ved at sælge Varer af en 9 Millioners Værdie, der faaes ved een Million eller mindre end een Million i rede Penge, og hvoraf ikke engang den Fierdedeel forbruges paa Kompagniets Grund. Dertil lægge man de store Fordele, som Udsalget af disse Handels-Varer forskaffer dens Kiøbmænd, og de vidtløftige Spekulationer, de ere Kilden til. Man lægge dertil de mangfoldige og betydelige Rigdomme, som private Folk baade i gamle Tider og i vore Dage have lagt sig til i Indien. Man lægge dertil den Erfaring, som denne Skibsfart forskaffer dens Matroser, den Virksomhed, hvori den sætter dens Søe-Magt. Man vil da kunne giøre sig et temmelig rigtigt Begreb om de Hielpe-Kilder, som Regieringen har fundet i sine Asiatiske Besiddelser. Det udelukkende Privilegium, som har Bestyrelsen over dem, burde endog forskaffe de forenede Provindser større Fordele og Grunden dertil falder i Øinene.

Ingen Nation har, hvorledes endog dens Regiering har været, nogensinde tvivlet paa, at alle de Eyendomme, der vare i en Stat, jo burde bidrage til Udgifterne ved Regieringen. Grunden til denne store Grundsætning er begribelig for enhver. Det offentlige Vel er væsentlig Støtten for de Privates Velstand. Det første vil ikke kunne blive rystet, uden at de andre lide derunder. Naar Undersaatter altsaa staae det bi med deres Pung eller med deres Person, da er det egentlig deres eget Tarv, de forsvare. Fædernelandets Vel er hver Borgers Vel. Denne Maxime, der er sand under enhver Lovgivning, er fornemmelig følelig i de frie Stater.

Imidlertid gives der Indretninger, hvis Tarv, formedelst deres Beskaffenhed, eller Omfang, eller Indvikling, ere væsentlig bundne til det almindelige Tarv. Saaledes er det med det Ostindiske Kompagnie i Holland. Dets Handel har egentlig de samme Fiender, som Republiken; dets Sikkerhed kan ikke være bygget paa anden Grundvold end paa Republikens Sikkerhed.

Det offentliges Gield har efter alle oplyste Mænds Tilstaaelse følelig svækket de forenede Provindser og giort Skaar i det almindelige Vel, ved Skatternes fremskridende Forøgelse, hvortil den har givet Anledning. Aldrig vil man bringe Republiken tilbage til sin første Glands, dersom denne uhyre Byrde, som den maa synke under, ikke bliver den aftagen, og denne Hielp maa den fornemmelig vente sig af et Kompagnie, som den altid har opmuntret, altid beskyttet, altid fremhiulpet. For at sætte dette mægtige Selskab i Stand til at giøre Fædernelandet Opoffrelser og store Opoffrelser, er det just ikke nødvendigt, at formindske Interessenternes Fordele. Det vil være nok, at bringe det tilbage til den Huusholdning, den Simpelhed og den Bestyrelse, der vare Grundpillerne til dets første Velstand.

27. Hollændernes gamle Klogskab og nutidige Fordærvelse.

En saa nødvendig Forbedring vil ikke udeblive. Denne Tillid bør man have til en Regiering, der har søgt at underholde en Mængde Borgere i sit Skiød, og kun anbragt et lidet Antal af dem ved sine langt fraliggende Etablissementer. Det er paa hele Europas Bekostning, at Holland har uophørlig forøget Tallet paa sine Undersaatter. Den Samvittigheds Frihed, man der nyder, har tilligemed de milde Love draget alle de

Mennesker derhen, som Intolerancen og Regierings-Strænghed undertrykkede paa hundrede Steder.

Den har forskaffet Nærings-Veye for enhver, der vilde boesætte sig og arbeide i Landet. Til forskiellige Tider har man seet de Landes Indbyggere, som Krigen ødelagte, at reyse til Holland, for der at søge sig et Fristed og Arbeide.

Agerdyrkningen har der aldrig kunnet være et Formaal af Betydenhed, endskiønt Jorden der er dyrket saa fuldkommen, som den kan blive det. Men Silde-Fiskeriet var der istedet for Agerdyrkning. Denne nye Nærings-Vey blev dem en Skole for Matroser. Fødte paa Vandet pløye de Havet, drage deres Næring deraf, hærde de sig mod Storme og lære at overvinde Farer uden at udsætte sig for dem.

Fragt-Handelen, som den driver uophørlig fra den ene Europas Nation til den anden, er endnu et Slags Skibsfart, som uden at opsluge Mennesker, skaffer dem Underholdning ved deres Arbeide.

Endelig hialp ogsaa Søefarten, som skiller en Deel af Europa ved sin Folkemængde, til at forøge den i Holland. Den var som et Landets Produkt. Dets Skibe vare dets Agre, som de satte i Stand paa Udlændingers Bekostning.

Faa af dets Indbyggere kiendte de Bekvemmeligheder, som man ikke kunde forskaffe sig uden til høy Priis. Ingen, eller næsten ingen kiendte noget til Luxus. Et vist Hang til Ordentlighed, Tarvelighed, ja endog til Gnieragtighed stempler den hele Nation, og er af Regieringen omhyggelig bleven vedligeholdt.

Det samme Hang herskede ved Koloniernes Bestyrelse. Man bebyggede dem for største Delen kun med Udskuddet af Nationen eller med Fremmede. Men strænge Love, Retfærdighed i Bestyrelsen, en let Levemaade og nyttigt Arbeide giorde snart dem sæde

ge, der bleve bortskikkede fra Europa, fordi de ikke vare det.

Med samme Omhue vaagede man over Folkemængdens Vedligeholdelse ved de militairiske Indretninger. I Europa underholdte Republiken en Mængde fremmede Tropper og ligeledes i Kolonierne.

Matroserne i Holland bleve godt betalte, og bestandig tiente der fremmede Matroser enten paa dets Handels-Skibe eller paa dets Krigs-Skibe.

Til Handelens Drift udfordres der indvortes Rolighed og udvortes Fred. Sveitserne undtagne, bestræber ingen Nation sig mere end Holland for at leve i god Forstaaelse med sine Naboer, og mere end Sveitserne bestræber den sig for at formaae sine Naboer til at leve i Fred.

Blant Indbyggerne vedligeholdte Republiken Enighed ved herlige Love, som bestemme enhver Stand, ethvert Laug sine Pligter; ved Retfærdighedens hurtige og uegennyttige Pleye, og ypperlige Anordninger til de Handlendes Bedste.

Til Handelens Tarv udfordres der Redelighed. Ingen Regiering værner saaledes om den, som den Hollandske. Staten viser den i sine Traktater, Kiøbmændene i deres Handel.

Endelig finder man ingen Nation i Europa, som bedre har forenet alt hvad dens Beliggenhed, dens Kræfter, dens Folkemængde tillode den at foretage; og som bedre har kiendt eller anvendt Midlerne til at forøge sin Folkemængde og sin Styrke. Vi finde ingen, hvis Formaal har været en udstrakt Handel og Folke-Frihed, som vinke ad, nærme sig til, og understøtte hinanden indbyrdes; ingen, der har taget en bedre Gang for at vedligeholde den ene med den anden.

Men hvor forfaldne og vanslægtede ere disse Sæder ikke allerede blevne. Det private Tarv, der renses

fra sine Uhumskheder ved at forene sig med alles, har trukket sig tilbage fra det Almene, for kun at see paa sit eget allene, og Fordærvelsen er bleven almindelig. Der gives intet Land paa hele Jordkloden, der burde opvække mere Fædernelands Kierlighed hos sine Beboere, end dette. Hvilke Følelser for Fædernelandet maatte man ikke vente sig hos et Folk, der kan sige til sig selv: Den Jord, jeg beboer, har jeg selv giort frugtbar; mig selv er det, der har prydet den; mig selv, der har frembragt den. Dette truende Hav, som overswømmede vore Marker, brydes nu paa de vældige Diger, som jeg har sat mod dets Rasenhed. Jeg har renset denne Luft, som stinkende Pøler opfyldte med dræbende Dunster. Mig er det, som har bragt stolte Byer til at kneyse paa det Dynd og Mudder, som Havet havde opkastet. De Havne, jeg har indrettet, de Kanaler, jeg har gravet, modtage alle muelige Produkter fra alle Verdens Dele, hvorover jeg raader efter mit Godtbefindende. Hvad andre Nationer faae til Arv, det er kun Eyendomme, som det ene Menneske giør det andet stridigt; hvad jeg efterlader mine Børn, har jeg revet fra Elementerne, der havde sammensvoret sig mod min Boepæl, og jeg er bleven Herre over dem. Her har jeg indført en ny Orden i Naturen, og en ny i Moralen. Jeg har frembragt alt, hvor intet var. Luften, Landet, Regieringsformen, Friheden, alt er mit Arbeide. Jeg er hædret af det forbigangne, og kaster jeg mine Øyne ud i Fremtiden, da seer jeg med Tilfredshed, at mit Støv skal hvile roligt paa de selvsamme Steder, hvor mine Forfædre saae Bølgerne tumle sig. Hvilke Bevæggrunde til at giøre en Afgud af sit Fædernelaand! Imidlertid er der dog nu ikke mere nogen Sands for Almeenvel tilbage i Holland. Det er et Heelt, hvis forskiellige Dele ikke have andet tilfælles end Stedet, hvor de befinde sig. Lumpenhed, Neder-

drægtighed, Troløshed ere blevne deres Lod, der seyrede over Philip. De drive Handel med deres Eed, som med en Vare, og de ere paa Veyen til at blive Afskummet af alle Verdens Nationer, som de havde sat i Forundring ved deres Arbeide og ved deres Dyder.

O I! der ere den Regiering saa uværdige, hvorunder I leve, gyser i det mindste for de Farer, der omgive eder. Med Slave-Siæl er man ikke langt fra Slave-Lænker. Frihedens hellige Ild kan kun holdes vedlige af rene Hænder. I leve ikke mere i Anarkiets Tider, da alle Europas Fyrster havde de Mægtige i deres Stater imod sig, og kunde derfor ikke bringe enten Taushed eller Eenhed, eller Hurtighed i deres Foretagender; da Ligevægten imellem Magterne ikke kunde være andet end en Virkning af deres gienfidige Svaghed. Nuomstunder er Magten bleven mere uafhængig, og dette forvisser Monarkierne om Fordele, som Republiker aldrig ville faae. Hvad kan vel Republikanere sætte mod denne frygtelige Overmagt? Dyder; og dem have I ikke mere. Eders Sæders, eders Øvrigheders Fordærvelse giver Folk allevegne Dristighed til at tale ilde om Friheden, og det sørgelige Exempel med eder strammer maaskee Lænkerne for andre Nationer. Hvad ville I vel, at vi skulle svare disse Folk, som enten Trædskhed eller Vane bringer til at sige os daglig: der seer man da denne ypperlige Regierings-Form, som I opløfte saa meget i eders Skrifter — der seer man da de herlige Følger af dette Friheds-Sværmerie, der er eder saa dyrebart. De Feyl, som I bebreyde Despotismen, have de forøget med en Feyl, som er større end alle, med Umueligheden i at standse det Onde. Hvad skal man svare paa denne bittre Satire over Demokratiet? Hvad andet end det vi nyelig have sagt: at Fordærvelsen i Republiker tager en Ende med Forskrækkelse: at den gaar over fra Frækhed til Trældom, og at de da

endelig tabe sig for bestandig i den Klasse af undertvungne Nationer; hvis Fordærvelse ikke mere kiender nogen Grændse.

O I vindskibelige Bataver! fordum saa fattige, saa kiekke, saa frygtede; nu saa rige, saa svage, saa lidet agtede! skielver for at komme tilbage under det Aag, I have brudt, og som truer eder endnu. Det er ikke mig, som siger eder det; det er eders ædle Forfædre, som fra deres Grave raabe til eder:

"Er det da kun for denne Skiændsel, vi have „farvet Havet med vort Blod, at vi dermed have læd„sket dette Land? Den Trældom vi ikke have kunnet „taale, er det just, som I bereder eder selv. Det „Guld, som I sammendynge, og som er eder saa kiært, „er det, der har bragt eder i en af eders Fienders „Vold. I skielve for ham, af Frygt for at tabe de „Rigdomme, I have betroet ham. Han befaler — I „adlyde. Nu saa taber da hellere, dersom saa skal „være, disse forræderske Rigdomme og kommer tilbage „til eders Værdighed igien. I ville da, hellere end „at underkaste eder hvilket Aag det end skal være, ansee „det for bedre: med eders egne Hænder at nedrive de „Skranker, I satte Havet, for at begrave eder selv, „og med eder eders Fiender i Vandet."

„Men dersom det nu i denne ynkelige Smaaheds „Forfatning, hvori I ere komne, hendte sig i Dag eller „i Morgen, at Hovmodet bragte en fiendtlig Armee i „Hiertet af eders Provindser eller for eders Hoved„Stads Mure, siger, hvad ville I da giøre? Dersom „man forkyndte eder, at I maatte i et Øyeblik bestem„me eder til, enten at aabne eders Byes Porte, eller „sprenge eders Diger; vilde I da raabe Digerne! „Digerne! I blegne. Ach! vi see det kun alt for vel: „der er i vore ulykkelige Descendentere ikke en Gnist til„

„bage af deres Forfædres Kiækhed. I lede efter Mod, „men I finde det ikke."

"O bedrager ikke eder selv. Eders nærværende „Forfatning er slettere end vor nogensinde var. Den „Fordeel, et fattigt Folk, der bliver undertrykt, har, „er, at det har intet at tabe uden et Liv, der er det „til Byrde. Ulykken for et Folk, der er udmarvet ved „Rigdom, er, at det taber alt af Mangel paa Mod „til at forsvare sig. Vaagner derfor! agter paa, hvor„ledes eders Fornedrelse er gaaet frem Skridt for „Skridt! seer hvor dybt I ere nedfaldne fra den glim„rende Forfatning, hvortil vi have hævet os! stræber, „at naae den igien, dersom det ellers endnu er Tid „dertil."

Hører her, hvad eders berømmelige og kiekke Forfædre lade eder sige ved mig. Og hvad, ville I maaskee svare mig, kommer vor nærværende Krebsgang eller vor Fremtids Ulykker Dig ved? Er Du vor Medborger? Har Du Huus eller Hustrue eller Børn i nogen af vore Byer? — Og hvad kommer det Eder ved, kan jeg atter sige, hvor jeg er fød, hvo jeg er, eller hvor jeg boer, naar det, jeg siger eder, er sandt? Spurgte de Gamle nogensinde Tegntyderen, i hvilket Land han var kommen til Verden, eller paa hvad for en Eeg den Spaafugl sad, der forkyndte dem enten Seyer eller Nederlag? — Bataver! enhver handlende Nations Skiebne er, at blive riig, feig, fordærvet og undertvunget. Spørger eder selv, hvorvidt det er kommet med eder?

Tredie Bog

om

Engellændernes Etablissementer, Handel og Erobringer i Ostindien.

---

1. Udsigt over Engellændernes gamle Handel.

Man veed hverken, til hvilken Tid de Brittaniske Øer ere blevne beboede, ey heller, hvorfra deres første Beboere have havt deres Oprindelse. Alt hvad de troværdigste historiske Monumenter lære os, er, at de bleve Tid efter anden besøgte af Fenisierne, Carthaginenserne og Gallierne. Disse Nationers Kiøbmænd reyste derhen for at omtuske Leer-Kar, Salt, alle Slags Jern-Redskaber og Kobber-Tøy for Huder, Slaver, Jagt- og Strids-Hunde, men fornemmelig for Tin. Nytten var Maalet, hvorefter der tuskedes. Man tilførte disse vilde Nationer de Ting, som de havde Grunde til at ansee for vigtigere end det, de tilbøde. Man maa hverken beskylde dem paa den ene Side for Dumhed eller dem paa den anden Side for Uredelighed. Til hvilket Verdens Land man end drager hen, vil man finde Menneskene lige snu. De give aldrig andet end det, de agte mindre, for det, de sætte større Priis paa.

Vilde man kun følge et løst Hiernespind, kunde man let falde paa at troe, at Øeboerne have været de første kultiverede Mennesker. Intet holder Fastlandets Beboere fra at forlade deres Hiem. De kunne søge sig Underholdning andensteds, og derved undgaae Kamp. Paa Øerne maae Krigen og de Uleyligheder et alt for indknebet Selskab føre med sig, snarere giøre Love og

Fordrag nødvendig. Men hvad end Aarsagen kan være, seer man dog i Almindelighed, at deres Sæder og deres Regieringsform ere blevne sildigere dannede, og mindre fuldkomne. Det er i Hiertet af dem, at denne Mængde underlige Indretninger er opkommen, der lægger Hindringer i Veyen for Folkemængden: Menneskeæderie, Kastreren, Infibulation, sildige Egteskaber, Jomfruestandens Hellighed, Eenlivets Ærværdighed, de haarde Straffe, der udøvedes mod de Piger, som forhastede sig med at blive Mødre, Menneske-Offringer, maaskee ogsaa Faster, Spægelser og alle de udsvævende Selvpinsler, der maatte fremkomme i Klosterne, dersom der gaves et, hvori Munkene vare for mange mod Nonnerne, uden at der var nogen Muelighed i at slippe derfra.

Da disse Mennesker havde udfundet Middel til at komme fra den snævre Plet, hvor physiske Aarsager havde holdet dem indsluttede Sekler igiennem, bragte de deres Skikke over paa Fastlandet, hvor de have forplantet sig fra Slægt til Slægt, og hvor de endnu tildags undertiden bringe Philosopherne, der ville eftersøge Aarsagerne til disse, paa Pinebænken. Den alt for store Folkemængde paa Øerne var Grunden til Kulturens seendrægtige Fremgang hos Øeboerne. Man maatte bestandig raade Bod paa den ved voldsomme Midler. Det Sted, hvor Lemmerne af en Familie ere nødte til at udrydde hinanden, er det yderste Barbaries Hiem*. Det er Nationernes Handel imellem hinanden, der formindsker deres Grusomhed; det er deres Afstand fra hinanden, der holder den vedlige. Vore Dages Øeboere have ikke ganske tabt deres oprindelige Karakter, og maaskee turde en opmærksom Jagttager finde nogle Spor af den i selve Stor-Brittanien.

* Forfatteren fælder altsaa selv Dommen over Chinas Lovtalere. See 1ste Bogs 20de Kapitel.

Romernes Herredom varede ikke længe nok, og det blev giort dem alt for stridigt, til at Britternes Vindskibelighed kunde giøre nogen synderlig Fremgang, medens det varede. Endog det lidet, Kulturen og Konsterne havde vundet, forsvandt, saasnart denne stolte Nation havde bestemt sig til at forlade denne sin Erobring. Det Slave-Sind, som Brittaniens sydlige Beboere havde vant sig til, betog dem først Modet til at sætte sig imod de Overfald, hvormed de giæstedes af deres Naboer Pikterne, der havde frelst sig fra Aaget ved at flygte til det nordlige af Øen; og kort derefter betog det dem endog Modet til at forsvare sig imod de mere mordiske, de mere haardnakne, de mere sammenhængende Ledingstog, som bleve foretagne af de Fribyttere, der strømmede ud i Hobetal fra Europas nordlige Lande.

Alle Lande maatte sukke under denne gruelige Plage, der maaskee er den meest ødelæggende, som Verdens Aarbøger have bevaret i Menneskets Erindring; men de Elendigheder, som Stor-Brittanien udstod, ere ubeskrivelige. Hvert Aar, ja flere Gange om Aaret saae det sine Marker ødelagte, sine Huse brændte, sine Qvinder skiendede, sine Templer udplyndrede, sine Indbyggere myrdede, eller bragte paa Pinebænken, eller bortførte i Slaverie. Alle disse Ulykker fulgte saa hurtig paa hinanden, at man har Møye med at følge dem. Da Landet var saa ødelagt, at der var intet mere for Barbarernes Gierrighed at hente, bemægtigede de sig Landet selv. Efter en Nation kom en anden. Den Horde, der fulgte efter, forjog eller udryddede den, der alt havde sat sig fast; og disse idelige Omskiftninger rodfæstede Uvirksomheden, Mistroen og Elendigheden. Alt bringer os til at troe, at paa disse Tider, da Modet var saa nedslaget, have Britterne ikke staaet i nogen synderlig Handels-Forbindelse med Fastlandet.

Endog Tusk-Handelen var saa sielden iblant dem, at der udfordredes Vidner til mindste Kiøb og Salg.

Det syntes som denne Strøm af Ulykker maatte blive standset ved alle Rigernes Forening til eet, da Wilhelm Erobrer undertvang sig Stor-Brittanien lidt over Midten af det 11te Aarhundrede. De, der fulgte med ham, kom fra Lande, hvor man var lidt mere kultiveret, mere virksom, mere vindskibelig, end i de Lande, hvor de satte sig ned. Denne Forbindelse maatte naturligviis berigtige og udvide Begrebene hos det overvundne Folk. Til Ulykke foraarsagede Indførelsen af Feudal-Regieringen en saa voldsom og fuldkommen Forandring i Eyendommene, at alt kom i Forvirring.

Gemytterne bleve neppe rolige; neppe begyndte Overvinderne og de Overvundne at ansee sig som eet og samme Folk, førend Nationens Vid og Kræfter bleve brugte til at understøtte deres Fyrsters Fordringer paa den Franske Krone. I disse grusomme Krige udviklede Engellænderne deres Duelighed og Anlæg til Krigen; men efter store Anstrængelser og megen Fremgang bleve de drevne tilbage til deres Øe, hvor Stridigheder mellem dem selv indbyrdes atter nedsænkede dem i nye Elendigheder.

I disse forskiellige Perioder var Handelen ganske og aldeles i Jødernes og de Lombardiske Bankereres Hænder, som man beskyttede og som man udplyndrede; som man ansaae for nødvendige Folk, og som man lod dræbe; som man vexelviis forjog og kaldte tilbage. Disse Uordener bleve forøgede ved Søerøvernes Dristighed, der, undertiden beskyttede af Regieringen, med hvilken de delte deres Bytte, anfaldte uden Forskiel alle Skibe og druknede ofte Mandskabet paa dem. Rente af Penge var 50 Procent. Fra Engelland udførtes kun Huder, Pelsværker, Smør, Blye, Tin for en

maadelig Sum, og 30,000 Sække Uld, som aarligen indbragte en mere betydelig Summa. Saasom Engelænderne endnu paa denne Tid vare ganske ukyndige i den Konst at farve Ulden og forarbeide den med Finhed, gik disse Penge for største Delen tilbage over Søen igien. For at raade Bod paa Uleyligheden derved, indkaldte man fremmede Manufakturister, og det blev ikke mere tilladt, at klæde sig i andet end hvad der var fabrikeret i Landet. Paa samme Tid forbød man Udførselen af fabrikeret Uld og forarbeidet Jern — tvende Anordninger, som bære Præget af det Aarhundrede, hvori de kom frem.

Henrik den syvende tillod Baronerne at afhænde deres Godser og Almues Folk at kiøbe dem. Denne Lov bragte mere Ligelighed i Godseyernes og deres Undergivnes Kaar; den giorde dem mere uafhængende af hinanden; blant Folket udbrededes Lysten til at samle Penge tillige med Haabet om, at nyde got af sine Midler.

Denne Lyst, dette Haab havde mange og store Vanskeligheder imod sig. Nogle bleve hævede. Det blev Kiøbmands-Lauget i London forbudet: for Fremtiden at fordre 350 Rigsdaler af enhver anden Kiøbmand i Riget, der vilde besøge de store Markeder i Nederlandene. For at binde saamange flere Folk til Agerdyrkningen, havde man fastsat, at ingen kunde sætte sin Søn eller sin Datter i nogen Lære, med mindre de havde 5 Rdlrs. aarlig Indkomme af Jord-Eyendom. Denne urimelige Lov blev formildet.

Til Ulykke lod man den Lov staae ganske ved Magt, der fastsatte Prisen paa alle Føde-Varer, paa Uld, paa Arbeidsfolks Dagleye, paa Tøyer, paa Klæde. Ved slette Handels-Forbindelser lagdes endnu flere Vanskeligheder i Veyen for Handelen. Rente af Laan og Vexel-Kurs bleve strængeligen forbudne som Aager,

eller som noget der let kunde indføre Aager. Man indsaae ikke, at Penge, der forestille alt, blive igien forestillede af alle sælgelige Ting; at det er en Vare, som man maae overlade, ligesom andre Varer, til sig selv; at den hvert Øyeblik maae staae høyere og lavere i Priis formedelst tusende forskiellige Tilfælde; at alt Politie i dette Stykke kan ikke andet end være urimeligt og skadeligt; at et af Midlerne til at forøge Aagerkarlene, er at forbyde Aager, da dette Forbud bliver et udelukkende Privilegium for enhver, der tør trodse Skiendselen; at en Anordning er latterlig, saa ofte der gives sikre Veye til at giekke den; at den almindelige Konkurrense, der vilde blive Følgen af en uindskrænket Frihed til at handle med Penge, vilde nødvendigviis nedsætte Renten; at de ødeleggende Laan, man vil raade Bod paa, vilde blive mindre hyppige, da Laaneren kun har Prisen paa de laante Penge at betale, istedet for at han i nærværende Forfatning maae forøge den med den Priis, som Aagerkarlen sætter paa sin Samvittighed, sin Ære og Farligheden ved en ulovlig Handling — en Priis, der bliver saameget høyere, jo mindre Antallet er paa Aagerkarlene og jo strængere Forbudet bliver overholdet.

Af samme blinde Iver blev det til samme Tid forbudet, at udføre Penge, under hvilket Foregivende, det end kunde være, og at fremmede Kiøbmænd ikke skulde kunne hemmelig bortføre dem, paalagde man dem, at forvandle den hele Sum for de Varer, de havde indført i Engelland, til Engelske Varer. Udførsel af Heste blev forbuden. Man var ikke klog nok til at indsee, at Følgen af dette Forbud vilde blive, at man ikke vilde bryde sig om at formere dem, eller bringe Arten til en større Fuldkommenhed. Endelig indførte man Laug i alle Byer; det er at sige, at Staten berettigede alle dem, der dreve een Handtering, til at giøre hvad

Indretninger, de ansaae for gavnlige til at fremme og forøge deres eget Vel allene. Nationen sukker endnu under en Indretning, som er saa stridende med almeen Vindskibelighed og som giør alt til et Slags Monopol.

Ved at see saamange underlige Love, kunde man fristes til at troe, at Henrik var ligegyldig ved sit Riges Vel, eller at det manglede ham ganske paa al Oplysning. Imidlertid er det dog vitterligt, at denne Fyrste med al hans yderlige Gierrighed laante ofte uden Renter betydelige Summer til Handlende, der ikke havde tilstrækkelig Penge-Forraad til de Anlæg, som de havde foresat sig, at udføre. Viisdommen i hans Regiering er forresten saa tilstrækkelig beviist, at han med Grund ansees for en af de største Monarker, der have siddet paa Engellands Trone. Men med alle Aands Anstrængelser udfordres der meer end eet Aarhundrede til en Videnskab, førend den kan blive bragt til simple Grundsætninger. Det gaar med Theorier som med Maskiner, som altid begynde med at være meget sammensatte, og som man først med Tiden lærer ved Hiælp af Opmærksomhed og Erfaring, at skille ved de overflødige Vi-Hiul, der kun forøgede Gnidningen.

De følgende Regieringer vare ikke synderlig mere oplyste i de Anliggender, vi her omhandle. De i Engelland boesatte Nederlændere vare de eneste gode Haandværkere. De bleve næsten altid forhaanede og undertrykte af de Engelske Haandværkere, der, uden at kappes med dem, vare misundelige paa dem. Man besværede sig over, at alle Kiøbere gik til dem, og at de forhøyede Prisen paa Kornet. Regieringen vedtog disse Almue-Fordomme og forbød alle fremmede Haandværkere, at have flere end tvende i Arbeide i deres Værksteder. Kiøbmændene bleve ikke bedre behandlede end Haandværkerne, og selv de, der havde ladet sig naturalisere, saa sig nødte til at betale de samme Afgifter,

som de udenrigs Kiøbmænd. Uvidenheden var saa almindelig, at man ophørte med at dyrke de beste Jorder for at bruge dem til Græsgange, just paa den Tid, da Lovene bestemte 2000 Faar til det største Antal, hvoraf en Hiord maatte bestaae. Nederlandene vare Middelpunktet for alle Handels-Forbindelser. Indbyggerne i disse Provindser kiøbte de Engelske Handels-Varer og bragte dem i Omløb i Europas forskiellige Lande. Det er meget sandsynligt; at dersom heldige Omstændigheder ikke vare indtrufne, skulde Nationen ikke i lang Tid have svinget sig synderlig høyt.

De Grusomheder, som Hertugen af Alba begik, bragte duelige Fabrikanter til at drage til Engelland, og disse bragte Konsten i at forarbeide de skiønne Nederlandske Manufaktur-Varer til London med sig. De Forfølgelser, som de Reformerte maatte udstaae i Frankrig, skaffede Engelland Haandværkere af alle Slags. Elisabeth — som ikke forstod sig paa at taale Modsigelser, men som ønskede det Gode og kiendte det — Elisabeth — som var despotisk og nedladende, oplyst og adlydet — drog Nytte af den Giæring i Gemytterne, der var almindelig i hendes Stater, ligesom i det øvrige af Europa, og medens denne Giæring ikke frembragte andet hos andre Nationer end theologiske Disputer, indvortes og udvortes Krige, vakte hun i Engelland en fyrig Kappelyst til Handelens og Skibsfartens Fremme.

Engellænderne lærte selv at bygge deres Skibe, som de forhen havde kiøbt af Kiøbmændene i Lübeck og Hamborg. Snart bleve de de eneste, der dreve Handelen paa Rusland over Archangel, som man nyelig var kommen efter, og de biede ikke længe, førend de delede Handelen i Tydskland og Norden med Hansestæderne. De begyndte ogsaa at drive Handel paa Tyrkiet. Endeel af deres Søemænd forsøgte paa, skiønt uden Nytte, at aabne sig Veyen til Ostindien giennem

Nord-Havet. Endelig ankom Drake, Stephens, Cawendisch og nogle andre dertil, nogle af dem giennem Syd-Havet og andre ved at gaae om Forbierget Gothaab.

2. Engellændernes første Reyser til Indien.

Frugten af disse Reyser var saa betydelig, at den bestemte de dueligste Kiøbmænd i London til at oprette et Selskab i Aaret 1600. Det fik et udelukkende Privilegium til at drive Handelen paa Ostindien. Oktroien derpaa fastsatte dets Varighed til 15 Aar. Deri var tillige sat: at dersom dette Privilegium skulde synes at være skadeligt for Statens Vel, skulde det ophæves tilligemed Kompagniet, imod at man underrettede Interessenterne derom 2 Aar i Forveyen.

Aarsagen til at man forbeholdt sig dette, var den Fortrydelse, som Parlamentet kort forhen havde yttret ved et lignende Privilegiums Udstædelse. Dronningen var siden efter kommen til rigtigere Overbeviisning, og havde ved denne Leylighed yttret sine Tanker paa en Maade, som fortiener at tages til Mynster af alle Regenter.

"Mine Herrer! sagde hun til Parlaments-Lemmerne, som det var overdraget, at aflægge hende den „sædvanlige Taksigelse. Jeg er Dem meget forbunden „for den Hengivenhed og Opmærksomhed De viser mig, „ved at give mig dette formelige Beviis derpaa. Denne „Yndest for mig var det, der bestemte Dem til at underrette mig om en Feyl, der var indløbet for mig af „Uvidenhed, men hvori min Villie ikke havde den „mindste Deel. Dersom Deres aarvaagne Omhue ikke „havde opdaget mig den Skade, min Feyltagelse kunde „have voldet, hvor smertelig skulde den da ikke været „bleven mig, der har intet kierere end at see mig elsket „af mit Folk og virke til dets Vel. Før visne pludselig min Haand, før treffe Lynilden mit Hierte, før-

„end jeg nogensinde skulde tilstaae nogen noget særdeles „Privilegium, som mine Undersaatter kunne have „Grund til at beklage sig over. Saa aldeles har Tro-„nens Glands ikke forblindet mine Øyne, at jeg skulde „foretrække Misbrugen af en uindskrænket Myndighed „for en rigtig Anvendelse af den Magt, hvis Brug „Retfærdigheden bestemmer. Herskere-Glimren for-„blinder kun de Fyrster, der ikke kiende de Pligter, som „Kronen paalægger. Jeg tør troe, at man ikke vil „regne mig blant disse Monarker. Jeg veed, at jeg ikke „fører Scepteret for min egen Fordeels Skyld, men at „jeg bør leve aldeles for den Nation, der har sat sin „Tillid til mig. Min Glæde er det, at see, at Sta-„ten hidindtil har været lykkelig ved min Regiering, og „at jeg har Undersaatter, som fortiene, at jeg for de-„res Skyld opofrede baade Trone og Liv. Tilregn mig „ikke de Misgreb, hvortil man kan forlede mig, eller „de Urigtigheder, der kan begaaes under mit Navn. „De vide, at Fyrsternes Ministre lade sig alt for ofte „lede af private Grunde, at Sandheden sielden kommer „for Kongerne, og at de i den Mængde Sager, hvor-„med de ere overvældede, nødes til, at holde sig til de „vigtigste, og kunne derfor umuelig see alt med egne „Øyne".

Af denne kloge Tale kunde man fristes til at troe, at en oplyst, standhaftig og retfærdig Despot (?) vilde være den beste Regent. Men man tænker da ikke paa, at under hans Regiering vilde Nationerne, dersom den varede længe, slumre ind ved de Rettigheder, som de ikke kunde have nogen Leylighed til at giøre gieldende. Nationerne giøre undertiden Forsøg paa, at befrie sig fra Undertrykkelse af Vælden, men aldrig paa, at af-kaste det Aag, der paalagdes dem ved Mildhed. De tabe Følelsen af Friheden, der kun underholdes ved

Ovelsen*. Maaskee har det kun feylet Engellænderne paa tvende Elisabether, for at blive de elendigste Slaver.

Kompagniers Kapitaler vare i Begyndelsen kun ubetydelige**. Fire Skibes Udrustning, som gik bort i de første Dage af Aaret 1601, opslugte en Deel deraf. Resten indskibede man i Penge og i Handels-Varer.

Lancaster, som forestod Expeditionen, ankom det følgende Aar i Achems Havn, der var en paa den Tid berømt Stapel-Stad. Man var der underrettet om de Seyervindinger, som hans Nation havde indlagt sig til Søes over Spanierne, og formedelst denne Kundskab blev han modtaget paa det allerbeste. Kongen giorde for ham, hvad han vilde have giort for sin Ligemand. Iførte deres kostbareste Prydelser maatte hans Fruentimre i hans Nærværelse spille Dandse-Melodier paa endeel Instrumenter. Paa denne Gunst fulgte alle de Bekvemmeligheder, det var mueligt at ønske sig, for at oprette en sikker og fordelagtig Handel. I Bantam blev den Engelske Admiral imodtaget ligesaa got, som paa det Sted, hvor han først lagde til, og et Skib, som han havde afsendt til de Molukkiske Øer, bragte ham en temmelig stor Mængde Nelliker og Muskat.

* Ere Regentere fornødne til Ordens Overholdelse og Retfærdighedens Pleye, som vel ikke kan negtes, da synes det, som heraf kunde bevises, at jo slettere, haardere og grusommere de ere, jo bedre ere de; fordi de da vække Undersaatterne af Slummer, og give dem Leylighed til at vise sig som frie, ved at myrde baade dem og hinanden indbyrdes. Slig Philosophie kan da vel staae fuldkommen ved Siden af deres Kristendom, der agtede Judas fortrinlig Ære værd, fordi o. s. v. han ved sit Forræderie havde været Aarsag til, at Jesus blev korsfæstet og Verden forløst. Skal saadant kaldes Viisdom, da er det nok af det Slags, man i Norge kalder Vrangviisdom.

** Den ældre Udgave ansætter dem til 369,891¼ Pund Sterl.

Med disse kostbare Speserier og det Peber, han havde indtaget i Java og Sumatra, kom han lykkelig tilbage til Europa.

Dette første lykkelige Udfald bestemte det Selskab, der havde betroet sine Anliggender i denne kloge Mands Hænder, til at anlægge Etablissementer i Indien, men kun at anlægge dem med de indfødde Nationers Minde. Det vilde ikke strax giøre Erobringer. Dets første Expeditioner vare kun Entrepriser af menneskekierlige og billigtænkende Kiøbmænd. Det giorde sig yndet, men denne Yndest forskaffede det kun nogle Kontorer og satte det ikke i Stand til at udholde Konkurrensen med de Nationer, som giorde sig frygtede.

Portugiserne og Hollænderne eyede store Provindser, velbefæstede Steder og gode Havne. Disse Fordele gave deres Handel Sikkerhed mod Landets Indfødte og mod nye Konkurrenter; de giorde dem det lettere at faae hvad de behøvede til deres Tilbagereyser til Europa; de gave dem Midler i Hænderne til fordelagtig at afsætte de Handels-Varer, som de bragte til Asien, og for en billig Priis at faae dem, de ville kiøbe. Engellænderne maatte derimod rette sig efter Aarstidernes og Folkets Luner; de havde ingen Magt, intet Tilflugts-Sted, de fik kun deres Kapitaler fra Engelland selv og de kunde derfor ikke drive nogen fordelagtig Handel. De mærkede, at man kun vanskelig vilde erhverve sig store Rigdomme uden at begaae store Uretfærdigheder, og at de for at overgaae eller endog kun at holde Ligevægten med de Nationer, som de forhen havde lastet, maatte træde i deres Fodspor. Det var en Forvildelse, der bragte dem paa urigtige Veye. Med sundere Forholds-Regler vilde de have indseet, at dersom Godmodighed, Mildhed, Velgiørenhed, Menneskekierlighed ikke føre saa hurtig til Velstand, som Voldsomheden, er dog den Magt, der er grundfæstet

paa en saa agtværdig Grundvold, fastere og mere varig. Ved Tyranniet opnaar man kun en usikker Vælde, en foruroliget Besiddelse. Den, der flyder af Retfærdigheden, ender med at indtage alt. Vældens Herredom ansees som en Svøbe; Retskaffenhedens som en Velsignelse; og intet skal nogensinde bringe mig til at troe, at det er ligemeget, enten man anmælder sig hos fremmede Nationer som Helvedes Furier eller som himmelske Væsener.

At giøre Plan til faste Etablissementer eller Forsøg paa Erobringer syntes at overstige et Selskabs Kræfter, der nyelig var oprettet; men det smigrede sig med, at det skulde blive understøttet af Regieringen, fordi det var Fædernelandet nyttigt. Det blev bedraget i sit Haab. Det kunde ikke erholde nogen Hielp af den første Jacob — en svag Fyrste, der var befængt med sin Tidsalders falske Philosophie, var skiøn Aand, spidsfindig Haarkløver, mere skikket til at staae i Spidsen for et Universitet, end for en Regiering. Savnet af den Hielp, der blev Kompagniet negtet af dets Fyrste, erstattede det ved sin Virksomhed, sin Standhaftighed og et godt Valg af sine Betienter og Faktorer. Det byggede Fæstninger, anlagde Kolonier paa Øerne Java, Pouleron, Amboine og Banda. Saaledes tog det Deel med Hollænderne i Speserie-Handelen, der altid vil blive den solideste Handel paa Orienten, fordi det, der er Formaal for den, er blevet en virkelig Nødvendighed. Den var paa den Tid endnu mere indbringende, fordi Fantasie-Luxusen havde da ikke giort den Fremgang i Europa, som siden efter, og de Indiske Kattuner, de Chinesiske Tøyer, Theer og Fernisser ikke havde den uhyre Afsætning, som nu omstunder.

3. Engellændernes Stridigheder med Hollænderne.

Hollænderne havde ikke fordrevet Portugiserne fra de Øer, hvor Speserierne voxe, for at lade en Nation,

hvis Søemagt, Karakter og Regierings-Form giorde dens Konkurrense mere frygtelig, boesætte sig paa dem. De havde utallige Fordele over deres Medbeyler — mægtige Kolonier, en øvet Søe-Magt, gode Allianser; de havde et stort Forraad af Rigdomme; de kiendte Landet, Grundsætningerne for Handelen og alle dens Grene. Alt dette manglede Engellænderne, der bleve angrebne paa alle Maader.

Deres Medbeyler begyndte med at bortfierne dem fra alle de frugtbare Steder, hvor han havde oprettet Etablissementer. Paa de Øer, hvor han endnu ikke havde befæstet sin Myndighed, søgte han at giøre dem forhadte for Landets Infødte ved Beskyldninger, hvorved Sandheden blev ikke mindre fornærmet end Velanstændigheden. Da disse skammelige Midler ikke havde havt alt det Held, som Hollænderne havde ventet sig af dem, besluttede disse gierrige Kiøbmænd at gribe til voldsomme Handlinger. En usædvanlig Leylighed gav Anledning til at Fiendtlighederne begyndte førend man havde ventet det.

Det er Skik paa Java, at Hustruerne giøre deres Mænd den første Gunst stridig. Dette Slags Krig, som Mændene giøre sig en Ære af, at bringe som snarest til Ende, og Fruentimrene at forlænge det meste, det er dem mueligt, varer undertiden i hele Uger. Hvoraf kommer denne underlige Forfinelse i Kokketteriet, som ligger hverken i Menneskets eller Dyrets Natur*?

* Imidlertid findes den dog ogsaa hos Grønlænderinderne, ja endog hos nogle Dyrearter — Ligesom Hunnerne i nogle af dem maae egge Hannerne, saaledes maa Hannerne i andre tvinge Hunnerne. Hos dem kan det dog vel ikke være Kokketterie — endnu mindre — forfinet Kokketterie, der driver Hunnerne til dette Medværge. Det maae nok nok udentvivl ansees for et Slags Natur-Drift. At der kan raffineres paa denne, at der efter vedtagen Skik kan

Er det maaskee Javaneserindens Forsæt, at opvække Tillid hos hendes Mand til hendes Sæder baade for og efter Egteskabet; eller at tirre Lysten, der altid er voldsommere hos den, der røver, end hos den, der elsker, eller at forhøye den Priis, hun sætter paa sine Yndigheder, sin Gunst, sin Frihedsopofrelse? Kongen i Bantam havde overvundet en nye Egtefelles Gienstridighed, og han gav en offentlig Fest, for at høytideligholde sin Seyer. De Fremmede, der laae i Havnen, bleve indbudne til disse Forlystelser, og det blev Engellænderne til Uhæld, at de i dem bleve behandlede med formegen Udmærkelse. Hollænderne krævede dem til Regnskab for dette Fortrin og opsatte ikke et Øyeblik deres Hævn. De overfaldte dem fra alle Kanter.

Det Indiske Ocean blev da paa denne Tid en Skueplads for de blodigste Trefninger imellem disse tvende Nationers Søemænd. De søgte hinanden, de anfaldte hinanden og sloges med hinanden, som Folk, der vilde enten vinde eller døe. Modet var lige paa begge Sider, men Kræfterne vare ulige. Engellænderne laae under, da nogle sindige Gemytter søgte Udveye til Forliig i Europa, som Krigs-Luen endnu ikke havde naaet. Af en Forblindelse, hvortil det ikke vilde blive let at udfinde Aarsagen, valgte man den aller besynderligste.

leges kortere eller længere, med den, at den udlærte Skiøge deri kan efterabe og eftergiøre den uskyldige Natur, det er — Tak være den forfinede Liderlighed — ikke at tvivle paa. At denne, saavel som Kortenspiller-Viisdommen, Juxmageriet og deres værdige Lege-Søskende kan blive saa giængs, saa almindelig vedtagen, at Bluefærdighed, Uskyld, Kydskhed ikke agtes for andet end forfinet Koketterie, det er — tak være den forfinede Konveniens — ligesaalidet at tvivle paa. — Oversæt.

Begge Kompagnierne undertegnede i Aaret 1619 en Traktat, som lød paa: at de Molukkiske Øer, Amboina og Banda skulde i Fællig tilhøre begge Nationerne; at Engellænderne skulde have een Trediedeel og Hollænderne de to Trediedele af Produkterne, hvis Priis man skulde fastsætte; at hver af dem skulde, i Forhold til sin Fordeel, bidrage til disse Øers Forsvar; at et Raad, der skulde bestaae af erfarne Mænd paa begge Sider, skulde i Batavia afgiøre alle Handels-Anliggender, at denne Forening, der blev garanteret af de respektive Suveræner, skulde staae ved Magt i 20 Aar; at dersom der i denne Tid reiste sig Tvistigheder, der ikke kunde blive bilagt af de tvende Kompagnier, skulle de afgiøres af Kongen af Stor-Brittanien og General-Staterne i de forenede Provindser. Af alle de politiske Foreninger, Historien har bevaret os, vil man vanskelig finde en mere overordentlig. Den fik den Skiebne, den maatte vente sig.

Hollænderne fik aldrig saasnart Underretning om den i Indien, førend de strax søgte Udveye til at giøre dem til intet. Omstændighederne understøttede deres Hensigter. Spanierne og Portugiserne havde benyttet sig af deres Fienders Uenighed til at boesætte sig paa ny paa de Molukkiske Øer. De kunde befæste sig paa dem, og der var Fare ved at give dem Tid dertil. De Engelske Kommissærer tilstode, at det vilde være fordelagtigt, at angribe dem uden Opsættelse; men de lagde til, at de ikke havde noget af det, der udfordredes til at bidrage dertil. Denne deres Erklæring, som man havde forudseet, blev indført i Protokollen, og deres Compagnioner paatoge sig allene en Expedition, hvoraf de forbeholdte sig selv hele Fordelen. Det Hollandske Kompagnies Betiente havde nu kun eet Skridt at giøre, for at bringe alle Speserierne i deres Herrers Hænder — det var at forjage deres Medbeylere fra

Amboina; det lykkedes dem ved et temmelig besynderligt Middel.

En Japoneser, som stod i Hollændernes Tieneste paa Amboina, giorde sig mistænkt ved en næsviis Nysgierrighed. Man heftede ham og han bekiendte, at han havde forbundet sig med sine Landsmænd, som vare paa Øen, til at levere Engellænderne Fæstningen. Hans Tilstaaelse blev stadfæstet ved hans Kameraters. Paa disse eenstemmige Vidnesbyrd lagde man Hovedmændene for Sammensværgelsen i Lænker, hvilke ikke nægtede, men endog bekræftede den, og en haanlig Død giorde Ende paa de Skyldiges Liv. Saaledes fortælle Hollænderne det.

Engellænderne have i denne Beskyldning aldrig seet andet end Virkningen af en grændseløs Gierrighed. De have paastaaet, at det var urimeligt at antage, at 10 Faktorer og 11 fremmede Soldater have kunnet fattet det Anslag at bemægtige sig en Fæstning, hvori der var en Besætning af 200 Mand. Om endog disse Ulykkelige havde seet Mulighed i at drive et saadant Galnings-Værk igienem, maatte de da ikke have opgivet det formedelst Umuligheden i at kunne vente sig Understøttelse mod den fiendtlige Overmagt, der vilde have beleyret dem fra alle Sider. Til at giøre et saadant Forræderie sandsynligt udfordres der andre Beviser end en Tilstaaelse, der er bleven Anklagede aftvungen paa Pinebænken. Denne har aldrig udbredet noget Lys, uden over Modet eller Svagheden hos dem, som af en barbarisk Fordom ere blevne fordømte dertil. Disse Betragtninger — understøttede af andre næsten ligesaa indtrængende — have giort Fortællingen om den Amboinske Sammenrottelse saa mistænkt, at den i Almindelighed kun er bleven anseet som et Slør, hvori grusom Gierrighed indhyllede sig.

Jacob den førstes Ministerium og Nationen havde paa den Tid saameget at bestille med kirkelige Spidsfindigheder og Undersøgelser over Kongens og Folkets Rettigheder, at man ikke lagde Mærke til de Forhaanelser, der overgik det Engelske Navn i Orienten. Denne Ligegyldighed paabød en Forsigtighed, som vanslægtede snart til Svaghed. Imidlertid holdte disse Deboeres Mod dog bedre Stand paa Coromandel- og Malabar-Kysterne.

4. Engellændernes Stridigheder med Portugiserne.

De havde oprettet Kontorer i Masulipatnam, i Calicut, i endeel andre Havne, endog i Delhy. Surate, den rigeste Stapel-Stad i disse Lande, maatte 1611 prøve deres Ærgierrighed. Man var der sindet at tage mod dem; men Portugiserne erklærede, at dersom man tilstædede, at denne Nation nedsatte sig der, vilde de brænde alle Byerne paa Kysten og bemægtige sig alle Indiske Skibe. Denne Tone forbløffede Regieringen. Midleton blev, da hans Forhaabninger slog ham feyl, nødt til at trække sig tilbage fra Fæstningen igiennem en talrig Flaade, som han giorde mere Skade end han selv fik.

Aaret derpaa ankom Kapitænen Thomas Best i disse Farvande med en stærkere Flaade. Han blev modtagen i Surate uden Modsigelse. De Betiente, han bragte med sig, havde neppe begyndt deres Operationer, forend en frygtelig Udrustning, der var gaaet ud fra Goa, lod sig tilsyne. Nødt til at vælge et af to, enten at forraade det Anliggende, man havde betroet ham, eller at udsætte sig for de største Farer ved at forsvare det, betænkte den Engelske Admiral sig ikke længe. Tvende Gange angreb han Portugiserne og tvende Gange erholdt han, uagtet hans Eskadre var langt ringere, Seyren over dem. Imidlertid giorde den For-

deel, de Overvundne droge af deres Stilling, deres Havne, deres Fæstninger, altid Engellændernes Skibsfart paa Guzarate meget vanskelig. Man maatte endnu blive ved at kiempe mod en haardnakken Fiende, som ikke ved sine Nederlag vilde lade sig fordrive. Man bragte det ikke til at nyde nogen Rolighed, uden ved at kiøbe den med nye Trefninger og nye Seyervindinger.

5. Engellændernes Handel med Persien.

Rygtet om disse glimrende Seyervindinger over en Nation, der indtil denne Tid havde været anseet for uovervindelig i Orientalernes Øyne, trængte sig ind til Hoved-Staden i Persien.

Dette vidtløftige Land, der er saa berømt i Oldtiden, synes at have været frit under sin ældste Regieringsform. Paa Ruinerne af en fordærvet Republik hævede Monarkiet sig. Perserne vare længe lykkelige under dette Slags Bestyrelse. Sæderne vare simple ligesom Lovene. Endelig bemestrede Erobrings-Lysten sig Fyrsterne. Assyriens Rigdomme, det Bytte man giorde hos endeel handlende Nationer, Skatterne fra en stor Mængde Provindser bragte da umaadelig store Rigdomme ind i Riget, og disse Rigdomme giorde hurtig Forandring i alt. Uordenen blev dreven saavidt, at Omsorgen for de offentlige Forlystelser syntes at tiltrække sig Regieringens fornemmeste Opmærksomhed.

Et Folk, der kun levede for Forlystelser, maatte snart blive undertvunget. Det blev det efterhaanden af Macedonierne, Partherne, Araberne, Tartarerne, og mod Enden af det 15de Aarhundrede af Sophi'erne, der paastode, at de nedstammede fra Aly — Stifter til den berømte Reformation, der delede Muhamedismen i tvende Grene.

Ingen Fyrste af denne ny Stamme giorde sig saa berømt, som Schach-Abbas, med Tilnavn den Store.

Han erobrede Kandahar; endeel vigtige Pladser ved det sorte Hav; et Stykke af Arabien, og fordrev Tyrkerne fra Georgien, Armenien, Mesopotamien og alle de Lande, som de havde erobret paa hin Side Euphrat.

Disse Seyervindinger frembragte i mærkværdige Forandringer inde i Riget. De Store havde benyttet sig af de borgerlige Uroligheder for at giøre sig uafhængige. Man indskrænkede dem, og de vigtige Embeder bleve alle betroede til Fremmede, som hverken vilde eller kunne stifte Partier. Krigsmagten var kommen i Besiddelse af et Slags Ret til at besætte Tronen efter Gotbefindende; man holdt den i Tømme ved fremmede Tropper, der i Religion og Sæder vare forskiellige fra den. Anarkiet havde giort de undergivne Folkeslag tilbøyelige til Oprør; man anlagde i Byerne og paa Landet Kolonier, der vare valgte blant de Nationer, som i Sæder og Karakter vare de gamle Indbyggere meest modsatte. Ved disse Foranstaltninger fremkom den største Despotisme, som noget Land maaskee nogen Tid har erfaret.

Hvad der er besynderligt, (og ikke endda saa ganske besynderligt) det er, at den store Abbas har vidst, med denne i sin Natur undertrykkende Regiering, at forene nogle Planer til Almeenvel. (Det samme vidste Peter den Store i Rusland. Begge Dele ere til en Folke-Omstøbning nødvendige.) Han indkaldte alle Konster til sig, og indførte dem baade ved Hoffet og i Provindserne. Enhver, han maatte være hvo han vilde, der indbragte et Talent i hans Stater, var vis paa at blive modtaget, understøttet, belønnet. Han sagde ofte: at Fremmede vare et Riges skiønneste Prydelse og skaffede Fyrsten mere Glands en Pragten ved den udsøgteste Overdaad.

Medens Persien udviklede sig af sine Ruiner ved de forskiellige Vindskibeligheds-Grene, som rodfæstede

sig allevegne, bragte en Kolonie af Armenier, der blev forplantet til Ispahan, Handels-Aanden i Hiertet af Riget. Snart bleve disse til Handelsmænd, og Landets Indfødte, der forstode at efterligne dem, udbredte i Orienten, i Holland, i Engelland, ved Middelhavet og Øster-Søen — allevegne, hvor Handelen blev dreven med Liv, og var af Betydenhed. Sophi'en gav sig selv i Kompagnie med dem. Han forstrakte dem med betydelige Summer, som de giorde frugtbare paa de berømteste Handels-Steder i Verden. De maatte forpligte sig til at levere ham Pengene igien til aftalte Terminer, og dersom de da vare blevne formerede ved deres Vindskibelighed, tilstod han dem en Belønning.

Portugiserne, som mærkede, at endeel af den Indiske Handel med Asien og Europa tog sin Gang over Persien, lagde Hindringer i Veyen derfor. De kunde ikke lide, at Perserne kiøbte deres Handels-Varer andensteds end i deres Oplags-Steder. De satte Prisen paa dem, og dersom de tillode dem, undertiden at føre dem fra det Sted, hvor de blive fabrikerede, maatte det altid skee med deres Skibe, mod overdreven Fragt og uhyre Afgifter. Denne Undertrykkelse opbragte den store Abbas, som, underrettet om Engellændernes Fortrydelse, foreslog dem, at forene deres Søe-Magt med hans Land-Magt, for at beleyre Ormus. Dette Sted blev da angrebet af disse tvende Nationers forenede Vaaben og efter to Maaneders Fegtninger indtaget i Aaret 1623. Erobrerne delte Byttet imellem sig, og det var umaadelig stort; siden efter ødelagde de Stedet i Bund og Grund.

En tre til fire Mile derfra var paa Fastlandet en Havn, der for denne Tid blev kaldet Gombron, og siden efter Bender-abassi. Det syntes ikke at Naturen havde bestemt den til at blive beboet. Den ligger ved Foden af nogle græsselige høye Bierge. Man indaan-

der der en brændende Luft, der fortærer uden at bringe i Damp. Dræbende Dunster opstige uophørlig af Jordens Skiød. Markerne ere sorte og tørre, som de kunne være forbrændte af Ilden. Med alle disse Ulejligheder bestemte dog den Fordeel, at den ligger ved Indløbet af Bugten, den Persiske Monark til at vælge den til Oplags-Sted for den store Handel, han foresatte sig at drive paa Indien. Man tog Engellænderne i Kompagnie med sig til dette Anlæg. Man tilstod dem en bestandig Fritagelse for alle Afgifter, og det halve af Toldstedernes Indtægter, paa det Vilkaar, at de bestandig skulde holde i det mindste tvende Krigs-Skibe i Bugten. Denne Forsigtighed ansaaes nødvendig, for at tage Braaden fra de forbittrede Portugiser, hvis Had endnu var frygteligt.

Ved denne Tid blev Bender-abassi, der hidindtil kun havde været et usselt Fisker-Leye, en blomstrende Bye. Engellænderne bragte Specerie, Peber og Sukker dertil fra Orienten, og Jern, Blye og Klæde fra Europa. De Fordele, de giorde sig paa disse Handels-Varer, bleve meget forøgede ved en overdreven dyr Fragt, der betales dem af Armenierne, der forblive endnu i Besiddelse af den rigeste Green af den Ostindiske Handel.

Disse Handelsmænd havde længe drevet Handel med Kattuner. Denne Handel var ikke bleven dem betagen enten af Portugiserne, der kun havde med Plyndring at bestille, eller af Engellænderne og Hollænderne, som havde henvendt deres hele Opmærksomhed paa Specerie-Handelen. Maaskee vare de blevne afholdte derfra af Umueligheden i at udholde Konkurrensen med et Folk, der er ligesaa riigt, som vindskibeligt, virksomt og sparsommeligt. Armenierne giorde da, hvad de siden efter altid have giort. De reyste til Indien, der kiøbte de Bomulden, som de uddelte blant Spin-

dersferne. De lode Kattunerne være under deres Opsyn, de bragte dem til Bender-abassi, hvorfra de gik til Ispahan. Derfra spredtes de ud i Monarkiets forskiellige Provindser, i Stor-Herrens Stater og lige til Europa, hvor man kom i Vane med at kalde dem Persiske, endskiønt de aldrig ere blevne fabrikerede paa andre Steder en paa Coromandel-Kysten. Saa megen Indflydelse have Navne paa Meninger, at en Folke-Feyltagelse, der tillægger Persien de Indiske Kattuner, vil maaskee i Tidens Længde gaae for en uomstødelig Sandhed blandt Fremtidens Lærde. De uovervindelige Vanskeligheder, som dette Slags Vildfarelser har bragt ind i Plinius's og andre gamle Historier, bør lære os at skiønne paa de overmaade kostbare Arbeider af vore Dages Lærde, der sammensanke hvad de kunne finde om de Fremskridt, Naturens og Konstens Værker have giort, for at bringe det til Efterslægten.

For de Handels-Varer man bragte til Persien gav det igien Produkter, der vare voxede eller forarbeidede i Landet.

Silke, der var den første Handels-Vare. Man samlede og udførte paa den Tid en stor Mængde deraf.

Caraman-Ulden, der lignede meget Vigogne-Dyrets. Den anvendtes med god Nytte til Hatters og nogle Stoffers Forfærdigelse. De Giedder, som bære den, have dette særegne, at Lodden falder af dem af sig selv i Maji Maaned.

Turkiser, som vare mere eller mindre gode efter de Miner, man fik dem fra. De udgiorde fordum en Deel af vore Damers Pynt.

Guld-Brokader, af et Værd, der overgik alt, hvad de berømteste Manufakturer have frembragt. Der gaves simple og andre uden Vrangside. Man giorde prægtige Senge-Gardiner, Dør-Tepper og Hynder deraf.

Tapetserier, som man siden efter har saa godt eftergiort i Europa, og som i lang Tid have udgiort noget af det kostbareste i vore Værelsers Moblering.

Karduan, der havde ligesom andre Skind-Varer en Grad af Fuldkommenhed, som man ikke vidste at give det andensteds.

Chagrin, Kameel-Haar, Rosenvand, Farve-Rødder, Apotheker-Gummi, Dadler, mange Slags Frugter, endelig Heste og tusende andre Ting, hvoraf nogle solgtes i Indien, og andre bleve bragte til Europa.

Endskiønt Hollænderne havde bragt det saavidt at de havde tilvendt sig hele Handelen i det østlige Asien, kunde de dog ikke uden Misundelse see paa det, der gik for sig i Persien. Det syntes dem, at de Privilegier, deres Rival havde i Bender-abassis Havn, kunde veye op imod den Fordeel, de havde af, at være i Besiddelse af en større Mængde Specerier, og de toge Deel med ham i denne Handel.

6. Det gaar tilbage for Engellænderne i Indien.

Uophørlig forfulgte paa alle Handels-Steder af en mægtig Fiende, der var gridsk paa at faae dem ødelagte, bukkede Engellænderne allevegne under. Deres Fald blev fremskyndet af de borgerlige og kirkelige Stridigheder, der besudlede deres Fæderneland med Blod, qvalte alle Følelser og al Oplysning deri. Vigtigere Anliggender bragte Ostindien ganske i Forglemmelse. Det undertrykte og modfaldne Kompagnie var ved Karl den førstes lærerige og grusomme Henrettelse saa got som Intet.

Opbragt over, at Hollænderne havde været de ulykkelige Stuarter gunstige og givet de forviiste Engellænder et Tilflugts-Sted hos sig, fortrød Cromwel paa, at de forenede Provindser vilde tilegne sig Herredømmet over Havet. Stolt af sit Held, følte han baade

sin egen Styrke og den Nations, som han havde at befale over. Denne vilde han giøre agtet, sig selv vilde han have hævnet, han erklærede derfor Hollænderne Krig. Af alle de Søe-Krige, Historien omtaler, er det denne, hvori der er viist de fleste Indsigter, hvori Anførerne have indlagt sig den største Berømmelse for Duelighed, Soldaterne for Tapperhed; hvori der ere forefaldne de fleste haardnakne og mordiske Trefninger. Engellænderne fik Fordelen, hvilket de kunne tilskrive deres Skibes Størrelse, som det øvrige Europa siden den Tid har efterlignet.

Protektoren, som foreskrev Vilkaarene, giorde dog ikke for Ostindien alt hvad han havde kunnet. Han lod sig nøye med at skaffe Engellænderne Sikkerhed for en ubehindret Handel, at lade Hollænderne misbillige det Amboinske Blodbad, og foreskrive dem den Erstatning, de skulde give deres Efterladte, der vare blevne et ulykkeligt Offer for denne gyselige Handling. Rigtig nok blev det vedtaget, at de skulde give Den Pouleron tilbage; men Specerie-Træerne bleve opryddede, førend den gik tilbage til sine gamle Herrer. Da Jordsmonnet ikke desmindre altid blev deres, og det med Tiden kunde lægge Hindringer i Veyen for det Monopol, som Hollænderne agtede at drive, erobrede man den paa nye 1666, og med alle Frankerigs Indvendinger lyktes det dog ikke, at aftvinge Republiken dette Offer.

7. Den Engelske Handels Gienoprettelse i Indien.

Med al den Forsømmelse viiste Kompagniet, saasnart det havde faaet sit Privilegium fornyet, og saae sig tilstrækkelig understøttet af den offentlige Magt, en Driftighed, som de forrige Ulykker havde betaget det. Dets Mod voxede med den Udvidelse, man gav dets Rettigheder.

Den Lykke det havde i Europa, fulgte det i Asien. Arabien, Persien, Indostan, det Østlige Indien, China og alle de Handels-Steder, Engellænderne havde søgt i gamle Dage, aabnedes dem. Man modtog dem der endog med mere Aabenhiertighed og Tillid, end der tilforn var bleven dem viist. Deres Handel gik der meget livlig, og Fordelene vare betydelige. Der manglede dem kun i deres Lykke, at de ogsaa kunde trænge sig ind paa Japon. De forsøgte det i Aaret 1672. Men underrettede af Hollænderne, at den Engelske Konge havde giftet sig med den Portugisiske Konges Datter, vilde Japoneserne ikke tilstæde Engellænderne Adgang til deres Havne. Den Officeer, som dette vanskelige Forsøg var betroet, forespurgte sig, om hans Nations Skibe maatte forundes Adgang i Riget, naar denne Prindsesse var død. Vent aldrig dette; blev der ham sagt, Keyserens Befaling er som Sveden, der aldrig gaar tilbage i Kroppen, efter at den eengang er gaaen ud af den.

Dette mislykkede Forsøg uagtet, saae Kompagniet sin Velstand formere sig til Aaret 1682. Ved denne Tid indbragte dets Aktier 260 Procent, og endskiønt det havde givet meget betydelige Udbytter, blev dets faste Kapital — endog efter at det havde betalt sin Gield, der beløb sig til 500,000 Pund Sterling, dog endnu 1,500000 Pund Sterling. Det smigrede sig med det behagelige Haab, at det kunde udvide sin Handel endnu mere og give den mere Fasthed, da det saae sig standset af et Medbeylerie, som dets eget Held havde vakt det.

8 Engellændernes Uheld og Forseelse i Indien.

Ophidsede ved Kundskaber om de betydelige Fordele man giorde sig i Indien, besluttede nogle Kiøbmænd at seyle derpaa. Karl den Anden, der paa Tronen ikke

var andet end en privat Vellystning og en Ødeland, solgte dem Tilladelse dertil, medens han paa den anden Side tog betydelige Summer af Kompagniet, for at give dem Magt og Rettighed til at forfølge dem, der giorde Indgreb i deres Rettigheder. En Konkurrence af denne Natur maatte udarte — og den udartede virkelig snart — til Plyndring. Indbyrdes fiendske angrebe Engellænderne hinanden med en Glubskhed, en Forbittrelse, hvorfra de bleve udskregne i de Asiatiske Farvande.

Hollænderne ville føre sig den besynderlige Krisis til Nytte. Disse Republikanere havde i temmelig lang Tid seet sig Eneherrer af Handelen i Indien. Med Ærgrelse havde de seet en Deel af den gaae dem af Hænderne ved Enden af de borgerlige Uroligheder i Engelland. Deres Overlegenhed i Styrke gav dem Haab om, at de kunde faae den igien, da disse tvende Nationer begyndte 1664 Krigen i alle Verdens Dele; men Fiendtlighederne varede ikke længe nok, for at bringe disse vidt udseende Forhaabninger til Virkelighed. Da Freden forbød dem aabenbare Vold, bestemte de sig til at angribe Landenes Fyrster, for at nøde dem til, at lukke deres Havne for deres Rival. Engellændernes tossede og foragtelige Adfærd forøgede Hollændernes Dristighed. Den gik saavidt, at de fik dem haanligen fordrevne fra Bantam 1680.

En saa grov og saa offentlig Fornærmelse satte Liv igien i det Engelske Kompagnie. Lyst til at befæste sin Berømmelse paa ny, at tilfredsstille sin Hævn, at see paa sit Vel, bestemte det til de største Anstrængelser. Det udrustede en Flaade af 23 Skibe, hvorpaa der bleve indskibede 8000 Mand regulære Tropper. Man var i Færd med at hidse Seyl, da der kom Befaling fra Monarken, at udsætte Afreysen. Karl som altid var i Trang, og som ingen Grændser kiendte for at lade

sig bestikke, havde giort sig Haab om, at man for at faae dette Forbud tilbagekaldet, skulde give ham en stor Sum Penge. Da han ikke kunde faae dem af sine Undersaatter, bestemte han sig til at tage dem af sine Fiender. Han opofrede sin Nations Ære og Handel for en 500,000 Rigsdaler, som Hollænderne, der ved disse store Tilberedelser vare blevne forskrækkede, lode ham udtælle. Der blev intet af den foranstaltede Expedition.

Udtømt ved Omkostninger paa en Udrustning, som et bestukket Hof havde giort frugtesløs, sendte Kompagniet sine Skibe til Indien, uden de til Ladningers Indkiøb fornødne Penge, men med Befaling til dets Faktorer, at skaffe dem til Veye paa dets Kredit, dersom det var muligt. Den Redelighed, hvormed det hidindtil havde redet for sig, forskaffede det en Sum af en 1,400,000 Rdlr. Intet er besynderligere end det Middel, man greb til, for at faae dem betalte.

Josias Child, der af Kompagniets Direkteur var bleven dets Tyran, lod, hans Kolleger uafvidende, som man siger, Befalinger gaae til Indien, at man skulde see til at udfinde, hvilke Paaskud det endog kunde blive, for at skille Creditorerne ved deres Tilgodehavende. Hans Broder Jens Child, Gouverneur i Bombay blev det fornemmelig betroet at iværksætte denne Uretfærds-Plan. Strax fremkommer dette gierrige, urolige og grusomme Menneske for Gouverneuren i Surate med Fordringer, den ene galnere end den anden. Da disse Forlangender bleve modtagne som de fortiente, overfalder han alle de Skibe, der tilhører det Delhyske Hofs Undersaatter, og fornemmelig de Skibe, der vare expederede fra Surate, som de rigeste. Han skaaner ikke engang de Skibe, der til deres Reyse vare forsynede med Hoffets Passer, og han driver Skamløsheden saavidt, at han endog bemægtiger sig en Flaade, der var ladt med Levnets-Midler til en Mogolsk Armee. Dette gru-

somme Røverie, der varede hele Aaret 1688, foraarsagede uberegnelige Ødeleggelser i hele Indostan.

Aurengzeb, der holdte Regierings-Tømmen med en fast Haand, opsatte ikke et Øyeblik, at straffe en saa grov Fornærmelse. En af hans Generaler landede i Begyndelsen af Aaret 1689 med 20,000 Mand paa Bombay, en vigtig Øe paa Malabar-Kysten, som en Prindsesse af Portugal havde bragt Karl den Anden i Medgift, og som denne Monark havde overdraget Kompagniet i Aaret 1668. Ved Fiendens Nærmelse forlader man Fortet Magazan med saamegen Ilfærdighed, at man glemmer Pengene, Levnets-Midlerne, endeel Kasser fulde med Vaaben og 14 Stykker svære Kanoner deri. Modig af denne første Fordeel angriber den Indiske General Engellænderne paa Sletten, slaar dem og nøder dem til at indslutte sig allesammen i Hoved-Fæstningen, hvori han indsperrer dem, og hvor han haaber at tvinge dem til snart at overgive sig.

Ligesaa feig i Faren som han havde viist sig fræk i Søerøverier, sender Child strax Gesandte til Hoffet for at bede om Naade. Efter megen Tiggen og megen Nederdrægtighed blev der endelig forundet disse Engellændere Adgang til Keyseren med Hænderne bundne og Ansigtet kastet mod Jorden. Aurengzeb, der ønskede at vedblive en Forbindelse, som han ansaae gavnlig for sine Stater, blev ikke ubøyelig. Efter at han havde talt, som opbragt Fyrste, som Fyrste, der kunde og burde maaskee hævne sig, lod han sig nøye med udviist Fortrydelse og Ydmygelse. Uroligheds-Stifterens Bortfiernelse, en passende Skadesløsholdelse for dem af hans Undersaatter, man havde plyndret, vare de Retfærdighedens Handlinger, hvortil den meest uindskrænkede Despot, der nogensinde har været til, indskrænkede sin høyeste Villie. Paa disse saa billige Vilkaar blev det Engellænderne tilladt, at vedblive at benytte sig af de

Privilegier, de til forskiellige Tider havde faaet i de Mogolske Havne.

Saaledes endtes denne ulykkelige Sag, som afbrød Kompagniets Handel i endeel Aar; som foraarsagede en Udgift af en 9 til 10 Millioner; som voldte et Tab af 5 Skibe og et endnu større Antal af mindre Størrelse; som kostede endeel ypperlige Matroser Livet og endte sig med National-Kreditens og National-Hæderens Undergang — tvende Ting, som ere over al Beregning, og hvis Tab de tvende Child'er burde have bødet for med deres Hoveder.

Ved at forandre Forholds-Regler og Adfærd, kunde Kompagniet smigre sig med at komme ud af dette gyselige Svælg, hvori det havde styrtet sig selv. En Revolution, der var det uvedkommende, tilintetgiorte snart disse søde Forhaabninger. Jakob den Anden, Despot og Sværmer, men tillige den Fyrste, der i sit Aarhundrede forstod sig best paa Handel og Søevæsen, blev 1688 styrtet fra Tronen. Denne Begivenhed bragte hele Europa i Vaaben. Følgerne af disse blodige Stridigheder ere bekiendte nok; men man veed maaskee ikke, at i denne Krig fratoge Franske Kapere Stor-Brittannien 4200 Skibe, der bleve anslagne til 150 Millioner Rigsdaler, og at de fleste af de Skibe, der kom tilbage fra Ostindien, vare med paa denne ulykkelige Liste.

Paa disse Tab fulgte en økonomisk Indretning, som maatte fremskynde Kompagniets Undergang. De Franske Flygtninger havde bragt Hør- og Hamp-Avlingen til Irland og Skotland. For at opmuntre denne nye Vindskibeligheds-Green, troede man, at maatte forbyde Brugen af de Indiske Kattuner, Musselinerne og dem undtagne, der var fornødne til Handelen paa Afrika. Kunde vel et udmarvet Selskab saae holde sig mod et Slag, der var saa uventet og saa bedøvende?

9. Stridigheder i Engelland i Anledning af Kompagniets Privilegier.

Freden, som skulde have giort Ende paa saamange Ulykker, bragte tvertimod disse til deres høyeste Spidse. I alle tre Rigerne reiste der sig et almindeligt Skrig mod Kompagniet. Det var ikke dets Aftagelse, der vakte det Fiender; den giorde dem kun dristige. De første Skridt, det havde giort, havde man lagt Hindringer i Veyen. Fra 1615 havde nogle Politiker raabt mod den Ostindiske Handel. De beskyldte den for at svække Søe-Magten, ved den Mængde Mennesker, den opslugte, og at den uden at erstatte det, formindskede Handelen paa Levant og Rusland. Endskiønt disse Raabere bleve modsagte af oplyste Mænd, bleve de dog mod Aaret 1628 saa heftige, at Kompagniet, der saae sig udsat for Nationens Forbittrelse, henvendte sig til Regieringen med Ansøgning om, at den vilde undersøge dets Handels Beskaffenhed, og forbyde den, dersom den stred imod Statens Vel; men dersom den var Staten til Nytte, da ved en offentlig Erklæring at befæste den i dens Rettigheder. Tiden havde kun dysset denne National-Opposition i Søvn. Den reiste sig igien og blev yderlig heftig paa den Tid, vi her have for os. De, der vare mindre strænge i deres Meninger, bifaldte, at man drev Handel paa Indien, men de paastode, at den burde staae hele Nationen aaben. Et udelukkende Privilegium forekom dem som et aabenbart Angreb paa Nationens Frihed. Efter deres Formening havde Nationen kun indsat en Regiering i den Hensigt, at den skulde see paa det almindelige Beste, og deri giorde man Skaar, naar man ved forhadte Monopolier vilde opofre det almene Vel for private Fordele. Denne frugtbare og uomstødelige Grundsætning bestyrkede de med en Erfaring, der var temmelig ny.

De sagde, at under Rebellionen bragte private Kiøbmænd, der havde tiltaget sig Handelen paa de Asiatiske Farvande, dobbelt saamange nationale Varer derhen, som der forhen var blevet forlangt, og de saae sig i Stand til at levere de Handels-Varer, de førte tilbage, for en Priis, der var lav nok til at fortrænge Hollænderne paa alle Europas Markeder. Visse paa at ligge under, dersom Engellænderne vedbleve at føre deres Handel efter en uindskrænket Friheds Grundsætninger, fik disse forslagne Republikanere Cromwel ved nogle Personer, som de havde vundet, forledet til at oprette et udelukkende Kompagnie. I disse deres hemmelige Anslag, bleve de understøttede af de Engelske Kiøbmænd, som da dreve Handelen, og som smigrede sig med at de skulde giøre sig store Fordele i Fremtiden, naar de som eneste Sælgere kunde foreskrive Forbrugerne hvad Love de ville. Bedragen af de rænkefulde Forestillinger, der giordes ham baade fra den ene og den anden Side, fornyede Protektoren Monopoliet, men kun paa syv Aar, paa det han da kunde komme tilbage til det rette, dersom han skulde have taget en urigtig Beslutning.

Imidlertid var det dog ikke alle, som denne Beslutning forekom urigtig. Det manglede ikke paa Folk, der vare af den Mening, at Handelen paa Ostindien ikke kunde drives med Held uden ved Hielp af et udelukkende Privilegium; men mange af dem paastode, at Bevilgningen paa det Privilegium, de havde, ikke desmindre var ugyldigt, eftersom den var dem tilstaaet af Kongerne, som ikke havde Ret dertil. De anførte endeel Dokumenter af dette Slags, der vare blevne kasserede af Parlamentet under Edvard 3die, Henrik 4de, Jakob 1ste og under andre Regieringer. Karl den Anden havde virkelig vundet en Proses af denne Beskaffenhed ved Domstolen common Lawyers, men paa en barnagtig Grund. Denne Ret havde ikke undseet sig

ved at sige: At Fyrsten maatte have Ret til at afværge, at alle Undersaatterne kom til at handle med de Vantroende; da det ellers var at befrygte, at deres Troe vilde tabe i sin Reenhed.

Endskiønt de Partier, vi have talet om, havde deres særegne Hensigter, der endog vare hinanden modsatte, forenede de sig dog alle i det Forslag: at giøre Handelen frie, eller i det mindste, at ophæve Kompagniets Privilegium. Nationen erklærede sig i Almindelighed for dem; men det antastede Kompagnie modsatte dem, sine Tilhængere, Ministrene, alt hvad der hørte til Hoffet, hvilket selv giorde fælleds Sag med det. Paa begge Sider betiente man sig af Flyveskrifter, Rænker og Forførelse. Af disse Lidenskabers Sammenstød fremkom der en af de Storme, til hvis Heftighed, der ikke synderlig mærkes uden i Engelland. Partierne, Sekterne, Interesserne stødte med Voldsomhed an paa hinanden. Uden Forskiel paa Stand, Alder eller Kiøn tog alt Partie. De vigtigste Begivenheder havde ikke vakt større Enthusiasme. For at understøtte dem i deres Hidsighed, der toge sig af dets Forsvar, tilbød Kompagniet sig, at ville laane Staten store Summer paa Vilkaar, at man lod det beholde sit Privilegium. Dets Modstandere tilbød endnu betydeligere Summer for at faae det kaldet tilbage.

Begge Kamrene, som denne vigtige Proses afhandledes for, erklærede sig for de Partikulære. Det blev dem tilladt enten samlede eller hver for sig at føre Handel paa Ostindien. De sloge sig sammen og oprettede et nyt Kompagnie. Det gamle fik Tilladelse til at fortsætte dets Udredninger, indtil dets Privilegium løb ud hvilket snart vilde skee. Saaledes fik Engelland paa een Gang tvende Ostindiske Kompagnier,

der begge vare autoriserede af Parlamentet, istedet for eet, der ved Konge-Magten var blevet oprettet.

Man saae da disse tvende Kompagnier ligesaa hidsige paa at undertrykke hinanden, som de havde været til at skaffe sig Fasthed. Begge havde faaet Smag paa de Fordele, Handelen kaster af sig, og de betragtede hinanden med den Misundelse, det Had, som Stolthed og Gierrighed altid ere færdige til at udklække. Deres Tvedragt brød frem i Handlinger, som giorde megen Opsigt i Europa og fornemmelig i Indien. Endelig nærmede begge Selskaberne sig hinanden og endte deres Tvistigheder med at forene deres Grund-Kapitaler i Aaret 1702. Siden den Tid ere Kompagniets Anliggender blevne førte med mere Sag-Kundskab, Klogskab og Værdighed. Grundsætningerne for Handelen, som udviklede sig alt mere og mere i Engelland, fik Indflydelse paa dets Bestyrelse, saavidt dets Monopoliums Rettigheder kunde tillade det. Det forbedrede sine gamle Etablissementer, det oprettede nye. Hvad det vandt mindre paa Varerne ved den større Konkurrense, søgte det at skaffe sig, ved at sælge saa meget desmere. Dets Privilegium blev angrebet med mindre Heftighed, efter at det havde faaet Hiemmel i Lovene og Parlamentets Beskyttelse.

Ved nogle forvindelige Uhæld saaredes dets Velstand kun ubetydeligt. I Aaret 1702 havde Engelænderne anlagt et Etablissement paa Øen Pulocondore, der staar under Cochinchina. Deres Hensigt var at tage Deel i Handelen med dette rige Land, der hidindtil havde været alt formeget tilsidesat. En overdreven Strænghed opbragte 16 Soldater fra Macassar, der udgiorde en Deel af Besætningen. Natten til den 3die Martii 1705 satte de Ild paa Husene i Fortet, og myrdede Europæerne eftersom de kom ud for at slukke den. Af 45, som vare der, omkom 30 paa denne

Maade, de øvrige faldt for de Indfødtes Sværd, der vare fortrydelige over disse Giesters Uforskammenhed. Kompagniet tabte ved denne Begivenhed hvad det havde kostet paa dette Etablissement, hvad det havde oplagt i Kontoret, og de Forhaabninger, det havde giort sig derom.

Dets Betientes Gierrighed og Ængstelighed var Aarsag til, at der ligeledes trak sig andre Skyer sammen over endeel andre af dets Kontorer. En billigere Politik bragte dem til at afstaae fra forhadte Fordringer og Roligheden blev snart igien tilveiebragt. Vigtigere Anliggender droge snart deres hele Opmærksomhed til sig.

10. Krige imellem Engelland og Frankerig.

Engelland og Frankerig kom i Krig 1744. Alle fire Verdens Dele bleve Skuepladsen for deres Stridigheder. I Indien saavelsom paa ethvert andet Sted udviklede enhver Nation sin Karakter. Altid drevne af Handels-Aanden angrebe Engellænderne deres Fienders Handel og ødelagde den. Deres Erobre-Syge troe, bemægtigede Franskmændene sig deres Medbeyleres fornemmeste Etablissement. Udfaldet viste, hvilken af disse tvende Nationer der havde fulgt den klogeste Plan. Den, der ikke havde befattet sig med andet end at udvide sine Grændser, faldt ganske i Uvirksomhed, medens den anden, der saae sig skilt ved Middelpunkten af sin Magt, aabnede sin Handel en større Virke-Kreds.

Det ene Kompagnies Udmattelse, det andets Berigelse, hvormed Fiendtlighederne endte sig, hielpe til at forklare alt hvad der fulgte efter. Man veed, at begge Nationerne blandede sig som Allierede i de Indiske Prindsers Stridigheder. Man veed, at de kort efter grebe til Vaaben igien i deres egne Anliggender. Man veed, at førend Urolighederne fik Ende, saae de Franske

sig fordrevne fra Asiens Fastland og Farvande. Deres slette Forhold under denne Krig, og deres Fienders gode Politik, havde upaatvivlelig en mægtig Indflydelse paa denne Forandring, men de giorde ikke alt. De som vove at stige op til de fierne og første Grund-Aarsager til de store Begivenheder, der udgiøre Verdens Skiebne, have nok indseet, at Engellændernes forrige Lykke giorde dem det let at forholde sig vel, medens deres Medbeyleres tvungne Forfatning giorde dem det til en Umuelighed, ustraffet at begaae nogen Feyl. Hvorledes det end har sig med Rigtigheden i denne Anmærkning, er det dog vist, at ved den paafølgende Fred har det Engelske Kompagnie seet sig i Besiddelse af Herredømmet i Arabien, i den Persiske Bugt, i Bengalen, paa Coromandel- og Malabar-Kysterne.

Alle disse Lande ere forskiellige i Sæder, i Klima, i Jordbund, i Produkter, i Vindskibelighed, i hvad der sælges og kiøbes. De bør kiendes nøye og grundigen. Vi ville giennemløbe dem hurtig. Man vil indsee, at Beskrivelsen over dem egentlig, vedkommer dens Nations Historie, som ved Handel med dem har forskaffet sig en meget udmærket Indflydelse paa dem, og som drager de største Fordele af dem.

11. Beskrivelse over Arabien. Revolutioner, det har udstaaet. Dets Indbyggeres Karakter.

Arabien er en af de største Halv-Øer i den bekiendte Verden. Til Grændser har det mod Sønden det Indiske Ocean; mod Østen den Persiske Bugt; mod Vesten det røde Hav, der skiller det fra Afrika; mod Norden tiente sandsynligviis i gamle Dage en Linie, der var dragen fra Enden af dette Hav til Enden af den Persiske Bugt, det til Grændse. Irak-Arabi, Syriens Ørk og Palæstina synes nu at udgiøre en Deel deraf.

Halvøen er fra Norden til Sønden afdelt ved en Rekke Bierge, der ere mindre golde og mere tempererede end Resten af Landet. Paa de fleste af dem regner det to til tre Maaneder om Aaret i det høyeste, men til forskiellige Tider efter deres Beliggenhed. Det Vand, der falder, tæres bort i de sandige Dale, eller kaster sig strømmeviis ud i Havet eftersom det har Fald og Afstand til. Der er en Aarstid, da Heden er saa stærk, at ingen reyser, at ikke engang Slaverne lade sig see paa Gaderne uden af yderste Nødvendighed. Alt Arbeide ligger da midt om Dagen; den største Deel af Tiden fordrives ved at sove i Kieldere, hvori Luften kun forfriskes ved et Rør.

Man deler dette Land sædvanligen i tre Landskaber: det s t e n i g e, det ø d e, og det l y k k e l i g e Arabien, eller Yemen — Benævnelser, der passe sig til Jordbunden i ethvert af disse Landskaber.

Af disse tre Arabier ligger det stenige meest vestlig og er det mindste i Størrelse. Nogle temmelig smaae og temmelig sieldne Strækninger undtagne, finder man kun Klipper allevegne deri. Det øde Arabien er fuld af tørre Sletter; af Sand-Banker, som af Vindene reises og adspredes; af steile og nøgne Klipper. Brønde og Kilder ere der saa sieldne, at deres Besiddelse har giennem alle Aarhundreder været en Anledning til Kiv og Krige. Det lykkelige Arabien har mindre sin Frugtbarhed, der i Almindelighed kun er middelmaadig at takke for dette prægtige Navn, end sit Naboelag med disse ufrugtbare Lande, hvoraf det er omgivet. I alle disse Landskaber er Luften altid reen, altid klar.

Alle Mindesmærker bevidne, at dette Land har været bebygget fra de alderældste Tider. Man troer, at dets første Indbyggere ere komne fra Syrien og Chaldea. Der er intet, som underretter os om, til hvilken Tid de have begyndt at blive kultiverede Folk, eller om

de have faaet deres Kundskaber fra Indien, eller selv udgransket dem. Det synes som Sabeismen har været deres Religion, endog førend de dreve Handel med Beboerne i Øvre-Asien. De have tidlig havt ophøyede Begreber om Guddommen. De viste Stiernerne et Slags Dyrkelse som Legemer, der vare besiælede af himmelske Aander. Deres Religion har hverken været grusom eller urimelig; og skiønt de ere udsatte for at blive henrevne af den pludselige Enthusiasme, der er saa almindelig blant de sydlige Folkeslag, synes det dog ikke, at de førend Muhamets Tid have været besængte af Sværmeriet. Araberne i Ørken havde en mindre oplyst Religion. Endeel af dem have tilbedet Solen og nogle af dem have offret Mennesker til den. Der er en Sandhed, som man ved at studere Historien og see paa Jordkloden vil finde bekræftet, det er denne: at Religionerne altid have været grusomme i de golde Lande, der ere udsatte for Oversvømmelser og Vulkaner, og at de altid have været milde i de Lande, som Naturen har viist sig gavmild imod. Alle bære de Præget af det Klima, hvorunder de ere opkomne.

Da Muhamet havde indført en nye Religion i sit Fæderneland, blev det ham ikke vanskeligt, at opvække Iver for den hos hans Tilhængere. Denne Iver giorde dem til Erobrere. De bragte deres Herredømme fra Vestens Have til Chinas, fra de Canariske Øer til de Molukkiske. Derhen førte de ogsaa gavnlige Konster, som de bragte til større Fuldkommenhed. Mindre heldige vare de i de skiønne Konster, hvori de vel viste Genie, men intet af den Smag, som Naturen efter nogen Tids Forløb har givet de Folkeslag, der toge sig dem til deres Læremestere.

Maaskee har det Snille, der fødes af den skabende Indbildnings-Kraft, hiemme i de varme Lande, der ere frugtbare paa Produkter, Særsyn og Begivenheder,

som opvække Forundring og bringe Enthusiasmen i Flamme; medens Smagen, der vælger og høster paa de Marker, hvor Snillet har saaet, synes mere at passe sig paa de stille Folkeslag af rolig og jævn Gemytsart, der leve under en heldig tempereret Himmelegn. Maaskee fordrer den samme Smag, der ikke kan være andet end Frugten af en renset og med Tiden modnet Fornuft, ogsaa en vis Stadighed i Regieringen, blandet med en vis Frihed i Gemytterne og et umærkelig Fremskridt i Kundskaber, som ved at give Snillet en videre Synskreds, hielper det til at treffe de rigtige Forhold imellem Tingene og en lykkeligere Forbindelse af disse i hinanden gribende Fornemmelser, der udgiøre de ømme Sieles Vellyst. Saaledes havde Araberne, som Krigen og Sværmeriet næsten altid havde drevet til de brændende Klimaer, aldrig det Lavpas* i Regiering eller i Stilling, der danner Smagen. Men de bragte deres erobrede Lande de Videnskaber, hvilke de havde ligesom tilranet sig, medens de anrettede deres Ødeleggelser; og alle de Konster der udfordres til Nationernes Flor.

I deres Tid forstod intet Folk Handelen saa godt som de, og intet Folk havde den saa udbredt. De gave sig af med den endog paa den Tid, da de giorde deres Erobringer. Fra Spanien til Tonkin havde de deres Kiøbmænd, Manufakturer og Oplags-Steder og de andre Nationer, i det mindste de vestlige, fik fra dem baade de Kundskaber, de Konster og de Varer, der tiente til Livets Bekvemmelighed, Underholdning og Fornøyelse.

Da Kalifernes Magt begyndte at tabe sig, fulgte Araberne de Nationers Exempel, som de havde undertvunget og affastede det Aag, disse Fyrster havde paalagt dem. Landet fik derved lidt efter lidt sin gamle

* Dette provincial Ord troer jeg fuldkomment udtrykker det fremmede temqerature.

Regierings-Form og sine første Sæder igien. Ved denne Tidspunkt faldt Nationen, der deltes, som forhen, i Stammer, under forskiellige Overhoveders Bestyrelse, ganske tilbage til sin egentlige Karakter, hvorfra kun Svermeriet og Ærgierrigheden havde bragt den.

Med en lille Vext, et magert Legeme, og en spæd Stemme have Araberne et stærkt Temperament, brune Haar, soelbrænt Ansigt, sorte og spillende Øyne, et vittigt, men sielden behageligt Physiognomie. Disse stridige Træk og Egenskaber, der ikke synes at kunne bestaae med hinanden, synes at have forenet sig hos dem, for at giøre dem en besynderlig Nation, hvis Sinds og Legems Dannelse stikker temmelig stærkt af mod Tyrkerne, Afrikanerne og Perserne, af hvilke de ere omgivne. Gravitætiske og alvorlige sætte de en Værdighed i deres lange Skieg, tale de lidet, uden Gebærder, uden at afbryde deres Tale eller famle i deres Udtryk. Imellem sig selv indbyrdes giøre de sig til af at iagttage den nøyagtigste Redelighed, i Følge den selskabelige Interesse, der giør, at en Nation, en Horde, et Selskab føler sig, skaaner sig og foretrækker sig for alle andre paa Jorden. Jo mere de holde paa denne deres flegmatiske Karakter, jo farligere ere de, naar Vreden bringer dem ud af den. Dette Folk besidder Forstand, ja endog en aaben Hierne for Videnskaber, men det dyrker dem kun lidet. Enten det er af Mangel paa Hielpemidler eller endog paa Fornødenhed, ville de udentvivl hellere finde sig i Naturens Uleyligheder end Arbeids Møysommeligheder. Vore Tiders Araber have inte Mindesværk paa Snille, intet Vindskibeligheds Produkt, som anbefaler dem i den menneskelige Forstands Historie.

Deres herskende Lidenskab er Jalousie, denne Piinsel for hidsige, svage og ørkesløse Siele, hvilke man kunde spørge, om det er af Agt eller Foragt for sig selv,

at de ere mistænkelige. Det er, som man siger, af Araberne, at en stor Deel af Asiens, Afrikas, ja endog Europas Nationer have laant de lumpne Forsigtigheds Midler, som denne afskyelige Lidenskab indgiver. Saasnart deres Pigebørn blive fødte, sammensye de paa et Slags Maade de Dele, som Naturen har adskilt, og lade kun saameget Rum frit, som er nødvendigt til det naturlige Afløb. Eftersom Barnet voxer groer Kiødet lidt efter lidt sammen, saa man er nødt til at skille det fra hinanden ved et Indsnit, naar Giftetiden nærmer sig. Undertiden lader man det blive ved at anlægge en Ring. Saavel de gifte som de ugifte Fruentimre ere underkastede denne Skik, der er saa fornærmende for Dyden. Den eneste Forskiel er, at Pigernes Ring ikke kan tages af, og at Konernes er forsynet med et Slags Laas, hvortil Manden allene har Nøglen. Brugen deraf, som er bekiendt i alle Arabiens Landskaber, er næsten almindelig vedtagen i den Deel, der kaldes det stenige Arabien.

Saaledes er Nationen i Almindelighed. Den forskiellige Levemaade blant de Folkeslag, hvoraf den bestaaer, har nødvendig maattet bringe nogle Synderligheder, der fortiene at anmærkes, ind i deres Karakter.

Antallet paa de Araber, som boe i Ørkenen, kan beløbe sig til to Millioner. De ere delte i en stor Mængde Horder, der ere meer eller mindre talrige, meer eller mindre betydelige, men alle uafhængende af hinanden. Deres Regieringsform er simpel. Et arveligt Overhoved afgiør, i Forening med nogle Oldinger, de opkommende Stridigheder, og straffer de skyldige. Er han giestfrie, menneskekierlig og retfærdig, tilbeder man ham. Er han stolt, grusom og gierrig, nedlægger man ham og giver ham en Eftermand af hans Familie.

Disse Folk boe til alle Aarstider i Telte. De have ingen fast Bopæl, men opholde sig paa alle de Steder, hvor de finde Vand, Frugter og Græsgange. Dette omvankende Liv er dem usigelig behageligt, og de ansee de fastboende Araber for Slaver. De leve af deres Hiorders Melk og Kiød. Deres Klæder, deres Telte, deres Reeb, deres Tepper, hvorpaa de ligge, forfærdiges altsammen af deres Faars Uld, af deres Gedders og Kamelers Haar. Det er Fruentimrenes Syssel i enhver Familie, og i hele Ørkenen gives der aldrig en Haandværksmand. Hvad de forbruge af Tobak, Kaffe, Riis og Dadler bliver betalt med Smør, som bringes til Grændserne, og med mere end 20000 Kameler, som de aarligen sælge. Disse Dyr, der ere saa nyttige i Orienten, bleve forhen bragte til Syrien. De fleste af dem have taget Veien til Persien, efterat de idelige Krige der have forøget Trangen til dem, og formindsket Antallet paa dem.

Da disse Artikler ikke ere tilstrækkelige til at forskaffe dem, hvad de mangle, have de fundet paa, at lægge Skat paa de Karavaner, som Overtroen fører igiennem deres Sand-Ørkener. Den talrigeste, som gaar fra Damaskus til Mekka, kiøber Sikkerheden paa sin Reyse med en Skat af en 31,000 Rigsdaler, som Storherren har forbundet sig til at betale, og som efter gamle Fordrag, deles iblant alle Horderne. De andre Karavaner forene sig allene med de Horder, giennem hvis Lande de maae drage.

Foruden denne Indtægts Kilde have Araberne i den nordligste Deel af Ørkener søgt en anden i deres Plyndringer. Disse Mennesker, der ere saa menneskekierlige, saa troe og uegennyttige imellem sig selv indbyrdes, blive grusomme og rovgierrige mod fremmede Nationer. Godgiørende og ædelmodige Verte i deres Telte giøre de sig en Vane af at ødelægge baade store og

smaae Byer i deres Naboelag. Man finder dem gode, som Fædre, som Ægtemænd, som Husbonder; men alt, hvad der ikke hører til deres Familie, ere de Fiende af. Deres Streiferier gaae ofte meget langt, og det er ikke sieldent, at Syrien, Mesopotamien og Persien maae see sig giestede af dem.

De Araber, som opoffre sig til at plyndre, tage Kamelerne i Ledtog med sig, til at drive et Værk eller en Krig, hvoraf Mennesket har hele Fordelen og Dyret det fornemmeste Slæb. Da disse tvende Væsener maae leve sammen, blive og de opdragne for hinanden. Araberen afretter sin Kameel fra Fødselen af til de Øvelser og Strabadser, den maae udstaae sit hele Liv igiennem. Han vænner den til at slide meget og fortære lidet. Tidlig tilbringer Dyret Dagene uden at drikke, og Nætterne uden at sove. Man øver det i at folde sine Been under sin Bug, for at lade sin Ryg belæsse med Byrder, hvilke man forøger efterhaanden, eftersom dets Kræfter tiltage med Aarene og Strabadser. Ved denne besynderlige Opdragelse formindsker man dets Foder i samme Forhold som man fordobler dets Slid. Man lærer det at løbe ved at lade det kappes med en Arabisk Hest, som man giver den til Medbeyler. Kamelen, der hverken er saa let eller saa hurtig, tretter dog tilsidst sin Overvinder ved Veyens Længde. Naar baade Herren og Kamelen ere fuldfærdige og udlærte paa at reve reyse de afsted med hinanden, giennemtrave Sand-Ørkenen, begive sig til Grændse-Skiellet og bie der paa Kiøbmanden eller den Reysende for at plyndre dem. Herren fælder, myrder, raner og Kamelen bærer Byttet. Dersom disse Rans-Staldbrødre blive forfulgte, skynde de sig paa Flugten. Mester Røveren bestiger sin Liv-Kameel, jager Troppen afsted, og lægger henved en 300 Mile tilbage i otte Dage uden at læsse af sine Kameler eller give dem mere end een Times Hvile om Da-

gen og et Stykke Skofte til al deres Underholdning. Ofte gaae de al denne Tid uden at drikke, med mindre de af en Hendelse mærke til en Pøl et Stykke fra deres Vey, da fordoble de deres Skridt og løbe til Vandet med en Hidsighed, der lader dem drikke paa een Gang baade for det, de have tørstet, og det, de kunne komme til at tørste. Dette er det Dyr, der saa ofte bliver berømt i Bibelen, i Alkoranen og i de østerlandske Romaner.

De Araber, som boe paa de Strøg, hvor man finder nogle magre Græsgange, og en Jord, der er skikket til at dyrke den til Byg, holde Heste, der ere de beste, man kiender. Fra alle Verdens Lande søger man at forskaffe sig af disse Heste, for at forskiønne og forbedre Stammerne af denne Dyre-Art, der paa intet Jordens Sted har den Hurtighed eller Skiønhed eller Klogskab, som de Arabiske Heste. Deres Eyere leve med dem som med Huusfolk, paa hvis Tienstagtighed og Hengivenhed de kunne giøre sig Regning, og det gaar dem, som alle nomadiske Folk, især dem, der behandle Dyrene med Godhed, at baade Dyr og Mennesker faae noget af hinandens Egenskaber og Vaner. Disse Araber ere troskyldige, godmodige, lærvillige. De forskiellige Religioner, der have hersket i disse Egne, de Regieringer, de have været undergivne, eller skatskyldige til, have kun giort meget liden Forandring i den Karakter, de have faaet enten af Klimaet eller ved Vanen.

De Araber, der ere boesatte ved det Indiske Ocean og det røde Hav, de som beboe det Landskab, man kalder det lykkelige Arabien, vare fordum et godmodigt Folk, der elskede Friheden og var fornøyet med sin Uafhængighed, uden at tænke paa at giøre Erobringer. De holdte formeget af den skiønne Himmelegn, hvorunder de levede, af det Land, der, næsten uden at dyr-

kes, forsynede dem med deres Fornødenheder, at de kunne fristes til at tiltage sig Herredømmet under et andet Klima i andre Lande. Muhamet gav dem andre Tanker, men der er nu intet meer tilbage af det Sving, han havde givet dem. Deres Liv tilbringe de med at røge Tobak, gotte sig med Kaffe, Opium og Sorbet. For og efter disse Fornøyelser bruges udsøgte Røgelser, som man brænder for dem, hvoraf de lade Røgen trække igiennem deres Klæder, der ere lindt befugtede med paastænkt Rosen-Vand. Ofte begyndes og endes disse Forlystelser med Artigheds Vers eller Kierligheds Sange.

Saavel i Udtryk som i Tanker have deres Poesier en Ynde, en Blødhed, en Politur, som ingen af de gamle eller nyere Nationer komme nær. Det Sprog, de i denne Verden tale til deres Beherskerinder, synes at være det, de i den anden ville tale til deres Houris: det er et Slags Musik saa rørende, saa fiin, det er en Klage saa sød, Lignelser saa yndige, saa livlige, at man næsten skulde sige: at deres Poesie er parfumeret ligesom deres Land. Hvad Æren er i vore gamle Riders Sæder, det er Naturens Efterlignelser i Arabernes Poesier. Der er det en Qvintessens af Dyden, her er det en Qvintessens af Vellysten. Man seer dem vansmægtende under deres Lidenskabers, deres Klimas Hede, neppe med saamegen Kraft tilbage, at de kunne drage deres Aande. De opofre sig uden Skaansel til en fortryllende Hentærelse, som de maaskee ikke skulde kiende noget til under en anden Himmelegn.

12. Arabiens Handel i Almindelighed og med Engellænderne i Særdeleshed.

Førend Portugiserne havde afskaaret dem Skibsfarten paa det røde Hav, vare Araberne mere virksomme. Al den Handel, der dreves paa denne Vey, var i deres Hænder. Aden, der ligger paa den sydligste

Pynt af Arabien ved det Indiske Hav, var Oplags-Stedet derfor. Beliggenheden af dens Havn, der lettede dens Forbindelser med Aegypten, Aethiopien, Indien, Persien, havde mange Sekler igiennem giort den til et af de berømteste Handels-Kontorer i Asien. Femten Aar efter at den havde sat sig til Modværge mod den store Albuqverqve, der i Aaret 1513 vilde have ødelagt den, gav den sig under Tyrkerne, som ikke længe bleve dens Herrer. Kongen i Yemen, der eyer det eneste Stykke af Arabien, som fortiener at kaldes lykkeligt, fordrev dem derfra, og drog alle Handels-Sager hen til Moka — en Rhed i hans Stater, der indtil den Tid kun havde været en Landsbye.

I Begyndelsen vare de kun af liden Betydenhed. Myrrha, Virak, Aloë, Balsom fra Mekka, nogle Kryderier og Apotheker-Varer udgiorde det fornemmeste af denne Handel. Disse Artikler, hvis — ved uhyre Paalæg idelig standsede — Udførsel nu omstunder ikke overstiger 200,000 Rdlr. vare paa de Tider mere søgte, end de ere blevne det siden. Men dette maatte altid blive en Smaating. Kaffeen giorde strax derefter en stor Revolution.

Kaffe-Træet har sit oprindelige Hiem i Øvre Aethiopien, hvor det har været kiendt fra utænkelige Tider, og hvor det endnu dyrkes med Held. Hr. Lagrenne de Mezieres, en af de meest oplyste Fuldmægtiger, Frankerig nogensinde har betient sig af i Indien, har eyet af dens Frugt og ofte brugt den. Han har fundet den meget tykkere og lidet længere, mindre grøn og næsten ligesaa krydret, som den, man har begyndt at sanke i Arabien mod Enden af det sextende Aarhundrede.

Man troer i Almindelighed, at en Mollah ved Navn Chadely var den første Araber, der optog Kaffeen i den Hensigt, at befrie sig fra en vedholdende Døsighed,

der hindrede ham fra at passe sine Bedetimer om Natten saa nøye, som han ønskede. Hans Dervischer giorde ham det efter. Deres Exempel drog Juristerne efter sig. Det varede ikke længe, førend man lagde Mærke til, at denne Drik rensede Blodet, ved at sætte det i en let Bevægelse, fordrev Tunghed, muntrede Sindet, og den blev da optagen endog af dem, der ikke behøvede at holde sig vaagen. Fra det røde Havs Kyster kom den til Medina, til Mekka, og ved Pilegrimene til alle Muhamedanske Lande.

I disse Lande, hvor Sæderne ikke ere saa frie som hos os, hvor Mandfolkenes Jalousie og Fruentimrenes strænge Affondrelse giøre Selskaberne mindre muntre, faldt man paa at indrette offentlige Kaffe-Huse. De Persiske bleve snart til liderlige Steder, hvor unge Mennesker fra Georgien, udklædte som Skiøger, opførte ublue Stykker og lode sig bruge for Penge. Da Hoffet havde giort Ende paa disse anstødelige Udsvævelser, bleve de anstændige Samlings-Steder for dem, der ikke toge sig noget til, og for dem, der søgte Sinds-Adspredelse efter deres Forretninger. Der snakkede Kandestøberne over Nyt; der opramsede Poeterne deres Vers, der holdte Mollaherne deres Taler, som sædvanligen bleve betalte med nogle Almisser.

I Constantinopel gik det ikke saa fredelig af. Der havde man aldrig saasnart aabnet Kaffe-Husene, førend de bleve søgte med Rasenhed, og man kunde ikke forlade dem igien. Bragt til Fortvivlelse over at see Mosteerne forladte erklærede Stor Muphti'en, at denne Drik var indbefattet med i Muhamets Lov, der forbyder stærke Drikke. Regieringen, der ofte staar Overtroen til Tieneste, for hvilken den dog undertiden bliver et Offer, lod strax de Huse lukke, der vare Muphti til saamegen Mishag. Den paalagde endog Politie-Betientene at vaage over, at denne Drik ikke blev brugt i

Familierne, men en afgiort Hengivenhed til den seyrede over al denne Strænghed. Man blev ved at drikke Kaffe, og selv de Steder, hvor den offentlig skienkedes, befandtes snart i et langt større Antal end tilforn.

Sikkert kan man derfor sige Fyrsterne, at dersom de ville have deres Love efterlevede, da stride de aldrig mod Naturen, og ligeledes Præsterne, at deres Moral aldrig modsætter sig uskyldige Fornøyelser. Tordne og true baade Fyrster og Præster saameget de ville, de aabne Fængslerne for vore Øyne, Helvede under vore Fødder, de ville dog ikke af Menneskets Hierte udslette dets Attraae efter at være lykkelig. Jeg vil være lykkelig, er det første Bud i den Lov, der er ældre end al Lovgivning og al Religions-System. (I Grunden byde jo ægte Religion og ægte Lovgivning Menneskene jo ey heller andet, end at de skulle bruge deres Forstand til at afholde sig fra det, der istedet for at opfylde dette Ønske, giør kun baade dem selv og deres Medmennesker ulykkelige. Hvad den første ikke kan formaae ved Overtalelse, det nødes den sidste til at udvirke ved Tvang. Feyltagelser og Misbrug kunne hverken komme den ene eller den anden til Last.)

Midt i det syttende Aarhundrede gik Stor-Visiren Kuproli forklædt omkring i de fornemmeste Kaffe-Huse i Constantinopel. I dem fandt han en Mængde misfornøyede Folk, som, overbeviste om, at Regieringens Anliggender er virkelig enhver Borgers Anliggender, talede med Heftighed derom og dadlede med den yderste Dristighed baade Generalernes og Ministernes Adfærd. Derfra gik han i Kroerne hvor man skienkede Viin. Disse vare fulde af jævne Folk, for største Delen Soldater, som vante til at ansee Statens Tarv for Fyrstens, hvilken de tause tilbade, fornøyede sig med munter Sang og Prat om deres Krigs- og Kierligheds-Bedrifter. Disse sidste Selskaber, som ikke droge nogen

Ulejlighed efter sig, syntes ham, man burde taale, men de første ansaae han for farlige under en vilkaarlig Regiering. Han havde ikke overlagt det nok, for at indsee, at de ikke vare mere at frygte end de andre. Endog i despotiske Stater bør man ikke negte Folket, der undertrykkes, Frihed til at beklage sig, hvori de finde Lindring. Den Misfornøyelse, der dunster ud, er ikke den man bør frygte. Oprørerne avles af den, der indeklemt voxer til ved den indvortes Giering og bryder løs i Virkninger, der ere ligesaa pludselige som gyselige. Ulykkelige de Fyrster, der lade Presningerne tage til, eftersom Folke-Knurret over dem ophører.

Hvorledes det end har sig dermed, saa har dog denne Anordning, der ikke strækker sig videre end til Rigets Hoved-Stad, ikke formindsket Kaffeens Brug, men har maaskee giort Forbruget større deraf. I alle Gader, paa alle Torve, faaes den ganske tillavet, og der er intet Huus, hvor man jo drikker den i det mindste to Gange om Dagen. I nogle Huse skienker man den endog uden Forskiel til enhver Time paa Dagen, efterdi det er Skik at præsentere den for alle og enhver, der kommer ind, og det vilde være ligesaa grovt ikke at byde den, som at undslaae sig for at tage imod den.

Just paa den Tid, man lukkede Kaffe-Husene i Constantinopel, aabnede man dem i London. Denne Nyehed blev der indført Aar 1652 af en Kiøbmand ved Navn Edvard, som kom tilbage fra Levant. Den var i Engellændernes Smag og alle Europæiske Nationer have siden efter optaget den, men med et Maadehold, man ikke kiender noget til i de Lande, hvor Religionen har forbudet Vinen.

Det Træe, der bære Kaffeen, voxer i Egnen af Betelfagni, en Bye i Yemen, der ligger henved 10 Mile fra det røde Hav midt i den tørre Sand. Der er det Kaffeen dyrkes i en Strækning af 50 Mile i

Længden og 15 til 20 i Bredden. Den er ikke lige god allevegne; den der voxer paa høye Steder, i Særdeleshed Ouden, er mindre, grønnere, tungere og bliver i Almindelighed anseet for den bedste.

Man regner 12 Millioner Indbyggere i Arabien, som for største Delen finde Livets bedste Glæder i Kaffeen. Kun de rigeste er den Lykke beskieret at kunne nyde den in natura; Mængden maae lade sig nøye med Bælger og Skaller af denne dyrebare Bønne. Af dette foragtede Skrab lave de en Drik, der er temmelig klar og har Smag af Kaffee, uden at have dens Bitterhed eller Styrke. Disse Artikler finder man til ringe Priis i Betelfagni, som er det almindelige Markets-Sted. Der er det ogsaa man kiøber al den Kaffee, der til Lands skal gaae ud af Landet. Resten bliver bragt til Mokka, som ligger en 35 Mile derfra, eller til de nærmere Havne Loheia eller Hodeida, hvorfra den bliver ført paa lette Fartøyer til Gedda eller Dsjedda. Ægypterne hente den paa det sidste af disse Steder, alle andre Nationer paa det første.

Udførselen af Kaffeen kan anslaaes til en 12-13 Millioner Pund. Deraf kiøbe de Europæiske Kompagnier en 1½ Million; Perserne 3½ Million; Flaaden fra Suez 6½ Million. Indostand, de Maldiviske Øer og de Arabiske Kolonier paa den Afrikanske Kyst 50,000 Pund; Land-Karavanerne en Million.

Da den Kaffee, der tages af Karavanerne og Europæerne er den meest udsøgte, koster den 16 til 17 Skilling Pundet. Perserne, der lade sig nøye med den ringere Kaffee, betale kun 12 til 13 Skilling for Pundet. Den staaer Ægypterne i 15 til 16 Skilling Pundet, efterdi deres Ladninger bestaae deels af gode deels af slette Kaffebønner. Anslaar man Kaffeen til 14 ß. Pundet, som er Middel-Prisen, maa den aarlige Udførsel deraf indbringe Arabien henved en 2 Millioner Rigs-

daler. Disse Penge beholder det ikke, men de sætte det i Stand til at betale hvad de fremmede Handels-Steder afsætte af deres Produkter i Geddas og Mokas Havne.

Fra Abyssinien faaer Mokka Faar, Elephant-Tænder, Desmer og Slaver. Fra Afrikas østlige Kyst kommer der Guld, Slaver, Ambra, Elfenbeen. Fra den Persiske Bugt Dadler, Tobak, Korn. Fra Surate en umaadelig Mængde grove Kattuner, faa kiønne. Fra Bombay og Pondichery Jern, Blye, Kobber, som ere bragte dertil fra Europa. Fra Malabar Riis, Ingefær, Peber, Safran. Fra Indien Kaire, Kardamome, endog Brænde. Fra de Maldiviske Øer Benzoe, Ægte-Træe, Peber, som disse Øer have forskaffet sig ved Tusk-Handel. Fra Coromandel 4 til 5 hundrede Baller Kattun, som næsten alle ere blaae. Den største Deel af disse Handels-Varer, hvis Salg kan beløbe sig til en Million Specier, forbruges i det indre af Landet. Det Øvrige, især Kattunerne afsættes i Abyssinien, paa Socotora og den østlige Kyst af Afrika.

Af den Handel, der drives i Mokka, saavelsom i hele Yemen, ja i Sanan selv, som er Hoved-Staden deri, er intet i de Indfødtes Hænder. De Penge-Presninger, der idelig true dem fra Regieringens Side, hindre dem endogsaa fra at tage Deel i den. Alle Handels-Huse holdes af Banianer fra Surate eller Guzerate, som altid ufeilbarligen vende tilbage til deres Fæderneland, naar de have giort deres Lykke. De overlade da deres Stuer* til andre Handlende af deres Nation, som atter forsvinde, for at lade andre træde i deres Sted. Næsten allevegne veed man at sætte Priis

* Et Bergensk Ord, hvorved betegnes et Handels-Kontor med hvad det tilhører til og har tilgode hos dem, det staar i Handels-Forbindelser med. Venteligt forskriver det sig fra den Tid, da Byen var Hanse-Stad.

paa alt, undtagen paa Mennesket. De meest kultiverede Nationer ere endnu ikke komne saavidt. Der er næsten ingen Ting, man giør sig mindre Betænkning over at skille sig ved, end Mennesker. Beviis derpaa er den Mængde Livs-Straffe, der allevegne sættes endog undertiden paa temmelig tvetydige Forseelser. Det lader ikke til at de Nationer, der henrette en 18 Aars Pige, som kunde blive Moder til 5 à 6 Børn, henrette en frisk og rask Mand paa en 30 Aar, fordi han har røvet nogle Skillinger, have pønset meget paa de Probabilitæts-Tabeller over det menneskelige Liv, man med saamegen Lærdom haver udregnet, siden de ikke vide, hvormange Individer, der rives bort ved Naturens Redsler, førend den bringer eet til denne Alder. Uden mindste Betænkning erstatter man en liden Skade, der er tilføyet Selskabet med at tilføye det en større. Ved Straffens Strænghed driver man den Skyldige fra Rov til Mord. Hvad! duer da den Haand, der har opbrudt Laasen paa et Penge-Skrin, ikke til andet, end til at hugges af? Hvad! fordi en uredelig eller en uformuende Skyldner ikke er i Stand til at betale strax, skal han da derfor giøres unyttig for Selskabet, sættes ud af Stand til at betale, ved at indsperres i et Fængsel? Stemte det ikke mere overeens med det almindelige Beste og dit eget Tarv, at han med sin Vindskibelighed, sin Duelighed giorde noget til Nytte med din Rets Forbeholdenhed til ham for den Handling, som du har lovlig Tiltale til ham for; at følge ham allevegne og bemægtige sig en Deel af hans Fortieneste, der var bestemt ved en viis Lov. Men han vil forlade Landet — og hvad siger det dig, enten han er i Engeland eller sidder i Slutteriet, naar du ikke desmindre bliver stilt ved dit Tilgodehavende. Dersom Nationerne kunde blive enige med hinanden, skulde en Skyldner intet Sted finde noget Fristed. Seer man lidt dybere

ind i Tingen, vil man finde, at den Skyldner, som undløber eder ved Flugten, ikke kan giøre Lykke hos Fremmede, uden at betale en Deel af sin Gield ved sine Fornødenheder og de giensidige Omtuskninger blant Nationerne. Det er af Dansk Korn han vil spise Brød i Sverrig, med Lyons Silketøyer hans Kone vil klæde sig i Cadix eller i Lissabon. Men disse Beregninger ere alt for høye, alt for patriotiske for en grusom Tilgodehaver, der martret og gnavet af sin Penge- og Hævn-Gierrigheds Orm hellere vil holde sin ulykkelige Skyldner i Lænker henkastet paa et Knippe Halm og føde ham med Vand og Brød, end sætte ham i Frihed. Slige Misbrug af Sikkerheds Anordninger burde Lovgiverne see hemmede, da det er disse, der vedligeholde barbariske Urimeligheder, hvoraf der endnu ere saamange tilbage blant vore formeentlig kultiverede Nationer.

Forhen havde de Europæiske Kompagnier, som have udelukkende Ret til at handle paa hiin Side Forbierget Gothaab, ansat Handels-Betiente i Mokka. Uagtet et høytideligt Fordrag, hvorved de Afgifter, der skulde betales, vare fastsatte til $2\frac{1}{2}$ Procent, maatte de dog prøve de Udsuelser, der ere saa almindelige i Asien. Stedets Gouverneur, der som oftest er Slave, udpiinte betydelige Summer af dem, som han brugte til at kiøbe sig deres Yndest, der vare omkring Fyrsten, eller endog selve Fyrstens Gunst. Imidlertid bragte de Fordele, de giorde paa de Europæiske Handels-Varer, som de der afsatte, fornemmelig paa Klæde, dem til at taale alle disse Ydmygelser. Da Cairo faldt paa, at levere disse forskiellige Artikler, blev det ikke mueligt at udholde Konkurrensen med den, og man opgav de faste Etablissementer.

Handelen drevs med Skibe, der gik fra Europa med Jern, Blye, Kobber og de nødvendige Penge til at betale den Kaffe med, som man der vilde kiøbe.

Superkargerne, som disse Forretninger vare overdragne, bragte Sagerne til Endskab paa enhver Reyse. Disse Expeditioner, der i Førstningen vare temmelig hyppige og heel nyttige, toge af efterhaanden. De Kaffe-Plantager, som de Europæiske Nationer anlagde i deres Kolonier, formindskede ligesaa meget Forbruget af, som Prisen paa den Arabiske. I Tidens Længde gave disse Reyser ikke Fordele nok af sig til at udholde Kostbarheden af de direkte Expeditioner. Kompagnierne i Engelland og Frankerig toge da den Beslutning, at sende Skibe, det første fra Bombay, det andet fra Pondichery, med Europæiske og Indiske Handels-Varer til Mokka. Ofte have de endog betient sig af et mindre kostbart Middel. De Engelske og de Franske Skibe, som seyle mellem de Indiske Havne, giøre aarlig en Reyse paa det røde Hav. Skiønt de der affætte deres Varer fordelagtig, kunne de dog aldrig faae fuld Ladning tilbage derfra. For en maadelig Fragt indtage de Kaffe-Ladninger for Kompagnierne, som dele dem om paa de Skibe, hvilke de expedere fra Malabar- og Coromandel-Kysterne til Europa. Det Hollandske Kompagnie, som forbyder Undersaatterne at udrede Skibe og som ikke selv foretager sig Expeditioner til den Arabiske Bugt, er udelukt fra den Deel, det kunde tage i denne Handels-Green. Det har skilt sig ved en endnu rigere Handels-Green, nemlig Dsjeddas.

Dsjedda er en Havn, der ligger henimod Midten af den Arabiske Bugt, en tyve Mile fra den hellige Bye. Den er temmelig sikker, men Indløbet til den er vanskeligt. Handelen har tiltrukket den en 9 til 10 Tusende Indbyggere, der for største Delen boe i Hytter og ere alle fordømte til at aande en fordærvet Luft og drikke brak Vand. Regieringen deri er blandet. Scheriffen i Mekka og Stor-Herren, som holder en svag og unyttig Besætning deri, dele Magten og Told-Indtæg-

terne imellem sig. Disse Afgifter ere 8 Procent for Europæerne og 13 for alle andre Nationer. De betales altid i Handels-Varer, som Bestyrerne tvinge Landets Kiøbmænd til at kiøbe meget dyrt. Tyrkerne, som ere fordrevne fra Aden, Moka og hele Yemen, skulde ogsaa for længe siden have været det fra Dsjedda, dersom man ikke frygtede for, at de skulde tage en Hævn, der vilde giøre Ende paa Pilegrims-Reyserne og Handelen.

Surate sender aarlig 3 Skibe til Dsjedda. Der ere ladte med Kattuner af alle Farver, med Shawler, med Silkebomulds-Tøyer, der ofte ere besatte med Guld- og Sølv-Blomster. Salget af dem indbringer noget over 2 Millioner Rigsdaler. Til samme Bestemmelse gaaer der 2, som oftest 3 Skibe fra Bengalen, som tilhører Engellænderne. Samlet kan man anslaae disse Ladninger til en 1½ Million Rigsdaler. De bestaae af Riis, Ingefær, Safran, Sukker, som tiene Skibene til Baglast, nogle Silke-Tøyer og en betydelig Mængde Kattuner, hvoraf de fleste Stykker ere af de almindelige, de andre fine. Disse Skibe, som kunne gaae ind i det røde Hav fra Begyndelsen af December til Enden af Maji treffe i Dsjedda Floden fra Suez.

Denne Bye, som man mener at være bygget paa det gamle Arsinoë, ligger ved Enden af det røde Hav, kun to eller tre Dages Reyse fra Caïro. Dens Indbyggere ere deels Ægyptere, deels Arabere. De ynde saa lidet dette usunde og drikkeligt Vand berøvede Opholds-Sted, at de af dem, der staae sig nogenlunde vel, eller kunne see sig syssel satte andensteds, ikke opholde sig der uden ved Skibenes Bortreyse og Tilbagekomst, der begge bestemmes af de periodiske og uforanderlige Vinde. Tyve Skibe, som i Skikkelse ligne de Hollandske, men som ere slet byggede, slet bemandede, slet kommanderede, blive hvert Aar expederede til Dsjedda. Føde-Varer udgiøre den største Deel af deres Lad-

ning med den Forskiel, at de fem, der tilhøre Storherren, levere dem for intet til Medina og Mekka, medens de andre sælge dem sædvanlig til en meget fordelagtig Priis. De føre ogsaa Venetiansk Glastøy, Koraller og Karaber, hvoraf Indianerne giøre Hals- og Arm-Baand.

I Tusk for deres Korn- og Handels-Varer, fornemmelig for deres Guld, faae disse Skibe 6-7 Millioner Pund Kaffe og i Kattuner, Tøyer, Specerier for en 1½ Million Rigsdaler. Saa ukyndige og uskikkede ere Søefolkene, at det hele af disse kostbare Artikler aldrig kommer til deres Bestemmelse. En temmelig betydelig Deel deraf bliver sædvanlig et Bytte for Bebgerne, endskiønt man altid er opmærksom paa, at kaste Anker ved Nattens Nærmelse.

Handelen paa det røde Hav vilde blive større og mindre udsat for Farligheder, dersom en Forandring, man har foretaget sig med den, fik de Følger, man har troet at kunne love sig deraf.

Ved en Traktat, der er sluttet den 7de Martii 1775 imellem den første Bey og Hr. Hastings, Storbrittanisk Gouverneur i Bengalen, ere de i Judien boesatte Engellændere blevne berettigede til, i det Indre Ægypten at indføre og omsætte alle de Handels-Varer, de lyste, mod at betale 6½ Procent af dem, der komme fra Ganges og Madras, og 8 Procent af dem, der indtages i Bombay og Surate. Da denne Konvention blev bragt i Udførelse, overgik Udfaldet Forventningerne. Dersom altsaa det Ottomanske Hof og Araberne ikke lægge Hindringer i Veyen for denne nye Indretning; dersom Havnen i Suez, som ganske tilfyldes med Sand, blev sat i Stand; dersom de Oprør, der uophørligen forstyrre Nilens Bredder, kunde endelig blive standsede, vilde man maaskee faae at see, at Europas Forbindelser med Asien toge enten ganske, eller for en Deel deres

gamle Vey. (Dette var ogsaa efter al Rimelighed Frankrigs Plan med Expeditionen til Ægypten under Buonapartes Anførsel. Det maatte derfor være Engeland af største Vigtighed at faae dette Anlæg forstyrret, hvis Fuldførelse vil sætte dets Handel og Søemagt al pari med de øvrige søefarende Nationer i Europa.)

De Handels-Varer, der komme fra Surate og Bengalen, som den Engelske Flaade ikke tager med sig blive for en Deel forbrugte i Landet, og i større Mængde opkiøbte af Karavanerne, som aarlig begive sig til Mekka.

Denne Bye har altid været Araberne kier. De troede, at den havde været Abrahams Boepæl, og fra alle Kanter strømmede man til et Tempel, som man troede, han havde anlagt. Muhamet var alt for snild til at prøve paa, at faae en Andagts-Øvelse afskaffet, der var saa almindelig rodfæstet. Han lod sig nøye med at give den et rigtigere Formaal. Han forviiste Afguds-Billederne fra dette ærværdige Sted og indviede det til den e n e G u d. For at faae saamange flere endog af Fremmede til at strømme sammen til en Bye, som han havde bestemt til Hoved-Stad for sit Rige, befalede han, at de, der vilde følge hans Lov, skulde begive sig derhen eengang i deres Liv, under Straf af at døe som forskudte. Dette Bud var ledsaget af et andet, som maa giøre det føleligt, at det ikke var Overtroen allene, der ledede ham. Han paalagde dem, at enhver Pilegrim, af hvad Land, han end var, skulde kiøbe og lade indvie fem Stykker Kattun, for at betiene sig af dem til Svede-Duge saavel for sig selv som for alle dem af deres Familier, der af gyldige Grunde vare blevne hindrede fra at giøre denne hellige Reyse.

Denne Politik maatte giøre Arabien til Middelpunktet for en stor Handel, naar Antallet af Pilegrimene steeg til flere Millioner. Iveren har kiølnet sig

saameget især paa Kysten af Afrika, i Indostan og i Persien, i Forhold til disse Landes Fraliggenhed fra Mekka, at man nu ikke seer flere end 150,000 af dem. For største Delen er det Tyrker. De bortføre 750,000 Stykker Kattun, hvert paa 10 Allens Længde, uden at regne hvad endeel af dem kiøbe, for at sælge igien. De blive lokkede til disse Spekulationer af den Fordeel, de have ved at reyse igiennem Ørkener, hvor de ikke blive knusede under de Told-Afgifter og Udsuelser, der giøre Havnene ved Suez og Bassora ødelæggende. Disse Pilegrimes Penge, Flaadens Penge, de Penge Araberne faae for den Kaffe, de sælge, gaae allesammen til Indien og tabe sig der. Skibene fra Surate, Malabar, Coromandel, Bengalen, bortføre aarlig for 3 Millioner Rigsdaler og for omtrent ottende Delen af denne Summa i Handels Varer. I den Deling, Europas handlende Nationer giøre af disse Rigdomme, have Engellænderne bragt det saavidt at det tilvender sig den betydeligste Deel af dem. Den samme Overvægt have de forskaffet sig i Persien.

13. Forandringer, som Handelen have lidt i den Persiske Bugt.

Denne Nation havde neppe faaet Adgang til Sophi'ernes Rige, førend den saae, som man allerede har fortalt, Hollænderne komme strømmende til. Disse Republikaneres Handel stod i Begyndelsen paa en meget ufordelagtig Fod; men snart befriede ved de borgerlige Krige i Engelland fra en Rival, der vistes alt for megen Yndest, til at den kunde holdes Stangen ved den største Oekonomie, saae de sig uden Medbeylere og følgelig mægtige nok til at sætte den Priis paa hvad de kiøbte og solgte, der var dem tienlig. Paa denne ødelæggende Grundvold var Persernes Fortieneste ved deres Handel med Hollænderne bygget, da Engellændernes Tilbage-

komst, som Franskmændene snart fulgte efter, gav Handelen en nye og fornuftigere Vending.

I den Tid disse trende Nationer anvendte de største Bestræbelser for at faae Overvægten, og disse Bestræbelser vendte sig til Rigets Fordeel, lod man dem prøve tusende Udsugelser, den ene mere forhadt og ødelæggende end den anden. Tronen var bestandig besat med Tyranner eller svagsindede Fyrster, hvis Grusomheder og Uretfærdigheder svækkede deres Undersaatters Forbindelser med andre Nationer. Een af disse Despoter var saa grusom, at en af de Store ved Hoffet sagde: At hver Gang han gik ud af Fyrstens Værelse, tog han til Hovedet med begge Hænderne, for at blive vis paa, om han havde det endnu. Da man berettede hans Eftermand, at Tyrkerne borttoge Rigets skiønneste Provindser, svarede han ganske kold: At han brød sig kun lidet om deres Fremgang, naar de kun vilde lade ham beholde sin Hoved-Stad Isspahan. Han havde en Søn, der hængte saa ganske i alle de Snurpiberier, hans Religion foreskrev, at man til Spot kaldte ham Munken Hussein — en Karakter, der maaskee ikke fortiener saa meget at hades hos en Fyrste, som den er farlig for Undersaatterne. Under disse slette Fyrster tabte Handelen sig Dag for Dag mere og mere; Aghuanerne giorde den ganske til Intet.

Disse Aghuaner ere et Folk i Kandahar, et biergagtigt Land, der ligger mod Norden i Indien. Man har seet dem være snart Mogolerne, snart Perserne undergivne, men som oftest uafhængige. De, der ikke boe i Hoved-Staden, leve under Telte paa Tartarisk Viis. De ere smaae, ilde skabte, men seenefulde, stærke, behændige til at skyde med Bue, tumle en Hest og hærdede til Strabadser. Deres Stridsmaade er mærkelig. Tvende Tropper af de udvalgteste Soldater

giøre det første Anfald paa Fienden, uden at iagttage nogen Orden, eller søge andet, end at giøre Plads for Armeen, som følger efter. Saasnart Fegtningen er kommen i Gang, trække de sig hen til Siderne og Bag-Tropperne, hvor det er deres Forretning at afværge, at ingen skal vige tilbage. Dersom nogen forlader sit Geleed og giver sig til at flye, anfalde de ham med Sabelen i Haanden og tvinge ham til at tage sin Plads igien.

Henimod Begyndelsen af det attende Aarhundrede saae man disse vilde Mennesker forlade deres Fæderneland, anfalde Persien, hvis Aag de havde afkastet, anrette Mord og Ødelæggelse overalt og ende med at lægge det i Lænker efter tyve Aars Blodbad. Af Sværmerie vedblive de at begaae de Grusomheder, hvormed de have besudlet sig, medens de giorde deres Erobringer. En fortærende Nidkierhed for den Tyrkiske Overtroe, en uovervindelig Afskye for Ali's Sekt driver dem til, med koldt Blod at myrde Perserne i tusende Tal. Paa samme Tid bleve de Provindser, hvortil de endnu ikke havde trængt sig igiennem, plyndrede af Russer, Tyrker og Tartarer. Det lykkedes Thomas Koulikan at forjage alle disse Røvere fra sit Fædernelaund, men ved at vise sig mere barbarisk end de. Hans voldsomme Død blev en nye Kilde til Elendigheder. Anarkiets Rædsler ere altid gyseligere end Tyranniets Grusomheder. Et af Verdens skiønneste Riger er nu intet andet end en vidtløftig Kirkegaard, et stedsevarende skiendigt Mindesmærke paa det ukultiverede Menneskes Hang til at ødelægge, men tillige en uundgaaelig Følge af Feylene ved den despotiske Regierings-Form.

I den Forvirring, hvori alle Ting vare, bleve Bender-Abassi og de andre slette Havne i Persien forsømte. Den lidet Handel, som dreves der, forflyttedes næsten ganske og aldeles til Bassora.

Det er en stor Bye, der er anlagt af Araberne i deres meest glimrende Periode 15 Mile neden for det Sted, hvor Tiger-Floden løber i Euphrat, og ligesaa langt fra den Persiske Bugt, hvori disse Floder have deres Udløb. Byens Folkemængde bestaar af en 50,000 Siæle. For største Delen er det Arabere, hvortil der ere komne omtrent en 1500 Armenier tillige med nogle faa Familier af forskiellige Nationer, som ere blevne dragne derhen af Haab om Gevinst. Dens Omegn er overflødig forsynet med Korn, Riis, Frugter, Have-Urter, Bomuld og især Dadler.

Basforas Havn giorde, som dens Stiftere havde forudseet, den til et berømt Oplag-Sted. Europas Handels-Varer kom dertil over Euphrat og de Indiske over Havet. Portugisernes Tyrannie afbrød denne Handels-Forbindelse. Den skulde have aabnet sig igien, da det gik tilbage for dem, dersom ikke dette ulykkelige Land havde bestandig været en Skueplads for Stridighederne imellem Araberne, Perserne og Tyrkerne. Efterat de sidste ere blevne rolige Besiddere deraf, have de først sig deres Naboers Ulykker til Nytte, for at drage Handelen derhen igien. Den Handel, der forhen dreves i Bender-Abassi, gaar nu for sig i Bassora, der har faaet sin Anseelse og Vigtighed igien.

Denne Forandring er ikke skeet uden Vanskelighed. Landets Indbyggere vilde i Førstningen ikke tilstæde Europærerne andet, end at ligge med deres Skibe paa Rheden. De forudsaae, at dersom disse Fremmede fik Frihed til at boesætte sig i Byen, kunde man ikke foreskrive dem hvad Love, man vilde, og at de vilde oplægge deres Magaziner, hvad de ikke havde kunnet sælge til en Tid, for at afsætte det mere fordelagtig til en anden. Til disse Grunde, som en ilde forstaaet Gierrighed indgav, kom overtroiske Griller. Man foregav, at Bassora var et helligt Sted for Muhamedanerne, et

Sted, der var fuld af Helgenes og Martyrers Grave, det sømmede sig derfor ikke, at de Vantroe fik Lov, at opholde sig der. Den Fordom syntes i nogen Tid, at holde Pachaen af Bagdad tilbage. Man giettede paa, at han maaskee vilde have Penge. Han fik af den ene Nation efter den anden, og det blev dem tilladt at oprette sig Kontorer, ja endog at lade deres Flag vaie paa dem.

14. Den Forfatning, hvori Handelen i Almindelighed og Engellændernes i Særdeleshed befinder sig i den Persiske Bugt.

Revolutioner ere saa hyppige i Asien, at det er umueligt at Handelen der kan drives saa ordentlig, som i Europa. Disse Begivenheder forenede med den liden Forbindelse der baade til Lands og til Vands er imellem de forskiellige Stater, maae nødvendig foranledige megen Forskiellighed i Varernes Mængde og Priis. Bassora, der i Følge sin Beliggenhed er langt borte fra Middelpunktet for Handelen, maae mere end noget andet Sted føle Uleyligheden deraf. Imidlertid kan man dog ved at regne den ene Tid i den anden, uden Frygt for at afvige meget fra den nøyagtige Sandhed, anslaae de Kiøbmands-Varer, som aarligen komme dertil giennem den Persiske Bugt, til $2\frac{1}{2}$ Millioner Rigsdaler.

Disse Nationers Ladninger bestaae af Riis, Sukker, tette, stribede og broderede Mousseliner fra Bengalen, Specerier fra Ceilon og de Molukkiske Øer; grove blaae og hvide Kattuner fra Coromandel; Kardamome, Peber og Sandal-Træe fra Malabar; Guld- og Sølv-Tøyer, Turbaner, Schaler, Indigo fra Surate; Perler fra Baharem; Kaffe fra Moka; Jern, Blye og Klæde fra Europa. Nogle mindre betydelige Artikler komme fra forskiellige andre Steder. Nogle af disse Produkter blive førte paa smaa Arabiske Far-

tøyer, men de fleste komme paa Europæiske Skibe, som vinde en betydelig Fragt derved.

Alle Handels-Varerne sælges for rede Penge. De gaae igiennem Grækernes, Jødernes eller Armeniernes Hænder, som ere de sædvanlige Meglere ved alle Kiøbslutninger. Man betiener sig af Banianerne til at omvexle de giængse Mynte-Sorter i Specerie, der agtes høyere i Indien.

Ad trende Veye aabnes Affætning for de forskiellige Produkter, der samles i Bassora. Halvdelen deraf gaar til Persien, som bliver bragt dertil ved Karavaner, efterdi der ikke gives en eneste seylbar Flod i hele Riget. Varerne forbruges i de nordlige Provindser, der ere lidt mindre mishandlede end de sydlige. I Førstningen betalte de med Ædelstene, som Indiens Udplyndring havde giort meget almindelige. Siden efter toge de til deres Huusgeraad af Kobber, som deres rige Miner havde giort meget overflødig, og som deres Fornødenheder nødte dem til at skille sig ved. Endelig har man taget fat paa det Guld og Sølv, som et langt Tyrannie havde nedgravet i, og nu daglig trækkes frem af, Jordens Skiød. Dersom man ikke lader Træerne, som give Gummi og som ere afskaarne, Tid til at voxe; Dersom Giedderne, der bære den skiønne Uld, ikke formeres; dersom Silken, der neppe forslaar til de faa Manufakturer, der ere tilbage i Persien, bliver ved at være sielden; dersom denne Stat ikke opstaar igien af sin Aske, vil den snart blive udtømt for Metaller, og man maae da give Slip paa denne Handels-Green.

Den anden Vey til Afsætning er mere sikker. Den skeer til Bagdad, Alep og alle de Byer, som ligge derimellem, hvis Kiøbmænd komme til Bassora, for der at giøre deres Indkiøb. Den Kaffe, de Kattuner, de Schaler, de Specerier og andre Handels-Varer, som tage denne Vey, blive betalte med Sølv, med Guld,

med Frank Klæde, Galæbler, Operment, som blandes i Farver, og hvoraf Orientalerne bruge meget til at rense Haarene af Kroppen.

En anden langt mindre betydelig Affætnings-Kanal gaar igiennem Ørkenen. Araberne, der boe ved Bassora, giøre aarlig en Reyse til Allep om Foraaret, for der at sælge Kameler. Man betroer dem i Almindelighed for en 100,000 Rigsdaler Mousseliner, som de tage med sig for meget godt Kiøb. I September Maaned komme de tilbage og levere i Betaling Klæde, Koraller, Isenkram-Varer og nogle Venetianske Galanterie- og Glas-Varer. Disse Handels-Varer komme paa en 2 til 3 hundrede gamle Kameler, som foruden dem bære fornødent Vand og Levnets-Midler for deres Drivere, der altid gaae til Fods. I de meest kultiverede Lande gives der ingen sikrere Befordring end denne. De Arabiske Karavaner blive aldrig foruroligede paa denne Vey, hvor man hverken finder Stæder eller Landsbyer. Ikke engang Fremmede skulde blive det, dersom de brugte den Forsigtighed, at lade sig ledsage af et Medlem af enhver af de Stammer, de komme til at støde paa. Formedelst denne Sikkerhed forenet med Hurtigheden og den billige Betaling skulde denne Vey giennem Ørkenen blive Bagdads-Veyen ganske foretrukken, dersom ikke Pachaen i Provindsen, som har anlagt Toldboder paa forskiellige Steder i sit Gouvernement, anvendte den yderste Forsigtighed for at hindre det. Kun ved at skuffe hans Betientes Aarvaagenhed er det man faar Araberne til at medtage nogle Handels-Varer, der fylde lidet.

Foruden det, derved udføres, giøres der i Bassora og dens Omegn et stærk Forbrug især af Kaffe. Disse Artikler blive betalte med Dadler, Perler, Rosen-Vand og tørrede Frugter. Dertil lægger man Korn, naar det er tilladt, at overlade Fremmede deraf.

Der er ingen Tvivl om, at den Handel, her tales om, jo vilde betydelig forøges, naar man vilde løse den fra de Baand, som holde den i Tvang. Muhamedanerne, som Religion og Love forbyde, at laane paa Rente, have af Naturen ingen Hang til Handels-Forretninger. Denne Lyst bliver idelig standset af de Udsugelser, de maae lide fra alle Kanter, fornemmelig paa de Steder, som ere længst bortliggende fra Regieringens Sæde. Fremmede blive ikke stort mindre undertrykkede af Kommandanterne, som ved deres Plyndren forskaffe sig den Fordeel, at de beholde deres Poster og ofte deres Hoveder. Dersom denne uudslukkelige Tørst efter Guld undertiden kunde stilles, vilde den dog snart ophidses igien af de Europæiske Nationers Medbeylerie, som kun arbeide paa at fortrænge hinanden, og som ikke skamme sig ved at betiene sig af de lumpneste Midler, for at drive det igiennem. I Aaret 1748 saae man et mærkeligt Exempel paa denne afskyelige Misundelse.

Baron Knyphausen bestyrede det Hollandske Kontor i Bassora med overordentlig Fremgang. Engellænderne saae sig nær ved at tabe den Overvægt, som de havde forskaffet sig paa dette Sted, ligesom i de fleste Indiske Havne. Frygt for at dette, der vilde krænke deres Fordele ligesaa meget som deres Forfængelighed, skulde skee, giorde dem uretfærdige. De ophidsede den Tyrkiske Regiering mod en Vindskibelighed, der var den gavnlig, og bragte den til at konfiskere de Handels-Varer og Rigdomme, der tilhørte deres Rival.

Den Hollandske Faktor, der under Kiøbmands-Forretninger skiulte en Statsmands Siæl, tager strax en Beslutning, som Mand af Genie. Med sine Folk og Levningerne af sin Formue forføyer han sig til den lille Øe, Karrek, der ligger 15 Mile fra Flodens Udløb, hvor han befæster sig, og ved at anholde de Ara-

bifke og Indifke Skibe, der komme med Ladninger til Byen, tvinger han Regieringen til at give ham Erstatning for det Tab, den havde tilføyet ham. Snart bragte Rygtet om hans Redelighed og Duelighed Fribytterne fra Bouher — en Persisk Naboe-Havn — til at søge hen til hans Øe. Endog Kiøbmændene i Bassora og Europæerne, der gik dertil for at handle, bragtes til at giøre det samme. Denne ny Kolonie saae sin Velstand daglig tiltage, da den blev forladt af sin Stifter. Den der kom efter denne duelige Mand, havde ikke hans Talenter. Mod Enden af Aaret 1765 har han ladet sig fordrive af sin Post af den Arabiske Søe-Røver Mirmahana. Kompagniet har tabt en vigtig Plads og for næsten en halv Million Rigsdaler i Artillerie, Levnets-Midler og Handels-Varer.

Denne Begivenhed har friet Bassora fra en Konkurrence, som begyndte at blive den mishagelig, men den har i Maskate faaet en anden, som er langt mere frygtelig.

Den Persiske Bugt grendser med sin vestlige Pynt til den østlige Kyst af Arabien. Indbyggerne i denne Egn have til Underholdning kun nogle Dadler og hvad et overflødigt og let Fiskerie giver af sig. Endog den Smule Qvæg, man der kan lægge til, lever kun af Fisk. Ethvert lidet Distrikt har en Scheik for sig selv, der er forbundet til at sorge selv for sin Familiens Fornødenheder ved sit Arbeide eller sin Handtering. Ved første Tegn til mindste Fare flygte disse Folkeslag til Naboe-Øerne, hvorfra de ikke komme tilbage til Fastlandet, førend Fienden har trukket sig tilbage. I hele Omegnen var der aldrig noget andet Sted end Maskate, der havde Eyendomme, som fortiente at beskyttes.

Den store Albuqverqve bemægtigede sig denne Bye 1507 og tilintetgiorde al Handelen deri, hvilken han vilde trække hen til Ormuz allene. Da Portugiserne

havde mistet dette lille Rige, vilde de drage Handelen tilbage igien til Maskate, som de endnu vare Herrer over. Deres Bestræbelser bleve frugtesløse. De Søefarende toge Veyen til Bender-Abassi. Man var bange for deres Overmod, der havde været Indiens gamle Tyranner, og ingen vilde betroe sig til deres Redelighed. Havnen saae sig ikke besøgt af andre Skibe end dem, Portugiserne selv bragte dertil. Den søgtes ikke engang af nogen Nations Skibe efter at disse strænge Herrer vare blevne fordrevne derfra 1648. Deres Fordeel maatte staae tilbage for deres Stolthed, der betog dem Lysten til selv at seyle derpaa, og deres Magt var endnu stor nok til at hindre andre fra at gaae dertil eller komme derfra.

Deres Magts fuldkomne Undergang indbød Maskates Indbyggere til at drive det samme Søe-Røverie, som de saa ofte havde været Offer for. De giorde Landgang paa deres gamle Fienders Kyster, og den Lykke, de havde dermed, giorde dem dristige til at anfalde smaae Mauriske og Europæiske Skibe, som havde deres Gang i den Persiske Bugt. Men de bleve for disse deres Plyndringer saa haardt straffede af endeel Nationer, især af Engellænderne, at de bleve nødte til at opgive dem. Staden faldt da ned til en Ubetydelighed, hvori den længe forblev formedelst indvortes Uroligheder og fiendtlige Angreb. Endelig blev Regieringen mere ordentlig i Maskate og det hele Land, som staar under dens Iman, og Handelen begyndte da henimod Aaret 1749 at trække sig derhen igien.

Landet forbruger selv Riis, blaae Kattuner, Jern, Blye, Sukker og nogle Specerier, som det betaler med Myrrha, Røgelse, Arabisk Gummi og nogle faa Penge. Imidlertid skulde dette Forbrug ikke være tilstrækkelig til at drage Skibene derhen, dersom Maskate, der ligger temmelig nær ved Indløbet til det Persiske Hav, ikke

tillige var et ypperligt Oplags-Sted for det Inderste af Bugten. Alle handlende Nationer begynde at foretrække den for Bassora, fordi man derved forkorter Reysen tre Maaneder, ikke er plaget med Udsugelser, og Afgifterne der ere nedsatte til 1½ Procent. Rigtig nok maa man siden efter bringe Varerne til Bassora, hvor Toldboden fordrer 3 Procent. Men Araberne seyle med deres Fartøyer for saa godt Kiøb, de vide saa behændig at liste sig fra Afgifterne, at der altid vil være Fordeel ved at treffe Affætning i Maskate. Desuden fordærves Dadlerne, Bassoras beste og overflødigste Produkt, meget ofte paa de store Skibe, hvis Gang er saa langsom; derimod ankomme de med yderste Hurtighed paa de lette Skibe til Malabar og paa det røde Hav. En særegen Grund vil altid bestemme Engellænderne, der handle for egen Regning, til at søge Maskate. Der ere de fritagne fra at betale de 5 Procent, som de ere forpligtede til at betale i Bassora og paa alle de Steder, hvor deres Kompagnie har anlagt Etablissementer.

Det har ikke tænkt paa at sætte sig fast paa Øen Baharem; vi vide ikke hvorfor. Denne Øe, der ligger i den Persiske Bugt har ofte skiftet Herrer. Den kom under Portugisernes Herredom tillige med Ormuz, der befalede over den. Disse Erobrere mistede den siden efter, og den har siden den Tid lidt mange Forandringer. Thomas Koulikan bragte den tilbage under Persien, som den forhen havde tilhørt. En vidtløftigere Plan gav ham Arbeide nok imod Enden af hans Liv. Han vilde herske over de tvende Have, af hvis Kyster han eyede nogle. Men da han mærkede, at hans Undersaatter, istedet for at fremme hans Hensigter, lagde dem Hindringer i Veyen, faldt han paa, i Følge et af de tyranniske Indfald, der koste Despoter intet, at bringe sine Undersaatter fra den Persiske Bugt til det Caspiske Hav, og dem ved det Caspiske Hav til den Per-

ſiſke Bugt. Denne dobbelte Omflytning ſyntes ham meget bekvem, til at afbryde de Forbindelſer, ſom diſſe tvende Folkeſlag kunne have indgaaet med hans Fiender og til at forviſſe ham, om ikke deres Hengivenhed, ſaa dog deres Troſkab. Hans Død tilintetgiorde diſſe hans ſtore Planer, og den Forvirring, hvori hans Rige faldt, giorde det let for en driftig Araber, at bemægtige ſig Baharem, hvor han blev ved at føre Regieringen.

Denne af ſit Perlefiſkerie meget berømte Øe endog paa den Tid da man fandt dem ved Ormuz, Karrek, Keby og andre Steder i Bugten, er bleven af langt ſtørre Vigtighed efter at de andre Banker ere blevne udtømte, uden at dens Banke har lidt nogen mærkelig Formindſkelſe. Dette Fiſkerie begynder i April og ender i October. Det er indſkrænket til et Strøg paa en 4 til 5 Mile. Araberne, de eneſte, der befatte ſig dermed, tage ſædvanlig deres Natte-Leye paa Øen eller paa Kyſten, med mindre Vindene hindre dem fra at naae Land. Forhen betalte de alle en Afgift til nogle Galioter, ſom laae der for at tage mod den. Siden den ſidſte Forandring er det kun Indbyggerne paa Øen, der viſe denne Underdanighed mod deres Scheik, ſom er alt for ſvag til at inddrive den af andre.

Baharems Perler ere ikke ſaa hvide ſom Ceilons og Japons, men de ere meget ſtørre end de førſte og mere regelmesſig dannede end de ſidſte. De falde lidt i det gule, men man kan ikke negte dem det Fortrin, at deres Guld-Skier (eaudoree) holder ſig got; naar derimod de hvidere Perler tabe med Tiden meget af deres Syn, iſær i de varme Lande. Skallen ſaavel af det ene Slags ſom det andet er bekiendt under Navn af Perlemor, og tiener i Aſien til mangefold Brug.

Den aarlige Indtægt af det Fiſkerie, der drives i Egnen af Baharem, anſlaaes til en 600,000 Species Rigsdaler. De uregelmeſſige Perler gaae for ſtørſte

Delen til Konstantinopel og det øvrige Tyrkie. De store bruges til Hoved-Smykke, og de smaae anvendes i Broderier. Det er en 20 Aar siden man begyndte at sende af dette Slags til China, hvor de bleve godt betalte. De fuldtuddannede vilde ikke have indbragt saa megen Fordeel. De maae forbeholdes Surate, hvorfra de udbrede sig over hele Indostan. Man behøver ikke at frygte for, at man der skal see enten deres Priis eller deres Forbrug formindsket. Denne Luxus er Kiønnets stærkeste Lidenskab. De fattigste bære dem i det mindste i Ørene og de Rige have dem endog i Næsebor̈ene. Overtroen forøger Afsætningen paa denne Overdaads-Vare. Der er ingen Hedning der jo giør sig det til en Samvittigheds-Sag at giennembore i det mindste een Perle til sit Giftermaal. Hvad skiult Tanke der endog ligger under denne Skik hos et Folk, hvor Moralen og Politiken ere indklædte i Sindbilleder, og hvor Sindbilledet bliver til Religion, er dog dette Billede paa den jomfruelige Bluefærdighed gavnlig for Perle-Handelen. De som ikke ere blevne nyeligen giennemborede, bruges ved Klædedragten, men kunne ikke giøre Tieneste ved Brøllups-Høytideligheder, hvor man vil have i det mindste een ny Perle. Ogsaa giælde de bestandig 25 à 30 Procent mindre end de, der komme fra Bugten, hvor de ere fiskede. Malabar har ikke Perler, men den har andre Rigdomme.

Malabar er, egentlig talt, kun det Land, der ligger imellem Forbierget Comorin og Floden Neliceram. Men for at giøre Fortællingen tydeligere ved at rette os efter de i Europa meer almindelig vedtagne Begreber, ville vi under dette Navn indbefatte den Strækning, der gaar fra Indus-Floden til Forbierget Comorin. Deri ville vi endog indbefatte Noboe-Øerne og begynde med de Maldiviske.

15. Beskrivelse over Malabar-Kysten — Udsigt over de Stater, som findes paa den.

Maldiverne udgiøre en lang Rekke af Øer Vesten for Kap Comorin, som er det nærmeste Fastland. De ere delte i 13 Provindser, som man kalder Atolloner. Denne Deling er et Værk af Naturen, der har omgivet enhver Atollon med en Steen-Banke, som forsvarer den bedre end de beste Fæstnings-Værker baade mod Bølgernes Voldsomhed og Fienders Angreb. Landets Indfødte lade Antallet paa dem stige til 12000, hvoraf de mindste ere kun Sand-Banker, som af Høyvandet sættes under Vand, og de største have kun en meget liden Omkreds. Af alle de Kanaler, der skille dem ad, er der kun fire, hvori der kan gaae Skibe. De andre ere saa lave, at man sielden finder mere end tre Fod Vand i dem. Man formoder med Grund, at alle disse forskiellige Øer have fordum kun været een, som ved Bølgernes og Strømmenes Magt eller anden vigtig Natur-Begivenhed er bleven deelt i mange smaae Stykker.

Det er sandsynligt, at denne Øe-Samling er fra først af bleven bebygget af Mennesker, som ere komne fra Malabar. Siden efter droge Araberne derhen, anmassede sig Regieringen og indførte deres Religion. Begge Nationerne udgiorde kun een, da Portugiserne kort efter deres Ankomst til Ostindien, bragte den under Aaget. Dette Tyrannie varede kun kort. Besætningen, som holdte den i Lænker, blev udryddet, og Maldiverne fik deres uafhængighed igien. Siden den Tid staae de, som det hele øvrige Orienten, under en Despot, som holder sit Hof i Male, og som har overladt sin hele Myndighed til Præsterne. Han er den eneste Handelsmand i sine Stater.

En saadan Bestyrelse forenet med Ufrugtbarheden i Landet, der kun frembringer Kokos-Træer, forhindrer

Handelen fra at blive betydelig. Udførselen indskrænkes til Kauris, Fisk og Kaire.

Kaire er Barken af Kokos-Træet, hvoraf man giør Touværk, der bruges ved Skibsfarten i Indien. Ingensteds er den saa god eller i saadan Overflødighed, som paa de Maldiviske Øer. Man fører en stor Mængde deraf, tillige med Kauris til Ceilon, hvor disse Handels-Varer blive omtuskede for Arek-Nødder.

Den Fisk, der i Landet kaldes Complemasse bliver tørret i Solen. Man salter den ved at dyppe den ofte i Søe-Vandet. Den bliver skaaren i Strimler af en Fingers Tykkelse og Længde. Achem faar aarlig 2 Ladninger deraf, som den betaler med Guld og Benzoë. Guldet forbliver paa de Maldiviske Øer og Benzoën bliver sendt til Moka, hvor den bruges til at kiøbe omtrent 300 Baller Kaffe, som ere nødvendige til disse Øers Forbrug.

Kauris ere hvide og glinsende Muslinger. De fiskes to Gange om Maaneden, tre Dage for og tre Dage efter ny Maane. Dette Fiskerie er overladt til Fruentimrene, som vade ud i Vandet til Belte-Stedet for at sanke dem i Strand-Sandet. Man giør Pakker af dem paa 12000. Hvad der ikke forbliver i Omløb paa Landet, eller bliver bragt til Ceilon, gaar til Ganges. Fra denne berømte Flod udgaar aarlig et stort Antal Fartøyer, som bringe Sukker, Riis, Kattuner og nogle andre mindre betydelige Artikler til de Maldiviske Øer, og som tage Kauris for omtrent noget over 100,000 Species Rigsdaler tilbage. En Deel deraf gaar om i Bengalen, hvor den tiener til Smaamynt. Resten tage Europæerne, der ikke kunne undvære den i deres Handel med Afrika. De betale Pundet med 6 Skilling og sælge det siden i Moderlandene for 12 til 18 Skilling. Det giælder endog 35 i Guinea.

Kongeriget Travancor, som strækker sig fra Forbierget Comorin til Grændserne af Cochin, var fordum ikke stort rigere end de Maldiviske Øer. Det er sandsynligt, at det kun havde sin Fattigdom at takke for sin Uafhængighed, da Mogolerne bemægtigede sig Madurer. En Monark, der besteeg Tronen henimod Aaret 1730 og som sad paa den næsten i 40 Aar, satte dette Rige i en Anseelse, som det aldrig før havde havt. Det var en Mand af en udvalgt og dybsindig Forstand. En af hans Naboer havde sendt ham tvende Ambassadeurer, hvoraf den ene havde begyndt en vidtløftig Tale, som den anden lavede sig til at fortsætte. Vær ikke lang, Livet er kort, sagde denne Fyrste til ham med et barskt Aasyn. Sin Regiering besmittede han kun med een Svaghed. Han var Naïre og saae sig ydmyget, fordi han ikke hørte til den fornemmeste Kaste. For at indlemme sig i den saameget, det var mueligt, lod han 1752 støbe en Guld-Kalv, hvori han krøb ind giennem Mulen og ud giennem den modsatte Aabning. Hans Forordninger bleve daterede fra denne hæderlige Giensfødelses-Dag, og til stor Forargelse for hele Indostan blev han erkiendt for Brama af dem af hans Undersaatter, som vare i Besiddelse af dette store Fortrin.

Ved en Franskmands, navnlig la Noye Bestræbelser, havde denne Monark bragt det til at oprette den best disiplinerede Armee, som man nogensinde har seet i disse Lande. Med denne Magt giorde han sig, som man sagde, Regning paa, at erobre hele Malabar-Kysten, og maaskee skulde Udfaldet have kronet hans stolte Ønsker, dersom de Europæiske Nationer ikke havde sat sig derimod. Disse Hindringer uagtet, lykkedes det ham dog, at udvide sine Staters Grændser, og hvad der var uendelig vanskeligere, at giøre sine Anmassesser nyttige for sine Undersaatter. Midt i Vaaben-Tumlen

blev Agerdyrkningen opmuntret og grove Bomulds-Manufakturer bragt i Veyret.

Der er blevet oprettet tvende Europæiske Etablissementer i Travancor. Det, som de Danske have i Coleschey, ligger i Uvirksomhed. Det er sieldent, meget sieldent at denne Nation kiøber eller sælger noget deri.

Det Engelsko Kontor Anginga er anlagt paa en Land-Tunge ved Mundingen af en liden Flod, der er stoppet med Sand, den største Deel af Aaret. Byen er fuld af Væverstole og meget folkeriig. Kontoret blev forsvaret af fire smaae Bastioner uden Grav og en Besætning af 150 Mand. Denne Befostning er bleven anseet for unødvendig. En eneste Betient fører nu Handelen med mindre Prunk og til mere Nytte.

Angingna! Du er et Intet i Henseende til din Størrelse, men Du har bragt Eliza til Verden. Engang skulle disse Handels-Steder, der af de Europæiske Nationer ere anlagte paa Asiens Kyster, ikke mere være til. De skulle bevoxes med Græs, eller og skal den hævnede Indianer, inden nogle Sekler ere bortrundne, bygge paa Ruinerne af dem. Men dersom mine Skrifter ere af nogen Varighed, vil Angingas Navn forblive i Menneskers Erindring. De, der skulle læse mig og af Vindene blive drevne hen til disse Strandbredder, ville sige: Der var det Eliza Draper blev fød, og er da en Britter iblant dem, vil han stoltelig skynde sig med at lægge til: af Engelske Forældre.

Det være mig tilladt, her at udøse min Smerte og mine Taarer! Eliza var min Veninde. Ach! Hvo du end er, saa tilgive du mig Læser denne ufrivillige Bevægelse. Lad mig underholde mig med min Eliza. Har jeg undertiden smeltet dit Hierte ved Fremstillelsen af det menneskelige Kiøns Ulykker, Du værdige mig da nu, at deeltage med mig i mit Uheld. Jeg var Din

Ven uden at kiende Dig; vær for et Øyeblik min! Din ømme Deeltagelse skal være min Løn.

Eliza endte sin Bane i sine Fædres Fødeland i en Alder af 33 Aar. En himmelsk Siel skildte sig fra et himmelsk Legeme. I som besøge det Sted, hvor hendes hellige Støv hviler, skriver paa det Marmor, hvoraf det tildækkes: dette Aar, den Maaned, den Dag, den Time drog Guddommen sin Aande tilbage og Eliza døde.

Du originale Snille, hendes Beundrer og hendes Ven! det var Eliza, der indgav Dig dine Værker, der tilsagde Dig de meest rørende Steder i dem. Lykkelige Sterne! Du er ikke mere! Jeg er tilbage! Jeg har begrædt Dig med Eliza; Du skulde begræde hende med mig; og dersom Himlen havde villet, at I begge havde overlevet mig, skulde Du have begrædt mig med hende.

Det sagdes af Mænd, at intet Fruentimmer havde saamegen Ynde som Eliza. Fruentimre sagde det samme. Alle roste hendes Oprigtighed; alle roste hendes milde Siel, alle giorde de sig en Ære af at kiende hende. Ikke engang Misundelsen antastede en Fortieneste, der ikke kiendte sig selv.

Vist nok er det Indflydelsen af det lykkelige Klima Anginga hun havde at takke for den næsten umuelige Blanding af Vellyst og Blyehed, der ledsagede hendes hele Person og blandede sig i alle hendes Bevægelser. Den Billedhugger, der skulde afbilde Vellysten, kunde have taget hende til Mynster. Hun kunde have giort den samme Tieneste, der havde havt Bluefærdigheden at male. Denne Siel, som vore Lande ey kiendte til, havde Engellands mørke og taagede Luft ikke været i Stand til at nedbryde. Hvad Eliza end giorte udbredte der sig en uudslettelig Ynde om hende. Ønsket, men det bange Ønske fulgte hende taus. Kun den ærekiære Mand havde turdet driste sig til at elske hen-

de, men han turde ikke have dristet sig til at sige hende det.

Allevegne søger jeg Eliza. Jeg støder paa, jeg bemægtiger mig nogle af hendes Træk, nogle af hendes Yndigheder, der findes adspredte blant de interessanteste Fruentimre. Men hvor er hun bleven af, der forenede dem alle? I Guder! der udtømte eders Gaver for at danne en Eliza, skabte I hende kun for at blive et Øyeblik beundret og for bestandig begrædt?

Enhver der har seet Eliza, begræder hende. Jeg vil begræde hende al den Tid, jeg har tilbage at leve. Men er det nok at begræde hende? De, der kunne have kiendt hendes Ømhed for mig, den Fortrolighed, hun havde forundt mig, ville de ikke sige til mig: Hun er ikke meer og Du lever!

Eliza skulde have forladt sit Fæderneland, sin Slægt, sine Venner for at komme at sætte sig ved min Side og leve blant mine. Hvilken Lyksalighed lovede jeg mig ikke! hvilken Glæde giorde jeg mig ikke af, at see hende søgt af Snillerne, elsket af Fruentimmer med den kræsneste Smag! Eliza er ung, sagde jeg ved mig selv, Du nærmer dig dine sidste Aar — Hun skal lukke dine Øyne. Tomme Haab! kuldkastet som alt det, der maatte være sandsynligt for menneskelige Øyne! mine graae Haar have overlevet hendes Livs feireste Dage. Paa Jorden er ingen tilbage for mig. Skiebnen har fordømt mig til at leve og døe som eenlig.

Eliza havde en dyrket Forstand, men denne Konst mærkede man aldrig noget til. Den havde kun forskiønnet Naturen, den tiente hende kun til at give Yndigheden Fasthed og Varighed. Hvert Øyeblik behagede hun mere, hvert Øyeblik interesserede hun mere, det var det Indtryk, hun havde giort i Indien, det var det Indtryk, hun havde gior i Europa. — Eliza var altsaa meget skiøn! ney, hun var kun skiøn. Men

der var ingen Skiønhed, som hun jo fordunklede, fordi hun var den eneste, ligesom den.

Eliza har skrevet, og de Mænd af hendes Nation som have bragt den største Fiinhed, den beste Smag i deres Værker, ville ikke have undseet sig ved de faa Blade, hun har efterladt sig.

Da jeg saae Eliza, blev jeg bekiendt med en Følelse, der før var mig ubekiendt. Den var alt for heftig til ikke at være andet end Venskab, den var alt for reen til at være Kierlighed. Dersom det havde været en Lidenskab, vilde Eliza have beklaget mig; vilde hun have prøvet paa, at bringe mig tilbage til Fornuften, og jeg skulde have giort hende ganske ulykkelig.

Eliza sagde ofte, at hun agtede ingen saa høyt, som mig. Nu kan jeg troe det.

I sine sidste Øyeblikke var Eliza sysselsat med sin Ven; og jeg kan ikke drage et Strøg, uden at hefte mine Øyne paa det Minde, hun har efterladt mig. Hvi har hun ikke tillige kunnet nedlægge hendes Ynde, hendes Kraft i min Pen! i det mindste synes mig at jeg hører hende sige: den alvorlige Muse, der lader sit Øye dvæle paa dig, er Historien, hvis ærværdige Forretning det er, at bestemme Efterverdenens Mening. Den flygtige Guddom, der svæver over Kloden, er Berømmelsen, som ikke agtede os uværdige til at underholde os et Øyeblik med Dig. Den bragte mig dine Værker og forberedte os ved Agtelsen til at læse dem. See der denne udødelige Phenix blant Flammerne! den er Billedet paa Snillet, som aldrig døer. Disse Sindbilleder opmuntre dig bestandig til at vise dig som Tolk for Menneskehed, Sandhed og Frihed.

I den høye Himmel, dit første og sidste Fædernesland, modtag Eliza! her min Eed, min hellige Forsikring: At jeg aldrig skal skrive en Linie,

hvori man ikke skal kunne gienkiende din Ven.

Cochin var meget betydelig, da Portugiserne ankom til Indien. De bemægtigede sig denne Plads, hvorfra de siden efter bleve fordrevne af Hollænderne. Kongen havde, da han mistede den, beholdt sine Lande, som i en Tid af 25 Aar ere — Tid efter anden — blevne indtagne af Kongen i Travancor. Disse Ulykker have sat ham i den Nødvendighed at søge Sikkerhed inden for Murene af sin gamle Hoved-Stad, hvor han lever af omtrent en 3000 Rigsdaler, som man ved gamle Fordrag har forpligtet sig til at betale ham for Indkomsterne af hans Told-Steder. Man finder i denne Forstad en Kolonie af vindskibelige og hvide Jøder, som have den Daarlighed, at de paastaae, at de have været boesatte der fra det Babylonske Fangenskabs Tider, dog have de sikkerligen været det fra meget gamle Tider. En Bye, der er omgivet af meget frugtbare Marker og anlagt ved en Flod, hvori der kan gaae Skibe af 500 Tønders Drægtighed, og hvorfra der gaar flere seylbare Arme midt ind i Landet, burde naturligviis være meget blomstrende. Dersom det ikke forholder sig saaledes, kan man kun søge Grunden dertil i den Undertrykkelses Aand, der besiæler Regieringen.

Denne slette Stemming er i det mindste ligesaa kiendelig i Calicut. Alle Nationer blive der modtagne, men ingen er den herskende. Den Fyrste, som nu fører Herredømmet, er Brama. Hvor Folket staar under den Theokratiske Regiering, hvilken med Tiden bliver den sletteste, der giør Gudernes Haand Tyrannernes Scepter dobbelt tungt. Da Helligheden i den ene af disse Myndigheder fordrer, under Straf som for Gudsbespottelse, blind Underkastelse under den andens Luner, forvandles Despotens Befalinger til Orakel-

sprog, og Undersaatternes Ulydighed bliver da stemplet til Oprør mod Himmelen. Calicuts Trone er næsten den eneste i Indien, der er besat med denne første Kaste, ellers seer man de mindre udmærkede i Besiddelse af Regieringen. Der gives endog saa ringe paa Tronen, at deres Tienestefolk vilde blive beskiemmede og udskudte af deres Kaster, dersom de fornedrede sig til, at spise med deres Monarker. Disse Folk vogte sig da nok for at giøre sig til af, at de have spiist med den naadige Herre. Denne Fordom er maaskee ikke latterligere end saamangen anden. Den nedstemmer de Stores Stolthed, den helbreder de Lavere for barnagtig Forfængelighed. Saa mægtig er Overtroen. Allevegne er det ved den, Meningen hersker i Verden. Ved Hielp af Overtroen er Listen kommen til at dele Herredømmet med Vælden. Naar den ene har erobret alt, underkastet sig alt, kommer den anden og foreskriver den Love. De indgaae Forliig med hinanden; Menneskene bøye deres Hoveder under dem, og lade sig Hænderne binde. Hænder det sig, at disse tvende Magter blive misfornøyede med hinanden, og reise sig mod hinanden, da seer man Borger-Blodet rinde langs ad Gaderne. Den ene Deel stiller sig op under Overtroens Fane, den anden rykker frem under Vældens. Fædrene skiere Halsen over paa deres Børn; Børnene giøre sig ingen Betænkning over, at støde Dolken i Hiertet paa deres Forældre. Ethvert Begreb om Retfærdighed ophører; enhver Følelse af Menneskelighed bliver udslettet. Mennesket synes i et Øyeblik at være forvandlet til et rivende Dyr. Man raaber paa den ene Side: I Oprørere! lyder eders Fyrste; man skriger paa den anden: I ugudelige Spottere! adlyder Gud, der er eders Konges Herre, eller døer. Dristig tør jeg derfor henvende mig til alle Jordens Fyrster, og aabenbare dem al Klerkeskabs hemmelige Tanke. De vide da,

at dersom Klerken skriftede aabenhiertig, da vilde han sige: Dersom Fyrsten ikke gaar mig til Haande, da er han min Fiende. Jeg har givet ham Sverdet i Haanden, men paa det Vilkaar, at jeg vil betegne ham de Hoveder, det skal hugge af*. Bramerne, der have Religionen og Videnskaberne i hele Indien i Bevaring, blive brugte som Ministre i de fleste Stater, og anordne alt efter deres Godtbefindende, uden at Sagerne derfor gaae bedre.

Hele Calicut er slet bestyret, og Hoved-Staden endnu slettere. Den har hverken Politie eller Fæstningsværker. Dens Handel, der er bebyrdet med en uendelig Hob Paalæg er næsten ganske i Hænderne paa nogle Maurer, der ere de meest fordærvede og troløseste i hele Asien. En af dens største Fordele er, at den paa Floden Beypour, der løber kun 2 Mile derfra, faar Tek-Træe, som findes i Overflødighed paa de hos liggende Sletter og Bierge.

Colastry-Husets Eyendomme, der ligge tæt ved Calicut, ere ikke stort bekiendte uden af den franske Kolonie i Mahee, der opvoxer igien af sin Aske; og af den Engelske Kolonie Talichery, der ikke har fristet noget Uhæld. Denne sidste, der har en Folkemængde

* Saa bitter end Anmærkningen kan synes, forholder det sig dog virkelig saaledes. Man behøver kun at sætte andre Udtryk istedet for de brugte — Sandheden vil da blive indlysende. Selv Gud — eller efter de Udtryk, som nu ere i Mode — selv den oplyste Fornuft siger jo til enhver Fyrste: til Retfærds Fremme er Dig Sverdet betroet, men paa det Vilkaar, at Du ey maa bruge det uden mod dem, der opsætte sig mod den. Palladsets Beboer staar jo ligesaavel som Hyttens under Retfærds Love. Hver passe, som Fyrste, som Undersaat, redelig sin Dont efter dens Forskrift; da vil, da maae Sverdet blive i Skeden. Oversætteren.

af en 15 à 16,000 Siele, havde 300 Hvide og 500 Sorte til sit Forsvar. De ere blevne kaldte derfra, siden Nationen har i disse Farvande faaet en Overvægt, der ikke lader den frygte for at see sine Loger angrebne. For Tiden faar den med meget ringe Bekostning derfra en 1500,000 Pund Peber, og nogle andre Varer af ringe Betydenhed.

Nogle Fyrstendømmer undtagne, der neppe fortiener at nævnes, udgiøre de Stater, vi her have omtalt, egentlig det hele Malabar, et Land der er mere behageligt end rigt. Man udfører ikke stort andet derfra end Kryderier og Specerier. De betydeligste ere Sandel-Træe, Indisk Safran, Kardamome, Ingefær, uægte Kaneel og Peber.

16. Produkter, der ere Malabar-Kysten egne.

Sandel-Træet er paa Størrelse som Nøddet-Træet, dets Blade ere helrandede (entieres) ovale og modsatte. Dets Blomster bestaar af et eneste Blad, der er besat med otte Støv-Traade og siden paa Pistillen, som bliver et smagløst Bær, der i Skikkelsen ligner Laurbær-Træets. Dets Veed er hvid i Udkanten og guul i Midten, naar Træet er gammelt. Denne Forskiel i Farven giver tvende Sorter Sandel-Træe, som anvendes til eens Brug, og ere lige gode i bitter Saft og aromatisk Lugt. Af Støvet af dette Træe giør man en Salve, hvormed man gnider sig Kroppen i China, i Indien, i Persien, i Arabien, og i Tyrkiet. Man brænder det ogsaa i Værelserne, hvor det udbreder en behagelig og forfriskende Lugt. Det meste af dette Træe, som man tillegger en ætsende (incicive) og fortyndende Kraft, bliver i Indien. Til Europa fører man fornemmelig det røde Sandel-Træe, endskiønt det er mindre agtet og mindre i Brug. Dette er Veddet af et forskielligt Træe, som er almindelig paa

Coromandel-Kysten. Nogle Reysende forvirre det med Calcatoner-Træet, der bruges til at farve med.

Den Indiske Safran, som Medecinerne kalde Curcuma eller terra merita, har en meget lav og urteagtig Skaft, som voxer op af sammenklumpede Frøe med fem til sex Blade, der sidde paa lange Stilke. Blomsterne, der sidde i et skiellet Ax tæt ved Roden, ere purpurfarvede, indskaarne i sex ulige Dele. De have kun een Støv-Traad, der sidder ligesom de paa Pistillen, som bliver til en Kapsel med tre Rum, der ere fyldte med rundagtige Frøe. Roden bestaar af 5-6 aflange og knortede Knoller. Man anseer den aabnende og god for Guulsot. Indianerne brugte den til at farve guult med og den blandes i Tillavningen af næsten alle deres Retter.

Man finder paa forskiellige Steder i Indien flere Slags Kardamome, hvis Skillemærker ikke ere blevne tilstrækkelig iagttagne. Den, der voxer i Egnen omkring Cochin, Calicut og Canonor er den mindste og agtes meest. Den har ligesom de andre Sorter meget overeensstemmende med den Indiske Safran, hvorfra den skiller sig ved sine Blade, der ere langt flere; ved sin Stengel, der er høyere; ved sit Blomster-Ax, der er løsere og kommer umiddelbar fra Roden; ved sin Frugt, der er mindre. Dens Frøe, der har noget behagelig krydret, bliver brugt i de fleste Indianske Ragouter. Ofte blander man det med Areqve og Betel. Undertiden tygger man det bag efter. Medicinen betiener sig fornemmelig af den til at hielpe paa Fordøyelsen og styrke Maven. Kardamomen behøver ikke at dyrkes, den voxer af sig selv paa Steder, der ere belagte med Aske af Planter, som man har brændt.

Ingefæren ligner temmelig Kardamomen i Stillingen og Bygningen af dens Blomster, hvis Ax gaar ud fra samme. Roden, der er knortet og riflet,

skyder endeel Skud af en tre Fods Høyde, hvis Blade ere smalere. Den er hviid, fiin og har en næsten ligesaa pirrende Smag som Peberen. Indianerne betiene sig af den for at betage Riisen, der er deres almindelige Føde, dens naturlige Eenhed. Naar dette Specerie blandes med andre, giver det Retterne, der laves dermed en stærk Smag, der mishager alle Fremmede uden Forskiel. Imidlertid ere de Europæere, der komme til Ostindien uden Midler, nødte til at venne sig dertil. De andre lære at finde sig deri af Føyelighed mod deres Koner, som for største Delen ere fødte i Landet. Der, som paa ethvert andet Sted, er det lettere for Mændene at antage Fruentimrenes Smag og Svagheder, end at helbrede dem derfor. Maaskee kræver Klimaet ogsaa denne Maade at leve paa. Den beste Ingefær er den, man dyrker paa Malabar. Den næstbeste kommer fra Bengalen. Man agter den mindre, der voxer i Decan og paa den hele Indianske Øe-Samling; dog derfra undtagen den røde Ingefær paa Molukkerne — en Art, der er forskiellig fra den sædvanlige i Farven af dens Rod og dens mindre skarpe Saft.

Den uægte Kaneel, bekiendt i Europa under Navn af cassia lignea, finder man paa Timor, Java og Mindanao; men den, som voxer paa Malabar-Kysten, er meget bedre. Træet, hvoraf man faar den, er som det Ceilonske, et Slags Laurbær-Træe; det giver samme Produkter og ligner det i sine fleste Egenskaber. Dets Blade ere lange. Dets Bark, der er tykkere og rødere, er mindre saftig, og udmærker sig fornemmelig ved en Klæbrighed, som man mærker ved at tygge paa den. Disse Tegn tiene til at opdage Kiøbmændenes Bedragerie, der sælge den blant den ægte Kaneel, som har en langt stærkere Kraft og er fire Gange dyrere. Da Hollænderne saae, at de maatte

opgive alt Haab om, at faae de Træer, der give den, udryddede af Skovene, hvori de vare adspredde, fik de, medens de havde Overvægten i Malabar, det Indfald, at fordre af Landets Fyrster, at de skulle frasige sig deres Ret til at afskrælle dem Barken. Denne Forpligtelse, som aldrig er bleven nøye efterlevet, er bleven det endnu mindre, siden den Magt, der havde paalagt den, har tabt sin Styrke og har forhøyet Prisen paa den Ceilonske Kaneel. Den Malabarske kan nu omstunder udgiøre en Artikel af 200,000 Pund. Den mindste Deel deraf gaar til Europa. Det øvrige afsættes i Indien, hvor det sælges for en 20 til 25 ß. Pundet, endskiønt det kun har kostet 6 ß. Denne Handel er ganske i de Engelske Frihandleres Hænder. Den maae tage til, men aldrig vil den komme Peber-Handelen nær.

Peber-Træet er en Buskvext, hvis Rod er trævlet og sortagtig. Dets Stamme, der er ranket og smidig som Viin-Stokkens, behøver et Træe eller en Stang til at voxe op ad. Den er grenet, besat med Knæe, hvoraf ethvert skyder et ovalt, spidst, meget glindsende Blad, hvori der gaar fem Nerver og som har en stærk Lugt og en pirrende Smag. Mod Midten af Qvisten og som oftest paa Enderne af dem seer man smaae Klaser, som ligne Ribsbuskens og som bære omtrent 30 Blomster, der bestaae af to Støv-Dragere og en Pistil. Frugten, som følger derpaa; er først grøn, siden rød, af Størrelse som en Ært. Man afplukker den i Almindelighed i October, fire Maaneder efter at den har blomstret, og udsætter den 7 til 8 Dage i Solen. Den sorte Farve, som den da faar, har skaffet den Navn af sort Peber. Man giør den hviid ved at afpille den yderste Skal. Den, der er størst, tungest og mindst skrumpen er den beste.

Peber-Træet voxer villig paa Øerne Java; Sumatra og Ceilon, men fortrinlig got paa Malabar-Kysten. Det saaes ikke men plantes og Valget af Skuddene fordrer megen Opmærksomhed. Det bærer ikke førend efter tre Aars Forløb. Det første Bære-Aar og de to paafølgende giver det saa overflødigt, at der gives Stokke, som bære endog 6 til 7 Pund Peber. Siden tager Mængden bestandig af, og Planten taber sig saa hurtig, at den i det 12te Aar intet mere bærer.

Peber-Træets Dyrkning er ikke vanskelig. Man behøver kun at plante det i feed Jord og, især i de første tre Aar, omhyggelig bortluge de Urter, der voxe i Overflødighed omkring Roden af det. Da Solen er det meget nødvendig, maa man, naar Pebertræet er færdig til at bære, udskiære de Træer, det staar op til, at ikke deres Skygge skal blive til Skade for dets Frugtbarhed. Naar Frugten er afplukket, er det godt, at beskiere det i Toppen. Uden denne Forsigtighed vilde man kun faae meget Træe, men kun liden Frugt.

Udførselen af Peber, som fordum var ganske i Portugisernes Hænder, og som Hollænderne, Engellænderne og Franskmændene nu dele imellem sig, kan paa Malabar-Kysten stige til 10 Millioner Pund. Pundet regnet til 10 ß. udgiør det en Artikel af noget over en Million Rigsdaler. I andre Produkter udføres der af Landet for det halve af denne Summa. Ved Afsætningen af disse Varer sættes det i Stand til at betale den Riis, det faar fra Ganges og Canara; de grove Kattuner, som Mayssur og Bengalen forsyne det med; de forskiellige Handels-Varer, Europa sender det. Betalingen i Penge er intet eller ubetydeligt.

Canara, Grændse-Landet til det egentlig saa kaldte Malabar, er efterhaanden blevet forøget med Provindserne Onor, Baticala, Bandel og Cananor, hvorved det er blevet temmelig stort. Det er meget

frugtbart især paa Riis. Forhen var det den meest blomstrende Stat i disse Lande, men det gik tilbage for den, da dens Fyrste saae sig tvungen til aarlig at give en 2 à 300,000 Rigsdaler til Maratterne hans Naboer, for at være fri for deres Plyndringer. Det er faldet endnu dybere, siden Hyder-Ali-kan blev dets Herre. Mangalor, der tiener det til Havn, er forfaldet i samme Forhold. Det er blevet mindre søgt af fremmede Skippere, baade fordi Varerne ikke mere vare der i saa stor en Mængde og fordi Afgifternes Forøgelse forhøyede Prisen paa dem overmaade meget. Imidlertid ere Sæderne dog blevne ligesaa fordærvede, som de havde været det i umindelige Tider. Canara er endnu stedse i Besiddelse af at levere de vellystigste Skiøger og de skiønneste Dandserinder i hele Indostan.

17. Goas nutidige Forfatning.

Handelen, der bragte Venedig til at stige op af sine Sumper og Amsterdam af sine Moradser, havde giort Goa til Middelpunktet for Indiens Rigdomme og et af de berømteste Handels-Steder i Verden. Tiden, de i Asien sædvanlige Revolutioner, Overmodet, der er uadskillelig fra megen Lykke, den Kielenskab der følger en Overflød, som er let forhvervet; de mere oplyste Nationers Konkurrense, Uredelighed hos Fiskus og Underslæb af Private, Troløsheder og Grusomheder af ethvert Slags: disse Aarsager og andre, der maaskee ere undgaaede os, have styrtet denne stolte Øe i Afgrunden. Den er ikke længere noget; og Feylene ved dens Bestyrelse, dens Borgeres Fordærvelse, Munkenes Indflydelse paa de offentlige Beslutninger give ikke noget Haab om, at den vil reise sig igien. Skildt ved saamange frugtbare Provindser, der blindt hen modtoge dens Love, har Goa af sin gamle Vælde kun be-

holdt den lille Øe, hvorpaa den ligger og de tvende Halvøer, der danne dens Havn.

18. Om Angrias Søerøvere.

Norden for Goa foruroligede Maratterne, der ere Herrer af nogle Pladse ved Strandbredden, dette Ocean med deres Plyndringer. Dette Søe-Røverie fortørnede Mogulen meget stærk, som nyelig havde undertvunget de nordlige Dele af Kysten. For at beskytte sine Undersaatters Skibsfart anskaffede han en Flaade, der fornemmelig var bestemt til at undertrykke denne Røver-Lyst. Disse tvende Flaader vare da hinanden i Veyen. I daglige og blodige Trefninger viste Maratten Conagy-Angria saamegen udmærket Duelighed, at man overdrog ham Bestyrelsen af hans Nations Søemagt og strax derefter Gouvernementet over den vigtige Fæstning Swerndroog, der er bygget paa en liden Øe, et lidet Stykke fra Fastlandet.

Denne overordentlige Mand havde kun vundet for sig selv. Dem, der havde været hans Staldbrødre ved hans Seyervindinger, fik han til at vedtage den Plan, han havde lagt til at giøre sig uafhængig, og ved Hielp af dem bemægtigede han sig de Skibe, han saalænge og saa lykkelig havde kommanderet. Al den Umage man giorde sig for at faae ham til at træde tilbage i sin Hørsommelighed igien, var spildt. Lyst til Plyndring og den Berømmelse, han havde for sin Ædelmodighed, drog endog saa stor en Mængde uforfærdede Vovehalse til ham, at det blev ham en let Sag, at giøre Erobringer. Hans Regiering strakte sig paa Kysten fra Tamana til Rajapour eller 40 Mile, og op i Landet 20 til 30 Mile eftersom Stederne laae til og vare lette at forsvare. For sit største Held og for al sin Berømmelse kunde han dog takke sine Operationer til Søes, der bleve fortsatte med den samme Virksomhed,

den samme Kiekhed og den samme Kyndighed af dem, der bleve Arvinger til hans Navn og til hans Stater.

Disse Fribyttere angrebe i Førstningen kun Indianske, Mauriske eller Arabiske Skibe, der ikke havde kiøbt sig Pas af dem. Længere hen anfaldte de Europæernes Skibe, som saae sig satte i den Nødvendighed at gaae under Konvoy. Denne Forsigtighed kostede meget og befandtes utilstrækkelig. Endog Skyts-Skibene bleve ofte angrebne og adskillige Gange tagne ved Entring.

Disse Plyndringer havde varet i 50 Aar da Engellænderne forenede sig 1722 med Portugiserne mod disse Søerøvere. Man besluttede med felleds Magt at ødelegge dette Røver-Rede. Expeditionen gik af med Tab og Skam. Den som Hollænderne foretoge sig to Aar derefter, lykkedes ikke bedre. Endelig samtykkede Marat-Fyrsten, som Angriaerne afsloge en Skat, hvilken de længe havde betalt ham, at anfalde den felleds Fiende til Lands, medens Engellænderne skulde angribe ham til Søes. Dette forenede Angreb havde et fuldkommen lykkeligt Udfald. De fleste Havne og Fæstninger bleve tagne i Kampagnen 1755. Hoved-Staden Geriats faldt det følgende Aar, og dens Overgivelse tilintetgiorde for bestandig en Stat, der kun bestod ved det Almindeliges Ulykke. Til Uhæld bleve Levningerne af den kun brugte til at forøge den Marattiske Magt, der allerede var alt for frygtelig.

19. Maratternes nutidige Forfatning paa Malabar-Kysten.

Dette Folk, der i lang Tid var indsluttet af sine Bierge, har lidt efter lidt udbredet sig til Søen, og beboer nu den vidtløftige Strækning imellem Surate og Goa, der begge med al deres Størrelse ere ligestærkt truede af den. Det er berømt paa Coromandel-Kysten

hen ad Delhy og ved Ganges af sine Streiferier og Plyndringer; men dets Hierte-Rod, dets Hoved-Styrke og faste Boepæl har det paa Malabar-Kysten. Den Røver-Aand, der udmærker det i de Lande, det kun giennemstreifer, taber det i de Provindser, det har erobret. Allerede er Tilstanden bleven bedre paa de Steder, som saalænge vare knusede under Portugisernes Tyrannie, og med hvilke det Tid efter anden har forøget dets Magt. Ved Naboe-Havene viser det en langt anden Adfærd. Ikke allene plyndrer det der de Skibe, som ere for svage til at giøre det Modstand, men det giver endog fremmede Søe-Røvere Fristed hos sig, naar de ville finde sig i at dele deres Priser med det.

20. Forandringer, der ere foregaaede i Surate. Følgerne af den Indflydelse Engellænderne fik der.

Surate var i lang Tid den eneste Havn, hvor det Mogulske Rige udførte sine Manufaktur-Varer, og fik igien hvad det behøvede til dets Forbrug. For at holde den i Rolighed, og tillige forsvare den, faldt man paa at bygge et Kastel, hvis Kommandant ikke havde noget over Byens Kommandant at sige. Man brugte endog den Forsigtighed at vælge tvende Gouverneurer, hvis Gemyts-Arter ikke lettelig lode sig forene til Handelens Undertrykkelse. Ugunstige Omstændigheder frembragte en tredie Magt. De Indiske Have vrimlede af Søe-Røvere, som standsede Skibsfarten og hindrede de andægtige Musulmænner fra at giøre Reysen til Mekka. Mogulen ansaae Chefen for en Kolonie i Tafres, der havde nedsat sig i Rajapour, for at være skikket til at standse disse Røverier, og han valgte ham til sin Admiral. Til aarlig Lønning anviste man ham 3 Lack Rupier eller en 150,000 Rigsdaler, som skulde tages af Landets Indkomster. Da denne Sum ikke var bleven

rigtig betalt, bemægtigede Admiralen sig Slottet og fra Slottet undertvang han sig Byen. Derved kom alt i Forvirring og Maratternes Gierrighed, der aldrig kan bringes til Hvile, kom i stærkere Bevægelse end nogensinde forhen. Disse Barbarer havde allerede for længe siden udstrakt deres Voldsomheder til Havnene ved Pladsen og fik en Trediedeel af Paalæggene, for ikke at forurolige den Handel, der dreves i det Indre af Landene. Med denne Kontribution havde de ladet sig nøye, saalænge Lykken ikke tilbød dem betydeligere Fordele. Da de saae Giæringen i Gemytterne, tvivlede de ikke paa, at jo et af Partierne vilde i Heden aabne dem Portene, og de nærmede sig med en stærk Magt til Murene. Kiøbmændene, som saae sig hver Dag udsatte for at blive plyndrede, kaldte 1759 Engellænderne til Hielp og hialp dem til at bemægtige sig Kastellet. Fordelen af at have det under deres Bevogtelse, saavelsom Udøvelsen af Admirals-Rettighederne bleve dem overdragne af Hoffet i Delhy med de Indkomster, som vare lagde til disse tvende Poster. Denne Forandring skaffede Surate og dens Nabab nogen Rolighed, men satte den tillige i en fuldkommen Afhængighed af den Magt, man havde anraabt om Hielp.

Dette lykkelige Udfald forøgede Stoltheden hos det Engelske Kompagnies Agenter. De af dem, der forestode Handelen i Malabar, fortæredes af en hemmelig Ærgrelse over, at de ikke havde havt nogen Deel i de umaadelige Rigdomme, man havde tillagt sig paa Coromandel-Kysten og i Bengalen. Deres Graadighed, der i mange Tider havde kastet Øynene om paa alle Sider, dvælede endelig 1771 paa Borokia, en stor Bye, der ligger 35 Mile fra Mundingen af Floden Norbedals, som falder ud i Cambayes Bugt; Stedet er fra ældgamle Tider berømt for sin Jordbunds Frugtbarhed og dets mange Manufakturer. Ikke

engang Koffardie-Skibene kunne uden ved Hielp af Høyvandet gaae op ad Floden eller ned ad den, uden naar Vandet gaar ud igien.

Femhundrede Hvide og tusende Sorte toge fra Bombay, for at bemægtige sig Stedet, under de ubetydeligste Forevendinger. Expeditionen gik overstyr formedelst Anførerens Uduelighed. Den blev foretaget igien det følgende Aar. Af nogen Lykke i Begyndelsen, og maaskee endnu mere af en gammel Tradition, der tilsagde dem, at deres Bye aldrig skulde blive indtagen, bleve de Beleyrede dristige og forsvarede sig temmelig længe, men tilsidst bleve deres Forsvars-Værker indtagne med Storm.

Under hele Beleyringen havde Nabab'ens Moder ikke forladt sin Søn; men trodsede, ligesom han, den Ødelæggelse, Kanonerne og Bomberne anrettede. De gik med hinanden ud af Fæstningen, da den ikke mere kunde holde sig. Man forfulgte dem. Gaae, sagde denne Heltinde til hendes medflygtende Søn; Gaae og see Dig om Sikkerhed og Hielp hos dine Allierede; jeg vil standse vore Fienders Fremgang og maaskee skal jeg undgaae dem. Da hun saae sig alt for meget indsperret, saae man hende tage den Beslutning, der i Indostan er saa sædvanlig for Personer af hendes Kiøn, som have beholdt deres Dolk. Hun giennemborede sit Hierte for at undgaae at bære Lænker. Hendes Søn overlevede hende kun kort.

For sit Uheld var denne Fyrste forbunden til at give Maratterne de sex Tiendedele af sin Indtægt, der ikke oversteg en 34000 Rigsdaler. Det var som Eyere af Amab-Abed, Hoved-Staden i Guzarate, at disse Barbarer fordrede saa stor en Skat. Engellænderne unddroge sig ikke allene fra denne Ydmygelse, de vilde endog øve Herligheds-Rettighederne over hele Provindsen

sen. Saa modsatte Fordringer bleve en Sæd til Uenighed. Alt blev 1776 bilagt ved en Traktat, som fastsatte, at de gamle Usurpateurer skulde beholde deres Erobringer, men de nye skulde have frie Raadighed over Barokie, og at man skulde forøge dens Grund med en anden, hvis Skatter vilde give en 150,000 Rigsdaler.

Maratterne syntes da at være i en Forfatning, der ikke tillod dem at haabe et saa gunstigt Udfald. Eenigheden imellem disse Røvere havde aldrig været afbrudt. Denne Samdrægtighed havde givet dem en bestemt Overvægt over de andre Magter i Indostan, der ideligen bleve tumlede af indvortes Uroligheder. Deres første Stridigheder brøde løs 1773. Broderen og Sønnen af deres sidste Overhoved giorde hinanden Riget stridigt. Undersaatterne delte sig og toge Partie efter deres Tilbøylighed eller deres Fordele.

Under denne borgerlige Krig satte Soubaben af Decan sig igien i Besiddelse af de Provindser, som uheldige Tider havde tvunget ham til at afstaae til disse Barbarer. Hydar-Ali-kan tilegnede sig den Deel af deres Land, som laae ham beleyligst. Engellænderne ansaae Omstændighederne for gunstige til at bemægtige sig Salsete, hvorfra Maratterne 1740 havde fordrevet Portugiserne.

21. Beskrivelse over Øen Salsete.

Denne Øes Erobring fandtes ikke saa let, som man havde ventet. Kastellet i Tanach, der udgiorde dens hele Styrke, blev forsvaret med en Kyndighed, en Haardnakkenhed, der var ubekiendt i disse Lande. Opfordret til at overgive sig svarede den 92 Aars gamle Gouverneur kiækt: Dertil er jeg ikke sendt herhen, og han fordoblede sin Virksomhed og sit Mod. Først efter at han var bleven dræbt, og hans kiekke

Staldbrødre havde udholdet en meget mordisk Storm efter hans Død, var det at de brittiske Tropper gik ind i Fæstningen den 28de December 1774.

Seyervinderen saae sig da Herre over en Land-Strækning, der rigtig nok er kun 20 Engelske Mile i Længden og 15 i Breden; men som er en af de folkerigeste og frugtbareste i Asien. Midt paa den er Bierget Kenari, som er fuldt af store og dybe Udhulinger, der alle ere giorte i Klippe-Stenen. Det er Pagoder, som i Almindelighed ere giorte i Rad, men undertiden anbragte oven paa hinanden. De ere som oftest prydede med Figurer og Indskrifter, der ere enten udskaarne eller indgravede i Stenen. Samme Besynderligheder finder man paa Øen Elephanta, der ligger tet ved Salsete.

Disse forunderlige Arbeider have givet Anledning til en Mængde Fabler. Almuen troer, at de ere giorte for 500,000 Aar siden ved nogle Guddomme af en ringere Klasse. Æren derfor tillægge nogle Bramer Alexander den Store, som de behage at smykke med alt, hvad der synes dem at overstige Menneskets naturlige Kræfter. Med Grund kan man formode, at Engellænderne, som vi allerede skylde saa mange Oplysninger over Asien, ikke ville forglemme noget, for at komme til at forstaae disse Mindesmærker, der kunne kaste saameget Lys paa Indianernes Religion og Historie. Denne Umage vil blive dem saameget mindre vanskelig, som Salsete ikke er skilt fra Bombay, uden ved en meget smal Kanal.

22. Beskrivelse over Øen Bombay. Dens nutidige Forfatning og Vigtighed.

Denne Øe, der ikke er synderlig mere end 20 til 25 Engelske Mile i Omkreds var temmelig længe en Gienstand for Skræk. Ingen vilde nedsætte sig i et

Land, der var saa usundt, at det var blevet til et Ordsprog: Fra Høst til Høst er et Menneskes Liv i Bombay. Markerne vare da opfyldte med Bambous-Rør og Cocos-Træer. Med raadden Fisk giødede man Træerne. Stinkende Moradser fyldte Kysterne med smitsomme Dunster. Disse Aarsager til Ødelæggelse vilde vist nok have givet Engellænderne Afsmag for deres Kolonier, dersom de ikke vare blevne holdte tilbage der, fordi det var den beste Havn i Indostan, og den eneste, der, saavelsom Goas, kan modtage Linie-Skibe. Denne særegne Fordeel opvakte det Ønske hos dem, at de kunde giøre Luften sund, og det lykkedes temmelig let ved at aabne Landet og skaffe Vandet Afløb. Lokkede af den milde Regiering begave sig da Indbyggerne fra Naboe-Egnene i Mængde hen til dette Etablissement.

Kaster man et Øye paa Kloden fra de historiske Tiders Begyndelse, vil man see Menneskene forfulgte af Ulykken at samle sig, hvor det bliver dem tilladt at drage Aande. Er det ikke forunderligt (?) at saa almindeligen og bestandigt man end har seet dette, har Herske-Lysten dog ikke endnu lært, at det eneste Middel at forebygge Udvandringer, er at giøre Forfatningen saa god for Undersaatterne, at de kunne have Lyst til at blive i det Land, hvor de ere fødte.

For Tiden regner man i Bombay næsten 100,000 Beboere, hvoraf 7-8,000 ere Matroser. Nogle Silke- og Bomulds-Manufakturer sætte nogle faa i Arbeide. Da de Produkter, der fordre stærk Næring, ikke kunne trives paa en reen Klippe-Grund, hvor Jorden har kun liden Dybde, har Mængden lagt sig efter at dyrke et ypperligt Slags Løg, der tillige med Fisken, som man lader tørre, bliver fordelagtigen solgt paa de længst bortliggende Handels-Steder. Dette Arbeide udføres ikke med den Døsighed, der er saa almindelig under en

brændende Himmelegn. Indianeren har viist, at han kan vækkes til Kappelyst, og hans Karakter er paa en vis Maade bleven forandret ved de utrettelige Parsters Exempel. Disse sidste ere ikke blot Fiskere og Agerdyrkere. Skibenes Bygning, Tiltakling, Udredning, alt hvad der hører til Skibsfarten, bliver deres Virksomhed og Vindskibelighed betroet.

Førend 1759 landede de Skibe, der bleve expederede fra Europa til det røde Hav, den Persiske Bugt og Malabar almindelig ved de Kyster, hvor de skulle levere deres Penge og deres Handels-Varer og hvor de skulde tage deres Ladninger. Siden denne Tid begive de sig alle til og forblive ved Bombay, hvor man uden Bekostning sammensanker Produkterne fra Naboe-Egnene efter at det Engelske Kompagnie er blevet beklædt med Stor-Mogulens Admiralskab, og forbundet til at holde en Søemagt og en temmelig stærk Søemagt paa disse Høyder.

Paa et saadant Sted maatte Verfterne, Skibene og Kiøbmændene nødvendig formere sig. Ogsaa har Øen temmelig hurtig bemægtiget sig hele Skibsfarten og en stor Deel af Handelen, som Surate og de andre Naboe-Handels-Steder hidtil havde drevet paa de Asiatiske Have.

Disse Fordele maatte gives Fasthed. For at bringe det dertil har man med Fæstnings-Værker omgivet den Havn, hvor Driv-Hiulet er til saamange Operationer, og hvor de Eskadrer skulle kalfatres, der blive sendte fra Storbrittanien til det Indiske Ocean. Disse Værker ere stærk byggede og have, som man siger, ingen anden Feyl, end at de ere alt for vidtløftige. Til deres Forsvar have de 1200 Europæere og en langt større Mængde Asiatiske Tropper.

I Aaret 1773 steeg Indtægten af alt, hvad der staar under Bombay til 2,834,845 Rigsdaler 60 ß.

og Udgifterne derved til 2,648,156 Rdlr. 16 ß. Forfatningen i disse alt for talrige Kolonier er sikkerlig siden denne Tid bleven forbedret, men vi vide ikke naar det er skeet.

De Engelske og Marattiske Besiddelser i Malabar ere alt for blandede, deres Tarv alt for modsat, deres Fordringer alt for vidtløftige, at ikke begge Nationer enten lidt tidligere eller lidt sildigere ville komme til at prøve Styrke med hinanden. Hvilken af dem der vil beholde Overhaand kan man ikke sige. Udfaldet vil beroe paa de Omstændigheder, hvori de befinde sig; de Allianser, de have indgaaet; og fornemmelig paa de Statsmænd, der forestaae det politiske; de Generaler der kommandere deres Armeer. Vi ville see om Roligheden er bedre befæstet paa Coromandel- og Orixa-Kysterne, der gaae fra Forbierget Comorin til Ganges.

23. Forfatningen paa Coromandel-Kysten ved Europæernes Ankomst.

Geograferne og Historieskriverne giør altid Forskiel paa disse tvende hinanden tilgrændsende Lande, der beboes af Nationer, hvis Vedtægter og Mynter ere hinanden ulige. De ere ogsaa forskiellige i Sproget. De, der beboe Orixa have et eget Tungemaal, medens deres Naboer tale i Almindelighed Malabarsk. Men da Handelen, der drives i disse Lande, næsten er den samme og den drives der paa eens Maade, ville vi betegne dem begge med det ene Navn Coromandel. De tvende Kyster have desuden andre Træk, hvori de ligne hinanden. Paa den ene saavel som paa den anden er Heden meget stærk. Men fra Begyndelsen af Junii til midt i October giøre Søe-Vindene, der reise sig Klokken 10 om Morgenen og blæse til henved Kl. 10 om Aftenen Klimaet taaleligst. Den er endnu mere tiølig i Julii

og fornemmelig i November formedelst Regnen, som man kan kalde bestandig.

Dette umaadelige store Fang er paa en Strækning af omtrent en Miil skiult med en Sand, der er ganske og aldeles gold, hvorpaa det Indiske Oceans Bølger brydes med Voldsomhed. Fordum landedes der kun med Canoer, som vare giorte af lette tilsammenslagne Bræder, der, saa at sige vare sammensyede med Kaïre. De første Europæere, der kom til disse Strandbredder vilde bruge større og stærkere Skibe. Gientagne Uheld helbredede dem for denne Indbilskhed. Siden efter indsaae de, at det fornuftigste var at rette sig efter en Skik, som i Begyndelsen havde syntes dem, kun at egne et Folk, der savnede baade Oplysning og Erfaring.

Endeel Grunde voldte, at dette Land blev i Begyndelsen tilsidesat af de første Europæere, der reyste til Indien. Ved utilgiengelige Bierge var det skilt fra Malabar, hvor disse kiekke Søemænd arbeidede paa at sætte sig fast. Man fandt der ikke de Krydderier og Specerier, som fornemmelig droge deres Opmærksomhed til sig. Endelig havde indbyrdes Stridigheder forjaget Rolighed, Sikkerhed og Vindskibelighed derfra.

Ved denne Tid styrtede Riget Busnagar, under hvis Love dette store Land stod, sammen fra alle Kanter. De første Konger i denne skiønne Stat havde havt deres Talenter at takke for deres Magt. I Krigs-Tider saae man dem i Spidsen for deres Armeer. I Freds-Tider bestyrede de deres Kollegier, visiterede deres Provindser og pleyede Retten. Et alt for varigt Velgaaende fordærvede dem. Lidt efter lidt kom de i Vane med, kun sielden at vise sig for Folket, at lade sig vise guddommelig Ære, at overlade Omsorgen for Bestyrelsen til deres Generaler og Ministre. Denne Adfærd lagde Grunden til deres Undergang. Gouver-

neurerne i Visapour, Carnatet, Golconde og paa Orixa giorde sig uafhængige under Navn af Konger. De i Maduree, Tanjaur, Maissour, Gingi og nogle andre anmassede sig ogsaa den øverste Magt, men uden at forandre deres gamle Titel Naick. Denne store Forandring var endnu ny, da Europæerne viste sig paa Coromandel-Kysten.

Handelen med Fremmede var den Tid kun ubetydelig. Den indskrænkede sig til Diamanter fra Golconde, der gik over Land til Calicut og Surate og derfra til Ormuz eller til Suez, hvorfra de udbredte sig i Europa og Asien. Mazulupatnam, den paa Gods og Mennesker rigeste Bye i disse Lande, var den eneste Handelsplads man kiendte for Kattunerne. Paa et stort Market, som holdtes der aarlig, bleve de kiøbte af Arabiske og Malabarske Skibe, som søgte dens Havn, og af Karavaner som kom dertil fra langt bortliggende Steder. Disse Kattuner havde samme Bestemmelse som Diamanterne.

24. Hvorledes Europæerne have oprettet deres Handel paa Coromandel og hvad Udvidelse, de have givet den.

Den Smag, man blandt os begyndte at faae paa de Coromandelske Manufaktur-Varer, bragte alle de Europæiske Nationer, som seylede paa de Indiske Vande, til at tage den Beslutning, at sætte sig ned paa denne Kyst. De lode sig ikke afdrage derfra enten af de Vanskeligheder, der vare ved, at lade Handels-Varer ankomme fra det Indre af Landene, der ikke havde nogen seylbar Flod; ey heller af den yderlige Mangel paa Havne i Egne, hvor man en Deel af Aaret ikke kan holde Søen; ey heller af Kysternes Ufrugtbarhed, der for største Delen ere udyrkede og ubeboede; ey heller af det tyranniske og vaklende i Regieringen. De tænkte

at Vindskibeligheden nok skulde komme at søge sig Penge; at Pegu skulde skaffe Tømmer til Bygninger; og Bengalen Korn at leve af; at en ni Maaneders rolige Seylads vilde være mere end tilstrækkelig til Ladningernes Henbringelse; at man behøvede kun at befæste sig, for at sætte sig i Sikkerhed for at blive udsuget af de svage Despoter, der undertrykkede disse Lande.

De første Kolonier bleve anlagte paa Strand-Bredden. Nogle havde Overmagten at takke for deres Tilblivelse; de fleste bleve anlagte med Fyrsternes Samtykke; alle havde de en meget indkneben Land-Strækning. Deres Grændser vare bestemte ved en Tiørne-Hekke, som tiente dem til Beskyttelse. Længere hen i Tiden anlagde man stærkere Fæstnings-Værker. Den Rolighed, disse gave, og den Mildhed, der herskede i Bestyrelsen, forøgede i kort Tid Kolonisternes Antal. Disse Etablissementers Anseelse og Uafhængighed stødte mere end een Gang de Fyrster, i hvis Stater de vare blevne oprettede, men deres Bestræbelser for at tilintetgiøre dem bleve frugtesløse. Enhver Kolonie saae sin Velstand tiltage i Forhold til den Nations Rigdom og Kyndighed, der havde anlagt dem.

Ingen af de Kompagnier, der giøre Brug af deres udelukkende Rettighed til at handle paa hiin Side Forbierget Gothaab, har befattet sig med Diamant-Handelen. Den var bestandig overladt til Partikulærhandlerne, og med Tiden faldt den ganske og aldeles i Engellændernes Hænder, eller i Jødernes og Armeniernes, som stode under deres Beskyttelse. Nu omstunder er den ubetydelig. De Revolutioner, der ere foregaaede i Indostan, have bortfiernet Menneskene fra disse rige Miner, og det Anarkie, hvori dette ulykkelige Land er nedsænket, giver ikke noget Haab om, at de ville nærme sig dem igien. Alle Handels-Spekulationer paa

Coromandel=Kysten indskrænke sig til Indkiøbet af Kattuner.

Man kiøber der hvide Kattuner, hvis Forfærdigelses=Maade ikke er saa forskiellig fra vores, at en omstændelig Efterretning derom kunde være os til Fornøyelse eller Nytte. Man kiøber ogsaa der trykkede Kattuner, hvorved Fremgangs=Maaden blev i Førstningen slavisk efterlignet i Europa, men er siden efter giort simplere og fuldkomnere ved vor Industrie; endelig kiøber man ogsaa der skildrede Sirtser, som vi ikke have prøvet paa at eftergiøre. De der mene, at Kostbarheden i vort Haand=Arbeide har allene hindret os fra at optage denne Vindskibeligheds=Green, tage feyl. Naturen har ikke givet os de Materialier, der udfordres til at tillave disse glimrende og uudslettelige Farver, der udgiøre et Hoved=Fortrin ved de Indiske Arbeider. Den har fornemmelig negtet os det Slags Vand, der er nødvendigt til at anbringe dem med Held.

Indianerne betiene sig ikke altid af eens Fremgangs=Maade til at skildre deres Sirtser, enten saa visse Provindser bruge nogle særdeles Smaaekonster dervEd, eller de forskiellige Jordbunds=Arter give forskiellige Safter, som ere skikkede til eens Brug.

Det vilde være at misbruge vore Læseres Taalmodighed, dersom vi vilde aftegne dem den langsomme og møysommelige Gang, Indianerne have taget i deres Konst at skildre deres Kattuner. Man skulde næsten sige, at de have mere deres Ælde end deres Vittighed i Opfindelser at takke for den. Hvad der synes, at stadfæste denne Formodning, det er, at de have staaet stille paa Konsternes Bane, uden at have i endeel Aarhundrede giort et eneste Skridt frem ad, medens vi have giennemløbet den med den yderste Hurtighed, og see med en tillidsfuld Kappelyst det umaadelige Mellemrum, vi endnu have at lægge tilbage for at naae Maa=

let. Vilde man kun see paa de faa Opfindelser, Indianerne giøre, skulde man endog friskes til at troe, at de fra utænkelige Tider have faaet de Konster, de drive, fra mere vindskibelige Nationer; men naar man saa eftertænker, at disse Konster staae i en uadskillelig Forbindelse med Materialierne, Gummierne, Farverne, der ere Indiens særegne Produkter, kan man ikke undslaae sig for at tilstaae, at de ere der opfundne.

Een Ting kunde man maaskee forundre sig over. Det er den lave Priis paa de Kattuner, som ere skildrede med alle Farver. De koste ikke synderlig mere end de, hvori man kun har brugt to eller tre. Men man maae lægge Mærke til, at Kiøbmændene i Landet sælge paa een Gang en betydelig Mængde Kattuner til alle Kompagnierne, og at man blant de Sorter, de levere, kun forlanger nogle faa Sirtser, der ere skildrede med alle Farver, fordi de ere ikke meget søgte i Europa.

Endskiønt den hele Strækning af Indostan, der gaar fra Forbierget Comorin til Ganges, leverer nogle Kattuner af alle Slags, kan man dog sige, at de fine fabrikeres i den østlige; de almindelige i den mellemste; og de grove i den vestligste Deel deraf. Man finder disse Kattun-Fabriker i de Europæiske Kolonier og paa Kysten. De blive flere end fem til sex Mile fra Søen, hvor Bomulden dyrkes mere, og Levnets-Midlerne ere bedre Kiøb. Der giør man Indkiøbene, som man fortsætter en 30 til 40 Mile op i Landet. Disse Kiøbslutninger blive altid overdragne til Indianske Kiøbmænd, som ere boesatte i vore Kontorer.

Man enes med dem om Mængden og Beskaffenheden af de Varer, man vil have. Man fastsætter Prisen efter Prøver og giver dem ved Kontraktens Slutning den fierde eller den tredie Deel af det, de skal koste. Denne Indretning er grundet i den Nødvendig-

hed, det er dem selv, ved deres Medinteressentere eller deres Folk, som de have allevegne, at giøre Forskud til Arbeiderne, at have Opsyn med dem for Kapitalens Sikkerhed og afdrage paa den efterhaanden, ved at tage daglig mod Kattunerne, eftersom de blive færdige. Uden denne Forsigtighed vilde Europa aldrig faae hvad det bestilte. Væverne forarbeidede rigtig nok for deres egen Regning, hvad der gaar til det indenlandske Forbrug. Disse Entrepriser, der fordre kun en ringe Kapital, og en Kapital, der kommer ind hver Uge, overstiger sielden de flestes Evne; men faa af dem have tilstrækkelige Midler til at forfærdige uden Understøttelse de fine Kattuner, som ere bestemte til Udførsel, og de, der kunne det, tillade sig det ikke af en velgrundet Frygt for de Udsugelser, der ere alt for sædvanlige under en saa undertrykkende Regiering.

De Kompagnier, som have Formue dertil eller Forstand derpaa, have altid Kapitalerne til det følgende Aars Udgifter liggende i deres Etablissementer. Denne Maade giver dem Sikkerhed for, at de til den beleyligste Tid ville faae saa mange Handels-Varer, de behøve, og af den Beskaffenhed, som de ønske sig dem. Foruden dette gaae deres Haandværkere og deres Kiøbmænd, som ikke et Øyeblik ere ledige, da aldrig fra dem.

De Nationer, som mangle Penge og Kredit, kunne ikke begynde deres Handels-Operationer førend ved Skibenes Ankomst. De have da kun fem eller sex Maaneder i det høyeste til at udføre Ordrer, man sender dem fra Europa. Varerne blive da forfærdigede og efterseete med Hastværk. Man er endog nødt til at tage mod dem, som man meget vel veed ere slette. Nødvendigheden i at faae fuld Ladning og expedere Skibene, førend Orkan-Tiden indtreffer, tilstæder ikke at være nøyregnende.

Man vilde bedrage sig, dersom man vilde, tænke, at man kunde nøde Entrepreneurerne i Landet til at lade Arbeidet giøre for deres egen Regning, i Haab om, at afsætte det med en passende Fordeel til det Kompagnie, hvormed de stode i Forbindelse. Foruden det, at de for største Delen ikke ere rige nok til at befatte sig med et saa vidtløftigt Anlæg, vilde de ikke være sikre paa at finde nogen Fordeel derved. Dersom uforudseete Tilfælde hindrede det Kompagnie, der satte dem i Virksomhed, fra at giøre sine sædvanlige Udredninger, skulde disse Kiøbmænd ikke finde nogen Afsætning for deres Kattuner. Indianerne, hvis Klædemonners Skikkelse fordrer anden Brede og anden Længde, end de Kattuner have, der ere forfærdigede for Europæere, vilde ikke have dem, og de andre Europæiske Kompagnier see sig forsynede med eller sikre paa alt, hvad deres Handel, efter dens Omfang, fordrer, alt hvad deres Evne tillade dem at kiøbe. At gaae Laane-Veyen, som man har fundet paa, for at hæve denne Forlegenhed, har hverken været, eller kunnet blive til Fordeel.

Det er Skik i Indostan, at den, der laaner, giver en Obligation, hvorved han forpligter sig til at betale Kreditor den laante Summa med Renter. At dette Dokument kan være lovgyldig maa det være undertegnet af tre Vidner i det mindste og paaskrevet, hvilken Dag, Maaned og Aar man har faaet Pengene, og hvormeget man har lovet at give i maanedlig Rente af dem. Dersom Skyldneren ikke efterkommer rigtig, hvad han har lovet, kan han af Udlaaneren arresteres i Regieringens Navn. Man sætter ham ikke i Fængsel, efterdi man er sikker nok paa, at han ikke tager Flugten, da han ikke engang vilde tillade sig at spise eller at drikke uden at have sin Kreditors Forlov dertil.

Indianerne giøre Forskiæl paa tre Slags Renter — et, som er syndigt; et andet, som hverken er syndigt

eller dydigt; et tredie, som er dydigt; thi saaledes udtrykke de sig. Den syndige Rente er 4 Procent maanedlig; den, der hverken er syndig eller dydig, er 2 Procent maanedlig; den dydige er 1 Procent maanedlig. De paastaae, at den, der ikke tager mere, øver en høymodig Gierning, og de tale om denne Maade at laane paa, som om et Slags Almisse. Endskiønt de Europæiske Nationer, som ere nødte til at laane, have denne Fordeel, indseer man vel, uden at det behøver at anmærkes, at de ikke kunne betiene sig af den, uden at styrte sig selv i Ødelæggelse.

Ud-Handelen paa Coromandel er ikke i de Indføddes Hænder, men i den vestlige Deel allene i Muhamedanernes, der ere bekiendte under Navn af Chalias. I Naour og i Porto novo giøre de nogle Expeditioner til Achem, Merguy, Siam og den østlige Kyst. Foruden de temmelig betydelige Skibe, de bruge til disse Reyser, have de mindre Fartøyer til Farten paa Kysten, paa Ceilon og til Perle-Fiskeriet. Indianerne i Masulipatnam anvende deres Vindskibelighed paa en anden Maade. De lade hvide Kattuner komme fra Bengalen, som de farve eller trykke og føre dem saaledes tilbage, hvor de sælge dem igien med 40 til 45 Procents Fordeel paa de selv samme Steder, hvor de havde hentet dem.

Undtager man disse Forbindelser, der ere temmelig ubetydelige, ere alle Handels-Anliggender komne i Europæernes Hænder, som have nogle, i deres Etablissementer boesatte, Banianer og Armenier i Fællig med sig. Man kan anslaae Mængden af de Kattuner, der føres fra Coromandel til de forskiellige Havne i Indien til 3500 Baller. Franskmændene udføre 800 til Malabar, Moko og Isledefrance; Engellænderne 1200 til Bombay, Malabar, Sumatra og de Philippinske Øer, Hollænderne 1500 til deres forskiellige Etablisse-

menter. 500 Baller undtagne, som ere bestemte til Manille og koste hver en 500 Rigsdaler, bestaae de andre af saa ringe Varer, at deres første Priis ikke overstiger en 150 Rigsdaler. Saaledes overskrider det hele af 3500 Baller ikke en 700,000 Rigsdaler.

Coromandel leverer Europa 9500 Baller. 800 ved de Danske, 2500 ved Franskmændene, 3000 ved Engellænderne, 3200 ved Hollænderne. Blant disse Kattuner findes en temmelig Mængde blaafarvede eller rød; og blaastribede, der bruges til Slavehandelen. De andre ere fine Betiller, skildrede Sirtser, Tørklæder fra Masulipatnam eller Paliacate. Erfaringen viser, at — det ene i det andet — koster hver af de 9500 Baller kun 200 Rdlr. Det er altsaa 1,900,000 Rdlr. de maae indbringe de Værkstæder, hvor de forarbeydes.

Hverken Europa eller Asien betaler med Mynt allene. Vi give i Betaling Klæde, Jern, Blye, Kobber, Koraller og nogle andre mindre betydelige Artikler. Asien giver paa sin Side Specerier, Peber, Riis, Sukker, Korn, Dadler. Alle disse Artikler kunne tilsammentagne beløbe sig til 1 Million Rigsdaler. Der sees altsaa af denne Overregning at Coromandel faar 900,000 Rdlr. i Penge.

25. De engelske Besiddelser paa Coromandel-Kysten.

Engelland, der paa denne Kyst har faaet den samme Overvægt som andensteds, har oprettet endeel Etablissementer derpaa.

Divicotee er det første, der viser sig. Det var Oberst Lawence, der bemægtigede sig det 1749. Politiske Betragtninger bestemte Kongen i Tanjaur til at afstaae det, man havde frataget ham, og at forøge det med en Land-Strækning af tre Engelske Mile i Omkreds. Pladsen kom 1758 under Fransk Herredom, men for

strax efter at gaae uden Fæstnings-Værker tilbage under dens første Erobrere. De smigrede sig med, at giøre en vigtig Post af den. Det var en temmelig vedtagen Mening, at Colram, som gaar tet op til dens Mure, kunde blive sat i Stand til at modtage store Skibe. Coromandel-Kysten skulde da ikke længere have været uden Havn, og den Magt, der var i Besiddelse af den eneste Rhede, som fandtes der, skulde da have havt et ypperligt Hielpemiddel til at føre Krig og Handel, som de rivaliserende Nationer skulde have været berøvede. Uforudseete Hindringer maae have giort Anslaget uiværksætteligt, eftersom denne Post er bleven forladt igien og overdraget en Forpagter mod en aarlig Afgift af en 9-10,000 Rigsdaler.

Engellænderne kiøbte 1686 Goudelour med en Strækning af 8 engelske Mile langs ad Kysten og 4 Mile op i Landet. Denne Besiddelse som de havde faaet af en Indiansk Fyrste for en 150,000 Rigsdaler, fik de Sikkerhed for af Mogulerne, som kort efter bemægtigede sig Carnat. Da de siden eftertænkte, at Stedet, som de havde fundet heel anlagt, laae mere end een Miil fra Søen, og at man kunde afskiære det den Undsætning, der var det bestemt, byggede de et Kanonskud derfra Fortet St. David ved Indløbet af en Flod og paa Bredden af det Indiske Ocean. Siden ere der opstaaede tre Aldeer, som med Byen og Fæstningen udgiøre en Folkemængde af en 60,000 Siæle. Deres Arbeyde er at blaafarve eller skildre de Kattuner, som komme fra det Indre i Landet, og at fabrikere for mere end 300,000 Rigsdaler af de skiønneste Kippere i Verden. Den Ødelæggelse Franskmændene 1758 have anrettet i dette Etablissement og dets Fæstnings-Værkers Nedbrydelse have kun foraarsaget det et Uheld, som meget snart gik over. Dets Virksomhed synes endog at have tiltaget, skiønt man ikke har opbygget

St. David igien og man har ladet sig nøye med at sætte Goudelour i Stand til at giøre en ubetydelig Modstand. En Indtægt af en 30,000 Rigsdaler stopper alle de Udgifter, som denne Kolonie kan foraarsage. Mazulipatnam tilbyder Fordele af et andet Slags.

Denne Bye, der ligger ved Mundingen af Krigsna, tiener til Havn for de Provindser, som fordum udgiorde Riget Golconde, og for andre Lande, med hvilke den ad meget skiønne Veye og paa Floden driver en let Handel. Den var i gamle Tider det virksomste, det folkemægtigste og det rigeste Handels-Sted i Indostan. De store Etablissementer, som Europæerne efterhaanden anlagde paa Coromandel-Kysten, skildte den ved meget af dens Vigtighed. De Franske ansaae det for umueligt, at skaffe den noget af sin første Anseelse igien, og de bemægtigede sig den 1750. Ni Aar derefter gik den fra dem til Engellænderne, som endnu ere i Besiddelse af den.

Disse sidste er det ikke lykket, og aldrig vil det lykkes dem, at giøre Mazulipatnam til det, den var i meget gamle Tider; men deres Bestræbelser have dog ikke været ganske spildte. Da de Planter, der bruges til at farve Kattunerne med, findes i større Mængde og af bedre Beskaffenhed paa dens Grund end andensteds, har man bragt det saavidt, at man har faaet nogle Manufakturer oprettede igien og andre udvidede. Imidlertid vil denne Eyendom altid blive Engellænderne til mindre Nytte for de Handels-Varer, de der kunne kiøbe, end for dem, de der ville kunne sælge. Fra utænkelige Tider kom der Karavaner fra de indre Nationer, for at forsyne sig med Salt paa denne Kyst. Nu omstunder strømme de dertil langt længere fra og i langt større Mængde end nogensinde forhen, og med denne uomgængeligen nødvendig Vare bortføre de tillige en Mængde Ulden-Tøyer og en Mængde andre den Euro-

væiſke Vindſkibeligheds-Varer. Denne Driftighed, der har forſkaffet Toldbodene en betydelig Tilvext, maae nødvendig tage til; med mindre den bliver ſtandſet ved nogen af de Revolutioner, der ſaa ofte og ſaa grufomt forandre Udſeendet paa denne rige Deel af Kloden.

Stor-Brittanien eyer endnu Provindſerne Condavir, Montafanagar, Elour, Ragimendri, Chicakál, der ſtrækker ſig 600 Engelſke Mile langs med Kyſten og gaae fra 30 til 90 Mile ind i Landet. De Franſke, ſom i deres korte Velſtand havde ladet ſig dem afſtaae, miſtede dem i deres Uforſtandigheds og Ulykkes Tid. De bleve atter, men for en kort Tid en Deel af Soubabiet Decan, hvorfra man havde ligeſom frarevet dem. 1766 maatte man afſtaae dem til Engellænderne, hvis umættelige Ærgierrighed blev underſtøttet af behændigen ledede Rænker og en frygtelig Magt. Man reſpekterede de Kolonier, ſom de rivaliſerende Nationer havde oprettet paa denne ſtore Strækning; men Vizagatpatnam og de andre den herſkende Nations Kontorer fik en ny Virkſomhed og man forøgede Antallet paa dem. Landet kom lidt ud af den anarkiſke Forfatning, hvori en Mængde ſmaae Tyranner holdt det nedſænket. Det giver en 187,000 Rigsdaler i Indtægter, hvoraf man kun giver en 570,000 Rigsdaler til den Indiſke Fyrſte, der er bleven ſkildt ved det. Hvad der nu udfører, er fem Gange betydeligere end det var ti Aar forhen.

Arbeidets Mængde forøges i ſamme Forhold ſom Zemindarerne, der i Førſtningen kun vare Forpagtere, blive ſkildte ved den uindſkrænkede Myndighed, de havde anmaſſet ſig under deres Fædernelands Uroligheder; ſom man giør dem det umueligt, at paaføre hinanden indbyrdes Krig; og ſom Diſtrikterne der ſtaae under deres Jurisdiktion, lide mindre ved deres Udſugelſer. Velſtanden vilde tiltage hurtigere og blive anſeeligere,

dersom den Engelske Regiering vilde see en umaadelig Land-Strækning befriet fra de Oversvømmelser, hvorunder den sex Maaneder af Aaret sættes af Krisna og Guadavery; dersom dette Vand blev klogeligen fordeelt til at vande Markerne; og disse tvende Floder bleve forenede ved en seylbar Kanal. De gamle Indianere have havt et Slags Begreb om dette Arbeide. Maaskee var det endog begyndt. Kyndige Folk ansee det i det mindste for at kunne kun koste lidet og let iværksættes.

Men hvor daarligt vilde det ikke være, at vente denne Forbedring. Man frygter ikke for at blive beskyldt for Uretfærdighed ved at yttre den Formodning, at Kompagniet befatter sig meget mere med at forskaffe sig Provindsen Orixa, der strækker sig paa Havbredderne fra dets Besiddelser i Golconde til Ganges's Bredder, som ligeledes staae under det.

Førend 1736 udgiorde dette Land en Deel af Bengalen. Ved denne Tid bemægtigede Maratterne sig det; og ere endnu i Besiddelse deraf. De respekterede de Europæiske Kontorer, og boesatte sig i det Indre af Landene. Naagapour er deres Hoved-Stad. Deres Krigsmagt bestaar af 40,000 Ryttere. De give sig fornemmelig af med at spinde Bomuld, som de komme til Kysten at sælge. At see sig skildte ved saa stort et Stykke af det rige Land, de have erobret paa denne Deel af Kloden, maae krænke Engellænderne. Deres Stolthed kræver at see det forenet dermed igien.

Hvorledes det end har sig dermed, saa blive alle de Handels-Varer, der enten kiøbes eller fabrikeres i de Etablissementer, der ere oprettede af denne Nation imellem Forbierget Comorin og Ganges, alle samlede i Madras.

Denne Stad blev for et Aarhundrede siden bygt af Vilhelm Langhorn i Landskabet Arcate og paa Bredden

af Havet. Da han anlagde den paa en sandagtig Jordbund, der er ganske gold og mangler aldeles drikkeligt Vand, som den maa hente sig længere end en Fierdingvey derfra, søgte man efter Grunde, som kunde have bestemt ham til at giøre dette slette Valg. Hans Venner paastode, at han havde ventet, hvad der ogsaa virkelig er skeet, at han skulde trække al Handelen til sig fra St. Thomee; og hans Fiender beskyldte ham for, at han ikke har villet forlade en Frilie, som han havde i denne Portugisiske Kolonie.

Madras er deelt i den hvide og den sorte Bye. Den første, der er mere bekiendt i Europa under Navn af St. George, er ikke beboet uden af Engellændere. Længe havde den kun faa og slette Fæstnings-Værker, men man har for kort siden lagt betydelige Værker dertil. Den sorte Bye, der forhen var ganske aaben, er siden 1768 bleven omgiven med en god Vold og en bred Grav, der er fyldt med Vand. Ved denne Forsigtighed og Pondicherys Ødelæggelse ere 300,000 Mennesker af Jøder, Armenier, Maurer eller Indianere blevne forsamlede der.

En Fierdingvey fra dette store Etablissement ligger Chevank, hvorhen Nababen i Arcate har forlagt sit Hof siden 1769.

Hvad der laa til Madras var i gamle Dage intet. Nu strækker det sig en 12 Mile mod Vesten; 12 mod Norden og 12 mod Sønden. Paa denne vidtløftige Strækning seer man betydelige Manufakturer, som dagligen forøges; temmelig afvexlende Avlings-Anlæg, som Dag fra Dag bliver mere blomstrende. Dermed sættes en 100,000 Mennesker i Arbeide.

Disse Afstaaelser vare Giengield for den Plan, som Engellænderne havde lagt, at give Carnatet til Mamet-Ali-Kan; for de Trefninger, de havde leveret, for at holde ham paa den Post, hvortil de havde ophøyet ham

og det Held, de havde havt til at undertrykke den Franske Magt, der altid var færdig til at kuldkaste deres Arbeide.

Den lykkelige Nabab høstede snart Frugten af sin Erkiendtlighed. Til Fordeel baade for dem og ham paatoge hans Beskyttere sig at forsvare hans Vældes og hans Staters Grændser. Førend den Mogulske Regiering var udartet til Anarkie, maatte endeel Indiske og endeel Mauriske Fyrster lade deres Skatter gaae til Carnatet som selv maatte udøse dem i Rigets Skatkammer. Efterat dens Kræfter i alle Henseender vare blevne svækkede, blev denne dobbelte Forpligtelse ikke mere opfyldt. Engellænderne stadfæstede det Lands Uafhængighed, hvilket de ansaae som deres Arvedeel, men de vilde at de Provindser, de lagde under ham, skulde blive ved at bære de Baand, der forhen havde paalagt dem. De svageste adløde. Andre, der vare mægtigere, dristede sig til at giøre Modstand; de bleve undertvungne.

Ved Hielp af alle saadanne Midler har Mamet-Ali-Kan vidst at forskaffe sig et vidtløftigt Herredom og en Indtægt af en 6,500,000 Rigsdaler. Af denne Sum afstaar han kun henved 2 Millioner Rigsdaler til Engellænderne, som det er overdraget at forsvare hans Fæstninger og Stater, saa at han har en 4,500,000 Rigsdaler tilovers til hans personlige Udgifter og Civil-Etaten.

Det Engelske Kompagnie havde paa Coromandel-Kysten kostbare Besiddelser, 18,000 Mand Cipayer, der vare got disciplinerede og 3500 Mand hvide Tropper. Det havde fri Raadighed over hele Krigsmagten i Carnatet. Den eneste Europæiske Nation, der kunde have vakt dets Mistanke, var knust. Det syntes at

være sikker paa en fredelig Nydelse af saamange Fordele, da det 1767 saae sig angrebet af Hydar-Ali-Kan, en lykkelig Soldat, der, efterat han havde aflært os Krigs-Konsten, havde giort store Erobringer, og bemægtiget sig Myssour. Denne dristige og virksomme Lykkefrister gik i Spidsen af den beste Armee, som en Indiansk General nogensinde har kommanderet, kiek og modig ind i de Lande, som den Engelske Tapperhed havde paataget sig at forsvare. Krigen forandrede sig til Rænker efter dette listige Hoveds Gotbefindende. Erfaring havde lært ham, at vogte sig for det Infanterie og Artillerie, der var bestemt til at kiempe imod ham. Han unddrog sig derfor det meste muligt fra regelmessige Trefninger, og lod sig nøye med at plukke lidt uden om fra Fienden, drille ham, opsnappe hans Fouragerer, afskiere ham Levnets-Midler; medens hans Ryttterie ødelagde Landet, plyndrede Provindserne og bragte Forstyrrelsen til Madras's Porte. Disse Elendigheder bragte Engellænderne til at ønske et Forliig og det lykkedes dem, at opnaae det efter en to Aars Krig, der giorde dem megen Skade, men liden Ære.

Siden den Tid har Kompagniet havt til Grundsætning at forhindre, at Hydar-Ali-Kan, Maratterne og Soubaben i Decan, der ere de tre Hoved-Magter paa Halvøen ikke giorde Erobringer, eller oprettede nogen nøye Forbindelse imellem sig. Saalænge denne Politik lykkes det, vil det beholde sin Overvægt paa Coromandel-Kysten. Men det maa forøge sin Indtægt, som 1773 ikke oversteeg en 5,000,000 Rigsdaler, eller formindske sine Udgifter, der til samme Tid beløb sig næsten en halv Million høyere end Indtægten. Først naar det har giort denne Forandring, vil det være i Stand til at give sine Etablissementer paa Sumatra tilstrækkelig Beskyttelse.

26. Engellændernes Etablissementer paa Øen Sumatra.

Endskiønt denne meget store Øe havde seet sine Rheder søgte af Engellænderne fra deres Ankomst til Indien, var det dog først 1688, at den fik en Kolonie af denne Nation. Skipperne der vare expederede fra Madras, havde Befaling, at anlægge Kontoret i Indapoura, det er den Deel af Landet, der havde størst Overflødighed af Guld. Men Skiebnen bestemte det anderledes. Da Skibene bleve drevne af Vindene til Benconli, meente man, at man burde nedsætte sig der.

Begge Nationerne giorde i Begyndelsen deres Omtuskninger med megen Aabenhiertighed og Tillid. Denne Samdrægtighed varede ikke længe. Kompagniets Betiente lode sig snart henrive af den Røver- og Undertrykkelses-Aand, der udmærker Europæerne saa almindelig i Asien. Nogle Skyer begyndte da at trække op imellem dem og Landets Indfødte. De forøgedes lidt efter lidt. Mistroen og Forbittrelsen vare paa det høyeste, da man nogle Mile borte saae Anlægget til en Fæstning hæve sig op af Jorden. Engellænderne kunde være blevne bestemte til dette Foretagende, for at komme bort fra et moradsigt Sted, der var saa usundt, at de betragtede det som deres Grav. Saaledes dømte Indbyggerne ikke derom. I den Sindsforfatning, hvori de vare, troede de, at det var kun et nyt Paafund til at giøre deres Lænker tungere og bestandige — de grebe til Vaaben. Hele Landet slog sig til dem. I mindre end et Øyeblik var Fortet og alle Kompagniets Bygninger lagte i Aske, Engellænderne slagne og tvungne til at indskibe sig med hvad de kunde faae med sig af deres Tøy. Deres Forvisning varede ikke længe. Af Frygt for at falde igien under den ubarmhiertige Hollænders Aag, der havde en stærk Magt paa Grænd-

ſerne, bleve de kaldte tilbage, og de droge da den Forſdeel af deres Uheld, at de uden Modſigelſe kunde fuldføre Fortet Marlborough.

Deres Rolighed blev ikke oftere forſtyrret indtil Aaret 1759. Da toge de Franſke det, og nedreve alle borgerlige og militaire Bygninger deri. Byttet, de giorde, var meget lidet, efterdi alt hvad der kunde være af nogen Værd, var blevet bortført i Tide. Endog førend Fiendtlighederne endtes, droge Engellænderne ind i denne Beſiddelſe, men de opbyggede ikke dets Værker igien. Fæſtningen Marlborough kom da ud af den Afhængighed, hvori den indtil denne Tid havde ſtaaet under Madras, og udgiorde ſiden efter en Direktion for ſig ſelv.

Folkemængden i det Engelſke Etabliſſement beſtaar af Chineſere, Malaier og Slaver, ſom ere førte derhen fra Mazambique. Det forſvares af 400 Europæere og nogle Tipayer. Hele Handelen, ſom drives der, tilhører Frihandlerne, undtagen Handelen med Peber. Deraf faar Kompagniet aarligen derfra 1500 Tønder for en yderſt ringe Priis. Det halve af dette Produkt bliver bragt til Stor-Brittanien paa et eneſte Skib. Reſten indſkibes paa tvende fra Europa udredede Skibe, der bringe det til China, hvor man ſælger det med Fordeel. 1773 ſteeg Indtægten af dette Kontor til henved 1 Million Rigsdaler, og Udgifterne derpaa vare noget over 600,000 Rigsdaler.

27. Engellændernes Henſigter med Balambangen. Deres Fordrivelſe fra denne Øe.

Denne Kolonie er ikke anſeet for at være til ſynderlig Nytte. Ogſaa maatte man opgive den, men førſt efter en heldig Fremgang med en vigtig Plan, ſom man agtede at udføre. Længe havde Engellænderne ønſket ſig en Beſiddelſe, der kunde blive et Oplags-

Sted, hvor Chinas og de østlige Øers Handels-Varer kunde blive omtuskede mod Korn- og Handels-Varerne fra Indostan og Europa. Deres Hensigt var at giøre den til det betydeligste Handels-Sted i Asien. Øen Balambangen, der ligger ved den nordligste Pynt af Borneo, syntes dem skikket til at opfylde deres Hensigter, og Kongen i Solon overlod dem den 1766. Det følgende Aar plantede de deres Flag der, men det var først 1772, de anlagde deres Etablissement derpaa.

Nogle Betiente, 300 hvide og sorte Soldater, et Skib og to smaae Fartøyer vare de første Materialier til en Bygning, der med Tiden skulde hæve sig til en umaadelig Høyde. Til Ulykke kom der Splid imellem Forstanderne; de faa Tropper, der vare slupne fra de ødelæggende Sygdomme, bleve alt for adspredde; Skibene gik til Naboe-Staterne for at aabne Handelen med dem. Under disse betænkelige Omstændigheder blev det nye Kontor angrebet, indtaget og forstyrret.

Engellænderne vide endnu ikke, eller lade som de ikke vide, hvorfra dette voldsomme Stød kom, der kostede næsten to Millioner Rigsdaler. Deres Mistanke synes efterhaanden at være falden paa Hollænderne, der altid ere bange for Molukkerne; paa Spanierne, der kunne frygte for Philippinerne; paa Barbarerne i Naboe-Egnene, hvis Frihed syntes at være i Fare; undertiden endog paa en Sammensværgelse imellem alle disse Fiender, som af Had og Fordeel havde forenet sig med dem. Fra hvilken Kant end dette Stød er kommet, er Uheldet dog ikke uopretteligt. Den Britiske Nation vil i Queda, paa en anden Kant af Malacas Fastland, eller paa en af de mange Øer, der ligge adspredte i dette Stræde, kunne finde hvad den har tabt paa Balambangen. Dersom alt for mægtige Hindringer vilde endnu engang giøre dens Anstrængel-

ser frugtesløse, vilde den dog finde tusendfold Trøst i Bengalen.

28. Revolutioner, der ere foregaaede i Bengalen.

Bengalen er et vidtløftigt Land i Asien, der grændser mod Østen til Kongeriget Asham og Aracan; mod Vesten til endeel af den store Moguls Provindser; mod Norden til gresselige Fielde; mod Sønden til Havet. Det strækker sig langs med begge Bredderne af Floden Ganges, som dannes af forskiellige Kilder i Thibet, snoer sig i nogen Tid om i det Cancasiske og gaar ind i Indien giennem de Bierge, som ligge paa Grændsen deraf. Efterat denne Flod har i sit Løb dannet en Mængde store, frugtbare og meget bebyggede Øer, løber den ud i Oceanet giennem endeel Mundinger, hvoraf kun tvende ere bekiendte og søgte.

Ved det Øverste af denne Flod var der fordum en Stad, ved Navn Polybothra. Den var saa gammel, at Diodorus Siculus ikke tager i Betænkning at forsikre, at den var bleven bygget af den Hercules, som Grækerne tillægge alt hvad stort og forunderligt, der er giort i Verden. Dens Rigdomme vare til Plinius's Tider berømte over hele Verden. Man betragtede den, som den almindelige Markeds Plads for de Nationer, der boede paa denne og paa hiin Side Floden, der skyllede op paa dens Mure.

Efterretningerne om de Revolutioner, som Bengalen har været Skueplads for, ere blandede med saa mange Fabler, at man ikke kan befatte sig med dem. Man skimter kun, at dette Rige har været snart af mindre, snart af større Omfang; at det har havt heldige og uheldige Perioder; at det vexelviis er blevet deelt i flere Stater og igien forenet til en eneste. Det stod kun under een Herre da Egbar, Beste-Fader til Aurengzeb, foretog sig at erobre det. 1590 begyndte

han, og 1595 var han færdig dermed. Siden den Tid har Bengalen bestandig erkiendt Mogulerne for deres Souveræner. Gouverneuren, som dets Bestyrelse er overdraget, holdt først sit Hof i Raja-Mahol. Han forflyttede det siden efter til Daca. Siden 1718 er det i Moxoudabat, en stor Bye, der ligger inde i Landet to Mile fra Casambazar. Endeel Nababer og Raja'er staae under denne Statholder, som kaldes Souba.

Længe var det Stor-Mogulens Sønner, denne vigtige Post blev besat med. De misbrugte saa ofte den Magt og de Rigdomme, de havde under sig, til at forurolige Riget, at man troede, man burde betroe dem til Mænd, der vare mindre anseete og mere afhængige. De nye Gouverneurer kom rigtig nok Hoffet i Delhy ikke til at skielve, men de viste sig kun lidet efterrettelige med at tilsende den Kongelige Kasse de Skatter, de inddrev. Denne Uorden blev endnu større efter Kouli-Kans Tog, og det gik saavidt, at Keyseren, der ikke saae sig i Stand til at betale Maratterne, hvad han skulde, gav dem 1740 Lov til, selv at hente det i Bengalen. Disse Røvere delte sig i tre Armeer, plyndrede dette skiønne Land i ti Aar og forlode det ikke, førend de havde ladet sig umaadelige Summer udbetale.

29. Indianernes gamle Sæder gienfundne i Bisnapore.

Midt i alle disse Bevægelser har den despotiske Regieringsform, der til Uheld er den giængse i hele Indien, holdet sig i Bengalen; men dog har et lidet Distrikt, som havde vedligeholdt sin Uafhængighed, endnu beholdt den. Dette lykkelige Land, der kan være af en 40 Miles Omfang, kaldes Bisnapore. Fra utænkelige Tider er det blevet bestyret af en Braminsk Familie af Rajeputernes Stamme. Der er det man

finder Billigheden i Indianernes gamle politiske System reen og uforfalsket. Hidindtil har man med temmelig Ligegyldighed betragtet denne Regiering — den eneste i sit Slags — der uimodsigelig er det skiønneste og meest underholdende Mindesmærke i Verden. Af de gamle Folkeslag er der os intet andet tilbage end Kobber- og Marmor-Støtter, der kun sysselsætte Indbildnings-Kraften og frembringe Formodninger, hvorved der kun faaes upaalidelige Forklaringer over Sæder og Skikke, som ikke mere ere til. Henflyttet til Bisnapore, vilde Philosophen pludselig see sig selv som Øyenvidne til det Liv, Indiens første Indbyggere førte for nogle tusende Aar siden; han vilde omgaaes med dem; han vilde følge de Fremskridt, denne Nation har giort, der har været berømt, saa at sige, fra den Tid, den forlod sin Vugge; han vilde see en Regiering udvikle sig, der fordi den havde kun gavnlige Fordomme, simple og rene Sæder, Folkets Godmodighed, Forstandernes Redelighed til Grundvold, har overlevet den utallige Mængde Statsindretninger, der kun have glimtet paa Jorden med de Generationer, som de vare til Plage. Mere grundig og mere varig end disse politiske Bygninger, som opførte af Sværmere og Bedragere, qvalte Naturen, overlæssede Menneskene og styrtede sammen paa de Ruiner, hvoraf de vare sammensatte og sammenklistrede, har Bisnapores Regiering, der er et Værk af den Opmærksomhed, man har skienket Naturens Orden og dens Love, hævet og vedligeholdt sig paa de Grundsætninger, der ikke forandres, uden at lide anden Afbræk end disse Grundsætninger selv. Dette Landskabs særegne Beliggenhed har bevaret dets Indbyggere deres oprindelige Lykke og vedligeholdt Godmodigheden i deres Karakter, ved at beskierme dem mod Faren for at blive erobrede eller besudle deres Hænder med Menneske-Blod. Naturen har omgivet dem med

Søer, der ere indrettede til at sætte deres Besiddelser under Vand, hvortil kun behøves at aabne Sluserne til Floderne. De Armeer, der have været sendte til at undertvinge dem, ere saa ofte blevne druknede, at man har opgivet det Anslag, at bringe dem under Aaget. Man har taget den Udvey, at lade sig nøye med en tilsynneladende Underkastelse.

Frihed og Eyendom ere hellige i Bisnapore. Der hører man ikke tale enten om privat eller publik Vold. En Reysende, han være hvem han vil, er aldrig saasnart ankommen der, førend han tiltrækker sig Lovenes Opmærksomhed, der paatage sig at sørge for hans Sikkerhed. Man giver ham frie Ledsagere, som føre ham fra et Sted til et andet og som ere ansvarlige til hans Person og til hvad han fører med sig. Naar han skifter Ledsagere, give de Tiltrædende dem, de afløse, et Beviis for deres Opførsel, hvilket bliver protokolleret og siden sendt til Raja'en. Al den Tid han opholder sig paa Enemærkerne, bliver han underholdt og befordret med sine Handels-Varer paa Statens Bekostning, med mindre han søger om Tilladelse til at opholde sig mere end tre Dage paa eet og det samme Sted, da er han forbunden til at betale sin Fortæring, dersom ikke Sygdom eller andet nødtvunget Tilfælde holder ham tilbage. Denne Godgiørenhed mod Fremmede er en Følge af den levende Andeel, Landets Indfødte tage i hverandres Vel. De ere saa langt fra, at tilføye hinanden nogen Skade, at den, der finder en Penge-Pung eller andet af Værdie, hænger det op paa det første Træe, og indberetter det til nærmeste Vagt, som ved Trommen giør det offentlig bekiendt. Disse Redelighedens Grundsætninger ere saa almindelig vedtagne, at endog Regierings-Forretningerne ere prægede med dem. Af omtrent en 2 Millioner Rigsdaler, som den aarlig faar ind, uden at Agerdyrkeren eller Vindskibeligheden

lider noget derved, bliver det, der ikke bruges til Statens uundgaaelige Udgifter, anvendt til at giøre Forbedringer i den. Raja'en kan sysselsette sig med disse menneskekierlige Bestræbelser fordi han ikke giver Mogulerne anden Skat, end den han finder passende og naar han finder det passende.

O! I Dydens Venner! hvis følsomme Hierter maaskee svulmede af Glæde ved Fortællingen om Bisnapores simple Sæder og vise Regiering; I som mødige af Feylene og Uordnerne i eders eget Fæderneland, udentvivl mere end een Gang have forladt det i Tanken, for at blive Vidner til den Dyd, og tage Deel i den Lyksalighed, der hersker i denne Krog af Bengalen —— kun med Græmmelse gaar jeg til at fordrive denne maaskee meer end søde Drøm og gyde Bitterhed i eders Hierter. Men Sandheden tvinger mig dertil. Ach! dette Bisnapore og alt det, jeg har fortalt eder derom, turde maaskee kun være en Fabel.

Ja jeg hører det nok! jeg hører eder raabe med Smerte — kun en Fabel! hvad! det er altsaa kun det onde, man siger om Mennesket, der er sandt! det er kun dets Nød, dets Fordærvelse, der ikke kunne omtvistes! dette Væsen, der er skabt til Dyden, hvortil det forgiæves vilde bestræbe sig for at qvæle den Spire, der er lagt i dets Hierte; dette Væsen, der aldrig saarer uden at nages derover, der er tvunget til at have Agtelse endog for den, det bedrøver eller ydmyger, det er da ussselt allevegne. Dette Væsen, der uophørlig sukker efter et Vel, som er Grundvolden til dets virkelige Pligter og dets sande Lyksalighed, det er da ulykkeligt allevegne. Allevegne sukker det under ubarmhiertige Herrer. Allevegne piner det sin Lige og pines af ham. Allevegne fordærves det af Opdragelsen, forgiftes det i Fødselen af Fordomme. Allevegne fortæres det af Hovmod, Rang-Syge, Penge-Tørst, det er allevegne af

de samme Bødler, der kun puste lidet, for med des-mere Styrke at synderslide os, deres ulykkelige Offere, som de kun slippe ved Gravens Bred! Hvad! Forbrydelsen har altsaa bemægtiget sig den ganske Jord! Ach lad dog Uskyldigheden i det mindste beholde denne snevre Plet, som Du har heftet vor Opmærksomhed til, som vi, ved at sætte i Tanken over det store Mellemrum, der skiller os dersra, fandt en Fornyelse i at giennemvandre.

Denne Smerte, som mangen Læser maaskee haver følt, har jeg selv udstaaet ved at see mig nødt til at gienkalde denne Beretning. De samme Betragtninger, som mangen Læser maaskee kan have giort sig, har jeg ogsaa anstillet, da jeg saae mig sat imellem tvende Forsikringer af næsten lige Vægt; den ene for og den anden mod Bisnapores Tilværelse. Til Forsvar for os have vi et Vidnesbyrd af en reysende Engellænder, der har boet 30 Aar i Bengalen. Det modsatte forsikrer en Reysende af samme Nation, der ligeledes har opholdt sig temmelig længe i dette Land. Man eftersee og vælge selv.

30. Bengalens Produkter, Manufakturer og Udførsels-Artikler.

Endskiønt det øvrige Bengalen er langt borte fra denne enten virkelig eller opdigtet lykkelige Forfatning i Bisnapore, bliver det dog ikke desmindre den paa Folk og Formue rigeste Provinds i det Mogulske Rige. Foruden dets Forbrugs-Artikler, der nødvendig maae være betydelige, udføres der overmaade meget derfra. Endeel deraf gaar til det Indre af Landene. Til Thibet gaae Kattuner tillige med Jern og Klæde som bringes fra Europa. Indbyggerne paa disse Bierge komme selv for at hente dem i Patna, og betale dem med Rhabarber og Muskus.

Muskus er et Produkt som er Thibet eget. Det dannes i en liden Pose af et Hønse-Egs Størrelse, som voxer i Skikkelse af en Blære under Bugen af et Slags Raabukke imellem Navlen og Kiønsdelene. I Begyndelsen er det intet andet end raaddent Blod, der løber sammen i Dyrets Pose. Den største Blære giver kun en halv Unze Muskus. Dets Lugt er af Naturen saa stærk, at man til ordentlig Brug nødvendig maae formilde den, ved at blande svagere Krydderier deri. For at giøre sig saameget des større Fordeel havde Jægerne fundet paa, at borttage noget af den ægte Muskus af Blærerne og udfylde dem igien med noget af Dyrets sammenhakkede Lever og størknet Blod. For at hemme disse Forfalskninger, der vare Handelen dermed til betydelig Skade, befalede Regieringen, at førend Blærerne bleve sammensyede, skulde de efterseees af nogle Tilsynsmænd, som selv skulde tilsye dem og sætte det Kongelige Segl for dem. Denne Forsigtighed, har hævet de Snyderier, som giør den slettere af Beskaffenhed, men ikke dem, der giør den vægtigere. Man aabner Blærerne meget behændigen, for at liste nogle Blye-Korn i dem.

Thibets Handel er intet i Sammenligning med den, Bengalen driver meg Agra, Delhy og de Provindser, der stode til disse stolte Hoved-Steder. Man bringer dem Salt, Sukker, Opium, Silke, Silke-Tøyer, en uendelig Mængde Kattuner, især Mousseliner. Samlede udgiorde disse Artikler forhen omtrent en 8½ Millioner Rigsdaler. En saa betydelig Sum blev ikke paa Ganges Bredder, men den holdte en næsten ligesaa betydelig tilbage i Landet, som ellers skulde være udgaaet deraf til at betale den Skat, som Mogulen havde paalagt; til at bestikke de Store, der vare om ham; eller til at betale Afgiften af de Godser, som han der havde givet dem. Siden denne Fyrstes

Statholdere have giort sig som uafhængige, siden de kun sende ham af Indtægterne hvad de finde for godt, har Hoffets Pragt taget meget af og denne omtalte Udførsels-Green trækker ikke mere saa stærk.

Bengalens Søe-Handel, der drives af Landets Indfødte, har ikke lidt saamegen Formindskelse, men den var ey heller saa udstrakt. Man kan dele den i tvende Grene, hvoraf Catecks udgiør den beste.

Cateck er et temmelig vidtløftig Distrikt lidt neden for den vestligste Munding af Ganges. Balassor, der ligger ved en seylbar Flod, tiener det til Havn. Det er vedbleven sin Skibsfart paa de Maldiviske Øer, som Klima'ets Usundhed har tvunget Engellænderne og Franskmændene til at opgive. Det fører grove Kattuner, Riis, nogle Silketøyer og Peber, som det faar fra andre Steder, derhen; og i Betaling tager det Cauris, der bruges til Mynt i Bengalen og bliver solgt til Europæerne.

Indbyggerne i Cateck og nogle andre Folkeslag ved Nedre-Ganges staae i vigtigere Handels-Forbindelser med Landskabet Asham. Dette Kongerige, som man troer at have forhen udgiort en Deel af Bengalen, hvorfra det kun er adskilt ved en Flod, der løber ud i Ganges, burde være mere bekiendt, dersom det var sandt, som man forsikrer, at man har det at takke for Krudtets Opfindelse, at denne er gaaet fra Asham til Pegu, og fra Pegu til China. Dets Guld-, Sølv-, Jern- og Blye-Miner skulde have giort det endnu mere berømt, dersom de vare blevne bedre bearbeydede. Midt i disse Rigdomme, som det betiente sig kun lidet af, leed det ganske og aldeles Mangel paa Salt, som Indbyggerne vare meget lystne efter. De maatte behielpe sig med hvad de kunne forskaffe sig ved Afkoget af nogle Planter.

I Begyndelsen af det attende Aarhundrede fik nogle Bramer fra Bengalen deres Overtroe indført i Asham, hvor man indtil denne Tid havde været saa lykkelig, kun at holde sig til den naturlige Religion. De fik dette Folk til at tro, at det vilde være Brama mere behageligt, at de brugte reent og sundt Strand-Salt, istedet for det, de nu betiente sig af. Fyrsten gav sit Minde til at tage imod det, paa det Vilkaar, at Handelen dermed skulde være i hans Hænder allene; at det ikke skulde blive indbragt uden ved Bengalere; og at de Skibe som førte det, ikke maatte komme længere end til Rigets Grændser. Saaledes have alle selvgiorte Religioner tient Egennytten til Paaskud. Siden denne Indretning er giort, gaar der aarlig fra Ganges til Asham en 40 Fartøyer, hvert paa en 5-600 Tønders Drægtighed, hvis Salt-Ladninger nok kunne anslaaes til henved en Million Rigsdalers Værdie, hvorpaa man vandt 200 Procent. I Betaling tager man lidt Guld, lidt Sølv, Elfenbeen, Muskus, Aigle-Træe, Gummilak og fornemmelig Silke.

Denne Silke — den eneste i sit Slags — kræver ingen Røgt. Den sætter sig paa de Træer, hvor Ormene avles, nære sig og undergaae alle deres Forvandlinger. Indbyggerne have kun den Umage at sanke den. De Larver der blive forglemte, frembringer en nye Yngel. Medens denne udvikler sig, skyde Træerne nye Blade, som tiener atter til Underholdning for nye Orme. Disse Forandringer gientages 12 Gange om Aaret, men til mindre Nytte i Regn-Tiden end i tørt Veyrlig. De Tafter, som giøres af denne Silke, glindse stærkt, men ere af liden Varighed.

Undtager man disse tvende Grene af Skibsfarten, som man af sine særdeles Grunde have ladet Landets Indfødte beholde, have Bengalerne seet sig alle de andre berøvede af Europæerne, og andet var ikke vel muligt.

Hvorledes kunde vel et svagt, et forsigtigt, et undertrykt Folk, der seyler skendrægtigt, langs med Kysterne, med meget smaae Fartøyer, have kiempet med Held mod disse Fremmede, der driftige af Naturen og i Besiddelse af fortrinlige Rettigheder paa selve Ganges og alle andre Farvande, trodsede Stormene og Elementerne paa deres store Skibe. Men hvilke Hielpe-Kilder har man da vel dertil udfundet i et Land, der i Almindelighed negter hvad der udfordres til Skibsbyggerie? Pegus Verfter.

Pegu ligger i den Bengalske Bugt imellem Rigerne Aracan og Siam. Revolutionerne der ere saa hyppige under alle Asiens despotiske Regieringer, have oftere afløst hinanden der end andre Steder. Man har seet det vexelviis at være snart Middelpunktet for et mægtigt Rige, snart en Provinds af endeel Stater som ikke svarede til det i Størrelse. Det staar nu omstunder under Ava, hvor Armenianerne allene kiøbe alt hvad Pegu leverer af Topatser, Saphirer, Amethyster og Rubiner.

Den eneste Havn i Pegu, som det er tilladt at lægge ind i, kaldes Syriam. Portugiserne vare temmelig længe Herrer deraf. Den havde da en Anseelse, der forsvandt med denne glimrende Nations Velstand. Man saae den komme til Live igien, da de i Bengalen boesatte Europæere faldte paa, at lade de mange Skibe, der udfordredes til deres vidtløftige Søe-Handel, forfærdige der. Men da Materialierne som brugtes dertil, befandtes at være slette, maatte man give Slip derpaa, og Rheden faldt da atter tilbage til Ubetydenhed. Alt indskrænker sig der nu til Omtuskningen af nogle almindelige Kattuner fra Ganges og Coromandel mod Vox, Brænde, Tin og Elfenbeen.

En betydeligere Green af den Handel, som Europæerne i Bengalen driver med det øvrige Indien, er

den med Opium. Opium er et Produkt af den hvide (blanc) Have-Valmue hvoraf alle Delene give en Melkagtig Saft. Denne Plante, der gaar bort hvert Aar har aflange bugtede Blade af søegrøn Farve, der sidde vexelvise paa en glat Stængel, som har kun faa Grene og er tre Fod høy. Enhver Green er næsten nøgen og endes i en eneste Blomst, der er temmelig stor, og bestaar af et tobladet Bæger, fire hvide eller rosenrøde Kron-Blade og en Mængde Støvtraade, som ere fæstede under Pistillen, der omgives af dem. Denne bliver en Kapsel eller et rundagtigt Hoved, som er forsynet med et riflet Laag og fuld af en forskrækkelig Mængde rundladne hvide og olieagtige Frøe-Korn. Naar Valmuen er stærkest i Saft og Hovedet begynder at svulne, giør man et lidet Indsnit deri paa eet eller flere Steder, hvoraf der da løber nogle Draaber af en melkagtig Saft, som man lader størkne og siden efter samler. Man gientager denne Behandling tre Gange; men det man faar, tager altid af saavel i Mængde som i Godhed. Efterat Opiumen er bleven indsamlet, befugter man den, og ælter den enten i Vand eller i Honning, indtil den er bleven saa tyk, saa sey og glindsende som vel tillavet Beeg. Man giør det da til smaae Kager. Den agtes meest, som er lidt myg, (mou) som giver sig under Fingrene, som er brændbar, af en sortbrun Farve, en stærk og stinkende Lugt. Den, der er tør, skiør, brændt og blandet med Jord og Sand, duer intet. Efter de forskiellige Maader, man tillaver den paa, og Mængden, man tager deraf, frembringer den enten Søvn, eller behagelige Forestillinger eller Raserie.

Meconium eller almindeligt Opium laves af det, der trykkes ud af de Hoveder, hvori man allerede har snittet. Den Saft, der kommer af dem, bliver blandet med de ringere Draaber, æltet, befugtet med Vand

og giort i Kager, som man fører til Europa. Da den ofte er blandet, renser man den, førend man bruger den.

Provindsen Bahar er det Land i hele Verden, hvor Valmuen meest dyrkes. Dens Marker staae fulde dermed. Foruden den Opium, der gaar ind ad Landene, udføres der aarlig en 600,000 Pund til Søes. Denne Opium er ikke renset som den Syriske og Persiske, hvoraf vi betiene os i Europa. Det er kun en Dey, som ikke har faaet sin rigtige Tillavning, og som giør ti Gange mindre Virkning end den rensede Opium.

I hele det østlige Indien er man yderlig hengiven til Opium. Forgiæves have de Chinesiske Keysere villet hemme dens Brug i deres Stater ved at dømme ethvert Skib, som bragte dette Slags Gift, og ethvert Huus, der tog imod den, til at brændes; Forbruget deraf er derfor ikke blevet mindre stærk. Paa den Malaieske Kyst, paa Borneo, paa de Molukkiske Øer, paa Java, Macassar og Sumatra er Forbruget deraf umaadelig stort. Disse Folkeslag røge den i Tobak. De, der ville foretage sig en eller anden fortvivlet Handling, beruse sig med denne Røg. De anfalde da uden Forskiel alt hvad der møder dem. De skulde løbe Fiendens Spyd igiennem sig for at komme til at angribe ham. Hollænderne, der eye næsten alle de Steder, hvor Opiumen anretter den største Ødelæggelse, have ladet sig mere indtage af Fordelen, de kunne have af at sælge den, end af Medynk over dem, der blive ulykkelige Offere derfor. Hellere end at forbyde Brugen af den, have de givet enhver Lov til at nedsable alle dem, der, drukne af Opium, løbe bevæbnede om paa Gaderne. Saaledes vække eller nære uforstandige Lovgivninger farlige Lidenskaber eller Meninger hos Nationerne, og naar de da udbryde i Voldsomheder, vide de intet andet Lægemiddel imod dem, end Død eller Lænker.

Tilforn drev det Hollandske Kompagnie selv Handelen dermed i dets Besiddelser. Det afsatte kun lidet deraf, fordi der var 400 Procent at vinde ved at smugle den ind. I Aaret 1743 overdrog det denne Green af dets Handel til et privat Selskab, som det leverer en vis Mængde Opium for en fastsat Priis. Dette Selskab, der bestaar af de fornemmeste Medlemmer af Regieringen i Batavia, vinder umaadelige Summer derpaa, fordi ingen tør udsætte sig for deres Forfølgelser for den Afgang de vilde lide i deres Fordele, naar den blev smuglet ind. Den Malaieske Kyst og en Deel af Øen Sumatra blive forsynede med Opium af Engelske og Franske Frihandlere, som vinde mere paa denne Artikel end paa de almindelige Kattuner, de bringe til disse forskiellige Handels Pladser.

Til Coromandel-Kysten sende de Riis og Sukker, hvorfor de faae Betaling i Penge, med mindre en lykkelig Hendelse lader dem der treffe paa en eller anden fremmet Handels-Vare for godt Kiøb. De udrede et eller to Skibe med Riis, Kattuner og Silke. Riisen bliver solgt paa Ceilon, Kattunerne paa Malabar og Silken i Surate, hvorfra man bringer Bomuld tilbage, som de grove Manufakturer i Bengalen anvende med Nytte. To til tre Fartøyer, ladte med Riis Gummilak og Kattun-Varer tage Veyen til Bassora, hvorfra de komme tilbage med tørrede Frugter, Rosen-Vand og især med Guld. Arabien betaler de kostbare Varer, man bringer det, allene med Guld og Sølv. Handelen fra Ganges paa de andre Havne i Ostindien indbringer Bengalen aarlig en 5 til 6 Millioner Rigsdaler.

Endskiønt denne Handel gaar igiennem Europæernes Hænder og drives under deres Flag, er den dog ikke ganske for deres Regning. Rigtig nok tage Mogulerne, der for det meste ere indskrænkede til Regie-

rings=Stederne, kun sielden Deel i disse Udredninger; men Armenierne, som efter Revolutionerne i Persien have boesat sig paa Ganges's Bredder, som de kun forhen reyste til, sætte gierne deres Penge i denne Handel. De Kapitaler, Indianerne have i den, ere endnu betydeligere. Den Umuelighed, hvori Landets Indfødte befinde sig, at kunne benytte sig af deres Rigdomme under en undertrykkende Regiering, afholder dem ikke fra at arbeide uophørlig paa deres Forøgelse. Da de vilde løbe alt for megen Fare ved at giøre det aabenlyst, ere de nødte til at søge Omveye. Saasnart der ankommer en Europæer, udstuderes han af Hedningene, der forstaae sig bedre paa Folk, end man tænker, og dersom de da finde, at han er huusholdersk, virksom og kyndig tilbyde de sig som Mellemhandlere og Kasserere for ham. De laane ham Penge, eller lade ham faae dem enten paa Bodmerie eller paa Renter. Denne Rente, der i Almindelighed er 9 Procent i det mindste, bliver større, naar man er nød til at laane af Chekerne.

Disse Cheker ere en Indiansk Familie, der fra uendelige Tider har været meget mægtig ved Ganges. Dens Rigdomme havde i lang Tid sat den i Besiddelse af Hoffets Banqve; af General=Forpagtningen af Landets Indtægter; af Myntens Bestyrelse; hvilken denne slaar hvert Aar med et nyt Stempel, for aarligen at fornye den Fordeel, der haves ved denne Operation. Saamange forenede Velstands=Kilder have sat den Slægt i Stand til at kunne laane Regieringen 10 = 12 ja endog 20 Millioner Rigsdaler ad Gangen. Naar man ikke har kunnet betale den, har man tilladt den, at holde sig skadesløs ved at udsuge Folket. En saa overordentlig og saa stadig Lykke i Hiertet af Tyranniet og under saamange Revolutioner, synes utrolig. Det er ikke muligt at begribe, hvorledes man har kun=

net reise denne Bygning, og endnu mindre, hvorledes den har kunnet holde sig. For at opklare denne Hemmelighed maae man vide, at denne Familie altid har havt en afgiort Indflydelse paa Hoffet i Delhy; at Nababerne og Rajaerne have sat sig under dens Vinger; at hvad der omgiver Souba'en har bestandig været solgt til den; at Souba'en selv har enten holdt sig, eller er bleven styrtet ved denne Families Rænker. Hertil kan man lægge, at da Lemmerne af den og deres Rigdomme ere adspredte, har det aldrig været mueligt, at tilbringe den uden halv Skade, hvilket kun skulde have forskaffet den flere Udveye, end den behøvede, til at drive sin Hævn til det alleryderste. Europæerne, som seylede paa Ganges, ere ikke blevne slaaede nok af denne Despotisme, der dog burde have afholdt dem fra at kaste sig i Chekernes Lænker. I dem ere de faldne ved at laane betydelige Summer af disse graadige Pengemænd, til 9 Procent, som det synes, men i Grunden til 13 Procent, formedelst Forskiellen paa den Mynt, hvori man laante dem, og den, de blive forbundne til at give i Betaling.

Portugiserne, som først seylede paa dette rige Land, anlagde viseligen deres Etablissement i Chatigan, en Havn, der ligger paa Grændsen af Aracan ikke langt fra den østligste Arm af Ganges. Hollænderne, der, uden at indlade sig med disse, paa den Tid frygtelige Fiender, vilde dele deres Lykke med dem, søgte en Havn, der uden at være til Hinder for deres Hensigter, mindst udsatte dem for Fiendtligheder. I Aaret 1603 kastede de deres Øyne paa Balassor. Dette Exempel fulgte siden efter de andre Kompagnier, mere for at giøre dem efter, end af veloverlagte Planer. Erfaringen lærte dem, at det var dem tienligst at komme nærmere til de forskiellige Handels-Pladser, hvorfra de hentede deres Varer, og de gik om ad den Arm af

Ganges, som efterat den har skilt sig fra Hoved-Floden ved Morchia oven for Casembazar, løber ud i Oceanet i Nærheden af Balassor. Man kalder den Floden Ougly. Landets Regiering gav dem Frihed til at anlægge Loger paa alle de Steder, hvor der var Overflødighed af Manufakturer, og tillige til at befæste sig paa Floden Ougly.

Naar man gaar op ad denne Flod, støder man strax paa Colicota, som er det Engelske Kompagnies fornemmeste Etablissement. Luften der er usund, Vandet brakt, Anker-Pladsen usikker og Omegnen leverer kun faa Manufakturer. Disse Uleyligheder have dog ikke været til Hinder, at jo et stort Antal af rige Armeniske, Mauriske og Indiske Handelsmænd ere blevne dragne derhen af Friheden og Sikkerheden, og have taget deres Boepæl der. Folkemængden har i de sidste Tider formeret sig til 600,000 Siæle. Fra Land-Siden vilde den være ganske aaben for Fienden, dersom der var nogen, eller nogen var frygtelig; men Fæstningen Williams, der ligger kun en halv Fierding-Vey derfra, kunde forsvare dem mod en Magt, der kunde komme fra Europa, for at angribe eller bombardere den. Det er en regelmessig Ottekant med otte Bastioner, endeel Kontregarder og nogle Halvmaaner uden Glacis eller bedækt Vey. Graven om denne Fæstning hvis Opbyggelse har kostet meer end 4 Millioner Rigsdaler, kan være 160 Fod bred og 18 Fod dyb.

Sex Mile oven for finder man Frederiks-Nagor, der er anlagt 1756 af de Danske, for at tiene dem istedet for en gammel Kolonie, hvor de ikke havde kunnet holde sig. Dette Etablissement har endnu ikke faaet nogen Fasthed, og alting giver at formode, at det aldrig vil blive noget stort.

Chandernagor, der ligger 2½ Mile høyere op, tilhører de Franske. Det har den Uleylighed, at det er

lidt beherſket fra Veſt-Siden; men dets Havn er ypperlig og Luften er der ſaa reen, ſom den kan være paa Bredderne af Ganges. Hver Gang man vil opføre Bygninger, ſom ſkulle være faſte, maae man der, ſaavelſom i det øvrige Bengalen, nedramme Pæle til at bygge paa, fordi det er umueligt at grave Jorden uden at faae Vand paa en 3 til 4 Fod. Dets Grund, der ikke er ſtort mere end een Miil i Omkreds, er opfyldt med Manufakturer, ſiden Maratternes Indbrud har nødet Landets Indfødte til at ſøge deres Sikkerhed der.

En Fierding-Vey fra Chandernagor ſeer man Chinchura, der er mere bekiendt under Navn af Ougly, fordi den ligger ved Forſtederne af denne Bye, der forhen har været meget berømt. Hollænderne have der ingen anden Eyendom end deres Fort. De Gaarde, ſom ligge deromkring, ſtaae under Landets Regiering, ſom ofte lade ſig føle af dem ved dens Udſugelſer. En anden Uleylighed ved dette Etabliſſement er, at en Sand-Banke hindrer Skibene fra at komme dertil. De maae blive liggende en 5 Mile neden for Colicota ved Fulta, hvorved Omkoſtningerne med Beſtyrelſen forøges.

Portugiſerne havde forhen anlagt deres Handel i Bandel, en 80 Mile fra Ganges's Udløb og en Fierding-Vey oven for Ougly. Man ſeer endnu deres Flag der med nogle faa ynkværdige Menneſker, ſom have forglemt deres Fædernedland, efterat de ere blevne forglemte af det.

Naar man undtager October, November og December Maaneder, da jævnlige og næſten idelig vedholdende Orkaner giøre den Bengalſke Bugt uſeylbar, kunne de Europæiſke Skibe den øvrige Deel af Aaret gaae ind i Ganges. De, der ville gaae op ad denne Flod, lægge ſig førſt ved Pynten Palmeros. Der blive de modtagne af deres Nations Lodſer, ſom ere boeſatte

i Balassor. De Penge, de føre med sig, blive bragte i Chalupper, som kaldes Baade, af en 60 til 100 Tønders Drægtighed, og disse gaae altid foran Skibene. Igiennem en smal Rende mellem tvende Sand-Banker komme de ind i Floden Ougly. Forhen bleve de liggende ved Coulpy. Senere hen have de driftet sig til at trodse Strømmene og de høye Banker, som flytte sig fra et Sted til et andet og som synes at lukke Floden til for videre Seylads, og de have begivet sig til deres forskiellige Bestemmelser. Paa denne Forvovenhed er fulgt endeel Skibbrud, hvis Antal har taget af, eftersom man har faaet mere Erfaring og Jagttagelses-Aanden har grebet videre om sig. Man maae haabe, at Admiral Watzons Exempel, der med et Skib paa 70 Kanoner er gaaet op til Chandernagor, ikke vil være tabt. Forstaar man sig paa at drage Nytte deraf, vil man spare megen Tid, megen Umage og mange Udgifter.

Foruden denne Seylads i det store, er der endnu en anden til at lade Varerne komme fra de Steder, hvor de frembringes, til ethvert Kompagnies Hoved-Sted. Smaae Flaader, som bestaae af en 80 til 100 Baade, ja endog flere tiene til dette Brug. Man besætter dem med sorte og hvide Soldater, der ere fornødne til at værge sig mod de Nabab'ers og Raja'ers Gierrighed og Tyrannie, hvis Lande man paa Veyen kommer igiennem. Hvad man faar fra Øvre-Ganges, Patna, Cassimbazar, bringes ned ad Floden Ougly. De Handels-Varer, der komme fra de andre Flodens Arme, som alle ere seylbare i det Indre af Landene, og som alle staae i Forbindelse med hinanden, fornemmelig ved det nederste af Floden, gaae ind i Floden Ougly ved Rangafoula og Baratola en 15 til 20 Mile fra Søen. Derfra gaae de op til enhver Nations fornemmeste Etablissement.

Fra Bengalen udgaar til Europa Muskus, Gummilak, rød Træe, Peber, Cauris og nogle andre ubetydelige Artikler, som ere bragte derhen fra andre Steder. Landets egne Produkter ere Borax, Salpeter, Silke, Silketøyer, Musseliner og hundrede Slags forskiellige Kattuner.

Boraxen, der findes i Provindsen Patna, er en saltagtig Substants, som de Europæiske Kymister forgiæves have forsøgt paa at eftergiøre. Nogle af dem ansee den for et Alkalisk Salt, som findes ganske dannet i denne rige Deel af Indostan; andre mene, at det frembringes af Vulkaner eller underjordisk Brand.

Hvorledes dette end forholder sig, giør Boraxen megen Nytte ved Metallernes Forarbeidning, hvis Smeltning og Rensning den letter. Hurtigen forvandlet til Glas ved Ildens Virkning, tiltrækker denne Substants sig de fremmede Dele, som ere forenede med disse Metaller og giøre dem til Sinner. Boraxen er endog uundgaaelig nødvendig til at undersøge Minerne og lodde Metallerne. Kun Hollænderne forstaae at rense den. Denne Hemmelighed blev dem, som man siger, tilbragt af nogle Venetianske Familier, som droge til de forenede Provindser, for der at søge sig en Frihed, som de ikke fandt under deres Aristokraties Aag.

Salpeteren kommer ligeledes fra Patna. Den uddrages af et Slags snart sort, snart hvid; og undertiden rødagtigt Leer. Man raffinerer den ved at grave en stor Grav, hvori man bringer denne Salpeterholdende Jord, paa hvilken man øser meget Vand og omrører det indtil det bliver en tynd Vælling. Naar Vandet saaledes har trakt alt det saltagtige i sig, og det tykkeste Grums er synket til Bunds, tager man det tyndeste, og øser det i en anden Grav, der er mindre end den første. Naar denne Materie da har bundfæl=

det sig paa nye, tager man deraf det, klareste, som svømmer oven paa og som udgiør et gandske salpeter-svangert Vand. Man lader det koge i Kiedler, man skummer det efterhaanden, som det koger, og efter nogle Timers Forløb faar man deraf en Salpeter, der er langt fortreffeligere end den, man finder andensteds. Hvad Kompagnierne samlet kunne faae derfra til deres Koloniers Fornødenheder i Asien, og til Europa, kan beløbe sig til 10 Millioner Pund. Pundet kiøbes paa Stedet for en 3 Skilling i det høyeste, og bliver igien solgt os for 10 Skilling i det mindste. (I den Franske Revolutions-Krig steeg Pundet til 50 Skilling og derover.)

Cassimbazar, som har beriget sig ved Maldo's og og Rajamahol's Ødelæggelse, er det almindelige Handels-Sted for Silken i Bengalen, og det er dens Omegn, der leverer den største Deel deraf. Ormene blive der udklækkede og nærede som andre Steder; men formedelst Klimaets Hede komme de frem og trives hele Aaret igiennem. Man fabrikerer der en stor Mængde Tøyer af reent Silke og af Bomuld og Silke. De første forbruges for største Delen i Delhy og i vore nordlige Lande; med de andre klæde endeel af Asiens Lande sig. I Henseende til Silken in natura kunde man forhen anslaae det, Europa i sine Manufakturer forbrugte til en 3 à 4000 Centner. Men paa nogle Aar have Engellænderne taget en stor Mængde til deres eget og til andre Nationers Brug. I Almindelighed er den meget middelmaadig, slet spundet, og tager ikke mod nogen Glands i Farvningen. Man kan ikke bruge den til synderlig andet end til Islæt i brocherede Tøyer.

Bomulden er af et bedre Slags; den er skikket til alt. Man bruger den med Nytte til hundrede Slags Tøyer, som blive forbrugte hele Verden over. De, der ere almindeligst i Brug og i Særdeleshed i Benga-

len, ere slette, stribede og broderede Musseliner. De forfærdiges let i Regn-Tiden, fordi Bomulden da lader sig bedre handle og springer mindre. Den øvrige Tid af Aaret erstatte Væverne, saameget muligt er, denne Luftens Fugtighed ved Fade med Vand, som de aldrig undlade at sætte under deres Væve.

Endskiønt de Værkstæder, hvorfra disse Tøyer komme, ere adspredte i den største Deel af Bengalen, kan dog Daca ansees som det almindelige Market derfor. Indtil de seneste Tider tog Delhy og Moxudabad de Tøyer derfra, der vare dem nødvendige til deres Forbrug. Ethvert af disse tvende Höffer holdt en Fuldmægtig der, som skulde lade dem forfærdige. Han havde en af Øvrigheden uafhængende Myndighed over alle de Haandværkere, hvis Arbeide stod i nogen Forbindelse med det, der var Gienstanden for hans Bestilling. Det var en Ulykke for dem, at blive anseete for alt for duelige, fordi man da tvang dem til at arbeide for Regieringen, der betalte dem slet og holdt dem i et Slags Fangenskab. Naar Tyranniet havde faaet sine Luner tilfredsstillede, var det det Europæerne, andre Fremmede og de indføde Undersaatter tilladt at giøre deres Indkiøb. Med alt dette vare de dog forbundne til at betiene sig af de, af Bestyrelsen ansatte Mæglere, der vare ligesaa fordærvede som den. Denne Tvang og denne Strænghed qvalte Vindskibeligheden, der er en Datter af Nødvendigheden og Søster til Friheden.

De Revolutioner, der have forskaffet Bengalen nye Herrer, maae ogsaa have indført andre Grundregler. Imidlertid see vi dog ikke, at det Arbeide, som kommer derfra, er mindre ufuldkomment, end det var førend den Tid. Kunde det ikke være, at de, der abrikere det, have ikke i Grunden forandret deres Forfatning? Med at ophøre at være Slaver af deres Na-

baber, have de maaskee faaet Lænker, der ere ligesaa tunge.

Med en 4 til 5 Millioner Rigsdaler betaltes for faa Aar siden alt hvad der i Bengalen kiøbtes af de Europæiske Nationer. Deres Jern, Blye, Kobber, Uldne-Tøyer og Hollændernes Specerier forslog næsten til Trediedelen af denne Sum. Resten betalte man med Penge. Efterat Engelland har bemægtiget sig dette rige Land, har det seet sin Udførsel tage til og sin Indførsel tage af, efterdi Erobrerne have bortført en større Mængde Handels-Varer og i Landets Indtægter fundet Udveye til at betale dem. Man kan formode, at denne Hoved-Forandring i Bengalens Handel endnu ikke har naaet sit Maal, og at den om kort eller lang Tid vil have Følger og Virkninger af større Vigtighed.

31. Hvilket Begreb man maae giøre sig om den Engelske Kolonie St. Helene.

For at vedligeholde sine Forbindelser med dette vidtløftige Land og sine andre Etablissementer i Asien, har det Engelske Kompagnie anlagt et Forfrisknings-Sted paa Øen St. Helene. Denne Øe, der er kun omtrent en 7 Mile i Omkreds, ligger midt i det Atlantiske Hav, 400 Mile fra Afrikas og 600 Mile fra Amerikas Kyster. Den er en vanskabt Sammenhobning af Klipper og Bierge, hvor man ved hvert Skridt finder tydelige Spor til en udslukt Vulkan. Den blev 1602 opdaget af Portugiserne, som foragtede den. Siden efter anlagde Hollænderne et lidet Etablissement derpaa; men de bleve drevne derfra af Engellænderne, som have været boesatte derpaa siden 1673.

Paa dette golde og vilde Jordsmon er der Tid efter anden fremkommet en Folkemængde af en 20,000 Mennesker baade Frie og Slaver. Der fødes, ligesom paa Forbierget Gothaab en langt større Mængde Piger

end Drenge. Dersom det ved nøyagtige Beregninger beviist, at Naturen følger eens Gang i alle hede Lande, vilde man i Kundskaben derom finde Grund til de offentlige Sæder og huslige Vedtægter hos de Nationer, som beboe dem.

Persike-Træet undtaget, har intet Slags af de Frugttræer, som fra vore Lande ere blevne bragte til St. Helene, slaaet an der. Viinranken har ikke havt bedre Skiebne. Have-Urterne ere stedse blevne et Bytte for Insekter. Faa Korn-Sorter undgaae Musene. Man har mattet indskrænke sig til at opelske Horn-Qvæg; og det er endog kun først efter at man har seet en stor Mængde deraf omkomme, at man har bragt det til at formere sig.

Klimaet fortærede de forskiellige Sorter Græs, som Agerdyrkeren saaede. Man faldt paa at plante Buskvexter, som hverken Heden eller Tørken kunde giøre noget, og strax voxte der i Skyggen af dem et friskt og sundt Græs. Imidlertid har dette Græs dog aldrig kunnet føde meer end 3000 Stykker Qvæg ad Gangen, hvilket Antal er utilstrækkeligt til Beboernes og de Søefarendes Fornødenheder. For at faae hvad der mangler, vilde det maaskee være nok at betiene sig af konstige Enge, som kyndige Reysende finde muelige i Tingenes nuværende Forfatning. Men det vil blive vanskeligt, at anvende dette Middel, med mindre Monopoliet skiller sig af med de beste Jorder, som man tilsyne har forbeholdet dets Tieneste, men i Grunden kun til for dets Betiente Egennytte eller Indbildning.

De Huse, der ligge henkastede ligesom paa Slump omkring Havnen, opvække snarere Begrebet om en Leyr end om en Bye. De Fæstnings-Værker, der omgive dem, ere af liden Betydenhed, og Besætningen, der skal forsvare dem, bestaar kun af 500 Soldater, der alle ere misfornøyede med deres Forfatning. Kolo-

nien har kun faa Forfriskninger og nogle Öxne at give Skibene til Tusk for de Korn- og Handels-Varer, de bringe dem fra Europa og Asien. Ogsaa er Fisken de Sortes sædvanlige Spise, og tages med for en stor Deel til de Hvides.

Dette er, efter den reneste Sandhed, Forfatningen paa St. Helene, hvor alle de Skibe, der komme tilbage fra Indien til Europa tage Forfriskning, og hvor de i Krigs-Tider finde Konvoy-Skibe. Vinde og Strømme afholde endog dem derfra, som gaae fra Engelland til Indien. For at undgaae de Uleyligheder, der ere forbundne med at giøre saa lang en Reyse uden at hvile sig paa Veyen, løbe mange af dem ind til Forbierget Gothaab; andre især de, der ere bestemte til Arabien og til Malabar, gaae til Comore-Öerne, for der at tage Forfriskninger.

32. Det Brug, Engellænderne giøre af Comore-Öerne.

Disse Öer, der ligge i Strædet Mozambique imellem Zangebars og Madagascar Kyster, ere fire i Tallet. Comore, der er den fornemmeste, hvoraf denne lille Öe-Samling har sit Navn, kiender man kun lidet til. Portugiserne som opdagede den paa deres første Tog, giorde det Europæiske Navn saa afskyeligt ved deres Grusomheder, at enhver, der siden efter har dristet sig til at vise sig derpaa, er enten bleven myrdet eller meget ilde modtaget, hvorved den er bleven tabt ganske af Syne. Majota og Mæly ere ikke mere søgte, fordi de ere vanskelige at komme til og Ankerpladsen ved dem ere usikker. Engellænderne holde deres Rast-Tid kun ved Öen d'Anjouan.

Der er det Naturen paa en Strækning af en 30 Miles Omfang viser sig i al sin Rigdom, al sin Simpelhed. Af altid grønne Høye og stedse smilende Dale

dannes der allevegne afvexlende og yndige Spadsere-gange. En 30,000 Indbyggere, der ere fordeelte i 73 Landsbyer, dele Landets Produkter imellem sig. Deres Sprog er Arabisk, deres Religion er en meget fordærvet Muhamedisme. Man finder renere moralske Grundsætninger hos dem, end almindeligt er i disse Klodens Egne. Den Vane, hvori de ere komne, at leve af Melk og Planter, har givet dem en uovervindelig Afskye for Arbeide, og formedelst denne Orkesløshed give de sig en Mine af noget Stort, som hos de fornemme Folk bestaae i, at de lade Neglene voxe overmaade lange. For at giøre denne Sluskvorrenhed til noget skiønt, male de dem med en rød Farve, der gaae i det gule, hvilken de faae af en Busk-Vext.

Fød til Dorskhed har dette Folk mistet den Frihed, som det udentvivl var udvandret fra et nærliggende Land, hvorfra de maae have deres Oprindelse, for at søge sig her. En Arabisk Kiøbmand, som for mindre end et Aarhundrede siden havde dræbt en Portugisisk Adelsmand i Mozambique, kastede sig i en Baad, som Hendelsen førte til Anjouan. Denne Udlænding betiente sig saavel af sine bedre Indsigter og nogle af sine Landsmænds Understøttelse, at han satte sig i Besiddelse af den øverste Magt, som endnu udøves af hans Sønne-Søn. Denne Forandring i Regieringen giorde intet Skaar i den Frihed og Sikkerhed, som Engellænderne fandt, da de kom til Øen. De vedbleve derfor i al Fredelighed at bringe deres Syge i Land, hvor Luftens Sundhed, Frugternes, Levnetsmidlernes og Vandets Ypperlighed snart bringe dem til Helbred igien. Kun blev man nød til at betale, hvad man behøvede, dyrere; og Aarsagen var denne.

Araberne have taget Veyen til en Øe, hvor en Araber førte Regimentet. De have bragt Smagen paa de Indiske Manufaktur-Varer dertil; og da Kau-

ris, Kokos-Nødder og andre Varer, de der toge i Betaling, ikke strækkede til at betale denne Luxus, ere Beboerne blevne nødte til at forlange Penge for deres Oxer, deres Geder, deres Fiær-Kreature, som de forhen leverede for Glas-Perler og andre Ragerier af lige saa ringe Værdie. Dog har denne Forandring ikke giort Engellænderne kiede af et Forfrisknings-Sted, der ikke har anden Feyl, end at det ligger alt for langt borte fra vore Lande.

33. Det Engelske Kompagnie overlader Privathandlerne Inden-Havns Handelen i Indien.

Denne Uleylighed har ikke kunnet være det Engelske Kompagnie til Hinder i at udvide sin Handel meget stærkt. Den, der kan drives paa hiin Side Forbierget Gothaab og fra Havn til Havn i Indien befattede det sig ikke længe med. Tidlig blev det oplyst nok til at indsee, at denne Skibsfart ikke var det gavnlig. Dets Betiente paatoge sig den, med dets Samtykke, for deres egen Regning, og alle Engellændere bleve indbudne til at tage Deel i den paa det Vilkaar, at de skulde stille en Kaution paa en 10,000 Rdlr., der skulde være Borgen for deres Forsigtighed. For at lette og fremskynde deres Held, der engang skulde forøge dets eget, opmuntrede Kompagniet dets Kiøbmænd ved at tage Deel med dem i deres Udredninger og tilstaae dem Andeel i dets egne; ofte tog det endogsaa deres Handels-Varer mod en maadelig Fragt. Ved denne ædelmodige Adfærd, som Patriotisk Tænkemaade fremdragte og som var saa ganske modsat den Monopolske, fik de Engelske Kolonier meget hastig Virksomhed Styrke og Anseelse.

Den private Handel har taget til med den Magts Velstand, der tiene den til Støtte, og har igien biora-

get til at give den mere Fasthed. Den anvender nu meget store Kapitaler og sysselsætter omtrent en 200 Skibe fra 50 til 200 Tønders Drægtighed, der alle ere bemandede med Indianske Matroser. Antallet paa dem skulde være blevet endnu større, dersom Kompagniet ikke havde fordret en Afgift af 5 Procent paa alle de Steder, hvor det havde Etablissementer, og 8½ Procent af alle de Remisser, som Frihandlerne havde at sende til Fædernelandet. Naar dets Fornødenheder ikke tvang det til at vige af fra denne seneste Indretning, laante disse Redere deres Penge paa Bodmerie undertiden til andre Europæiske Kiøbmænd, som kunde trænge til dem, og som oftest til Officererne paa deres egen Nations Skibe, som, da de ikke egentlig ere bundne til Kompagniet, kunne handle for dem, medens de seyle for det.

34. Baand, der ere blevne lagte paa Kompagniets Handel. Kapitaler, det har sat i den. Udvidelse, det har givet den.

Dersom Monopoliet udsuede de Private, blev det igien betynget af fiskalske Love. Dets Skibe have altid maattet giøre deres Tilbagereyse til en Engelsk Rhede; og de, der førte forbudne Varer, endog gaae til Londons Havn. I Følge en underlig Anordning, som ikke anstaar en handlende Nation, og som man uophørlig maatte giøre Brud paa, maatte det kun sende henved en halvanden Million Rigsdaler i Penge til Indien. Man paalagde det, i Landets Handels-Varer at udføre Tiendedelen af hvad det lod gaae bort i Penge. Alle Asiens Produkter, som bleve forbrugte af Nationen, maatte betale Staten 25 Procent, og nogle meget mere.

Endskiønt Bestyrernes Ukyndighed eller Duelighed, Fred eller Krig, Moderlandets lykkelige Forfat-

ning, Europas Ligegyldighed for, eller Lyst til Indiens Handels-Varer, andre Nationers mindre eller større Konkurrence have havt megen Indflydelse paa Mængden af og Fordelen ved Kompagniets Expeditioner, kan man dog sige, at dets Handel har udvidet sig, og er gaaet lykkelig; eftersom dets Kapitaler ere blevne større. I Førstningen vare de kun henved en 350,000 Rigsdaler. Denne ringe Grund-Kapital voxte med Tiden, baade ved den Deel af Gevinsten, som ikke blev uddeelt, og ved de meer eller mindre betydelige Summer, som efterhaanden kom til fra nye Interessentere. Den var steget til meer end det femdobbelte, da Interessenterne 1676 ansaae det for klogere at fordoble den, end anordne et umaadelig stort Udbytte, som dets Velstand tillod det at giøre. Denne Kapital forøgedes endnu mere, da de tvende Kompagnier, der havde paaført hinanden en saa ødelæggende Krig, forenede deres Rigdomme, deres Planer og deres Udsigter. Den blev siden efter bragt til en 14 Millioner Rigsdaler og derover.

Med disse Kapitaler kiøbtes der Korn- og Handels-Varer, hvoraf Indien leverer saamegen Overflødighed. De forbrugtes i Storbrittanien i dets Afrikanske Kontorer, i dets Kolonier i den ny Verden og i endeel af Europas Lande. Theen blev med Tiden en af de vigtige Artikler i denne Handel.

Lorderne Arlington og Assori indførte den i Engelland. De bragte den med sig fra Holland 1666, og deres Koner bragte den i Mode hos Personer af deres Rang. Pundet betaltes da med næsten en 15 Rigsdaler i London, endskiønt det ikke havde kostet uden en Dalers Penge i Batavia. Denne Priis, der kun faldt meget langsom, hindrede dog ikke, at jo Smagen paa denne Drik tog bestandig til. Dog kom den ikke almindelig i Brug, førend henimod 1715. Først

da begyndte man at drikke grøn Thee, thi til denne Tid havde man kun kiendt The bouy. Efter den Tid er Lysten til dette Asiatiske Blad bleven almindelig. Maaskee har dette Galskab sin Uleylighed; men man vil ikke kunde negte, at Nationen har den at takke for mere Ædruelighed end den kunde have faaet ved de strængeste Love, de fyndigste Prækener, de grundigste Afhandlinger i Moralen.

Fra China er der 1766 bleven bragt 60,00,000 Pund Thee af Engellænderne; 4,500,000 Pund af Hollænderne; 2,400,000 af de Svenske, ligesaameget af de Danske, og 2,100,000 Pund af de Franske, som tilsammenlagte udgiøre 17,400,000 Pund. Det Fortrin, de fleste Nationer give Chocoladen, Kaffeen og andre Drikkevarer; de Jagttagelser, der flere Aar efter hinanden ere giorte med Omhyggelighed; de Beregninger, der ere giorte saa nøyagtigen, som det er mueligt at giøre dem i saa indviklede Materier; alt bestemmer os for den Mening, at hele Europas Forbrug paa den Tid ikke oversteeg 5,400,000 Pund. I saa Fald maa Stor-Brittanniens være 12,000,000 Pd. Denne Beregning understøttes af Kiendsgierninger.

Det er almingelig antaget, at der er i det mindste 2 Millioner Mennesker i Fædernelandet og 1 Million i Kolonierne, som bestandig bruge Thee. Man vil ikke komme langt fra det sandsynlige ved at antage at enhver af dem bruger 4 Pund aarlig deraf. Dersom de forbruge lidet mindre, bliver dette erstattet af de Borgere, der ikke ere saa hengivne til denne Drik, og som vi af denne Aarsag ikke have regnet i med Pundet af Theen, som kun koster en 30 Skilling i Orienten, sælges til ordentlig Priis for en $1\frac{1}{3}$ Rigsdaler paa de Engelske Auktioner, Afgifterne iberegnede. Det var altsaa en 15 à 16 Millioner Rigsdaler, som Lystenheden efter denne Vare skulde have kostet Nationen. Men

det forholdte sig ikke ganske saaledes, fordi det halve blev smuglet ind og kostede Nationen meget mindre.

Stor-Brittaniens Krig med Nord-Amerika har tvunget Kompagniet til at formindske sin Indførsel af Thee. Dog har dets Handel ikke lidt derved. Det manglende er bleven gotgiort af en større Mængde Silke, som China og Bengalen har forsynet det med, og ved den Udvidelse, det har givet de Salg, som det sædvanligen giorde af Coromandels og Malabars Produkter og Handels-Varer. Endelig har dets fornemmeste Hielpe-Kilde været Bengalens Erobring.

35. Bengalens Erobring. Hvorledes og ved hvem den gik for sig.

Denne overordentlige Revolution, der har havt en saa følelig Indflydelse baade paa deres Skiebne, der beboe denne Deel af Asien, og paa den Handel, som de Europæiske Nationer drive i disse Lande, har den været Virkning og Resultat af en Kiede politiske Forbindelser? Er ogsaa denne en af de Begivenheder, som Klogskaben har Ret til at bryste sig af? Ney, Slumpelykken allene var det der giorde Udslaget. Det var saa langt fra, at de Omstændigheder, der have aabnet Engellænderne denne Bane til Hæder og Vælde, lovede dem den Lykke, de have havt, at de tvertimod syntes at bebude dem de sørgeligste Uhæld.

Nogen Tid forhen havde en fordærvelig Skik indsneget sig i disse Lande. Enhver Gouverneur i ethvert Europæisk Etablissement tog sig den Frihed, at give de Landets Indfødde, som frygtede enten for Udsugelser eller for Straf, et Fristed hos sig. De — ofte meget betydelige Summer — han fik for denne sin Beskyttelse, bragte ham til at lukke Øynene for den Fare, han udsatte sine Kommittenteres Anliggender for. En af de fornemmeste Betiente i Bengalen, som kiendte denne

Udvey, flygtede til Engellænderne i Calicota, for at unddrage sig fra den Straf, hans Utroskab havde fortient. Han blev modtaget med en Udmærkelse, der svarede til de Foræringer, som hans umaadelige Rigdomme satte ham i Stand til at give. Stødt derover, som han nødvendigen maatte blive, satte Soubaen sig i Spidsen for sin Armee, angreb Pladsen og bemægtigede sig den. Han lod Besætningen kaste i et lidet Fangehul, hvor den blev qvalt i en Tid af 12 Timer. Kun 23 Mand bleve tilbage af dem. Disse ulykkelige Mennesker tilbøde Vagten, der stod ved Døren til deres Fængsel, store Summer, dersom han vilde underrette Fyrsten om deres Forfatning. Deres Skrig deres Vaandeklager fortalte Folket den. Det blev rørt derover, men ingen vilde tale til Souba'en derom. Han sover sagde man til de døende Engellændere, og der var maaskee i det hele Bengalen, ikke et Menneske, der tænkte paa, at man for at frelse en 150 ulykkelige Menneskers Liv, maatte for et Øyeblik forstyrre Tyrannen i sin Søvn.

Hvad er da en Tyran? Eller retter, hvad er da et Folk, der et vant til Tyranniets Aag? Er det Ærbødighed eller er det Frygt, der holder det bøyet? Er det Frygt, da er Tyrannen i deres Tanker mere frygtelig end Guderne, som Menneskene henvende sig til med deres Bønner og deres Klager baade Nat og Dag. Er det Ærbødighed? kan man da bringe Menneskene til at have Agtelse for dem, der ere Stiftere til deres Elendighed — et Under, som kun Overtroen kan frembringe. Hvad skal man her meest undres over, enten Grusomheden hos den sovende Nabab, eller Nederdrægtigheden hos dem, der ikke tør vække ham.

Admiral Watzon, som kort forhen var ankommen til Indien med en Eskadre, og Oberst Clive, som havde udmærket sig meget i Carnate; Krigen vare

ikke sene til at hævne deres Nation. De samlede de adspredte og flygtige Engellændere, fore op ad Ganges i December Maaned 1756, toge Calicota tilbage, bemægtigede sig en stor Deel andre Pladse og tilfægtede sig endelig en fuldstændig Seyer over Soubaen.

Denne st rke og hurtige Fremgang bliver paa en Slags Maade ubegribelig, naar man betænker, at det var med et Korps paa en 500 Mand, at Engellænderne kiempede saaledes mod hele Bengalens Magt. Men dersom disse deres Fordele for en Deel maatte tilskrives Fortrinligheden i deres Disciplin og den udmærkede Overvægt, som Europæerne i deres Trefninger have over de Indiske Nationer, saa giordes dem endnu større Tieneste af Anførernes Forfængelighed, Ministrenes Gierrighed og Beskaffenheden ved den Regiering, der har sin eneste Kraft fra øyebliklig Fordeel og Frygt. Dette Sammenstød af disse forskiellige Omstændigheder forstod de at føre sig til Nytte i dette deres første Foretagende, og i alle de øvrige, som fulgte derpaa. Souba'en var som Despoter næsten altid ere forhadt af sine Undersaatter; hans fornemmeste Officerer solgte deres Indflydelse til Engellænderne; han blev forraadt i Spidsen af sin Armee, hvoraf den største Deel undslog sig for at fegte; og han faldte selv i sine Fienders Hænder, som lode ham qvæle i Fængsel.

De disponerede over Soubabiet til Fordeel for Jaffer-Ali-Kan, der var Hovedmanden for Sammenrottelsen. Han overlod Kompagniet nogle Provindser og han tilstod dem alle de Rettigheder, alle de Friheder, alle de Fordele, de kunde forlange. Men snart kied af Aaget, han havde paalagt sig selv, søgte han underhaanden Udveye til at befrie sig derfra. Hans Anslag bleve opdagede og han blev fængslet midt i sin Hoved-Stad.

Kossim-Ali-Kan hans Sviger-Søn bliver udraabt i hans Sted. Denne Ansættelse havde han kiøbt sig med umaadelige Summer; men han var ikke længe i Besiddelse af den. Utaalmodig under Aaget ligesom hans Formand havde været, viste han sig ulærvillig, og undslog sig for at lade sig Love foreskrive. Strax antændtes Krigen igien. Den samme Jaffer-Ali-Kan, som Engellænderne holdte fangen, bliver paa ny udraabt for Souba i Bengalen. Man marcherer mod Kossin-Ali-Kan, man faar Held til at bestikke hans Generaler, han bliver forraadt og nedlagt; men var dog, ved at tabe sine Stater, lykkelig nok til at frelse de umaadelige Rigdomme, han havde sammendynget.

Midt i denne Revolution tabte Kossim-Ali-Kan dog ikke Haabet om at hævne sig. Han reyste til Nababen i Benares, første Vizir i det Mogulske Rige, hvem han bragte sin Forbittrelse og sine Skatte. Denne Nabab og alle Naboe-Fyrsterne forenede sig mod den fælles Fiende. Men det var nu ikke mere med en Haandfuld Europæere, der var kommen fra Coromandel-Kysten, de havde at bestille med; det var hele Bengalens Magt, som Engellænderne havde under sig. Stolte af deres Held biede de ikke paa, at man skulde komme for at angribe dem; de vare selv de første til at gaae mod dette frygtelige Forbund, og de marcherede med den Tillid, der blev dem indgivet af Clive, denne General, hvis Navn syntes at være bleven Borger for Seyren. Imidlertid vilde Clive dog ikke vove noget. Endeel af Felttoget gik bort med Underhandlinger. Men endelig tiente de Rigdomme, Engellænderne allerede havde trukket af Bengalen, dem til at forsikre sig endnu nye Erobringer. Anførerne for den Indianske Armee bleve bestukne, og da Nababen af Benares vilde føre Folket ind i en Trefning, blev han trukket bort af

sine flygtende Tropper, uden at han engang havde kunnet komme til at fægte.

Denne Seyer leverede Landet Benares i Engellændernes Hænder, og det syntes, som intet kunde hindre dem fra at forene dette Fyrstendom med Bengalens. Men enten det var Lemfældighed eller Klogskab, lode de sig nøye med at hæve 8 Millioner Skat og tilbøde Nababen Fred paa saadanne Vilkaar, som maatte sætte ham ud af Stand til at kunne skade dem, men som han dog var lykkelig nok, at modtage for at komme til sine Stater igen.

Midt i disse Uhæld fandt Kossim-Ali-Kan endnu Udveye til at frelse endeel af sine Skatte, og flygtede til Seik'erne — nogle Folkeslag, der boe i Omegnene af Delhy, hvorfra han søgte at forskaffe sig Allierede og opvække Engellænderne Fiender.

Medens dette gik for sig i Bengalen, var den Mogulske Keyser bleven fordrevet fra Delhy af Patanerne, der havde udraabt hans Søn i hans Sted, og flakkede om fra Provinds til Provinds for at søge sig et Fristed i sine egne Stater, hvor han forgiæves bad sine Vasaller om Hiælp. Forladt af sine Undersaatter, forraadt af sine Allierede, uden Hiælp og uden Armee blev han opmærksom paa Engellændernes Magt og anraabte dem om Beskyttelse. De lovede ham, at bringe ham tilbage til Delhy og at sætte ham paa Tronen igien; men de begyndte med at lade sig iforveyen afstaae Bengalen med fuld Souverainetet. Denne Afstaaelse blev giort ved en authentisk Akt og forsynet med alle de Formaliteter, der ere brugelige i det Mogulske Rige.

Væbnede med denne Adkomst der paa en vis Maade giorde deres Anmasselse lovlig i Nationernes Øyne, glemte Engellænderne snart deres Løfter. De lode Keyseren forstaae, at Omstændighederne ikke tillode

dem at paatage sig et saadant Voveſtykke; at man maatte oppebie lykkeligere Tider; og de anviste ham et Ophólds-Sted og en Indtægt at leve af. Det Mogulske Rige saae sig da deelt imellem tvende Keysere; den ene der var erkiendt i de forskiellige Indiens Lande, hvor det Engelske Kompagnie havde Etablissementer og den øverste Magt; den anden, som var det i de Provindser, der ligge om Delhy, og i de Lande, hvor dette Kompagnie ikke har nogen Indflydelse.

Da Engellænderne saaledes vare blevne Souverainer i Bengalen, troede de, at de maatte vedligeholde Billedet af de gamle Former i et Land, hvor de have den største Magt og maaskee den eneste Magt, der er sikker og varig. Det var under en Soubas Navn, der regierede dette Rige og hævede Indkomsterne deraf. Denne Souba, som blev udnævnt og lønnet af dem, syntes at udstæde Befalingerne. Det var fra ham de offentlige Akter og Dekreter syntes at komme, skiønt de i Grunden vare affattede i Raadet i Calcutta, saa at disse Nationer kunde endnu længe efter at de havde faaet andre Herrer, vedblive at troe, at de endnu bare paa det gamle Aag.

Underlige Undseelse! at ville være Udsuger uden at ansees for uretfærdig; at ville høste Frugten af sine Plyndringer og kaste det hadefulde deri paa en anden; ikke at blues ved tyrannisk Fremfærd, men blues ved at have Navn af Tyran. Ach! hvor slet er ikke Mennesket, og hvormeget slettere vilde det ikke blive, dersom det kunde faae Overbeviisning om, at dets Misgierninger skulde blive ubekiendte, og den Uskyldige komme til at bære Skammen og Straffen for dem.

Erobringen af Bengalen, hvis Grændser ere endnu siden efter blevne udvidede til de Field-Strækninger, der skille Thibet og Tartariet fra Indostan, har, uden at giøre nogen mærkelig Forandring i det Engelske Kom-

pagnies udvortes Form, væsentlig forandret dets Formaal. Det er ikke længere et handlende Selskab, det er en territorial Magt, der inddriver sine Indtægter ved Hiælp af en Handel, som fordum gav den sin Tilværelse, og som nu med al den Udvidelse, den har faaet, er ikke andet end et Anhang til dets nærværende Vælde.

36. Forholds-Regler, som Engellænderne have taget for at holde sig i Bengalen.

De Indretninger, man har truffet, for at give en saa gunstig Forfatning Fasthed, ere maaskee de klogeste, der var muueligt at giøre. Engelland har nu i Indien en fast Stok af 9800 Mand Europæiske Tropper; det har der 54000 Cipayer, der ere godt lønnede, godt bevæbnede, godt disciplinerede. Af disse Europæere ere 3000 og af Cipayerne ere 25000 fordelte paa Ganges's Bredder.

Det betydeligste Korps er blevet lagt i Benarez, et berømt Sted, der forhen var de Indianske Videnskabers Vugge, og nu er det berømteste Akademie i disse rige Lande, hvor den Europæiske Gierrighed intet skaaner. Man har valgt dette Sted til Besætning, fordi det er anseet for bekvemt til at standse de krigerske Folk, der kunne komme ned fra de Nordiske Bierge, og at det i Tilfælde af Angreb vilde være mindre ødelæggende, at udholde Krigen i et fremmed Land, end i det, hvoraf man selv trækker Indkomsterne. Mod Sønden har man, saameget som mueligt, bemægtiget sig alle de senere Passer, giennem hvilke en virksom og driftig Fiende kunde søge, at trænge sig ind i Provindsen. Daca, som er Middelpunktet derfor, seer under sine Mure en betydelig Magt, der altid er rede til at ile hen til det Sted, hvor dens Nærværelse maatte være nødvendig. Alle Nabab'er og alle Raja'er, som

staae under Bengalens Soubabie ere afvæbnede og uden Forsvar, omgivne med Spioner for at opdage Sammenrottelser og med Tropper for at adsprede dem.

Man har forudseet det Tilfælde, at en ulykkelig Revolution kunde nøde Erobreren til at drage af sine Qvarterer og forlade sine Poster. Tæt ved Calicutta har man derfor bygt Fortet Williams, der i Nødsfald vilde tiene som Tilflugts-Sted for Armeen, der blev tvungen til at trække sig tilbage, og skaffe Tid til at oppebie den fornødne Hiælp, til at faae sin Overlegenhed igien.

Med alt det kloge i de Forsigtigheds-Anstalter, som Engellænderne have truffet, ere de dog ikke, og kunne de ikke være uden Bekymring. Den Mogulske Magt kan befæste sig og søge at befrie en af dens rigeste Provindser fra et fremmed Aag. Man maa frygte for, at barbariske Nationer paa ny kunne faae Lyst til dette milde Klima. De splidagtige Fyrster ville maaskee giøre Ende paa deres Stridigheder, og forene sig til fælleds Friheds Forsvar. Det er ikke umueligt, at de Indiske Soldater, som virkelig udgiøre Erobrerens Hoved-Styrke, kunde engang vende de Vaaben imod ham, hvis Brug han har lært dem. Hans Vælde, der ene og allene er bygget paa Blendeværk, kan endog styrte sammen, uden at han bliver uddrevet af sin Besiddelse. Enhver veed, at Maratterne have altid deres Øyne henvendte til dette skiønne Land, og true bestandig med at falde ind deri. Dersom man ikke er saa lykkelig at afdrage dem derfra enten ved Bestikkelse eller ved Rænker, vil Bengalen blive plyndret og ødelagt, hvad Forholds-Regler man end kunde tage mod et let Rytterie, hvis Hurtighed overgaar alt hvad man kan sige derom. Disse Røveres Streiferier kunne gientages, og der vil da nødvendigen blive mindre Skatter og flere Udgifter.

37. Kan Engelland smigre sig med at see Velstanden i Bengalen vedligeholdt.

Man antage imidlertid, at intet af de Uheld som vi ere saa dristige at forudsee, vil indtræffe, er det da sandsynligt, at Indkomsterne af Bengalen, der 1773 stege til en 15 Millioner Rigsdaler, men hvoraf Plyndringen eller de nødvendige Udgifter opslugte over de 12 Millioner, altid kunne forblive de samme. Man maa have Lov til at tvivle derpaa. Det Engelske Kompagnie indfører ikke længere Penge i Landet, det udfører endogsaa derfra til alle dets Kontorer i Indien og til Engelland. Dets Betiente tillægge sig Midler, der synes fabelagtige, og Friehandlerne temmelig betydelige Rigdomme, som de reyse til Moderlandet at leve høyt af. De andre Europæiske Nationer finde i den herskende Magts Rigdomme lettelig Udveye til at blive skaanede for at indføre ny Myndt. Maae alle disse Omstændigheder ikke frembringe en Penge-Mangel i disse Lande, som tidlig eller sildig vil blive følelig ved de offentlige Skatters Indkrævning.

Denne Tidspunkt vilde uden Tvivl trækkes noget længere ud, dersom Engellænderne af Agtelse for Menneskets Rettigheder dog engang vilde rense disse Lande for den Undertrykkelse, som de i saamange Sekler have sukket under. Langt fra at være en Skræk for Nationerne vilde Calicutta da blive en Domstoel, der altid stod aaben for de Ulykkeliges Klager, som Tyranniet dristede sig til at forfølge. Eyendoms-Retten vilde blive saa agtet, at det Guld, der i endeel Sekler har været nedgravet, vilde komme frem af Jordens Skiød, for at opfylde sin Bestemmelse. Agerdyrkningen og Manufakturerne vilde blive saa opmuntrede at Udførsels-Artiklerne vilde hver Dag blive betydeligere. Kompagniet kunde da smigre sig med, at det langt fra at

blive nødsaget til, at formindske de Skatter, det har fundet paalagte, skulde finde Udveye til at forene deres Forhøyelse med almindelig Velstand. Dersom de Grundsætninger, det forhen har fulgt, tiente det til Rettesnor, kunde disse Forhaabninger maaskee ikke være saa ganske urimelige.

De fleste Europæiske Nationer, der have tillagt sig nogen Land-Strækning i Indien, vælge sig nogle af Landets Indfødte til deres Skatte-Forpagtere. Af disse fordre de saa betydelige Forskud, at de, for at betale dem, ere nødsagede til at laane Penge paa 12 ja endog paa 15 Procents Rente om Maaneden. De haarde Kaar, hvori disse pengeslugne Mennesker, frivilligen have sat sig selv, sætte dem i den Nødvendighed, at fordre af Beboerne, hvilke de atter have forpagtet nogle mindre Strækninger Land, en saa overdreven Priis, at disse ulykkelige Mennesker forlade deres Boepæle og forlade dem for bestandig. Ved denne Flugt bliver Hoved-Forpagteren sat ud af Stand til at kunne betale. Forarmet bliver han bortjaget, og man giver ham en Eftermand, som sædvanlig har den samme Skiebne, saa det hender sig som oftest, at der intet bliver betalt, uden det første Forskud, eller meget lidet derover.

I de Engelske Besiddelser havde man taget en ganske anden Gang. Den Anmærkning, man der havde giort, at Aldeerne bestode af endeel Familier, som for største Delen vare i Slægt med hinanden, havde forjaget Brugen med Skatte-Forpagtere derfra. Enhver Mark blev ansat for en aarlig Afgift og Hovedet for Familien blev ansvarlig for sine Slægtninge og dem, han var i Lag med. Denne Maade bandt Byefolkene til hinanden og gav dem Lyst og Evne til at understøtte hverandre indbyrdes. Dette var i vore Tanker den egentlige Aarsag, hvorfor denne Nations Etablissemen- ter havde naaet den Velstands-Grad, de kunne tage

imod, medens deres Rivaler forsmegtede af Mangel paa Agerdyrkning, og Manufakturer, og følgelig ogsaa paa Folkemængde.

Hvi maatte en Bestyrelse, der giør Fornuften og Menneskeheden saamegen Ære, ikke strække sig uden for det lille Strøg, der laae til Madras? Skulde det da være sandt, at Billighed er en Dyd, der kun finder Sted i ringe Kaar? Det Engelske Kompagnie havde hidindtil viist en Adfærd, der overgik de andre Kompagniers. Dets forskiellige Betiente vare vel valgte. De fornemmeste af dem vare unge Mennesker af god Familie, der ikke vare bange for at tiene deres Fædernenland paa hiin Side det umaalelige Hav, der af Nationen ansees som en Deel af dens Rige. Kompagniet havde som oftest havt sine Øyne henvendt paa Handelen i det store, næsten altid havde det drevet den ikke blot som et Kiøbmands-Laug, men ligesaameget som et Selskab af sande Statsmænd. Saavel hos dets Krigsfolk, som hos dets Kolonister og Kiøbmænd havde der hidindtil været mere Sædelighed, Disciplin og Kraft at finde end hos de andre Nationers. Men med Vælden tabtes det snart.

38. Udsugelser og Grusomheder, der ere begaaede af Engellænderne i Bengalen.

Hvo skulde vel have forestilt sig, at det selvsamme Kompagnie skulde pludselig forandre Adfærd og System, og om kort Tid bringe det derhen, at Bengalens Nationer maatte ønske sig deres gamle Herrers Despotisme tilbage? Denne sørgelige Forandring er kun skeet alt for hurtig og alt for virkelig. Et methodiskt Tyrannie er traadt istedet for den vilkaarlige Magt. Udsugelserne ere blevne almindelige og regelmessige. Undertrykkelsen er bleven idelig og uden Grændser. Man har bragt de ødelæggende Monopol-Kneb til Fuldkommenhed; man

har opfundet nye; man har, kort sagt, plumret og fordærvet alle Kilder til den offentlige Tillid og det offentlige Vel.

Under de Mogulske Keyseres Regiering var det Soubaerne overladt at forvalte Indtægterne. I Følge Tingenes Beskaffenhed vare de nødte til at overdrage Indkrævningen til Nababerne, Paleagarerne, Zemindarerne, som igien forpagtede dem bort til andre Indianere og disse til andre igien, saa at hvad der indkom af disse Lande, tabte sig for en Deel, ved at gaae igiennem en Mængde Mellem-Hænder, førend det kom i Souba'ens Skat-Kammer, som selv kun gav Keyseren en meget ringe Deel deraf. Denne i mange Henseender feylfulde Forvaltning havde i det mindste dog dette til Fordeel for Nationerne, at da Forpagterne ikke forandredes, blev Forpagtnings-Prisen altid den samme, fordi den mindste Forøgelse deri vilde, ved at ryste den Kiede, hvori enhver gradeviis fandt sin Fordeel, ufeylbarlig have foraarsaget en Opstand. Gyselige Udvey! men det eneste Raad, der er levnet Menneskeheden i de Lande, der ere undertrykte af Despotismen.

Maaskee var der i denne Indretning en Mængde private Uretfærdigheder og Udsugelser. Men da de offentlige Skatters Inddrivning altid giordes efter en fast og billig Taxt, saa var Arbeidslysten ikke ganske udslukt. Sikre paa at beholde hvad de fik af deres Høst, naar de rigtig betalte Forpagtnings-Afgiften, kom Agerdyrkeren Jordens Frugtbarhed til Hielp med sit Arbeide. Selv bestemmende Prisen paa deres Arbeide havde Væverne Frihed til at vælge sig hvad Kiøbere, de vare best tiente med. De kunne derfor lægge dem efter at forbedre og udvide deres Manufakturer. Rolige for deres Udkomme kunde den ene med den anden gladeligen følge Naturens sødeste Drift, den i disse Klimaer herskende Tilbøylighed; og i deres Families For-

øgelse saae de kun et Middel til at forøge deres Velstand. Dette var øyensynligen Aarsagen til den høye Grad af Fuldkommenhed, hvortil Vindskibeligheden, Agerdyrkningen og Folkemængden vare blevne bragte i Bengalen. Det syntes, som de maatte endnu tiltage under Bestyrelsen af et frit Folk, der er Ven af Menneskeheden. Men Penge-Tørsten, der af alle Lidenskaber er den slugenste og ulideligste, har frembragt en ødelæggende Forvaltning.

Som Herrer af Bengalen, have Engellænderne kun været lidet nøyede med at hæve Indtægterne paa den samme Fod, som de gamle Souba'er. De have med eet baade villet forhøye Prisen paa Forpagtningerne og tilegne sig Fordelene ved dem. For at naae dette fortryllende Maal er det Engelske Kompagnie, dette Hersker-Kompagnie, blevet sin egen Soubas Forpagter, det vil sige en Slaves, som de beklædte med denne tomme Titel, for at skuffe Nationerne. Følgen af denne Plan er bleven, at det har afskediget Forpagterne, for at sætte Kompagniets Betiente i deres Sted. Det har endogsaa — stedse under Souba'ens Navn og som det skulde synes for hans Regning bemægtiget sig udelukkende Ret til at sælge Salt, Tobak og Betel, Artikler af første Nødvendighed i disse Lande. Endnu videre! til Fordeel for sig selv har det ved den samme Souba fabrikeret et udelukkende Privilegium paa at sælge den Bomuld, der kommer fra fremmede Steder, for at kunne drive den op til en uhyre Priis. Det har formeret Toldboderne og det har sluttet med at bekiendtgiøre en Forordning, hvorved Handelen i det indre af Bengalen forbydes enhver privat Europæer og tillades Engellænderne allene.

Naar man eftertænker dette barbariske Forbud, synes det, som det er udfundet for at udtømme alle Midler til at skade dette ulykkelige Land, hvis Velstand

det Engelske Kompagnie for sin egen Fordeels Skyld, burde have søgt at befordre. For Resten er det let at see, at det er personlig Gierrighed hos Medlemmerne af Raadet i Calcutta, der har affattet denne fiendige Lov. De have villet forvisse sig Produktet af alle Manufakturerne for siden efter at tvinge de andre Nationers Kiøbmænd, der ville handle fra Havn til Havn i Indien, at kiøbe disse Artikler af dem til uhyre Priser, eller ogsaa at opgive deres Entrepriser.

Imidlertid have disse troløse Betiente midt i dette Tyrannie, der er saa ganske stridende mod deres Principalers Fordeel, dog prøvet paa at skiule sig med Nidkierheds Maske. De have foregivet, at da der nødvendigen maatte gaae en til Handelens Udvidelse forholdsmessig Mængde Handels-Varer til Engelland, var de Privates Konkurrence til Skade for Kompagniets Indkiøb.

Det er under samme Paaskud og for ligefrem at udvide det udelukkende Privilegium til andre Kompagnier, ved at lade som de respekterede deres Rettigheder, at de i de sidste Aaringer have forlangt flere Handels-Varer, end Bengalen kan levere. Til samme Tid er det blevet Væverne forbudet, at arbeide for de andre Nationer, førend det Engelske Kompagnie havde faaet, hvad det havde fordret. Disse Haandværkere have da ikke mere frit Valg blant flere Kiøbere, og ere paa denne Maade tvungne til at levere Frugten af deres Slid for den Priis, man er saa god at give dem.

Og i hvilken Mynt har man oven i Kiøbet betalt dem? Her er det Fornuften forvildes og man forgiæves søger Undskyldninger eller Paaskud. Bengalens Overvindere, Besidderne af de umaadelige Skatte, som Jordens Frugtbarhed og Indbyggernes Vindskibelighed havde opdynget — Engellænderne — de stolte Engellænder have været frække nok til at tillade sig, at for-

vanske Speciernes Gehalt. De gave Exemplet paa denne Nederdrægtighed, der forhen var ukiendt for Asiens Despoter. Ved denne beskiemmende Handling have de forkyndet Orientens Nationer deres Souverainetæt over Bengalen. Rigtig nok kunde et Foretagende, der er saa stridende med Redelighed i Handel og den offentlige Tillid ikke holde sig længe. Kompagniet selv følte de fordærvelige Følger deraf, og det blev besluttet, at inddrage alle de falske Specier, for i deres Sted at indføre en Mynt, som fuldkommen svarede til den, der altid have været i Omløb i disse Lande. Men man mærke, paa hvilken Maade denne Omvexling, der var saa nødvendig, gik for sig.

Man havde i Guld=Rupier slaaet omtrent en 15 Millioner nævnelig Værd, men som virkelig kun udgiorde 9 Millioner, fordi man havde tilsat $\frac{4}{10}$ Dele Legering, og endog noget mere. Det blev paalagt alle dem, der havde af disse ugehaltige Guld=Rupier, at bringe dem til Zahl=Kassen i Calcutta, hvor man skulde indvexle dem for Sølv=Rupier. Men istedet for $10\frac{1}{2}$ Rupie i Sølv, som enhver Guld=Rupie skulde giælde efter sit Præg gav man kun 6, saa at Alliagen blev ved Enden til reent Tab for Ihændehaveren.

En saa almindelig Undertrykkelse maatte have Voldsomhed til Følge. Ogsaa maatte man ofte tage sin Tilflugt til Vaaben=Magten, for at udføre de Befalinger, der vare givne af Raadet i Calcutta. Man indskrænkede sig ikke til at betiene sig af den mod Indianerne; Krigens Tummel og Redsler fornyedes allevegne endog i Hiertet af Landet. Ogsaa Europæerne vare udsatte for fiendtlig Behandling, de Franske fornemmelig, som med alt det de vare blevne knækkede og svage endnu vakte deres gamle Rivalers Misundelse.

Dersom man ved Siden af dette Skilderie over de offentlige Udsugelser vilde fremstille et over de private

Udpinelser, da vilde man næsten allevegne see Kompagniets Betiente hæve Skatterne med den yderste Strænghed, inddrive hvad der paabydes med den yderste Grusomhed. Man vilde see dem bringe Inqvisition ind i alle Familier, udstrække den til alle Kaar, uden Forskiel at plyndre baade Haandværksmanden og Avlsbrugeren, ofte at giøre et Menneske en Forbrydelse af og straffe ham for, at han ikke var riig nok. Man vilde see dem sælge deres Gunst og deres Indflydelse til at undertrykke den Uskyldige og frelse Forbryderen. I Selskab med disse Forbrydelser vilde man see Forsagtheden trænge sig ind i alle Gemytter, Fortvivlelsen bemestre sig alle Hierter, og begge at standse Fremgangen og Virksomheden i Handel, Cultur og Folkemængde.

Efter disse omstændelige Beretninger vil man vist nok troe, at det var umueligt, at Bengalen endnu kunde frygte for flere Ulykker. Men ret ligesom Elementerne havde giort Aftale med Menneskene, at de vilde forene sig for paa een Gang at bringe alle de Elendigheder over eet Folk, der Tid efter anden ødelægge den hele Klode, indfandt sig en Tørke, hvorpaa der aldrig havde været Exempel i disse Lande, for at lægge Grundvolden til en frygtelig Hungers-Nød i Verdens frugtbareste Land.

Der er tvende Gange om Aaret Høst i Bengalen. Den ene i April, den anden i October. Den første, som man kalder den lille Høst, bestaar af Sommer-Sæden, den anden, der betegnes med Navn af den store Høst, bestaar ene og allene af Riis. Regnen, der begynder regelmessig i August Maaned, og ender midt i October, er Kilden til disse forskiellige Produkter. Den Tørke, der 1769 indtraf paa den Aarstid, man ventede Regnen, giorde, at den store Høst slog feyl 1769 og den lille 1770. Rigtig nok leed Risen, der

voxer paa Bierge, kun lidet ved denne Uorden i Aarstiderne, men der feylede meget i, at den var overflødig nok til at føde alle Indbyggerne i dette Land. Desuden undlode Engellænderne — der vare sysselsatte med i Tide at forvisse sig Underholdning til dem og deres Cipayer — ikke at lade en Deel af denne allerede utilstrækkelige Høst indslutte i deres Magaziner.

Man beskylder dem for, at have misbrugt denne nødvendige Forsigtighed til at drive det meest forhadte, det meest misdæderske Monopolium. Kan vel være, at denne y elige Maade at berige sig paa fristede nogle private Pugere; men at Kompagniets fornemmeste Betiente, at Raadet i Calcutta havde samtykt eller befalet denne ødelæggende Operation, at det, for at vinde Kompagniet nogle Millioner Rupier, med koldt Blod opofrede Millioner Mennesker til Døden, til den grusomste Død — Ney! det ville vi aldrig troe. Vi tør endog forsikre at det er umueligt, fordi en saadan Grusomhed ikke vil kunne paa een Gang faae Indgang i flere Menneskers Hoveder og Hierter, der kun raadslaae og virke til Fordeel for andre.

Imidlertid dvælede Plagen ikke med at blive følelig over det hele Bengalen. Risen, der sædvanlig kun giældte een Skilling 3 Pund, steeg gradeviis til den solgtes for 4 Skilling Pundet. Den giældte endog 5 til 6 Skilling. Endda var der intet deraf at faae uden paa de Steder, hvor Europæerne havde sørget for at pakke den sammen til deres Behov.

I denne Hungers-Nød omkom de ulykkelige Indianere, der vare blottede for alle Udveye, alle Hielpe-Kilder, daglig i Tusende Tal af Mangel paa at kunne forskaffe sig det mindste til Livets Ophold. Man saae dem i deres Aldeer, langs ad Veyene, midt i vore Europæiske Kolonier, gusne, afmægtige, udsultede, hentærede af Hunger; nogle liggende paa Jorden og

sukkende efter Døden, andre slæbende sig med Møye for at søge nogen Næring omkring sig, favnende Europæernes Knæe og tigge dem for at tage dem til deres Slaver.

Til dette Skilderie, som Menneskeheden maa gyse ved, lægge man andre Ting, der ere ligesaa sørgelige for den. Man lade Indbildningen overdrive dem, dersom det er mueligt; man forestille sig Børn kastede bort, andre opgive Aanden ved deres Mødres udtærede Bryster; allevegne Smertens Stønnen, Fortvivlelsens Taarer; og man har da et svagt Begreb om det gyselige Syn, som Bengalen fremviste i sex Uger.

I al denne Tid blev Ganges bedækket med Liig. Markerne og Veyene laae bestrøede med dem. Smitsomme Uddunstninger forgiftede Luften; Sygdommene formerede sig. Der manglede kun lidet i at denne Plage var bleven afløst af en anden, at Pesten havde bortrykket de Overblevne af dette ulykkelige Riges Indbyggere. Det synes efter temmelig almindelig vedtagne Beregninger, at Hungeren dræbte en Fierdedeel af dem, det er omtrent 3 Millioner.

Men hvad der er virkelig mærkværdigt, hvad der udmærker disse Nationers blide Sindelag, eller snarere deres moralske og physiske Dorskhed, det er, at midt i denne gyselige Plage forblev denne Mængde Mennesker, der blev trængt af den voldsomste af alle Nødvendigheder, dog i en total Uvirksomhed og giorde intet Forsøg til sin egen Redning. Alle Europæerne og især Engellænderne havde Magasiner og disse Magasiner bleve respekterede. Private Huse bleve det ligeledes. Ingen Opstand, intet Mord, ikke engang den ringeste Voldsomhed! overladte til den stille Fortvivlelse indskrænkede de ulykkelige Indianere sig til at bede om den Hielp, de — ikke fik, og ventede rolig paa Døden.

Man forestille sig nu, at en lignende Elendighed havde truffet Europa. Hvilken Uorden! hvilken Rasenhed! hvilke Forbrydelser! hvilke Grusomheder! hvorledes vilde man ikke have seet vore oplyste, vore skiøntalende Europæere med Dolken i Haanden at giøre hinanden Maden stridig, at søge hinanden, flye hinanden og ubarmhiertige myrde hinanden! hvorledes vilde man ikke derpaa have seet dem vende deres Rasenhed mod sig selv, afrive sig og opsluge deres egne Lemmer, og i denne blinde Fortvivlelse at træde al Ordens Overholdelse, Fornuft og Natur under Fødder.

Dersom Engellænderne havde havt slige Begivenheder at frygte for af de Bengalske Nationer, var denne Hungers-Nød maaskee bleven mindre almindelig og mindre mordisk. Thi dersom vi have anseet os forpligtede til at fritage dem fra al Beskyldning for Monopol-Handel, paatage vi os dog ikke, at forsvare dem mod den Bebreydelse, der hviler paa dem for Skiødesløshed og ubarmhiertig Haardhed. Og under hvilke Omstændigheder var det at de fortiente denne Bebreydelse? Just i det Øyeblik, da de havde Valget imellem nogle Millioners Liv eller Død. I et saadant Alternativ synes det, at Kierlighed til Menneskeheden, denne alle Hierter medfødte Følelse, maatte have indgivet dem Udveye. Med Føye kunde de for deres Øyne døende Ulykkelige have tilraabt dem:

Saa er det da kun til vor Undertrykkelse, at I ere saa frugtbare paa Udveye? De umaadelige Rigdomme, som en lang Række af Sekler havde sammendynget i dette Land, have I giort til Bytte, og ført dem bort til eders Fædernelaand. I have paalagt os høyere Skatter, og I lade dem inddrive ved eders Betiente. Eders talrige Skibe lade I med vort Lands, vor Vindskibeligheds-Produkter og de gaae kun for at berige eders Kontorer og eders Kolonier. Alt dette

befale og udføre I til eders Fordeel allene. Men hvad have I giort til vort Beste? Hvilke Forholds-Regler have I taget, for at frie os fra den Plage, der truede os? Betagne al Myndighed, berøvede al vor Formue, nedtraadte under en gyselig Hersker-Magt have vi allene kunnet opløfte vor Hænder til eder for at bønfalde eder om Hiælp. I have hørt vore Sukke, I har seet Hungeren nærme sig med stærke Skridt, I ere opvaagnede, I have indsamlet de Smuler, der undgik Misvexten, men kun for at fylde eders Magasiner dermed, kun for at uddele det til eders Soldater — Os, den sørgelige Bold for eders Gierrighed, vexelviis ulykkelige ved eders Tyrannie og eders Ligegyldighed, behandle I som Slaver, saalænge I formode at finde Rigdomme hos os, og naar vi ikke længere have andet end Nød og Trang, ansee I os ikke engang for Mennesker. Til hvad Nytte er det os, at den offentlige Magts Forvaltning er ganske og aldeles i eders Hænder? Hvor ere disse Love og disse Sæder, hvoraf I broute saameget? Hvad er det for en Regiering, I giøre saameget Væsen af? Have I da standset eders Frihandleres græsselige Udførsel? Have I givet eders Skibe en anden Bestemmelse? Have de giennemløbet de Have, der omgive os, for at opsøge os Levnets-Midler? Have I begiert dem af Naboe-Landene? Ach! hvorfor har Himmelen givet sit Minde til, at I have sønderbrudt den Kiede, der bandt os til vore gamle Fyrster? Mindre gierrige og mere menneskelige, end I, skulde de have hidkaldet Overflødigheden fra alle Asiens Egne. For at lette Tilførselen skulde de have udøst deres Skatte, De skulde have troet, at de berigede sig selv ved at frelse deres Undersaatter.

Den sidste Betragtning var i det mindste af den Beskaffenhed, at den maatte giøre Indtryk paa Engellænderne, naar man endog formoder, at de vare saa

ydərlig fordærvede, at al Følelse af Menneskelighed var udslettet af deres Hierter. Misvexten var bleven bebudet af Tørken, og man vil ikke kunne tvivle paa, at dersom de, istedet for at tænke allene paa sig selv, uden at bekymre sig det mindste om alle andre, havde fra det første Øyeblik brugt al den Forsigtighed, der havde staaet i deres Magt, at de jo da havde bragt det til at frelse Livet for de fleste af dem, der mistede det.

Man maa tilstaae, at den Fordærvelse, hvortil Engellænderne hengave sig fra deres Vældes første Øyeblik; den Undertrykkelse, der blev Følgen deraf; de Misbrug, der forøgedes Dag for Dag; den dybe Forglemmelse af alle Grundsætninger; man maa tilstaae at alt dette udgiorde en oprørende Kontrast mod deres forrige Opførsel i Indien, mod den Regieringsform de for Tiden ere i Besiddelse af i Europa. Men dette moralske Problem vil lettelig opløses, naar man med Opmærksomhed betragter den naturlige Virkning af Begivenhederne og Omstændighederne.

Herskere uden at blive modsagte i et Land, hvor de vare kun Handlende, blev det Engellænderne meget vanskeligt ikke at misbruge deres Magt. Saa langt borte fra sit Fæderneland holdes man ikke mere tilbage af Frygt for at rødme ved at sees af sine Medborgere. Under et heedt Klima, der svækker Legemet, sløves Siælen. I et Land, hvor Naturen og hvad der er Skik og Brug lede til Forkiælelse, henfalder man lettelig dertil. Paa Steder, hvortil man ere komne for at samle sig Penge, glemmer man let, hvad Ret og Billighed tilsiger.

Maaskee skulde dog Engellænderne midt i en saa farlig Stilling have bevaret i det mindste noget Skin af Billighed og Retskaffenhed, dersom de vare blevne holdte i Tømme af Lovene, men der var ingen, som kunde styre eller tæmme dem. De Anordninger, der

vare giorte af Kompagniet til at drive dets Handel, vare ikke anvendelige paa denne ny Orden i Tingene, og den Engelske Regiering, der kun ansaae Bengalens Regiering som et Middel til at forøge det klingende i Stor-Brittanniens Indtægter, havde for 9 Millioner om Aaret solgt 12 Millioner Menneskers Skiebne.

Disse ulykkelige Offere for en umættelig Gierrighed bleve overvældede med alle de Plager, som Kompagniet kunde sammensanke, og det Selskab, der anordnede eller taalte alle disse Forbrydelser, blev ikke desmindre truet med total Undergang. Det var saa godt som ude med det, da Magtsproget 1773 kom det til Hiælp, og satte det i Stand til at opfylde de halvgalne Forpligtelser, det havde indgaaet. Men Parlamentet befalede, at en omstændelig Indberetning om en saa fordærvet Forvaltning skulde forelægges det; at de mangfoldige og skrigende Misbrug, man havde begaaet, skulde lægges offentlig for Dagen; at et heelt Folks Rettigheder skulde veyes paa Frihedens og Retfærdighedens Vægtskaal.

O! at I maatte opfylde vore Ønsker! vise eder som ærværdige Lovgivere! give Menneskeheden dens Rettigheder tilbage, lægge Tømme paa Gierrigheden, bryde Tyranniets Aag! Lovenes urokkelige Magt vil da allevegne komme til at staae istedet for en blot vilkaarlig Bestyrelse. Ved Synet af denne Myndighed vil Monopolet, denne Vindskibelighedens Svøbe forsvinde for bestandig. De Hindringer, privat Fordeel har lagt Handelen i Veyen, ville I da bringe til at vige for det almindelige Vel.

Men I ville da ey heller indskrænke eder til et Øyebliks Forbedring; I ville da ogsaa see ud i Fremtiden, beregne Klimaets Indflydelse, de farlige Omstændigheder, Exemplets Smitte, og forebygge Virkningerne deraf. Udvalgte Mænd, der frie for Liden-

skaber ere løste fra Forbindelser i disse fraliggende Lande, skulde fra Hiertet i Moderlandet drage hen at giennemreyse disse Provindser, høre Klager, udrydde Misbrug, raade Bod paa Uretfærdigheder, kort sagt, paasee og skierpe Ordens Overholdelse i alle Ting.

Ved at udføre denne velgiørende Plan ville I vist nok have udrettet meget til disse Nationers Vel, men ikke have giort nok for eders egen Ære. Der vil endnu være en Fordom tilbage for eder at overvinde og denne Seyer er eder værdig. Drister eder til at lade eders nye Undersaatter smage Eyendoms-Rettens Behageligheder. Tildeler dem de Marker, der have seet dem komme til Verden: de ville da lære at dyrke dem som for sig selv. Fængslede ved denne Velgierning langt mere end de vare det ved Frygten, ville de med Glæde betale de Skatter, der blive paalagte med Billighed. De skulde oplære deres Børn til at elske, at beundre eders Regiering, og Slægterne skulle da, den ene efter den anden, lade Følelsen af deres Lykke, deres Erkiendtlighed gaae i Arv med deres Lodder til deres Børn.

Da ville Menneskehedens Venner glæde sig over eders Lykke, fryde sig ved Haabet om at see Velstanden paa ny spire frem paa en Jord, som Naturen smykkede og som Despotismen aldrig har ladet af at udplyndre. Det vil være dem sødt at tænke paa, at de Elendigheder, der plagede disse rige Lande, skulde for bestandig være forviste derfra. De ville tillukke deres Øyne for den Uretfærdighed, hvormed I have anmasset eder de Besiddelser, som kun Tyranner ere blevne skildte ved, og de ville maaskee indbyde eder til, at giøre nye Erobringer, ved at see Indflydelsen af eders ophøyede Konstitution udstrække sig til det yderste Asien, for ogsaa der at bringe Frihed og Eyendom og Menneskevel til at blomstre.

39. Forholds-Regler, der ere tagne af Regieringen og Kompagniet selv, for at giøre Ende paa alle Slags Plyndringer.

Bleve disse Forhaabninger, der ere grundede paa det høye Begreb, den Brittiske Lovgivning maatte opvække, endelig opfyldte? Man vil faae det at see.

For at forebygge en uundgaaelig Bankerot, hvoraf Modstødet vilde have trukket sig langt ud i Tiden, tillod Regieringen for det første, at Kompagniet laante noget over 6½ Millioner Rigsdaler mod 4 Procents Rente. Denne Sum er efterhaanden blevet afdraget, og den sidste Termin blev betalt i December Maaned 1776.

Parlamentet fritog derpaa Kompagniet for den aarlige Afgift 9 Millioner, som det siden 1769 betalte til Fiskus. Der blev ikke bestemt nogen Tid, naar denne Afgift skulde erlægges igien; man fastsatte kun, at Interessenterne ikke maatte faae høyere Udbytte end 8 Procent, uden at dele det overskydende med Regieringen.

Den offentlige Magt antog sig ogsaa Interessenternes Tarv. Man havde havt et urigtigt Begreb om den Indiske Handel, der var bleven ført efter meget afvexlende Grundsætninger i det 17de Aarhundrede. Deraf kom det, at man under nogle Omstændigheder giorde sig uhyre Fordele og til andre Tider leed temmelig store Tab. Det Udbytte, Actie-Eyerne fik, rettede sig efter denne uregelmessige Gang. Med Tiden kom de hinanden nærmere, men uden nogensinde at være lige. Aar 1708 var Udbyttet kun 5 Procent. Man bragte det 1709 til 8 og 1710 til 9. Det stod paa 10 de 11 efterfølgende Aar og kun paa 8 fra 1721 til 1731. Fra 1731 til 1743 oversteeg det ikke 7 Procent. Fra 1743 til 1756 steeg det til 8, men for at falde ned igien til 6, paa hvilken Fod det skulde blive

staaende indtil Laanet af de 6½ Millioner Rigsdaler var betalt. Da Kompagniet havde betalt denne Gield, forhøyede det sit Udbytte til 7 Procent og siden efter til 8, da det havde faaet det halve af den Gield udslettet, som er bekiendt under Navn af Gields-Beviser, og som bestod af noget over 14 Millioner Rigsdaler.

Fra Kompagniets Oprettelse havde Interessenterne altid hvert Aar valgt 24 blant sig selv til at bestyre deres Anliggender. Endskiønt dets Betiente kunde blive gienvalgte 3 Gange efter hinanden, og det temmelig ofte lykkedes de meest Formaaende at forskaffe sig denne Fordeel, vare de dog i en alt for stor Afhængighed af deres Kommittenter til at de kunne lægge vel sammenhængende Planer og vise Kiækhed i Adfærd. Parlamentet anordnede, at for Fremtiden skulde enhver Direkteur være det i 4 Aar og at Fierdedelen af Direktionen skulde fornyes hvert Aar.

Den Forvirring, der herskede i Raadslagningerne, giorde, at man faldt paa en anden Indretning. Indtil denne Tid havde de offentlige Forsamlinger været tumultuariske, fordi enhver, der havde over 2000 Rigsdaler staaende deri, havde Stemme-Rettighed. Man fastsatte, at for Fremtiden skulde denne Rettighed kun tilstaaes dem, der havde det dobbelte af denne Sum. Det blev dem endog paalagt, under Eed at bevidne, at de virkelig vare Eyere af denne Kapital, og at de havde været det et heelt Aar.

Regieringen havde, som man sagde, videre Udsigter. Den havde i Sinde at nedsætte Antallet paa Direkteurerne til 15, at forhøye deres Løn fra 4600 Rigsdaler til 9200 og fritage dem fra Aktie-Eyernes Tilsyn. Dersom denne Plan, der maatte give Ministeriet saamegen Indflydelse, virkelig har været lagt, maae uforudseete Omstændigheder have forhindret, at den ikke er bleven udført.

Foruden de af Parlamentet anordnede Forandringer, giorde Kompagniet selv en Indretning, der var af mærkelig Nytte.

Dette store Selskab havde, da det blev oprettet, været saa forfængeligt at tillægge sig en Søe-Magt. Den var ikke mere til, da det i Protektoratets Tid begyndte Handelen igien. Tidens Kostbarhed bestemte det til at betiene sig af private Fartøyer, og hvad det da giorde af Nødvendighed vedblev det siden af Økonomie. Kiøbmænd fragtede det Skibe, der vare fuldt eqviperede og provianterede til at føre baade til og fra Indien saamange Læster Gods, som man var bleven enig om. Man fastsatte altid den Tid, de skulde opholde sig paa det Sted, hvortil de vare bestemte. De Skibe, man ikke kunde skaffe Ladning til, bleve sædvanligen brugte af en eller anden Frihandler, som gierne paatog sig at holde Rhederen skadesløs. De maatte være de første, der expederedes det følgende Aar, at ikke deres Takkelage skulde slides formeget. I et Nødvendigheds-Tilfælde forsynede Kompagniet dem nok dermed af sine Magasiner, men det vilde lade sig betale derfor efter den fastsatte Priis med en 50 Procents Fordeel.

De Skibe, der bruges til denne Seylads, ere af en 6-800 Tønders Drægtighed. Kompagniet tog ved deres Bortreyse kun saameget Rum, som det behøvede til sit Jern, Blye, Kobber, sine Uldne-Tøyer, Madera-Vine, der ere de eneste Varer, det sender til Indien. Skibs-Eyerne kunde tilpakke det Rum, der bliver tilovers i Skibet, med de Levnets-Midler, der ere nødvendige til saa lang en Søe-Reyse og med alle de Artikler, Kompagniet ikke handler med. Paa Tilbagereysen have de ligeledes Ret til efter Gotbefindende at benytte sig af 30 Tønders Rum, som de ved Kontrakten have forbeholdet sig. De ere endog berettigede til, deri at føre de samme Varer, som dem Kompagniet

faaer, men paa det Vilkaar, at betale det 30 Procent af disse Handels-Varers Værdie.

Denne Afgift blev 1773 nedsat til det halve i det Haab, at denne Formildelse skulde bringe Rhederne og deres Fuldmægtiger til at opfylde deres Forpligtelse bedre, og at den tillige skulde hemme Indsmuglingen. Da denne nye Indretning ikke frembragte den Virkning man ventede sig deraf, har Kompagniet endelig taget den Beslutning, at betiene sig af Skibenes hele Drægtighed. Efter denne Beslutning indfører det aarlig ligesaamange Handels-Varer paa et mindre Antal Skibe, og sparer derved aarlig en 470,000 Rigsdaler. 1777 har det kun expederet 45 Skibe, som udgiorde en 33,161 Tønders Drægtighed og som vare bemandede med en 4500 Mand.

Kirurgen paa ethvert Skib, der kommer fra Indien, faaer foruden sin Gage en Præmie af en 5 Rdlr. for enhver Mand, han bringer tilbage til Europa. Man har med Grund meent, at denne Kirurg vilde, naar han blev bedre belønnet, drage mere Omsorg for dem, der bleve ham betroede, og at en Søemands Liv var mere værd end en Guinee. Dersom denne Skik ikke er indført andensteds, da kan Grunden maaskee være, at man enten har mere Agtelse for Kirurgen eller giør mindre af Mennesket.

Denne Reform, der i Europa var indført i Kompagniets Bestyrelse, var viis og nødvendig; men det var fornemmelig i Indien, der var giort Vold paa Menneskeligheden, Retfærdigheden og Politiken. Disse gyselige Sandheder vare ikke undgaaede Regieringen, og man vil faae at see, hvilke Midler den udsandt, for at bringe Orden tilbage igien.

De dristigste eller de stolteste Medlemmer af Bestyrelsen meente, at man maatte formaae Parlamentet til at erklære, at de Landsherlige Besiddelser, man havde

tillagt sig i Asien, ikke tilhørte Kompagniet, men Nationen, som ufortøvet skulde sætte sig i Besiddelse af dem. Med hvilke Grunde man end havde understøttet dette System, vilde det dog sikkerlig være blevet forkastet. De mindst oplyste Borgere vilde have indseet, at denne Orden i Tingene maatte give Kronen formegen Indflydelse; den vilde have foruroliget endog de Leye-Siæle der hidtil havde viist sig Konge-Magten meest hengivne. Parlamentet troede derfor, at det burde indskrænke sig til at indsætte en Over-Direktion for Bengalen, der skulde bestaae af 5 Medlemmer, hvis Pladse efterhaanden, som de bleve ledige, skulde besættes af Kompagniet, men med Kongens Samtykke. Den øverste Bestyrelse af alle de Provindser, der vare erobrede i dette Land, blev overdraget dette Raad. Dets Jurisdiktion strækker sig endog til alle de andre Lande i Indien, hvor Engellænderne have Besiddelser. De, som der have Magten i Hænde kunne, uden dets Minde, ikke føre Krig, eller slutte Fred, eller nogen Traktat med Landets Fyrster. De maae holde sig de Befalinger efterrettelige, som de faae fra Direktionen, der paa sin Side er forbunden til, at tilstille Ministeriet alle de Efterretninger, den faar. Skiønt Handels-Operationerne ikke staae under dets Tilsyn, er det dog i Grunden Herre over dem, fordi det raader for Anvendelsen af de offentlige Indtægter, og kan derfor tilstaae eller afslaae Forskud.

Efterat Ganges's Bredder vare blevne satte under en taaleligere Regierings-Form, maatte man drage Omsorg for at straffe eller i det mindste forebygge de Skiendigheder, der alt mere og mere besudlede dette Asiens rige Land. Man tillod, at i de andre Etablissementer maatte Kompagniets fornemmeste Betiente vedblive at dømme i borgerlige og kriminelle Sager; men for Bengalen blev der af Parlamentet oprettet en

Domstoel, der bestod af fire Øvrigheds-Personer, hvis Udnævnelse tilkommer Tronen, og hvis Domme ikke kunne underkiendes uden af Kongen i hans Geheim-konseil. Al Handel er disse Dommere, saavel som Medlemmerne af Over-Direktionen forbuden. For at godtgiøre dem dette Forbud, har man tillagt dem et Honorarium, der i Aktie-Eyernes Tanker er alt for betydeligt, da det er paalagt dem at betale det, uden at de enten have bestemt det, eller givet deres Minde dertil.

En Misbrug og en stor Misbrug havde indsneget sig i Indien. Man anlagde allevegne Fæstninger uden Nødvendighed, undertiden endog uden nogen tilsyneladende Nytte. Kompagnie-Betientenes Gierrighed var eneste Bestemmelses-Grund til disse Bygninger. De havde kostet mere end 100 Millioner i meget faa Aar. Direktionen standsede denne græsselige Uorden ved klogeligen at fastsætte den Sum, man herefter maatte anvende til dette Slags Forsvar.

Lyst til Orden strakte sig til de offentlige Indtægters Inddrivelse, til Troppernes Lønning, til Krigs-Søe-Magten, Handels-Operationerne og alt, hvad der var Gienstand for Bestyrelsen.

Stor-Mogulen havde taget sin Tilflugt til Bengalen; man havde anviist ham en Pension af en 1,300,000 Rdlr. til hans Underholdning. Han blev sat paa Tronen igien af Maratterne, og Engellænderne saae sig derved befriede fra et Slags Skat, som de bare med Utaalmodighed, efterat de ikke mere behøvede denne svage Støtte. Lykketreffet giorde dem ikke saa god en Tieneste med at skille dem ved Souba'en over dette Land. Imidlertid nedsatte de dog til en 16 Millioner Rdlr. den Indtægt af 26½ Millioner Rdlr., som de ved Traktaten af 1765 havde forbundet sig til at betale ham. Den blev endog affnappet for hans Eftermand til 8 Millioner Rdlr.,

under det Paaskud, at han var mindreaarig. Han maa endnu giøre sig Regning paa et nyt Afdrag, fordi man nu ikke længere bruger hans Navn, hvilket man til 1772 havde troet at burde betiene sig af i alt hvad der blev udstædt under Souverainetæts-Segl.

Det var ikke vel muligt andet, end at alle disse Forbedringer maatte fylde noget i den Afgrund, som ethvert Slags Forfængelighed, Skiødesløshed, Indbildskhed, Partier, Plyndringer og Afsindighed havde gravet Kompagniet. Man vil selv kunne dømme, hvorvidt dets Forfatning er blevet forbedret.

40. Kompagniets nærværende Forfatning.

Den 31 Januarii 1774 havde dette Selskab, hvis tilsyneladende Velstand satte hele Verden i Forundring, kun noget over 53 Millioner Rigsdaler, det skyldte over 52 Millioner bort, saa det havde kun meget lidet over 1 Million Rigsdaler tilovers.

Den 31 Januarii 1776 var dets Kapital lidet under 53 Millioner og dets Gield noget over 40 Millioner; dets Velstand var følgelig i disse tvende Aar bleven forøget med en 12 til henved 13 Millioner Rigsdaler.

Siden efter har det betalt henved 2½ Million, som det endnu skyldte paa Laanet af de 6½ Millioner Rigsdaler. Det har inddraget for noget over 2 Millioner af Gields-Beviserne. Det har udbetalt endeel Gield, som i ældre Tider var giort i Indien, saa at Kompagniet havde den 31 Januarii 1778 fri Raadighed over næsten 21½ Millioner Rigsdaler, uden at regne sine Magasiner, sine Skibe, sine Fæstnings-Værker og alt hvad der tiente til disse forskiellige Etablissementers Bedrift.

Denne Velstand vil tage til efterhaanden, som den umaadelige Land-Strækning, Engellænderne have forskaffet sig i Indien, bliver bedre bestyret. 1773

gave disse Besiddelser henved $23\frac{3}{4}$ Millioner Rigsdaler, men deraf opslugte Inddrivelses-Omkostningerne næsten de 17 Millioner. Ved denne var altsaa den rene Indtægt henved en 7 Millioner Rigsdaler. Den har gradeviis taget til, fordi nogle Uordener ere blevne angrebne med Held; den vil endnu tage til, fordi der endnu ere mange Uordener tilbage at hemme.

Den Udvidelse, Handelen har faaet, vil blive en ny Kilde til Velstand. Hvad der solgtes 1772 beløb sig til $16\frac{1}{2}$ Millioner Rigsdaler, 1773 til noget over 15 Millioner, 1774 til $17\frac{1}{10}$ Millioner, 1775 til $16\frac{1}{3}$ Millioner, 1776 til $15\frac{1}{2}$ Millioner Rigsdaler.

Til disse Kompagniets store Handels-Operationer lægge man en Sum af $2\frac{1}{3}$ Millioner Rigsdaler, som aarlig stiæles ind fra Indien. Man lægge til næsten en Million for Diamanter. Man lægge til de mindre eller større, men altid meget betydelige Summer, for hvis Beløb de Engellændere, der ere fordelte i de forskiellige Asiens Kontorer have leveret Varer til fremmede Nationer. Man lægge til de Rigdomme, som disse Handelsmænd selv ved Enden af deres Bane føre hiem med sig, for at leve høyt af i deres Fæderneland. Man lægge Mærke til, at ved disse vidt udstrakte Spekulationer, som giøre alle Nationer i Afrika, Europa og Amerika skatskyldige til Stor-Brittannien, udføres der kun aarlig af dette Rige til Indien en 500,000 Rigsdaler eller i det høyeste kun en 700,000, og man vil da kunne giøre sig et Slags Begreb om de umaadelig store Fordele, som disse saa langt bortliggende Kolonier forskaffe deres lykkelige Besiddere.

41. Vil man negte Kompagniet at faae sit Privilegium fornyet.

I Aaret 1780 udløb Kompagniets Privilegium. At det blev og stedse vil blive fornyet, kan der ikke

tvivles om. Foruden de Grunde, der ere anførte for det Hollandske Kompagnies Vedblivelse og som tildeels ogsaa gielde om det Engelske, kan man sikkert lide paa, at saalænge Kompagniet kan holde sig i sine Ostindiske Besiddelser, vil Regieringen, efterat den har forvisset sig det meste af det, Erobringerne give af sig, stedse levere disse Lande til Monopoliets undertrykkende Genie.

"Seer derfor til, I ulykkelige Indianere, at I "kunne vænne eder til eders Lænker. Forgieves havde "man bragt eders Bønner for Ministeriet, for Raadet, "for Folket. Ministeriet tænker kun paa sig selv; "Raadet sværmer; den kloge Deel af Folket er stum "eller taler forgieves. Det gierrige og grusomme Han= "dels-Selskab, der har foraarsaget eders Ulykker, for= "øger dem endnu og gotter sig i Rolighed derover. O! "I privilegerede Røvere, som saalænge have holdt en "betydelig Deel af Kloden i Handelstvangs-Lænker og "som have fordømt den til en evig Armod, var dette "Tyrannie eder ikke nok? Skulde I endnu forøge det "med Misgierninger, der binder Forbandelsen til eders "Fædernelands Navn"?

"Hvad sagde jeg? Eders Fæderneland! have I "da noget? Men dersom det er Egennyttens Stemme, "der ene og allene kan aabne eders Ører, saa hører da "den. Den er det, der ved mig lader eder sige: I "styrte, I styrte eder selv i Ulykken. Eders Tyrannie "nærmer sig sin Ende. Efter den ravgale Brug, I "have giort af den Magt, der var eder forundt, vil "den, enten den bliver fornyet eller ikke, snart faae "Ende. Mener I da, at den Nation, hvis Afsindig= "hed og Ruus dog engang maa gaae over, ikke vil "kræve eder til Regnskab for eders Udsugelser; at Tabet "af eders misdæderske Rigdomme, at maaskee selve "Udgydelsen af eders urene Blod aldrig skal komme til "at udsone eders Misgierninger. Dersom I indbilde

"eder, at de ere forglemte; da bedrage I eder. Det "Skuespil af saamange store Landes Udplyndring, Ødelæggelse og grusomste Trældom, vil atter sees. Jorden, "der laae bedækket med Ligene af 3 Millioner Mennesker, hvis Mord I enten havde tilladt eller foranstaltet, vil ikke bestandig skiule dem i sit Skiød. Deres "Skygger skulle træde frem, de skulle kræve Hævn "baade af Himmelen og Jorden, og de skulle faae den. "Kun formedelst Tiden og Omstændighederne er eders "Afstraffelse blevet udsat. Ja! jeg seer den komme, "denne Tid! da I skulle blive kaldte tilbage og gyse "derved. Jeg seer eder trukne i de Fængsler, I have "fortient. Jeg seer eder træde ud af dem, seer eder "staae blege og skielvende for eders Dommere. Jeg "hører Skriget af det rasende Folk, der er sammenstimlet om deres Domstole. Jeg hører eders forskrækkede "Advokat at blive afbrudt i sin Tale; betagen af Skræk "og Skam drister han sig ikke til at komme frem med et "Ord til eders Forsvar. Eders Dom bliver oplæst, at "I bør have baade Liv og Gods forbrudt. Maaskee "smile I foragtelig til min Trusel. I ere overbeviste "om, at den, der kan kaste Næverfulde Guld i Retfærdighedens Vægtskaal, kan faae den til at helde til "hvilken Side han vil. Maaskee vente I eder ogsaa, "at den fordærvede Nation skal, ved at forlænge eders "Oktroi, erkiende sig skyldig i de Forbrydelser, I have "begaaet, og medskyldig i dem, I agte at begaae."

"Ney! Ney! Tidlig eller sildig vil Retfærdigheden "faae sin Gænge. Dersom anderledes var, maatte "man henvende sig til Pøbelen og sige til den — hvad "bie I efter? Hvad vente I paa? I, som med eders "Støy have saa ofte bragt eders Herrer til at skiælve! "til hvilket Øyeblik giemme I eders Fakler og de Stene, "hvormed eders Gader ere broelagte? Riiv dem — — "dog de veltænkende Borgere, dersom der endnu er

"nogen tilbage af dem, ville endelig reise sig. Man "vil indsee, at Siælen i Monopoliet er lav og grusom. "Man vil see, at den er sløv for almeen Vel. Man "vil see, at den ikke holdes i Skranker enten af Nutids "eller Fremtids Daddel. Man vil see, at den sandser "intet uden for Øyeblikket; at den i sin Affindighed har, "ligesom enhver Puger, til alle Tider og hos alle Natio- "ner erklæret":

"Forgaae mit Fæderneland! forgaae hvert Sted "jeg faar i min Vold! omkomme baade Indfødt og "Fremmed! omkomme min Ven! min Staldbroder! der "frelste mit Liv, mine Penge, mit Alt! hvad bryder "det mig, naar jeg kun kan vinde Penge derved. Man "bør jo betiene sig af Leyligheden, man er jo sig selv "nærmest. Ethvert Sted i Verden er mig lige kiert. "Naar jeg har ødelagt, udsuget og udpidsket en Egn, "gives der altid en anden, hvor jeg kan drage hen med "mine Penge og gotte mig for dem. Allevegne gives "der Mennesker, som ved mangehaande Daad bringe "sig selv i adskillig Forlegenhed, som jeg med mine "Penge og den Vigtighed, jeg med mine Penge kan give "mig, kan hielpe til rette, og som ved Leylighed kunne "vise sig mig forbundne derfor.

